

Dr. GÁSPÁR FERENCZ

A·FÖLD·KÖRÜL·

CÁSPÁR FERENC
A FÖLD KÖRÜL

A FÖLD KÖRÜL

ÚTLEIRÁS HAT KÖTETBEN, KÖRÜLBELÜL 1200 KÉPPEL,
SOK SZINES ÉS SZINEZETLEN MŰMELLÉKLETTEL

IRTA

DR GÁSPÁR FERENCZ
V. CS. ÉS K. FREGATT-ORVOS

VÁMBÉRY ÁRMIN ELŐSZAVÁVAL

VITORLÁVAL ÁZSIA KÖRÜL

BUDAPEST, 1907.
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
VI., ANDRÁSSY-ÚT 10. SZÁM

VITORLÁVAL ÁZSIA KÖRÜL

IRTA

DR GÁSPÁR FERENCZ

V. CS. ÉS K. FREGATT-ORVOS

176 KÉPPEL,
30 MELLÉKLETTEL
1 TÉRKÉPPEL

5467—1918

BUDAPEST, 1907.
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
VI., ANDRÁSSY-ÚT 10. SZÁM

103577

A „NEGYVENEZER MÉRTFÖLD VITORLÁVAL ÉS GŐZZEL“ TELJESEN ÁTDOLGOZOTT ÚJ KIADÁSA.

Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája Budapest.

ELŐSZÓ HELYETT A SZERZŐHÖZ.

Tisztelt Barátom!

Csakis szíves baráti indulatának kell tulajdonítanom, hogy becses könyvéhez tőlem óhajt irodalmi útlevelet. Hiszen én szerkesztői állásomnál fogva inkább a vámos hivatásának élnék s nem is az útlevelek kiállítása, mint inkább az illetéktelen utazók, irodalmi határokon átlopózkodó csempészek föltartóztatása képezné kötelességemet!

Azonban jól van így is!

Ön már annyira ismeretes utazó mindnyájunk előtt, hogy Önnek vagy Öntől útlevelet kérni nevetséges dolog volna. Az ilyen utazó előtt a határon a vámtiszt udvariasan szalutál s azt mondja: „Csak tessék szabadon!“ Még utimálháját sem vizsgálja meg.

A mi ezt az utóbbit illeti, ez részemről különben is fölösleges munka volna. Barátságos és nem a mai keletű irodalmi viszonyunkkal járt, hogy én magam is segítettem Önnek ezen irodalmi utazás előtt a felpakolásnál.

Ismerek mindent apróra, a mit Ön ezen könyvbe fölvett s nem egy becses, művészies tárgyat, vagy finoman metszett gondolatot csodáltam meg, mielőtt puha selyempapirba csavargatva elhelyeztem volna.

Emlékezni fog még, a mikor Polából, — pár év előtt, — mint hadi tengerészeti orvos első dolgozatait nekem, meglehetősen indokolatlan aggodalommal elküldötte. A postagalambokra, a melyeket a bóra lecsap a hullámos Adriára s a nehéz fregatt megmenti a

HONKONG A VICTORIA PEAK-KEL.

A TENGER PIHENÉSE.

madarakat. A hajófödelen felejtett kóczdarabra, a melyet a hajófegyelem szemüvegén át, a parancsnok biztatására mindenki rémítő szemétdombnak kénytelen elismerni. Az Ön dalmát „malijára", a ki a hajón, vasárnap előszedi zsákjából édesanyja és szeretője leveleit s egész ünneplése abból áll, hogy azt nézegeti. Azután a nagy keleti utazás részleteire, a Vörös-tenger izzó temperaturája, a colombói szinek ragyogására s a khinai élet csodálatos tarkaságaira, melynek — hogy őszinte legyek — még a szagát is tisztán megéreztem, a mikor az Ön leírásait Khinából és Koreából megkaptam, némelykor, úgy hogy az egész földgömböt megkerülték.

Én voltam, a ki mindezeket először olvastam és megszerettem; íme az én jogczímem!

Ezekből és tömérdek sok más, nem kevéssé érdekes és tanulságos tárgyból csinált most Ön nekünk itthon ebben a könyvében múzeumot. Hát hogy is ne eresztené át az ember kalaplevéve az ilyen málhát az irodalmi vámsorompón!

Esetlen dolog volna azonban, ha most külön magyarázatot akarnék írni az Ön becses múzeumának katalogusához.

Elmondok e helyett egy kis történetkét:

Néhány év előtt magam is Keleten járván (ne vegye sértésnek), egy beavatott államférfiútól kértem egy kimerítő és jó leírást, mondjuk Anatoliáról. Egy író nevét említettem, a ki ilyeneket szokott gyártani. Ő mosolygott.

— Az valóban tehetséges ember.

— Hogyan méltóztatik ezt érteni? — kérdeztem tovább.

— A hogyan mondtam. Ritkán találni hozzá hasonló írót, a ki mindent oly alaposan megnézne s olyan kiváló tehetsége volna arra, hogy semmit meg ne lásson.

Nos tehát körülbelül ez a helyes mértéke minden irodalmi leírás becsének s meg fogja nekem engedni, hogy én ezek után (ámbár ez a hölgyek dolga volna) az ön mélyen és tisztán látó szemei iránt kifejezzem alacsony irigységemet.

A hol más ember csak tárgyakat és szineket lát s legföllebb azoknak a mozgás által keletkezett mechanikai változásait veszi

észre, Ön ott magát az életet látja s egyszerre látja mind az öt érzékével és azonfelül elméjével is. És a mi a legbecsesebb minden irodalmi műben s bizonyára az életben magában is: mielőtt nézne, olyan helyre áll föl, a melyet mi a húmor magasabb álláspontjának szoktunk nevezni.

. . . Egyébként legjobb lesz, ha itt abbahagyom, mivel látom, hogy a baráti szerencsekivánatot innen túl már a kritikai dicséret hangjai zavarnák. Ez pedig két okból is veszedelmes lenne.

Először azért, mivel a kritikáról való fogalmaink, ez időszerint, a „lerántás" színvonalán alig állanak felül, következőleg senkisem tenné föl, hogy más okból dícsérem művét, mint — a hogyan magunk közt szoktuk mondani — silány barátkozásból.

Másodszor meg ez az Ön első könyve a nélkül is elsőrangú irodalmi auspiciumok közt indul útnak. Lelkemre nem venném, hogy én is bűnrészesévé legyek egy irodalmi elkényeztetésnek.

Sőt arra kérem: azt ne higyje el, a mit fönnebb mondottam, hanem csak utazzék és dolgozzék tovább úgy, mintha semmisem történt volna köztünk.

Baráti kézszorítással

Budapesten, 1892 nov. derekán.

KENEDI GÉZA.

A SZERZŐ ELŐSZAVA.

Mintegy tizenöt esztendő telt el azóta, hogy ennek a kötetnek az első kiadása megjelent. Az ezen idő alatt történt változásokat Ázsia partjain, főképen a „Szélső-Keleten", chronologikusan felsorolni vagy a változások folyamán létrejött mai viszonyokat terjedelmesen ismertetni, messze túlterjedt volna ezen kötet határain s annak tulajdonképeni czélján. És mert később — az V. kötetben — bőségesen lesz alkalmunk a ma fennálló viszonyokkal foglalkozni, azaz a „modern Khinát és Japánt" ismertetni, ezen okból jelenleg csak arra szorítkoztunk ezen kötet *teljes és gyökeres* átdolgozásában, hogy mellőztük azokat a részleteket, a melyek helyükön voltak annak idejében, de ma, mint teljesen elévültek és helyenkint a viszonyokat nem hűséges igazsággal visszatükrözők, meg nem állhatnak.

A leggyökeresebb átdolgozásra ugyanis a khinaiakról szóló czikkekben volt szükség. A régibb kiadásokban a khinai társadalomról és a khinaiakról adott ismertetések helyenkint nagy mértékben magukon viselték a pillanatnyi benyomás alatt létrejött „színezéseket", amelyek, ha higgadtabb megfigyelés, tárgyilagosabb tanulmányozás után s az írójuknak valamivel — érettebb korában íródtak volna, aligha lettek volna olyan élénkek és túlszínesek.

Ma, tizenöt évvel később, a midőn időközben újból alkalmam nyílott megismerkedni a khinaiakkal, tehát „higgadtabb megfigyelés s tárgyilagosabb tanulmányozás után", de főképen — és sajnos — jelentékenyen „érettebb korban" bocsátom nyilvánosságra a khinaiakról szóló ismereteimet, teljes tudatában vagyok annak, hogy a személyes bátorságnak egyik árnyalata szükséges ahoz, hogy valaki ilyen őszinte vallomást téve, könyvének hibáját önmaga beismerje. Úgy hiszem, hogy behatóbb tanulmányozás és közvetlenebb érintkezés következtében ezúttal sikerült közelebb jutnom a nekünk még most igen sok tekintetben exotikus néphez s ennek folytán a róla adott ismertetés sokkal közelebb áll az igazsághoz, mint állott a tizenöt évvel ezelőtt adott ismertetés.

Már a mennyire valamely nép vagy nemzet leírásában az igazsághoz meg a valósághoz közel lehet jutni. Hiszen már a tulajdon népének vagy nemzetének a megismerése egyike az ember legnehezebb feladatának!

Budapesten, 1907. február hóban.

I. RÉSZ.

A TENGER ÉS HADITENGERÉSZET.

ELSŐ FEJEZET.

HADIHAJÓK VITORLA-MANŐVEREI.

— Vitorlás hajók együttes gyakorlaton, —

Heten voltunk a bálban, — a tengeren.

A hatalmas „Laudon“, a hős „Zrinyi“ és a kissé vénecske „Friedrich“ mint urak. A nyulánk „Narenta“ és a sugár árboczú „Hum“ (ő fensége Károly István főherczeg parancsnoksága alatt), továbbá a karcsútestű „Möve“ mint hölgyek. A briggvitorlás „Kerka“ mint jelző hajó a „Laudon“ közelében keringett duzzadt vitorláival.

Tánczteremünk a hullámfodros kék Adria déli része. A kissé túlhangos zenét a szerény észak-keleti borino szolgáltatja. A nagydobot Krupp és Warndorf urak püfölik, mig a kis dobot Hotchkiss uram pergeti gyorstüzű mitrailleuseivel, amelyekkel perczenkint 200 vasgömböcskét lehet az ellenhajó födélzetére átszállítani.

Voltunk ugyan többen is a hullám-parkettes tánczteremben, de a többiek, mint „czivilek“, nem számítanak. A „aristocratismus“ már régóta dívik a tengeren, a hol a „polgári“ kereskedelmi hajó még ezer méternyi távolságban is háromszor vonja be köszöntve lobogóját, mig a „kékvérű“ hadihajó csak a harmadik köszönésre felel. Akkor is csak amugy félvállról. Két matróz, fedetlen fővel, térde közé szorítja sapkáját, egyik szemével a „czibilre“ sandít, a másikkal a méltóságosan lengő hadilobogóra tekint és lassú méltósággal vonja be 1—2 méternyire a keresztárbocz csonka-rúdján lengő hadilobogót. Így tehát csak „magunk közt“ mulatunk.

A rendező jelvény (az altengernagyi lobogó) a „Laudon“ középárboczcsúcsán leng. Ugyancsak ezen fregátt nagyárboczának sudár-

vitorlarúdjára van felrántva a vezényjel, négy különböző szinű tarka lobogó.*

— Hajósodorban felvonulni!**

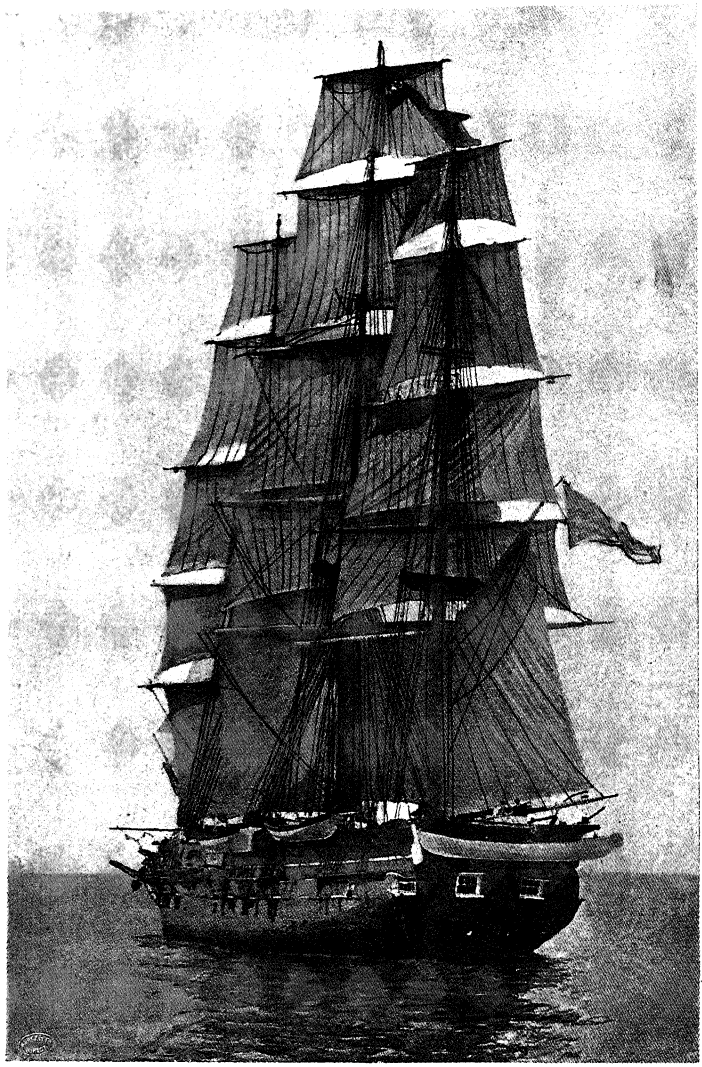

VITORLÁS ISKOLAHAJÓ.

* Korvett, fregátt és sorhajó beosztás és elnevezés megszünt akkor, a mikor a vitorlás fahajók helyébe a pánczélhajók jöttek. Korvetták és fregáttok „teljes árboczozattal" bírtak, azaz mind a három árboczukon négy-négy vitorla rúdjok volt, ellentétben a briggel, a melynek csak két teljes árbocza volt, vagy a sónerrel, a melynek szintén két árbocza volt, de ezek közül csak az egyiknek, az elő-árbocznak voltak keresztvitorlái.

** Formation in Kielwasserlinie.

Hat hajó egymásután sorakozva két kábelnyire (mintegy négyszáz méter) az előző hajó tatormójától, a vitorláktól kitelhető pontossággal tartja be a kimért távolságot. A „Kerka“ soronkívül a „Laudon“-nal párhuzamosan — attól mintegy három-négyszáz méternyi távolságban — foglal helyet.

Új vezényszó jelenik meg „Laudon“ arboczán:

— Tizenhat vonallal „szél alá“ fordulni! (A Károly-kaszárnya udvarán ez magyarul annyit jelent, hogy „rekczum!“

Alig hajtja végre az admirális-hajó a meglehetősen komplikált mozdulatot, a többi hajó már egyenletes távolságban sorakozik melléje oly módon, hogy az előbbi hosszvonalból most szabályos homlokvonal képződik.

Vezényjelre vezényjel következik. Különböző fordulatok, formácziók és evolucziók. Sorra veszszük az „elől-zárt-szögű“ formácziót a „hátul-zárt-szöget“, a „kettős hadi-sort,“ stb. Ilyenforma lehetett annak idejében Nelson és Rodney ellenállhatlan „háromszöge“, a Suffron „phalanxa“.

A közepes erejű szél, mely a szárazföld felől fúj, meglehetősen hű. Nem ugrik, irányában és erejében nem változik. Állandóan észak-kelet-északról fúj, kissé azonban fokozatosan erősbödve. A nagy nyomásnak kitett óriási vitorlák mélyen oldalt nyomják a hajókat, melyek hat-hét mértföldnyi gyorsasággal sikamlanak tova a fehér tajtékos zöldes-kék hullámokon.

A „Laudon“ sudár-vitorla rúdján új vezényszó leng:

— „Friedrich“ kémszemlére! Ellenséget jelezni!

A „Friedrich“ engedelmeskedik a parancsnak és megnagyobbitja vitorláit. Csakhamar elhagyja a sort és délfelé tart. A kémszemlére induló „Friedrich“ nemcsak hogy felfedezi a képzelt ellenséget, hanem egyszersmind magára vállalja ennek a szerepét is, és támadó szándékkal ismét felénk tart.

Harczra ké fel!* — parancsolja a vezérhajó. Az admirálishajón lengő jelzést majdnem egyidejűleg ismétlik a többi hajók

* Klar zum Gefecht.

is. Egyrészt azon okbból, hogy jelezzék, miszerint megértették a parancsot, másrészt pedig, hogy „kézről-kézre“ adják a jelzést a távolabbra eső hajóknak.

Recsegő kürtharsogás és metsző fütty-zápor hangzik a hajókon az adott rendelet után.

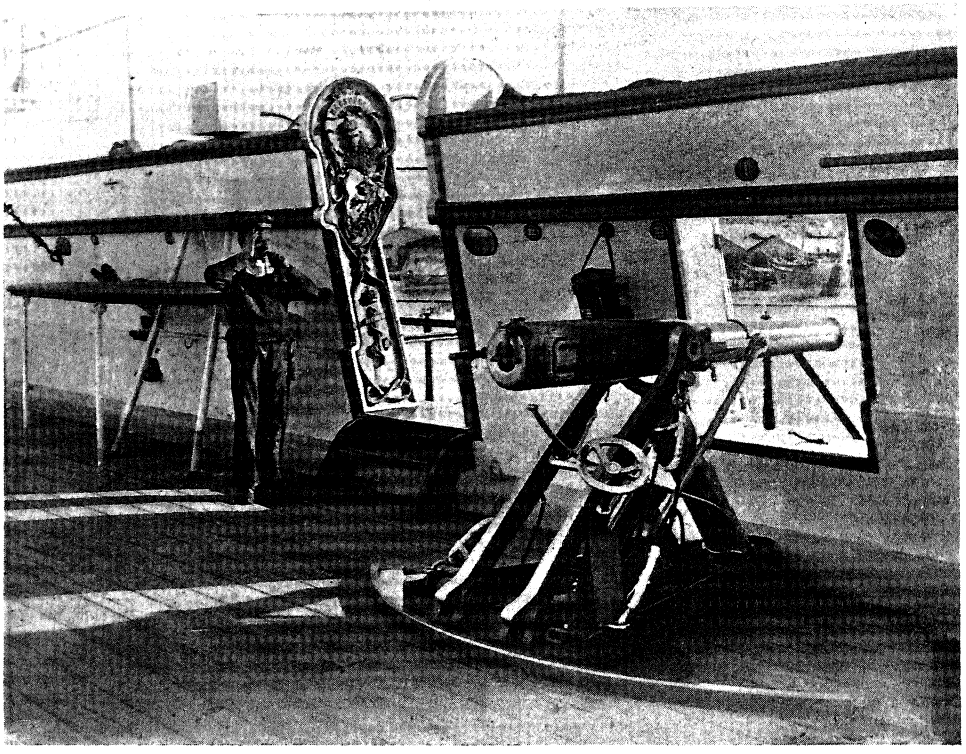

„TISZT JÖN A HAJÓRA!“

Kürt és síp, az összes hangszerek ezen legigénytelenebbjei, sajátságosan fontos szerepet játszanak a hadihajókon. A hajók berendezésénél fogva csaknem nélkülözhetetlenek. A kürt harsogó hangjával felriasztja a hajó legmélyebb és legtávolabb részeiben foglalkozó matrózokat s egyszersmind jelzi is, hogy mi czélból hívják fedélzetre. A síp pedig sivító, metsző füttyével az egyes vezényszókat (melyeket úgyszólván már a vezénylő tiszt ajkain akárhányszor foszlányokká tép a zúgó szél) a legmagasabb árbocz csúcsán dolgozó matróznak is érthetően adja tovább.

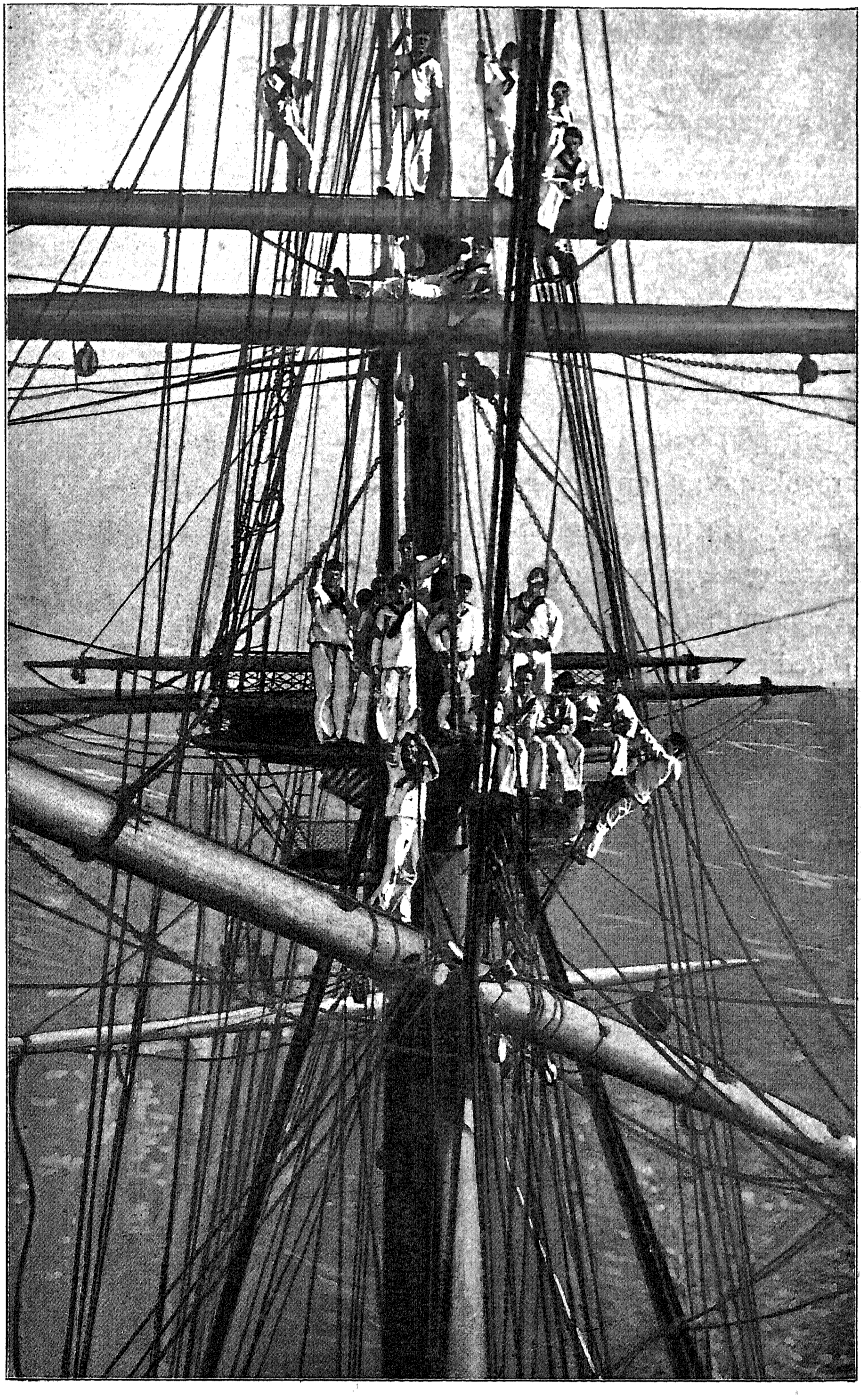

LEGÉNYSÉG AZ „ÁRBOCZKOSÁR"-BAN ÉS A VITORLARUDAKON.

— Húzd. Feszítsd. Ereszd. Fordítsd. Vigyázz. Kösd meg. Szállj le, stb. Mindez érthetően kifejezhető az egyszerű kis síp trillázó füttyével.

Ugyancsak fontos szerepet játszik a fogadtatásnál, mikor hajótiszt (különösen főrangú) jön a hajóra. Nincs az a Darázs Miska, a ki a nótát úgy ki tudná czifrázni, vagy az a Mokány Berczi, a ki ilyen czikornyás miatyánkot tudna elimádkozni a maga hangszerén, mint a fedélzeti altiszt az ilyen alkalommal.

A kürtrivalgásra meg a sípszóra mintha megtízszeresedett volna a legénység száma. Lármás, élénk zsibongás támad a hajó minden zugában. Fegyveres, pattantyús, kormányos és fedélzeti matrózok egymáson keresztül-kasul futnak és ugrálnak előre kijelölt helyeikre. Ha szárazföldi patkány látná ezt a pokoli zűrzavart, ezt a látszólag fegyelem- és észnélküli ide-oda futkosást, megbotránkozva bámulna a képzelt fejetlenségen.

Pedig nagyon tévedne a jámbor. A híres meiningeni színtársulat, mely csakis a végletekig vitt szerep-begyakorlásnak köszönheti hírnevét — Kis Miska, vagy legaláb is szilasbalhibási vándortrupp ahoz képest, a hogyan a hadihajó matróza tudja a maga szerepét. Jól betanult, heteken, sőt hónapokon keresztül begyakorolt szerepe van mindenkinek ebben a zűrzavarban, a pattantyús tiszttől kezdve le a legutolsó „piquet"-matrózig.

Új kürtharsogás. Csak rövid, megszakított jel, és a nyüzsgő, bolygó, taszigáló, fütyülő, kúszó tömeg pillanat alatt megannyi szoborrá válik.

Egy hang, egy suttogás nem hallható; egyetlen mozdulat sem látható többé. Mintegy megdermedve áll mindenki abban a helyzetben, melyben ama rövid kürtharsogás érte.

A néma csendben csengően hangzik a parancsnok vezénynyszava, melyet új kürtjel és a füttyök egész özöne követ és — újra megindul a hajrá, az előbbi zűrzavar megint; t. i.: a parancs végrehajtása.

A pattantyúsok az ágyúkat vontatják a nyilások felé. A fegyveresek kardjaikat, revolvereiket rántják elő. A fedélzeti legénység

laikusnak elképzelhetetlen macskaügyességgel fut föl a különböző vitorlarudakra, nedves pokróczokat, vizes dézsákat, hordágyat, fegyvereket vontatva föl az árboczkosárba.

(Mellesleg megjegyezve, ez az úgynevezett „árboczkosár“ éppen

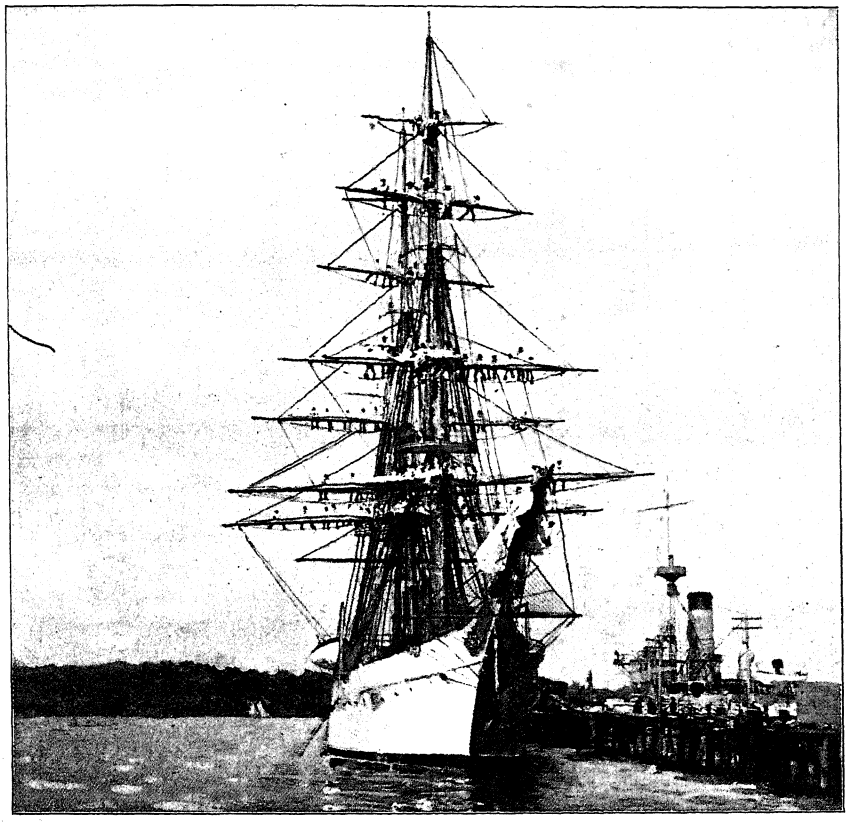

VITORLÁK FELGÖNGYÖLÉSE.

úgy hasonlít kosárhoz, mint akár a turócz-szt.-mártoni tót kalap — a kendilónai juhsajthoz.)

Az éppen pihenő gőzgépek legénysége a szivattyúival a hajó különböző pontjain: a lőporkamránál, kórháznál, fedélzetnyilásoknál foglal helyet.* Mások a lőporkamrának vízzel való esetleges megtöltéséről gondoskodnak, az erre a czélra szolgáló készülék mellett foglalva helyet.

* Jóllehet az említett hajók teljes árboczozattal voltak felszerelve, azért az azon időbeli követelményeknek teljesen megfelelő gőzgépekkel is el voltak látva.

Mindenkinek kijut a magáé, de tudja is mindenki a maga szerepét. Mert hej, sok szép éjszakán zavarta ki a kürt „harczra fel“ (Klar Schiff zum Gefecht) jelszava a szegény „malit“-t a lágyan rengő függőágy meleg pokróczai alól.

Síri csönd van a hajón. Maga a borino is — mintha sejtelme lenne arról, hogy komoly és fontos pillanat következik — pár perczre alább hagy zúgásával és közelebb hozza egymáshoz a két ellenséges hajót.

A megtöltött ágyúk előtt álló pattantyúsok dobogó szívvel, feszült figyelemmel várják a pillanatot, melyben az ellenséges hajó biztos lőtávolba jut. Az értékes tájolóokat és a rendkívül érzékeny chronométereket kellő intézkedések által óvják meg a lövésektől okozott rázkódások ellen.

Az ellenfél kezd párhuzamban fölvonulni, a mi korvettánkkal. Majdnem belenézhetünk a felénk irányzott ágyúcsövek gyilkos torkába.*

— Gyujtógránáttal! Nyolczszáz méter! Czél: az ellenség! Rajta.

Villámgyorsan hajtják végre a legények a vezényszót és az ágyú csöve az ellenhajó hosszoldalára van irányítva.

— Tűz!

Fülrepesztő dörej és pár pillanatra mindent elfedő sűrű füst. A cső jól volt irányítva; az ellenség bizonyára találva van. Csak rajta, tovább.

— Kartácscsal! Ötszáz méter! Tűz!

Lövés lövésre dördül. Összesített tűzre ágyúnként czélzott tűz jön egymásután. A Wahrendorf-cső tompa durranásába beleszól a Krupp-ágyú pukkadó dörgése.

A hajók ezenközben puskalövésre közeledtek. Csakhamar hozzájárul tehát az ágyúk dörgéséhez a kézi fegyverek gyors ropogása. A sűrű fojtó füst, a melyen mint villám czikázik keresztül a

* A fregáttok és fedett korvetták ágyúi közvetlenül a fedélzet alatti helységben — az ágyú ütegben (batteriában) voltak elhelyezve; a nyilt fedélzetű korvettákon meg az úgynevezett ágyúnaszádokon a fedélzeten állottak az ágyúk. A mai citadellák, reduitok, casematák, stb. akkor nem léteztek, valamint az azon időbeli ágyúk, mint pl. a teljesen elavult Wahrendorf ma már nem léteznek.

lövés lángnyelve, a harsány vezényszó, a kürtharsogás, vilorlacsapkodás, kötélzet-suhogás meg a szél sívitása sajátságosan izgató, csaknem lelkesítő kháoszszá egyesülnek.

Végre a megsérült ellenség — kifeszítve a vezér- és főárbocz összes keresztvitorláit — „szél mentébe“ fordul és teljes erejével igyekszik a széllel menekülni.

A győztes korvetta utána! Még egynéhány lövést küldenek a mellvéd-ágyúval a menekülő ellenség tat-jába és ki tudja, meddig

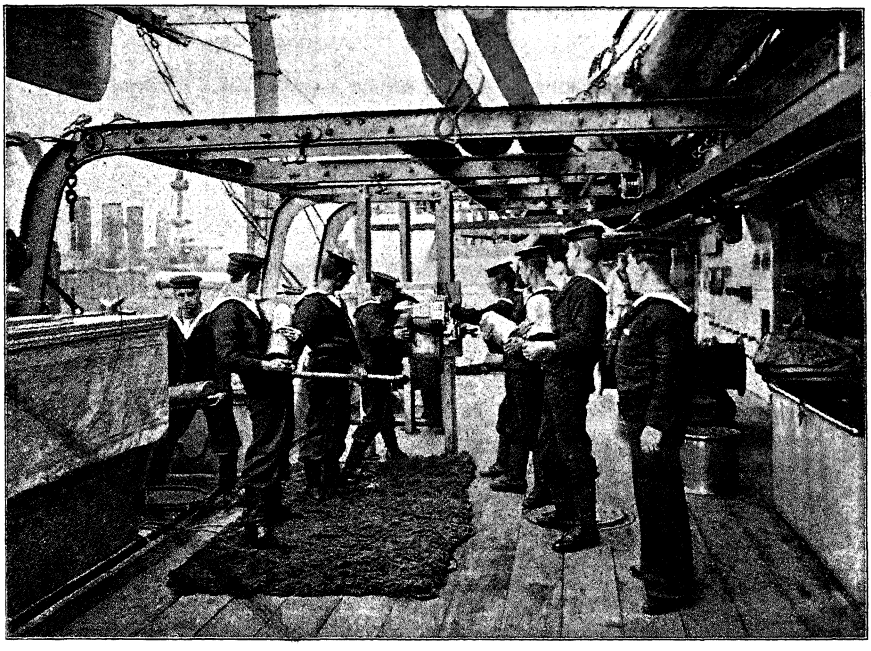

TÖLTIK AZ ÁGYÚKAT.

üldöznők, ha vissza nem hívná a hajót a „Laudon“ újabb parancsjelzése.

Rövid tanácskozás és az események kritikai megbeszélése következik. Folytatása pedig nem lesz. A borin t. i. erősbödik és ezzel nem igen lehet harczolni.

— Szabad manőver! Találkozás nyolcz nap mulva vitorla alatt Scoglio-Mulonál! — szól az új parancs.

A cotillon feloszlik. A tánczoló párok köszönve válnak el — kezdődik a magántáncz.

*

A „Kerka", „Hum" „Narenta" és „Möve", mint gyengébb vitorlázó ágyunaszádok a szárazföld felé igyekeznek, védelmet keresni a felvonuló bóra ellen a közeli partok alatt.

A hatalmas „Laudon", a mely azonkívül hogy 3600 lóerejű gőzgépe van, még kitünő vitorlás is (a „Laudon" összes kifeszíthető vitorlái 2060 m^2 területtel bírnak), Lissa felé veszi az irányt. A „Zrinyi" azonban, a melynek még érdekes feladatot kellett végrehajtania, a nyilt tengernek ereszkedett.

Ugyanis az angol és franczia tengerészetnél már régebben alkalmazott minta szerint, néhány postagalambot kellett szabadon bocsátanunk, hazájuktól, a pólai tengerészeti csillagvizsgáló intézettől mintegy 70—80 mértföldnyi távolságban.

A „galambposta" intézményét a hadi tengerészetnél már régen bevezették, s különös súlyt fektettek reá, a mi után kisérletek folytán bebizonyult, hogy a galambok az Atlanti oceánon is képesek átrepülni.* Átlag az a felfogás uralkodik, hogy 300 kilométeres távolságra a postagalambok meglehetős valószinűséggel használhatók, főképen ha kellő óvatossággal járnak el. Így például ugyanegy tartalmú sürgönynyel egyszerre több galambot látnak el; a felbocsátást olyan időben eszközlik, hogy a galambok naplemente előtt érhessék el tulajdonképeni otthonukat; ködben, esőben, stb. nem bocsátják őket fel.

Jóllehet a postagalambok száz kilométer távolságot is átrepülnek egy óra alatt, a rendes használatnál mégis két perczet számítanak egy kilométerre.**

A szabadonbocsátás pontját és idejét tartalmazó kis sürgönyöket — gummi gyűrűkbe csavart finom selyempapirt — a galambok lábára kötötték s páronkint eresztették őket a zajló tenger színe fölé. Legtöbbjük egyszer-kétszer körülröpködte a korvettát s csakhamar eltüntek a távolban, meglehetősen helyes irányban.

* Az 1900-iki év tavaszán Londonban tizenkét amerikai postagalambot bocsátottak szabadon. Ezek közül öt hazaérkezett az Annapolisi „galamb-állomásra" (Amerikában), hét pedig elpusztult

** Magától értetődik, hogy ma, a Marconi-féle dróttalan távirás idejében, a galambposta csaknem egészen elvesztette az értékét.

Egy szelídszemű, piros lábú, hófehér nőstény három-négyszer is körülröpködte a vitorlákat. Felszállt a hátsó árbocz csúcsára s tétován nézdegélt onnan széjjel. Majd a zajgó végtelenségbe, majd a nyüzsgő fedélzetre, mintegy fontolgatva: menjen- e vagy maradjon?

Végre nekibátorodva felrepült. De vesztére. Alig kétszáz méternyire a hajótól egy haragos szélroham lecsapta az ártatlan teremtést a tengerre, a hol remegve csapkodta gyenge szárnyaival a durva habokat.

„Vezérvitorlákat fordítsd, fővitorlákat fékezd, kormányt egészen jobbra!“ — vezényli a humánus parancsnok. És a büszke hadihajó, melynek az a hivatása, hogy ágyúval meg puskával harczoljon az ellenség ágyúi ellen, bóra és háborgó tenger ellenére, a galamb megmentésére sietett.

Kétszáz matróz a hajó párkányára, a kötélhágcsókra meg a vitorlarudakra kúszva, izgatottan nézte a páratlan mentési kisérletet.

Egyike a derék fiúknak dereka körül kötött kötéllel a vízre bocsátkozott. Egyik kezével egy lenyujtolt kötélbe kapaszkodva, másik kezében egy csónakkampóra erősített kosárral szállott le a galambért. A kis árva teremtés ez alatt kétségbeesetten csapkodta szárnyaival a nedves sír göröngyeit, a hullámokat.

Valóban megindító volt a szegény kis teremtés kínos vergődése, amelylyel magát mentője megérkezéseig fentartani igyekezett. Majdnem esdekelve nyujtotta felénk gömbölyű kis fejét és emelgette víztől bénított gyenge szárnyait.

Végre sikerült! A derék matróz kihajolt a víz fölé s a kosarat a galamb alá igyekezett mártani. Még egy hullámlökés, — zúgó hurrah! és a megmentett kis jószág ott piheg a derék dalmát kérges tenyerei között, — a nagy szeretettől másodszor is kitéve a megfulladás veszélyének, a galambczirogatáshoz nem szokott matróztenyerek között.

És most kezdődött az érdekes magántáncz.

*

Az est beálltával haragosan suhogtatta szárnyait a tánczmesterek nagymestere, a vén bóra.

A manőver messze ki, a nyilt tengerre hajtotta a „Zrinyi"-t. Nagy nehezen és csak többszöri kisérlet után sikerült a szelet keresztezve, irányt változtatni, amely a mintegy negyven tengeri mértföldre eső sziklás dalmát partok felé vezetett.

A vitorlák egy része, mint pl. a viharhasáb és a főárbocz törzsvitorlái, részben fékszárra vétettek, azaz területekben megkisebbíttettek. A szél, a mely előbb derékszög alatt működött, most előlről beeső hegyesszög alatt feszítette a vitorlákat. Azaz halimbázásnak ereszkedtünk.

Úgyszólván irány és czél nélkül bolyongott a korvetta a háborgó ólomszürke hullámokon. Az előbbi, gyorsan váltakozó szélrohamok helyett most szabályos, egyenletes haraggal zúgott a vihar. Sem világító-torony a tenger színén, sem csillagfény odafenn. A hollósötét éjjet csak pillanatra világítja meg körülöttünk az óriás hullámok tájtékozó fehér habja.

Hirtelen, minden átmenet nélkül sűrű, metsző hózivatar csap le teljes dühvel. Az előbbi hajóhossznyi szemhatár is elsötétül. Árboczról árboczig sem lehet látni; az ember nem látja saját szemei elé tartott ujjait. És jobbra tőlünk, veszedelmes közelben, a dalmát part száz meg száz mélyen kinyuló szirtfoka, a melyek mindegyike ezer veszedelem.

Szél ellen (tudvalevőleg) nem lehet — vitorlázni. Kivált most, hogy a bóra folyton fokozódik erejében. Meg kell fordulnunk és futni, repülni a széllel, hullámmal.

— Árboczra föl! Ki a vitorlarudakra! Vondd be! — hangzik a parancsnoki híd karfájába kapaszkodó parancsnok harsány vezényszava.

Mint sötét árnyak, nesztelenül suhannak fel az árboczlegények a kötélhágcsó vékony zsinegein a szédítő magas árboczokra, halk hangon biztatva egymást. Mint egymáshoz szoruló fecskék a rengő táviróhuzalon, úgy guggolnak künn — a vitorlarudakon — a derék legények. Erős markaikkal göngyölik a megfeszülésig duzzadt nehéz vitorlákat, a melyeken jégpánczéllá fagyott a vastag hólepel. Fogával, lábával kapaszkodva a kemény rúddá fagyott kötelekbe, „függő"

helyzetben dolgozik a többi a keskeny vitorlarúdon, a mely óriási íveket ír le a sötét űrben.

A bóra bőg, zúg, sivít a túlfeszített kötélhálózatban. Egy szabaddá lett vitorlaszárny suhogva csapkod, hatalmas ütéseket osztogatva a lefülelni akaró legények kezére és arczára.

A vasvázas korvetta ropog és nyöszörög minden eresztékében. Hol oldalról, hol előlről zúgva csap keresztül rajta az időnként óriási magas hullám, a mely megtörve a hajó mellvédén merészen kihajló „törökverő, buzogányos Zrinyin“* — tajtékozva zúg végig a vezérárboczig. Innen a fedélzet alatt csoportokban összebúvó, tengeri betegségben szenvedő matrózokra ömlik, a kik egymáson keresztül-kasul fekve, helyre való tekintet nélkül — adják meg a tengernek azt, a mi a tengeré.

Így telt el a végtelennek tetsző hosszú éjszaka.

Reggelre kelve, a vihar még fokozottabb mértékben dühöngött. Hajónk sajátságos látványt nyujtott. Mintha éjszaksarki expedition jártunk volna Jan-Mayen körül és nem a „déli Adria“ kék hullámain lebegtünk volna. Árbocz, vitorla, kötélhálózat vastag jégkéreggel volt bevonva. Hogy a járás lehetővé váljék a különben is erősen megdűlt hajó lejtős fedélzetén, a mely most olyan sikos, mint a gondozott jégpálya, az ágyúk között meg a hajó falai mentén kötelek voltak kifeszítve, hogy az ember belekapaszkodhassék. Az árboczokról lelógó vitorlakötelek és a hatalmas vonócsigák oda vannak fagyva a fedélzethez. A hajó peremén darukra felkötött csónakokban is újjnyi vastag jégkéreggé fagyott a csónakokba becsapó hullám.

Ilyen márczius is van a déli Adrián. — —

Így nem lehet tovább küzdeni; a megfagyott vitorlák használhatatlanek. A legénység egyrésze pedig (nagyobbára ujonczok) erősen meggyötörve a tengeri betegségtől, a fedélzetre beemelt csónakok alá bújnak, meg a fedett helyiségek zúgjaiba huzódnak, nagyokat fujva didergéstől reszkető ujjaikra.

A kazánokat kezdik fűteni. A kémény mögötti árboczok hófehér

* A legtöbb hadihajónak — különösen a régebbieknek — orrán faragott alak — „Gallions-Figur“ — volt alkalmazva, a mely vonatkozásban állott a hajó nevével.

jégburkolatja gyorsan olvadoz és fekete lepel rakódik le a napfényben előbb még csillogó jéglepelre. Kárpótlásul a szép látványért azonban csakhamar érezzük talpunk alatt a gőzkazánok feszítő remegését és déltájt már teljes gőzerővel — most már tudatosan, nem pedig a bóra szeszélyétől függően, halad a korvetta éjszak-keletnek, menekülést, pihenést keresve a közeli sziklás partnak valamelyik jól védett öblében.

Mózes nem örvendett talán úgy a pusztát bevilágító lángoszlopnak, mint mi, a mikor sötét este megpillantottuk a tőlünk délre eső Lucietta szirt világító-tornyának vörös fényét, északra pedig Porto-Tajer világító tornyának „szende fényű szép szövétnekét". Oda tartottunk.

Ebben az elhagyatott kikötőben, a melyet szél és hullámok ellen pompásan védenek a gyűrűalakban körülálló kopár sziklák, és a melyet csak nagy ritkán látogat meg egy-egy vihar elől menekülő hajó, egyszerre véget ért a kellemetlen „magántáncz". A „Zrinyi" tudniillik „nyugodt és rendezett" viszonyok közé jutott ebben a kis öbölben. Itt nincs se vihar, se hullám; itt nem terem sem fű, sem — ember. Itt csak örökös nyugalom honol.

No meg a toronyőr, a kit állítólag húsz darab magzattal áldott meg a jó Isten. Még le sem vertük magunkról az „út porát," már ott ficzkándozott a hajónk körül vagy egy tuczat belőle. A legtöbbjén meglátszott a jövő tengerész, mert a legtöbbjénél kilógott — hátul a kormánylapát.

SZÉLCSEND.

MÁSODIK FEJEZET.

SZÉLCSEND.

— A matrózéletből. —

Szélcsend a szó legszorosabb értelmében.

A légben nincs egy lehelet, a vizen nincs egy fodor. A tenger, a meddig a szem ellát az észtfárasztó végtelenségen, tündöklő ezüst laphoz hasonlít, amelyen fehér fényben törik meg a nyári hőséggel ráeső napsugár.

Egy magányosan kóválygó sirály az egyedüli lény, amely panaszos vijjogásával még feltűnőbbé teszi az ünnepies, isteni magányt.

Hajónk — mintha pihenőt tartana a napokig tomboló vihar után — mozdulatlanul, mint sziklafok, nyugszik a sima víztükrön. Harmadik napja, hogy mintegy ideszegezve, minden irányból szelet várva, veszteglünk ugyanegy ponton, Gravosa magasságában.

A tengerrel azonban nyugszik hű társa, a szél is. A vitorlák lomhán, unalmat gerjesztően lógnak le a magas árboczokról. Maga a parányi kis szélmutató, a mely különben a legkisebb szellőre is már vigan emelgeti fejét, most mozdulatlanul lóg le. Pihen, mint a játékban elszunnyadt gyermek.

A parancsnoki hídon tétlenül álló őrtiszt kihajol a korláton és elmerengve néz le a titokszerű mélységbe. Mennyi varázs, mennyi bűbáj lakik abban, mennyi vágy és gondolatgerjesztő titokszerűség. A ki ismeri a tengert, csak az tudja azt. — Aztán ismét folytatja rövid kis sétáit a parancsnoki híd szűk korlátai között és sóhajtva néz fel, fel északra, mintegy keresve gondolatban a helyet, a hol a tengerésztisztek egyedül üdvözítő Mekkája: — Wien fekszik.

A szolgálatban lévő legénység, felhasználva a szélcsend miatt a rendesnél hosszabb ebédutáni szünetet, az árboczok tövébe vagy kötéltekercsekre s ágyútalpakra leheveredve pihenőt tart; azaz hogy alszik.

Hja, az alvás! A mi a nőnek a szerelem, (meg a „toillette“),

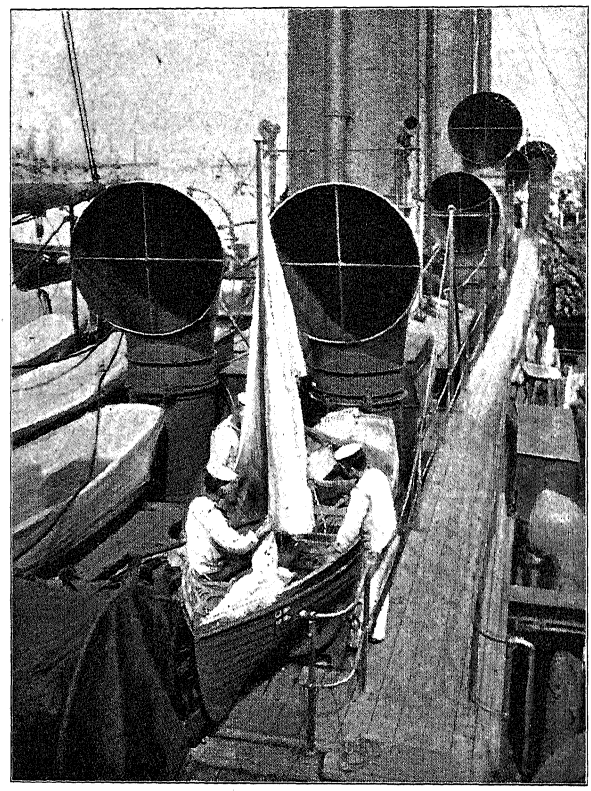

CSÓNAKVITORLÁK KÉSZÍTÉSE.

a fösvénynek a pénz, az a matróznak az alvás. Zaklatott, munkaterhes életének egyetlen fűszere, vágyainak netovábbja.

— Ha úr lennék, egész nap aludnám, — ez a matróz-lélektan legfőbb dogmája. A khinaiak amaz egykori kivégzési módja, hogy az elítéltet halálra gyötörték az aludni nem hagyás által, előtte a legrettenetesebb, a legszörnyűbb halál. Némelyikök olyan tökélyre viszi az alvás művészetét, hogy a legnagyobb viharban, zuhogó záporban, egy árboczról lelógó kötélvégbe kapaszkodva — alszik.

Megjegyzendő azonban, hogy a nap huszonnégy órájából a matróz csak öt órát alszik — jogosan. A nap többi órája fárasztó munkában, gyakran gyötrő izgatottságban, máskor meg — lélekölő unalomban, de mindig és mindenütt a csaknem soha meg nem szünő munkában telik el.

De hát honnan a mennykőből van olyan sok dolguk a tengeren? — kérdezhetné valaki. Persze, erre nagyon nehéz megfelelni, mert

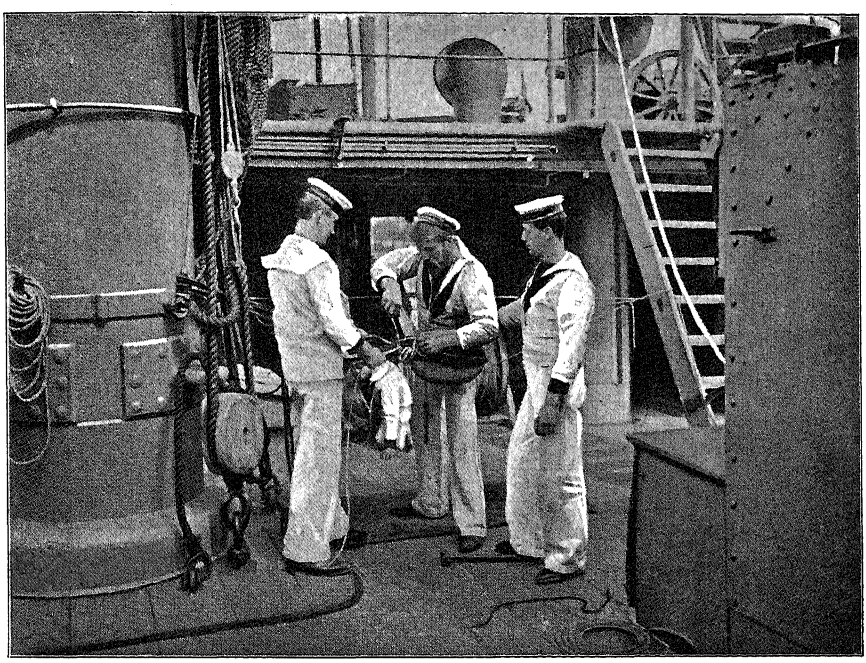

VONTATÓ-CSIGA FELSZERELÉSE.

nehéz azt mind elősorolni. Annyi azonban áll, hogy a hadihajókon a nap nem órákra, de perczekre van beosztva és minden percznek megvan a maga munkája.

Más ember ha fölkel vízszintesen fekvő ágyából, hát kényelmesen megreggelizik, kiszívja a pipáját, elolvassa a megszokott ujságját, elsétál az irodába, a gyárba, vagy a hivatalba, és dolgozik ott egynéhány órát; eltrécsel egy kicsit a társaival, szomszédaival; aztán szépen hazasétál, megebédel és alszik egyet. Szóval: él szépen,

kényelmesen és nyugodtan, mint szárazföldi boldog ember, a kinek télen be van fűtve a szobája, nyáron behűtve az itala, stb.

Mennyit dolgozik azonban a szegény „mali“, a mig csak

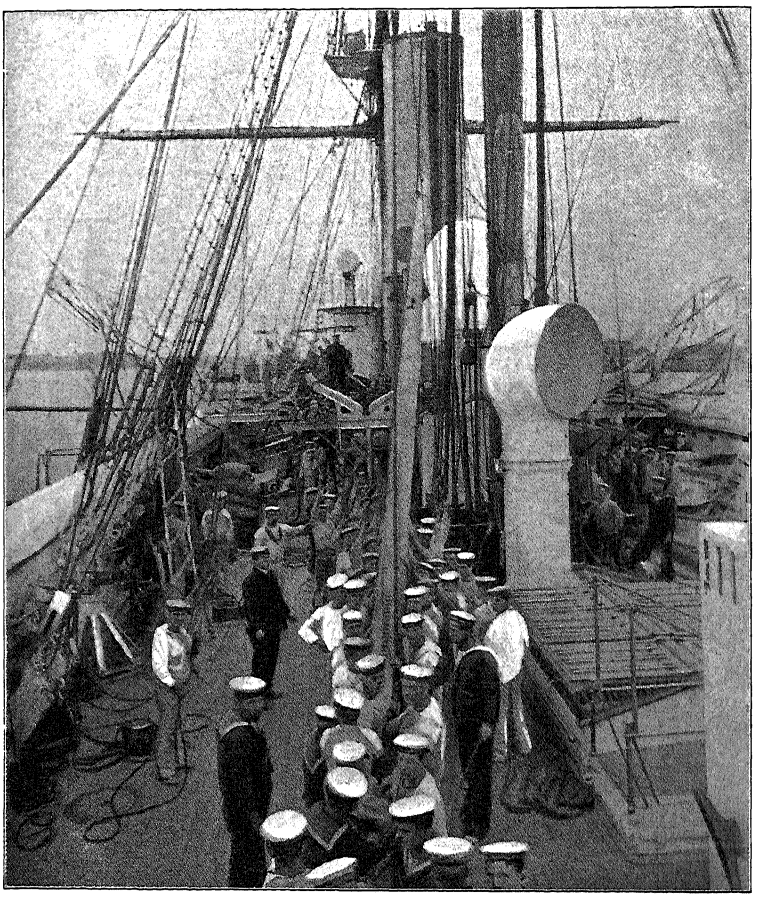

NEHÉZ VITORLARÚD FELHÚZATÁSA.

szerény reggelijéhez, egy szilke — fekete kávénak csúfolt — italhoz és a fogtörő „galettá“-jához, a kőkemény kétszesülthez jut!

Függő ágyát, a melyben alig aludt nehány rövid órát, pontosan megjelölve: éjféli 12 óra 10 percztől hajnali 3 óra 55 perczig, a „reveille“-re — az ébresztő kürtharsogásra — leakasztja a szegről, s nagy machináczióval összegyömöszöli a nehéz ágyhálót. A pokróczokat, takarókat kis csomaggá göngyöli, akkorára, hogy csaknem beledughatná egy baka bornyujába. Aztán felmegyen vele a

fedélzetre, ott glédába áll álmosan dűlöngve, ásítozva, esetleg dideregve a metsző bórában, vagy bőrig ázva a zugó záporban. Aztán átadja függőágyát az altisztnek, a ki azokat a hajómellvéd üregébe helyezi el. Előbb azonban ez gondosan megvizsgálja, vajjon a nehéz pokróczok az előírt rövidségre vannak-e összegöngyölve, és hogy az összefűző kötelek párhuzamosan vannak-e összeszorítva. Aztán

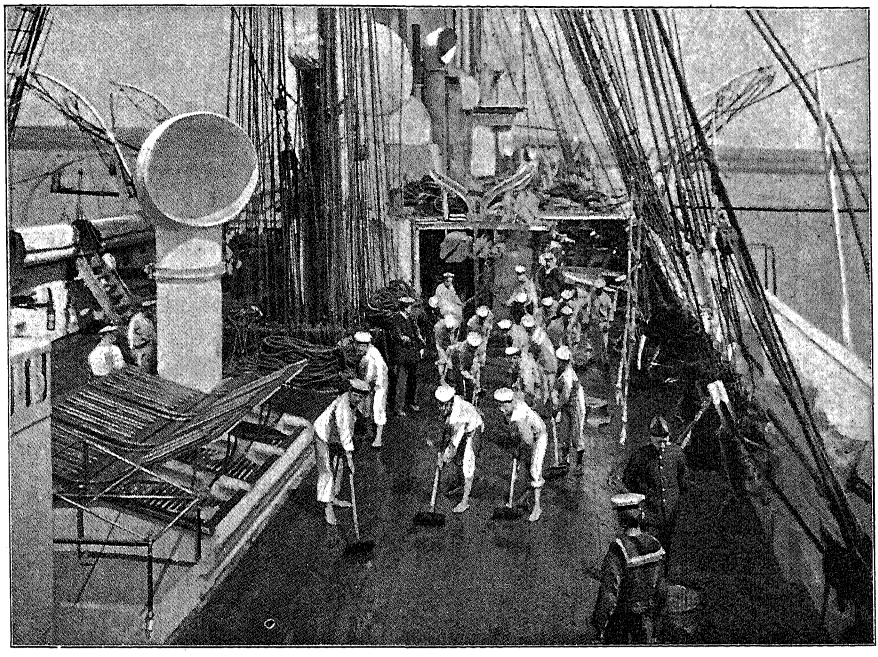

MOSSÁK A FEDÉLZETET.

jelenti az őrségen levő hajóapródnak, hogy él és létezik. Erre pedig következik a mindennapi „matróz-miatyánk“, a fedélzetmosás.

Háromszázhatvanötször az esztendőben, szökő évben háromszázhatvanhatszor történik ez a fontos esemény a hadihajókon, a mely műveletnél a szivatytyúk és dézsák akkora tömeg vizet szednek föl a tengerből, hogy a tenger színe csaknem szemmel láthatólag — alább sülyed nehány hüvelykkel.

— De hát az Isten szerelmeért, miért súrolnak annyit? Hiszen a tengeren nincs por meg szemét, a mi bepiszkolná a „pádimentumot“? — kérdezhetné valaki.

Igaza van ugyan, de hát mégis így van. Mégpedig így van, mert: 1-ször, az már így szokás; 2-szor, mégis *előfordulhatna* por és szemét; 3-szor, ez a mindennapi fedélzetmosás nagyon alkalmas arra, hogy egy óráig elvonja a matróz figyelmét afeletti elmélkedésétől, hogy mégis csak jobb lenne talán — egri püspöknek lenni; 4-szer pedig, a tisztasági érzék a legelső, a legjellemzőbb és csaknem

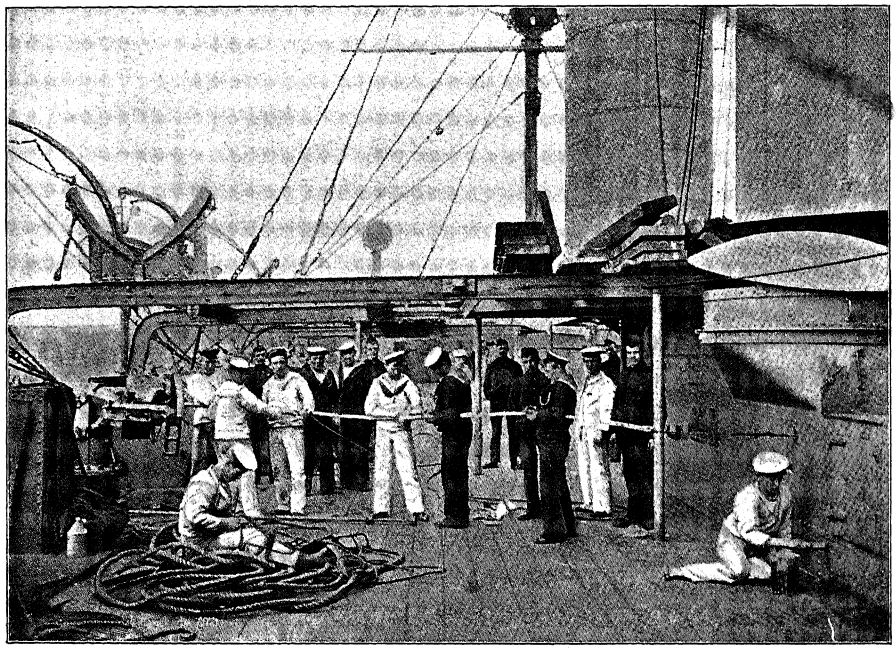

KÖTÉL-MUNKÁK.

vérévé vált tulajdonsága a tengerésznek. És pedig nemcsak a hadihajókon, hanem a legigénytelenebb, a legpiszkosabb mesterséggel foglalkozó teherszállító hajókon is.

A grönlandi fókavadász, az angol kőszénszállító, a ki bokáig gázol a piszokban, szemétben, mintaszerű tisztasággal gondozza a saját kis fülkéjét. A kanadai czethalvadász, a ki egész életét bűzös mocsokban, félig rothadt halak és czetháj között tölti el, a kinek a hajója már mérföldekről csavarja az ember orrát, a ki három hónapban egyszer vált inget (t. i. a belszínével kifelé fordítja a régit és a főárbocz tövébe rovással jegyzi fel magának a fehérneműváltás

idejét), s a kinek arcza hetekig nem jön vízzel érintkekezésbe, legalább direkt mosdási czélból nem, — ez az ember is gonddal, szeretettel, mint fiatal özvegy egyetlen gyermekének sírját, úgy ápolja s gondozza hajójának egyik részét, a maga személyes oduját — fülkéjét — mindennap, holott csak vasárnaponkint teszi be oda a lábát pár perczre imádkozni vagy a — pénzét olvasni.

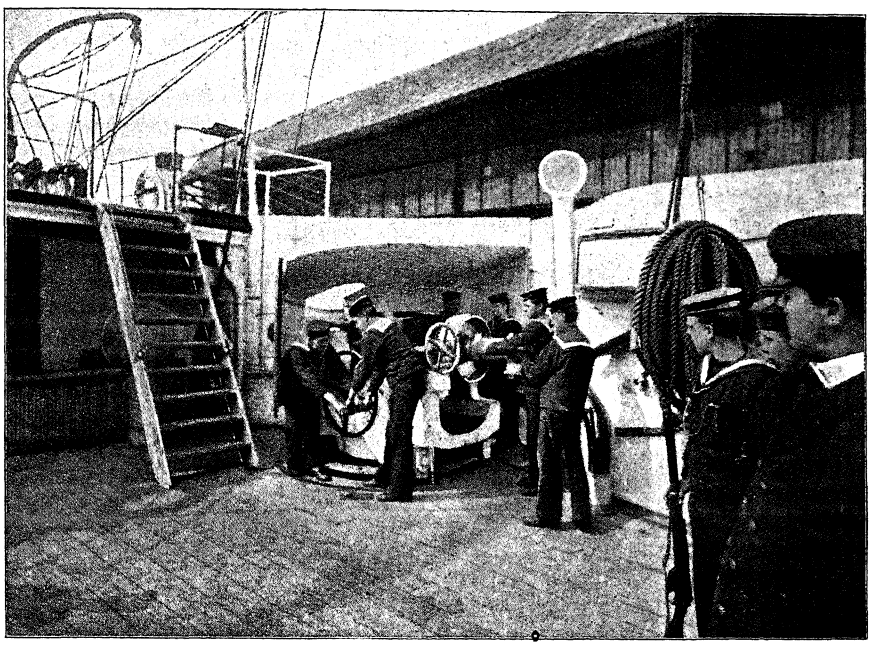

ÁGYÚ-EXERCIROZÁS.

A hollandok köpőládát állítanak a kormányos elé, nehogy az istenért az valahogy a padlóra köpjön.

A tisztasági mánia a végletekig megy, a mint bizonyítja azt a következő kis példa. A minap — vasárnap lévén — a hajóparancsnok szemlét tartott. Végigmegyen a fedélzeten s egyszerre megáll, rémülve néz egy bizonyos pontra.

— Hol a fedélzetmester? — kérdi, haragos tekintetet vetve a környezetre. Előhozzák, helyesebben előfütyülik neki a fedélzetmestert.

— Micsoda szemétdomb az ott? — kérdi a parancsnok, rámutatva arra a bizonyos pontra.

A fedélzetmester keresi a szemétdombot. A környezet is keresi, de a szemétdomb nem látható! Sőt ellenkezőleg: ragyog minden a tisztaságtól.

— Hát nem látja ott azt a szemétdombot? Mi? — A parancsnok lehajol és felemel egy — vékonyka kis zsinegdarabot . . .

A fedélzetmosás nem az egyedüli mulatsága a jámbor malinak. A „Dienstreglement" gondoskodik más hasonlóan kellemes időtöltésről is. Így pl. a mindennapi fedélzetmosás után jön a mindennapi mosakodás (a „szik-vaszen", a mint a mali mondja a „sichwaschent"); átöltözés, reggeli. Ezután gyakorlatok ágyúval, kézi fegyverrel, revolverrel, torpedóval. Továbbá a nehéz iskola a roppantul szövevényes jelzőlobogókkal meg a többi jelzőkészülékekkel kis és nagy távolságokra. Este ugyanez az iskola villanyos lámpákkal, röppentyűkkel; a vitorla- meg a kormánygyakorlatok talán soha meg nem szünnek. Hol van még szerep-begyakorlás a támadásokra, tűz- és vízveszélynél, torpedó-támadásnál; csónakgyakorlatok evezővel és vitorlákkal; a Dienstreglement magyarázata, fehérnemű-mosás, s száz meg száz mindenféle munka, a melyekből a hadi hajókon sohasem fogynak ki az emberek.

Hát még az éjjeli szolgálat! Éjjel t. i. a legénységnek csak egyik fele van szolgálatban, a másik fele nyugszik; alszik lenn a függőágyakban (ha az időjárás is úgy akarja). De a szél hirtelen rendet bont; friss szélroham jön ellenkező irányból vagy olyan erős, hogy a felső vitorlákat fel kell göngyölni, különben vagy szétrepednek vagy letörik az árboczok vékony nyúlványait. A vitorlákat máskép kell fordítani; a szolgálatban levő kevés ember azonban nem bír velök; vagy nem tudja elég gyorsan elvégezni a szükséges munkálatokat. Tehát föl a többi legénynyel is.

— Minden kéz a fedélzetre! — dörgi ilyenkor a hajómester.* És a sokat zaklatott szegény matróz kibúvik az alig átmelengetett pokrócz alól, a hol legalább négy órát remélt pihenni és felmegy, azaz hogy felrohan a fedélzetre. Rohanni kell, hogy

* Bootsmann; a legmagasabb altiszti rang.

CATTARO.

ne legyen utolsó a megjelenésben. Utolsónak lenni a megjelenésben, de különösen az árboczokra való felkúszásban, nemcsak szégyenletes dolog — de kellemetlen is. Egy világhírű admirálisunk idejében, a mikor még nem volt „világhírű“ és a mikor még nem

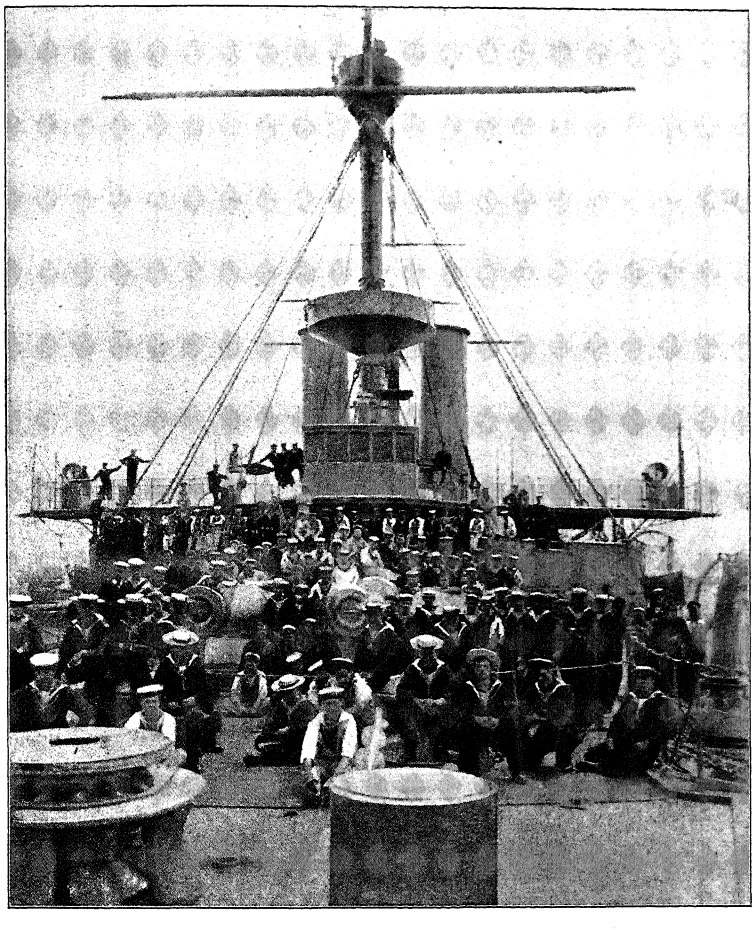

EGY KIS PIHENÉS.

vezényelt egész hajórajt, hanem csak egy szerényebb fregattot vagy korvettát, az a matróz, a ki utolsó volt az árboczon, stante pede megkapta a maga — huszonötjét. Miután pedig a fizikai törvények értelmében valakinek okvetlenül kellett utolsónak lenni, képzelhető az a gyorsaság, a melylyel a matrózok úgyszólván — felrepültek az árboczokra. A matróz tehát rohan a fedélzetre; félig meztelen mellét és vállát csípi a hideg szél, veri a zúgó zápor.

És innen vagy rohan fel a kötélhágcsókon a vitorlarudakra vagy lenmarad a fedélzeten s itt húzza-vonja a karvastag köteleket teljes erejéből, hogy izzadtság lepi el vihar- és napbarnította arczát.

És bizony-bizony eltelik néha negyvennyolcz óra is, a míg ismét a függőágyában alhatik nehány órát.

Viszontagságos életében tehát valóságos oázis az ilyen isten-adta kis szélcsend.

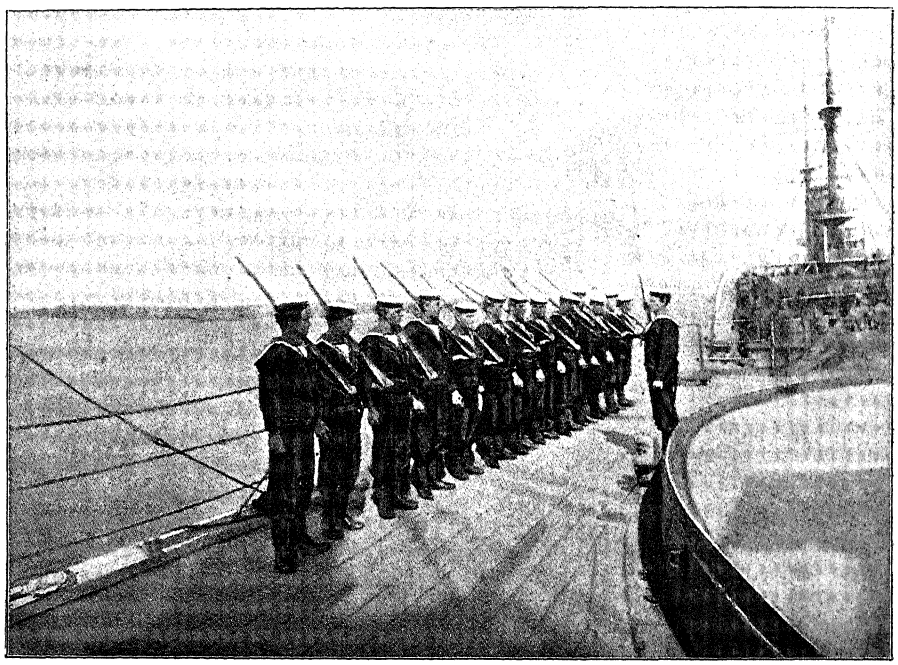

GYAKORLATOK A KÉZI PUSKÁVAL.

Ilyenkor minden munka szünetel és „szabad foglalkozás“, hivatalos nyelven: „önkénytes vagyontisztogatás“* van rendelve, a melynek tartama alatt ki-ki saját szive kívánsága szerint ütheti agyon az időt. Magától értetődik, hogy a legények nagyobb része alszik. Kikeres magának egy „puha“ deszkát, a feje alá dug egy vonó-csigát párnának, betakaródzik a saját bőrével és alszik mint egy — matróz.

Egynehány a főárbocz töve köré guggolva levelet ír. A meg-

* Freiwillige Effectenreinigung.

szólítás persze kivétel nélkül: „Mia Cara!“ Az első sor felfut az árboczcsúcs felé, a második leigyekszik a lőporoskamra felé. Hogy azonban a sok drága papir ne menjen kárba, utólagosan a sorok közti tért is kitölti gyengéd gondolatokkal. Odahaza aztán a „Mia Cara“ hetekig törheti fejét az árbócztövéből kikerült matróz-hieroglifákon.

A harmadik kedvencz ágyúja mellé húzódik. Zubbonyával súrolgatja, kezeivel gyöngéden czirogatja a szeretett kolosszus fénylő részeit és nagy lelki gyönyörűséggel tapasztalja, hogy mégis csak fényesebb az ő ágyúja, mint az a másik, a baloldali battériában.

Mert a vetélkedés, az egymást való felülmulás, a matróz második természete. Vetekednek az ágyúk kifényesítésében, a czéllövésben, versenyeznek az árboczra való felfutásban. (Jóllehet az utolsónak szánt huszonöt már kiment a divatból.) Ha véletlenül két csónak ugyanegy irányba evez, már kész a regatta. Nem egy bevert fejet kötöztem már be, amely ama vakmerő állításnak lett véres áldozata, hogy a „Tegetthoffnak“ nagyobb ágyúi vannak, mint a „Custozzá-“ nak. (Pedig hát tényleg nagyobbak.)

Amott egy másik valamely kedvelt tárgy fonásával vagy faragásával foglalkozik; hetek és hónapok óta dolgozik rajta; elköltötte reá keservesen keresett pénzének nagy részét; de az első szóra — odaajándékozza a legelsőnek, a ki tőle kéri.

És csak mikor már mindezzel készen van, akkor veszi elő azt, a mi lelkének, szivének a legdrágább, a miért — talán — képes lenne feláldozni kétórai alvást is.

Előveszi a zsákját, azt a numerussal ellátott kincstárt, amely a többiekével egyetemben szépen kisorakoztatva ott lenn fekszik a korridorban egy széles pallossal felfegyverzett matróz őrizete alatt, a melyben fehérneműjét, gunyáját, egyáltalán drágaságait tartja. A reá váró gyönyörök és meglepetések özönének előérzetében, mosolylyal ajkán oldja föl. Kiszedi belőle egyenként és nagy óvatosan a szép zubbonyt, a bő nadrágot, a fényes bakkancsot, a sajátkezűleg mosott kékgalléros (sajnos, még csillagtalan) inget. Kiteregeti őket, megszemléli kívül-belül; megczirógatja, megsimo-

gatja gyöngéden, szeretettel; és aztán, hogy elérje a gyönyörök legmagasabb fokát, kihúzza a zsák mélyén rejlő kincseit, a melyek szép piros csíku, kék keszkenőbe vannak begöngyölve.

Tartalma: egy új sapka, melyen a tenger vize még nem húzott sóbarázdákat. Rajta vadonatúj szalag, amelyen csak úgy ragyognak a „Zrinyi" aranyos betűi. Felpróbálja s aztán kerek kis

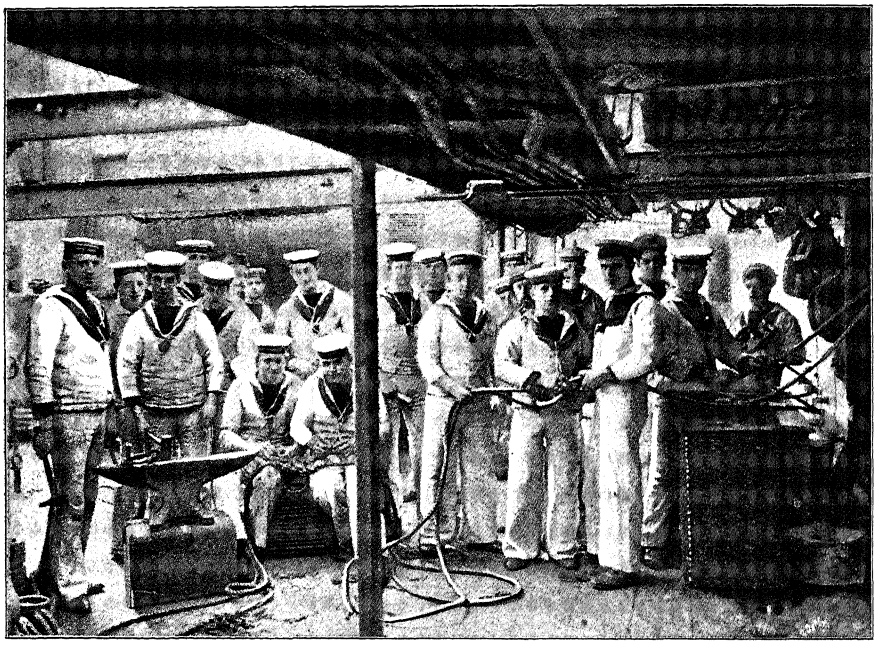

ISKOLAI ELŐADÁS.

bádogtükröt vesz elő (szintén a kincstárból). Belenéz, de csak egy másodperczre, hogy ne kopjék. (A tükör tudniillik.) Van benne továbbá: egy darab mandulaszappan, az érintéstől még szűz selyempapirban; a tartalékgombok a hozzávaló „puczpulverrel"; egy bugyelláris, amelynek minden fiókja minden alkalommal gondosan végigszemléltetik; a leendő csillagok, a melyekhez képest — az ő fantáziájában — Uranus és Syrius csak hitvány olajmécsesek; egy-két levél „dallacasa" (hazulról) és — végül — maroknyi por Lissa, Lagosta vagy Curzola szigetének drága földéből. (Hja, én is ereklyeként tartogattam íróasztalomon az anyám sírjáról hozott drága szilágysági földet.)

Jóllakva és teleszíva magát a sok élvezettel, mint pillangó a himporral, visszarakja aztán a drága kincseket eredeti helyükre és az eredeti sorrendben (melyet a szent biblia: a „Dienstreglement“ szigorúan előír).

Ugyanezen időben a fedélzet egy másik részében, a hajóorr alatt levő „bástyá“-ban („matróz-casinó“), továbbá az árboczok tövében, a kormánykeréknél és a battériákban különböző tárgyú leczkék tartatnak. Itt hall aztán a szegény spalatói vagy sabbioncelloi dalmát, a ki az olasz nyelv legkeményebb, legropogósabb idiomájához szokott, többek közt olyan szavakat is, hogy csak úgy kétfelé áll tőle a füle. Vorstengestagsegel, Backspierenhisstalje, Bootsgrosskettenstropp, Längsbackstaljenauge, stb. És más ilyen szépen hangzó szavacskák egész sorozatát kell a jámbornak megemészteni. Persze, hogy ebből kifolyólag meglehetős gyakoriak a következőhöz hasonló kis — félreértések:

A tüzérinstructor, t. i. az az altiszt, a ki éppen magyaráz, az ágyútalpnak igénytelen kis részére mutatva, kérdi az előtte állók egyikétől, hogy hát hogy is hívják azt? A kérdettnek a bámulattól **V**-alakúlag állnak kétfelé mezitelen lábainak bütykös hüvelykjei.

— Bic-bacen-puff, — feleli hosszas fejtörés után.

— Asino! — rivall rá az instructor, — hányszor mondtam már, hogy nem: bic-bacen-puff, hanem „bac-bicen-puff“! (Tulajdonképen Bachs-Büchsen-Propf annak a tisztességes neve.)*

Közvetlen mellette a rémek réme, a matróz-nagymogul, a hajó-

* A mi haditengerészetünknél dívó soknyelvűséget érdekesen illusztrálja alábbi példa, a mint egy pattantyús altiszt magyaráz a legényeknek „ballistikát“. Tehát: „Ovaj Verschluss se zove Siebenundvierzig-Millimeter-Flachkeilverschluss, na njemu se vidi obere Verschlussfläche skupa za Lademulde, onda rechte Verschlussfläche koja je izrezana za Lenker, rückwärtige Verschlussfläche koja je izdubljena za Stange i izpod Stange jedna škulja za Schlagfeder i Zündstift; na linke Verschlussfläche ima jedna Führungsnuth i Grenznuth za Sperrbolzen, na vordere Verschlusfläche vidimo jednu Stossplatte, koja je pritordjena za dvie Schrauben!“ (Unsere Kriegsmarine; v. Koudelka.) Az orebiêi születésű Gudovinovich Ivo altiszt ezen tanítását egyforma áhítattal — és eredménynyel — hallgatja a triesti Giovanni Capadura, a wieni Anton Hubmayer, a kecskeméti Kovács János meg a schmichowi Vencel Prbda. A mellett olyan kiválóan ügyes tüzérek a mi haditengerészeti matrózaink, hogy általánosan mint ilyenek ismertek mindenütt.

mester* tart előadást a „Tincreglán"-ból (értsd: Dienstreglement). Jelenleg éppen azt magyarázza, hogy a matróz az istennek olyan válogatott népe, a melynek nemcsak kötelességei vannak, de sőt ellenkezőleg: jogai is.

Igy például, ha a matróz az ebédnél a rendesnél véletlenül kevesebb húst kap, jogában áll az inspekcziós-tisztnél panaszt emelni. „Hanem — én nem tanácsolom", — jegyzi meg szelíden.

Vagy pedig:

— Ha én téged, Picinich, hátba váglak, a restségedért — mert ti mind restek, tunyák és munkakerülők vagytok, — akkor neked jogodban áll a másnap reggel 9 órakor tartandó rapporton panaszt emelni az „első hadnagynál".** Nos, te nagyfülü, ne tátsd úgy el a szádat, mert még belerepül ez a hajó! Mihez van neked jogod?

— Panaszt emelni.

— Hát aztán mi történik?

Erre már nem tud felelni a jámbor, vagy nem merészel; azt azonban homályosan sejti, hogy az ő egyéni jogának — a panaszemelésnek — bizonyos következményei vannak, mégpedig szintén — egyéniek. A hajómester meg is magyarázza neki rögtön.

— Hát aztán az történik, hogy én úgy elhusángollak ezzel a madzaggal (négyujjnyi vastag vitorlakötélvéget tart a kezében), hogy vakaródzol utána Punta Biancától Gravosáig.

Az emígyen felvilágosított mali nagyot épülve „természetes jogainak" alapos biztosításán, visszavonulhat, hogy a hajóorr egyik zugában tovább folytathassa a már megkezdett „melldiszítést", a tätovirozást.

A nemes munkához méltó lelki nyugalommal állja ki a finom tűhegy száz meg száz szúrását, a melyekkel egyik „festő-művész" czimborája kiczirkalmazza mellére a szokásos szivet, átszúrva egy — horgonnyal.

* Bootsmann.

** Nem „hivatalos" neve a Gesammt-Detail-Officiernek, a ki a parancsnok után következő első tiszt a hajón, és adott körülmények között annak a helyettese.

Az érdekes munkát nagy élvezettel nézik a hajó „cibil“ tagjai. A vitorlamester, a szakács és az élelmezési mester.

A vitorlamester, mint vén tengeri medve, egyszersmind kiváló időjós is. Egy alkalommal, a szélcsend második napján, kérdem tőle, hogy mit gondol, milyen időnk lesz holnap? Kapunk-e egy kis szelet?

Az időjós, műértő szemmel végignéz a szemhatáron, vállvonogatva mondja az orákulumot:

— Eh sior, se non fa vento sta notte, penso, che resterà cosi. (Ha nem támad szél az éjjel, akkor úgy gondolom, hogy így marad.)

És igaza volt.

Mellette a szakács és segéde, az úgynevezett „czukrász“, érdekes társalgásba vannak merülve az élelmezési mesterrel. Az egyik olyan szakács, mint a minő mester a másik. Igaz például, hogy a szakácsunk napi étlapja nem valami túlságosan változatos, — állván az összes szakácstudománya hat tál étel elkészítésében, — hanem annál nagyobb művész azoknak változatos feltálalásában.

Mert ha a hét első felében mindennap rizslevest kaptunk burgonyával, biztosra vehetjük, hogy a hét második felében burgonyalevest kapunk rizszsel. Vagy pedig: ha hétfőn a főtt marhahús jobbfelől borsóval van garnirozva és balról tepsiben sült paradicsommal, kedden minden bizonynyal bal oldalon lesz a paradicsom és jobbfelől a borsó.

Ellenben nagyon jártas a sültek különböző elkészítésében. A minap is például az ebédnél borjubordának néztem a behozott „fasirozottat“ és csak azután tudtam meg, hogy az bizony tojásban sült sonka volt. (Hogy is mondta az uzoni székely? „Úgy elnézem azt a sajtot, azt hiszem, hogy kulacs, há' pég' kinyer!“ Pedig a — kalapja volt.)

Nagyobb tekintély a szakácsnál az élelmezési mester. Már csak azért is, mert tudományokban és sok világrészben jártas ember. Leginkább a fizikát praktizálja, különösen pedig Archimedes tantételét, a mely szerint: a mely helyet egy bizonyos test elfoglal, ugyanazon helyet ugyanazon időben más test el nem foglalhatja.

És ezen megdönthetlen tantételhez tartva magát, úgy méri ki a legénységnek a bort, hogy mérés közben — a hüvelykét beledugja a pohárba.

Hogy ez az egyetlen fizikai tantétel behajt neki évenként annyit, mint némely középiskolai fizikai tanárnak az összes tudo-

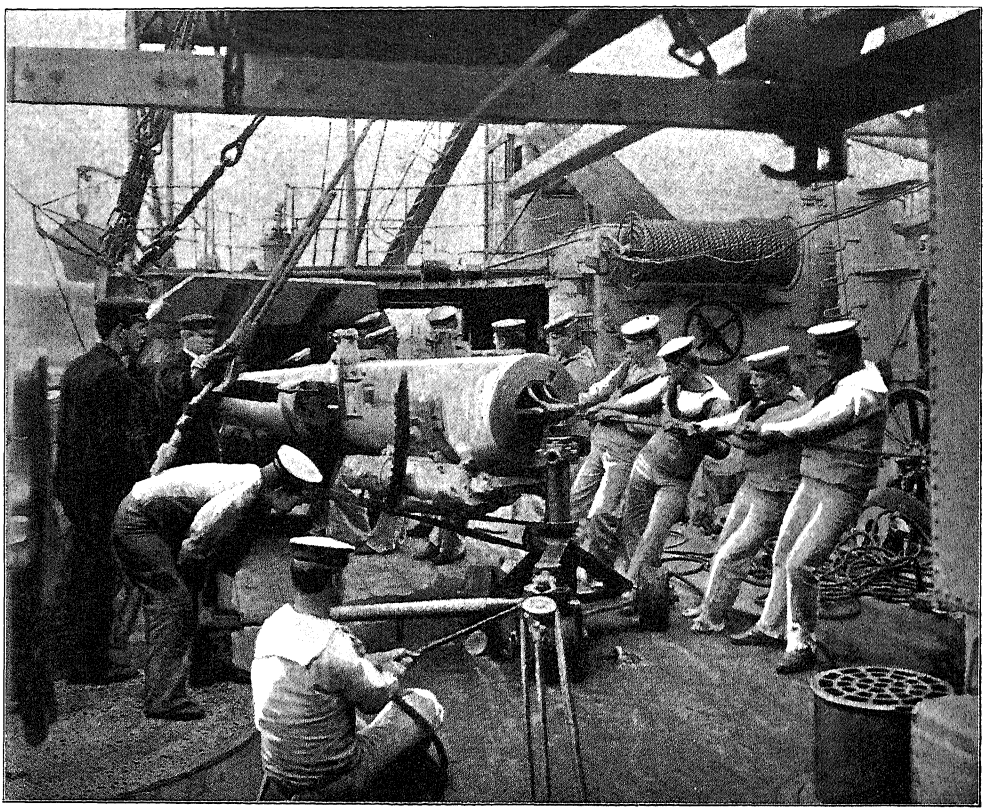

A LÖVEDÉKET KIHÚZZÁK AZ ÁGYÚCSŐBŐL.

mánya, könnyen elgondolható, ha az ember kiszámítja, hogy két-háromszáz embernek naponként kétszer-háromszor méri ki a bort.

Innen van, hogy az élelmezési mester az eskütételnél három ujj helyett csak egyet tart fenn, még pedig — a hüvelykét. — — .

A hadi hajókon uralkodó sajátságos és a mindennapi életben sok tekintetben eltérő életmód miatt, vagy talán éppen ennek következtében, a matróz rajong a hajójáért. Szereti azt, mint huszár a lovát és kiszolgálván négy esztendei kötelezettségét, nagy része önkénytesen szolgál tovább a tengeren.

Ne feledkezzünk meg azonban két erősen vonzó körülményről, a melyeknek nagy része van abban, hogy a tengerész-katona szívvel-lélekkel vonzódik és ragaszkodik úgy a hajójához, mint a tengerhez.

Először is fölebbvalóinak, t. i. a tengerész-tiszteknek szép és vonzó példája, a kik vészben és viharban, nélkülözésekben és sanyarúságokban éppen olyan híven osztoznak meg vele, mint a második vonzó momentumban, a kikötői élet gyönyörűségeiben. Sehol és semmiféle fegyvernemnél nem olyan nagy a közösség a nélkülözések, fáradalmak és szolgálati kellemetlenségek elviselésében, mint éppen a hadi tengerészetnél. A viharos időjárás okozta álmatlan éjjeleken a matróz és tiszt egyaránt kemény, nehéz és felelősségteljes munkában töltik az éjszakát. A háborgó hullámokon dióhéjként hánykódó csónakban matróz és tiszt egyformán áznak a bőrig. A hetekig tartó czirkálások idejében matróz és tiszt ugyanegy konserven táplálkozik; a matróz baja a tiszt baja is, a matróz örömében osztozik a tiszt is. Az a nagy, hatalmas gépezet, a melyet hajónak neveznek, nem egyéb, mint egy nagyszámú családnak közös hajléka, a melyen egyformán és bajtársiasan osztozik minden családtag a nélkülözésben, bajban és veszélyben. De az örömökben is. És a tengerész nehéz életében ebből is — az örömből — sok van, de sohasem — elég.

HARMADIK FEJEZET.

A MI PÁNCZÉLOS HAJÓINK.*

Mintegy tíz mértföldnyire Lissa szigetének északi partjától, csaknem ugyanott, a hol negyven évvel ezelőtt Tegetthoff vívta ki a tengeri ütközetek történetében számottevő győzelmét az olasz flotta felett, „csendes gőz“ alatt mozdulatlanul fekszik tengeri haderőnknek egy raja, a mely méltán lehet kettős monarchiánk büszkesége.

Ha Nelson, a trafalgári hős, a ki még a szelek szeszélyétől meg a véletlenektől függő három-árboczosaival, vitorlákkal, csáklyákkal és mozsárágyúkkal kivivott győzelmei révén tette nevét halhatatlanná, látná ezt a hajórajt, ezeket az árbocztalan, kötélzet- és vitorlanélküli fekete szörnyeket, felettük a sűrűn gomolygó fekete füstfelhővel és azt mondanák neki, hogy ezek hajók, bizonyára nem hinné el. „Nem, ezek nem hajók, ez nem flotta! Ezek túlvilági szörnyek!“

És mit mondana Tegetthoff, Lissa hőse, a ki ócska és elavult fahajókat — a melyeket oly módon látott el „pánczél“-lal, hogy horgonyláncokkal vette körül azoknak bordáit — és csak hirtelenében felszerelt gyenge ütegű hajókat, kisszámú és nem eléggé begyakorolt személyzetet vezetett a mi hajórajunkat minden tekintetben messze felülmúló olasz hajóraj ellen, ha ezt a flottát látná? „Ilyen flottával légbe röpíteném a világot!“ — —

A kettős csatasorba felállított hajók mindegyike az emberi lángésznek, az iparnak és tudománynak egy-egy aczélba öntött

* Ebben a czikkben természetesen csak azok a hajók vannak felsorolva, a melyek 1892-ig épültek. A későbben épültekről, — páncélos csatahajókról úgy mint czirkálókról, torpedóűzőkről, stb. — később bőven lesz szó.

mesterműve. Fényes fekete bordáikon fehér fényben törnek meg a szemhatár fölé emelkedő nap sugarai, ide-oda libbenő fekete árnyékat vetve a tükörsima tenger smaragdzöld tükrére. A tengernagyi hajóról adott jelre a kettős csatasorban álló hajók megindulnak és rövid manőverezés után másképen helyezkednek el.

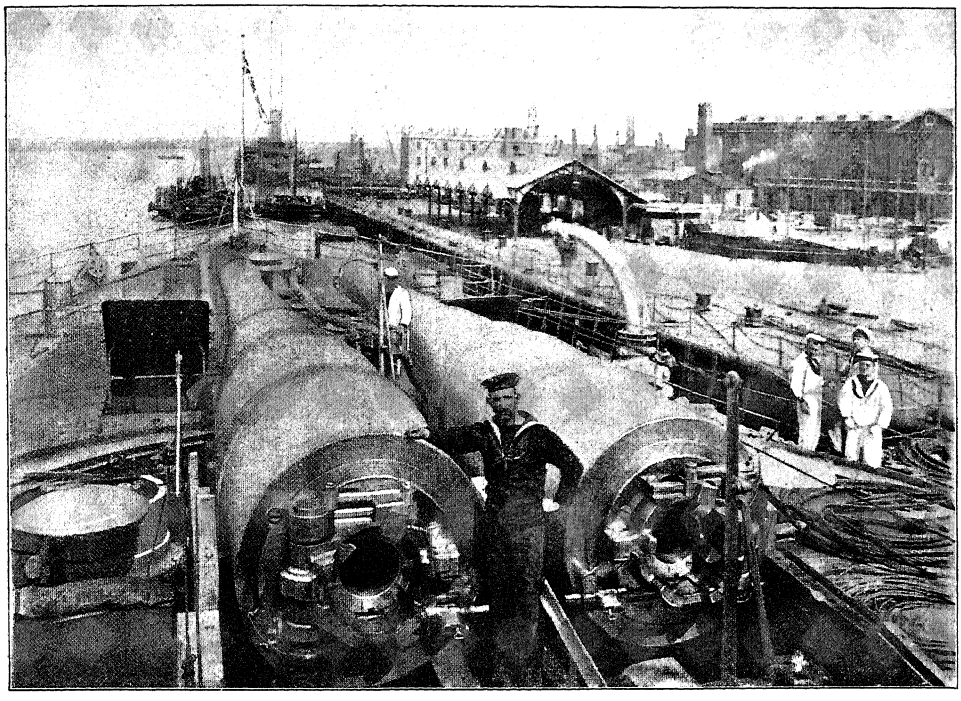

CSATAHAJÓK NEHÉZ ÁGYÚI.

A most már ék alakjában sorakozott csatahajók élére pánczélos hajóink azon időben létező leghatalmasabbja: a „Rudolf trónörökös“ áll.

Ez a vezérhajó. Rangját mutatja az egyetlen jelző-árboczára felvont altengernagyi lobogó.

Valóságos kolosszus; plasztikailag szép idomú aczéltömeg. Három deciméter vastag pánczéltól övezett falai között huszonkét ágyút és mitrailleuset rejt. Ezek közül három — a 30.5 cm. kaliberű Krupp-ágyúk — külön álló pánczéltornyokban állanak. A toronyból messze kinyúlik a 10.7 méter hosszú és ötventonna súlyú hatalmas ágyúcső (egy tonna—ezer kilogramm), a melyből

a száznegyven kilogramm barna lőporral kilőtt, négyszázötvenöt kgr. súlyú aczélgránát lövedék képes hetven centiméter vastag aczélpánczélt átfúrni, a nélkül, hogy a réstütő lövedéken csak karczolás is esnék. A hajó első harmadában vannak a szintén pánczéllal védett tizenkét cm.-res Krupp-ágyúk; a hajó különböző részein pedig

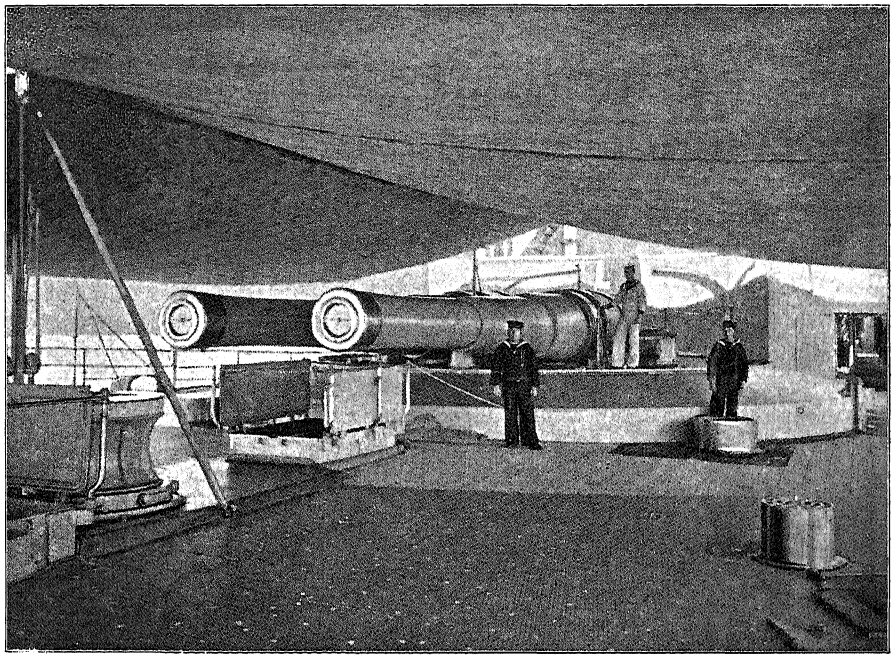

NEHÉZ ÁGYÚK A CSATAHAJÓ HÁTSÓ FEDÉLZETÉN.

tizenhárom darab gyorstüzelő (mitrailleuse) és automatikus töltényvezetésű golyószóró.

A három nagy ágyúját a hozzá méltó ellenfél aczélbordáinak átlövésére használja a „Rudolf trónörökös“, a mely alkalommal azonban a tizenkét centiméteres ágyúk sem maradnak némán. Gyorstüzelőit és golyószóróit pedig a támadó apró torpedó-naszádok ellen alkalmazza, a melyekre minden egyes mitrailleusével perczenként kétszázhatvan lövedéket képes kilőni. Szerencsés találás esetében már egy is elegendő arra, hogy a kis vakmerő tolakodót a tenger fenekére sülyeszsze.

Fegyverei között továbbá nem utolsó helyen áll a négy torpedó-

csöve, a melyek a hajó különböző részein lévén elhelyezve, szükség esetében előlről, hátulról és két oldalról dobhatja ki magából a víz szine alatt tovaszáguldó torpedót.

Végső esetre pedig ott van a húszezer kgr. súlyos aczélsarkantyúja, a melylyel feltétlenül halálos rést üthet az ellenséges hajón.

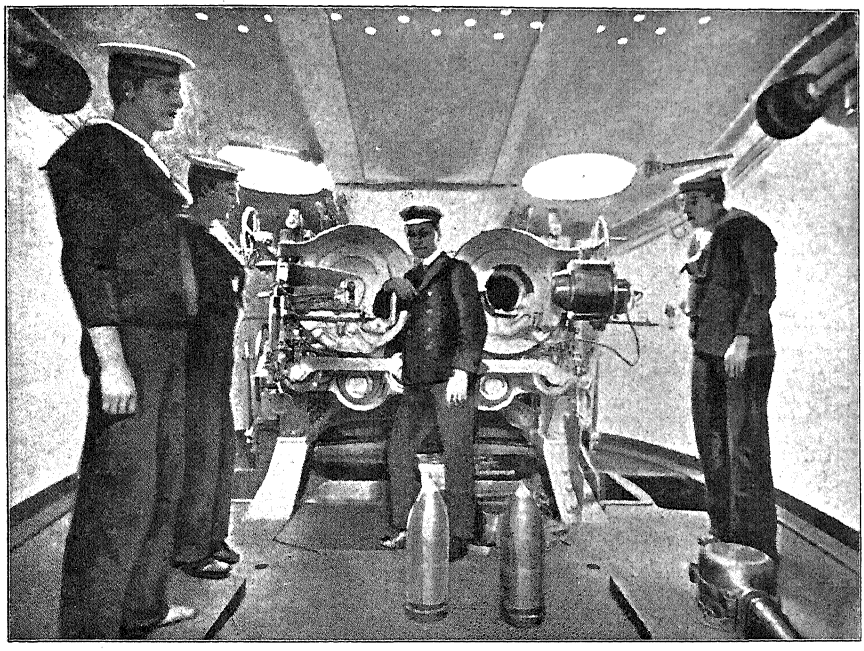

THEORETIKUS ELŐADÁS.

Ez nem is olyan nehéz művelet. Egy tengerésztiszt kiszámítása szerint nem szükséges hozzá egyéb, mint: „kitünő taktika + hideg vér × vakmerőséggel".

A hajó három deciméter vastag pánczélja ezeken a fegyvereken kívül magában rejti a hétezerötszáz lóerővel dolgozó óriási gépezetet, mely a hétezer tonna súlyú hajóóriást óránként tizenhat t. mértföldnyi gyorsasággal képes előre hajtani.

A gépezet vastag pánczél és vízálló falak által két önálló, egymástól teljesen független részre van felosztva, melyek a hajó két oldalán, egy-egy külön csavart hajtanak, a melyeknek egymástóli független működése nagy mértékben emeli a hajó kezelhető-

ségét. Ezeknek az önálló gépeknek külön-külön megvédése avval az óriási előnynyel jár, hogy ha az egyik oldalon a gép golyó vagy torpedó által megsérülvén, többé nem működhetik, az alatt a másik vígan forgathatja nehány tonna súlyú csavarját és igy a súlyosan megsérült hajó valamelyik mentő kikötőbe juthat. Az előny fokozódik az által is, hogy a külön működő csavarok segélyével a hajó kezelhetősége úgyszólván meghatványozódik. Mert például, ha a „Rudolf"-nak — csak egy csavar által hajtatva — háromszáz méter átmérőjü körre van szüksége a megfordulásnál, úgy két csavarja lehetővé teszi, hogy csak kétszáz, sőt százötven méter átmérőjű kis körben fordulhasson, ha az egyik csavarjával — a kör felé esővel — hátrafelé, a külsővel pedig előre dolgozik.

Ezen az óriási főgépezeten kívül a „Rudolf"-nak több segédgépe van, a melyekkel a fő-ágyúk pánczélos tornyait forgatják, az ágyúcsöveket irányítják és megtöltik, a melyekkel továbbá a hatalmas csónakokat ki- és beemelik, az ivóvizet desztillálják és a villamos világítást szolgáltatják.

Második sorban van ugyan említve, de rangra nézve nem áll a „Rudolf" mögött a „Stefánia trónörökösné" nevű pánczélos tornyú hajó. Csaknem egészen olyan nagyságú és számú ágyúkkal, mitrailleusökkel meg torpedókkal van felfegyverezve, mint amaz; gyorsaságra nézve azonban még felülmúlja a „Rudolf"-ot, mert a „Stefánia" nyolczezerháromszáz lóerejű gépével óránként tizenhét t. mértföldet képes megtenni.

Az ék alakba sorakozott csatahajók között harmadik a „Ferencz József".* Némi tekintetben gyengébb ugyan, mint két elődje, de sok tekintetben viszont felülmúlja őket.

A hajó, a melynek csak az ágyúi és a víz alatti részei vannak vastag pánczéllal vértezve, hosszabb az előbbieknél, t. i. kilenczvennyolcz méter hosszú, holott csak négyezer tonna vizet szorít ki. Egész hosszában vízhatlan rekeszekre van beosztva; falai celluloiddal

* Az „Erzsébet" pánczélos czirkáló hajó, a melyen ő fensége Ferencz Ferdinánd főherczeg a világ körüli útját tette meg, a „Ferencz József"-nek testvérhajója.

vannak bélelve, a mely anyagnak az a tulajdonsága, hogy a lőtt résen benyomuló vízben megdagad és így automatikusan, magától zárja el a vészthozó rést. A parancsnoki híd szintén pánczéllal van vértezve és belőle épen úgy, mint az előbbieknél, a hajón levő összes ágyúk, mitrailleusök, torpedók, továbbá a két különálló gép, a jelzések, a gőzkormány stb. együtt és egyszerre a parancsnoki hídról elsüthetők, kilőhetők, vezethetők, felvonhatók és forgathatók.

És mindehez hozzájárul, hogy kilenczezer lóerejű gépével óránként tizenkilencz mértföldnyi gyorsaságot képes kifejteni. Kis fantáziával azt lehetne róla mondani, hogy széttéphetetlen repülő aczélszörnyeteg.

A csatahajók csoportjába sorakoznak még a hatalmas „Custozza“ kasemata-hajó, széles óriási testével és az ennél kisebb „Prinz Eugen“ pánczélos fregátt.

A második sorban, a csatahajók csoportjához megfelelő közelben, sorakoznak rang és jelentőség szerint a hajórajnak nem kisebb jelentőségű, csak másnemű hajói, t. i. a torpedóvadászok, a melyek, ha pánczélos hajókkal szemben meg nem is állanak ugyan, de azért veszedelmes ellenféllé válhatnak ezeknek, a kisebbeknek pedig, különösen a torpedónaszádoknak, esküdt ellenségei.

Jelenleg hárman képviselik ezt a typust: a „Panther“, a „Tiger“ és a „Leopard“. Valóságos száguldó tűzokádók. Könnyű testüket, a melyeknek csak víz alatti fedélzete van pánczélozva, a négyezer lóerejű, két részre osztott gépezet tizenkilencz mértföldnyi gyorsasággal hajtja. Tekintettel hivatásukra, t. i. hogy ütközetek alkalmával egyrészt mint „écclaireurök“ — kémhajók — szolgálnak, a mely hivatást aránylagos óriási gyorsaságuknak köszönhetik, másrészt pedig tekintettel arra, hogy főhivatásuk abban áll, hogy erősebb pánczélos bajtársaiktól tiszteletteljes távolban tartsák a veszedelmesen tolakodó torpedónaszádokat — inde nomen: torpedóvadász — fegyverzetük csak könnyű ágyúkból áll. T. i. fedélzetükön van két darab hosszú, tizenkétcentiméteres Krupp- és tizenkét golyószóró- meg gyorstüzelő ágyú, a melyekkel valóságos aczélzáport képesek a támadó torpedónaszádokra zudítani.

Ezeken az ágyúkon kívül azonban, melyek az ilynemű hajóknál nem annyira támadásul, mint inkább védelmül szolgálnak, belsejükben négy helyen vannak torpedókat lancirozó — kilökő — készülékek elhelyezve, a melyeket kizárólag nagyobb fajtájú pánczélosok ellen használnak.

A három torpedóvadászszal egy kategoriába tartoznak — és velük ugyanegy csoportba sorakoznak — kisebb testvéreik, az úgynevezett torpedó-járművek: a „Blitz", „Comet" és a „Meteor".

Kár, hogy ez a szó: „csatakígyó" már más embergyilkoló műszerre van alkalmazva. Mert ez utóbb említett hajók jellemzésére ez volna a legtalálóbb elnevezés.

Hosszú, karcsú és nyulánk testükkel alig emelkednek ki a vízből. Aránylag óriási kürtőjük és a jelző lobogók felvonására szolgáló vékony árboczaik merészen dűlnek hátra, mintegy jelezve azt a gyors száguldást, a melyre a túlerős gépek ezeket a hajókat képesítik. T. i. a csak háromszáz tonna súlyú kis hajót háromezer lóerejű gép hajtja.

Ezek az utóbb felsorolt torpedóűzők a torpedónaszádnak a tulajdonképeni esküdt ellenségei. Amazoknak — t. i. a torpedónaszádoknak — a pánczélos hajók légberöpítésére szánt torpedólövedékeken és egy-két gyorstüzelő ágyún kívül semmi fegyverük nincs, csak óriási gyorsaságuk. Faluk pedig oly vékony, hogy azt egy Mannlicher-lövedék könnyű szerrel átüti. Az előbbiek azonban, a „Tiger", a „Leopard" és a „Panther", csaknem éppen olyan gyorsan futnak, mint a kis naszádok, t. i. tizenkilencz mértföldet; ezenkívül a fedélzetükön kilencz-tíz revolverágyú van és miután nagyobbak a torpedónaszádoknál, a hullámzást is könnyebben bírják el.

Jaj annak a torpedónaszádnak, a mely egy ilyen „Tiger"-nek vagy „Leopard"-nak közelébe jutott. Az menthetetlenül veszve van. Ellenállásra gondolnia sem lehet a nálánál minden tekintetben sokkal erősebb ellenféllel szemben; megfutnia pedig lehetetlen, mert az üldöző torpedóvadász golyózáporának a köréből ki nem juthat.

A torpedónaszádok, a melyek közül jelenleg mintegy húsz van az említett rajhoz beosztva, köztük néhány nagyobbfajtájú I. osz-

HAZATÉRŐ BÁRKÁK.

tályú, mint pl. a „Kondor“, „Uhu“, „Bussard“, „Flamingo“, a csatahajók közvetlen közelében vannak felállítva hármas csoportokban. A pánczélos hajók óriási testükkel védik a kis torpedónaszádokat, a melyek csak az ellenfél közelében hagyják el védett állásukat. Mikor aztán így, megvédve a nagy pánczéloshajók teste által, az ellenséges hajók közelébe érnek, előtörnek a védő pánczé-

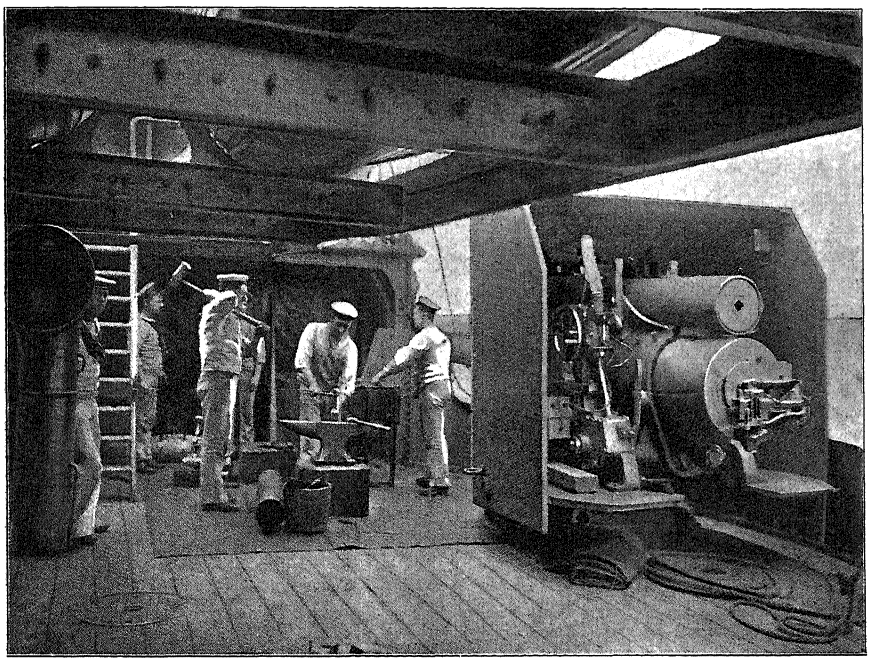

AZ ARZENÁLIS HAJÓ MŰHELYÉBEN.

losok mellől, nyílsebesen nekirohannak az ellenségnek, halált adni, vagy — elsülyedni.

A csatahajók és a torpedóvadászok csoportozatától kissé távolabbra feküsznek a kisebbrangú hadihajók, a melyek az úgynevezett „traint“ alkotják.

Legkarakterisztikusabb közöttük a „Cyclop“, egy úszó arzenális. Két hatalmas vasdarúja már messziről feltünővé teszi. Ezekkel vonják fel a „Cyclop“ fedélzetére az ütközetben (vagy a gyakorlatoknál) megsérült torpedónaszádokat, más csónakokat és a kijavításra szorult nehéz géprészeket. A „Cyclop“-on kétszáz-kétszázötven cyclops

(arzenális-munkás) dolgozik. Van gőzkalapácsa, vasöntője és minden olyan műszere, melyek a complikált gépek rögtönös kijavításához szükségesek.

Ugyancsak a train-hez tartoznak az „Elisabeth“, a „Pelikán“ és a „Pola“. Ezek a tárhajók, a melyek a pánczélos hajók tartalék-lövedékeit, torpedóit és géprészeit viszik magukkal. Továbbá az aknákat, a kikötők bejárását védő óriás dróthálókat, a távirókészüléket. Ezeken kívül kőszenet, olajat, élelmet és ivóvizet a torpedónaszádok számára. (Innen származik második elnevezésük: torpedó-anyahajó.)

A kikötői munkálatok végrehajtására, mint például az aknák és dróthálók lerakására, az élelem és ivóvíz szállítására szolgálnak ennek a hajócsoportozatnak kisebb typusai: a „Hyppos“, a „Dromedar“, a „Bivaly“ és a „Gigas“. — — —

*

A csatarendbe sorakozott hajók mozdulatlanul feküsznek kijelölt helyeiken, halk sistergéssel bocsátva ki biztonsági szellentyűjökön a felesleges gőzt, a mely mint hófehér bárányfelhő gomolyog a fénylő fekete hajók felett, a míg össze nem vegyül az ugyancsak felettük lebegő fekete füstfelhőkkel.

Északi irányból száguldva vágtat elő egy parányi kis torpedónaszád. Egyenesen a vezérhajónak tart és a naszád parancsnoka jelentést teszen a hajórajt vezérlő altengernagynak.

Ebben a pillanatban megjelennek a vezérhajó jelző árboczán a tarkaszínű jelző lobogók, a melyeket gyors váltakozásban cserélnek fel más jelzésekkel. Valamennyi hajó ismétli a jelzést — mint már említettük — egyrészt annak jeléül, hogy a parancsot megértették, másrészt azért, hogy a vezérhajótól távolabb fekvő hajók is tisztán kivehessék a jelzett parancsot.

Öt perczczel később még sűrűbb fekete füst terül el a hajók felett. A kazánok alatt a tüzet élesztik. A felkelő napnak előbb még ragyogó sugarai csak nehezen tudnak áttörni az izzó szén-

sziporkáktól megvilágított füstfelhőn. A biztonsági szellentyűket elzárták. A hajók most már „teljes gőz“ alatt feküsznek.

A vezérhajó újabb jelzésére valamennyi hajó egyszerre felvonja a lobogódíszt. Száz meg száz tarkaszinű lobogó leng a gyenge szellőben. A kötélhágcsókra, az árboczokkal ellátott hajókon a vitorla-

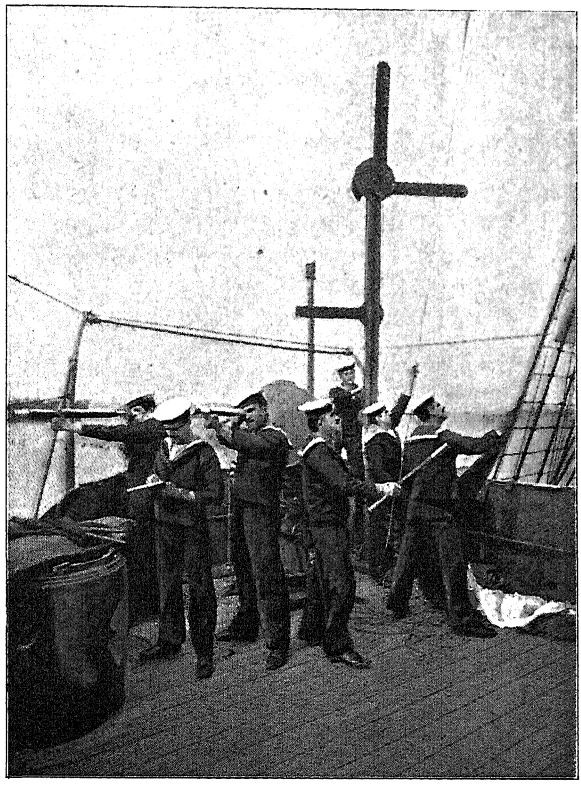

TÁVCSŐVÖN OLVASSÁK A JELZÉSEKET.

rudakra kúszik a díszbe öltözött legénység, míg magán a fedélzeten működésbe lép a hajók tüzérsége. Megtöltik az ágyukat és feszült várakozásban állnak a lövésre kész ágyúk körül, az úgynevezett „salut-batteriánál“.

A hajók készen vannak üdvözölni a legfőbb hadurat, az uralkodót. Az ő rögtöni megérkezését jelentette be ugyanis a szemlére kiküldött torpedónaszád parancsnoka.

Kis idő mulva feltűnik a láthatáron az uralkodó yachtja, a „Mira-

mar", fő árboczán ő Felsége házi lobogójával. A redőtlen, sima víztükrön méltóságteljesen közeledik a gyönyörű szép díszhajó. Fényes, fekete bordái ragyognak a fehér napsugárban. A hatalmas lapátai által felvert hullámok* tajtékzó fehér habja millió és millió apró szivárványnyá változik és aztán mint fehér gyöngyeső hull vissza

„ELŐKÉSZÜLETEK" A SZÁRAZFÖLDI TÁMADÁSHOZ.

a smaragd-zöld tengerre, ragyogó, tündöklő gyöngyuszályt hoz létre a tova sikló yacht mögött.

A mint a „Miramar" a hajóraj közelébe ér, a vezérhajóról eldördül az első lövés, a mely után másodperczekre pontosan kiszámított időközökben száz meg száz lövés következik. A levegő megrezdül a hatalmas dördülésektől. A lövések hófehér sűrű füstje fátyolszerű burkolatot von a hajóraj körül. A kötélhágcsókra és a

* A „Miramar" ugyanis kerekekkel van felszerelve és nem csavarral.

vitorlarudakra felkúszott legénység pedig lelkesült hurrá-val üdvözli a szeretett uralkodót, mi alatt ő Felsége szemlét tart kivonult hajóraja felett.

Szemle után — az adott rendeletre — a hajóraj megoszlik és két külön rajba alakul át, készülvén a nagy hadi gyakorlatra. Az előbbi bajtársak most mint ellenfelek lépnek fel egymás ellen.

A „Ferencz József" pánczélos vezérlete alatt megindul a csatahajóknak, a torpedónaszádoknak és torpedó-vadászoknak egy része észak-kelet felé. Ezek fogják a partokat védő hazai flottilát alkotni; a visszamaradt rész pedig az ellenséges támadókat fogja ábrázolni.

Nehány órával később, miután t. i. a védőflottila elérte az előzetesen megállapított csataterv szerint megvédendő kikötőt, megkezdődnek a napokig tartó izgalmas és érdekes hadi gyakorlatok.

NEGYEDIK FEJEZET.

TENGERI ÜTKÖZET.

Az Adria déli részén, Lissa, Lesina, Lagosta és Curzola szigetek négyszögében mozdulatlanul fekszik a „Leopard“ torpedóvadász.

Szélcsend van. A tenger tündöklő fényes ezüstlaphoz hasonlít, amelyen fehér fényben törik meg a ráömlő forró napsugár. Az azurkék égboltozaton nincs tenyérnyi felhőcske és mint tüneményszerűen szép kupola borítja be a tükörsima tengert.

Egy-két sirályt kivéve, a mely panaszosan hangzó vijjogással ide-oda libbenve kóválygog a „Leopard“ körül, a végtelenségben nincs egy teremtett lélek, a mely az alkotásnak ebben a felséges templomában megzavarná a csendet. — —

Már a negyedik napot töltjük künn a „Leopard“-dal a tengeren. Feladatunk abban áll, hogy szemmel tartsuk a várt ellenséget meg az általa kiküldött kémnaszádokat, egyszersmind, hogy visszaűzzük őket. Másrészt pedig az is feladata volt a „Leopard“-nak, hogy az említett szigetek csúcsain alkalmazott táviró- és jelzőállomások útján értesítse a főhadiszálláson horgonyzó partvédő pánczélos flottát az ellenség minden mozdulata felől. A dalmát partok egész hosszában ugyanis a kiálló hegycsúcsokon ideiglenes táviró- és jelzőállomások — semaphorok — vannak fölállítva, melyek tengeralatti kábelekkel vannak egymással összeköttetésben.

Ezen idő alatt gyakran volt alkalma a „Leopard“-nak eleget tenni mind a három kötelességének. Hol szemmel tartotta és követte

— biztos távolságból — a támadó flottát, mely az Adria legdélibb részéből vonulva fel északnak, ide-oda czirkált, barangolt, folytonosan változtatva irányát, hogy tévútra vezesse a partot védő rajnak künn ólálkodó kémhajóit, hol pedig magára hagyván az ellenséget, a gépétől kitelhető teljes gyorsasággal sietett fel a legközelebb eső szigethez. Itt lobogóival jelezte megfigyelését a csúcsokon elrejtett jelzőállomásoknak, a melyek aztán távíró útján adták tovább az üzenetet a Val Saldonei öbölben megvonult védő pánczélos rajnak. Közbe-közbe az ellenfél kémnaszádaival kellett megverekednie, a melyek veszedelmesen közel jutottak fel a Val Saldonei öböl bejáratáig vagy pedig a sötét éj védelme alatt magára a „Leopard"-ra nézve váltak veszedelmesekké.

A valódi veszedelmeken kívül folytonos tevékenységben tartották a „Leopard"-ot a vélt veszedelmek is. A kőszén füstje ugyanis egyformán fekete a hadihajókon is, meg az ártatlan kereskedelmi hajókon is. Valahányszor tehát füstfelhő jelent meg a szemhatáron, a „Leopard"-nak rögtön résen kellett lennie. Mindenekelőtt a megfigyelendő hajó közelébe kellett jutnia, hogy szemügyre vehesse, miféle jármű van előtte, másrészt pedig tisztes távolban kellett tartózkodnia, nehogy kiszolgáltassa magát az esetleg erősebb pánczélos ágyúinak, a melyek elől nem lett volna menekülése, ha nagyon közel jutott volna hozzájuk. Ellenkezőleg pedig, meglehetős közel kellett jutnia hozzá azért, hogy ki ne szalaszsza kezei közül, ha esetleg gyengébb hajóval van dolga, a melynek például egyedüli fegyvere csak a „Leopard"-énál nagyobb gyorsaság lett volna.

A kellő távolság kiszámítása és a minden eshetőségre való készenlét rendkívüli érzéket és még éberebb figyelmet követelt. Így például:

Míg a „Leopard" egy kémlő torpedó-naszádot vett űzőbe, a mely olyan közel merészkedett hozzá, mintha egyenesen a biztos halálnak akart volna nekimenni és aztán hirtelen fordulattal maga után csalta üldözőjét — a „Leopard"-ot — azalatt a támadó hajóraj észrevétlenül jutott fel abba a csatornába vagy öbölbe, a melynek bejáratát szemmel tartani a „Leopard"-nak lett volna kötelessége.

Mialatt tehát a „Leopard“ a magát feláldozó torpedó-naszádot vette űzőbe, azalatt sikerült az ellenfélnek magát egy öbölbe befészkelnie, vagy legalább egy rejtett táviróállomást szétrombolnia.

Más alkalommal pedig gyakran alkalmazott, de nem mindig sikerülő csellel akarta az ellenfélnek egyik kémnaszádja a

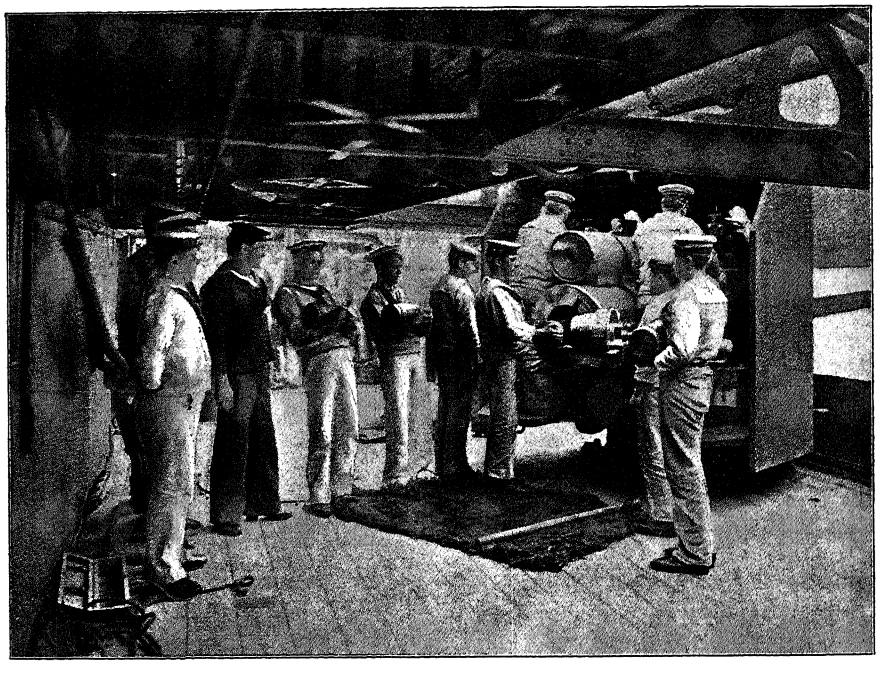

VÁRJÁK A PARANCSOT AZ ÁGYÚK MEGTÖLTÉSÉRE.

főhadiszállást kikémlelni. A „Leopard“ ugyanis egy apró vitorlás járművet pillant meg a szemhatáron, a mely az alig lengő szél ellenére bámulatos gyorsasággal halad fel észak-keletnek. A „Leopard“-nak feltünt a kis vitorlás-hajó iránya is, de különösen a megmagyarázhatlan gyorsaság. Hirtelen feléje fordul és gyorsan közeledik hozzá. A mint közelébe ér, az hirtelen megfordul és nyílsebesen elvágtat a „Leopard“ orra elől. Kiderült, hogy a kis ravasz gyorsjáratú torpedó-naszád volt, a mely rögtönzött vitorlákat vont fel jelzőrúdjaira, hogy így egy „bragozzo“ álarcza alatt vonulhasson el a „Leopard“ mellett.

Persze a kis tolakodó életével lakolt, a mennyiben foglyunkul

esvén, huszonnégy órára ki volt zárva a további csatározásokból. (Hogy az ily módon egy napra önkénytelen tétlenségre ítélt hajószemélyzet behúzódva a „foglyul esett“ naszáddal valamelyik közeli öbölbe vagy kikötőbe, nem valami nagyon búsult a „hadifogság“ miatti bánatában, az nyilvánvaló.)

Egy más alkalommal viszont a „Leopard“ jutott farkasverembe, a melyből csak „lélekjelenléte“-vel és nagy gyorsaságával volt képes bőrét megmenteni. Ugyanis éppen a Lesina-szigeti jelzőállomás révén akarta egy ellenséges torpedóvadász felett kivívott győzelmét megtáviratozni a főhadiszállásra, a midőn a hosszú és lankás csúcsban végződő sziget túlsó oldalán, mely keskeny csatornát formál a szomszédos szárazfölddel, nehány füstoszlopot vesz észre.

„Ezek hadi hajók, ellenségek! Hányan vannak, milyen nagyok? nézzük meg.“

A „Leopard“ óvatosan közeledik a sziget csúcsához. Talpon van az összes legénység, az ágyúk meg vannak töltve; a torpedók lancirozásra készen, a gépek pedig a kitelhető legnagyobb gyorsaságra készen állanak. Eléri a csúcsot, de nem kanyarodik be, hanem folytatja irányát egyenesen előre, hogy egész hosszában átpillanthassa a ferde irányban húzódó csatornát.

Be is pillantott, de nem igen örült meg a látványnak. Négy hatalmas pánczéloshajó, két torpedóvadász és ezektől kissé távolabb, hátrább, nehány torpedó-naszád húzódott meg a csatornában. Szemmel láthatólag mireánk vártak, mert orrukkal a csatornából kifelé, a „Leopard“ felé voltak fordulva.

Mintha nem is hadi játékok lettek volna ezek a gyakorlatok, hanem valóságos harcz és háború, életre-halálra menő véres ütközetek, olyan megdöbbentően hatott reánk az ellenséges hajók megpillantása. Fegyveres ellentállásról vagy védekezésről szó sem lehetett. Az ellenfél ágyúi szétlőtték volna a „Leopard“-ot, még mielőtt az ágyútüzelést megkezdhette volna. Itt csak futni lehetett. Azt pedig tud a „Leopard“. Ikercsavarja segítségével hirtelen kanyarulatot tett, csaknem ott helyben, és aztán repült, száguldott, mint talán még soha azelőtt. Lázas izgatottság fogott el mindenkit; ujongva számí-

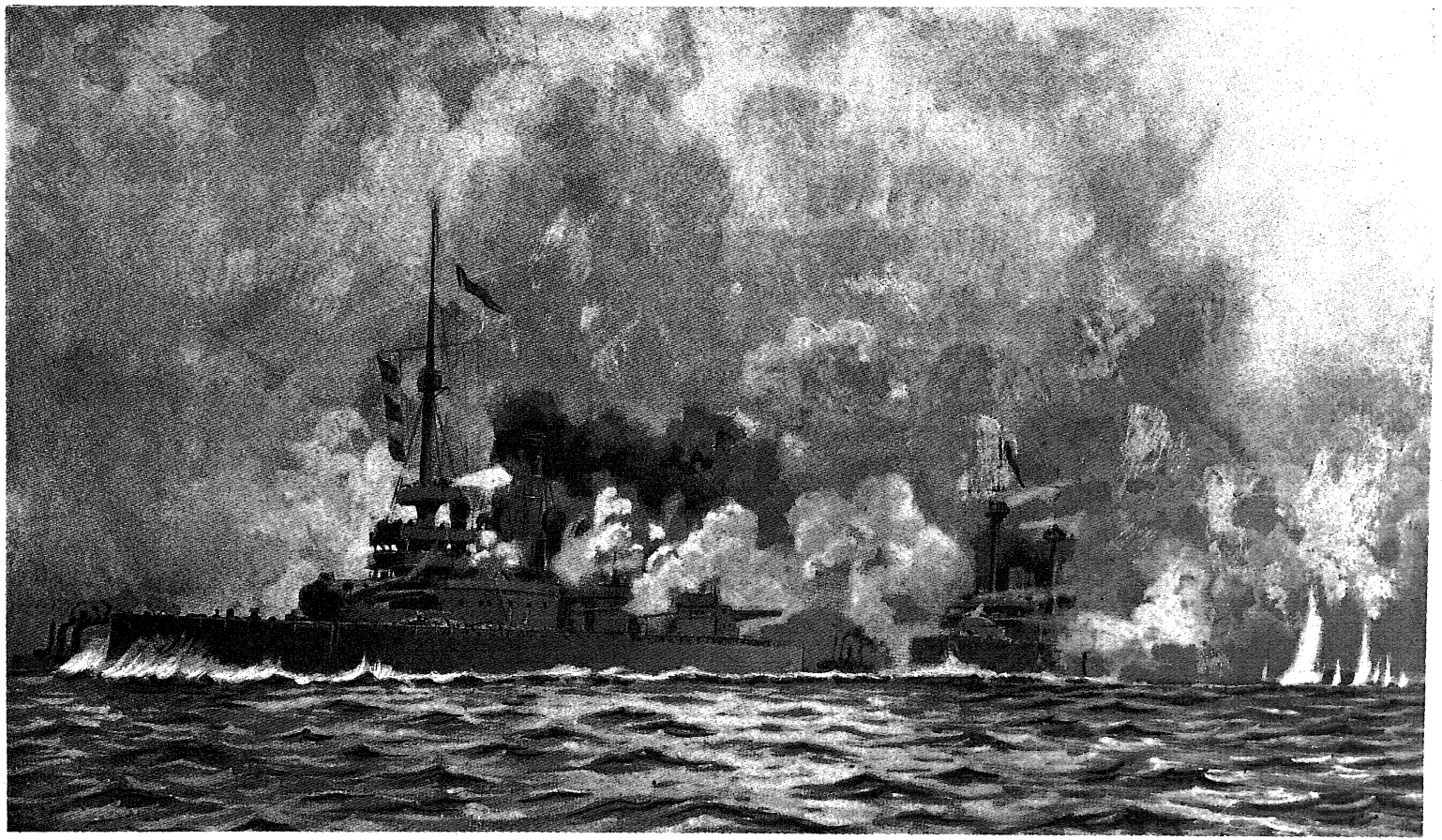

CSATASORBAN

előzetes jel nélkül jelenik meg a világoskék háttérben. Ez a parányi kis fekete pont hihetetlen gyorsasággal terjeng és gomolyog. Rövid félóra alatt a világoskék égboltozat szennyes szürkéssárga alacsony szemhatárrá zsugorodik, a melyből irtózatos dühvel bőg le az orkán, a rettenetes Tayfun. Száz meg száz hajó és ezer meg ezer ember esik ennek évenként áldozatául.

Ilyen fekete ponttá növekedett rémületes gyorsasággal a hirtelen feltünő gyenge füstfelhő. Előbb csak egyes füstoszlop látszott, a mely pillanatra felszállt a magasba, aztán hirtelen vízszintes vonalban húzódott. Rögtön utána egy második füstoszlop tűnik fel, aztán egy harmadik, negyedik, míg végre az egyes oszlopok összefolynak sűrű fekete felhővé, a mely széles területben fedi el a tenger sima tükrét.

A „Leopard"-ot meglepte ez a látvány, a rajjá egyesült ellenséges hadihajók áruló jele. Sietett fel a főhadiszállásra, Val Saldoneba, mely mintegy 35—40 t. mértföldre fekszik ettől a ponttól. Ebben a jól megvédett öbölben feküdt a partot védő flottilla lehorgonyozva ugyan, de azért teljes gőz alatt, hogy minden perczben készen legyen a kifutásra és a nyilt tengeren való megmérkőzésre.

Egyelőre azonban az öböl bejáratát gondosan elzárták rejtett aknákkal olyan módon, hogy a betörni akaró és az aknák elhelyezési pontját nem ismerő idegen hajónak okvetlenül súrolnia kell a fenekével az aknák valamelyikét, a mely érintkezésre a hajó okvetlenül súlyosan — ha ugyan nem „halálosan" megsérül. Az esetlegesen kívülről belövendő torpedók ellen pedig nehéz dróthálókkal van az öböl megvédve. Vastag uszó gerendák zárják el ugyanis az öböl bejáratát egész szélességben, a melyekről dróthálók lógnak le mintegy hat-nyolcz méterre a tengerbe. (A torpedónaszádról kilőtt torpedólövedék t. i. négy—hat méternyire a víz színe alatt úszik a megtámadott hajó vízalatti részének.) A Val Saldonei öblöt körülvevő szirtfokokon pedig mindenütt ágyúütegek, fegyverek és távíróállomások vannak elhelyezve.

A „Leopard" jelentésére mind ezeket a védőkészülékeket rögtön szétszedték. A horgonyokat felvonták, a hajókat ütközetre kész álla-

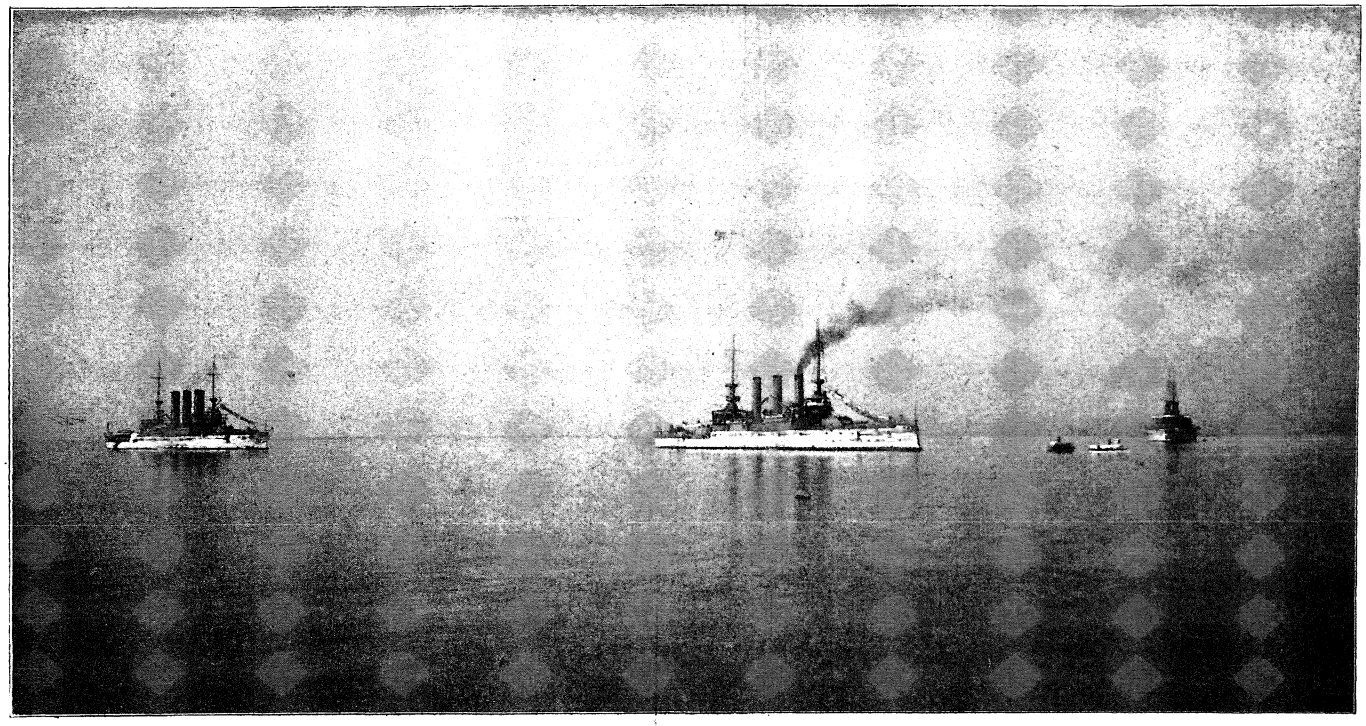

„A HAJÓK KIVONULNAK A KIKÖTŐ BEJÁRATA ELÉ."

potba helyezték és kivonultak a nyilt tengerre. Ott több tér van a manőverezésre és a mozgó hajók inkább érvényesíthetik fegyvereiket és erejüket.

Künn a tenger „tiszta" volt. Az ellenségnek ugyanis egyetlen hajója sem volt látható. A kémszemlére kiküldött naszádok szintén nem fedezhették fel az ellenséget.

Miután azok valószinűleg egy öbölben vagy csatornában húzódtak meg, hogy ott készüljenek elő az éjjeli támadásra, a védő flottilla hajói is elhagyták a nyilt tengert és visszavonultak a magas sziklacsúcsoktól védett öbölbe, Porto Tajerbe. Horgonyaikat azonban nem bocsátották le, hanem minden perczben készen voltak a rögtöni kitörésre és az ütközetre.

Azokon a hajókon, melyeken még vannak árboczok, az árboczokat nyulványaikkal és vitorlarúdjaikkal együtt leeresztették a fedélzetre, hogy esetleg lövedéktől találtatva, ne üssenek le nehányat a fedélzet legénységéből. Csak a csonka törzsek maradnak meg, tetejükön az „árboczkosárban" gyorstüzelő ágyúkkal, tűzoltó- és sebesültszállító eszközökkel meg ezek legénységével.

Az ágyúk, valamint a mitrailleusök, a torpedókat lancirozó csövek meg vannak töltve. A hajók hosszoldalán sodronyhálók vannak kifeszítve a torpedók feltartására. Az elcsigázott és kifáradt legénység, már napok óta pihenés nélkül kitéve a nap égető forróságának, közben nehányszor bőrig átázva, éjjel pedig fázva-dideregve és álmosan, de mindazonáltal kitartóan és a legkisebb kedvtelenség nélkül, ott áll az ágyúk és a torpedó-csövek előtt. Csak hébe-korba horkol nagyot valamelyik, ott álltában vagy ráborulva a kedves mitrailleusére, vagy kezében tartva a nehéz lövedékhordó táskát.

Az est beálltával az óvintézkedéseket még szigorúbban hajtják végre. A szokásos jelzőlámpákat nem vonják fel, nehogy az ellenfél kémjei megpillanthassanak egy áruló fénysugarat. (A nemzetközi tengeri jog értelmében minden gőz alatt járó hajó köteles naplemente után a bal oldalán vörös, jobb oldalán zöld, a vezérárboczon pedig fehér lámpát kitenni. A vitorlások megkülönböztetésül csak a két oldallámpát használják.)

Esti tíz óra van. Az égboltozat olyan tiszta, a tenger olyan sima, hogy minden csillag tisztán látszik a tenger szinén.

Egy kis torpedónaszád száguld be az öböl keskeny bejáratán; hozzánk tartozik. Egyenesen a csatasor élén álló tengernagyi hajónak tart és megteszi jelentését. Erre hirtelen kigyullanak a tengernagyi hajón a villamos jelző parancsok.

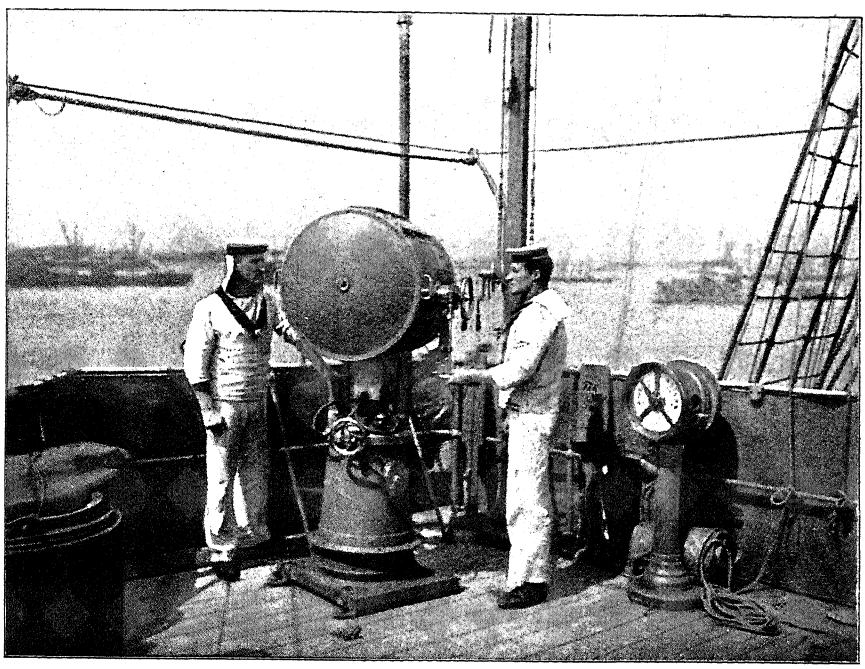

VILLAMOS PROJECTOR.

— Az ellenség a közelben! A megjelölt csatarendben kövessétek a „vezérhajót“!

A raj lassú menetben kivonul az öbölből. Elől a vezérhajó, a „Ferencz-József“. Utána hosszú ferde vonalban négy pánczélos hajó, olyan sorrendben, hogy minden következő hajó az orrával négyszáz méterre esik jobbra és hátra felé az előző hajó farától.

Ezeket követik a torpedóvadászok, míg a kis torpedó-naszádok hármas csoportokban sorakoznak a pánczélos hajók mögé, miáltal a pánczélosok saját testükkel fedik a kicsinyeket az ellenség lövedékei ellen.

Lenn délkeleten már kivehetők az ellenséges flotta hajóinak elmosódott körvonalai. A védő flotta félerővel (félgőzzel) feléjük fordul. A tengernagyi hajóról szünet nélkül követik egymást a villamos jelzések. A két raj mintegy háromezer méterre közeledett egymáshoz.

Hirtelen vakító fényes láng világítja meg pillanatra az ellenséges vezérhajó elejét, a melyet egy-két másodperczczel később erős, tompa dördülés követ. Az ellenség megtette az első lövést. Mindkét rajnál megújulnak a jelzések. A mi hajóink teljes gőzzel rohannak előre és csaknem ugyanegy pillanatban dördül el több lövés egyszerre. Az ellenséges raj hajói két sorba oszolnak és közre fogják a védőraj hajóit, úgy hogy ezek mindkét oldalukkal ki vannak téve az ellenséges hajók ágyúinak, de egyszersmind mindkét oldalukon sikeres sortüzeléssel használhatják ütegeiket.

A pánczélosok száguldva, zihálva vonulnak el egymás mellett. Az aczélbordájú óriások reszketnek, remegnek a túlfeszített gőzerő alatt. Előrészüket eltakarja a felkavart hullámok tajtéka. Sűrű fekete füst gomolyog ki a hatalmas kürtőkön, míg ellenben az ágyúcsövekből kicsapó fehér lőporfüst ülve marad a vízszinén, mintha valami tengeralatti kráter okádta volna ki.

A mint a védő raj kiért az ellenséges hajók kettős sorából, hirtelen megfordul és utána vágtat a tovahaladó ellenség után, hogy megtámadja annak jobb szárnyát, mialatt a torpedó-naszádok csoportjai a torpedó vadászok vezetése alatt a bal szárny hajóit támadják meg.

Néhány percz alatt kifejlődik az általános harcz. Támadás és védekezés egyszerre. A pánczélosok főágyúikkal egymásra lövöldöznek, mialatt kisebb ágyúikkal és mitrailleuseikkel a kölcsönösen támadó torpedó-naszádokat igyekeznek maguktól távol tartani. Ezeket eddig a saját pánczélos hajóik fedezték. Most egyszerre hagyják el fedezett állásukat és nyílsebesen rohannak az ellenséges hajók felé, hogy lehetőleg közvetlen közelből, de mindenesetre legalább is négyötszáz méterről lőjjék ki torpedóikat.

Mintha nem is úsznának, hanem röpülnének a kis naszádok. Messzire felcsapják éles orrukkal a hullámokat, melyek megvilá-

gítva a villamos fényszórók erős fényében, mint tündöklő, ragyogó gyöngyeső hullnak vissza a naszádra, egészen elborítva annak fedélzetét. Mint megzavart nyüzsgő hangyabolyból a hangyák, úgy támadnak elő a félelmesen sötét végtelenség minden irányából. Először egy, közvetlen utána egy második, harmadik és negyedik; végül egész csoportok. Valamennyi vágtat és rohan, mint a fürge, karcsú testű fenevad. A sikerült lövéseket (tudniillik ha sikerült négyszáz méternyire a hajó közelébe jutniok) rakéta felbocsátásával jelzik és syrének (gőzsípok) sivító, metsző füttyével váltanak egymásközt jeleket.

A támadó és védő flották megszólaltatják összes ágyúikat. A siketítő dörgés, pukkanás meg az apróbb ágyúk és puskák ropogása nem szűnik meg pillanatra sem. A levegő megrendül a lövések óriási nyomása alatt. A hajók lángtengerben úsznak. Fenn az árboczokon, a hajó párkányán, a lőréseken, a hajó orrán és tat-ján, a parancsnoki lakásokból, mindenünnen villámlás czikázik ki. Az egész környéket elfedi a kénszagú sűrű lőporfüst, melyet kisérteties fénynyel világítanak meg az ágyúcsövekből és a mitrailleusökből kicsapó lángnyelvek, meg a naszádokat kereső sápadt villámfény, a mely néhány ezer méterre világítja meg a tengernek füsttől nem borított részeit.

Az átláthatatlan sűrű lőpor- és kőszénfüstben megbomlik minden csatarend. Hajó hajó ellen küzd. A hajó egyik oldalán az összes kis ágyúkat és kézi lőfegyvereket igénybe veszik az általános zavarban igen közeljutott torpedónaszádok ellen, míg ellenben a túlsó oldal nagy ágyúival pillanatnyi késés nélkül kell kizsákmányolni a közelbe került ellenséges hajónak kedvezőtlen, szorult helyzetét. A hajók gyakran jutnak kölcsönösen olyan helyzetbe, hogy sem ágyúikat, sem torpedólövegeiket nem használhatnák már az egymáshoz való helyzet sajátosságánál fogva, hanem egyedül csak a hajó orrán levő hatalmas aczélsarkantyút. (Óriási gyakorlat és bámulatos hidegvér szükséges azonban ahhoz, hogy a jelen esetben — a gyakorlatok alatt — ez meg ne történjék!)

Míg a csatározások folynak, minden hajón a legapróbb részletekben gyakorolják a valódi ütközeteknél előforduló veszedelmek

ellen bevezetett óvintézkedéseket. Így például csaknem valamennyi hajóról hangzik a félrevert harang, mely a tűzvészt jelzi, vagy a kürtnek „vízveszélyt“ jelző harsogása. Egyes ágyúk elnémulnak, mintha szétrombolta volna őket az ellenséges lövedék, vagy mintha a legénységük hullott volna el. Részben csak egyes „számok“, egyes matrózok esnek el. Így néha csak öt-hat ember marad az ágyú mellett az eredetileg szervezett tíz-tizenöt ember helyett. A sebesülteket folyton szállítják a kötöző helyre a hajó minden részéből: az ágyúk mellől, az árboczokról, a fedélzetről, a korridorból. Az ütközet éppen olyan lázasan, kitartóan és makacsul folyik, mintha életre-halálra menő igazi csatáról lenne szó.

Csak a láthatár fölé emelkedő első napsugarak szakítják félbe a gyakorlatokat, a melyek meg nem szünő erélylyel folytak egész éjszakán át.

A védőflotta tengernagyi hajójának parancsára végül egyesülnek a szétszóródott hajók. Bevonulnak egy közeli kikötőbe, lebocsájtják horgonyaikat, a mire bekövetkezik a... pihenés?

Oh nem! Nem a — jól megérdemelt pihenés. Félórával a horgonyok lebocsátása után már egész csónakraj, mintegy hetven csónak, útban van a part felé és kezdődik egy újabb gyakorlat: támadás csónakokkal a szárazföldi haderő ellen.

*

Mielőtt azonban követnők ezeket az érdekes csónak-gyakorlatokat, ismerkedjünk meg kissé bővebben a már oly sürűn említett torpedónaszáddal és a torpedóval.

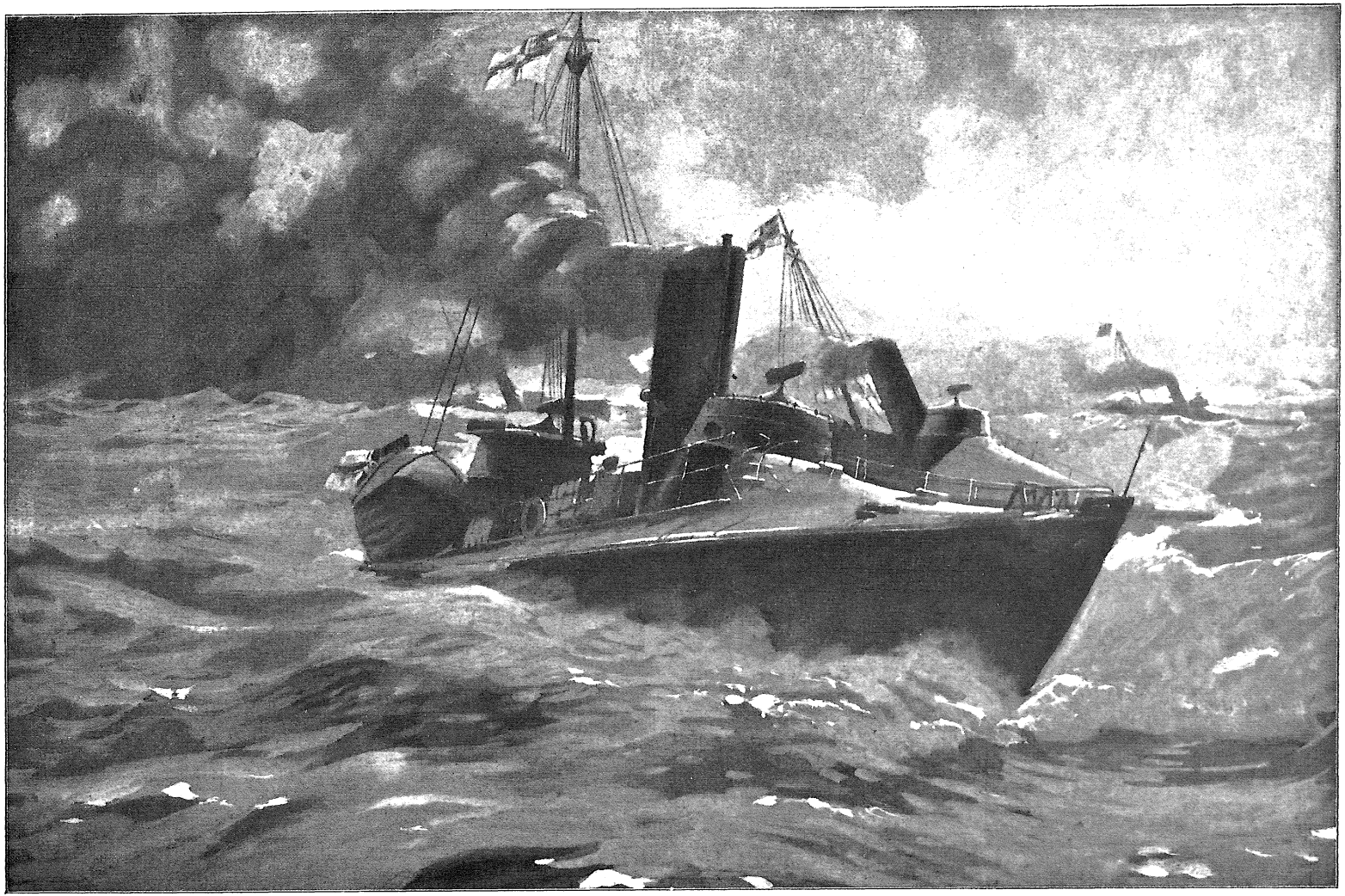

TORPEDÓ-NASZÁD TELJES SZÁGULDÁSBAN.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A TORPEDÓ.*

Egy negyvenöt méter hosszú, három méter széles, a vízből alig egy méternyire kiemelkedő halalakú fekete aczélburok, a melyből a megtámadott ellenség sötét síklapon és az abból kiemelkedő rövid kéményen kívül alig lát valamit, a mire gyorstüzű mitrailleuseit irányozhatná, ez a torpedónaszád. Mondhatni, hogy csak igen nagy csónak, a mely óránkint 24—28 t. mértföldnyi gyorsasággal szeli a rajta akárhányszor áthömpölygő hullámokat.

Hány geniális ötlet, mennyi észfárasztó kisérletezés, továbbá mennyi kudarcz és csalódás kellett ahhoz, a míg a jelenlegi torpedónaszád, vagy helyesebben mondva, maga a lövedék — a spanyol és franczia déli parti tengerben élő „torpedo", illetőleg „torpille" nevű villanyos rója után nevezett torpedó — létre jöhetett és a hadi tengerészetben ama páratlan rettegett fontosságot elérhette.

A tengeralatti torpedónak megalkotásához az eszmét a mi hadi tengerészetünknek egyik tisztje, Luppis fregatt-kapitány adta 1860-ban. Ennek a tisztnek, mint a „Bellona" vitorlás-fregatt parancsnokának az volt a feladata, hogy a dalmát partokat ellenőrizze az esetleges támadások ellen. Itt jött arra a gondolatra, hogy: milyen jó volna innen a dalmát sziklák közül valamilyen robbanó anyagot tartalmazó készüléket utána dobni — vagy szembe usztatni — azoknak a hajóknak, a melyek támadólag lépnek fel és a melyek

* Az 1892 óta történt újabb technikai előhaladásokról és haditengerészetünknél elfogadott módosításokról később bőven lesz szó.

ellen a nehézkes mozgású „Bellona“ nem nagy eredménynyel harczolhat. Az agyában megvillant és körvonalaiban kidolgozott eszmét közölte Whitehead mérnökkel, a fiumei gépgyár vezetőjével, a ki az eszmét kitünőnek ismervén fel, hozzá is fogott a kisérletezésekhez.

A beható kisérletezések után Luppis fregatt-kapitány eredeti tervezetéből nem maradt meg semmi, csak maga az eszme. Whitehead aztán további kisérletezések után mégis létrehozta az első torpedót, a mely annak idejében olyan óriási feltünést keltett az összes hadi tengerészeteknél és amely felfedezés következtében olyan nagyszabású átalakítások váltak szükségessé.

Fiatal gymnasista koromban én még láttam és bámultam azt a nagy raffinériát, a melylyel kis városunk tiszteletbeli mindenese, okleveles színlaphordója és adóczédula-kézbesítője, a nekem sokoldalú tudománya által roppantul imponáló — Jakab Imre bácsi püffögtette akár Úrnapján a templom udvarán, vagy pedig a perecseni határon a bevonulását tartó főispán tiszteletére a Sirókiné szomszédasszonytól kölcsönkért rézmozsarat, elsütvén azt a Pócsvájer kovácsműhelyéből felajánlott tüzesvégű vasrúddal.

Egy ilyen „Jakabimre-Sirókiné-Pócsvájer“-féle „mozsárágyú“ volt valószinűleg az ükapja a jelenlegi „Whitehead and Mitchell“-féle torpedónak is, ha nem is kivitelben, hanem az eszmében, mindenesetre azonban már csecsemő korában kissé nagyobb kiadásban és talán mégis több raffineriával megalkotva.

Igy például 1580 körül a spanyolok által ostromolt hollandok Antwerpenben egy óriás hajót, jobban mondva lőportárat építettek, a melynek vastagon kifalazott gyomrába 3500 kgr. lőport helyeztek el. A lőpor közé a holland szolgálatban álló Gambetti nevű olasz által készített óragépet alkalmaztak. A hajó a Scheldén lebocsátva, egyenesen a spanyol flotta felé úszott. A spanyolok megpillantván a feléjük közeledő csinosan felszerelt brigantint, árboczán a hollandus lobogóval, már előre nagyokat ittak a medve bőrére. Csakhamar körülfogták a halált rejtő gépet és diadalmasan vontatták be hajóik közé. Pár óra mulva aztán az óra lejárt; a gépé is, meg

HARCZ PÁNCZÉLHAJÓK ÉS TORPEDÓ-NASZÁDOK KÖZÖTT.

a spanyoloké is. Kétezerötszáz spanyol vitéz maradt holtan a robbanás helyén.

A XVII. század végén az angolok a St.-Malo körül czirkáló franczia flotta ellen küldöttek egy nagyon ravaszul összeállított hajógépet, a mely 10.000 kgr. plimouthi barna lőporral volt megtöltve. Az „infernal machine“ azonban tévedésből már közel Jerseyhez, St.-Helliérnél robbant fel, mitsem ártva a franczia flottának, de annál többet a szegény ártatlan városnak, a mely a robbbanás folytán majdnem tökéletesen romba dőlt.

Tudvalevőleg sokkal nagyobb kárt tett néhány évvel később az oroszok robbanó hajója a török flottában Tcsezme kikötőjénél, a hol többek közt négy török sorhajó, négyszáz ágyú és mintegy ezer mohammedán repült fel Allahhoz — kisebb részletekben.

Nem kevésbbé óriás pusztítást vitt véghez az amerikaiak függetlenségi harczában az amerikaiak Buschnell-féle „teknősbéka-torpedója“ az angol hajórajban, a mely azonban a függetlenségiek hajóit is kegyetlenül megczibálta.

Később az amerikai Fulton ajánlotta fel a francziáknak az általa felfedezett tengeri pokolgépet. De miután a francziák nem bíztak a támadót és a támadottat egyaránt veszélyeztető, de mindenesetre genialis gépezetben, Fulton ajánlatát visszautasították, mire ez az angolokhoz fordult találmányával. Ezek azonban méltatlankodással utasították vissza a „pirátokhoz, nem pedig gentlemen tengerészekhez illő“ pokolgépet. Két évvel később azonban elég „gentlemanlike“-nak tartották a „pirátokhoz illő“ géppel megtámadni a franczia flottát. Azonban a még nem eléggé kipróbált készülék helytelen kezelése folytán szintén többet ártottak önmaguknak, mint az ellenfélnek.

Ezután még többször tettek kisérletet az „infernalmachine“-nal, de kevés eredménynyel. Leginkább említésre méltó a számos kisérlet közől az oroszoké, mintegy harmincz évvel ezelőtt. Ugyanis egy tölcsér-alakú hatalmas vasedényt, — az aknát, — a mely a keskenyebb alsó végével horgonynyal a tenger fenekéhez volt erősítve, a széles tetejével pedig, a mely az egyik részében légüres volt,

hogy úszóképessége legyen, a másik részében pedig mintegy ötven kilogramm lőport tartalmazott, úgy helyeztek el a megvédelmezendő kikötő különböző pontjain, hogy a szerkezet fölött esetleg elúszó mélyjáratú hajónak okvetlen horzsolnia kellett a tölcsér tetejét, a mely horzsolást száz halállal fizetett meg az ellenség.

Úgy ennek, valamint a többi összes tengeri aknáknak, bárminő pokoli szerkezettel lettek légyen is összeállítva, megvolt az a sarkalatos hibájuk, hogy az elhelyezésük és a felrobbanás pillanata

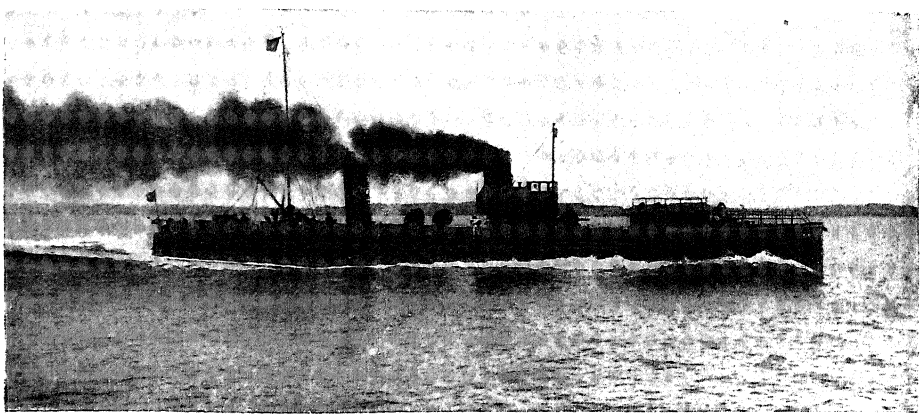

NYILT TENGERI TORPEDÓ-NASZÁD.

nem volt önkényűleg rendezhető és így persze majdnem éppen olyan veszélyesek voltak a saját, mint az ellenfél hajóira nézve.

A most használatban levő modern „aknák“ egy része, a villamos aknák már teljesen a kikötőt védők kezében van ugyan, de ezek csak szűk csatornákban és szűk kikötőbejáratoknál alkalmazhatók. Ezen aknák gömbalakúak és oly mélyen helyeztetnek el a víz alatt lehorgonyozva, hogy hajózási akadályt ne képezhessenek. Felrobbantásuk villamossággal történik azon perczben, mikor az ellenséges hajó valamely akna fölött vagy két akna között van, a jól elrejtett megfigyelő állomásból, mely a parton az aknák közelében van. Az aknák elhelyezésének tervrajza a megfigyelő állomáson van és fölötte camera obscura függ, melyben a kikötőbe vagy csatornába betérő hajó minden mozdulata híven visszatükröződik. A mely pillanatban az ellenséges hajó kellő helyen meg-

érkezik, ugyanazon pillanatban a megfigyelő megnyom egy kis gombot, a villanyáram bezáródik és az ellenséges hajó — volt!

A többi úszó aknák a támadóra nézve még most is ép oly veszedelmesek, mint a védőre, vagy a véletlenül arra haladó semleges hajókra nézve, mint ezt a legutóbbi japán-orosz háború is bizonyította. A védő hajók részére ugyan nyitva hagynak az aknák között csakis a védelem vezetői által ismert utat, de áram és tengermozgás a lehorgonyzott aknákat gyakran széjjel hordja és így oly helyeken is történnek balesetek, hová aknát nem fektettek.

Természetes dolog, hogy csupán a kikötő megvédésével már jóeleve nem elégedtek meg a tengerészek. Mert mit ér a védelem, ha nem lehet támadni is? Az akna csak akkor jut érvényre, ha az ellenség a védelmezett kikötőbe vagy annak közelébe merészel hatolni. De mi történik akkor, ha az ellenséget a maga portáján kell megtámadni? És létrejött az első torpedó.

Az úgynevezett „szigony-torpedó“ volt az első, a melyet kis gőzbárka vagy nagyobb csónak segítségével, lehetőleg észrevétlenül, az ellenséges hajó közelébe vittek és onnan szigony módjára dobták az ellenséges hajó vízalatti része felé.

Mindenesetre szellemdús instrumentum volt. Csak azzal a kis hátránynyal bírt, hogy majdnem kivétel nélkül mindig a támadó bárkát röpítette elsősorban a levegőbe.

Rögtön utána következett a Harvey- vagy „uszony-torpedó“, a melyet hosszú kötelekkel vontattak az ellenhajó feneke alá és onnan hozták működésbe. Tökéletesen megegyezett az elődével, azzal a kis különbséggel, hogy ez pár méterrel még magasabbra röpítette — a kilövő csónakot.

Több, ezekhez hasonló, vagy nem sokkal több eredménynyel járó kisérlet után nem csoda aztán, ha általános óriási feltünést okozott a jelenlegi Whitehead-féle haltorpedó, a romboló fegyverek egyik legpusztítóbbja. A torpedó a legrettenetesebb fegyver, a melyet emberi lángész kitalált — Isten és a felebaráti szeretet nagyobb dicsőségére. — —

Mint a kis fürészhal, a mely észrevétlenül és kikerülhetetlenül

a czet hatalmas teste alá bújva, erős fegyverével halálos sebet fúr annak eleven testébe, úgy repül csaknem észrevétlenül és feltartózhatlanul ez az aránylag parányi jószág — a torpedó — a pánczélos óriásba, hogy szétzúzza az egészet, vagy legalább megsemmisítő rést üssön annak akár négyszáz milliméter vastag pánczéltól fedett testén.

A brittanika-szivar alakú, kovácsolt öntött aczélból készült lövedék mintegy négy-hat méter hosszú; a legdomborúbb része

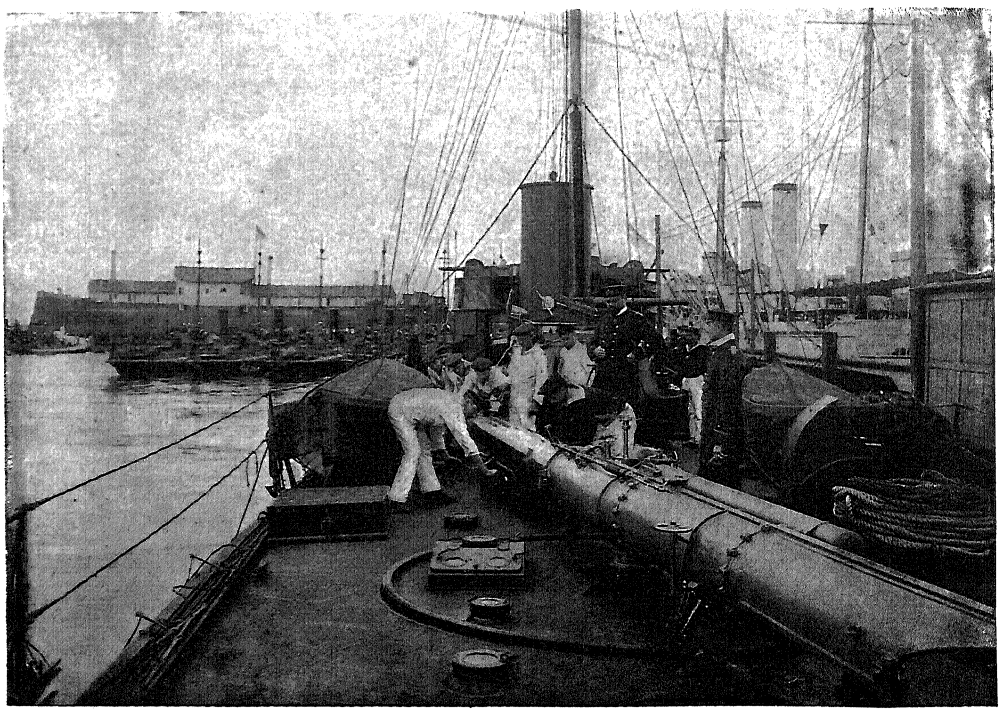

TORPEDÓ-NASZÁD FEDÉLZETE.

negyven-negyvenöt cm. kerületű; a súlya három-négyszáz kilogramm. A gyorsaság pedig, a melylyel a benne elhelyezett szerkezet előrehajtja, huszonöt és harmincz t. mértföld között váltakozik. Mindenesetre gyorsabb, mint bármely eddig épített pánczélos hajóé.

A látszólag egyetlen darabból álló torpedó bámulatraméltó praecizitással több részből van összeállítva. Kúpalakú hegyes végén a rendkívül szellemes szerkezetű gyutacs van alkalmazva, a melynek legfontosabbb alkatrésze egy hegyes szeg által felrobbantható gyutacs,

mely egy száraz lőgyapotot tartalmazó töltény. Ha a lövedék a hegyével valamely kemény tárgyhoz ütődik, a hegyes szeg belé-ütődik a gyutacsba és egymásután felrobbantja a gyutacsban levő durranó higganyt, a száraz lőgyapotot tartalmazó töltényt és harmincztól száz kilogrammig nedves lőgyapotot tartalmazó torpedó fejet. (Minthogy a nedves lőgyapot nem robbantható fel, kis mennyiségű száraz lőgyapot képezi a tulajdonképpeni gyutacsot. Ennek a lángjánál robban a nedves lőgyapot.) Nehogy azonban már a kilövés pilla-

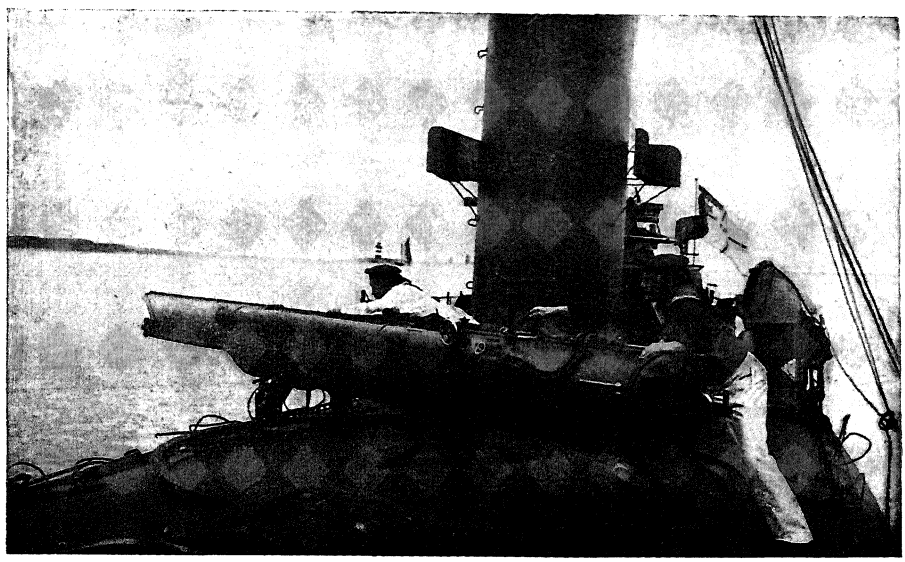

CZÉLLÖVÉSZETI GYAKORLATOK A TORPEDÓVAL.

natában magát a kilövő naszádot röpítse a levegőbe, a szeg olyan szerkezettel van ellátva, a mely csak bizonyos távolságban — mintegy száz méternyi távolságban a kilövés helyétől — automatikusan, önmagától lazítja meg a robbantó szeget. A lövedék második részében a torpedót hajtó gépezetet mozgató sűrített levegőt tartalmazó „légreservoir" van elhelyezve, míg a harmadik rész a rendkívül komplikált sülyesztő kormánykészüléket, a gépet s a többi igen finom és szellemes géprészeket tartalmazza.

A sülyesztő kormánykészülék a lövedéket a kivánt mélységben — $1^1/_2$—6 méterre a tenger felszine alatt — tartja. A gépezetet úgy lehet beállítani, hogy a torpedó négyszáz—hatszáz vagy

esetleg ezer és több méter befutására tegye képessé. Nemtalálás esetében a harczi torpedó a tenger fenekére süllyed (hogy a saját hajóinknak ne árthasson), gyakorlatoknál a géperő kihasználása után a torpedó egészen a felszínre jön, hogy kihalászva, új lövésre használhassák. Megjegyzendő, hogy egy torpedó nyolcz—tizenkétezer koronába kerül.

A torpedó két egymással ellenkező irányban forgó csavarja perczenként 800—1000 fordulatot tesz s másodperczenkint 12·5—15 méter gyorsasággal hajtja a lövedéket. A torpedó kilövése — lancirozása — következőképen történik: A tükörsima torpedót egész hosszában beletolják egy nálánál valamivel hosszabb hengerbe. Hogy a torpedólövedék és a lancirozó cső között ne legyen nagy súrlódás, a cső belső fala sinekkel van ellátva és ezeken nyugszik a torpedó. A lancirozó cső felett közvetlenül és vele párhuzamosan egy rövidebb és kisebb henger van alkalmazva. A két henger vékony cső által áll összeköttetésben. Ebbe a rövidebb hengerbe légszivattyú segélyével levegőt szivattyúznak három-négy közlég nyomásig. A torpedót még a lancirozó csőbe való betolása előtt megtöltötték hetven—nyolczvan körlég nyomású sűrített levegővel, a mely a lövedék gépezetének mozgásban tartására szükséges. A lövedéken több nyílás van, a melyek arra szolgálnak, hogy az ezen lyukakon bedugott kulcsok segélyével állítsák be, azaz szabályozzák a lövedék automatikusan működő alkatrészeit. A torpedónak felső részén egy emeltyű van, a mely a lancirozó csőbe való behelyezés alkalmával a csőnek egy rövid bevágásába hatol; t. i. a mint beteszik a torpedót a lancirozó csőbe, ez az emeltyű benyúlik a cső bevágásába. Ha már most ki akarják lőni a torpedót, akkor megnyitják azt a szelentyűt, a mely az egymás fölött nyugvó két hengert összekötő vékony csövön van; ebben a pillanatban a rövid hengerből a sűrített levegő átmegy az alatta levő lancirozó csőbe és kitolja maga elől az ottlevő torpedót.

Kitolás közben a torpedó kiálló emeltyűje visszacsapódik és megnyitja a légtartó szelepjét, mely a torpedóba beszivattyúzott sűrített levegőnek a lövedéket hajtó gépbe való tódulását lehet-

ségessé teszi, minek következtében a lövedék gépezete már abban a pillanatban működésbe jön, a mint a lancirozó csőből kitolatik. A lancirozott torpedó egész hosszában egyszerre zuhan le a tengerbe, illetőleg néhány méternyi mélységre (már a hány méternyi mélységre szabályozták a sülyedését) és aztán villámgyorsan — azaz hogy pontosabban mondjuk: huszonöt—harmincz t. mértföldnyi gyorsasággal — folytatja útját a czél felé, rendesen négy méter mélységben.

A kilőtt lövedék útját könnyen lehet figyelemmel kisérni (mégpedig nemcsak nappal, hanem éjjel a villanyos fényszórók fényénél is). T. i. az elhasznált levegő mint buborék száll fel belőle a víz szinére, a csavarok által felkavart víz pedig mint fehér szalag húzódik utána.

Ha az ember megfontolja, hogy egy négy cm. vastag aczélpánczél szétrobban már fél kilogramm dynamit elégséges, akkor fogalmat alkothat magának harmincz vagy épen száz kilogramm lőgyapottal töltött torpedó felrobbanásának pusztító erejéről.*

De nem olyan fekete az ördög sem, mint a milyennek festik.

A torpedó a fent mondottak szerint lehetetlenné tenné a további tengeri ütközeteket. Nullával egyenlővé tenné a legóriásabb pánczélos hajó elképzelhetlen erejét; feleslegessé tenne minden hadifortélyt és értéktelen fogpiszkáló értékére rántaná le a hajóorrnak húszezer kilogrammos aczélsarkantyúját, valamint nevetségessé tenne minden személyes bátorságot. Röviden: „valamennyi pánczélos hajó-kereskedő bezárhatná a boltját".

Mert — gondolná magában a franczia — mit ér nekem a „Caïman", „Magenta", „Redoutable" vagy a „Terrible", a melynek

* Nem is említve a legutolsó években lefolyt orosz-japán háborút, a mely alatt a tengeri ütközetekben köztudomásúlag jelentékeny kárt tettek a japánok torpedói az orosz csatahajókban, bőven illusztrálják e torpedók borzasztó romboló erejét az orosz-japán háborút megelőző khinai-japán háború alkalmával megtörtént óriási veszteségek torpedók következtében. Igy pl. a khinai „Kau-Csing"-et szétrobbantotta a japán „Nanuda" egyetlen torpedója; a „Yang-Vey"-t a japán „Csijoda"; Vey-Hey-Vey kikötőjében pedig egy napon sülyesztették el a japán torpedók a khinai „Ting-Yuen"-t, „Lay-Yuen"-t, „Vai-Yuen"-t és a „Paoh-Fa"-t.

legkisebbikje is tíz-tizenkét millió koronába kerül (vagy legyünk „modernek“ és mondjuk: a „République“, „Liberté“, „Suffren“, a melyeknek bármelyike huszonöt-harmincz millió koronába kerül), ha egy olyan két-háromszázezer koronás kis naszád úgy röpít egy olyan kis tökmagot a „Tonner“-em ellen, hogy azt sem mondhatom: „bickmague“!

Vagy pedig — mondaná John Bull — mit ér nekem az én ötven darab pánczélos-tornyú-sarkantyús-casemattás hajóm; mit száz meg

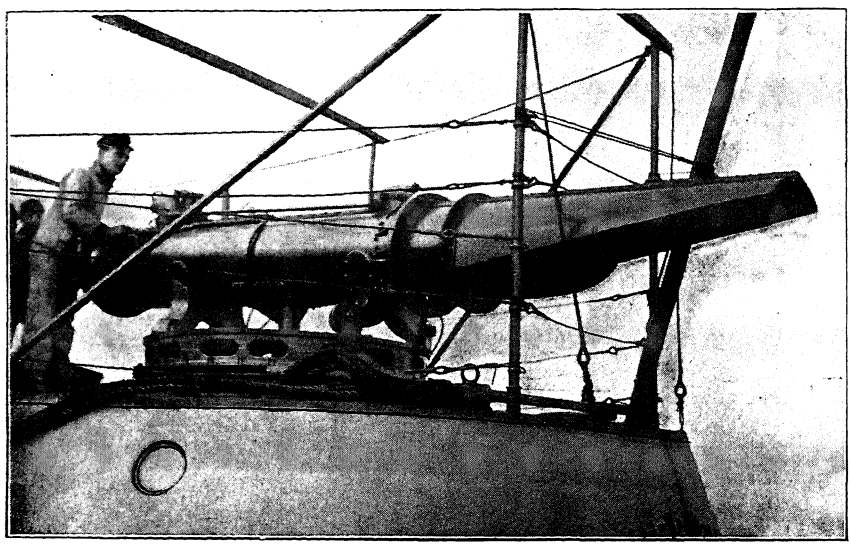

LÖVEDÉK A KITOLÓCSŐBEN.

száz világjáró, rettegett fregattom, corvettem, ágyúnaszádom, ha még az — oroszt sem dughatnám zsebre, néhány hitvány torpedója miatt?

És úgy is van. Jókai „örök békéje“ nem lenne utópia (legalább a tengeren nem), ha a torpedó nem lenne egy csomó „ha“- és „de“-vel atyafiságban.

Így például már maga a naszád, a mely a torpedót az ellenséges hajó közvetlen közeléből (ha lehet 300—400 méter távolságról) kilövi, olyan komplikált kényes szerkezettel bír s a naszád személyzetére, a mely többnyire két tisztből, néhány torpedistából, kormányosból, fűtőből és gépészből áll, akkora közvetlen veszélylyel van

összekötve, hogy csak hosszú tanfolyamokban gyakorolt tisztikar és legénység képes vele bánni.

Hosszú ideig sok gondot okozott a torpedót lancirozó cső elhelyezése, illetőleg hova-helyezése. A hajó orrán egyrészt nehéz volt a csöveket helyszűke miatt beépíteni, mert naszád éles orrába — a mi a gyorsjárathoz okvetlenül szükséges — bajos volt a csöveket kezelhető módon alkalmazni, másrészt pedig, attól lehetett tartani, hogy a szintén gyorsan száguldó naszád utóléri és nekirohan az előtte úszó tulajdon torpedójának. Nagy hátránya továbbá a torpedónaszádnak, hogy a térfogata kicsiny, rendkívül erős gépe pedig temérdek szenet fogyaszt. Ennélfogva kicsiny az úgynevezett „működési köre", azaz: csak kevés ideig tartózkodhatik kikötőn kívül, és minduntalan rászorul az „anyahajóra", a mely szénnel, gépolajjal stb. táplálja. Nagy hátránya az is, hogy eredményes támadás — úgy éjjel, mint nappal — csak azon esetben valószinű, ha egyszerre több naszád támad meg ugyanegy hajót, mert ezáltal annak úgy a tüzelése, mint a fényszórók használata a legnagyobb mértékben megoszlik. Aztán a torpedónaszád gyorsaságának biztosítása érdekében a legvékonyabb anyagból készül, tehát kényes, törékeny jármű, mely aránylag csekély hullámjárás mellett már nem állja a tengert és fegyverét sem képes használni, csak ha sima a tenger. Az ellenséges hajók pedig nem akkor jelennek meg, mikor a torpedónaszádoknak kedvez az időjárás.

Aztán csak tessék egy kissé elképzelni, minő élet az, napokig, sőt hetekig élni egy járművön, a melynek nagy részét elfoglalja a lövőállomás (lancirozó csövek) és a lövedékek, a másikat pedig az aránylag túlerős gépek, a kőszénkészlet, a kazánok, a néhány napra való élelmiszer, az ivóvíz stb. Továbbá a naszádnak folytonosan zakatoló, idegessé tevő remegése, a gyorsan járó gépeknek e legkellemetlenebb tulajdonsága; benn a naszádban pedig nyáron a tikkasztó hőség, télen a dermesztő hideg, pihenés és mozgásra alig számba jövő tér; fenn pedig a gyors menet által hullámok örökösen átcsapó sós-keserű vízsugara örökös átnedvesedést és ezek révén csúzos bántalmakat okoz a rajta levő személyzetnek, hozzá még

a rossz táplálkozás, a minimális nyugalom stb. Mindezek, az élet legszerényebb igényű kényelméhez kivánt szükségleteket tökéletesen kizáró hátrányok olyan eltűrhetetlen kháoszszá egyesülnek, hogy annak jellemzésére legtalálóbb egy franczia tengernagy megjegyzése: „A jövendő torpedóütközetet az nyeri meg, a kinek a legerősebb — idegei lesznek!“ *

Nagy hátrány továbbá, hogy a torpedó szerkezete olyan végtelenül komplikált és kényes szerkezetű. Sokkal több pánczélos hajó menne tönkre, ha az irányzásánál egy milliméternyi hiba nem válnék

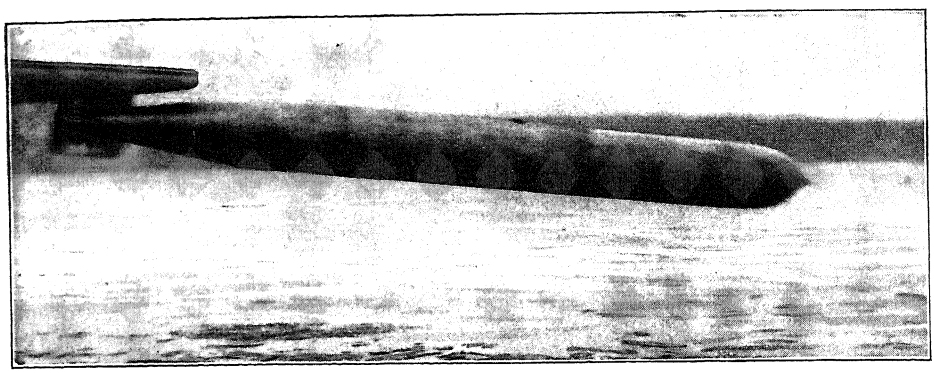

TORPEDO A KILÖVÉS PILLANATÁBAN.

négy-öt- vagy hatszáz méter távolságban olyan tévedés-chimborasóvá, hogy kevesebbet árthat a „Jakab Imre-féle mozsárágyúnál“ és ha nem lennének erős sodronyhálóink, párhuzamosan a hajó hosszoldalával kifeszítve, a melyeket ha szét is tép a torpedó, a hajó sértetlenül marad.

Szigorúbban véve a dolgot, ezek a sodronyhálók inkább arra szolgálnak, hogy megakadályozzák a torpedó elsülését. A torpedó — a mint láttuk — azáltal sül el, hogy a hegyén levő mozgatható szeg, kemény tárgyhoz ütődéskor felrobbantja a torpedó elején elhelyezett lőgyapotot. Ha azonban a lövedék úgy megy neki valamely

* A franczia tengernagynak ez a szellemes megjegyzése talán sohasem bizonyult annyira igaznak, mint a legutolsó nagyszabású tengeri ütközetek alkalmával, a mikor az enervált oroszok fölött olyan fényes győzelmet arattak a japán — idegek.

tárgynak, hogy nem a csúcsán levő három kar egyikével — tehát nem a szöget visszatoló szerkezettel — ütődik beléje, akkor ez a szeg nem robbanthatja fel a lőgyapotot. Már pedig a kifeszített sodronyháló esetében, a melynek pláne nagy szemei vannak, sokkal több a valószinűség, hogy a torpedó nem a vékony drótot fogja

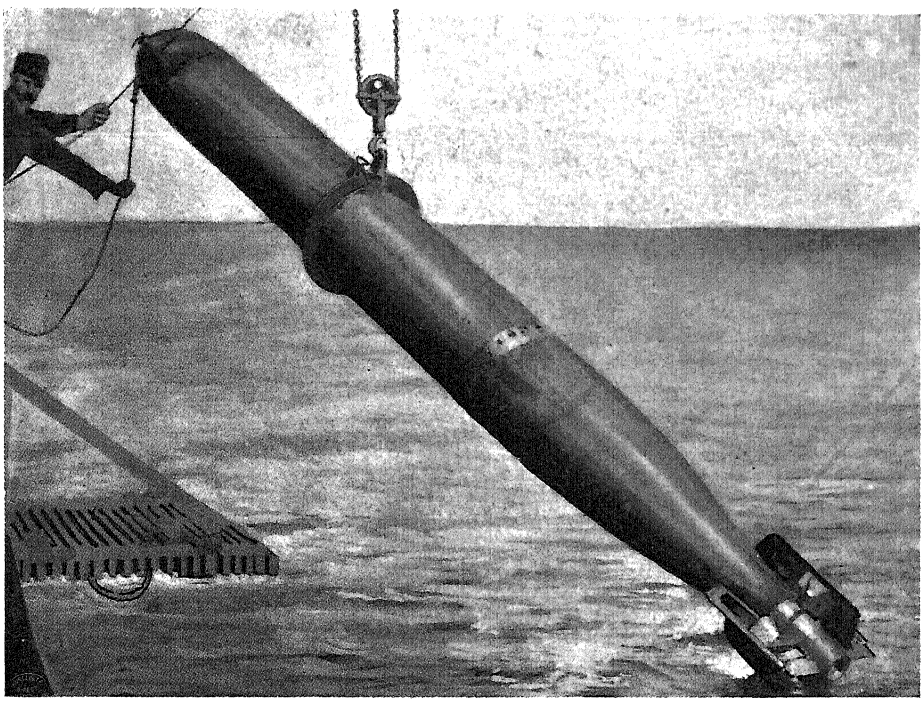

A KILŐTT TORPEDÓT KIHALÁSZSZÁK ÉS A HAJÓRA EMELIK.

találni valamelyik karjával, hanem igenis: a csúcsával belejut épen valamelyik hálószembe. Ilyen esetben tehát nem sülhet el, hanem — az ellenség szépen kihalászsza a „hálóba került" foglyot.*

Máskülönben pedig elég sok baj van a „védő-sodronyhálókkal". A míg a hajó valamely öbölben le van horgonyozva, vagy igen

* Ezen sodronyhálók ellen kezdetben — nagy ravaszul — két egymás alatt úszó torpedót használtak, a melyek közül a felső a sodronyhálóba akadván alatta levő sokkal mélyebben járásu lehetővé tette volna, hogy a háló alatt az összekötött sodronykötél által kényszerítve a hajó oldalához verődjék és felrobbanjon. Ezt azonban — mint teljesen eredménytelent — csakhamar annyiba hagyták.

lassú tempóban halad künn a tengeren, addig meglehetős biztosítékot nyujt. A mint azonban gyorsabb menetbe megyen át, a dróthálók kiemelkednek a vízből és csupaszon hagyják a hajó vízalatti részeit. Azonkívül pedig természetesen nagyban csökkentik — az ellenállás folytán — a hajó menetét, megnehezítik annak manőverező

TORPEDÓ-NASZÁDOK ELLEN ALKALMAZOTT GYORSTÜZELŐ-ÁGYÚ.

képességét. Továbbá nagyon gyorsan rozsdásodnak, tehát törnek a lánczszemek, a tartókészülékek pedig minduntalan szakadnak és törnek a rendkívüli nagy teher alatt.

Végtelenül veszedelmessé válnék továbbá a torpedó, ha nem lennének különböző szerkezetű gyorstüzelő revolverágyúink, a melyekkel valóságos golyózáport lehet a közeledő naszádra zúdítani; vagy pedig, ha éjjeli támadás esetére hajóink nem lennének órási fényszórókkal felszerelve, a melyek erős fénynyel világítják be a sötét tengert ezer méternyire, sőt nagyobb távolságra is.

Szemmel látható tehát, hogy a mindenesetre rendkívül genialis szerkezetű támadó fegyver ellen éppen olyan genialis védszereink

vannak. A torpedó rettegett és veszedelmes ellenség lesz ugyan mindig, hanem azért: erős várunk nekünk a — pánczéloshajó. És hogy jövőre kizárólag a torpedóharcz uralná a tengeri ütközeteket, a milliókba kerülő pánczélos hajók pedig a lomtárba kerülnének, azt megczáfolták az utóbbi évtizedben lezajlott tengeri ütközetek, a melyekben mindig a nagy csatahajók döntöttek.

*

Nem könnyen képzelhető a tengeren végrehajtható manőverek között megragadóbb és érdekesebb művelet, mint az éjjeli torpedótámadás. Nézzünk végig egy ilyet. — —

Az úgynevezett „anyahajó", mely a kis torpedónaszádok számára felszerelést, — kőszenet, olajat, tartalék-torpedókat, műszereket a gépek rögtöni kijavítására, hosszabb időre való élelmiszereket a naszád személyzete számára, továbbá néhány ágyút az esetleg megtámadott naszádok védelmére — visz magával, csakugyan megérdemli az „anya" nevét. Ámbár tizenhat mértföldnyi gyorsasággal követi kis védenczeit „pajkos" játékukban, azért mégis azt a benyomást kelti a gyorsan ide-oda iramló naszádok között, mint valami lomha czet, a melyet, míg a napon sütkérezik, pajzán, fürge delfinek vesznek körül.

A „kisdedek" meg vannak „szoptatva" — kőszénnel, olajjal s néhány darab torpedóval. Elhagyják jól fedett rejteküket, valamely mélyen benyúló szirtfok sötét partját. Óvatosan, mondhatni nesz nélkül, de gyorsan, mint a villám, ide-oda czikázva keresik, fürkészik az ellenséges pánczéloshajót. A sötét végtelenségben nincs egy pont, vagy valamely fény, a mely útjoknak irányt adhatna.

Nem találván az ellenséget, visszafordulnak s jelentik a „mamának", hogy „ott fenn" nincs senki, semmi, legfölebb egy talián sóner, egy angol kőszénszállító, meg egy szerény „Lloyd". Az ellenfél valószinűleg dél felé húzódott vissza. „Tehát előre, dél felé."

A sziklás parthoz közel tartva magukat, gyorsan metszik éles orrukkal a sötét hullámokat. A messze távolban fénypontot pillan-

tanak meg. Vajjon mi lehet: világító-torony fénye-e? Nem az. Annak a fénye nagyobb, erősebb és azonkívül az kisebb-nagyobb időközökben felvillan szép, halványpiros fénynyel . . . Csillag? Az sem. A fény egészen közel van a tenger színéhez, félárbocz magasságban. Ez csakis a keresett ellenség vezérárboczára felvont jelzőlámpa fénye lehet. Tehát előre, hajrá. Tényleg, a mi hajónk volt a keresett ellenség.

Ködben, lőporfüstben, vagy nagyobb sötétségben a naszádok bizonyára veszedelmesen közel juthattak volna hajónkhoz. Most azonban a hajóormon álló őrszem sastekintete, vagy talán éles hallása észrevette a nyílsebesen közeledő sötét árnyakat és megadja a vészjelt:

— Torpedók elől, jobbra!

Kürtharsogás, éles fütty riasztja föl a legénységet. Fegyvereiket kapkodják és a hajó jobboldali peremához állva, védő állásba helyezkednek. A mitrailleusöket beállítják, megtöltik és aztán e sistergő röppentyűvel, a melynek pattogatva szétbomló száz meg száz csillagánál pillanatra észre lehet venni a támadó naszádokat — tudatják a többi hajókkal a támadást.

A naszádok meglassítják futásukat és a sűrű sötétség védelme alatt igyekeznek valamiképen hajónk közelébe jutni.

Ekkor hirtelen, mint sötét felhőkből a villám, két hatalmas fénysugár csap le a fekete hullámokra, kisérteties fénynyel világítva be a tengert, mintegy ezer méter távolságban a hajó körül. Mint sötét szobában a szűk nyíláson belopódzó napsugár parányjai, úgy forrongnak, hömpölyögnek és emelkednek a fényszóró villanyos fénysugarainak miriádjai, a tizenöt méter széles fényszallagban. Ijedve, vijjogva kóvályognak a sirályok a sohasem látott tünemény körül. A közelben veszteglő bárka babonás matrózai pedig káromkodva vetik magukra a keresztet.

A torpedónaszádok síró bőgéshez hasonló sajátságos hangot hallatva (a gőzsípon meg a „syrénen“) és belátva, hogy észrevétlenül nem jöhetnek hozzánk olyan közel, hogy biztos eredménynyel lőhetnék ki lövedéküket, nyílsebesen vonulnak vissza a fénysugarak világító köréből, zeg-zugos vonalakban az ellenség körül.

Mintha fecske üldözné a sast, vagy parányi egér az elefántot, úgy kerülgetik, fondorkodnak az apró naszádok, be-befutva a hajónak meg nem világított része felé. Hasztalan, az óriási fényszórók röpködve vetik ide-oda erős fénykévéjüket, óriási bűvös kört vonva a sötét habokon a hajó körül.

Az egyik csónak könnyelmű vakmerőséggel átlépi ezt a veszedelmes bűvkört és a hajónk tatja felé veszen irányt. Ebben a pillanatban a mitrailleusökből és kézi fegyverekből a lövések zápora zúdul feléje, mely a naszádot visszakergeti, még mielőtt kilőhette volna felénk torpedóját. Visszavonul társaihoz új terv megbeszélésére.

Hajónk óvatosan folytatja az útját. A naszádok azonban, miközben folytonosan hangoztatják panaszos, síró füttyüket, melyekkel a jobbra vagy balra való kitérést jelzik egymás közt, mint a karvaly, makacs kitartással röpködnek a hajó körül, magasra csapva fel körülöttünk a sötét hullámok fehér habját, a mely mint olvasztott ezüst ragyog a villanysugár szende fényében. A szakadatlan fegyver-pattogás és gyorstüzelőágyú ropogása, a megvilágított sűrű lőporfüst, a kisértetszerü halvány arczok, a szaggatott vezényszavak s köröttünk a végtelen néma magány: tüneményes, fantasztikus szép látványt varázsolnak elénk.

A naszádok még néhányszor ismételt eredménytelen kisérlet után most már véglegesen visszavonulnak előbbi rejtekükbe, szerencsésebb alkalmat várva be sikerültebb támadásra.

Hajónk ellenben, felhasználván a kedvező alkalmat — t. i. a meglehetősen nyugodt tengert, a már működésben levő villanygépet, a felszerelt mitrailleusöket — czéllövészetet tart.

*

Nehéz tutajszerű faalkotmányokra vitorlavászonból alkotott gúla a czéltábla, a melynek a tetejére kanóczból meg olajból óriási nyilt lángú mécset kötnek s az egészet vízre bocsájtják.

A hajó, fényszóróinak sugarait a czéltáblára irányozva, lassan távozik a mindinkább kisebbnek tetsző vászongúlától, a melynek felénk

fordított oldala mint fényes ezüstlemez ragyog a reá eső világításban. Mintegy négyszáz méternyi távolságban esnek az első lövések, a melyek a czél előtt vagy mögött vágódnak a hullámokba s magasra szórják fel a villanyfényben tündéries szökőkúttá változó ezüstfehér habokat.

A hajó a gúlát kerülgetve folytatja útját, mindinkább nagyobb kört vonva a czéltábla körül, a mely végre csak kóválygó, fénylő pontnak látszik a hullámokon.

Lövés lövésre dördül. A czéltáblát a repülő golyók raja veszi körül s beöntözik azt a tündöklő vízporral.

— Rövid; magas; jobbra ment; talált; — hangzik minden lövés után a megfigyelő szava. Minden matróznak (pattantyúsnak) öt lövése van és valóságos matróz-ambicióval igyekszik valamennyi a kevés lövés közül legalább egyszer „centrumba“ találni.

Aligha esik valahol lövés nehezebb körülmények között, mint a tengeren, a hol mozgó talajról mozgó czélra lőnek. A hajó jobbról balról inog, előlről hátra bukdácsol, rézsút dülöng; a czélpont pedig hol eltűnik egy hullámvölgy mélyében, hol magasra szökik az emelkedő hullámhegyen. Természetes tehát, hogy csak sastekintet és rendkívüli „távolságérzék“ segítségével lehet ilyen feltételek mellett biztos lövést tenni.

Bámulatos is az a gyakorlott biztosság, a melylyel a tengerészeti tüzérség a nagy ágyúkkal lő, s csak gyerekjátéknak tartja a könnyű revolver-ágyúval történő czéllövést. A mi tüzérségünk különben is, mint a legkitünőbbek közé tartozó, van elismerve az egész világ összes hadseregei előtt. Olyan tüzérség és olyan „tűzfegyelem“, mint az osztrák és magyar hadseregben, talán egyetlen nemzet hadseregénél sem található. Hogy a tengerészeti tüzérségünk ebben a tekintetben felülmúlja a szárazföldit, — a mi azonban csak a sajátságos helyi viszonyoknak tulajdonítható, — azt mutatja az itt leírt példa.

Hajónk mindinkább nagyobbítva körét, végre mintegy ezer méternyire van a czéltól. A „talált“ kezd ritkulni, ellenben gyakoribb az „előtte“.

— Egy tallért kap, a ki lelövi a mécset, — biztatja a tüzértiszt a lövészeket.

Az ágyú előtt álló matróz erre a biztatásra még jobban összehúzza a bal szemét, a jobb lábát messze kinyujtja, hátratett bal kezével majdnem a jobb zsebét érinti, a fejét pedig most már egészen behúzza meztelen vállai közé. — Tudniillik: „comprimáltan“ céloz. Lő; de a lámpa halvány fénye tovább lobog; kisért és csábít.

— Fijol d'un can! — mondja egy másik, odaállva az ágyú elé és céloz. Lő egyszer: csak „talált“, de a lámpát nem lőtte le. Lő másodszor: megint „talált“. Lő harmadszor és abban a pillanatban egy fénynyel kevesebb van a tengeren és egy tallérral több a mali zsebében.

HATODIK FEJEZET.

CZÉLLÖVÉS A NYILT TENGEREN.

Messze künn a nyilt tengeren, távol az olasz és isztriai partok valamely kikötőjéhez vezető utaktól, a hova tapasztalat szerint csak ritkán téved egy-egy kalimbázó vitorlás brigantin vagy sóner, halvány fényben törnek meg a szemhatár fölé emelkedő nap sugarai e mozdulatlanul álló hajórajnak bogárfekete bordáin.

A hatalmas aczél- és vastömegek, a melyeket a vizi Eiffelek vasgyúró lángesze impozáns és mégis formás pánczéloshajókká alakított, rendetlenül, csaknem szana-széjjel feküsznek a gyöngén redőzött víz tükrén. Hatalmas fehér sugarakban bocsátják ki kürtőjükön a fölösleges, nem használt gőzt, a mely sisteregve, idegesen jelzi, hogy nehéz munka után a nyugalmat ismét nehéz és lázas munka fogja fölváltani.

Ámbár még korán reggel van, — a mely időben máskor a mindennapi fedélzetmosás teszi a hajókat kiállhatatlan tartózkodási helylyé, — már élénk sürgés-forgás van a hajó minden zugában, kezdve fenn a mitrailleusökkel fegyverzett árboczkosaraktól, le a legmélyebben fekvő lőporkamrákig. Különösen élénk sürgölődés van az ágyúk körül, a melyek a mai nap főszereplői lesznek.

Az árboczokon gyors egymásutánban váltakoznak a lobogójelzések, a melyek azonban ezúttal nem a szomszédos hajóknak, hanem a hajórajtól mintegy kétezer méternyire fekvő csónak-rajnak szólanak. A nagy számú csónakraj — ide-oda iramló fürge pontocskák — lázas munkával vannak elfoglalva.

Nagy és meleg napra virradtunk. Ma lesz az egész hajóraj együttes czéllövése. Rendkívül fontos nap, a mely nemcsak a tüzérségnek egyszerű vizsgálata, hanem próbaletétele a haditengerészet legkiválóbb tényezőinek: ma a hajók maguk is vizsgálatot tesznek.

Az ilyen együttes czéllövés alatt tekintetbe vétetnek a komoly ütközetben előfordulható és némileg előre kiszámítható összes esélyek és véletlenek. A tüzérségen kívül nagy súlyt fektetnek tehát a pánczéloshajókkal nehezen kivihető taktikai műveletekre is, annak összes evoluczióival, formáczióival és fordulataival. Az ilyen együttes czéllövés meggyőződésül szolgál a hajórajnak tökéletes harczi készültsége, annak czéltudatos és biztos együttműködése, továbbá a kitűzött feladat határozott és pontos kivitele felől.

A czéltáblákat — mintegy nyolcz méter magas és a talpuknál éppen olyan széles vitorlavászon-gúlákat, számra nézve tizenhat-tizennyolcz darabot, a melyek mindegyike egy-egy ellenséges hajót ábrázol — úgy állítják fel párhuzamos sorban, hogy a sorban egymástól 2200—2400 méternyire esnek. Az ugyanazon sorban levő egyes czéltáblák közötti távolság pedig négy-ötszáz méter.

A sorok, valamint az egyes czéltáblák közötti távolság meglehetősen változatlan marad az egész idő alatt, részint mert a gúlák talpai erős vasburkolattal vannak ellátva, a melyek meglehetősen állandó súlypontot nyujtanak, részint pedig azért, mert az áram és a szél, a mely azokat eredeti helyükről továbbhajtaná, valamennyit egyszerre és egyenlően hajtaná tovább.

A czéltáblák elhelyezése után a csónakok visszaeveznek hajóikhoz. A csónakokat a benne ülő legénységgel együtt fölvonják a csónakdarúkra, a legénység szétoszlik az ágyúk körül és kezdődik a gyakorlat. A következő perczben már ott leng a vezérhajó előárboczának vitorlarúdján a „parancs“.

— Hajósodorba! Harczra fel!

A kilencz hajó, a mely előbb minden rendszer nélkül, egymástól egyenlőtlen távolságban szanaszéjjel feküdt, hirtelen olyképpen sorakozik, hogy minden hajóorr az előtte levő hajó tatjától négyszáz méternyire fekszik. Az ilyen módon alkotott sor olyan szabályos,

olyan jól fedett, mintha minta-ezred minta-szakaszából kilencz válogatott ember fedné egymást.

A vezérhajón megadott jelre felharsan a hajókon a kürtök rivalgása és a harsány vezénykiáltás. A legénység eszeveszettül fut, dübörög, kúszik, guggol a fedélzeten, az árboczokon, a lépcsőkön, a korridorban, a parancsnoki lakásban, a tiszti „carré"-ban* — a hol szintén néhány gyorstüzelő és egy „torpedó lancirozó állomás" dicsőíti az Urat. — Kürtrivalgás, sípvisítás és vezényszó minden zugban.

Az árboczokon csak úgy repülnek a jelző lobogók; az egyik árboczon le, a másikon fel. Lázas zsibongás, lárma és zúgás mindenütt, pedig a vezényszavakon kívül egy hangos szót sem szól senki.

A vezérhajó, az „Albrecht főherczeg", nyolczezer tonna súlyával száguld a felkavart vizen s óriás sarkantyújával magas hullámmá veri fel a tajtékzó habot. Sűrű, fekete füst gomolyog ki széles kürtőjén, a melyet részint az ellenkező irányból lengő szél, részint pedig a gyors futás lecsap a fedélzetre.

Utánunk** négyszáz méternyi távolságban a még hatalmasabb „Custozza", az előrésze félig eltemetve az orrával felvert fehér tajtékban, fönn pedig elborítja a sűrű füst, a melyet két kürtőjén dob ki magából.

A „Tegetthoff"-nak, a „Don Juan de Austria"-nak, a „Prinz Eugen"-nek, meg a többi hajókból csak az árboczok csúcsai látszanak ki. A többi részüket elfedi magas „Custozza" hatalmas teste.

A czéltáblákból alkotott sor közelébe érve, a vezérhajó gőzerővel kezelt kormányának hatása alatt gyönyörű fordulattal, csaknem derékszög alatt, a czéltáblákból álló sor közepébe kanyarodik, oly módon, hogy a hajó két oldalától a jobb és bal oldalra eső czéltáblák most ezeregyszáz-ezerkétszáz méternyire esnek.

A megtöltött ágyúknál feszült figyelemmel álló legénység nagy dübörgéssel és lánczcsörgéssel irányítja a csöveket a mindinkább

* A tisztek közös szalonja, a mely egyúttal étterem is.

** Azért mondom kissé szerénytelenül: utánunk, mert én — e sorok írója — az itt leírt manőverek alatt az „Albrecht főherczeg"-hajón voltam szolgálatra beosztva.

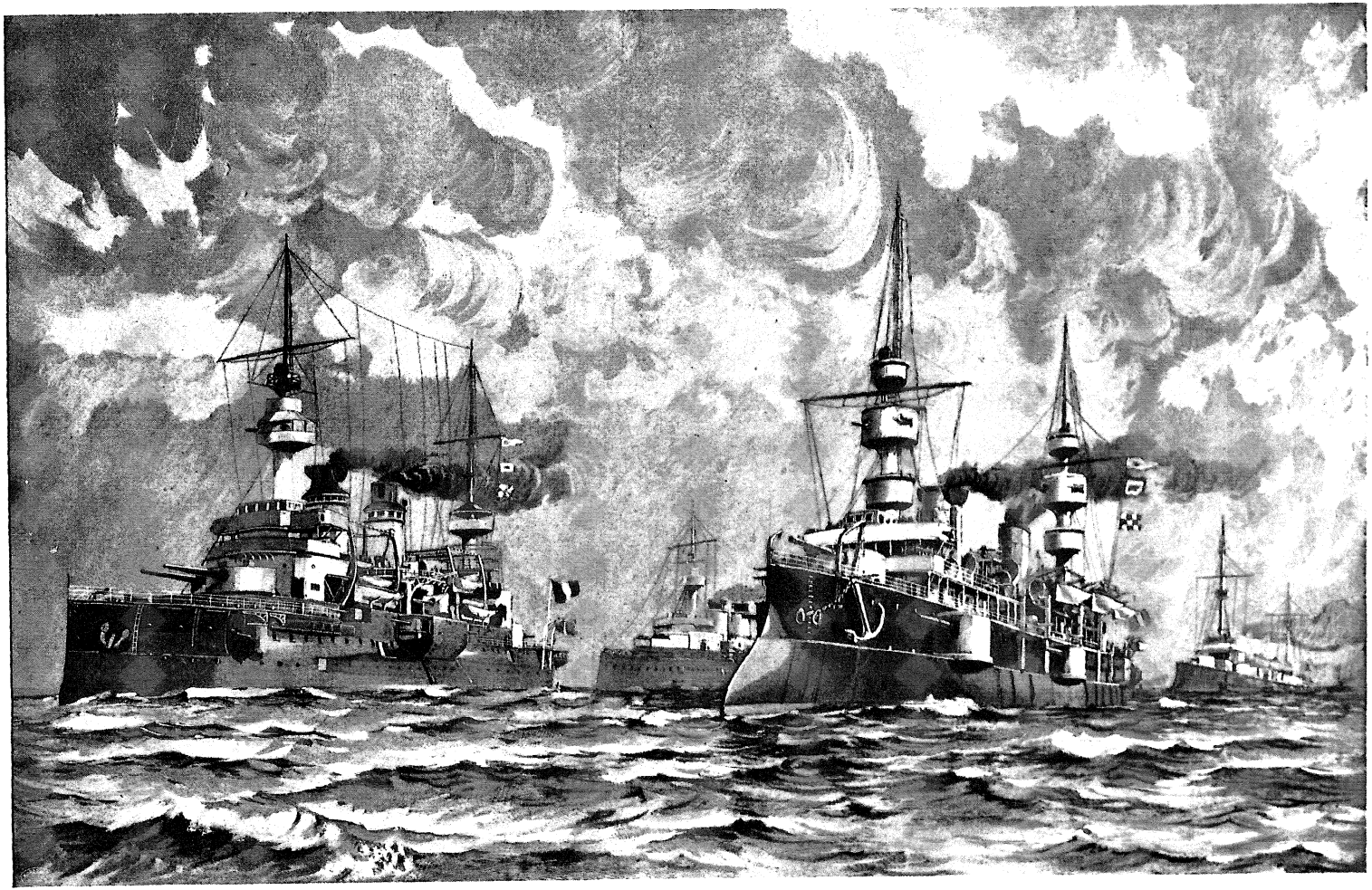

MODERN CSATAHAJÓK.

közeledő czél felé, míg a főpattantyús, a kinek a szobor nyugodtságával kinyujtott karján legkevésbbé sem látszik meg a belső izgalom, visszafojtott lélekzettel áll a harminczezer kilogramm súlyú ágyúcső mellett, várva a parancsnoki hídról a tüzelés megkezdését jelző csengetést.

A vezérhajó, mintha csakugyan két sor ellenséges hajó közé került volna, még gyorsabban száguld, zúgva és zihálva.

Végre megszólal az ágyúütegben a csengetyű és a kürt. Abban a pillanatban megindul az „Albrecht" huszonnyolcz ágyújának fülrepesztő dörgése. Nyolcz darab 26 cm. kaliberű Krupp-, hat 9 cmteres és két 7 cmteres bronzágyú, továbbá tizenkét mitrailleuse és revolverágyú csaknem egyszerre, ugyanegy pillanatban szólalnak meg.

Legelőször a kotnyeles mitrailleuse-ök és gyorstüzelőágyúk szólalnak meg metszően csengő rövid pukkanásukkal s hirtelenében kisebbszabású záporesőt vernek fel a czéltábla körül. Rögtön utánuk felhangzik a bronzágyúk hosszan csengő éles dördülése; a lövedék zúgva és sivítva csap le a czél közelében, kis szökőkúttal jelölve meg a helyet, a hova leütött.

És csak most dördül el az öreg ágyúk fülrepesztő tömbölése, amely éppen olyan leírhatatlan, mint elképzelhetetlen annak, aki ezt nem hallotta. A hatalmas löveg láthatóan* röpül a czél felé és a lövést megfigyelők már a löveg röpte alatt alkothatnak véleményt arról, vajjon találni fog-e vagy sem. A lövés után kiomló sűrű sárga füst pillanatra elföd mindent. De csak egy pillanatra; addig tudniillik, a míg a teljes gőzerővel rohanó hajó kiér a füstfelhőből, a mely kis ideig úgy fekszik ott a víz felett, mintha tengeralatti kráter dobta volna ki magából.

A hatalmas lőportömeg robbanása oly erős, hogy az exponáltabb helyeken állókat leveri a lábáról és a vaskapcsokkal lezárt ujjnyi vastag hajóablakból néhányat szétrepeszt.

* A 15 cm-nél nagyobb átmérőjű ágyúk lövedékeit hátulról nézve a levegőben látni lehet. Érdekes, mikor összesített tűznél az egyik oldal összes ágyúinak lövedékei egymáshoz mindinkább közelednek és a czélnál gyakran összeütődnek.

A százhetven kgr. súlyú lövedék zengő búgással hasítja a levegőt és lecsapva a czél közelében, csaknem tíz méter magas vízoszlopot dob fel maga után. A vízoszlop mint valami szökőkút, millió és millió szinekben ömlik vissza a tenger hullámaira, míg a lövedék visszadobva a víz ruganyos erejétől, új ívet ír le a levegőben: Aztán mintegy ötszáz méternyire ismét lecsap, új szökőkutat dob fel, a mely játékot még néhányszor ismételve, végre eltűnik messze a láthatáron.

A vezérhajó ezalatt tovább vágtat a czéltáblák sorai között s a második pár czéltáblához érkezik, miközben a második hajó — a „Custozza“ — az első pár czéltábla közé jut. Most már duettben folytatódik az előbbi solo.

A „Custozzá“-ból nem látszik ki egyéb, mint két oldalán a sűrű fehéres-sárga lőporfüst, közepén a két kürtő gomolygó fekete füstjével, az orrán pedig a tajtékozó fehér hab, amely csaknem felcsap a horgonylánczok nyílásáig.

Az „Albrecht“ folytonos lövések, még pedig — hogy a czéltáblák közötti rövid utat lehetőleg jól kizsákmányolja — rendkívül gyors tüzelés között érkezik meg a harmadik czélponthoz, míg a „Don Juan“ — a harmadik hajó — az első czélhoz ér és szinte megkezdi a heves tüzelést.

Így megy tovább, míg végre bekövetkezik az a pillanat, a mikor mind a kilencz hajó a sorokon belül lévén, egyszerre ugyanegy időben dörögnek összes ágyúikkal.

A levegő megrendül a lövések rettenetes nyomása alatt. Siketítő zajjal zúg, sivít, fütyül és cseng a tömérdek lövedék a kénszagú, fojtó füsttel telített evegőben — és messze le, a meddig a szem ellát a végtelenségben, nem látható egyéb, mint a lövedékek által fölvert vízoszlopok ragyogó szivárványos szökőkútja.

A vezérhajó kiérvén a sorokból, még kis darabig teljes erővel folytatja útját, hogy helyet adhasson az utána következőknek. Ekkor bevárja, míg a többiek is kiérnek a sorból, a mire aztán az eddig szigorúan megtartott rend és pontosság ismét meglazul. A tétlenül veszteglő hajók, a biztonsági szellentyűkön felszálló gőzoszloppal

olyanok, mint mikor az idomított trachéni mének megfeszítő produkció bevégeztével saját kényük-kedvük szerint prüszkölnek és kapálnak a porondon, de uruknak egyetlen pillantására készek újabb productiót megkezdeni.

Rövid pihenés után csakugyan újból kezdődik az izgalmas és fáradságos gyakorlat, a mely rövid időközökben még néhányszor ismétlődik.

Néhány óra lefolyása után, részint takarékossági szempontból, részint pedig, mert a czéltáblák nagyon megrongálódtak és a sorok is nagyon megbomlottak, a nem mindennapi gyakorlatnak vége van. Főképpen pedig takarékossági szempontból. Szem előtt tartandó ugyanis, hogy a nagy ágyúkkal való lövöldözés nagyon drága mulatság, még akkor is, ha úgy, mint most csak „játékból" lőnek. Így például a 30·5 cm. kaliberű ágyúnak a lövedéke 260 koronába kerül, az egyszeri lövéshez szükséges lőpor 150 koronába, a nagy kaliberű ágyúk különben is száz lövésnél többet nem bírnak el, tehát használhatóságuk megóvására való tekintettel is takarékosnak kell lenni a lövések számával.

A hajóraj rövid ideig tartó taktikai gyakorlatok után délnek fordul, hogy előkészüljön valamely más irányú és más feladatú összgyakorlatra. — — —

HETEDIK FEJEZET.

MENTÉS A TENGEREN.

„Matróz a tengerben!“ Tengerészetünk német műnyelvén: „Mann über Bord!“

Ez a vészjel hangzott el egy kora délutánon Korvettánk fedélzetén és mint futótűz hangzott szájról-szájra a rémkiáltás: „Mann über Bord!“

Hajónk — a „Zrinyi“ — vitorlával haladt. Útunk Malta-szigetéről Sicilia alatt a Joniai szigetcsoport gyöngye, Zante felé vezetett. A meglehetősen állandó és erős délnyugoti szél — a Sirocco — nyomása alatt duzzadtan hordott valamennyi vitorla és a Korvetta a vitorlák nyomása által erősen bal oldalára dűlve, libbenve és himbálózva síklott tova a gyengén tajtékzó szürke hullámokon.

A nehéz munkában kifáradt legénység — éppen ebéd utáni idő lévén és olyan napon, a melyen nehéz vitorlamanővereket gyakoroltunk — lehevert a fedélzeten az árboczok körül, a kötéltekercsekre és az ágyútalpakra. Aludtak vagy tünődtek és álmodoztak. Hogy miről, annak csak az Isten a megmondhatója, meg a matróz.

Lenn az ágyúütegben két ágyú közt ült egy függő asztalnál a szolgálattól éppen szabad tisztikar és fekete kávé meg szivarfüst mellett tárgyalta azon themák egyikét, a melyeknek a föltevésében és konok megvitatásában hosszú időkre a nyílt tenger magányának kitett hajók tisztjei genialis tehetséget fejtenek ki.

Az ágyúüteg túlsó oldalán — a baloldalin — két függőasztal köré csoportosulva ült a fiumei hadi tengerészeti-akadémiának mintegy

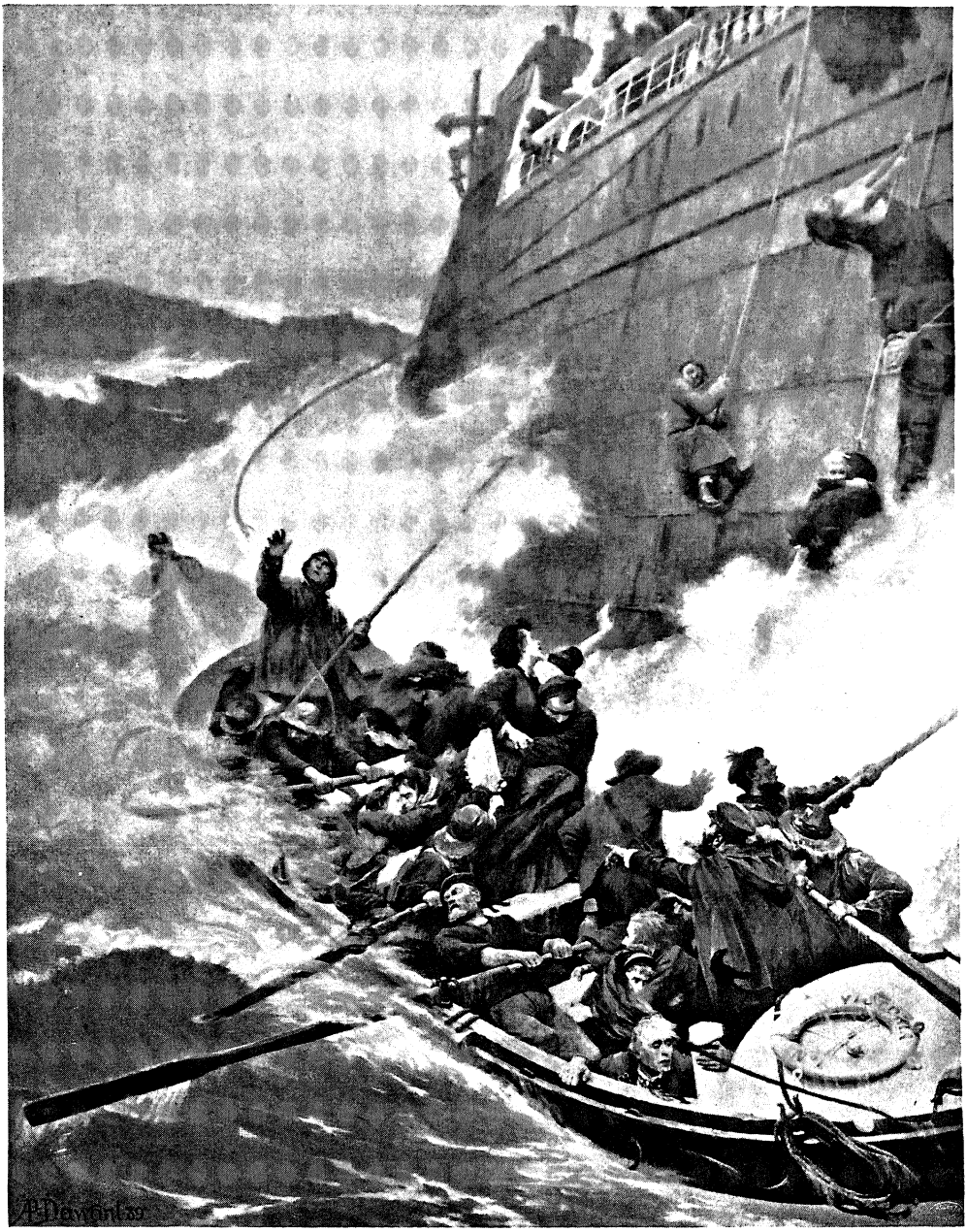

(DEWANT A. FESTMÉNYE UTÁN.)

„SÜLYED A HAJÓ! MENEKÜLJÜNK!“

harmincöt-negyven fiatal növendéke, akik a tanévet bevégezvén, jelenleg először voltak tengeren.

Ezeknek az utaknak az a főczélja, hogy évközben nyert elméleti ismereteiket künn a nyilt tengeren a gyakorlatban érvényesítsék. Ezen okból az otthon beczézett fiúk éppen olyan szolgálatokat tesznek az árboczokon, az ágyúknál és a kormánynál, mint akármelyik közmatróz. Másik czélja pedig az, hogy megismertetve velük a tengerésznek változatosságokban és akárhányszor benyomásokban gazdag életét, megkedveltessék velük a küzdelmekben és nélkülözésekben is gazdag tengerészéletet.

Víg csevegéssel, pajkosan és léháskodva ülnek az asztal körül. Az egyik résznél a vígság és pajkosság álarcza alól kirí a még meg nem szokott nehéz hullámzás által okozott rosszullét; a másik résznek a szeméből olvasható ki a honvágy és néhánynak ott égett még a mama csókja a széltől kifújt homlokán, a melylyel a szerető anya szívdobogva búcsúzott el először tengerre szálló gyermekétől. — — —

A mint először hangzott el a hajó előrészén a vészkiáltás: „Mann über Bord!“ már talpon állt az összes személyzet. A matrózok futva, kúszva, dübörögve rohannak a fedélzeten és az árboczokon kijelölt helyükre. A merédek kötélhágcsókon bámulatos gyorsasággal kúsznak fel a vitorlarudakra. A vezérárbocz óriási terjedelmű vitorlái közül a felsőket lebocsátják a vezértörzs-vitorlát pedig felvonják, míg a fő és hátsó árbocz vitorláit a szél irányával ellenkező oldalra fektetik. Ugyanekkor a hajó a szél iránya felé fordított kormánylapát behatása alatt félkört írva le, orrával szembe fordul a szél irányának. Tudniillik: igyekeznek a hajót megállítani vagy legalább meglassítani menetében. (Tengerészetünk német műnyelvén: „beidrehen“.)

A hajóhídon álló őrtiszt, a kinek a vezényszavára történnek mindezek a complikált műveletek — a lakásában tartózkodó parancsnok csak egy-két perczczel később veheti át a vezényletet — már a vészkiáltás pillanatában ledobta a hajóhídon felfüggesztett két mentőgyűrűt a hullámok által a hajó mellett tovasodort szerencsétlen felé

és ugyanabban a pillanatban bocsátotta le a hajó leghátulsó részén álló őrszem az ott elhelyezett mentőkészüléket. Ennek a készülékek vízrebocsátására elegendő, ha az ott álló őr — és kizárólag erre a czélra ott álló őr — egy kis fogantyút megránt. Ugyanezzel egyidejűleg, azaz a mint a vészkiáltás elhangzott, nyolcz matróz egy altiszt vezénylete alatt felugrik a hajó párkányára és onnan át a darúkra felkötött mentőcsónakba, hogy azt a vízre bocsássák.

Míg a többi nagy csónakok részben a hajó fedélzetére vannak beemelve vagy pedig a hajó párkányán darúkra vannak biztosan odakötve, az egyik mentőcsónak, csak olyan módon van megerősítve, hogy a veszély pillanatában rögtön vízrebocsátható legyen; másrészt azonban elég biztosan arra, hogy a hajó himbálózása által szét ne zúzassék, vagy pedig, hogy a hullámok le ne sodorhassák onnan. De bármily geniálisan van ez a csónak megerősítve, a vízrebocsátása minden körülmény között néhány perczet vesz igénybe, kivált ha olyan alkalommal, mint jelenleg is, az erős hullámzás és a hajó hánykolodása miatt a legnagyobb óvatossággal kell eljárni. Máskülönben a kis csónak forgácsokká törnék lebocsátáskor a hajó bordáin, vagy pedig ha már el is érné a vizet, akkor szétzúznák a hajóhoz verődő hullámok.

Ámbár a mi vasszigorú fegyelemhez szokott és e mellett a matrózt annyira jellemző önálló gondolkozásra képes derék legénységünk a meglepetés és izgatottság által meg nem zavart őrtiszt higgadt és szabatos parancsaira mindezeket a manővereket a leggyorsabban és legszabatosabban végrehajtotta, azért a vízbeesett ifjú az utána — és részben eléje — dobott mentőkészülékek egyikét sem érhette el.

A hullámzás tudniillik nagy volt és e miatt az eléje dobott mentőgyűrűk fölötte siklottak el, mialatt őt magát ugyanaz a hullám maga alá temette. Az erős széltől hajtott hajó gyorsasága pedig olyan nagy volt, hogy a vitorlák átfordítása után is egy darabig még meglehetősen gyorsan siklott előre, mindig tovább és tovább hagyva maga mögött a szegény vízbeesettet.

Miután az illető a hajó előrészéről bukott a vízbe, végigsiklott

a hajó oldala mellett és így egy pillanatra belekapaszkodott abba a hosszú kötélbe, a melyen léczek vannak keresztülhúzva és a mely útközben állandóan lelóg a hajó hátulsó részéről arra a czélra, hogy a vízbe bukott belefogózhasson. Bele is fogózott, de csak egy pillanatra. Mert a mint a hajó az erős bukdácsolás következtében orrával mélyen a hullámokba fúrta magát, a hátulja annyira kiemelkedett a vízből, hogy magasra fölrántotta magával a mentőkötelet és kiragadta azt a kapaszkodó kezéből. A lebocsátott mentő-készüléket pedig szintén elsodorta mellőle az ár meg a hullám. A szegény fuldokló kínosan csapkodott maga körül. Hol magasra kapta egy dagadó hullámhegy, hol pedig lesülyedt a hullámvölgyek zajló örvényébe.

Ezalatt kitudódott, hogy ki a vízbeesett. Eddig erre nem volt idő. És ez nem is szükséges. Elég volt annyit tudni, hogy egy embert, egy valakit a hajó személyzetéből ért a baj, ennek a nagy háromszáz főből álló családnak egyik tagját. Legyen az bárki: tiszt, matróz vagy altiszt, az ennek a családnak egyformán kedves tagja, annak az élete egyformán drága.

Növendék volt az elsőévesek közül, egy katonatiszt özvegyének gyermeke, a ki most először járt a tengeren. Mialatt a hajó előrészén nézegette, hogy mimódon vannak ott a horgonyok lánczokkal felkötve, mélyen áthajolt a korláton és egy hirtelen zökkenés következtében elveszítvén az egyensúlyt, fejjel előrebukott a vízbe, még pedig olyan szerencsétlenül, hogy orrát és száját beverte a horgony kiálló széleibe. Azokban az időközökben, a míg a hullámhegy tetején a habzó tajtékból pár pillanatra kiemelkedett, látszott is az orrából és szájából kiszivárgó vér, mely végigfolyt a kétségbeeséstől és a kínos gyötrelemtől eltorzult arczán. A vért ugyan lemosta a következő hullám, de egyszersmind maga alá temette a szegény fuldoklót is.

E közben a csónakot vízre bocsátották. Csak perczek teltek ugyan el ezalatt, de minden percz évszázadnak tetsző végtelenség volt.

A már szereposztáskor kijelölt nyolcz matrózon és az altiszten kívül én is a csónakba ugrottam, meg a hajómester, a mentési

kisérletekben tapasztalt vén tengerész, a ki harmincz év óta barangolja a tengereket.

A könnyű kis csónak, mint hópehely a fergetegben, hánykolódott a magas hullámokon. A nyolcz matróz izmos marka alatt ívalakúlag hajlottak meg a hatalmas evezők és gyors tempóban távoztunk el a hajó mellől a fuldokló felé, a ki a hajótól ezalatt mintegy hatszáz méternyire hajtatott tova.

Az elhagyott korvetta a csónakból nézve himbálózó, zúgó méhkasnak tünt fel. A hátulján, a párkányon, a kötélhágcsókon meg a vitorlarudakon száz meg száz arcz volt egyetlen pont felé fordulva. A matrózok mély morajából élesen kivált a növendékek kétségbeesett gyermeki hangja. Ezeknek az ajkairól egy szó volt különösen hallható, de ez az egy szó elég is ám ahhoz, hogy megdermeszsze az emberben a vért: „a czápák! a czápák!“

Ezek a bestiák, a teremtésnek e gyűlöletes szörnyei ugyanis állhatatosan követték hajónkat több ízben és csak akkor maradtak el rövid időre, ha lakomát tartottak az étkezéseink után a tengerbe dobott hulladékokon. Ha ez a növendék csak egy órával előbb vagy később bukott volna a vízbe, akkor a vízbefúlás gyötrelmes agóniájától meg lett volna kímélve. A mindig éhes czápák ugyanis már a vízbebukás perczében megkönyörültek volna rajta.

Minél inkább távoztunk a korvettától, annál inkább elvesztettük szem elől azt a pontot, a mely felé tartanunk kellett. Csónakban ülve ugyanis a szemhatár már rendes körülmények között is nagyon szűk. Hát még akkor, a mikor a zajló hullámok egészen elfödik, úgy hogy időnként még a hajót sem lehet látni, melyről lebocsátották, és a mikor a hullámokról lesöpört csípős, sós hab minduntalan az ember szemébe vágódik! Ez okból történik, hogy ugyanazon pillanatban, a mikor elhangzik a vészkiáltás: „Mann über Bord!“ a többi mentőintézkedésekkel egyidejűleg egy erre már előzetesen — ugyancsak a szerepek kiosztásánál — kijelölt matróz felkúszik a hátsó árboczra, kezében két kis lobogóval, hogy onnan ezekkel jelezze a csónakban ülőknek azt az irányt, a mely felé tartaniok kell. Mert a hajóról szócsővel a csónakra kiáltani úgyis hasztalan

lenne. Foszlányokká tépi azt a kiáltást a zúgó szélvész és elnyomja a hullámok mennydörgése.

Csónakunk a fuldokló közelébe ért. Most már ritkábban jött a víz szinére, karjának csapkodása is erőtlenebb volt. Csak a vér szivárgott még folytonosan az elkékült arczból.

Már alig voltunk tőle két-három csónakhossznyira. A nyolcz matróznak patakként folyt homlokáról és arczáról a verejték. A ké altiszt pedig rekedt hangon kiabálta nekik a buzdító, biztató nógatást.

Alig csónakhossznyira tőlünk — a midőn a csónakmester már a csónakkampóval akart a szegény fiú után nyúlni — hirtelen eltünt szemeink elől. A víz alá sülyedt.

Mi ketten, én meg az öreg, a csónak fedett orrára ugrottunk, utána nyúltunk a vízbe vállunkig, megragadtuk az ingénél fogva és beemeltük a csónakba. Élettelennek látszott. A test jéghideg volt, az arcza és az ajka el voltak kékülve. A vérzés persze már megszünt; hiszen a szívverése sem volt érezhető.

Megfordultunk a csónakkal és a korvetta felé eveztünk, a melytől most mintegy ezer méterre lehettünk. Az életrehozó kisérlettel perczet sem volt szabad késnünk. Hozzá is fogtunk rögtön, még pedig nehéz körülmények között.

Kis csónakunk ugyanis — parányi pont a fehér tajtékos végtelenségen — mint dióhéj hánykolódott a hullámokon, a melyek minduntalan átcsapdostak felettünk. A matrózok közül csak hatan evezhettek, miután a hátulsó evezőpadra az élettelennek látszó gyermeket helyeztük. Az altiszt a kormánynál ült; két matróz tartotta a fiút, a hajómester pedig az életrehozatalban segédkezett. A különben is eszeveszettül hánykolódó kis csónak még erősebb ingásba jutott a mi heves mozdulataink következtében.

Ezer méteres utat tenni hullámzó tengeren különben sem tartozik a magasabbfokú gyönyörök közé. De ilyen csónakban, hasonló körülmények között az életet visszahozni, a mely még olyan fiatal, olyan reménydús, a melyhez annyi szeretet és annyi felelősségérzet fűződik, mint ennek a gyermektengerésznek az életéhez, akkor bizony minden percz egy örökkévalóság.

A hullámzúgással összefolyó moraj, a melyet az árboczokra meg a párkányra felkúszott legénység örömrivalgása és hurráhkiáltása idézett elő, tudatta velünk, hogy a hajó közelébe értünk.

Most már csak egy nehézséggel kellett még megküzdenünk. Tudniillik, hogy a mentőcsónakot — magunkkal együtt — ismét felvonják a darúkra. Nagy vigyázattal kellett eljárni és óvakodni kellett a hajó oldalával való gyöngédtelen érintkezésektől. Hála a matrózok rendkívüli ügyességének, a mely a tengerészeknél veszélyekkel való küzdelmekben, úgyszólva ösztönné van kifejlődve — ez is sikerült. A csónak néhány percz alatt fenn volt a darúkon és csaknem ugyanazon perczben nyitotta fel szemét a szegény megkínzott gyermek mély sóhaj kiséretében. Hogy ez a sóhaj mennyire megkönnyebbítette a mi szivünket, az képzelhető.

*

Ennek a mentési módszernek és az első segélynyujtásnak azonban csak akkor van sikere, ha a viszonyok ilyen — kedvezőek.

Mi történik azonban nehéz viharok alkalmával, a mikor az óriási hullámokra való tekintetből a mentőcsónakot abszolute nem lehet, nem szabad vízrebocsátani, a midőn a vízbeesett embert már az első perczben megbénítják a hullámok? Mert megjegyzendő, hogy ámbár sokkal könnyebb a tenger vizében úszni, mint az édesvízben, — a tengervíznek magasabb fajsúlya következtében, — azért az erősen hullámzó tengeren úszni rendkívül nehéz és nagyon hamar kimerítő.

Vagy mi történik éjjel, a midőn a helyzet még borzasztóbb. A sötétség még a szerencsétlenségben is olyan, mint a rossz lelkiismeret: nyom és zsibbaszt. Az éjjeli viharok sokkal nehezebbeknek és rémesebbeknek látszanak, mint a nappaliak, habár a vihar nem mindig fokozódik a sötétség beálltával. Mindazonáltal éjjel a kötélzet zúgó bőgése rémesebb, a vitorlák suhogó csapkodása kisértetiesebb és a hullámok zúgása ijesztőbb, mint nappal.

Ha ilyenkor ér valakit a szerencsétlenség, az többnyire veszve van a fokozott mentő intézkedések ellenére is, a melyeknek végrehajtása — mint láttuk — másodpercznyi habozás nélkül történik.

De ilyen viszonyok között csónakot a vízre bocsátani nem is istenkisértés, hanem egyenesen oktalanság lenne. Mert egy emberélet megmentéseért — a minek a sikere a legnagyobb mértékben valószinűtlen — még nyolcz vagy tíz embernek az életét biztosan feláldozni, azt nemcsak hogy nem követeli a törvény — sem a katonai, sem a morális — de sőt határozottan tiltja az egyszerű józan ész.

Pedig a mentőcsónak fel van szerelve mindazokkal a kellékekkel, a melyekkel az emberi találékonyság és lángész járművet felszerelhet, a mely arra van hivatva, hogy emberéletet mentsen ki a háborgó tengerből. A mentőcsónak ugyanis meglehetősen nagy, erős, biztos és e mellett könnyű. El nem sülyedhet, mert kettős falai elszigetelt rekeszekre vannak beosztva. Ha szét s törik, az egyes darabjai úsznak a vizen. A kormánya nehezebb, mint más rendes csónaké, egyrészt azért, hogy a könnyen épített alkotmánynak biztosabb fekvést adjon, másrészt pedig, hogy biztosabban lehessen vele manőverezni. Köröskörül kötélfogantyúkkal van ellátva; ha a csónak felfordul és a benne ülők a vízbe esnek, ezek belekapaszkodhatnak ezekbe a fogantyúkba és ismét felegyenesíthetik a csónakot. A legénység pedig széles parafaövekkel van ellátva, a melyek segélyével az ember napokig képes magát a víz szinén fentartani.

A csónak fenekéhez három tartány van odaerősítve; az elsőben vóvíz van, a másodikban rum, a harmadikban pedig néhány napra való kétszersült. Ez a készlet arra az eshetőségre van elhelyezve, ha a csónak a kiszámíthatatlan viszonyok következtében napokig nem térhetne vissza a hajóra.

Jóllehet a mentőcsónak — mondhatni — ilyen tökéletes alkotású, azért az előbb említett súlyos körülmények következtében mégis megtörténhetik, hogy nem lehet vízre bocsátani.

Ilyen körülmények között az egyedüli mentőeszköz a fentebb

említett mentőkészülék, a mely a vízbeesett embernek, utolsó szalmaszálúl szolgálhat.

Ez a készülék a hajó tatján függ és ott olyan könnyedén van megerősítve, hogy gyenge kézrántás elegendő ahhoz, hogy rögtön a vízbe hulljon. Hogy ez a megrántás pillanatnyi késés vagy habozás nélkül történhessék meg, a készülék mellett folyton őrszem áll. Az őrszemeket két óránként váltják fel; állomásaikról semmi körülmény közt el nem távozhatnak. Így a készülék a hajó megindulása perczétől kezdve mindaddig, míg a horgony más kikötő fenekét nem éri, pillanatra sincs őrizet nélkül.

A készüléknek — a Sylai-féle mentőkészüléknek — főalkatrésze egy könnyű fémhenger, a mely nagyobb mennyiségű olvasztott foszfor-calciumot (P_2Ca_3) tartalmaz. A fémhenger fenn és lenn egy-egy hosszú csőbe megyen át és mindkét cső egy-egy szellentyűvel van ellátva, a melyek közös emeltyű segélyével együttesen kinyithatók és elzárhatók. Az emeltyű zsinegen függ, ugyanazon a zsinegen, mely az egész készüléket a hajóhoz kötve tartja. Ezek a szellentyűk rendes körülmények között olyan helyzetben vannak, hogy a cső el van zárva, de ha a zsineg elszakad, rögtön és egyszerre kinyílnak. A zsineg pedig akkor szakad el, a mikor a tartófogantyút felrántják, hogy a készülék a vízbe essen. Ugyanez a rángatás felnyitja a szellentyűket és a készülék már kinyitott szellentyűkkel zuhan a tengerbe. A mint a készülék vízbe ér, az alsó csövön víz nyomul be a hengerbe és egyesül ott a foszfor-calciummal. A víznek meg a foszfor-calciumnak egyesülése által létrejött gáz — foszfor-hidrogén (PH_2), a melyhez kevés mennyiségű folyékony foszfor-hidrogén (P_2H_4) is járul — a felső cső szűk nyílásán elillan és mihelyt itt a levegővel érintkezik, azonnal lángra is gyúl. A láng arra szolgál, hogy a vízbe bukott ember éjnek idején is észrevehesse a mentőkészüléket.

A hengerhez vaspántokkal két parafagömb van erősíve, a melyeknek egyike rumot, a másika pedig kétszersültet tartalmaz. Mindkét gömbön bőrszíjak lógnak, a melyekkel a menekülő a gömbökhöz kötheti magát.

TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYOS

A mentőkészulék lángját nem olthatja el semmi; sem a szélvész, sem a hullám. Az addig ég, a míg az anyagból egyetlen csepp van. A vízbeesett azonban az igen kellemetlen szagú gáztól eredő lángot könnyen eloltható, ha a szellentyűket az emeltyű segélyével lenyomja és viszont ismét kigyúlaszthatja, ha az emeltyűt felemeli.

Ugyanabban a pillanatban, a midőn elhangzik a vészkiáltás, a mely pillanatban az őrtiszt ledobja a mentőgyűrűket és a vitorla-manővereket vezényli, a mely pillanatban a kormányos átfordítja a kormányt, hogy a hajót szembeállítsa a széllel, a melyben egy matróz felkúszik a hátsó árboczra a kis jelzőlobogókkal és a mely pillanatban a legénység a darúkhoz ugrik, hogy vízrebocsássa a mentőcsónakot, ugyanabban a pillanatban ez a mentőkészülék már a vízben van! Az összes manővereknél egyetlen másodperczet nem késnek; egy felesleges vezényszó vagy mozdulat nem történik. Mindenki futva, rohanva, de czéltudatosan teszi meg kötelességét, a jól betanult szerepét, melynek pontos betanulására számos gyakorlat szükséges.

Az eddig említett esetek és eshetőségek azokra a hajókra vonatkoznak, a melyek vitorla alatt járnak. Ezekkel tudvalevőleg nehéz és komplikált a manőverezés. De ezeknek a manővereknek a betanulása akkoriban még fontosabb is volt, miután a mi hadihajóink nagy része vitorlával tette meg nagyobb útjait. Így például mi egy keletázsiai expedició alkalmával a huszonkétezer mértföldnyi útból több mint tizennyolczezer mértföldet vitorlával tettünk meg.*

Sokkal könnyebb a mentési eljárás azokkal a hajókkal, a melyek gőz alatt járnak, a melyekkel a manőverezés az előbbihez képest: csak játék.

Tényleg sokkal ritkábbak is azok az esetek, a melyekben a gőz alatt járó hajókról a mentés ne sikerült volna.

*

Azok a mentési kisérletek és „első segélyek“, melyek nem a hajón kívül, hanem a hajó falain belül, a „fedélzeten“ szükségesek,

* Ez az eset — természetesen — a 90-es évek legelejére vonatkozik.

még pedig elég gyakran, többnyire szintén nehéz körülmények között történnek. Így például a sebesüléseknél. Ok és alkalom van rá bőven, háborús időktől egészen eltekintve és csak a normális békeviszonyokat tartva szem előtt.

A szédületesen magas árboczokon és vitorlarudakon való foglalkozás, a kolosszális ágyúkkal folytatott gyakorlatok, a komplikált hajógépek kezelése, a rengeteg kazánok, továbbá a horgonyzási műveleteknél szükséges szolgálat az óriási horgonyokkal, a lábszárvastag lánczokkal és férfikarvastagságú drótkötelekkel — mindezek bő alkalmat adnak a nehéz sebesülésekre, míg ellenben ugyanakkor első segély nyujtása nagy nehézségekkel jár.

Vegyünk például olyan esetet, a melyben ismét ember életéről van szó.

A matrózok fenn dolgoznak a vitorlarudakon. A fenforgó helyzet következtében ugyanis a felső vitorlákat rögtön fell kell göngyölni, mert hirtelen jövő szélroham fenyeget vagy már utól is érte a hajót. A hajó mélyen dűl hol jobbra, hol balra, bukdácsol és hánykolódik. Az árboczokon keresztbe fektetett vitorlarudak óriási íveket írnak le a levegőben. A nehéz vitorlák suhogva csapkodnak; a feszítő- és vonó-csigák, meg a karvastag kötelek az éppen végrehajtandó műveletek alatt ide-oda himbálóznak fenn a magasban. Mindezen idő alatt a verejtéket kiütő nehéz munkával elfoglalt matrózok szabadon feküsznek künn a vitorlarudakon, azaz: nem kapaszkodnak semmibe, mert bőségesen el vannak foglalva mind a két kezükkel. Összes támaszuk a vékony talpkötél, a mely íveket alkot a vitorlarudak alatt.

Egy kis félrelépés, egy megcsuszszanás vagy a vitorláknak hirtelen csapása elegendő arra, hogy egy matróz lebukjék az árboczról, vagy pedig hogy a csigáknak vagy köteleknek egy ütése által elszédítve, lezuhanjon a mélységbe.

Ha az illető nem zuhan le a fedélzetre, hanem fennakad a kötélzetben és e közben megsérül, azt mindenekelőtt le kell hozni a fedélzetre.

Ez legtöbbször úgy történik, hogy a társai hevenyében a dereka

körül kötött kötéllel lebocsátják. Ha azonban a sebesülés olyan súlyos természetű, hogy ez a lebocsátási módszer nem alkalmazható, akkor igénybe veszik a mindig kéznél levő hordszéket és tábori ágyat. Az előbbit felvonják az árboczra, ott belehelyezik és hozzákötik a sebesültet, lebocsátják a fedélzetre, a honnan a tábori ágy meg egy második hordszék segélyével lebocsátják a korridorban vagy a batteriában elhelyezett kórházba.

Ugyanilyen módon vonják fel a fedélzetre a sebesülteket a gépek és kazánok mellől is, a hol a hatalmas gépek, a forró víz és gőz szintén bő alkalmat nyujtanak a súlyos sebesülésekre, valamint a lenn uralkodó borzasztó forróság a gyakori ájulásokra. Így például egy utazásunk alkalmával a forróságáról és számumjáról hirhedt Veres-tengeren napjában többször fordult elő az az eset, hogy néha két embert is kellett egyszerre felvonnunk, a kiket a forróság vert le a lábáról. Pedig a tizennégy napig tartó verestengeri útunkra a kazánok fütéséhez négereket és arabokat fogadtunk fel. A Yangcse-Kiang folyón, Khina belsejében, még ennél is gyakoribbak voltak az ájulások, a hol a fütőlegénység — a mi matrózaink — harmincz napon keresztül állandóan 66 fok, de sőt 68 fok C.-nál tettek szolgálatot!

Gyakran előfordul az az eset, hogy az első segélynél többet nem lehet a sebesültnek nyujtani, habár a sebesülés természete megkövetelné a rögtöni nagyobbszabású orvosi műtétet. A hajón levő műszerek meg is engednék, de nem engedik meg a — viszonyok. A legtöbb szerencsétlenség ugyanis többnyire viharos időben történik. Hogy ilyen viharok alkalmával a hajó minő állapotban van, az az eddig mondottak után elképzelhető. Lenn a kórházban nagyon szűk a hely, a világosság pedig nappal is gyér, miután a parányi kis ablakok vízmentesen vannak lezárva. Az esti világítást pedig — újabb hajóink kivételével, a melyek villanyfénynyel vannak világítva — csak egy-két olajmécses nyujtja, a melyek tűzbiztonság kedvéért dróthálóval vannak körülvéve. A hajó hánykolódása pedig néha olyan nagy, hogy a sebesült, az ápolók meg az orvos modern tengeri Laokoont alkotva, együtt hevernek a kórházban vagy a fedélzetnek valamelyik zugában.

Ilyen körülmények között nem csoda tehát, ha a sebesültnek a legjobb akarat és a nagy gyakorlat mellett sem lehet az első segélynél többet nyujtani. Egy amputáció vagy luxatio helyrehozása kivihetetlen. El kell halasztani — jobb időkre.

Rendkívül nagy előnyére szolgál a tengerészorvosnak az ehhez hasonló esetekben a helyi viszonyok által kifejlődött és az ezekhez kötött találékonysága, a mely nem egy szenvedőt segített már ki szorult helyzetéből. Ecclatáns esetet említ egy tengerészorvos, ki később mint honvédezredorvos szolgált. (Most már persze főtörzsorvos.)

A „Taurus" nevű ágyúnaszádunkon, a mely a Törökországban levő nagykövetünk rendelkezésére állván, — állandóan Konstantinápoly kikötőjében horgonyzik, történt egy alkalommal, hogy egy matróz, a ki a hajó belső falainak a festésével volt elfoglalva, véletlenül kiejtette zubbonya külső zsebéből a pénztárczáját, a mely a szűk ablakon át kiesett a tengerbe. A szegény mali ijedten kap keservesen szerzett tőkéje után; kinyujtja a karját és utána a fejét. A bugyellárist ugyan nem érte el, de már most a fejét meg a karját nem tudta visszahúzni a szűk nyíláson. Persze, el kezdett rémségesen ordítani. Az ordításra odagyűltek a matrózok, látják társuknak tragikomikus helyzetét és elkezdik kegyetlenül ránczigálni befelé. A mali persze még jobban ordított, a társai pedig — a matrózok — röhögtek. Megpróbálták csónakból kivülről befelé taszigálni, mialatt belülről rángatták és húzták. De fokozott ordításnál egyebet nem értek el.

A zajra elősietett az őrtiszt is, a ki azonban szintén nem sokat segíthetett a szegény matróz „szorult" helyzetén. Elhatározták, hogy nem marad más hátra, mint köröskörül kifürészelni az ablakot. E közben előkerült a hajóorvos, a ki a matróz fejét és karját egészen dagadt állapotban találta a nem éppen gyöngédnek nevezhető rángatások következtében. Átpillantva a helyzetet, rögtön rájött arra, hogy: ha azon a szűk nyíláson ki tudta dugni a fejét meg a karját, akkor ugyanott be is lehet majd húzni. A műtéthez nem is kell egyéb, mint nehány ügyes gynaecologiai (szülészeti) fogás. És hozzáfogott

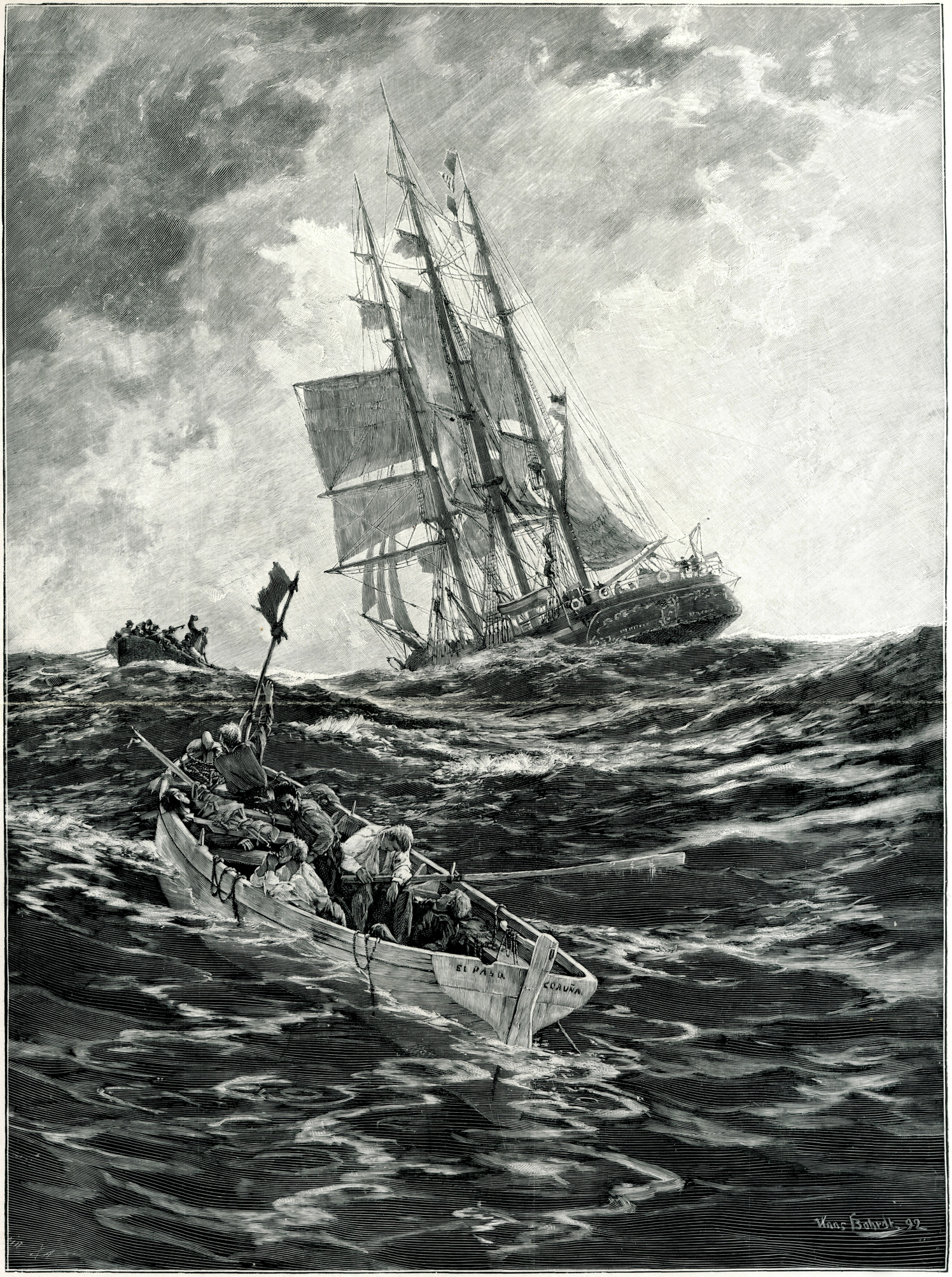

MENEKÜLÉS A SÜLYEDŐ HAJÓRÓL.

a „mutéthez“. Mindenekelőtt levágták a matróz ruháját. Azután bekente a fejét meg a karját vaselinnel, a lelógó testet felemelték vízszintesre és úgy fordították, hogy a fej alul került, a künrekedt kar pedig felül. Ez utóbbit erősen odaszorította a fejhez és míg a hajómester kívülről taszította, addig ő lassankint befelé vonszolta. A bedagadt fejet aztán folytonos csavargatás közben már könnyebben húzhatta ki. Hogy minő hahotával fogadták társai a másodszor megszületett matrózt, az elképzelhető.*

*

Ha már az egyes ember életének megmentéseért és biztonságáért ilyen nagymérvű intézkedések történnek, a hogyan ezt eddig leirtuk, akkor elgondolható, hogy milyen nagymérvűek azok az intézkedések, a melyek az egész hajó és az összes személyzet biztonságáért vannak foganatosítva.

A leggyakoribb és a legirtózatosabb veszedelmek, a melyeknek a hajó és annak személyzete a nyilt tengeren ki vannak téve, az a tűz- és vízveszély.

Hogy az előbbi — a tűzveszély — aránylag olyan ritkán fordul elő a hajókon, különösen a hadihajókon, az csakis annak a rendkívül szigorú fegyelemnek köszönhető, a mely ebben a tekintetben a hajókon uralkodik. Nyilt tűz egyáltalában nincs a hajókon. Valamennyi olajlámpa dróthálóval van körülvéve és azt csakis a kizárólag erre a czélra kijelölt matróz gyujtja meg vagy oltja el. Gyufát a legénységhez tartozó személyzetnek egyáltalán nem szabad tartani; ha valakit rajtakapnak égő vagy akár nem égő gyufával, ezt épen

* Az eset némileg emlékeztet annak az indiai maharádsának az esetére, a ki nagyot vétkezvén a kasztja által előírt vallási szertartások ellen, csak úgy tehette jóvá hibáját, azaz: csak azon feltétel alatt nyerhette vissza kasztját és annak előjogait, ha egy arany borjú által ismét — a világra születtetik, mert úgy mint „újszülött“, olyan ártatlan, mint akár a „ma született borjú“.

olyan szigorúan büntetik, mint a ki égő czigarettavéget dob el a fedélzeten. A dohányzás csak a kitűzött órákban és a kitűzött helyen van megengedve. A meggyujtásra izzó kanóczot használnak, a mely fémmedenczében van elhelyezve. A czigaretta- vagy szivarvéget csak az erre szolgáló vízzel telt edénybe szabad dobni.*

Az étkezések után a tűzhelyek tüzét erre kijelölt közjárat oltja ki és erről mindannyiszor jelentést teszen az őrtisztnek. Éjjel a tűzőrség többször bejárja az egész hajót és joga van a tiszti kabinokba is bekopogtatni, ha ott tíz órán túl világosságot pillantanak meg, meggyőződni a felől, hogy a lámpa nem véletlenül maradt-e égve. Hogy a lőporoskamrákat a kitelhető legnagyobb szigorral ellenőrzik, az magától értetődik.

A minő nagyobbszabásúak a tűzveszély ellen tett intézkedések, éppen olyan nagymérvűek azok a mentő intézkedések, a melyek a kitört tűzvész eloltására szolgálnak. Ezek az intézkedések olyan fontosak, de egyszersmind olyan komplikáltan gondosak, hogy alig múlik el nap ennek a gyakorlása nélkül.

A mint a kürt harsogása és a harang csengése a tűzvészt jelzi, rögtön működésbe jön a hajó összes személyzete. Nincs a hajón egyetlen ember, — a könnyű betegeket sem véve ki — a kinek a tűzveszélynél ne lenne meg a maga szerepe. Villámgyorsan, rögtön és egyszerre történik minden. Mindenekelőtt megállítják a hajót menetében és úgy fordítják, hogy megszüntessék a tüzet élesztő széláram veszélyes befolyását. Valamennyi nyílást, tudniillik ablakokat, a szélfogók szájait, a hajó belsejébe vezető lépcsőnyílásokat gondosan elzárják, hogy légáramlat ne nyomulhasson a hajó belső részeibe. Egy-két ágyút megtöltenek, hogy készen legyenek a vészlövések megadására. Éppen úgy készen tartják a vészlobogókat a többi hajóknak adandó jelzésre. A csónakokhoz szuronyos őrök lépnek, hogy visszatartsanak

* Magától értetődik, hogy mindezek a szabályok csak addig állottak fenn, a míg a fahajók meg az olajmécsesek léteztek. A mai pánczélos meg villamos korszakban lényegesen enyhébbek a tilalmak. Azonban papirdarabot, szivarvéget, gyümölcshéjat, stb. a fedélzetre dobni, vagy horribilie dictu — a fedélzetre köpni (!) még ma is szigorúan tilos. Hát mire való a szemétláda, meg a köpőcsésze?!

mindenkit, a ki elveszítve önuralmát, idő előtt menekülni akarna. A lőporos kamrákat víz alá helyező készüléket felszerelik, hogy szükség esetében rögtön vizet bocsáthassanak a lőporkamrába. A szivattyúk csöveit felcsavarják, meghosszabbítják; a matrózok egy része kettős sort alkot a vizescsebrek kézről-kézre adására. Az extinktőröket az erre kijelölt matrózok vállaikra ragadják és rohannak vele a tűz színhelyére.

És mindez olyan gyorsan, olyan egyöntetűen összevágólag történik, hogy a vészjel megadásától számítva addig, míg az első vízsugár megjelenik, nem telik el egy egész percz!

Az eljárás emlékeztet a meiningeniek bámulatos tableanux-jaira. Egy felesleges mozdulat vagy szó nem történik. Síri csend van, a melyet csak a vezényszavak szakítanak meg.

A tűz oltásánál nagy szerepet játszanak az említett extinktőrök, a melyeket a száraz földön is több helyen alkalmaznak, gyárakban, szinházakban, stb. A készülék éppen olyan egyszerű a szerkezetében, mint a minő genialis a lényegében. Az extinktőr két főedényből áll, a melyek egyike vizet tartalmaz, a másika pedig — a felső — natrium bicarbonicumot. A vízzel telt edénybe hosszú, vékony cső nyúlik be, a mely ennek csaknem a fenekéig ér le. A szódával (natrium bicarbonicum) telt edény felett vízszintesen fekvő tengely körül concentrált kénsavval (S_2HO_4) forgatható telt üvegedény van elhelyezve, oly módon, hogy az üveg súlypontja a tengely fölött fekszik. Közvetlenül ezen üvegedény fölött mozgatható nyomó van, mely az üvegedényt a helyzetében megtartja. Ha ezt a nyomót valamivel beütik — pl. kalapácscsal — akkor az üveg eltörik, az egyensúlya megbomlik, tehát feldül és a benne levő kénsav a szódára ömlik. A kénsav s szénsavas natrium (szóda) összevegyülése által felszabaduló szénsav a vékony csövön keresztül a vizbe nyomul, a hol a víz nyomása alatt megsűrűsödik.

Ha már most a vízzel telt edény alján levő csapot megnyitják, akkor a víz és vele együtt a szénsav kinyomul. A mint a nyomás alól kiszabadult szénsav a szabad levegőre ér, nagy terjedelmű légfelülettel egyesül és elvonja, azaz megköti ennek az élenyét (oxi-

genjét), a mely nélkül tűz tudvalevőleg nem képzelhető. Az élenyt lekötő ezen képességen alapszik az extinktőrök rendkívüli fontossága a tűzoltásnál.

Még nagyobb szabásúak azok az intézkedések, a mikor a hajó személyzete a sülyedő vagy égő hajót kénytelen elhagyni. Ezek mindegyike valóságos „dráma a tengeren".

Ennél a mentési, helyesebben menekülési kisérletnél, éppen úgy, mint az eddig említetteknél, a leghathatósabb tényező — de egyszersmind a legszükségesebb is — a kérlelhetlen fegyelem és a következetes vasszigor, a melynek óriási jelentősége sehol és sohasem nyilvánul olyan nagy mértékben, mint ezeknél a drámáknál.

A hajó elhagyásánál is megvan — természetesen — minden embernek a maga szerepe. És ez a szerep a hosszas begyakorlások által annyira sajátjává lesz a matróznak és annyira vérévé válik a föltétlen kötelességteljesítés, hogy a legnagyobb veszélyek alkalmával is úgyszólván gépileg hajtja végre teendőit.

A hajó elhagyásánál minden embert számba vesznek. Miután azonban azok a csónakok, a melyekkel a hadihajók normális viszonyok között el vannak látva, valamennyi ember számára nem lenne elegendő, ennélfogva a letört árboczokból, a hajó deszkázatából, az asztalokból tutajokat és naszádokat építenek. Igénybe vesznek minden erre alkalmas anyagot.

Minden ember tudja, hogy melyik csónakhoz vagy tutajhoz tartozik és hogy mit kell magával vinnie. Magától értetődik, hogy azok a tárgyak, a melyeket a hajó elhagyásakor a csónakba átvesznek, kizárólag csak olyanok lehetnek, a mikre a rémségesen bizonytalan úton okvetlen szükség van: élelmiszereket, ivóvizet, a hajó pénztárát, fontos okmányait és naplóját, fegyvereket, tájolókat, csillagászati műszereket, jelző lobogókat, kötő- és gyógyszereket, stb.

Mindaddig, a míg az áramlás meg a hullám a csónakokat szét nem veri a szélrózsa különböző irányába, addig a hadihajókon szokásos rend és fegyelem nem szűnik meg. Sőt tekintettel a kiváltságos helyzetre, kiváltságos törvények lépnek jogerőre, a melyek az egyes csónakokra nézve is érvényben maradnak mindaddig, míg a

csónakot megmenti valamelyik hajó, vagy a míg az oceán megkapja a maga áldozatait.

Csaknem ilyen modorban vannak felszerelve a csónakok is, ha nagyobbszabású csónak-expediciók tartatnak békében vagy háború idején. A különbség csak annyi, hogy ilyen esetekben nagyobb figyelmet fordítanak a csónakok harczi felszerelésére. Az első segélynyujtásra is nagyobb súlyt fektetnek. Erre a czélra külön csónak az úgynevezett „egészségügyi csónak" szolgál, a melynek az ismertető jele az orrán lengő vöröskeresztes genfi lobogó. Fel van szerelve kötő- és műszerekkel; a legénysége pedig az ápolásra az első segélynyujtásra begyakorolt betegápoló matrózokból áll.

Megjegyzendő azonban, hogy úgy ebben a csónakban, valamint a hajón is, minden altiszt kötőszerekkel van ellátva. És miután az első segély nyujtásában a hajóorvostól oktatást nyernek, éppen úgy mint a hadapródok és főtisztek, azt sikerrel is tudják alkalmazni.

Azokon a kisebb hajókon, a melyekre nincsen orvos kirendelve, mint például a torpedónaszádokon és kisebb torpedóvadászokon, valamelyik tiszt és egy jól begyakorolt egészségügyi altiszt látja el a sebesülteket és hirtelen megbetegülőket az első segélylyel.

A matrózok élelmezése kitünő, egészséges és tartalomdús. A ruházatra szintén nagyon figyelnek. Épp oly czélszerűen vannak öltözve a tropusok ellankasztó, tikkasztó forróságában, a minő alkalomszerűen vannak felruházva a bóra dermesztően hideg szelében; a nélkül azonban, hogy a rendkívül nehéz szolgálathoz szükséges testedzést perczre is szem elől tévesztenék.

A test edzése mellett gondosan ápolják hadi hajóinkon a szellemi és lelki egészséget is. A kemény munkával elfoglalt legénység annak idején megkapja az egyéniségéhez mért szellemi táplálékot és gyönyörűséget is. Tréfás játékok, erősen fűszerezve matróztréfákkal és a mulattató olvasmányok közös felolvasása nagy mértékben ellensulyozzák a hetekig tartó oceáni utak lélek- és szellemölő unalmát.

A tisztikar részéről kivétel nélkül gondos és igazságos bánásmódban részesülnek, a minthogy az ilyen szűk helyre összeszorított

és annyi veszélyes küzdelmeknek kitett nagy családhoz illik. A fölebbvalók részéről tanusított bánásmód: — egyfelől a kérlelhetlen szigorú fegyelem és igazságos büntetés, másfelől pedig a csaknem bajtársiasnak mondható szivélyesség és meleg hang — nemcsak dúsan kárpótol az előbbiekért, de egyszersmind buzdít és biztat a további nehéz munkára és küzdelmekre. Ez rávezeti és megszoktatja az embert az egymás közti barátságos együttélésre és megtanulja belőle azt a nemes irányú törekvést, hogy: mindnyájan egyért, egy mindért és valamennyien együtt a hazáért, a királyért!

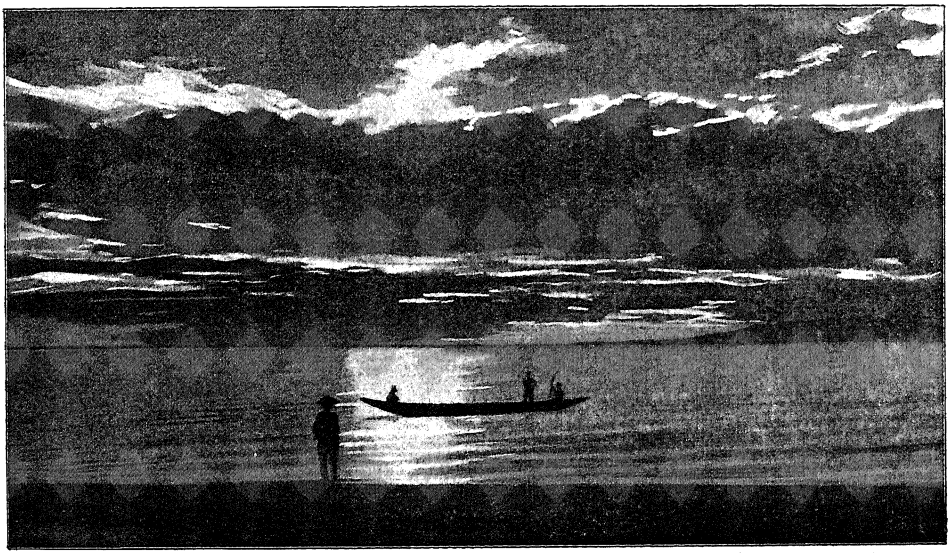

NYOLCZADIK FEJEZET.

A MÉLYSÉGES TENGER.

Gyakran halljuk ezt a mondást: „Mi ez a tenger sima tükréhez képest“. Hogy az ember mit akar ezzel mondani, az könnyen érthető. Azt, hogy semmi sem lehet még csak megközelítőleg sem olyan nagy, véghetetlen, impozáns, megrendítő, mint a végtelen, hatalmas tenger. Hogy éppen a sima tükrét említi mint utólérhetlen mértékzsinórt, az kissé helytelen. Sokkal jobban mondanók: „mi ez mind a tenger mélységéhez képest!“ Mert simának éppenséggel nem mindig sima, sőt ellenkezőleg, a lehető legritkábban az. De mindég és mindenkor mélységes.

A tengerek mélysége valóban bámulatos, impozáns.

A sohasem nyugvó emberi szellem, az a „nyughatatlansági bacillus“, a mely először vitte Marco Polot tízezer mértföldnyi távolságba, ismeretlen országokba, a mely elvitte Columbust új világrészek felfedezésére, a mely elhajtotta Cookot az örök jég hazájába, a mely papir-sárkányt adott a Franklin kezébe, hogy aczéldróton hozza le a villámot az égből, ez az „örök nyughatatlanság“ már az őskori embert is hajszolta, ösztönözte, hogy nézze meg: mi van a tenger mélyében, mi lakik ott lenn a véghetetlen mélységben.

Ez a bámulatraméltó ösztön, a kutatási vágy és egyszersmind a legnemesebb — mert legönzetlenebb — ösztön, rávitte az embert, hogy mérje meg a tengert; hogy milyen nagy a tenger és milyen mély.

És meg is mérte. A világ minden tengerész nemzeteinek legjobbjai, tudományosan művelt férfiai rászánták magukat erre a nehéz és hős vállalatra.

Fáradalmaik és küzdelmeik bőséges eredménynyel jártak. Kutatásaik és megfigyeléseik a véghetetlennek tetsző oceánoknak megállapították a határait, végessé tették a véghetetlent. Kifürkészték az oceánok rejtelmes mélységeit és megismertették velünk a földterületnél csaknem háromszor oly nagy területű víztömeget.

Hogy mekkora munkát végeztek a tengerek mérésével, kitűnik abból, ha összehasonlítjuk a földterületet a víztömegével. Ha leszámítjuk a még nem ismert hatmillió négyzetmértföldet az Északi sark körül és a Déli sarkra számított tizenhétmillió négyzetmértföld ismeretlen terennumát, akkor marad még mint összes terület négyszáznyolczvanhétmillió négyzetmértföld a szárazföld és vízfelület már ismert részeire. Ebből az összegből azonban csak százharminczötmillió mértföld szárazföld, a többi pedig, azaz: háromszázötvenegymillió mértföld esik a tengerekre.

Nem érdektelen, hogy miképpen oszlik meg a két terület, tudniillik a földé meg a vízé, a földgömb két felében. Megjegyzendő azonban, hogy nem a nyugati és keleti féltekéről, sem pedig a déli és északi féltekéről van szó, hanem arról a két részről, a melyeken a víz vagy a földterület a túlnyomó.

Ezen tengerrajzi beosztás szerint esik a földgömb azon felére, a melyet a szárazföldnek aránylag túlnyomó méreteinél fogva „szárazföldi fél"-nek neveznek, százhúsz és félmillió négyzetmértföld a szárazra, százharmincz és félmillió a vízre. A vízi féltekén azonban csak huszonegy és félmillió négyzetmérföld szárazföld, a többi pedig, azaz: százharminczhárommillió négyzetmértföld tenger.

Ez a véghetetlen nagyság még szembetünőbb, ha az egésznek egyes részeit hasonlítjuk össze, a mely összehasonlításból egyszersmind kitűnik, hogy tulajdonképpen mi a különbség tenger és oceán között:

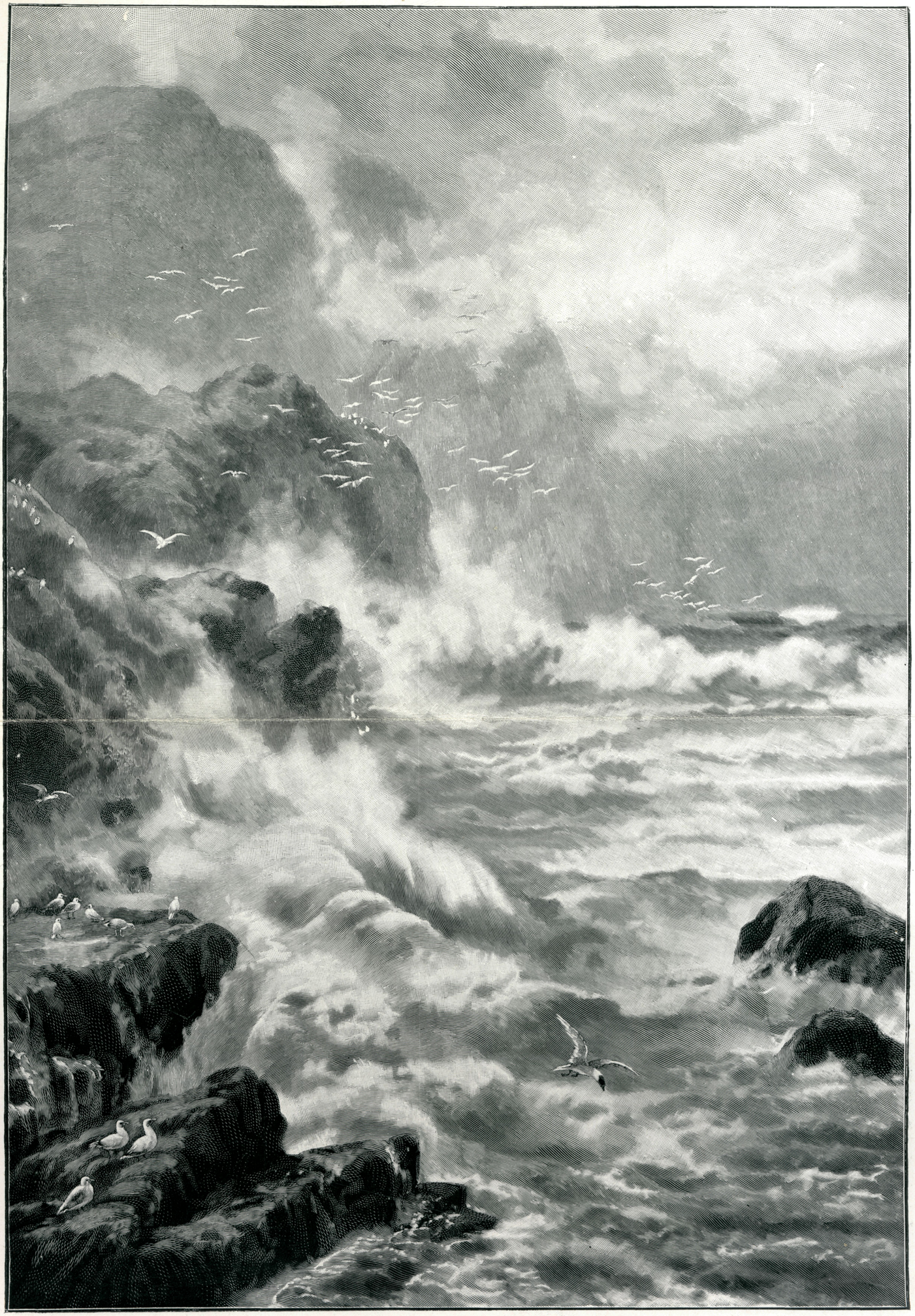

SIRÁLYOK A VIHAR ALATT.

a Földközi tenger	2·9	millió négyzetmértföld,
az Amerikai (Caraibi) tenger .	4·7	„ „
az Ázsiai-Ausztráliai középtenger	8·2	„ „
az Északsarki tenger	15·3	„ „

Ezekhez hasonlítva azonban:

Az Atlanti Oceán	79·7	millió négyzetmértföld,
az Indiai Oceán	72·5	„ „
a Csendes (Pacific) Oceán . .	161·1	„ „

Tehát az Oceánok legkisebbje, az Indiai, ötszörte nagyobb, mint a tengerek legnagyobbja, az Északsarki tenger, a melyhez viszont akármelyik melléktenger hasonlítva, — pl. az Adria- vagy az Ochotski-tenger, elenyésző csekélység.

A tengerfelületek közötti nagyságkülönbséget jóval felülmulja a tengermélységek közötti számok óriási aránytalansága.

Ha a tenger mélységére vonatkozó adatok nem is annyira határozottak és befejezettek, mint a felületi nagyságra vonatkozók, mindazonáltal elfogadhatjuk azt az állítást, hogy az eddig tett felfedezések és kutatások elérték a tetőpont, vagy a befejezés előtti utolsó fokozatot.

Aligha létezik felfedezés vagy kutatás, a melynek a kezdeti-stádiuma meg a kifejlett, vagy részben befejezett stádiuma között akkora időkülönbség lenne, mint éppen a tenger mélységének a megállapításánál, helyesebben az ezen méreteket végrehajtó eszközök tökéletesbítésénél.

Még a XVI. század nagy kutatói is megelégedtek a zsinegre kötött ólomgömbbel a tengeri mélységek mérésénél. A nagy Magalhães, ez a hőslelkű tengerész is elég naiv volt kétszáz méter hosszú mérőzsinórral mérni a tengert San Paolo szigete és los Ciburones között, tehát olyan helyen, a melyről jelenleg apodictikusan tudjuk, hogy az háromezer méternél is mélyebb.

Évszázadokon keresztül uralkodott az a nézet, hogy a tengeri mélységek bizonyos arányban állanak a szárazföldi hegyek magasságával. Marsilli gróf például, a párisi akadémia tagja, határozottan állította, hogy a Földközi tenger nyugati részének legnagyobb mély-

sége éppen megfelel a Pyränei hegység legmagasabb csúcsának, a Cannigunak, a melynek magassága kétezerhétszázharmincz méterben volt megállapítva. — Persze, a mélységet csak amúgy „becsülte“

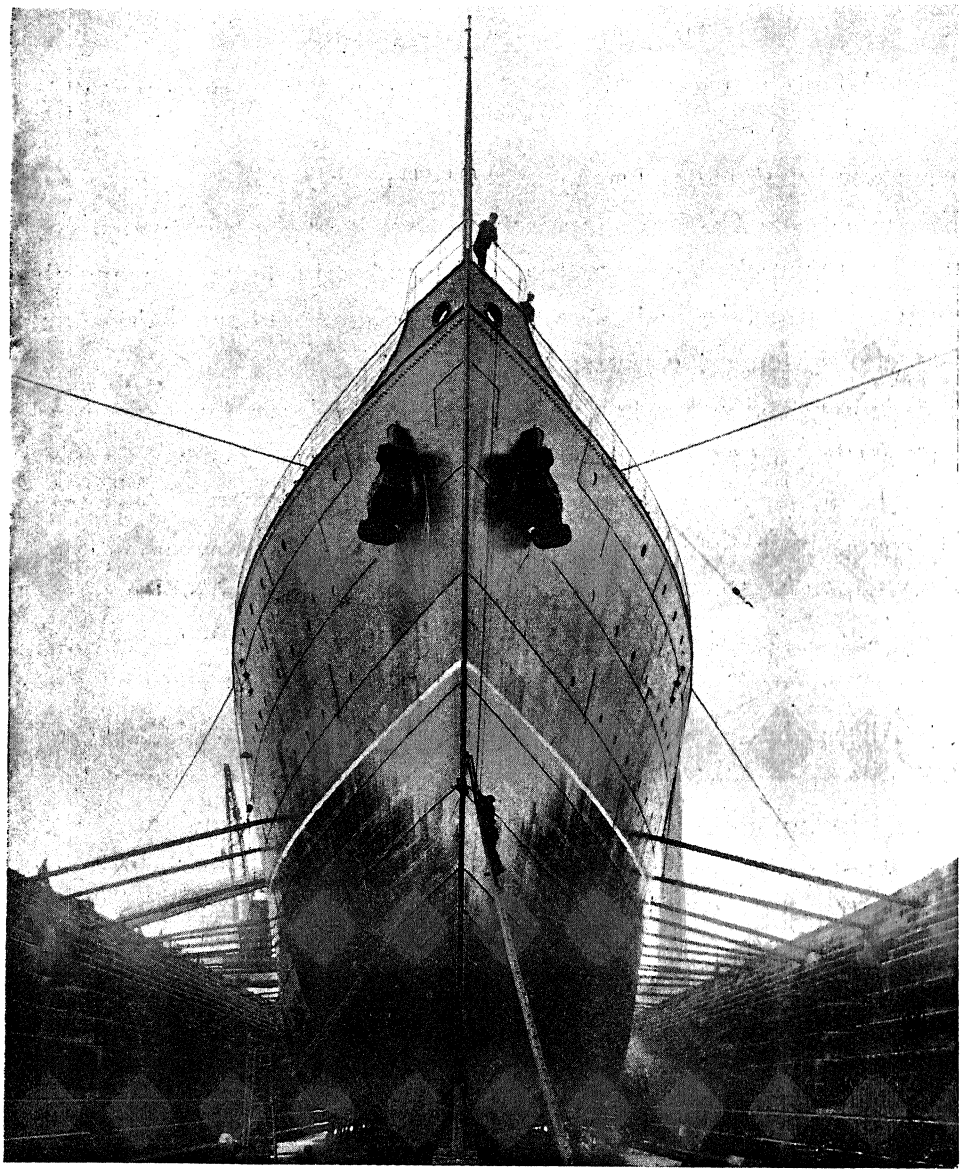

HAJÓ A DOKKBAN. (A HAJÓ ELŐRÉSZE.)

a tudós gróf, miután a tulajdonképpeni méretek kimutatták, hogy a Földközi tenger ezen a helyen csak itt-ott éri el az ezer métert.

A XVIII. század is a nélkül telt el, hogy valamely tengerész a

nyilt oceánon elérte volna a feneket mérőzsinórjával. Cook a második földkörüli vitorlázása alkalmával már ezerkétszáz méter hosszú mérőzsinórt használt, az angol Ellis pedig ezerhatszázharmincz méterrel

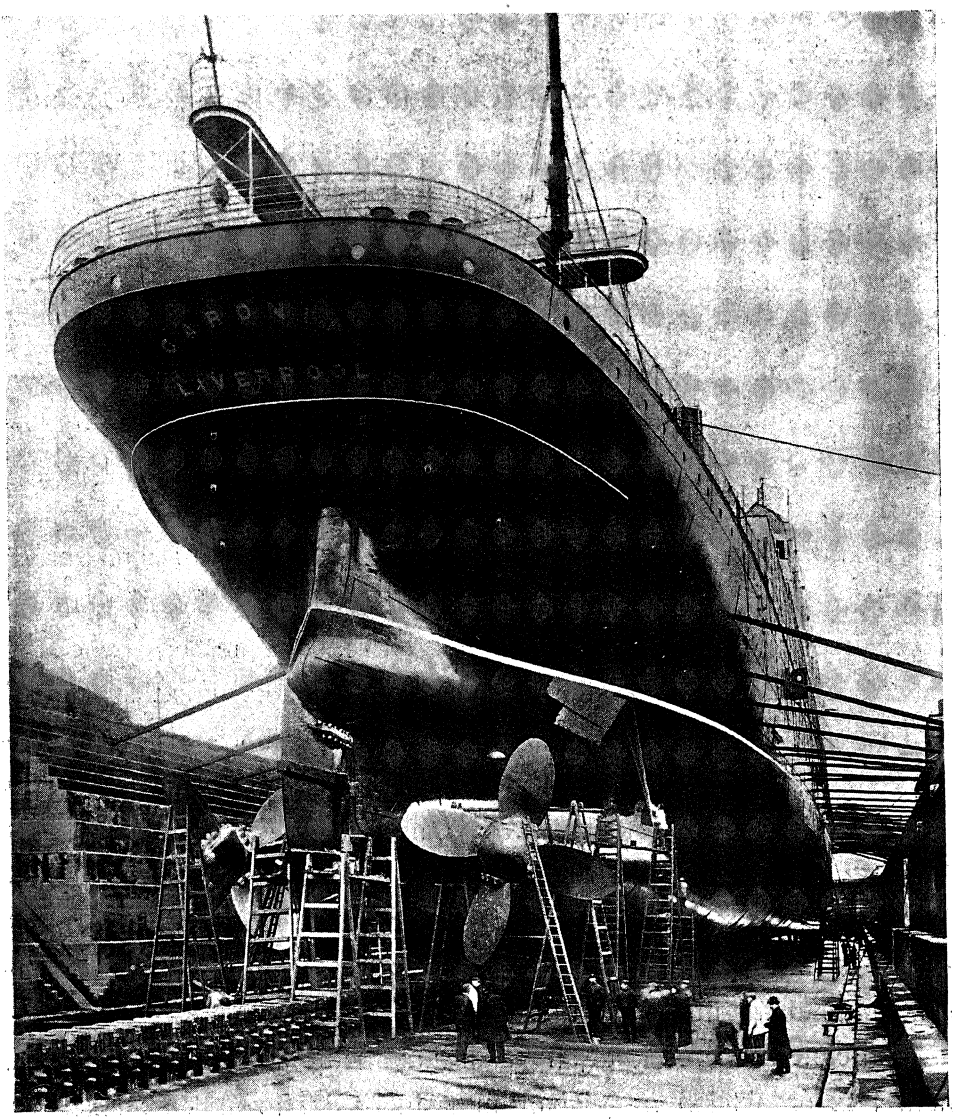

HAJÓ A DOKKBAN. (A HAJÓ TATJA.)

még nem érte el a feneket az észak-afrikai partokon. Phipps a Spitzberg közelében kétezer méterrel, Scoresby pedig ettől északra még kétezerkétszáz méterrel sem ért fenekére.

Az első valódi sikert sir John Ross érte el 1818-ban. Hat mázsányi súlyú készülékével, a mely kétezer méter hosszú kötélen lógott, a Baffin-öbölnek a fenekére jutott. Még pedig megczáfolhatatlanul, a mennyiben mérőeszközével mintegy hat kilónyi — iszapot emelt fel.

Ezen időtől fogva a mérések olyan rohamosan fejlődtek, hogy harmincz évvel később James Clark Ross a Dél-Atlanti Oceánon, St.-Heléne és Brazilia között már nyolczezer méter mélységre tudta lebocsátani mérőkészülékét a nélkül, hogy feneket ért volna. Későbbi méréseknél kiderült, hogy nem a mérőzsinór volt rövid, hanem a mérés volt hibásan végrehajtva, miután itt már ötezer méterben feneket kellett volna találni.

Legfontosabbak és leghitelesebbek azok a mérések, melyeket az amerikai Maury eszközölt. Kutatásai már azért is a legfontosabbak, mert ő pendítette meg először az Amerikát és Európát összekötő tengeralatti kábel eszméjét.

Maury szellemes és rendszeres mérései után valamennyi tengerész nemzet a legnagyobb készséggel és áldozattal fogott hozzá a mélységek méréséhez. Egész expediciók szereltettek fel erre a czélra és számos hajó czirkált hónapokig az oceánokon, kizárólag abból a czélból, hogy megállapítsák a mélységeket. Ebben a nemes versengésben felülmulták egymást az expediciók, a mely versengés egyszersmind azt is előidézte, hogy a méréseket eszközlő készülékek tökéletesbítése rohamosan fokozódott. E tekintetben az amerikaiak jártak elől és tényleg olyan genialis szerkezetű készülékeket gondoltak ki és készítettek erre a czélra, hogy ezen készülékeknél tökéletesebbet feltalálni még ma sem valószinű.

Mielőtt a mérések útján talált határozott adatokra térnénk át, nem lesz érdektelen nagyjában megismerkedni azon készülékekkel, a melyekkel a méréseket eszközölték.

A mérő-készülékek legegyszerűbbje, a melylyel csak kis mélységeket mérnek, már meg volt említve. Ez hosszú, erős zsinegből áll, a melynek a végére ólomsúly van erősítve. Ezzel azonban legfeljebb kétszázötven-háromszáz méternyi mélységet szoktak mérni.

Kétezer méterig már hetven-hetvenöt kilogrammnyi súlyú ólomhengert használnak, a melynek az alsó lapján mélyedés, ebben pedig viasz van. Ez arra szolgál, hogy a tenger fenekén levő anyag — homok, iszap vagy kagylók — reá tapadhason; a zsineg huszonöt-harmincz milliméter vastag. A gömbnek azért kell olyan

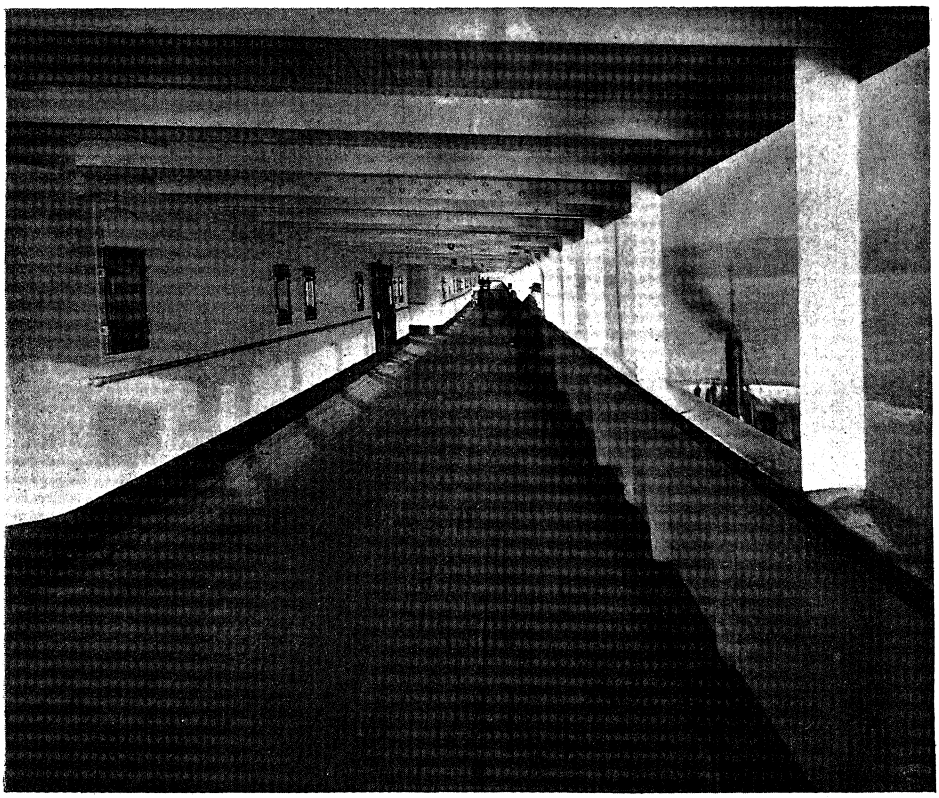

GYORSJÁRATÚ GŐZÖS SÉTA-FEDÉLZETE.

súlyosnak lennie, mert máskülönben a tengeralatti áramok elsodornák a zsineget és így nem az egyenes, függőleges irányt mutatná. Nagy előnye ennek a puszta kézzel dobott műszernek az, hogy az ember megérzi, hogy mikor ért a gömb feneket. Hátránya viszont, hogy a gömb felhúzása rendkívül sok időt veszen igénybe. Sokkal egyszerűbb lenne ugyan az egészet „futni hagyni", de ez drága mulatság lenne.

Szellemes és nagyon egyszerű az a készülék, a melyet egy amerikai tengerész-hadapród talált ki. Brooke ugyanis átfúrt egy nagy

ágyúgolyót és hosszú vasrúdat vont rajta keresztül, a melynek a felső végére két horog volt alkalmazva. Erre a két horogra kötötték fel a golyót, a mely tehát lebocsátás alkalmával nem a kötélen lógott, hanem a golyón keresztülhúzott vasrúd horgain. Ha már most a gömb, helyesebben a rúd feneket ért, akkor az esés következtében a vasrúd a gömbben felcsúszott, a golyó pedig a két horogról magától leoldódott. A gömbtől megszabadult kötél felvonása ezáltal a legnagyobb mértékben megkönnyebbíttetett.

A hengerről lefutó kötél egy órát is működésbe hozott, a mely másodperczekben mutatta azt a hosszúságot, a mely a hengerre felcsavart kötélből már lefutott. A tapasztalat szerint így meglehetős biztos adatokat nyertek. Így például:

1200—1300	méternek megfelelt:	1	percz	23	másodpercz
1800—1900	„ „	1	„	47	„
2300—2400	„ „	1	„	52	„

A fölfedezést nagy örömmel fogadták mindenütt, annyival inkább, mert sok helyt a túlságos buzgalom túlságos eredményeket is mutatott fel. Így pl. Dessham kapitány a La Plata torkolata és Tristan da Cunha szigete között tizennégyezer méter hosszú zsineggel nem talált feneket; Parker pedig tizenötezer méterben nem találta azt, holott a Brooke-féle gömb csak ötezer méter mélységet mutatott ezeken a pontokon.

Valamennyi készüléket azonban messzire túlszárnyalja azon mérőeszköz, a melyet jelenleg már valamennyi tengerészetnél elfogadtak és a melynél tökéletesebb alig várható.

Általánosan ismert tény ugyanis, hogy az a nyomás, a melyet a víztömeg a fenekére gyakorol, fokozatosan gyarapodik a víz mélységével. Ezt az egyszerű fizikai törvényt tehát éppen úgy felhasználták a mélységek mérésénél, mint a hogyan alkalmazzák a légnyomás változását a hegyeken a magasságok megmérésére. Ezen az elven alapszik a Thomson-féle mérőkészülék.

A műszer fő alkatrésze egy vékony és hosszú üvegcsőből áll, a mely felül zárt, alól pedig nyitott. A cső oldala fokokra van beosztva, úgy, mint a barométernél. Ha ezt az üvegcsövet vízbe

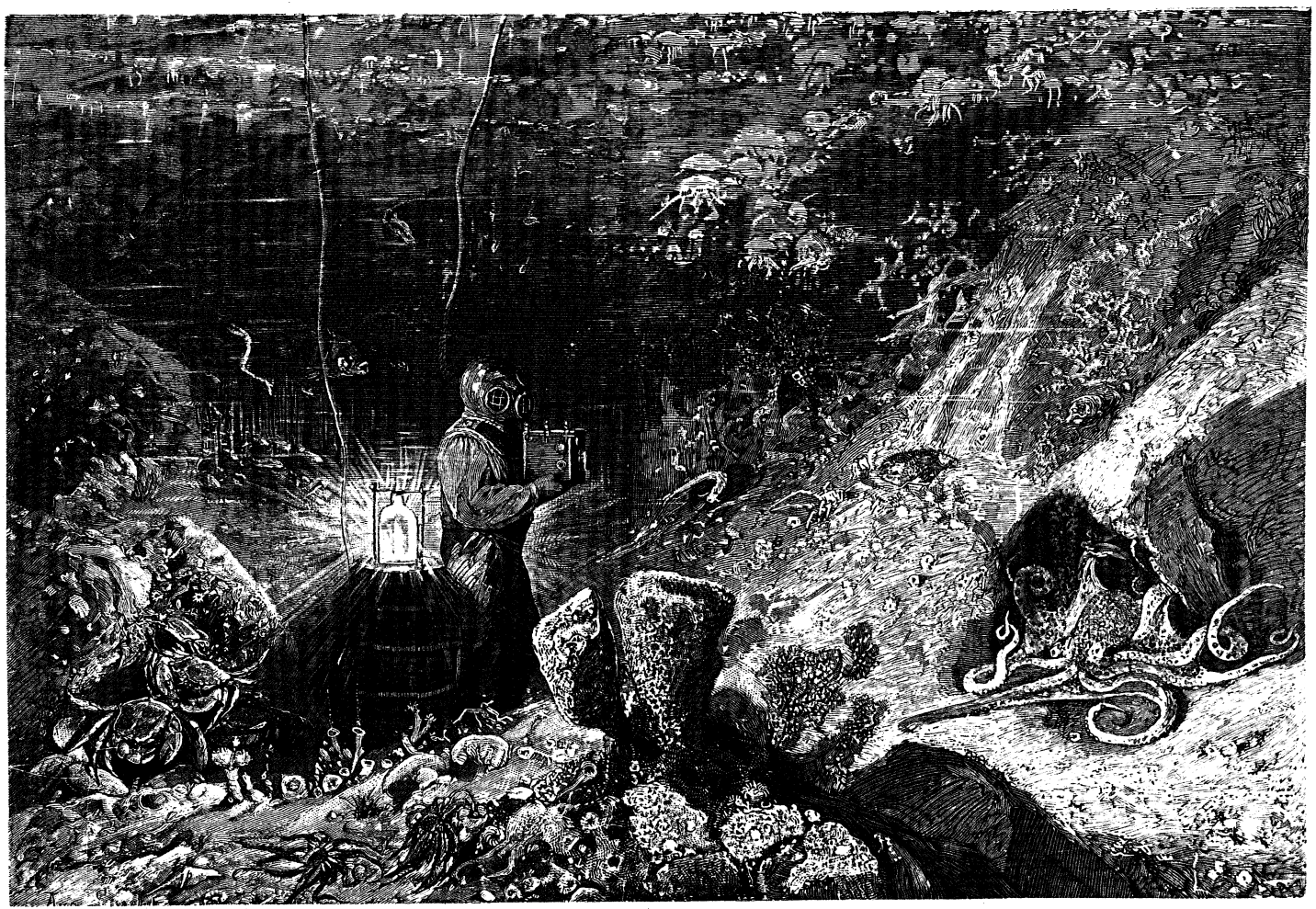

FÉNYKÉPEZÉS A TENGER FENEKÉN.

sülyesztik, akkor a cső felső részében minden körülmények között levegő marad. Ez a levegő azonban annál erősebben comprimáltatik, azaz a csőben annál magasabbra száll a víz, minél nagyobb a víz nyomása. A cső belső fala khemiai vegyülékkel van bevonva, a mely vegyülék — érintkezésbe jöve a tengervízzel — szinében megváltozik, minek következtében a cső felhúzása után leolvasható róla, hogy minő magasra nyomult beléje a víz; a víz nyomásából aztán kiszámítható a víz mélysége is. A Thomson-féle cső chromsavas ezüsttel van bevonva, a mely a levegőn rózsaszinű, a tengervízzel való érintkezés által azonban fehér színt kap.

Ezt az üvegcsövet hosszú és súlyos ólomhengerbe helyezik, a mely leviszi a csövet a tenger fenekéig, annak érintése után azonban a mélységmérő zsinórról leválik.

Az ólomhenger, a mely rendkívül erős zongora-sodronyra van felakasztva, sülyedés közben óraszerkezetet hoz működésbe, a mely a lefutó drót hosszúságát másodperczekben mutatja ki, és egyszersmind pontosan jelzi azt az időpontot, a melyben az ólomhenger fenékre ért.

A műszer tökéletesen megbízható és azok a mérések, a melyeket ennek segélyével megállapítottak, megdönthetetlenek. Lássunk tehát most néhányat azon mélységek közül, a melyeket evvel a műszerrel megállapítottak. Általánosságban véve a Csendes-Oceán a legmélyebb. Így például az északnyugati részében van egy több millió négyzetmértföldnyi fenékterület, melynek átlagos mélysége felülhaladja az ötezer métert. Közép- és Délamerikának majdnem egész hosszában, még pedig alig százötven kilométernyire a nyugati parttól mindenütt ötezer méter mély; Callao magaslatán hatezerötszáz méter. Az Aleuták közelében és Aljaskánál hétezer méter.

Két pontja van azonban az összes Oceánoknak, a melyek ezidőben határozottan a legmélyebbeknek tekinthetők. Mindkettő a Csendes-Oceánban van. Az egyik pont a Kurilli szigetcsoport közelében van 8513 méterrel, ezt azonban felülmúlja a másik pont, mely szintén kis szigetek közvetlen közelében van. Ezen a ponton Kermudie-szigetek és Fongatabu között 30° 28′ déli

szélességhen és 176° 39′ keleti hosszúságban a „Penguin“ nem angol hadihajó 9427 méteres mélységet talált.

Ez a szám csak akkor imponál nagyságával, ha összehasonlítjuk a Himalaya hegység legmagasabb csúcsával, a Gaurisancarral, mely csak nyolczezernyolczszáznegyven méter magas. Az Atlanti Oceánban a legnagyobb mélység 8341 méternél csak 160 kilométer távolságra St. Tamás szigetétől 19° 09′ északi szélesség és 66° 26′ nyugati hosszúság alatt, az Indiai Oceánban pedig 6203 méterrel a Szunda szigetek közvetlen közelében 11° 22′ déli szélesség és 116° 50° keleti hosszúság alatt van.

Mindezek az óriás számok, a melyek eddig a tenger felületéről és mélységéről mondattak, elenyésző kicsinyek azon számok mellett, melyeket a föld és víztömegek köbtartalmának arányai mutatnak.

Bessel és Wagner számításai szerint a kettő együtt egy billió köbkilométer volumennel bír, a melyből az összes oceánokra csupán $^1/_{888}$-ad rész esik. És ha a földgömb súlyát kereken hatszázezertrillió tonnával számítjuk (1 tonna = 1000 kgr.) akkor a földet borító összes vizekre csupán $^1/_4$ trillió tonna esik, tehát a földgömbnek csak $^1/_{4780}$-ad része.

Körülbelül ilyen lehet az arány a légy meg az elefánt között.

KILENCZEDIK FEJEZET.

A FENSÉGES TENGER.

A mozgásaiban örökké hullámos tenger a szinét is örökké változtatja. Ahányszor látja az ember és akárhány helyen, szinében ritkán találja ugyanolyannak. Talán ez a folytonos színváltozás is hozzájárul ahhoz a vonzó varázshoz, mely az embert a tengerhez köti.

A tenger szine más, ha szélcsendben a déli nap függélyes sugarai esnek rá és más, ha szélcsendes időben a reggeli nap, vagy naplemente előtt a vöröses fényben izzó napkorong sugarai siklanak rajta végig. A mély oceánok kék vize — minden egyébtől eltekintve — sokban különbözik a vihar által felkorbácsolt hullámok ijesztő, borongós szürke szinétől.

Általánosságban véve sekélyebb részeiben a tenger vize zöld. De nem úgy zöld, a hogyan a Duna Wiennél: kék, Budapesten pedig: szőke, hanem tényleg és igazán zöld. Még pedig a nyolczvan zöld színnek azon árnyalatát mutatja, a mely semmi máshoz nem hasonlít, mint éppen a tengerzöldhöz.

Az oceánok némely helyeken óriási mélységüknél fogva és az ebből kifolyó sajátos fényvisszaverődés következtében kék szinűek. Innen van az, hogy az oceánokon járó tengerészeket a „kék víz hajósainak“ nevezik.

Bizonyos esetekben, mint pl. az Adriában, különösen pedig dél-olasz partok közelében, a földközi tengereken, (Európa és Afrika közötti földközi tengeren, a Caraibi tengeren, a japán belföldi tengeren, stb.) feltétlenül derült kék égboltozatnál, néhány órával a delelő

pont után, bámulatosan gyönyörű égszínkékben tündöklik a tenger. A ki egyszer látta életében a tengert ebben a köntösében, az a tengert nem felejti el sohasem.

Ez az a kék szín, a mely kicsinyben a világhírű „kék barlangban“ látható Capri szigetén Napoli közelében. Ezt a kék barlangot azonban könnyen utánozhatja az ember a nyilt tengeren is. Ha lebocsátanak a tengerbe mintegy harmincz méterre egy fémcsövet, a melynek a belső falai feketére vannak mázolva, a fenekén pedig tükör van elhelyezve, akkor már órákig is elgyönyörködhetik abban a bámulatosan szép kék színben, a melyet a cső fenekén levő tükör visszasugároz.

A Capri szigeti kék barlang sem egyéb, mint egy ilyen cső nagyobbított kiadásban. A barlang bejárata tudvalevőleg olyan alacsony és szűk, hogy csak kis csónakokkal lehet beevezni. Ennek következtében tehát a barlangot csak azon fénysugarak világítják meg, a melyeket a víz és a fenék sugároznak vissza a leírt gyönyörű kék színben.

Minél sekélyebb a tenger, azaz minél közelebb van a felszín a fenékhez, annál inkább befolyásolja a tenger szinét a fenék minősége. Így például a tropikus partok közelében, ahol a tengerfenék tiszta fehér homokból áll, vagy pedig a Veres-tenger keleti partjain, különösen Dzsiddah és Hodeidah között, a tenger szine világos „almazöld“ színt nyer, míg ellenben annál inkább közeledik a sötét olajzöld színhez, minél iszaposabb a fenék.

A zátonyok fölött szintén egészen más és a környezettől élesen megkülönböztethető a tenger szine. És ez nagy szerencse a tengerészekre nézve. A legpontosabb és leggondosabb tengeri térképek ellenére a viharok vagy más esélyek által a rendes útjáról letérített hajó igen sokszor jut ilyen zátonyok közelébe, a melyeken feltétlenül tönkremenne, ha a hajón idejekorán észre nem vennék ezeket a veszedelmes pontokat. Megjegyzendő azonban, hogy a színkülönbségen kívül nagyban segítségére jön a tenger színének az erős hullámzása is, a mely közvetlenül ezen vészthozó rejtett szirtek és zátonyok fölött terül el akkor is, ha máskülönben a tenger csak gyengén hullámredős.

Honnan ered ez az elnevezés: Veres-tenger, Sárga-tenger, Fehér-tenger? Igazán veres, vagy fehér szinű ez a tenger? Nem az. Hanem ezeknek a tengereknek némely pontján a fenék ilyen szinű homokot vagy iszapot tartalmaz, még pedig kis mélységekben, a mely szinek által a tenger felszine befolyásoltatik. A homokhoz vagy iszaphoz kevert szineket részben organikus, — azaz állati vagy növényi — részben pedig anorganikus alkatrészek szolgáltatják. Így pl. a Sárga-tenger azért kapta a nevét, mert a hatalmas Yangtcs-Kiang, a Pei-Ho és a Hoang-Ho rohamos árjai temérdek sárga iszapot hoznak magukkal hatalmas medreikből és ez künn óriás területen egyesül a tenger vizével.

Az Amazonas-folyó több mint tíz mértföldnyire a torkolatától még megkülönböztethető a tenger vizétől sötétszürke szine által. Sőt mi több: ebben a távolságban még iható is.

A Veres-tenger azért veres, mert a déli részében, különösen a Bab-el-Mandeb közelében óriási területeket vérpirosra festenek a vízben élő apró infusoriák miriádjai.

Ugyanezt a vérpiros színt mutatja — a hajósok nem csekély ijedelmére — a Cape Hoorn vidéke is a déli Csendes Oceánban. Ezt a piros színt azonban nem apró infusoriák okozzák, hanem igenis jól megtermett — rákok, a melyek csak abban különböznek más tisztességes rákoktól, hogy már — elevenen is pirosak.

Az állhatatlan, örökké változó tenger még a viharban sem mutatja ugyanazon színt. Csak vegyük pl. a mi kis Adriánkat. Az észak-nyugoti éles, száraz és hideg bóra által felkavart hullámok gyönyörű szép zöld szinűek. A magas és hatalmas hullámok hegye világos almazöld, a mély völgyben zajló hullám pedig sötét olajzöld. Ezenkívül hófehér, gyöngyöző hab sistereg a tetején. Az esőben dús Sirocco ellenben, a mely szél kellemetlenségre és állandóságra nézve talán minden más szelet felülmúl deprimáló és más tekintetben kellemetlen tulajdonságaival, ez a szél szennyes-ólomszürke, egyöntetű, hatalmas hullámokat ver fel, a melyeken nem is sistereg fehér hab, hanem, mint egyetlen tömeg hömpölyög, zúg és bömböl.

Legijesztőbb a tenger vizének szine a tropikus Cyclonok és a khinai Tayfunok dühöngése alkalmával. Az előbbi a sötét szineknek egész zagyvalékát hozza létre, ez pedig, a Tayfun, amely elképzelhetetlen dühvel csap le függélyesen az alacsonyan lebegő sárgás-szürke felhőkből, úgy látszik, hogy magával hozza ezt a színkeveréket is.

A mennyire változó a tenger szinében, oly kevéssé az átlátszóságára nézve. A tenger majdnem mindenütt és minden mélységben átlátszó. (A mi azonban nem akarja azt mondani, hogy bármely mélységben a fenekéig lehet látni.)

Legátlátszóbbak a tropikus oceánok közepe és ezek után a Földközi és a Caraibi tengerek. Feltünő és sajátságos, hogy holdvilágnál a Veres-tenger a legátlátszóbb. Dzsiddah kikötőjében személyesen volt alkalmam nehányszor erről a sajátságos körülményről meggyőződhetni. A hold szende és mégis éles fényénél összefolyt a tenger a derült, tiszta kék égboltozattal. Az ember nem tudta megkülönböztetni a tengert az égtől. És a csillagok káprázatos, vakító fényben ragyogtak — fel a tengerfenékről, a mely éppen olyan véghetetlen mélységűnek tetszett, mint a minő véghetetlen magasnak látszott az égboltozat. A horgonyon fekvő hajók és apró mozgó csónakok mintha a levegőben lebegtek volna; az ember nem tudta megítélni, hol szűnik meg a tenger és hol kezdődik az égboltozat.

Ez is egyike azon látványoknak, melyeket az ember nem felejt el egész életében. Ehhez hasonló fejthetetlen szép látványt észleltünk egy alkalommal az Indiai oceánon. Ugyanis Sumatra szigetének északi csúcsát elhagyva és a Nicobári szigetek felé tartva, több éjjelen keresztül hófehér színt mutatott, a melyet véletlenül ugyanakkor ragyogó holdtölte még tüneményszerűbbé varázsolt. A tüneményt — a phosphorescálásnak egy nemét — a tengeri vízben élő billiárdnyi billiárd infusoriák hozzák létre.

Leginkább fogja „megvilágítani“ a tenger átlátszóságát néhány erre vonatkozó példa.

Horner kapitány egyik földkörüli útján tett megfigyelései alkalmával zsinórra kötött tányért még negyvenkilencz méter mélységben tisztán kivett a Csendes-oceánon. Bérard kapitány a Mulgrave

Archipel közelében (Csendes-oceán) negyven méterben. Hoods kapitány az Északsarki tengerben, Novaja Zemlja közelében állati életet figyelt meg száznegyven méter mélységben. (Lehetséges azonban, hogy Hoods kapitány egy kissé — optikailag csalódott.) Hadi tengerészeti akadémiánk két tanárja: Luksch és Wolff, méreteket tettek az Adrián és a Jonai tengeren, a melyek végrehajtásánál száz méter mélységben még látták a lebocsátott fehér lemezeket. (Itt azonban tökéletesen ki volt zárva az — optikai csalódás.)

Mindezek a példák azt mutatják, hogy mennyire lát le az emberi szem — közvetlenül — a tenger mélységébe. De hogy mily mélyen hatolnak be a napsugarak, azt fényesen bizonyította Parassin, a ki fényképészeti apparátussal eszközölt chemiai kisérlete által még négyszáz méter mélységben is kimutatta a napsugarak vegybontó hatását.

Rendkívül érdekesek a tengernek hőmérséki viszonyai. Jóllehet a napsugarak még négyszáz méter mélységben is képesek vegybontást előidézni — a mint azt a Parassin példájából látjuk — hőség tekintetében a napsugarak már sokkal előbb elvesztik erejüket.

A rendes viszonyoktól, helyesebben: a rendes viszonyokra alkalmazott természettani törvényektől nagyban eltér a tenger hőmérséklete.

Természettani törvények szerint ugyanis a víz 4° C.-nál legsűrűbb és mint ilyen a fenékre száll, kinyomva helyéből a nálánál hidegebb vagy melegebb — tehát egyáltalában könnyebb — fajsúlyú vizet. Ezt a törvényt ilyen feltétlenül a tengerre nem lehet alkalmazni, miután rendkívüli mélységénél fogva a rendes viszonyoktól eltér.

Már maga azon körülmény, hogy a felső legmelegebb vízréteg után hidegebb réteg, ezután azonban ismét melegebb réteg következik, egyike ezen rendkívüli viszonyok bizonyítékainak.

Különben pedig a tenger vizének nappali és éjjeli hőmérséklete között nagyon csekély különbség van. A mi saját méreteink alkalmával a „Zrinyi"-korvettán, a mely alkalommal az Adrián, a Földközi- és Veres-tengeren, továbbá Nyugat-Ázsia partjain, az Arab-tengeren, az Indiai oceánon, a khinai vizeken és a Sárga-tenger északi részében

tettem meglehetős gyakori méréseket — közepes mélységekben — legfeljebb 1·2° átlagos különbséget találtam a nappali és éjjeli víztemperatura között.

A „Challenger“ és „Gazelle“ hajók expediciója, a melynek egyik legfontosabb feladata abban állott, hogy a tenger vizének hőmérsékletét rendszeresen tanulmányozzák, 0·7° átlagos különbséget állapítottak meg.

A tropikus tengerek átlagos maximuma 28·5° C, a legkisebb 24·6° C. Ugyancsak a „Zrinyi“-korvettával az Indiai oceánban, néhány mértföldnyire a Nicobárok déli csúcsától, továbbá a Malakkai szorosban, 2·5 foknyira az Egyenlítőtől északra, 29·2° C.-t olvastunk le a hőmérőről 5 méter mélységben.

Ellis expediciója a Dél-Atlanti-oceánon 22° meleg vízfelületnél óriás vasgömböt — merítő készüléket bocsátott le háromezerkétszáz méter mélységre. A felhúzott gömb és a benne levő iszap jéghideg volt, ámbár a gömb ilyen óriás mélységből történt felhuzatása alkalmával több órán át dörzsölésnek volt kitéve.

Ellenben Du Petit Touars ugyancsak az Egyenlítő közelében az Indiai oceánon 3·2° C.-t talált ezerötven méter mélységben. Már ez egyetlen példából kivehető az a rengeteg különbség, mely a felszín és a mélység között fennáll.

Midőn az amerikaiak a Golf-áramlat hőmérsékét tanulmányozták, ugyanakkor parti tengerük hőmérsékét is megfigyelték. És akkor fedezték fel, hogy a tenger vizének hőmérséklete — az északamerikai partok mentén — a fenékhez közel alig valamivel több 0°-nál.

Weyprecht a „Tegetthoff“ hajón tett expediciója az Északi jeges-tengeren, a Ferencz József-föld közelében bővebben foglalkozván a tenger vizének hőmérsékletével, arra a meggyőződésre jutott, hogy a víz átlagos hőmérséke a felületen:

nyáron — 2·14° C
télen — 1·48° C

tehát, hogy csodálatos módon télen itt melegebb a víz, mint nyáron.

A különböző megfigyelések a különböző vizeken a következő alapméreteket adták, ha a felület 8·6° C. akkor:

100 méter mélységben = 5°
1100 „ „ = 0°
3130 „ „ = — 1°

A tengerész sírja tehát odalenn a tenger fenekén nemcsak mély, de bizony — hideg is.

A fenséges tengernek legfenségesebb, legimpozánsabb megnyilatkozásai a hullámok. Nem képzelhető valami félelmesebb, megragadóbb látvány, mint a hosszú időig — napokig — tartó nehéz viharok által felkorbácsolt hullámok, az élő, eleven mozgó hegykolosszusok. Az évek folyamán bekövetkező megszokás ellenére az oceáni hullám megdermeszt. Az embernek pillanatra eláll a lélegzete a bámulástól, a megdöbbenéstől. Az ember azt hiszi, hogy megmozdult az egész tenger, hogy ez a fenekestől felkavart víztömeg egyetlen hullámmá gömbölyödött, hogy elöntsön és szétromboljon mindent, zúgó és mennydörgő árjaival. Pedig nagyrészben — optikai csalódás az egész. Először is, mert a tenger, tudniillik a mély tenger, sohasem kavarodik fel a fenekéig. Ez csak a sekély parti tengereken történik, nehéz viharok alkalmával. Ezt mutatja azon körülmény, hogy a nem mély tengerek fenekén a kavics és homok gömbölyű, lesurolt. A csalódás főképpen abban áll, hogy a mély hullámvölgybe lesülyedt hajóról a szemlélő a feléje hömpölygő feltornyosuló hullámhegyet éppen kétszerte olyan magasnak látja, mint a minő nagy a valóságban.

Magától értetődik, hogy a hullámok ott nőhetnek a legmagasabbra, a hol az oceán fölött végigtomboló szélvésznek misem áll útjában és a hol az napokig egyenletesen és állandóan fejtheti ki véghetetlen erejét. A legalkalmasabb terület erre az Atlanti- és Csendes oceánok déli része, a hol a millió és millió négyzetmértföldnyi területen egyenes irányban üvölthet végig főképpen a nyugoti irányból jövő szél.

Tényleg itt is észlelték a legmagasabb hullámokat. Itt mért a „Challenger“ fregatt többször hét méter magas hullámokat; a mi hadi tengerészetünk híres fregattja, a „Novara“, több ízben kilencz métert, sőt egyetlen egyszer — 40°-nyira délre az Egyenlítőtől és

31°-nyira keletre Greenwichtől — tizenegy méter magas hullámokat. Maga Willkins kapitány, a ki évekig bolyongott a Csendes oceánon és rendszeresen mérte a hullámok magasságát, elismeri, hogy a „Novara" által mért hullám a legmagasabbak egyike, melyet eddig mértek.

Általánosan elismert tény az a megfigyelés, hogy a hullámok — bizonyos magasságot elérvén — többé nem nőnek, habár a vihar még napokkal is tovább tart. Ezt mi is tapasztaltuk a „Zrinyi" korvettán. Adentől, Arábia délnyugati csúcsától, Ceylon nyugati partjáig hajtott bennünket a rendkívül erős délnyugati Monszun. A tizenöt napig tartó vihar olyan állandó és erőre nézve olyan egyenletes volt, mint sürített levegővel töltött légtartóból vékony csövön kiömlő légáram. Ámbár az árboczokon csak kis területű vitorlákat hordtunk, mégis kétszáz tengeri mértföld utat tettünk meg átlagosan naponként. Árboczaink ívalakúlag hajoltak előre a Monszun rettenetes nyomása alatt. Óriási hullámok hömpölyögtek utánunk megszakítás nélkül. Számtalan hullámot figyeltünk meg, a melyek látszólag magasabbak voltak a főárbocznál. Egyike ezeknek a hullámoknak egyszer oldalt kapott bennünket és olyan órási erővel csapott a korvettához, hogy annak a peremét mintegy tíz méternyi hosszúságban benyomta.

A hullámok magasságánál még impozánsabb a hullámok hosszúsága, a melyek természetesen arányban állanak a magassággal. Negyven-ötven méter hosszú hullámok gyakran észlelhetők. Hogy milyen nagy mérveket ölthet a hullám, azt mutatják a következő példák: Chuden kapitány, a „Nautilus" parancsnoka, rendkívül erős nyugati vihar alkalmával délnyugatra Ausztráliától három-négyszáz méter hosszú és hét méter magas hullámokat mért. James Clark Ross, hazatérő útjában a Déli-sark felől, nyugatra a Fokföldtől, ötszáznyolczvan méter hosszú és hét méter magas hullámot észlelt. Még elképzelni is irtózatos.

Tüneményszerű szép látvány a zajló tenger, a melynek többek közt megvan az az előnye is, hogy az ember csak úgy az „ablakból", azaz a partról nézve szemlélheti. Legtüneményszerűbb mindenesetre az a tengerzajlás, mely Nyugat-Afrikában Felső- és Alsó-Guinea

partjain szemlélhető. Ez még leírásokban is olyan fenségesen szép, hogy érdemesnek tartom egy kiváló megfigyelőnek, dr. Pechuel-Loeschének másfél évig tartó ott tartózkodása után tett megfigyeléseit közölni a „Kalema"-ról, a hogyan itt a tengerzajlást, ezt a gyönyörű természeti tüneményt nevezik.

„A Kalema fenségesen szép tünemény, kivált akkor, ha tökéletes szélcsend van; tehát sem apróbb, egymást keresztező redők nem zavarják meg a parthoz verődő hullámokat, sem pedig a tenger sima tükrét nem teszik egyenetlenné. Kissé emelkedett pontról tekintve a tündöklő tengeren széles és egyenletes barázdák láthatók, a melyek fény és árny által megkülönböztetve, véghetetlen hosszúságban közelednek a parthoz, ezzel párhuzamos irányban. Ezek a hullámok a tenger felől utánnyomuló barázdák — hullámhegyek — által hajtatva, folytonosan közelednek a part felé, mindig magasabbra és magasabbra dagadva a sekély fenéken, míg végre a parton megtörnek. Egy pillanatra — a megtörés előtt — a hullámok hatalmas átlátszó alaguthoz hasonlítanak, a másik pillanatban irtózatos eséssel összeomlanak, mennydörögve és sisteregve. A víz-alagútba zárt sűrített levegő gyönyörű vízsugarakat lövelve szabadul ki a nyomás alól, míg a víztömeg, mint habzó örvényben keringő tajték hömpölyög a tükörsima homokos partra, mire ismét mint kavargó víztömeg szemberohan a legközelebbi hullámnak. A zaj, a melyet a zajlás ez a neme előidéz, egyszerre emlékeztet a távoli mennydörgésre, a távolról hangzó nehéz ágyúüteg bömbölésére és a végigszáguldó gyorsvonat zugó robogására. Közbe-közbe majd tompa moraj, majd pedig éles sistergés és ropogás hallható. A tombolás néha hirtelen megszűnik egyetlenegy irtózatos csapással, a melyre egy másodperczig tartó szünet következik, a mire ismét megérkezik az új hullám zúgva, bőgve, mennydörögve, irtózatos sistergéssel."

Ha az ember a tenger hullámainak a szirtfokon való megtörésében — a tengerzajlásban — akar gyönyörködni, azért még nem kell Alsó-Guinea partjaira menni Nyugot-Afrikába. A ki vágyódik a gyönyörű tengerzajlás után, menjen le Polába és onnan sétáljon át az onnan egy órányira fekvő Verudellába. Ha ez nem elégítené

ki vágyait, akkor ne sajnálja az utat és hajózzon le a dalmát partok déli végébe, a Bocche di Cattaroba. Ezen öböl bejáratának egyik oldalán Fort Mamula, másik oldalán Punta d'Ostro fekszik. A két erőd által határolt szűk bejáratban torony magasra dagadnak a Scirocco által feléje hajtott hullámok, a melyek néha negyven méternyi magasságban nyaldossák Punta d'Ostro erődének kopasz szikla-talapzatát.

Olyan emlékeket fog ezekről a helyekről magával hozni, melyek nem enyésznek el emlékezetében sohasem.

II. RÉSZ.

VITORLÁVAL ÁZSIA KÖRÜL.

ELSŐ FEJEZET.

ELŐKÉSZÜLETEK ÉS INDULÁS.

Ha igaz lenne az a közmondás, hogy „változatosság az élet gyönyöre“, akkor a tengerész élete lenne a leggyöngyebb élet. Tagadhatatlan, hogy változatosságban ez nagyon dús.

De hogy miben áll a változatosság, arról a jó öreg Bias megfeledkezett kissé bővebben nyilatkozni. Azt hiszem azonban, hogyha néhány évig szolgált volna valamelyik hadi tengerészetnél, akkor az ott tapasztalt élményeit bizonyára mint „kivételt“ függesztette volna oda felállított tantételéhez.

Hosszú hónapokat tölteni parányi kis vitorlás-sóner kényelmetlen apró kis kabinjában, örökös vitorla-manőverek között, meghimbáltatva és megczibáltatva a legcsekélyebb haragos szélrohamtól is, örökké dideregve bóra idején, sciroccóban pedig a bőrig ázni, miközben az ember a melancholiáig deprimált kedélyhangulatban szenved, a vitorlás sónerről aztán áthelyezik cassemattás pánczélos aczélszörnyetegre, a melyen annak a víz szine alatt fekvő sötét, dohos kabinjában kap lakást, hatalmas ágyúkkal fölötte, mögötte és előtte; soha meg nem szünő siketítő, idegessé tevő zajjal, dübörgéssel, kürtharsogással, a melyekkel a gyakorlatok szoros kapcsolatban állanak — ez határozottan változatosság. A pánczéloshajóról aztán rákerülni kiérdemült vén fregattra, a melynek korhadt a gerendázata, a vén fahajóknak annyira karakterisztikus, nyomasztó illatával, csökönyös himbálózásával és az arányokhoz mérten túl-

ságosan nagyszámú legénységével — ez a második változatosság. — Az én „változatokban dús életem“ a tengeren legalább így kezdődött.

A vén fregattra következett a még vénebb kikötői őrhajó, a tantalusi kínoknak ez a hajó-alakba öntött megtestesülése. Ez a kikötői őrhajó ugyanis hónapokig fekszik a kikötőnek ugyanazon pontján lehorgonyozva és hónapokig látja meg hallja az ember a kikötő zajos, élénk és mozgalmas életét, a nélkül, hogy ténylegesen részt vehetne abban, miután a szolgálati viszonyok drákói szigora odaköti a hajóhoz késő estig és kétszer-háromszor hetenként egész napra az úgynevezett „inspekcziós szolgálatra“.

Mikor már éppen elég volt az unalomból és egyhangúságból a kikötői őrhajón, ismét vitorlás korvetta következett. Ezt felváltotta egy ágyúnaszád, aztán megint pánczélos toronyhajó, befejezésül egy torpedó-űző és záradékul — hogy a változatosság teljes legyen, megint ágyúnaszád, gyenge vitorlázattal, rozzant kazánokkal, ókori gépezettel, mint úgynevezett „állomáshajó“, déli Dalmácziának a legdélibb pontján, egy Istentől-embertől elhagyott unalmas fészekben.*

Tíz hosszú hónapnak ólomlábon járó napjait töltöttem el ezen a hajón, a „Narentán“, a mely tulajdonképpeni missziójával, — eredetileg mint „állomási őrhajó“ a Suttarinánál beszögellő török területnél, mely most a Herczegovina révén a megszállott tartományok kiegészítő része, a berlini szerződés óta pedig a montenegrói kikötők révrendőri szolgálatát tartotta fenn — egészen ellenkezőleg, havonként tizennégy sőt húsz napot is künn töltött a sík tengeren, minden czél és minden ok nélkül, csupán azért, hogy a nyilt tengeren legyen. Hivatalos nyelven ezt az okot úgy nevezték: „Segel-Kreuzung“.

* Azon idők óta némi változás történt evvel az „Istentől-embertől elhagyott“ vidékkel. Ez a vidék ugyanis a déli Dalmácziának egyik legérdekesebb része, a mely a fenséges szépségű Bocche di Cattaro bejárata körül terül el. A nyolczvanas évek legvégén még teljesen elhagyott vidék ma már vasuti összeköttetéssel bír és lassanként „fiók Rivierá“-vá fejlődik, a melyen elég jól berendezett szállodák és szanatóriumok állanak, a melyekben az északról jövő hajók és vonatok üdülést és szórakozást kereső utasai meg is találják azt, a mit keresnek. Mi azonban még „málha-öszvéreket“ mutattunk ki az intendanturához benyujtott utazási-számláinkban.

RAGUZA ÉS LACROMA SZIGET.

Idegen kikötőt ritkán érintettünk ezen idő alatt és ha a tizennégy-húsz napi pensumot levitorláztuk vagy pedig, ha valamely nehéz vihar menekülésre kényszerített bennünket, akkor idő előtt visszatérhettünk a kedves kikötőbe, a melyben nagy gyönyörűségünkre néha olyan erős volt a hullámjárás, hogy csak halálmegvetéssel lehetett a hajóról partra szállani, azon nagyravágyó czéllal, hogy néhány órát a — szárazföldön töltsünk.

Míg mi ebben a léleköl unalomban és egyhangúságban töl-

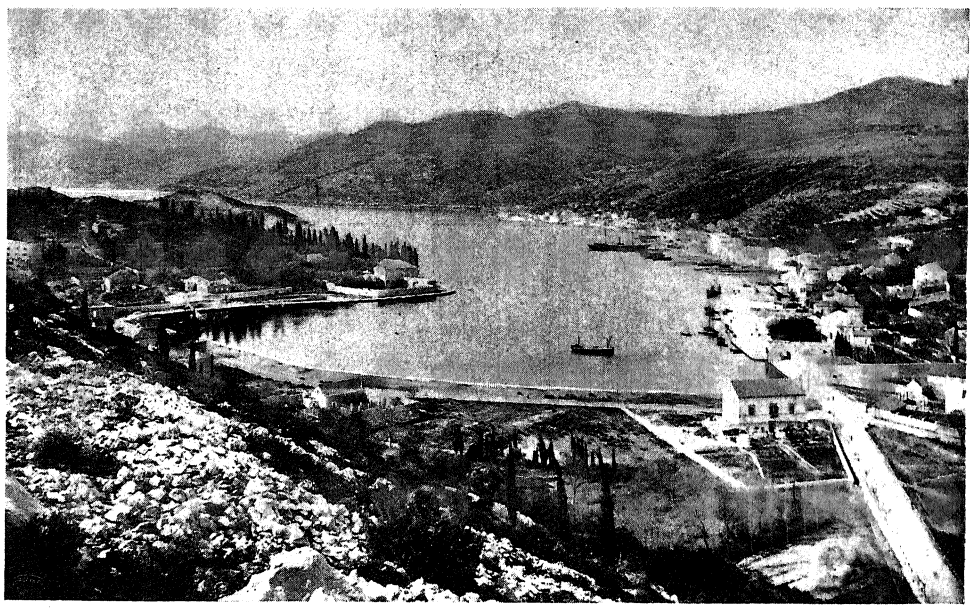

GRAVOSA.

töttük napjainkat a „Narentá"-n, azalatt több hajónk indult szép és érdekes útakra: a „Fasana" például a föld körül, a „Saïda" Észak- és Dél-Amerika körül, az „Albatros" Nyugot-Indiába stb. Mindezeket a híreket a legnagyobb lemondással fogadtuk és ez volt a legokosabb, a mit tehettünk.

Egy alkalommal hírt kaptunk „felülről", a fő-hadi kikötőből, hogy a „Zrinyi"-korvettát fölszerelik és tavasz elején hosszabb expedicióra indul, a melynek folyamán meg fogja látogatni Arábiát, Ceylont, az Indiákat, Khina partjait, Khina főbb folyóinak parti városait, továbbá az „Elzárt országot" (Koreát), Japánt stb.

Reánk, szegény „gályarabokra“, a hogyan magunkat a „Narentá“-n neveztük, éppen olyan benyomást tett ez a hír, mint a minőt az elhagyott árva érezhet, ha irigyen látja a más boldogságát. Mert tudnivaló dolog, hogy mindazon utazások között, a melyeket hadi tengerészetünk hajói tesznek, a keletázsiaiak a legérdekesebbek és ennélfogva a legkivánatosabbak is.

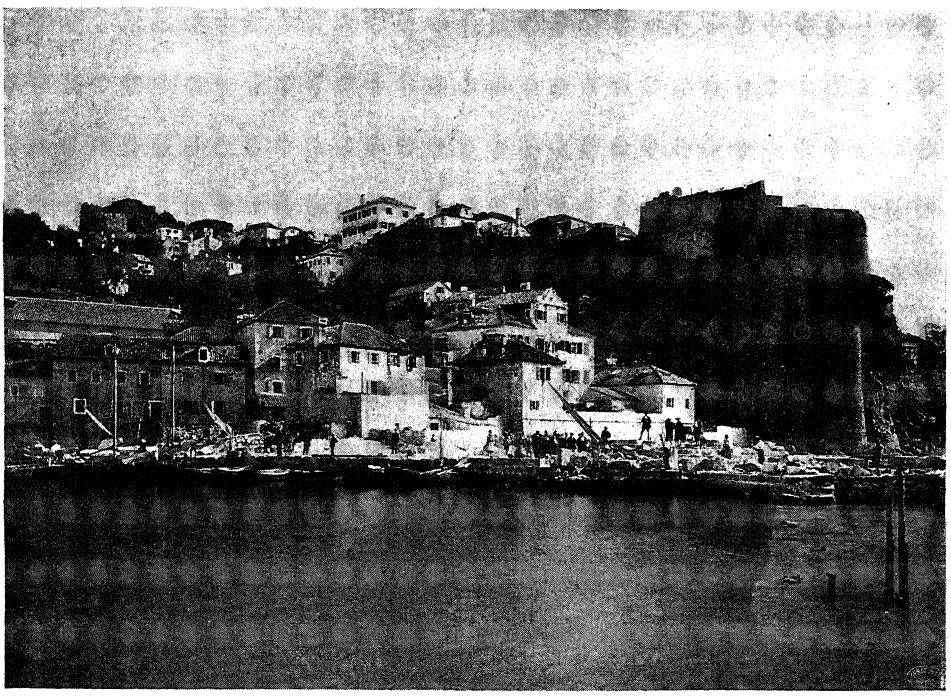

CASTELNUOVO.

Nem csoda tehát, ha önkénytelenül támadt bennünk a gondolat és vágy: a „Zrinyi“-re juthatni.

Tudva azt, hogy a „Narentá“-ról egy év letelte előtt egyikünket sem váltják fel, nem is lehetett reményünk a „Zrinyi“-re áthelyeztetni és így megelégedtünk azzal, hogy képzeletben kifestettük magunknak a boldog „Zrinyi“-isták szép és érdekes útját, vigaszt keresve abban a reményben, hogy majd felvirul a mi csillagunk is. Egyelőre azonban megelégedtem volna azzal, ha legalább búcsút vettem volna a „Narentá“-tól és néhány hónapot a szárazföldön tölthettem volna.

Már régen megfeledkeztünk a „Zrinyi"-ről, Khináról, Japánról, meg a szárazföldi élet hiú reményéről, midőn egy este a hajó parancsnokához jött sürgöny után a parancsnok magához hivat és — tudatja velem, hogy a legközelebbi postahajóval indulnom kell Polába, miután a „Zrinyi"-re vagyok rendelve, mint annak orvosfőnöke!

Leírhatatlan meglepetést okozott reám ez a nem remélt hír. Gyermekkori álmaimat, ifjúkori ideáljaimat láttam hirtelen megvalósulni a parancsnoknak ebben a nehány szavában. Örömtől sugárzó arczczal tértem vissza kis carrénkba — a tiszti szalonba — közölve tiszttársaimmal a sürgöny tartalmát.

Hamarjában nem tudván, hogy mihez fogjak előbb, legczélszerűbbnek tartottam leülni és tervezgetni. Kellemes izgalmamban érezvén azonban, hogy úgy száraz torokkal nem igen megy a tervezgetés, meg azt is, hogy „nem jó egyedül lenni", ennek folytán néhány percz mulva már az asztalon állott néhány üveg siciliai, a mely „édes nedű" mellett „eltervezgettünk" és elbúcsúzgattunk reggelig.

Harmadnapra megérkezett az én felváltóm, helyesebben — megváltóm és én még aznap elhagyván a „Narentá"-t, beköltöztem a szomszéd kis városkába, Castelnuovoba, a hol néhány napig kellett várakoznom a legközelebb induló postahajóra. Végre élvezhettem azt, a mi után már évek óta hasztalan vágytam — a szabadságot.

Leírhatatlan édes érzés az, évek után először élvezni az abszolut és tökéletesen független szabadságot. Minő boldogság volt az, künn járni a szárazföldön; czél és terv nélkül, nem kötve időhöz és szolgálathoz, csak járni, sétálni; a kellemes kedélyhangulat következtében megbámulni minden kellemes, új és szokatlan dolgot, például: — fiókáit tápláló fecskét, füvet kaszáló embert; örömöt találni minden csekélységben, látni magam előtt embereket, a kik nem matrózok, hallani zajt, a mi nem vezényszó vagy kürtharsogás s látni fákat, a melyek nem árboczok. Hát még az első est milyen szép volt! Hazamehettem a nélkül, hogy előbb félórai utat kellett volna

téves feltevés, hogy valamennyi khinai opium-evő és szívó, és hogy Khina hemzseg az opium-élvezés következtében elcsenevészett, beesett szemű támolygó alakoktól. Ezen utóbbi véleményünk éppen annyira elterjedt ő felőlük, mint a hogyan az angol munkást nem tudjuk másképpen elképzelni, mint örökösen boxolva meg káromkodva; az amerikait mint örökösen bagózó, zsebbe dugott kezű urat; a hollandusnak pedig szerintünk oda van nőve a pipa az agyarához és csak akkor veszi el onnan, ha köpni akar. Ezekben annyi igaz, mint abban, hogy a spanyol büszke, a görög csal, a magyar pedig „lovagias és vendégszerető".

Hogy Khinában az opiumszívás nagy mértékben van elterjedve, annyira, hogy az óriási birodalom nem képes a szükségletnek megfelelően elég opiumot termeszteni és e miatt az Indiák termelésére van utalva, az tény; de ebből a körülményből kifolyólag azt következtetni, hogy valamennyi khinai opium-szívó, az éppen úgy hangzanék, mintha valaki azt állítaná, hogy Európában minden ember iszákos és szenvedélyes pipás.

Néhány ezer opiumszívója van Khinának minden városában, délen, úgy mint északon, a tengerparti városokban úgy, mint az ország belsejében. Az „Ezerkétszáz Szentek nagyapjának" szentelt templomban, Kiu-kiangban, a két papot meg a „doktor urat" sohasem láttam másképpen, mint hanyatt fekve az alacsony fapadon és nagyokat pöfékelve a kurta kis opiumpipából vagy pedig élettelenül összekuporodva valamelyik oltár előtt, álmodozva legalább is huszonnégyezer szentről. A Lü-csung-koui fellegvárak őrtisztje pedig bizonyára boldogabbnak érezte magát, ha néhány pipa elszívása után a mogorva fellegvárakból átvarázsolta magát valamely — légvárba. — — —*

* 1906. év nyarán, épen amikor Pekingben tartózkodtam, jelent meg a khinai császárnak az a rendelete, amely a hadsereg és a haditengerészet tisztjeinek megtiltja az opium-szivást. Az opium rabságában senyvedő katonatisztek félévi szabadságot kaptak, hogy „betegségüktől szabaduljanak". Ha ezen idő alatt szenvedélyükről nem mondanak le — helyesebben: ha meg nem gyógyulnak — állomásaikat nem fogadhatják el, hanem nyugdíjaztatnak. Amint illetékes körökben hallottam, nehány ezer lehet azon tisztek száma, akiktől a khinai császári hadügyi kormány ilyen módon — szabadulni remél.

szivaromat és gyönyörködtem a magasan járó hullámokban, melyek gyorsan röpítettek bennünket fel Polába. — — —

Megérkezvén Polába, eljártam a szokásos és előírt jelentkezéseket. Ezeket befejezvén, most már abban állott legfőbb törekvésem, hogy a „Zrinyi“ indulása előtt néhány napi szabadságot eszközöljek ki magamnak, a mely törekvésem, tekintetbe véve a több évig tartó életet a különböző hajókon, másrészt pedig a közvetlen előttem álló hosszú ideig tartó missziót, nemcsak jogos, de rendkívüli mértékben szükséges is volt. Sajnos, minden törekvésem eredmény nélkül maradt. A „Zrinyi“ indulása ugyanis május elsejére volt kitűzve és ennélfogva lehetetlen volt csak néhány napra is távoznom Polából.

Bőven indokolt kérésem megtagadásából következtetve, azt hittem, hogy a „Zrinyi“ már bizonyára tökéletesen fel van szerelve és indulásra készen áll a kikötőben. Legnagyobb bámulatomra azonban a felszerelt hajó helyén nem találtam egyebet a kikötőnek egyik félreeső zugában, mint az üres hajótestet, csupasz ágyúival és csonka árbocztörzsekkel.

— Hiszen a míg ezt a hajót felszerelik és ellátják mindazzal, a mire hosszú időkre, a tropikus vidékekre induló hajónak okvetlenül szüksége van, mondám a hajón talált „első tisztnek“* — addig hetek is eltelnek. Hát hogy ne mehetnék haza vagy öt napra?

— Úgy-e? — volt a válasz, — hetek? Én meg azt mondom, hogy napok. Hányadika van ma?

— Április 20-ika.

— No jó; én tehát azt mondom: április 27-én a tisztikar és a legénység felszáll a teljesen felszerelt hajóra és május 1-én indulunk. Nos, mit mond hozzá?

Nem mondtam persze semmit. (Hiszen csak merészeltem volna valamit mondani!)

És a hajó, a melyből 20-án nem volt egyéb, mint a csupasz

* A már sokszor — de ezúttal utoljára — magyarázott „Gesammt-Detail-Officier“; rangra nézve a parancsnok után következő első és legidősebb hajós-tiszt, a ki a hajó belső szolgálatát vezeti.

test, hét nap lefolyása alatt fel volt szerelve, el volt látva és meg volt rakva mindazzal, a mi a tropusok alá induló hajóra okvetlenül szükséges.

Hogy miben áll egy hadihajó felszerelése és mik azok a magával viendő szükséges tárgyak, azt elképzelni nehéz, de leírni csaknem lehetetlen.

Hát legelőször jön a rendkívül komplikált vitorlahálózat óriási árboczsudaraival, vitorlarúdjaival s köteleivel, a mely utóbbiak néme-

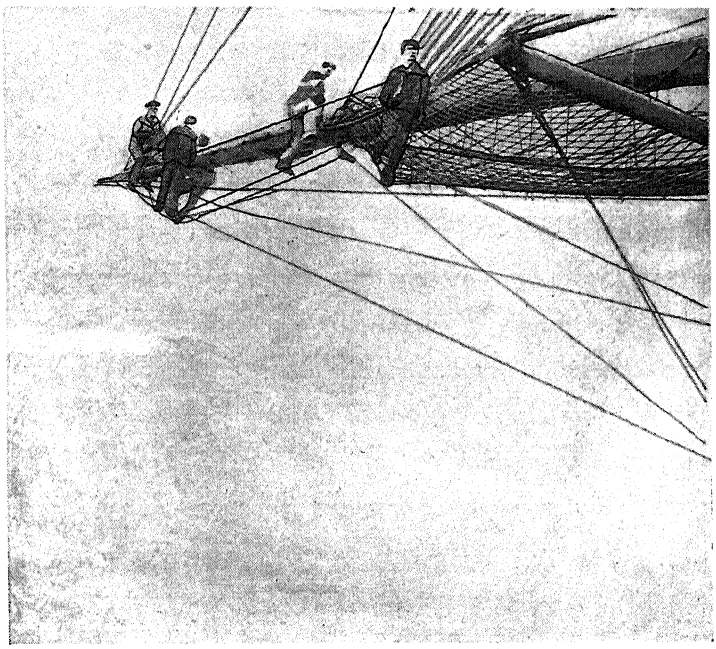

„MAGAS ÁLLÁSBAN" FOGLALKOZÓ MATRÓZOK.

lyike száz méter hosszú és karvastagságu, számra nézve több száz darab; az óriás nagyságú s nehéz vitorlák pedig területre akkorák, mint egynémely erdélyi birtok. Ezután jön az ágyúk felszerelése, a nagymennyiségű lőporral és különféle lövedékkel. A hajó vezetéséhez szükséges komplikált és drága műszerek, mint pl. a tájolók, körhatodok, kronométerek, mélység- és sebességmérők, a térképek stb. A kórház felszerelése száz meg száz apróságaival, műszereivel, temérdek ágy- és fehérneműjével; nem felejtve el a szárazföldi gyakorlatokhoz szükséges hordágyakat, tábori kellékeket sem. Továbbá

a mintaszerűen berendezett gyógyszertár. A gépek felszerelése, nem is említve a nehány száz tonna szenet, olajat stb. A lakóhelyiségek butorzata a parancsnok, a tisztikar és hadapródok számára; a kabinok berendezése. Ezután jön a temérdek porczellánedény, bőven gondoskodva a viharos tengerjárásnál előforduló nagyszámú eltörésekre, az idegen kikötőkben adandó meghívásokra meg a tiszti szolgák rosszakaratára. — A több mint háromszáz függőágy összes felszereléseikkel; ruházat a legénység számára, még pedig téli és nyári öltönyök, a tropusokra szánt ruha, parádés és dolgozó öltöny.

Még nem vagyunk készen. Jönnek továbbá a konyhaedények s ugyancsak edények, evőeszközök a nagyszámú legénység számára. Ezután jönnek a hajóácsok, asztalosok, vitorlamesterek, szabó, czipész és puskaműves műszerei és anyagai. Továbbá élelmiszerek; ezek némelyikéből csaknem egész évre való a legénység számára; például: néhány száz láda kétszersült, temérdek sajt, kávé, tea, czukor, tésztanemű (makkaroni, tarhonya stb.). Harmincz-negyven hordó besózott hús, néhány száz doboz hús- és zöldség-konzerv; nehány száz hektoliter bor, rum, olaj, eczet, só, bors. Asztali és drága borok, különböző pezsgők, néhány ezer üveg sör, liqueurök, finomabb konzervek a tisztikar számára. A több száz kötetre menő hajókönyvtár pedig éppen olyan fontos, mint az írás és olvasás mysteriumaiban még járatlan legénység számára szánt papir és irón; mindez persze halomszámra. Last not least: sok ezer szivar, czigaretta, néhány mázsa dohány a legénységnek és tiszteknek.

És mindez a temérdek különféle tárgy, anyag és eszköz meg műszer kifürkészhetlen khaoszban hever a fedélzeten. A hajó egyik oldalán koromfekete cyclopsok — a fűtőlegénység — kézről-kézre dobják a téglaalakúlag vágott széndarabokat, a melyek látszólag kifogyhatlan mennyiségben vannak felhalmozva a hajóhoz kötött úszóraktárban (szénpenichekben). A másik oldalon a lőport szállítják be, rendkívül szigorú elővigyázattal. Elől a kórház számára jött tárgyak lebegnek a csigák kötelein, hátul pedig a száz meg száz láda élelmiszereket, ruhákat, zsákokat vontatják fel. Az árboczokon a kötélzet rendbehozatalával foglalkozik néhány tuczat matróz; lenn

a korridorban és a gépeknél száz munkás kalapál, csörömpöl, fürészel, fúr, farag és reszel. A hajó körül temérdek csónak és gőzbárka hoz, visz, emel, vitorlákat, horgonyláncokat, élelmiszereket, „commissiókat", látogatókat, műszereket, szenet és hordágyakat, sürgönyöket (búcsúszavak hazulról) — szóval leírhatatlan és elképzelhetetlen Tovuhabohu! A kinek benne kellett lenni ebben a Bábelben, annak még késő éjjel, álmában is a fejében zúgtak és zajongtak a nap folyamán felvett benyomások.

*

A felsorolhatlan nagyszámú nehézségek ellenére, a melyekkel legelső sorban — sőt csaknem kizárólag a már fentebb említett „első tisztnek" kellett megküzdeni, minden a kitűzött programmhoz híven történt meg. A kijelölt napon — április hó 27-én — a legénység és a tisztikar hajóra szállt. Egy-két nappal később a kikötői tengernagy, — a ki a szokásos szemle megtartása végett s egyszersmind a hajót a parancsnoknak átadni jött a hajóra — mindent rendben és kifogástalannak talált és így a május elsejére kitűzött indulásban mi sem akadályozott többé bennünket.

Előbb azonban még egy kis proczedurán, helyesebben: kis tengerész-murin kellett magunkat átküzdenünk, a mi ellen különben egyikünknek sem volt jelentékeny kifogása. Tudniillik az indulásunk előtti estén a távozó „Zrinyi" tisztikarának tiszteletére megtartatott a tengerészeti casinóban a szokásos búcsúestély, a mely ünnepély azon körülménynél fogva, hogy ugyanakkor tartották meg az újonnan előléptetett tisztek is a maguk mulatságát, meglehetős zajosan folyt le, mint a hogy az nagyszámú tengerészek gyülekezetében másképp nem is lehet. — — —

Másnap reggel a „Zrinyi" kabinjaiból kissé még „tegnapi" arczczal bújtak elő a lakók, nem annyira a búcsúzás nehéz órájától, mint inkább — Isten tudja mitől megviselve.

Mert csak azt ne higyje valaki, hogy az ilyen hosszabb időkre terjedő elutazás előtt az emberek nem tesznek egyebet, mint hogy egymás nyakába borulnak, ölelkeznek és ökölnyi könycseppeket

hullatnak, a búcsúzás keserű fájdalmában és hogy huszonnégy órán keresztül lobogtatják a fehér zsebkendőt. Ezt éppenséggel nem teszik. Sőt ellenkezőleg. A minő tökéletes közönynyel hagyja el az induló vonat az indóházat, éppen olyan teketória és czeremónia nélkül indulnak a hajók húsz-harmincz ezer mértföldes útjaikra a kikötőből. Azok, a kik a búcsúestén együtt mulatnak, jóformán

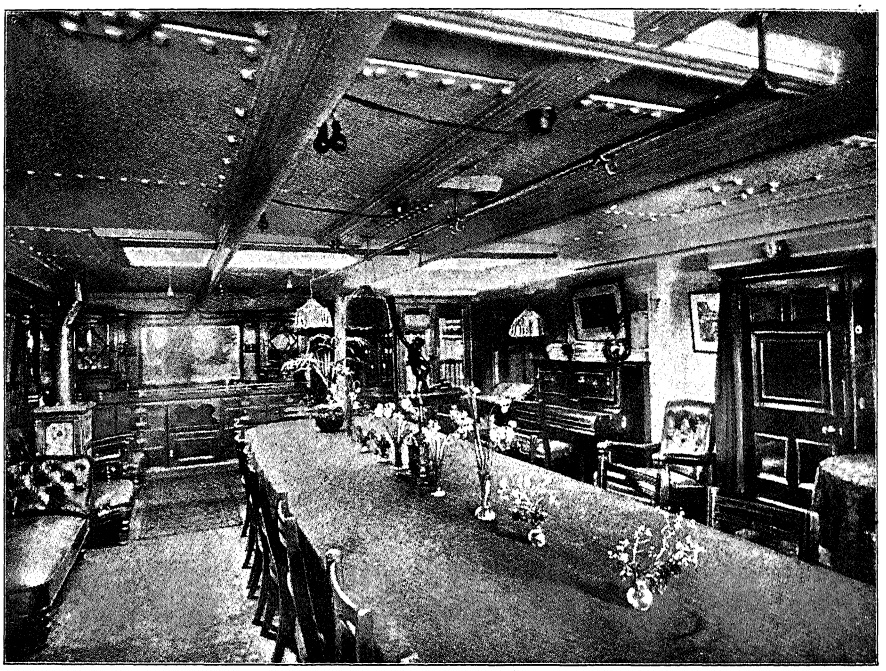

MODERN HADIHAJÓ TISZTIKARÁNAK ÉTKEZŐ TERME.

azt sem tudják, hogy ül-e köztük valaki, a ki távozik körükből, és ha tulajdon bátyja vagy benső barátja utazik is el egy-két évre, a saját szolgálati viszonyai még ebben az esetben sem igen hagynak időt másra gondolni és mással foglalkozni.

Egy alkalommal majdnem egész évi távollét után érkezvén haza Polába, legelső partraszállásom alkalmával találkozom egy „benső czimborával", egy jó barátommal. Persze, úgy üdvözöltem, mint a hogyan egyévi távollét után az ember az itthon maradottat üdvözölni szokta. A „benső czimbora" azonban a legkevésbbé sem mutatott túlságos örömteljes meglepetést, hanem közönyösen kérdi:

— Honnan jösz ilyen korán reggel?

— A „Frundsbergről".

— És hol jártatok?

— Észak-Afrikában. Nyugot-Ázsiában, stb.

— Úgy? Hát azért nem láttalak már vagy két hete! . . .

De maga a távozó sem érez holmi szívfájdalmat vagy más ehhez hasonló furcsaságokat. Könnyű kedélylyel, könnyű szívvel, gond és bú nélkül megy neki a világnak. Hiszen bárhova jön, bármerre jár, szivesen látják mindenütt; bármely világrészbe jusson, mindig hazai talajon van, mert a hajónak minden deszkadarabja talpalattnyi talaj a távoli haza drága földjéből.

A kitűzött programmhoz híven, május elsején pontban tíz órakor csendült meg hajónkon először a gépjelző harangja: „Lassan előre". A következő perczben lassú méltósággal indult meg a gyönyörű korvetta hosszú útjára, ügyes manőverrel kikerülve a kikötőben szanaszét lehorgonyzott pánczélosokat és testvérfahajókat, óvatosan távol tartva magától mindennemű „gyöngéd" érintkezést. A kikötői őrhajó közelébe érve, — a melynek vezérárboczán a kikötői tengernagy lobogója lengett — a „Zrinyi" legénysége a kötélhágcsókra kúszott és azon ék-alakúlag sorakozva, háromszoros lelkes hurrahval köszöntötték a lobogót, a mit az őrhajó legénysége ugyanilyen módon viszonzott.

Rövid félóra mulva kiértünk a kikötőből. A kikötő bejáratának végpontjáról, a tengerbe mélyen benyúló földnyelvről fehér kendő lengett felénk. Fiatal karcsú hölgy idősebb és kevésbbé karcsú hölgyre borulva zokogott a parton; közbe-közbe felénk lobogtatva fehér keszkenőjét. Ugyanekkor a parancsnoki hídon álló őrtiszt szemében is megjelent egy könnycsepp. A parancsnok kivételével ő volt köztünk az egyedüli nős ember és a parton lengő fehér keszkenővel neki intettek utolsó istenhozzádot. Alig nehány heti házasság után, még a mézes hetek édes korszakából rántotta ki szegényt a nem várt parancs. Mint őrtisztnek még az a vigasza sem maradt a jámbornak a parancsnoki hídon, hogy legalább viszonozhatta volna a búcsúköszöntést. De megtettük helyette mi többiek. Ekkor éreztem éle-

temben először, hogy csupán mozdulattal és taglejtéssel szívből és lélekből lehet beszélni. Mindnyájan őszintén, szívből és megindultan lobogtattuk kendőinket a nekünk idegen nő felé.

Még a hazai kikötő viruló zöld halmainak láttávolában találkoztunk a „Ferencz József" páncélos hajóval. Az impozáns külsejű kolosszus, hadi tengerészetünknek akkor legifjabb „gyermeke", éppen próbajáratait tartotta a tengerparton felállított mértföldjelző-oszlopok mentén. A tizenkilencz t. mértföldnyi gyorsasággal száguldó hajó zúgva és zihálva rohant végig közvetlen közelünkben, aczélsarkantyús orrával több méter magasságra verve fel a tajtékzó fehér hullámokat. A legénység pedig a tisztikarral együtt a parancsnoki hídon és a mellvédeken csoportosulva, lelkes „hurrah"-kal üdvözölte a távozó „Zrinyi"-t, a melyeket természetesen a mi legénységünk és tisztikarunk sem hagyott válasz nélkül.

Kellemesen komikus hatást gyakorolt, a mint valamivel később a tovavágtató kolosszus után egy parányi kis torpedónaszád, a szintén próbagyakorlatait tartó „Uhu" vágtatott utánunk és közelünkbe érve, az „összes" legénység és az „egész" tisztikar, sapkájukat lebegtetve, háromszoros „hurrah"-val köszöntött bennünket. Az „Uhu" „összes" legénysége és „egész" tisztikara ugyanis két tisztből és a matrózokkal, gépészekkel egyetemben hat emberből állott. Mindazonáltal szivesen és jóizűen nevetve viszonoztuk a parányi kis bajtárs szives búcsúzását.

Két óra lefolyása alatt kiértünk az isztriai partok lankás halmainak láttávolából és ott lebegtünk a nyilt tengeren, egyedül és hosszú időre tökéletesen önmagunkra hagyatva. A szó szoros értelmében „előttünk a küzdés, előttünk a pálya". De erős volt a hitünk és tántoríthatlan a bizalmunk, hogy a mi derék korvettánk bizton megállja azt.

Nagy és nehéz feladatunknak már tulajdonképpeni kezdetét kedvező előjelek kisérték. Tudniillik felsőbb rendelet következtében csaknem az egész utat kirárólag vitorla alatt kellett megtennünk és csak elháríthatlan szükség esetén vagy pedig a kikötők érintése alkalmával volt szabad a gépeket igénybe venni. Természetesen örömmel fogadtuk az állhatatosnak igérkező észak-keleti bórát, a mely tekintettel a mi dél-keleti útirányunkra, alkalmasabb nem is

lehetett volna. A gép járását „beszüntették", a vitorlákat felvonták és mélyen oldalt feküdve azoknak nyomása alatt, óriás hattyúként lebegett tova a „Zrinyi" a sötétkék víztükrön.

Nem lesz talán érdektelen ezen alkalommal kissé bővebben megismerkedni a „Zrinyi"-vel és a hajó berendezésével. Az 1871-ben vízrebocsátott, vasvázzal épült hajó hatvan méter hosszú és tíz méter széles; öt méter mélységű víz alatti részével ezerháromszáznegyven tonna vizet nyom ki helyéből. Három árbocza, a melyek közül a középső, az úgynevezett főárbocz, harmincz méter magas, összesen ezerhatszázötven négyzet-méternyi vitorlaterülettel bír. Nem egészen modern alkotású gépezete ezer indikált és kétszázharmincz névleges lóerővel bír, a melynek segítségével óránként tíz t. mértföldet képes megtenni. Valamennyi ágyúja a fedélzeten van elhelyezve és pedig négy darab tizenöt cm. kaliberű Wahrendorf, két darab hét centiméteres Uchatius és két darab mitrailleuse.*

A legénység, beleszámítva mintegy harmincz magasabb és alsóbbrangú altisztet, kétszázharminczegy főből állott. Élelmezéssel három hónapra voltunk ellátva, egyes czikekkel azonban, mint pl. italokkal, konzervekkel egy egész évre. Ivóvizet csupán harmincz napra valót lehetett felvenni; jóformán azonban ez is felesleges volt, miután a desztilláló gépek segélyével ivó vízzel bármely körülmények között bőven elláthattuk magunkat a tenger vizéből.

A tartósnak igérkező észak-keleti szél az Adrián uralkodó csalfa szelek szokásához híven csakhamar cserbenhagyott bennünket és ide-oda ugrálva, folyton irányt változtatva, nemsokára tökéletesen

* A tisztikar következőleg volt összeállítva: Khittel Vladimir fregatt-kapitány (= alezredes) mint parancsnok; elisenaui lovag Mauler József sorhajóhadnagy (= I. oszt. százados) mint „első tiszt" = Gesammt-Detail-Officier; Morelli Albert sorhajóhadnagy pattantyús tiszt; pecinei lovag Cosulich Henrik sorh.-hadn. manővertiszt; lovag Friedenfels Ede sorhajóhadnagy, a parancsnok mellé beosztott segédtiszt; báró Eiselsberg Vilmos sorhajózászlós (= főhadnagy) helyettes pattantyústiszt; Lengnick Arthur sorhajózászlós, hajózási tiszt; Hansa Oszkár sorhajózászlós, második manővertiszt, dr. Gáspár Ferencz fregatt-orvos, mint hajó-orvosfőnök; Dollinar Bartolo, tengerészbiztos, Brabletz Vilmos első gépész; Fuchs Károly és Margetich Károly gépészek; továbbá a következő tengerész-hadapródok: Buchmayer W., Budik F., Laurin J., gróf Hartig, Schoep flin L. és Vita R

elállt. A még előbb duzzadó vitorlák lomhán lógtak alá rúdjaikról és a mindinkább elvonuló hullámjárás pedig jó előre elárulta a bekövetkező szélcsendet. Más viszonyok között a hajóparancsnok nem tehetett volna egyebet, mint nyugodtan és türelemmel vesztegelni ugyanegy helyen és megvárni a bármely irányból jövő szelet, hogy ennek segítségével folytathassa az útját. Most azonban fél napot sem volt szabad vesztenie, hanem bárminő körülmények között hala-

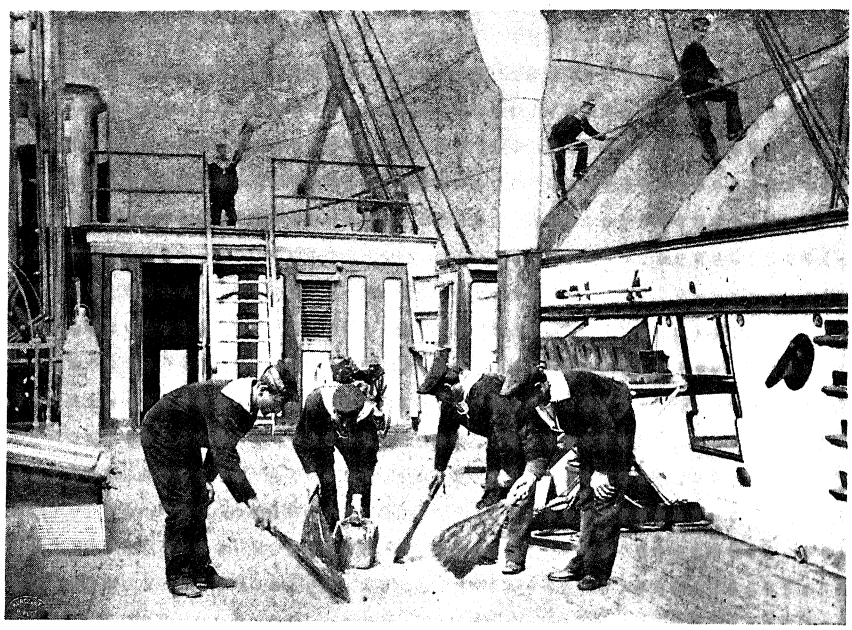

„SZEMÉT"-GYŰJTÉS A FEDÉLZETEN.

déktalanul folytatnia kellett az útját. Ennek a körülménynek köszönhettük, hogy egy óra lefolyása után már éreztük talpunk alatt a fűtött kazánok feszítő remegését és csakhamar folytattuk az utunkat öntudatosan és önállólag, mitsem törődve „Szél uram" szeszélyeivel.

Helyén valónak találom itt megemlíteni, hogy miért volt ezúttal a „Zrinyi" útja olyan sürgős, hogy még egy-két napi szélcsendet is tekintetbe kellett vennünk.*

* Abban az időben ugyanis — a mikor a vitorlás-hajókkal való utazgatás a hadi tengerészetnél javában szokásos volt — három-négy napi veszteglés egy helyen, vagy két-három heti kalimbázás ide-oda a kitűzött útiránytól jobbra vagy balra tekintetbe sem vétetett.

Utunk végczélja az ideiglenes utiterv szerint a veszélyes viharjairól, de főképen a Tayfunjairól híres khinai vizeken volt megállapítva. A Sárga-tengeren, egyáltalában végig a khinai partokon, tudvalevőleg egész éven át meglehetős szabályossággal két különböző irányú szél uralkodik, mindegyik egy-egy féléven át. Június elejétől november végéig a délnyugoti Monszun uralkodik, a mely november végén megfordul és aztán hat hónapig fuj észak-keleti irányból. Minél tovább tart az egyik vagy a másik éppen uralkodó szél, azaz minél idősebb, annál gyakoriabbak a Tayfunok, a hajósok eme rettenetes réme és számos esetben halálos veszedelme. Ezen okból kellett tehát a „Zrinyi"-nek szükség esetén az Indiai oceán eléréséig akár az egész utat teljes gőzerővel tennie, hogy meglehetős korán, tehát még a dél-nyugoti Monszun elején, azaz legkésőbb júliusban érjen fel a khinai vizekre és bevégezvén misszióját, még idejekorán, azaz az éppen kezdődő észak-keleti Monszunnal kezdje meg az útját hazafelé. Így tehát mindig a frissen beálló két Monszunt használván fel, annál valószinűbb volt, hogy kikerüli a Tayfunokat, a melyek — mint említettük — akkor állanak be legsűrűbben, a mikor az egyik vagy a másik határidejének vége felé közeledik.

Nem kevésbbé fontos sürgető volt az Indiai oceánnak mihamarábbi elérése is. Az Adentől Singaporeig terjedő négyezerkilenczszáz t. mértföldnyi utat gőzzel megtenni ugyanis a „Zrinyi"-hez hasonló hadi hajó nem képes, miután az ilyen óriási útra szükséges szénmennyiséget hadi-felszerelésének súlyára való tekintettel nem vehet fel. Ezt az utat tehát csaknem kizárólag vitorlával kellett megtennünk, a mely körülménynél fogva szintén számolnunk kellett a szél viszonyokkal, a melyek az Indiai oceánon szintén meglehetős szabályossággal váltakoznak. A mi esetünkben a júniusban uralkodó délnyugoti szelek vétettek tekintetbe.

Azonban még több mint kétezerötszáz mértföldnyi távolságban ezektől az állhatatosan és kitartóan egy irányból uralkodó szelektől, mindjárt utazásunk kezdetén meglehetősen sokat kellett tűrnünk az Adria apró-cseprő szeleinek szeszélyeitől. A fél napig tartó szélcsend után ellenkező szél — a scirocco — köszöntött be összes kellemet-

lenségeivel, a melyek között a főfájás, bágyadtság és „kedély depressió“ a csekélyebbek közé tartoznak.

A mindinkább erősbödő scirocco ellen hasztalan volt minden csillapítási próba, a melyek különben a szavahihető hajómester állítása szerint máskor mindig használtak. Igy pl. hasztalan volt a legfiatalabb hadapródtól „kölcsönkért“ négykrajczárosnak* vízbedobása a fő-árbocz csúcsáról. (A „pattagon“ mentségére szolgáljon azonban, a mint utólag kisült, hogy a tenger elbűvölésével megbízott hunczut mali a „pattagon“ helyett ócska bakancssarkot dobott a vízbe, még pedig minden varázsmondás nélkül. A ravasz mali másnap a rapporton meg is büntettetett ezért a turpisságáért.) Éppen olyan hasztalan volt a szakács által díjtalanul (!) felajánlott hering felakasztása a hajó orrán kiálló csonka rúdra. Hiába lógott a jámbor vihartűző hering órákon keresztül; a szerecsen-utczai fűszerkereskedésre emlékeztető illaton kívül más eredmény nem volt tapasztalható. Ily körülmények között nem csodálható tehát, hogy a gépeknek teljes erővel kellett működniök, hogy a hatalmas ellenhullámok okozta akadályt legyőzhessék, a mely erőlködés azonban nem annyira a hajónak, mint inkább szénkészletünknek volt kárára. Port-Saidig, a legelőször érintendő kikötőig, még mintegy ezerszáz mértföldnyi utunk volt hátra és miután a szénkészleten már ily korán ekkora rést ütött a scirocco, kénytelenek voltunk valamely útbaeső kikötőbe bemenni annak kiegészítése végett. A parancsnok választása Korfura esett, a mely választás ellen egyikünknek sem volt kifogása. Alighanem hasonló viszonyok uralkodhattak a közelünkben vitorlázó angol iskola-hajón is, a „Cruiser“-en, a mely nehezen kalimbázott a mindinkább erősbödő délnyugati szél ellen.

A „szigetek gyöngye“ — Korfu — felé tartva, találkoztunk késő este az „Aurora“ korvettával, a „Zrinyi“ testvérével, a mely Kelet-Afrika és az Indiák partjain tett útjáról tért haza Pola felé. A honvágytól vontatva, de még erősebben hajtva az „Aurorá“-ra kedvező Scirocco által duzzadó vitorlákkal iramlottak el közelünkben. A köl-

* Az úgynevezet „pattagon“-nak.

(Salgó Sándor fényképész gyűjteményéből).

CAIRO LÁTKÉPE.

csönös ismerkedési jelzés váltása után jelző lámpáikkal „szerencsés utazást“ kivántak nekünk, a mely szivélyes köszöntést hasonló módon viszonoztuk: „boldog hazatérést“ kivánván nekik.

Természetesen örömmel ragadtuk meg az alkalmat, hogy nem remélt kellemes estét töltsünk a gyönyörű sziget fővárosában. Az „Esplanade“ és a consulok gyönyörű villája a Castrades Bayben bő alkalmat nyújtott a szórakozásra.

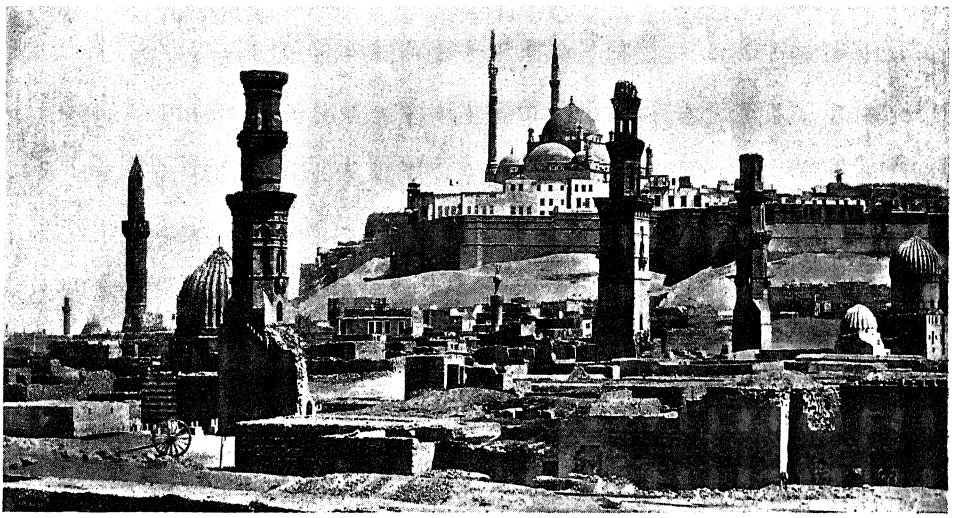

(Salgó S. fényképész gyűjteményéből.) MOHAMMED ALI MECSETJE CAIROBAN.

Az élelmezési mesternek is alkalma nyílott az élelmiszerek készletét kissé felfrissíteni; sőt mi több — a mint egy tiszttársam naplójában olvashattuk — „a hajó-szakács egy vakmerő kisérlettel próbálkozott meg: Ugyanis másnap délben eper-crêmemel lepte meg a tiszti asztalt; mindenesetre elismerésre méltó merészség azon czéhnek tagjától, a mely czéh olyan szigorúan ragaszkodik az egyformaság tradiciójához, hogy bármilyen parányi kis eltérés a „mindennapi kenyér“ kérdésében valóságos — csodának tekinthető“.

A következő reggelen Korfut elhagyva, duzzadó vitorlákkal folytattuk utunkat, miután előbb szivélyes búcsút vettünk a kikötőben horgonyzó ;„Paralos“ görög állomáshajótól. Gyorsan hajtatva az ezúttal csakugyan kitartó észak-nyugati széltől gyors egymásutánban kaptuk láttávolba a jóniai szigeteket Paxos, Antipaxos, Kephalonia,

Zante, felettük az örökké mosolygó görög kék éggel, egymásután tüntek el a láthatáron, míg végre a Matapan foknál Európa keleti részének legdélibb csúcsánál, búcsút vettünk hosszú időre a vén Európától. Nemsokára feltüntek a láthatáron Kréta szigetének égbe meredő kopár sziklái és még ugyanazon éjjel Gavdo parányi szigetének rendkívül magas sziklájáról levilágító fénye. Az egyetlen kopár sziklából álló szigetnek legmagasabb csúcsára van építve a világítótorony, a melynek húsz t. mrtfdre világító forgó fénye olyan az első perczben, mint bolygó csillag, mely hol eltűnik, hol ismét felragyog.

Ennek a szigetnek déli partjait oldalt kapva, a hajó új irányba tereltetett. Irányt vettünk Port-Said felé, a Suezi csatorna bejáratához, a hova utazásunk tizennegyedik napján megérkeztünk.

PORTSAID KIKÖTŐJE.

MÁSODIK FEJEZET.

PORTSAID.

A Fáraók csodaországának közvetlen közelében járhattunk már a „Zrinyi"-vel, — a mint azt a rendkívüli pontossággal végrehajtott csillagászati számításaink mutatták, — de azért Afrika partjainak még csak homályos körvonalai sem voltak kivehetők. Egyrészt azért nem, mert Észak-Kelet-Afrikának ezen a részén jóformán nincsenek is körvonalai, lévén a part csak végtelen homoksivatag, a mely észrevétlenül olvad össze a tenger hullámaival, másrészt pedig azért, mert a füstfelhő és kőszénporréteg sűrű lepelként terült el a két évtized óta a világforgalomban óriási jelentőségre emelkedett városka, Portsaid felett.

Csak a midőn már egy-két mértföldnyire voltunk a parttól, kezdett a tájkép némileg határozott alakot ölteni. Mindenekelőtt feltűnik a hatvan méter magas világító-torony, ez a bámulatraméltó mesterműű, a mely óriási méretei ellenére is csupán a Menzalehtóból kiemelkedő zátonyok süppedő talajára van épitve és a mely torony hatalmas villanyfényével harmincz t. mértföldnyi távolságra mutatja éjnek idején a suezi csatorna bejáratához vezető utat. Második sorban feltünnek az éjjel-nappal szünet nélkül dolgozó és zakatoló rengeteg kotrógépek, a melyekkel a számumtól idehajtott homokot sűrített levegő segítségével egyszerűen visszafujják oda, a honnan jött. Nemsokára kibontakozik a kikötőben tartózkodó hajók sűrű árbocz-erdeje a szén- és füstfelhőből. Itt-ott a minarettek csúcsai láthatók és végre a néhány száz méter hosszú hullámtörő védőgát

megkerülése után feltárult előttünk maga Portsaid, a Kelet-Ázsia felé vezető világforgalom első és fontos kapuja.

Sajátságos benyomást tesz az emberre ez a városka, a mely Észak-Afrika végtelen sivatagjának futóhomokjára van építve és a melynek kikötőjében mégis olyan élénk forgalom uralkodik, hogy könnyen lehet azt Singapore, Hongkong, vagy Sanfrancisco kikötőjéhez hasonlítani. Hadi hajók közül ott találtuk a „Saaka" egyiptomi korvettát, az angol „Melittá"-t és a franczia „Méteor"-t, a mely éppen hosszú tartózkodás után tért haza Obokból, a francziák Veres-tengerparti gyarmatának viharos multú (és jelenű) fővárosából.

Egyáltalában minden hajó, legyen az hadi hajó, gyors postagőzös vagy teherhajó, valamennyi Portsaidban látja el magát kőszénnel és élelmiszerekkel további útjára. Hogy milyen óriási szénkészlet fogy itt el egy év alatt, kitűnik abból, hogy huszonnégy óra alatt átlag 18—20 hajó érkezik meg Európa és Kelet felől, a melyek mind szenet vesznek fel Portsaidban. Jellemzésül megemlíthető az is, hogy a mult évben több mint négyezerkétszáz hajó érintette Portsaidot mintegy tíz millió tonna tartalommal. Hatszáznegyven hajó hozott csupán kőszenet a szénraktárak számára és ugyanabban az évben kilenczszázhúszezer tonna szenet vettek fel az átutazó hajók.*

Csak néhány kereskedelmi hajó teszen ez alól kivételt. Ezek tudniillik Európa felől jövе, nem vehetnek fel Portsaidban szenet, hanem csak a csatorna másik végén, Suezben, a csatorna veres-tengeri végén. Ezek a hajóóriások ugyanis olyan mély járatúak, hogy okvetlen megfeneklenének a csatornában, ha az óriási gépükhöz szükséges szenet már Portsaidban vennék fel. Megjegyzendő, hogy ezek a hajók, mint például az „Oceania", a „Kaiser Wilhelm II." meg a „Krokodil" teljesen megrakva nyolcz-kilencz méternyire sülyednek a vízbe, a csatorna azonban csak kilencz méter mély.

* Az itt felsorolt adatok ma már kissé elévültek. Az óriási mértékben megnőtt hajóközlekedés folytán a Kelet és Nyugot között, továbbá a sokkal gyorsabb járatú és nagyobb ürméretű hajók következtében a suezi csatorna forgalma és vele természetesen Portsaidé, ma már jelentékeny mértékben fokozódott.

Nem érdektelen, hogy ezek a hajók csak egyszeri átutazásukért harmincz-harminczötezer franc illetéket fizetnek a csatornán. (A „Zrinyi“ 8294 francot fizetett az áthaladásáért.) A megérkező hajó még jóformán nincs is elhorgonyozva, a midőn már az egyik oldalon tömegesen hagyják el az utasok a hajót, néhány órai szórakozást keresni a

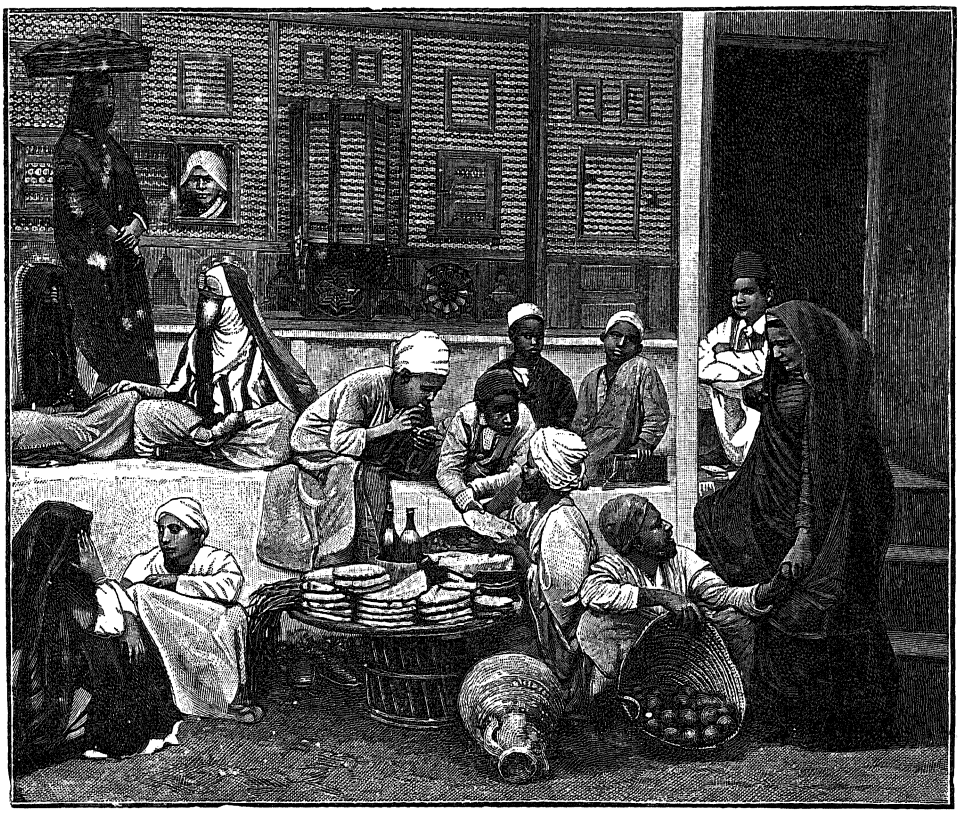

A PÉKNÉL.

városban (a melyet azonban éppenséggel nem nyujt), a másik oldalon pedig rögtön megjelennek az úszó széntárak, tetejükön mintegy negyven-ötven arabbal és négerrel, a kik az első pillanatra alig különböztethetők meg élethossziglani elemüktől, a széntől. A koromfekete alakok, a kiknek az arcza, turbánja és szakálla tökélétesen egybeolvad az ujjnyi vastag szénporréteg alatt, a kék vászoninget ábrázoló rongyokkal, valóságos pokolfajzatként tünnek fel, a mint a szénhalmon ide-oda futkosva, fejükön az apró szenes

kosarakkal vagy pedig a csillogó vaslapáttal kezükben egymást tolják és taszigálják.

Lármás kiabálásuk egy perczre meg nem szűnik; de viszont rendkívül gyors munkájukban sem tartanak egyetlen percznyi szünetet. Egyszerre beszél, inkább kiabál valamennyi. Élénk és gyors taglejtéssel kisérnek minden mondatot, minden szót, a mely „látszólag" csupán három hangból áll; mert az egész kiabálásból az örökös „chálimách", „báchmáj" és „ruách"-on kívül egyéb ki nem vehető.

Hanem a munkájukat — a szénberakást, — azt nagyon jól értik. Ötven tonna szenet beraknak félóra alatt, holott a mi matrózainkból százan ennyi szenet csak három-négy óra alatt raknak be. (Ha nem állana közöttük ezen idő alatt a hajómester, kezében a szokásos „madzaggal", értsd: négyujjnyi vastag kötél-véggel, akkor öt óra is kellene.)*

Mintegy három-négyezer arabnak adja ez a mesterség a mindennapi kenyeret, a mely bizony éppen olyan fekete, mint a minő keservesen szerzik meg.

A hajók környéke, egyáltalában az egész kikötő, el van borítva a száz meg száz apró csónaktól, meg más apró vizijárműtől, a melyekben vagy fehérszakállas aggastyánok, vagy nyolcz-tíz éves gyerkőczök szállítják a temérdek utast. Magától értetődik, hogy ez utóbbiaknál — a csónakosoknál — sem szűnik meg egy perczre a kiabálás, a melyet legfeljebb a gőzsípok füttye, a horgonyláncok csörgése vagy a kotrógépek zakatolása képes egy perczre elnyomni.

Nem kevésbbé élénk a város is, a mely a benne lefolyó zajos és mozgalmas élet ellenére nagyon deprimáló benyomást teszen, kivált ha az ember néhány napi itt tartózkodás után közelebbről megismeri a sivár viszonyokat.

A homokpusztára épített város tulajdonképpen két részből áll;

* Nagasaki kikötőjében, Dél-Nyugot-Japánban, szintén egészen külön speciálitás a szénberakás, a mely munkát ott a fiatalság végzi; tudniillik a gyermekek, fiatal lánykák és legények. Az apró piczi kosárkákkal a szenet kézről-kézre adják a bárka fenekéről a magas hajó szénraktárának nyílásáig s olyan hihetetlen gyorsan dolgoznak, hogy tiz-tizenkét óra alatt kétezerötszáz tonna szenet tudnak berakni.

a kikötő partján elterülő európai és a beljebb fekvő arab városból. Az előbbi meglehetős csinosan fest némileg rendezett utczáival és veresfalú, lapostetejű, széles verandákkal ellátott házaival. Legcsinosabbak a consulátusok házai, a melyeknek külső és belső berendezése megfelel a tropusok alatt élő előkelőbb európaiak magasfokú igényeinek.

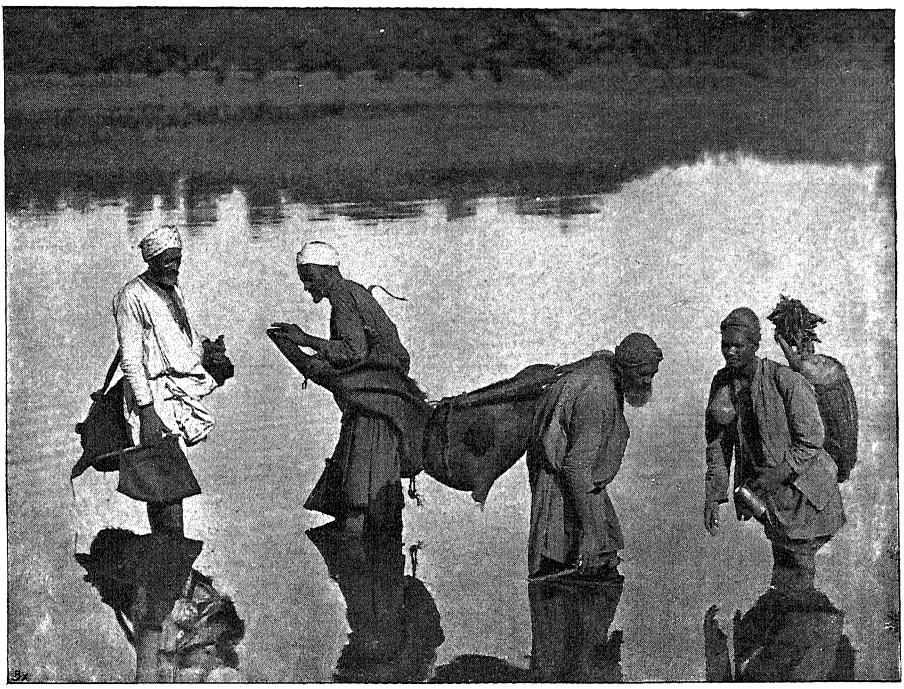

ARAB VÍZHORDÓK PORTSAIDBAN.

Csaknem valamennyi ház felett egy-két lobogó leng, a mely amerikai szokás szerint nemcsak a consulok és a nagyobb társulatok, hanem az egyszerű kiskereskedők, pálinkás lebujok is nagy előszeretettel tűznek ki házaikra tarkábbnál-tarkább lobogókat.

Az európai negyedben csaknem folytonos lánczolatban sorakozik egyik kirakat a másik mellé, rendkívül változatos árúczikkekkel. Vendéglők, kávéházak, mulatóhelyek hihetetlen zsarolást visznek véghez a betévedő áldozaton. A legközönségesebb árúczikkekért, a melyeket itthon fillérekkel szoktunk megfizetni, itt néha ugyanannyi francot kell adni. Valóságos rablómódra zsarolnak a vendéglő-

sök és kávések. Egynéhány igen hitvány ételért, meg valami fantasztikus vignettával ellátott bornak csúfolt lőréért tizenkét-tizenöt francot fizettünk. Egy csésze fekete kávéért, itt, a kávé hazájában, a hol sem adó, sem vám nincs rája kivetve, egy francot követelnek.

Ezeket a helyiségeket azonban messze túlszárnyalja a temérdek café-chantan és roulette-bank, mindannyi valóságos rablóbarlang, a melyeknek személyzete a dél-franczia és spanyol kikötőkből kisepert szirének és még a rendkívül laza erkölcsökről hirhedt Levanteban is notórius görögök.

Portsaidban egyáltalán nincs egyéb, mint kizárólag a pénzszerzés és hirtelen meggazdagodás féknélkül való, határt nem ismerő vágya. Minden szó, minden lépés, minden tett egyedül a pénzkérdés körül forog. Társadalmi életről, szórakozásról, vagy csak egyszerű sétáról szó sincs. És nem is lehet; a Place de Lesseps néhány elcsenevészesedett és ujjnyi porréteggel fedett pálmáin kívül egyetlen fűszál sem látható.

Jellemző az a körülmény is, hogy a legfőbb szórakozást a cseh női zenekarok nyujtják. Már pedig ezek a híres női zenekarok (inváziójuk határa keleten Singapore, nyugaton Buenosaires) két dologról híresek: egyrészt infámisan rossz zenéjükről, másrészt pedig mesés erényességükről.

Igen érdekes ismeretséget kötöttem mindjárt az első partraszállásom alkalmával a nagynevű Mehemed Achmettel. Esetleges tévedések kikerülése végett megjegyzem jó előre, hogy Mehemed Achmet nem volt egiptomi pasa, hanem telivér portsaidi fellah gamin.

Amint partra szállottam, rokonszenves és intelligens arczú, okos szemű tíz-tizenegy éves fiúcska szólított meg ezzel a kérdéssel: „Sir, do you want a guide?“ (Uram, nincs szüksége vezetőre?)

Meglepetve néztem végig az angolul beszélő gyereken, a kinek öltözete egy szál hosszú ingen kívül csupán kék és fehér csíkos turbánból állott, mely azonban éppen úgy lehetett annak idején piros és sárga is.

Szórakozottságomban, vagy talán hadi hajónkról eredő szokásból, olaszul feleltem neki.

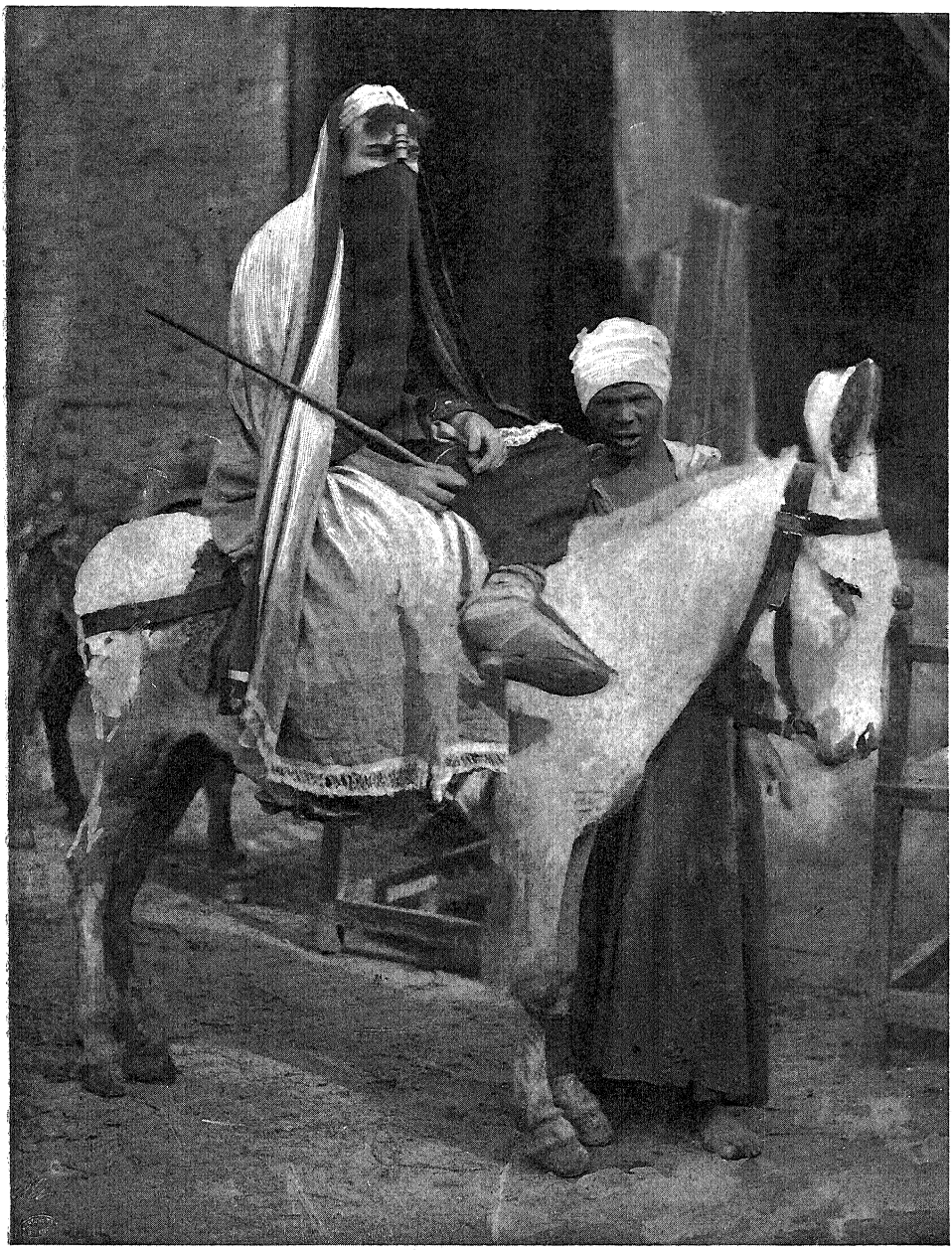

(Salgó Sándor fényképész gyűjteményéből.) CAIROI FELLAH NŐ SZAMÁRHÁTON.

A gyerek éppen olyan jól beszélte az olaszt, mint előbb az angolt. Inkább tréfából, mint kíváncsiságból kérdem tőle:

— Talán bizony spanyolul is tudsz, te gyerek?

— Naturalmente! Sé hablar también español.

— Du verfluchter Kerl! — mondám, most már igazán elcsodálkozva.

A fellah gyerek, hallva a német felkiálltást, erre is tudott választ:

— Sind Herr deutsch? Sprechen ich auch deutsch; sprechen ich all the Sprach: english, français, italiano, alleman, español; wissen ich all the ships und officiali.

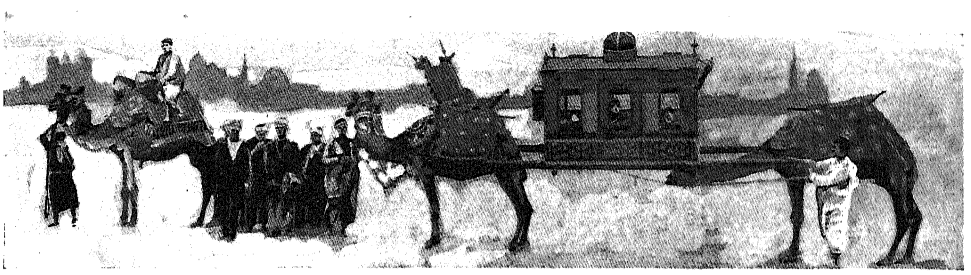

A MENYASSZONYT A VŐLEGÉNY HÁZÁBA VISZIK.

Ez a félig meztelen gyerkőcz, ki egész életében iskoláról még csak nem is hallott, hanem az egész istenadta napot a kikötő partján töltötte el, hozzácsatlakozva a dőzsölő matrózokhoz és ciceroneskodva a kíváncsi idegenek körül, vagy pedig az arab negyed bűzös putrijaiban marakodott a társaival, könnyen érttette meg magát öt európai nyelven. Pedig szemmel láthatólag csak úgy az elhullatott morzsalékokból állította össze szókincstárát, mert akárhányszor állított össze mondatokat, melyeknek az első fele díszére válhatott volna egy Toussain-Langenscheidt-tanítványnak, másik felén nagyon megérzett a matróz-szójárás. Később meggyőződtem arról is, hogy ebben az Istentől és embertől elhagyott árva teremtésben sok intelligencia, jóízü humor és sok tisztességtudás lakozik. Mivé válhatott volna ez a gyermek helyes oktatás és nevelés mellett!

Polyglott Achmet barátom vezetésére bízva magamat, nekimentem az arab negyednek, a mely alig néhány percznyi távolság-

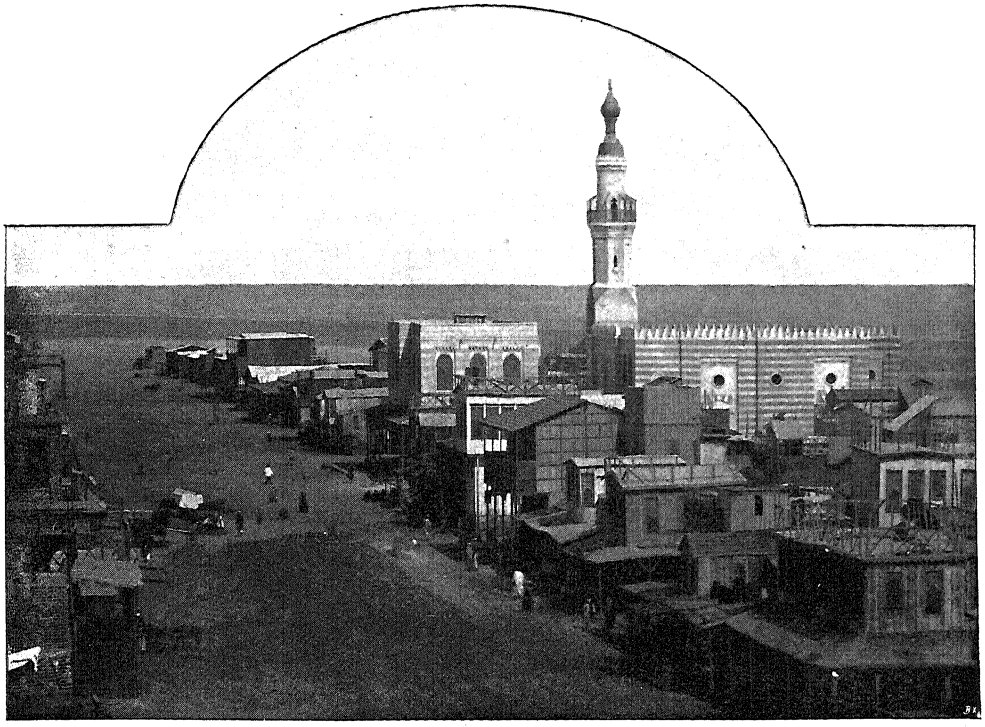

ARAB NEGYED PORTSAIDBAN.

ban az európai negyedtől, nem egyéb, mint az átmenet — Afrikába. A hátunk mögött Európa, a legeslegmodernebb Európa, tízezer tonnás hajóival, villámosfényű tornyával, roulette-bankjával, a struggle for life neurasthenikus idegességével, előttünk pedig Afrika végtelen sivatagja! Az átmenet valóban hirtelen, kápráztató.

Mint az európai negyedben, úgy ennek a városrésznek is néhány párhuzamos sikátor teszi ki a főzömét, a melyek között az apró és mocskos vityilóknak, kunyhóknak, putriknak és sátoroknak zűrzavaros, rendszertelenül szerteszétszórt csoportja fekszik, a mely helyenkint élénken emlékeztet a zanzibári Ngambtóra. Valóságos labyrinthus az, a melyből idegen ember vezető nélkül vajmi bajosan tudna kiigazodni. Itt-ott, különösen a teljesen dísztelen mecsetek körül, nagyobb kőház is látható; ezek a jobbmódú koptok lakásai. A földszinten van az üzlet, fenn pedig a sűrűn elrácsozott hárem, a melynek szépeiből legfeljebb egy kéz látható, a midőn véletlenül a — szemetet meg a hulladékokat dobja ki az utczára.

Legélénkebbek természetesen a bazárok; a szűk utczák a zsúfolásig tömve vannak a harácsoló, alkudozó és kiabáló szennyes alakokkal; temérdek szenny, bűz és piszok mindenütt; gyakori

marakodás és örökös gesztikulálás. Csak ritkán látható egy-egy méltóságteljes tartású koptnak sárga selyemkaftánba burkolt alakja. — A putrik előtt hemzseg a temérdek apró gyerek. Mindannyi az

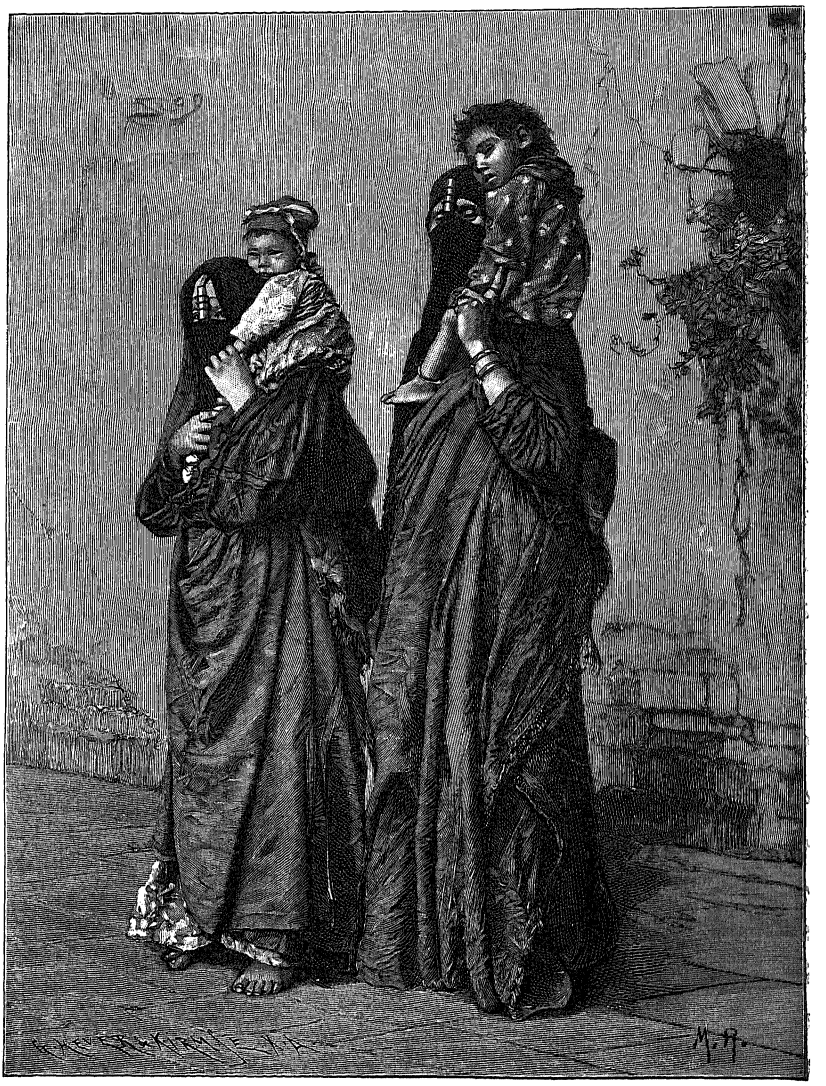

FELLAH ASSZONYOK.

elhagyatottságnak és a szülői indolenciának egy-egy prototypusa. Az anya ölében fekvő csecsemőnek az arczát sűrűn borítják el a bazárokból egész felhőkben átszálló legyek. Bemásznak a gyermek szájába, orrába, ráülnek a szem szegleteire és az anya nem vesz

magának annyi fáradságot, hogy egy kézhajtással elhajtsa gyermekéről a temérdek betegséget átplántáló parazitákat.

A nők, a fiatal leányok és vén banyák egyaránt, egy szál hosszú fekete ingben, e fölött az egyszerű redőkben aláhulló burnuszszal, csak kevéssé tarkítják a nyüzsgő tömeget. Arczukból csak a szem látható; a többi részt elfödi a mellen végiglengő fekete fátyol, a melyet hüvelyknyi vastag sárgarézhenger erősít a homlokhoz. A fiatal korra csak a ragyogó fekete szemek égő tüzéből lehet következtetni, meg a finom idomú kis kezekről és lábakról.

Az olyan sokszor leírt, csapatokban lézengő kutyákat nem találtam. (Az igaz, hogy nem is kerestem.) De láttam e helyett minden utczasarkon és minden bazár előtt marakodó gyerekeket és marakodó suhanczokat. Mintha az egész negyedben csupa halálos ellenségek tanyáznának, olyan hirtelen keletkezik egy kis verekedés. Ha ketten találkoznak, odadobnak egy-két szót és aztán minden további szóváltás nélkül lovagiasan hajbakapnak és torkolják egymást addig, míg az egyik a földön hever. Evvel aztán a vitának rendesen vége is van. A földön fekvő ellenséget egyik sem bántalmazza többé, a mi mindenesetre a veleszületett lovagiasságnak az árnyalata. Az angol, olasz vagy spanyol gamin a legyűrt ellenfélnek a mellére térdel és öklével ebben a helyzetben zuzza szét ellenfele arczát. A wieni striczi, a „Hamur és Gemüthlichkeit"-ről híres ripők, a kinél nyersebb és durvább csőcseléket alig láthatni valahol, csakis ilyenkor, a tehetetlen ellenféllel szemben érzi magát elemében.

Achmet barátom becsületére legyen mondva, ő sohasem bántotta az odavágott Haszánokat, Haszimokat és Alikat, a kikkel pedig a kenyéririgység következtében nem egyszer kellett kemény tusákat megvívnia. (Magától értetődik, hogy az annyira irigyelt „kenyeret" az én személyem képviselte.)

Háromnapi tartózkodás után szivesen hagytuk oda Port-Said zajos, de végtelenül unalmas kikötőjét, a mely különben nem annyira bemenet Afrikába, mint inkább — átmenet Ázsiába. Nem nagyon vettük szivünkre a búcsúzást, mint a hogyan minden ember szivesen válik meg ettől a helytől. Olyan forma benyomást teszen az

utasra, mint a nagyobb szabású útszéli csárda valamely nagyon forgalmas országút mellett; az utasok szivesen állnak meg az abrakolás vagy itatás idejére, de huzamosabb ideig tartó ottmaradásra egyikük sem vállalkoznék szivesen.

Igy tettünk mi is. Még a legénység is a szokottnál vígabban végezte az elindulás előtti teendőket és a vízre bocsájtott nagy csónakjaink valósággal felrepültek a darukra meg a fedélzetre.

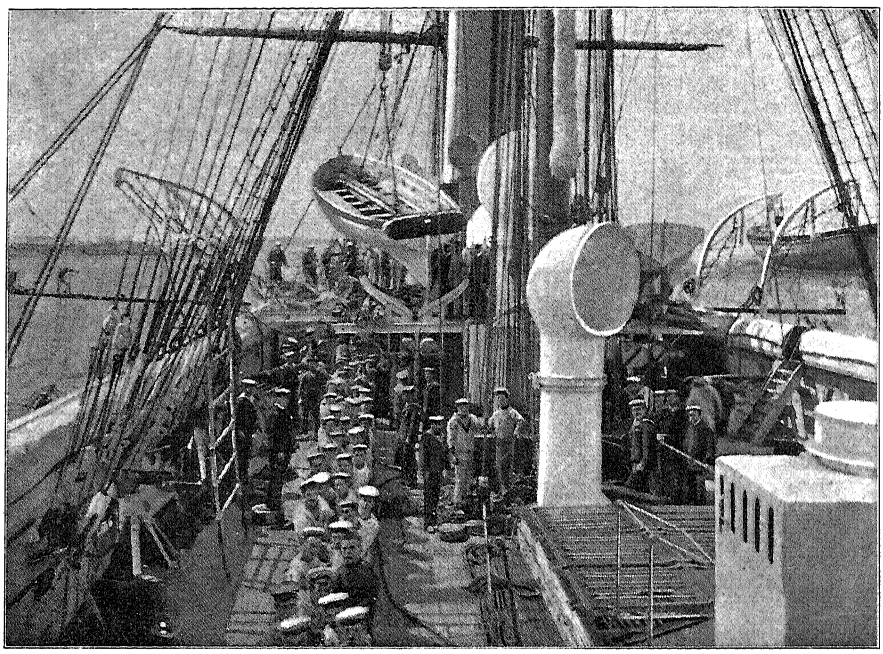

FELHÚZZÁK A CSÓNAKOKAT.

Műmelléklet Gáspár Ferencz A FÖLD KÖRÜL című munkájához.

A NILUS PARTJÁN Cairo alatt

HARMADIK FEJEZET.

A SUEZI CSATORNÁBAN ÉS A VERES-TENGEREN.

A Fáraók csodaországa leggeniálisabb alkotásának, a suezi csatornának megpillantása alkalmával önkénytelenül eszembe jutott Mendelssohnnak X. symphoniája vagy Bethovennek Y. sonátája. Ugyanis mind a kettő impozáns, bámulatos és hatalmas, de egyszersmind rettenetesen — unalmas.

A nyolczvanöt tengeri mértföld hosszúságú csatorna, a mely rövid harmincz év alatt olyan gyökeresen felforgatta az egész világforgalmat és a mely egy csapással tönkretette a világot járó vitorlások hagyományos, mythosszerű nymbusát, leírhatatlan benyomást okoz arra, a ki először halad rajta végig.

Afrika végtelen homoksivatagjainak forró pusztái között húzódik a keskeny víz-szalag, a melynek felületén olyan forgalom és közlekedés uralkodik, a melyet bátran lehet akármelyik világkikötő forgalmához hasonlítani.

A negyven-negyvenöt méter széles csatornán egymásután sorakoznak a földgömb minden pontjáról érkező hajók. Sűrűn és vegyesen követik egymást a világhírű „P. & O.“-nak,* az „M. M.“-nek,** pazar kényelemmel berendezett hajói, az osztrák Lloydnak, az északnémet és a hollandiai társulatoknak több ezer tonnás hajói. A Japán,

* P. and O.; általánosan elfogadott rövidítése az angol „Peninsular and Oriental Steam Ship Navigation Company“-nek.

** A franczia „Messageries Maritimes“ rövidítése.

Khina, Ausztrália és Kelet-Afrika partjairól jövő hajók itt találkoznak Európának és Észak-Amerikának kelet felé tartó hajóival.

Óriási személyszállító gőzösök találkoznak a csatornában, fedélzetükön százakra menő utasokkal, a kik között a kékfátyolos ladytől egészen a Kings' Mill szigetek meztelen pápuájáig képviselve van a földnek minden nemzete. A több ezer tonnás teherhajók, a

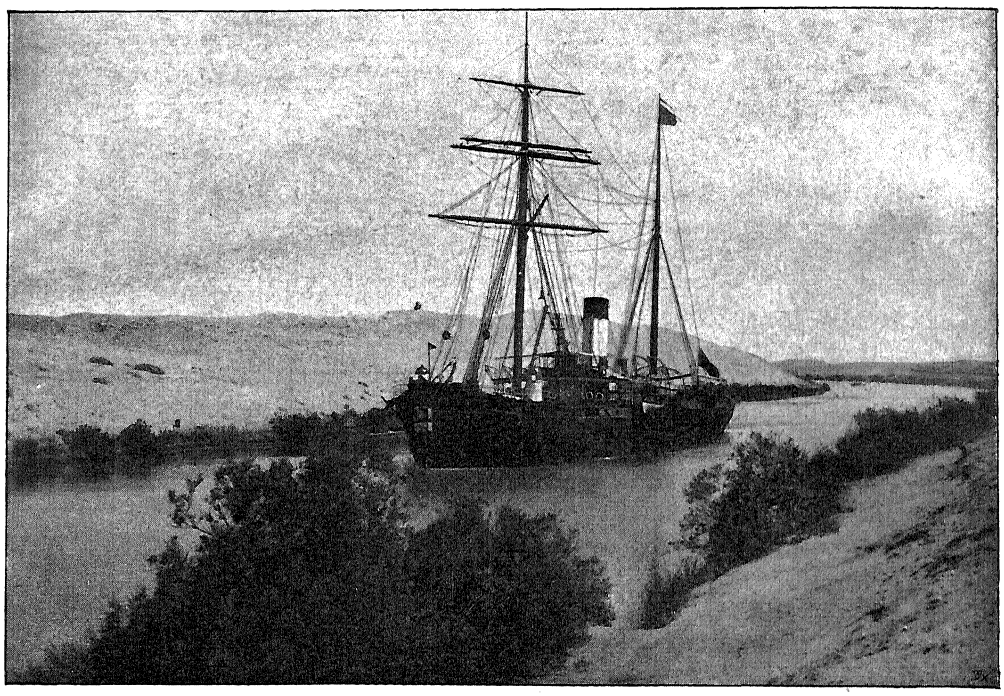

A SUEZI CSATORNÁBAN.

legtarkább, a legheterogénebb teherrel színültig megrakva haladnak végig a csatornán. Ceylon épületfája és drágagyöngye, Arábia kávéja, Perzsia szőnyegei, Khina és Japán selyme és vázái itt kereszteződnek Európa és Észak-Amerika különféle iparczikkeivel. A hosszabb expedicióra induló hadi hajók szintén itt találkoznak; az alulról jövők itt vesznek búcsút a mesés Kelettől, az Északról jövők pedig itt izzadják először a tropusok nehéz csöppjeit.

A csatorna forgalmának jellemzésére elég lesz annak a ténynek megemlítése, hogy évenkint átlag mintegy ötezer hajó halad át rajta, több mint tizenöt millió tonna tartalommal.

„OÁZIS“ A CSATORNA MENTÉN.

Minden öt mértföldnyi távolságra a csatorna kissé kiszélesbül, a hol a szembejövő hajók egymásnak kitérhetnek, azaz helyesebben a hol megvárják, a míg az ellenkező irányból jövők végighaladnak. Csakis a jelző-állomásokról adott jelre folytathatja az ilyen kitérő hajó megszakított útját, a melyet különben is csak az onnan adott jelre volt kénytelen megszakítani.

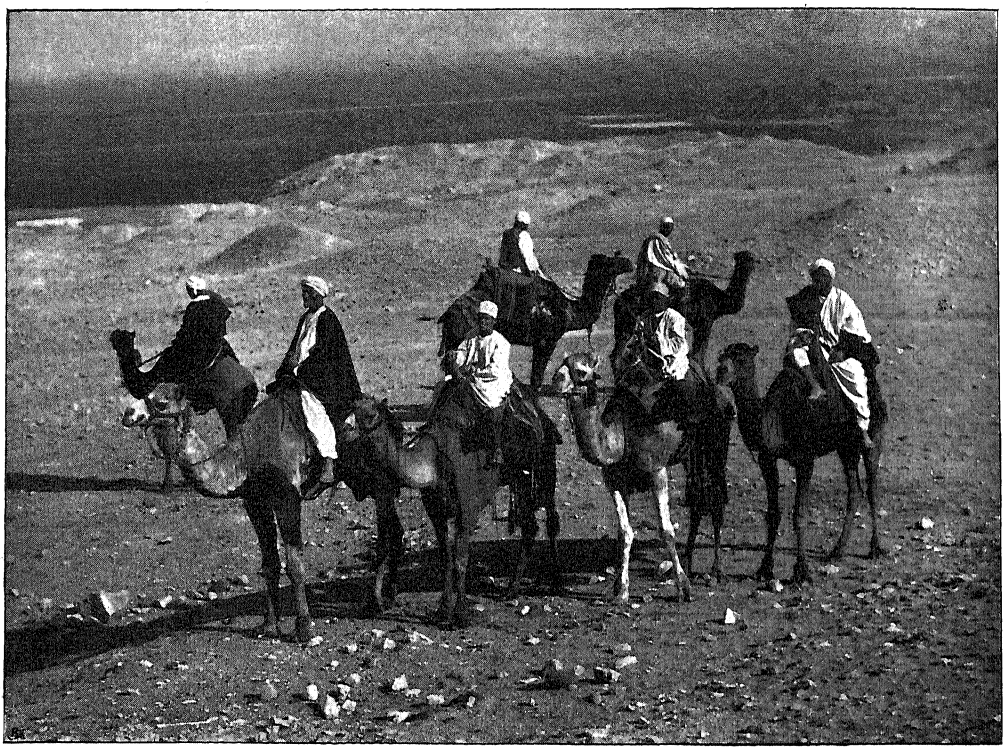

KARAVÁN PORTSAID KÖZELÉBEN.

Éjjel csak oly hajó haladhat át a csatornán, mely villanyos fényszórót visel az orrán, a melylyel több mértföldre képes az utat bevilágítani. Ezenkívül erős fényű jelzőlámpát hord az előárbocz csúcsán, intésül a kanyarodások által kölcsönösen elfedett szembejövőknek.

A „Zrinyi"-vel egyidejűleg még nyolcz hajó tartott lefelé és huszonnégy óra alatt nem kevesebb, mint kilencz hajóval találkoztunk.

A csatornában tapasztalt ellentét tényleg szembeszökő: egyrészt a pompás hajók, a lángész, ipar, tudomány és művészetnek aczélba

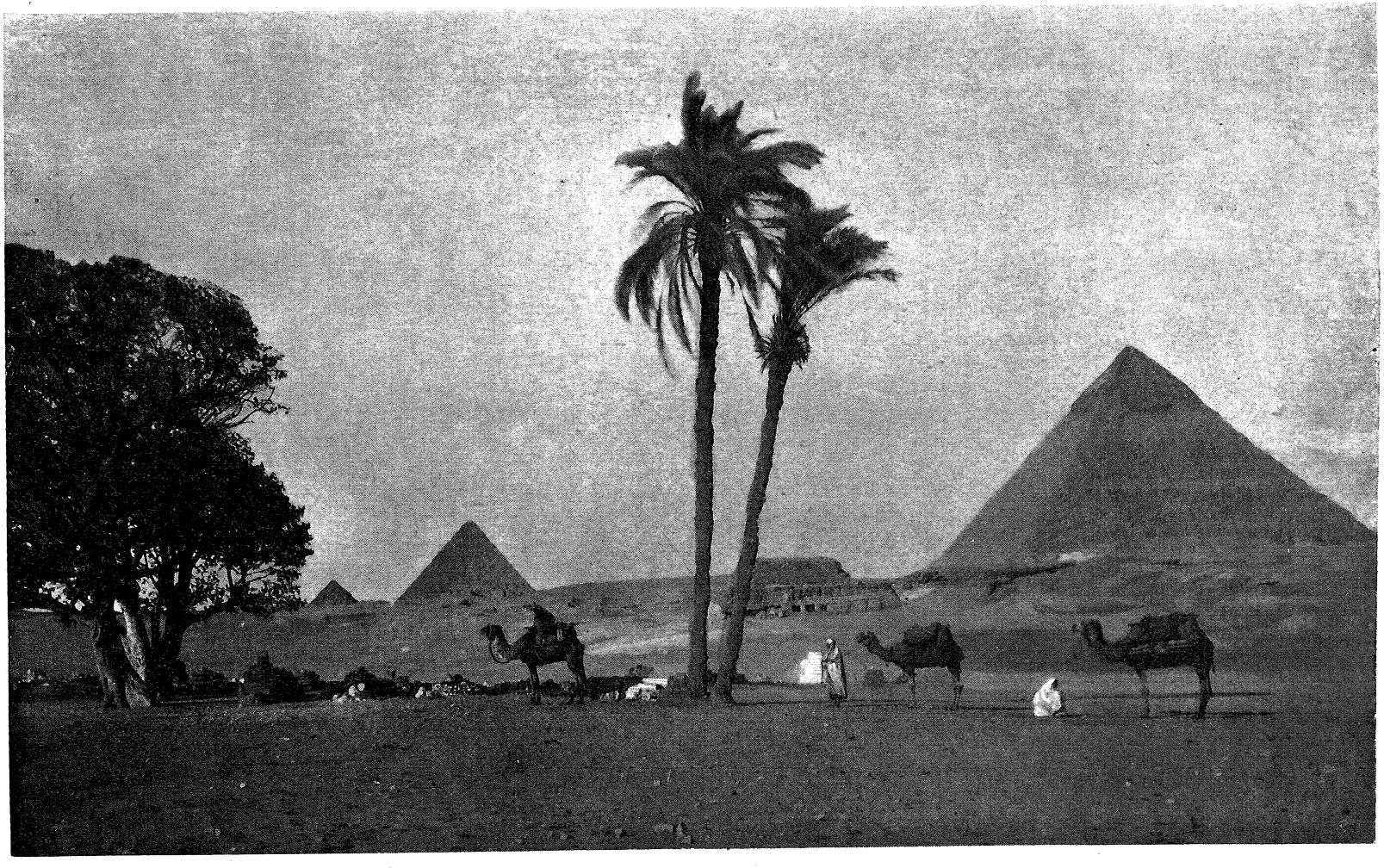

(Salgó Sándor fényképész gyűjteményéből.)

A LYBIAI SIVATAG KEZDETE A PIRAMISOKKAL.

öntött mesterművei, fedélzetükön a világkereskedelemnek és közforgalomnak a legmagasabb fokra csigázott jellegével, jobbra és balra pedig, alig néhány lépésnyi távolságra tőlünk, Afrika belátlathatatlan, végtelen homoksivatagja.

Egy fűszál, egy fa, vagy darabka zöldség mértföldekre nem látható. A meddig a szem ellát, mindenütt csak a lélekölő, rettenetes unalom. A kihalt természet örök csendjét kellemetlenül zavarja meg a távolból egy kidűlt teve fehérre aszott csontvázán marakodó varjak és keselyűk károgása és rikácsolása. Itt-ott feltűnik egy lassan czammogó karaván, a melynek tevéi hátukon a fehér burnuszos fellah-val, csülökig süppednek a sárgásbarna, izzóan forró homokba. Az égető napsugár vakító fehér fényben törik meg a felvert homokszemek miriádnyi csillogó lemezén.

Kivéve a kitérő helyek — gare-ok — jelző-állomásait, a melyek az angol nemzet utánozhatatlan csodás tisztaságával és kényelmével vannak berendezve, sehol kunyhónak vagy más emberi lakásnak a nyoma sem látható. Mindazonáltal csaknem végig az egész csatornán, nyolcz-tíz éves gyermekek követik a hajót a két parton, nyakig mezítláb, födetlen fővel. Két-három órán át futnak párhuzamosan a hajóval — a 45 fokos hőségben, az égető forró homokon — és meg nem szünő kiabálással követelik a baksicsot. Persze szivesen dob nekik az ember holmi apróságot, például rézpénzt, kenyeret vagy gyümölcsöt. Idővel azonban kifogy a rézpénz is, a gyümölcs is, még inkább azonban a türelem. — Jaj akkor annak a hajónak, a mely üres kézzel hagyja maga után futni az ordító gyermeksereget. A visszautasított kérők ugyanis nagy csoportba gyülekeznek és megvető mozdulattal, rikácsolással és fütyüléssel fejezik ki mély megvetésüket. Végre belefáradva az ordítozásba, arczczal kelet felé fordulnak, ha t. i. a hajó nyugotra tart és nagyon mélyen meghajolva, baksics helyett most már egészen mást követelnek tőlünk, a mi azonban a nagy távolság következtében a legjobb akarat mellett sem kivihető. — — —

Huszonnégy órai utazás után végig a csatornán a suezi öbölben bocsátottuk le horgonyunkat. Maga a város néhány t. mértföldre

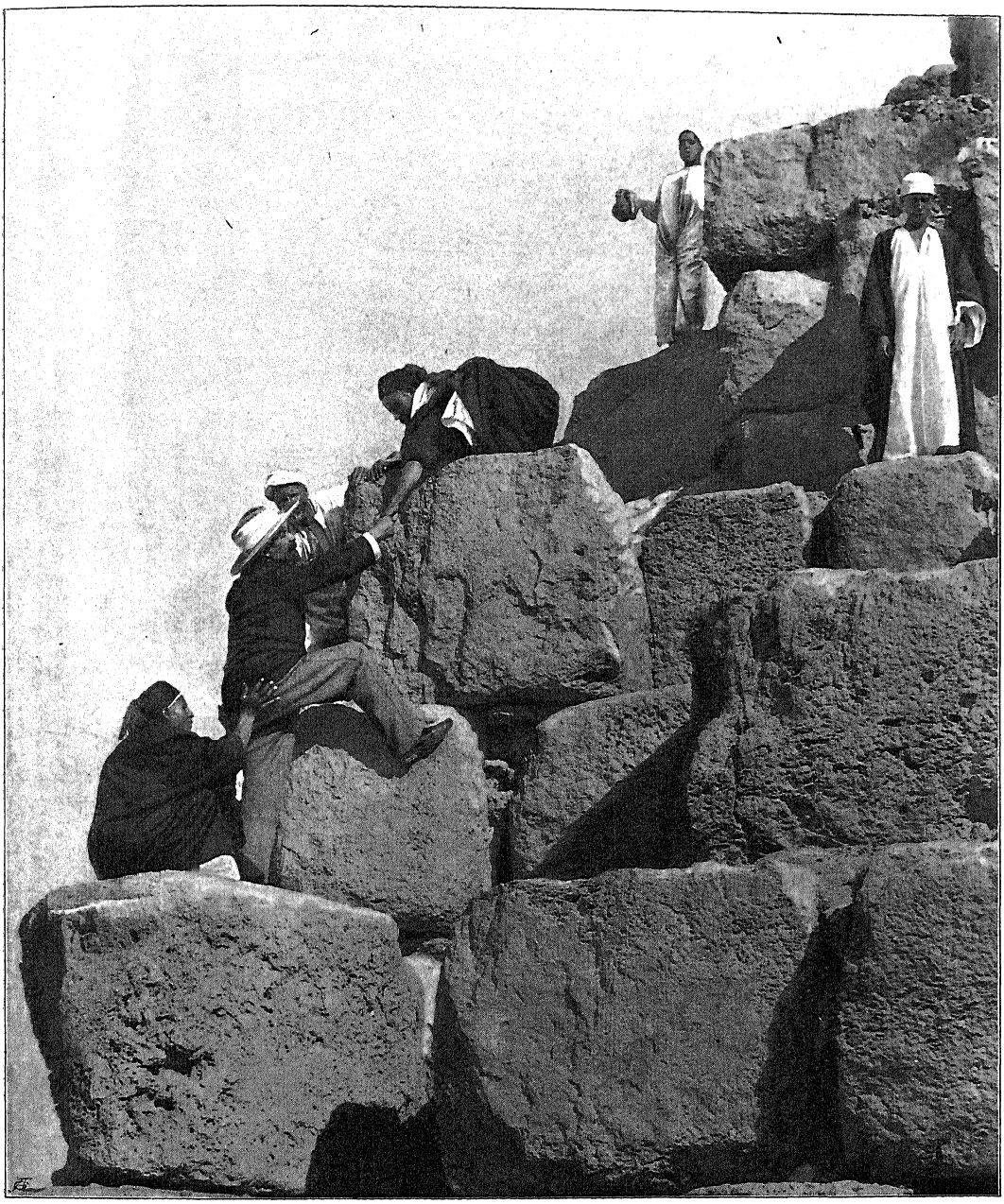

A PIRAMIS MEGMÁSZÁSA.

fekszik a kikötőhelytől, Port-Ibrahimtól; a helyi vonat segítségével azonban néhány percz alatt elérhető — lenne, ha tudniillik a helyi vonat és helyi vonatnak személyzete meg a mezítlábas, turbános utazóközönség nem lenne — egiptomi.

Így azonban nagyon sok időt vesz igénybe, a míg az imígyamúgy összetákolt indóház körül heverő közönség beszáll a rozoga, töredezett és függöny nélküli kocsikba. Persze csengetyű és más jelzőkészülék hiányában a szintén mezítlábas, kaftános kalauz csakis úgy képes a „t. cz. utazóközönségnek" a vonat indulását tudtára adni, hogy minden tekintet nélkül közibük vág és ököllel, bottal buzdítja őket a mielőbbi beszállásra.

Az a kiabálás, gesztikulálás és marakodás, a melyet ez a közönség a beszállás alkalmával kifejt, az csaknem leírhatatlan. Mikor végre az utazók egy része elhelyezkedett a csaknem a meggyulladásig forró fülkékben, megindul a vonat, még pedig minden haszontalan csengetés, kürtölés és fütyülés nélkül. A kit a kalauz bedöngetett, az utazik, a többi pedig várhat a legközelebbi „tessék beszállani"-ig.

A horgonyzó helyhez közel fekszik Port-Ibrahim, hajógyáraival és dockjaival; az egyedüli félig-meddig városnak nevezhető telep, a melyet az ember Európa elhagyása óta lát.

A város (Suez), a melynek a neve rövid idő alatt olyan ismeretessé lett, nem egyéb, mint Afrika sivatagjaira ültetett agyag- és homokfészek. A néhány száz egymáshoz zsúfolt házból álló fészek, három ecsetvonással könnyen lerajzolható lenne. Elől van a sötétzöld tenger, hátul egy szürke tömeg, felette a kék égbolttal. Az egész pedig együtt maga a megtestesült unalom. Európának itt már nyoma sincs; a mi itt él és létezik, az már Afrika, a szó legszorosabb értelmében.

Pedig mi volt még húsz-harmincz évvel ezelőtt, a csatorna építésének idején! Talán csak Kalifornia versenyezhetett az aranykeresés láza idejében az akkori Suez élénkségével. A világ minden részéből özönlött ide a temérdek munkás. A spanyol és portugál ugyanegy targonczát vont a csepühajú skandinávval és a szurok-

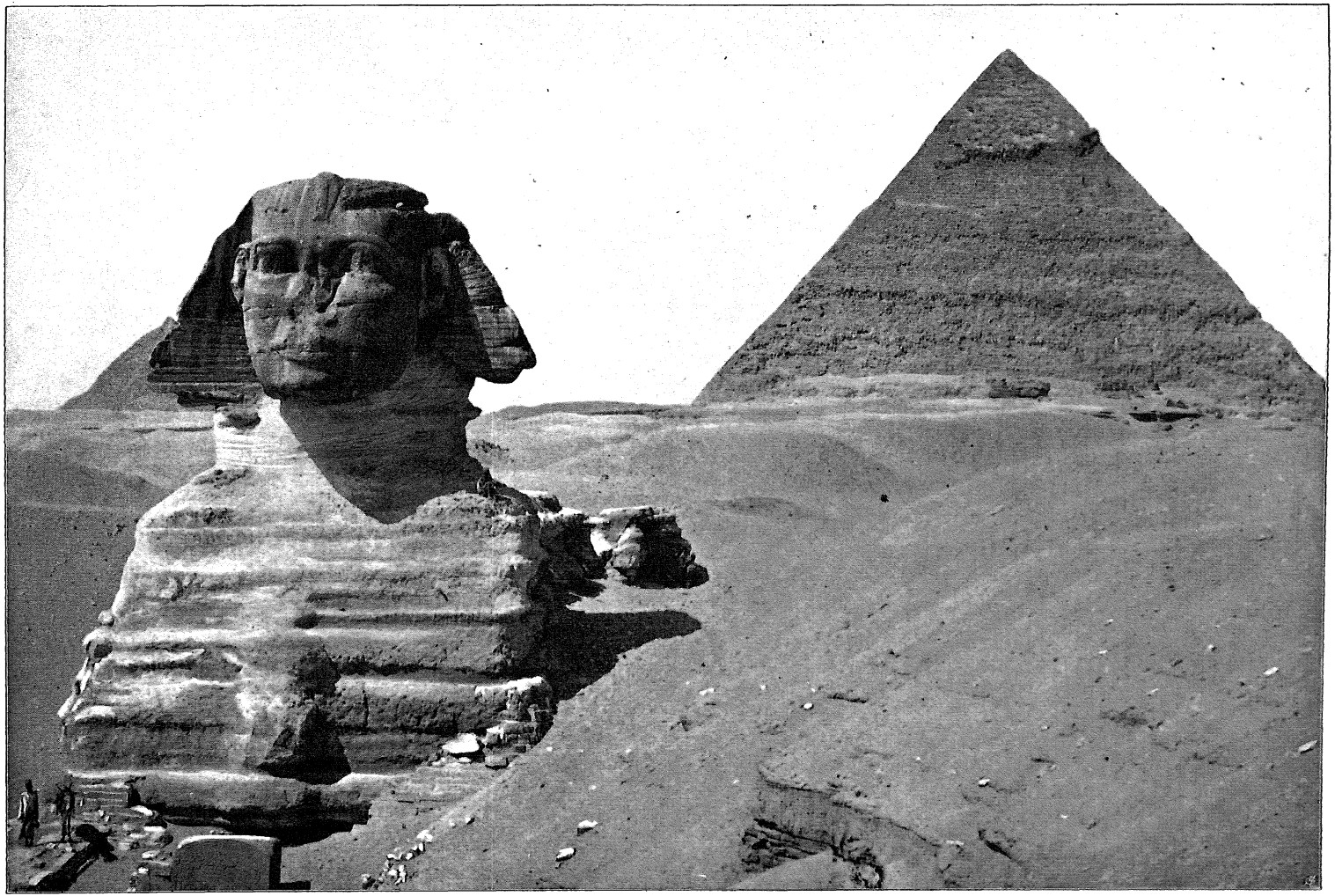

PYRAMIS ÉS SPHYNX GIZEH MELLETT.

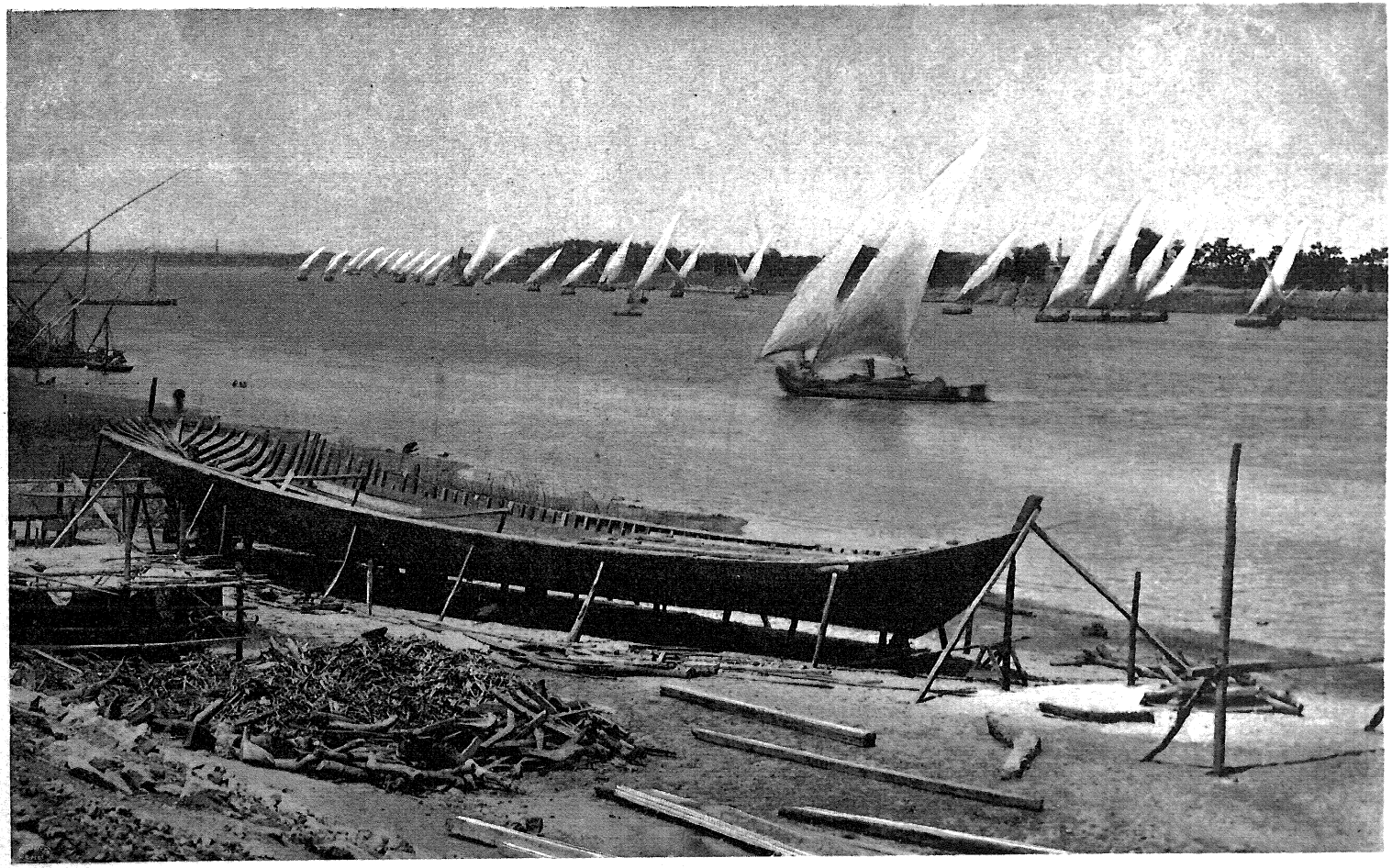

(Salgó Sándor fényképész gyűjteményéből.)

A NILUSON.

fekete négerrel; az angol és a berzenkedő franczia ugyanegy árkot vájt a türelmes hollandival és a bagózó északamerikaival. Millió és millió munkás kereste itt kenyerét, a melynek elköltésében nagyban segítettek a munkásokkal egyidejűleg ideözönlött kalandorok, szerencsehajhászók, hamiskártyások és festettképű szirének hiénacsordái. Csalás, rablás és gyilkosság napirenden voltak; a consulok, kavaszok és rendőrök maguk sem tudtak kiigazodni az embersalakból álló babiloni zűrzavaron. A csatorna kiépültével aztán a város visszaesett oda, a hol volt és valószinűleg nem is lesz soha más, mint kihalt arab falu.

Egyetlenegy pontja van, a melyhez némi mithosz és költészet fűződik. Tudniillik közvetlen a város határán barna-vörös homokbuczkán nehány elcsenevészedett és ujjnyi porréteggel fedett pálmafa áll, a melyeknek tövéből vízszegény patak csergedez. A hagyomány szerint ez lenne a „Mózes kútja", a melyet annak idején Mózes nyitott meg vesszőjével a szűkölködő zsidóknak. (A ki azonban elhiszi, hogy a zsidók megelégedtek az innen kiszivárgó vízzel, az nem ismeri a Mózes — kútját.) — —

Másnap reggel felszedtük a horgonyunkat és a jóakaró Aeolus segítségével duzzadó vitorlákkal indultunk neki az ezernégyszáz t. mértföldre terjedő útnak, a melyből ezerháromszázat az elviselhetetlen forróságról, számumjáról, rejtett szirtjeiről és csak nagyon gyér világítótornyáról híres Veres-tengeren kellett megtennünk Adenig.

A „Zrinyi" személyzete indulás előtt néhány érdekes egyéniséggel szaporodott. Többek közt hat darab — ökörrel. Nagyon könnyen lehetséges, hogy valamennyi a nagy és szent Apis-családból származott. De ha nem is ebből az arisztokratikus családból származottak is voltak, az mindenesetre valószinű, hogy abból az időből származtak, a mikor Fáraó éppen a hét kövér és hét sovány tehénről álmodott; specifikusan pedig, a mikor éppen a hét soványról.

Az ökrökön kívül hajóra vettünk még néhány hízót is. Az elégedetlen sertések között valóságos Hiób-türelemmel és rezignáczióval húzódott meg féltuczat berbécs és bárányka. A fejük felett egész sereg tyúk, rucza, kappan és liba gágogott, hápogott és kodácsolt,

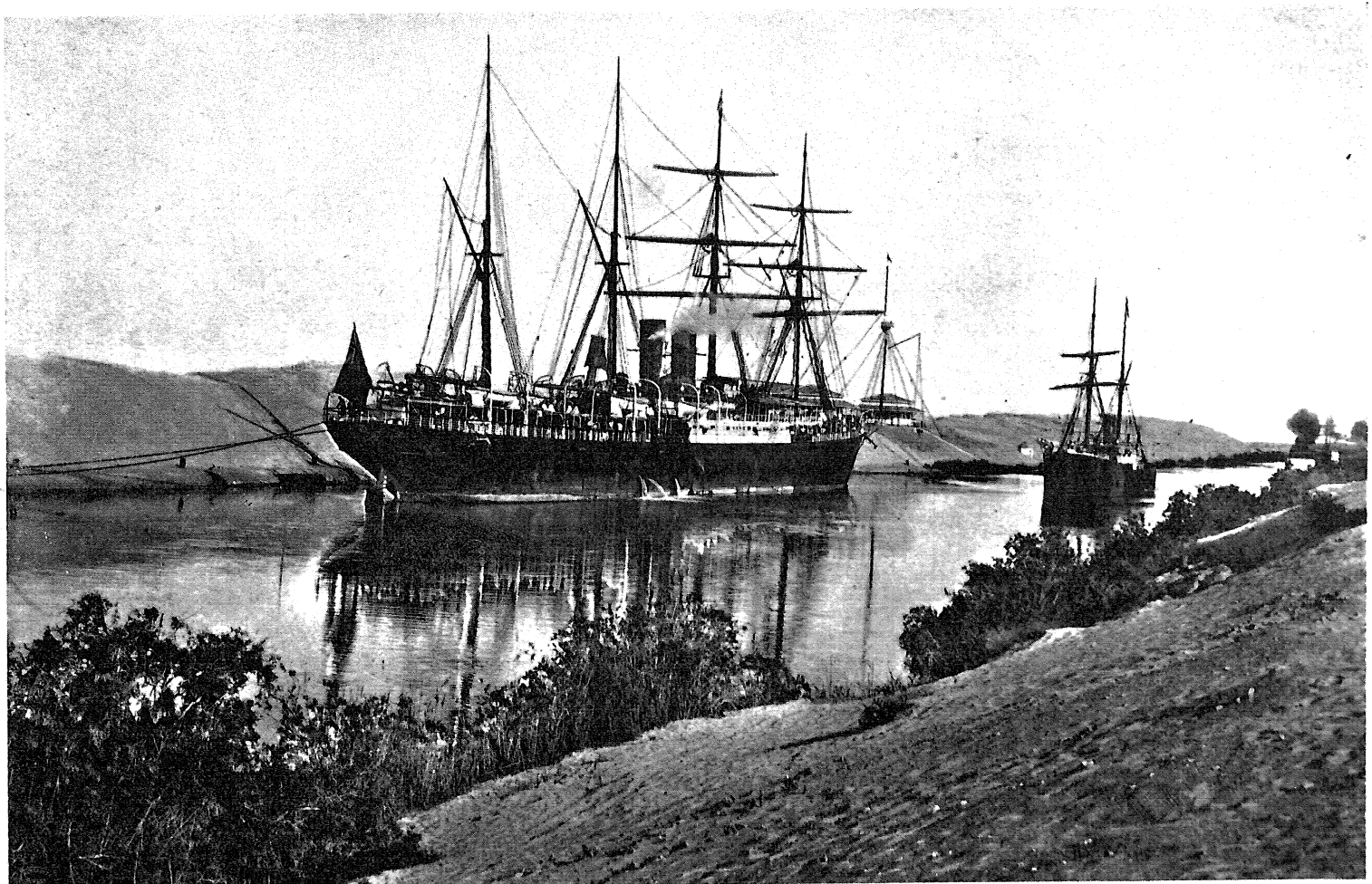

A „P. AND O." HAJÓJA ÚTKÖZBEN KHINA FELÉ.

úgy hogy a „Zrinyi“ inkább hasonlított modern Noé bárkához, mint büszke hadi hajóhoz.

Csupán a kiegészítés kedvéért – és igazán csak ezért — nagyon szerettünk volna még hajónkon szállást adni néhány ragyogó szemű, fehér fogú, apró lábú — arab libácskának is; de a hadi hajók drákói szigora ebben a tekintetben tudvalevőleg nem érti a tréfát.

A felsorolt közhasznú egyéniségeken kívül tizenkét arab és néger fűtőt fogadtunk fel a kazánok szolgálatára. A Veres-tenger gyilkos forrósága, a melyhez hasonló a földgömbnek kevés pontján van, néha már a fedélzeten is csaknem elviselhetetlen. Már most elképzelhető, hogy minő viszonyok között él az a néhány elátkozott pária, a kik arra vannak kárhoztatva, hogy a hajók szénfaló molochjait fűtsék.

A tapasztalat mutatta, hogy a mi legénységünkből kiválasztott fűtők a rettenetes forróságot nehezen tűrik el. Mint őszszel a legyek, úgy hullottak rakásra. Egy humánus rendelet következtében ez az emberkínzás megszűnt és a veres-tengeri útra bennszülötteket bérelnek, a kik sokkal kevesebbet szenvednek a borzasztó forróságtól.

„Drága“ négereinket azonban (naponkint hat aranyforinttal és élelmezéssel fizettük őket) az út elején nem igen vettük igénybe. A kedvező északnyugoti szél segélyével ugyanis hajónk éles orra meglehetős gyorsan szelte a „Veres“-tenger „sötétkék“ hullámait. Négereink ezalatt örvendettek a dolce far niente-nek és nagyokat nevettek fekete markukba a bolond európain, a ki drága pénzen fűtőket fogad és mégis rudakra vont vásznakkal utazik a tengeren.

De nem sokáig nevettek a jámborok. A „Two Brothers“ és a „Daedalus“ szirtekig eljutottunk valahogy a vitorlákkal. Itt azonban elhagytuk az úgynevezett „mérsékelt égövet“ és a ráktérítő átlépésével a tropikus égöv alá jutottunk. A szélcsend beállott és „a mór megkezdte kötelességét“: a mór fűteni kezdett.

A hőség, párosulva a hajókon, különösen a hadi hajókon uralgó rendkívül kényelmetlen, abnormis és soha de soha meg nem szokható életmóddal, már eddig is tűrhetetlenül kínos volt. Pedig ezen időig a szél is visszacsapott a vitorlákról s lengedezése nagyban

hozzájárult a hőség csillapításához. Most azonban a hajó valóságos pokollá változott.

Áthevített ólomfedélként terült el felettünk a világoskék égbolt. A nap izzó korongja szúróan perzselő sugarakat bocsátott le, a melyeket egész nap tenyérnyi nagyságú felhőcske sem enyhített.

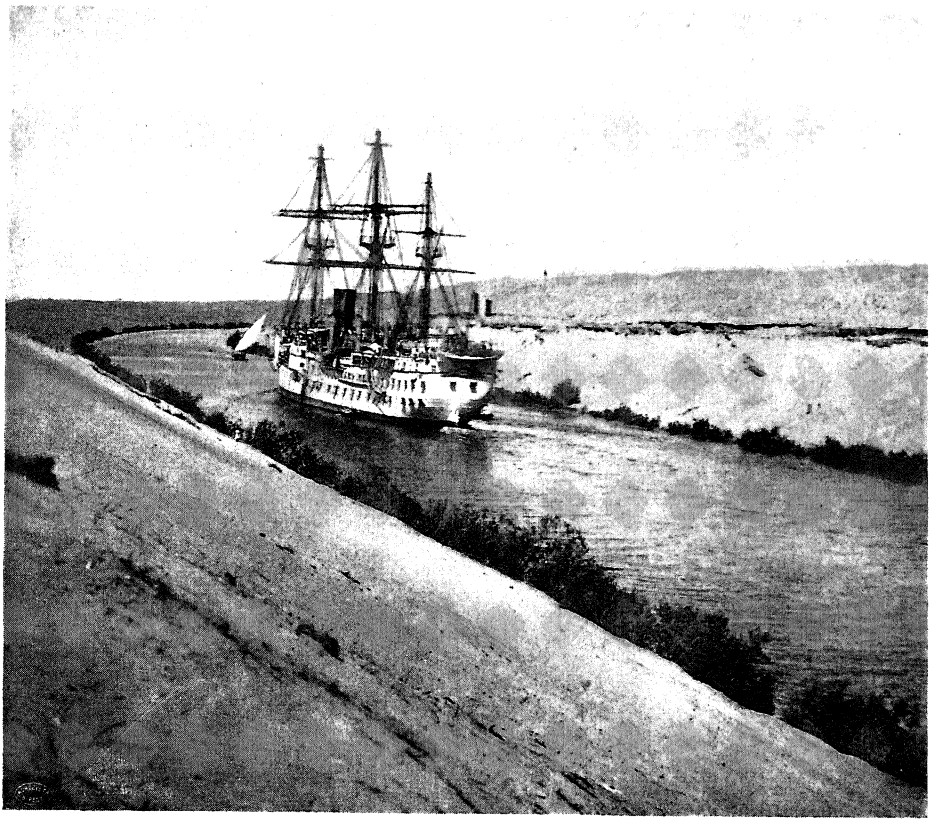

A SUEZI CSATORNÁN.

Öt percznyi foglalkozás az árboczokon egyenlő volt öt napi nehéz betegséggel. Időnkint fellebegett egy kis szellő, olyan kis fiók számum, a mely azonban enyhülés helyett csak a Szaharáról magával hozott forró homokat csapta az arczunkba. A fedélzeten, a kifeszített ernyők árnyában 38—40° C-ra emelkedett a hőség, míg a napon 50—52 fok volt az átlagos hőmérsék. Éjjel 34—35 fokra sülyedt a hőmérsék.

A kabinok hősége vitorla alatt harminczkét fokon állott változatlanul, míg gőz alatt harminczhat-harmincznyolcz fokra ugrott.

Alvásról, nyugalomról szó sem lehetett. Az ágynemű néhány percznyi fekvés után a kifacsarhatásig át volt izzadva; reggel bágyadtan, összetörötten és az izzadástól kimerülten hagytuk el fekhelyünket és fűtőkemencze-forróságú szűk kis kabinjainkat.

A gépeknél és a kazánok előtt a hőség irtózatos volt; mondhatni: pokoli. A szerencsétlen páriák hatvanöt-hatvannyolcz foknyi hőségnél dolgoztak; fekete testükön patakként folyt végig az izzadság. A kazánok nyitott ajtaján kicsapó láng forrósága a négereken és arabokon kívül minden más emberi lényt levert volna a lábáról. Kétórai szolgálat után felváltották őket; a mint feljöhettek a fedélzetre, elterültek ott és mint a talyiga előtt összerogyott gebe, mozdulatlanul és apathikusan feküdtek a szánalomra méltó szegény páriák.

A naponként két-háromszori fürdés és zuhanyozás a legcsekélyebb enyhülést sem nyujtotta. A tenger vize 28—29° C-on állott és ugyanilyen meleg volt a rendes ivóvizünk és minden más italunk is. Az óriási fogyasztás következtében a gépek által desztillált ivóvíz jóformán ki sem hülhetett; jég hiányában a sörünk és borunk langyos meleg vízhez hasonlított. Szivesen adott volna bármelyikünk reggelenkint egy aranyat egy pohárka friss vízért. Fagylalt vagy valami más hűsítő ital a felhevült fantázia utópiái közé tartozott.

Elképzelhető, hogy ily körülmények közt az édes haza talpunk alatti kis talaján, a „Zrinyi"-n, az életünk nem volt valami irigylésre méltó.

A tikkasztó hőség különben nem az egyetlen, a mivel a Vörös-tenger kedveskedik. Általános bágyadtság, teljes étvágy- és munkakedvhiány, nyomasztó főfájás, tökéletesen deprimált kedélyhangulat és mély apathia fogott elő mindnyájunkat.

Az uralkodó viszonyokhoz mérten a napi foglalkozás rendje és az öltözet is tökéletesen megváltoztatott. A legénység ruházata a kék csíkos matrózingen kívül könnyű fehér vászonzekéből és ugyanolyan nadrágból állott. A czipők egyidőre a zsákokba vándoroltak. A tisztikar öltözete szintén az előírt tropikus-ruházatból állott; tudniillik fehér vászon-zubbonyból, fehér nadrágból és fehér vászonczipőből. Sapka helyett fehér parafasisakot viseltünk.

Az említett ruhadarabokon kívül minden más ruhadarab elviselhetetlen lett volna.

A gyakorlatok, mint például az ágyúkkal, kézifegyverekkel és vitorlákkal, a kora hajnali és a naplemente utáni órákban tartattak. A többi idő alvással, fürdéssel és — izzadságtörléssel telt el.

Közbe-közbe akadt egy kis mulatság is: tudniillik czápavadászat.

Ezek a szörnyek ugyanis, a teremtésnek ezen gyűlöletes teremtményei, néha egész csordákban követték hajónkat. A ki csak egyszer látott czápát, az éppen olyan gyűlöletet érez vele szemben, mint valamely megbélyegzett, gyűlöletes emberrel szemben.

Napokon keresztül követték a „Zrinyi"-t és falánk mohósággal kapkodtak minden vízbe dobott tárgy után. Próbaképpen szalmacsutakot, bádogdarabokat, rongyokat dobtunk a tengerbe. Éppen olyan vadul rohantak ezekre a tárgyakra, mint a horgokra kötött hús vagy háj után. A bestiák nyílsebesen rohantak reá, szemüket merően a zsákmányukra szögezve. Az úszó tárgy közelében hirtelen felfordúltak, úgy hogy ebben a pillanatban csak fehér hasuk volt látható és csaknem félméterre kitátott szájukkal úgyszólva ráugrottak a zsákmányra.

Hogy ivóvizünket és más italunkat némileg iható fokra hűtsük le, nehány jól bedugaszolt üveget kötelekre kötöttünk és lebocsátottuk husz-harmincz méter mélységre. De rendesen csak az üres köteleket vonták fel; az üvegeket pedig rendesen elnyelték a czápák.

Minden kidobott horog — lánczokra erősített méter hosszú vaskampók — egy-egy czápát hozott a fedélzetre. Egy óra alatt néha öt-hat darabot fogtunk. A legénység — tudvalevőleg esküdt ellensége a czápának — dühösen rohant a fedélzetre vont szörnyekre és baltákkal, csákányokkal, meg emelő rudakkal zúzta szét a hatalmasan vergődő állatok koponyáját. Ez volt szegényeknek (a matrózoknak tudniillik) egyedüli gyönyörűségük az egész út alatt.

Az első bestia már a Veres-tenger bejáratánál, a Dzsebel-szoroson jött kapóra. Egy forró délutánon, mindjárt az ebéd után hangzott le az „árboczkosárból" az őrszem kiáltása: „Un pesce

cane!“ Az izgatott hangon kiáltott jelszó izgatottságba hozta az egész szemelyzetet. Percz alatt talpon volt mindenki és nézte az irányt, a melyben a közös notórius ellenséget jelezték. A matrózok irányában különben nem nagy gavallérnak mutatkozó élelmezési mester menten kéznél volt egy több kilónyi súlyú „Pöckelfleisch“-sal (besózott disznóhus), mialatt a hajómester előkészítette a „horgocskát a tengeri angyal“ számára. A horgocska tudniillik csaknem csónakhorgonyméretű, a melyet lánczra kötnek, ennek pedig egy jó erős kötél a folytatása. Ha a horog egyenesen a kötélre lenne kötve, ezt egyetlen harapással vagy rántással letépné a „tengeri angyalka“. A hajóácsok is előállottak szélesfejű baltáikkal, a pattantyúsmester pedig ölnyi hosszú, lábszárvastag rúddal, a melylyel az ágyutalpakat szokták lövés után visszatolni az lőrések felé. Az „első tiszt“, tengerészetünknek elismert első czéllövője, Mannlicher fegyverét készítette elő, miközben nem felejtette el megdicsérni a hajó tiszti szakácsát, a ki a legnagyobb önmegtagadással ajánlott fel — diónyi nagyságú tegnapelőtti birkahúst a horogra.

A készülődések teljesen be voltak végezve, mikor a czápa olyan közel jutott a hajóhoz, hogy mindnyájan láthattuk.

Legelsőbb nagy hátuszonyát vettük észre, a mely mintegy lábnyi magasságra állott ki a vízből; a zsákmányra vadászó czápa ugyanis rendesen a víz felszinéhez közel úszik.

Mintegy harmincz méternyire a hajó tatjától már láttuk az ocsmány állat szörnyű fejét is, később az egész állatot. Mintegy három méter hosszú, erősen kifejlett példány lehetett. Egy-két méternyire a horgon lógó húsdarabtól tette az első kisérletet, a mely azonban nem sikerült, miután bukdácsoló hajó elrántotta előle a zsákmányt. Második kisérlete szintén nem sikerült ugyanezen okból. Hirtelen meghosszabbítottuk a kötelet, a mely egy mitrailleuse talpához volt erősítve. A meghosszabbított kötél aztán nyugodtan úszott a hajó bukdácsolásai közben is.

A czápa harmadszor ugrott a zsákmányra. Mint a megdühödt tigris, úgy ugrott utána. Testének egy harmada künn volt a vízből, miközben csaknem egészen féloldalt fordult. A mint kitátotta bor-

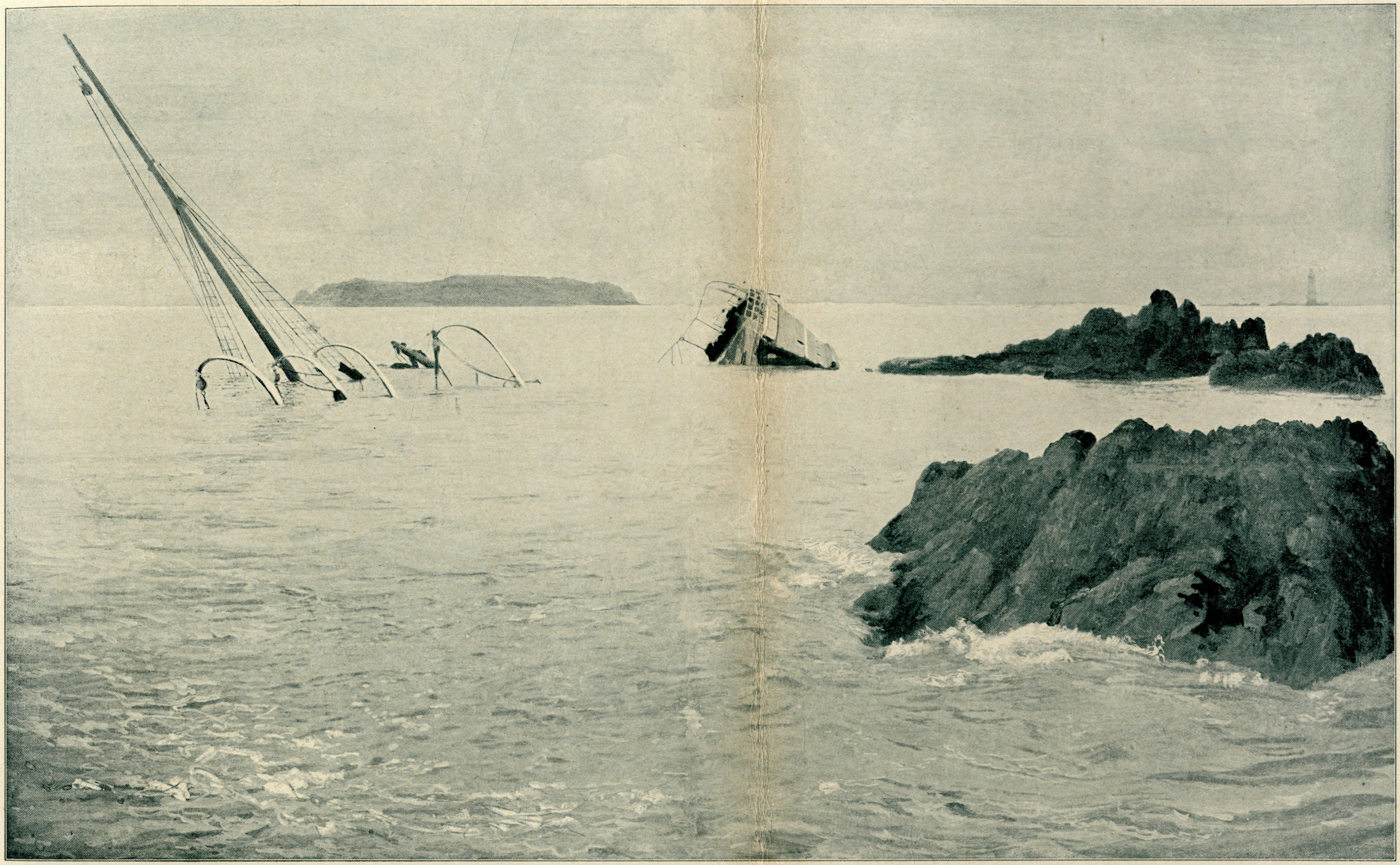

ZÁTONYON TÖNKREMENT HAJÓ RONCSA.

zasztó száját, egyszerre tünt el benne hús, horog és a láncznak egy része.

Lázas izgatottság fogott el mindnyájunkat a feszült várakozás után. A mint a horog eltünt a czápa szájában, a hajómester intésére a matrózok meghúzták a kötelet. Hurráhzva és dübörögve dobogtak végig a fedélzeten, miközben a hajómester készen tartott egy hurkot, hogy a czápának a farkát kösse le vele, mialatt a pattantyús mester az ágyúrúddal (Handspacke), az ácsok pedig a baltáikkal készültek fogadni a vendéget.

A horogra került állat irtózatosan csapkodott hatalmas farkával, mialatt a víz felszínétől a fedélzetig vonták. Vergődése következtében tényleg sikerült magát lerántania a horogról és visszazuhant a tengerbe; de drága áron. A felső állkapcsa egészen szétzúzódott. A czápával egyidejűleg visszazuhant a horog is, rajta a húsdarabbal és a mint ez is a vízben volt, a falánk és örökké éhes állat már ismét teljes dühvel vetette magát reá. Most már óvatosabban jártunk el a felhúzásban. Nem rángattuk, hanem „gyöngéden" felvontuk. A támadásban és csapkodásban kifáradt czápa is ildomosan viselte magát ezúttal, különösen miután a hajómesternek sikerült a kötélhurokkal a farkát körülfogni. A mint az állat feje egyenlő magasan volt a fedélzettel, a hajómester teljes erejével dugta az állat tátott szájába a férficzomb vastagságú farudat, az ácsok baltaütése pedig záporesőként hullott a fejére.

Végre előttünk feküdt a fedélzeten; leírhatatlan az a düh, a melylyel a legénység nekirohant a még mindig hatalmasan csapkodó állatnak. Ilyen dühvel csak a notórius gyujtogatót szokták az emberek meglynchelni.

Nekem jutott osztályrészül az agyoncsapott állat „feltrancsirozása". Matrózok még nem irigyeltek úgy embertől valamit, mint a mi legénységünk irigyelte tőlem ezt a funkcziómat.

A felnyitott állat gyomra és belei megmagyarázták azt a véghetetlen dühösséget, a melylyel zsákmányára rohant. Tökéletesen üres volt a gyomra. Még a hagyományos matrózcsizmát sem találtuk benne, holott tudvalevőleg a matrózcsizma a czápa zoologiájához tartozik.

Még akkor is, midőn a feje már szét volt darabolva és a belei kitépve és már teljesen gyanútlanul állottunk körülötte akkor is hirtelen olyan erősen kezdett a felbontott állat maga körül csapkodni, hogy egynéhány embert levert a lábáról.

Miután az állat sokkal vénebb volt, semhogy a legaczélosabb gyomrú tengerész is megemészthette volna „brodettó“ gyanánt (a mint a fiatalabb példányokkal szokott megtörténni), szétdaraboltuk és bedobtuk a tengerbe, hadd táplálkozzanak a gyilkos húsával azok az állatok, melyek máskor neki szoktak táplálékul szolgálni. Néhány percz alatt valóságos aquarium gyűlt össze hajónk körül és mi gyönyörrel néztük jóízű lakmározásukat. — — —

Hova-tovább délfelé, az Egyenlítőhöz közeledve, a hőség mindinkább tűrhetetlenné lőn.

A Dzsebel-Teyr és Zebayr szirtek közelében — Maszauah és Mokka magaslatán — a néger fűtők nagy része kidűlt. Ennek folytán a parancsnok kénytelen volt ismét a mi saját fűtőinket a kazánokhoz rendelni.

Ilyen körülmények között töltöttük el a „gyönyörűséges“ május hónapot és annak két legszebb napjait, a pünkösdi ünnepeket.

NEGYEDIK FEJEZET.

DZSIDDAH.

Dzsiddah kikötőjének érintése igen nehéz feladat. A nagyforgalmú kikötők között alig van még egy, a melyben a fenhatóságok olyan keveset tennének a kikötő megközelíthetőségére, vagy a kikötőben horgonyzó hajók biztonságára. Mindazon jelzések, óvintézkedések és útmutatók, a melyek a kikötőbe, különösen a Dzsiddáhhoz hasonló nehezen hozzáférhető kikötőbe való bejutáshoz feltétlenül szükségesek, teljesen hiányoznak. Ha itt-ott van valami jelzés, mint például: jelző gömb, világító hajó stb., ez olyan kezdetleges, a karban tartása annyira elhanyagolt, az elhelyezésük pedig annyira pontatlan és megbízhatatlan, hogy a betérő hajósok tekintetbe sem veszik a létezésüket. A kikötő bejáratát nem jelzi sem kiálló sziklafok, sem pedig a környéknek valamely jellemzetes részlete. A bejárat megtalálása kizárólag a csillagászati és hajózási számítások helyességétől függ. A kikötő bejárata pedig, éppen úgy mint a kikötő belsejét, valósággal ellepik a korallium-zátonyok. A kikötő bejárata és a horgonyzó hely között három hosszú korallium-zátony húzódik végig az egész kikötőn, a melyek csak itt-ott hagynak szűk kis rést, a melyen a hajó keresztül juthat. Ezek a korallium-zátonyok, meg a nagyon keskeny átjárók olyan veszedelmesek, hogy éjnek idején teljességel lehetetlen a kikötőbe bejutni. Sőt annyira félnek tőle a hajósok, hogy ha csak félig-meddig zavaros az idő, hát inkább künn a sík tengeren maradnak, a bejárat előtt s ott várnak, a míg az idő kitisztul. A korallium-zátonyok ugyanis a leg-

nagyobb rémei a hajósoknak. Ezek pedig Dzsiddah kikötőjét teljesen ellepik. Még pedig a zátonyok veszedelmesebb fajtájával. Ezek ugyanis egyrészt elég mélyen feküsznek a tenger szine alatt, hogy a hajós szemét kikerüljék, másrészt viszont elég közel a tenger színéhez, hogy a már csekély mélyjáratú hajóra nézve is veszedelmessé váljanak.

Ezen okból a vitorlás hajók megelégszenek azzal, hogy a kikötőben a várostól meglehetős távolságban ereszszék le horgonyukat, miután a kikötő bejáratánál levő nehézségek leküzdése már elég munkát ad. A könnyebben vezethető gőzhajók azonban a képzelhető legnagyobb óvatosság kifejtése mellett áthaladván a három korallium-zátony szűk nyílásain, merészen nekimennek a bejárattól bentebb eső nehézségeknek is, még pedig olyan közel a városhoz, a mely közelség egyenes arányban áll az illető hajó parancsnokának — „sneidigságával".

A kikötő belsejében a zátonyok olyan közel feküsznek a felszínhez, hogy felettük a tenger vizének szine már távolról megkülönböztethető és azonkívül felettük soha meg nem szünő hullámtörés — zajlás — van folyamatban. Ez a zajlás az egyedüli útmutató a veszélyes szirtek és zátonyok között, miután a dzsiddahbeliek szükségtelennek tartják a kikötőjükbe tartó hajónak egyéb felesleges módon — példának okáért a veszedelmes pontoknak megvilágításával — mutatni az utat. Ők ugyanis azt tartják, hogy: „kizmet". A mi magyarul körülbelül annyit jelent, hogy: annak az illető hajónak a nagy próféta kegyelméből az a rendeltetése, hogy vagy bejőjjön a kikötőbe, vagy nem. Ha be kell jönnie, akkor bejön amúgy is; ha pedig az a rendeltetése, hogy tönkremenjen, no akkor meg fölösleges mindennemű világítás, mert úgy is tönkremegy!

A „Zrinyi" teljes gőzerővel száguldott végig a szerteszét fekvő zátonyok között. Néha olyan szűk utak közé került, hogy a jobbra és balra fekvő szirteken megtört hullám tajtékja fölcsapott a hajóra, holott előtte közvetlenül a tenger sima zöld szine fehérfodros hullámokat vetett, a mi annak a jele, hogy előtte is szirt feküdt az útjában. Alig néhány méternyire ettől, a „Zrinyi" hirtelen kanyaru-

lattal jobbra vagy balra csapott; ilyen zeg-zugos fordulatokkal és kitérésekkel tartotta magát a korvetta tiszteletteljes távolban a halált rejtő szirtektől. Néha elállott a lélegzetünk, a mint a korvetta teljes erejével nekirohant a zátonynak és csak annak közvetlen közelében fordult orrával a szabadabb víznek.

Éppen azért, hogy ezeket a hirtelen kanyarulatokat és rögtöni kitéréseket megtehesse, vezette a parancsnok a hajót „teljes erővel". Mert tudniillik minél gyorsabban fut a hajó, annál gyorsabban és egyszersmind annál könnyebben is enged a kormány nyomásának. A teljes gőz alatt futó hajó megfordulási körének sugara ugyan nagyobb, mint a lassan futóé, de a hajó kormányának gyorsabban engedelmeskedik és így hirtelen szükségessé váló eltérések az éppen követett útiránytól biztosabban foganatosíthatók. A „Zrinyi" tehát olyan gyorsan futott, a mint a gépei hajtani képesek voltak és csak ezáltal volt képes közvetlen a szirt előtt irányából hirtelen fordulni. — — —

Az arab sivatag izzóan forró homokjára épített város az elhagyatottság és egyhangúság szomorú képét mutatja. Köröskörül meglehetős erősnek látszó kőfal veszi körül a várost, ugyancsak ellenállónak látszó hatalmas kapuval. Közelebb jutva azonban nagy a csalódás. A kőfal repedezett és töredezett, a kapu pedig korhadt gerendákból áll, különben is meggyengítve a beléje vésett temérdek keleti czikornya és faragás által. Néhány kiskaliberű ágyúval egyetlen óra lefolyása alatt romhalmazzá lehetne lőni a falat és kapukat. Itt-ott kiemelkedik egy-egy magasabb háztető, meg a nyulánk, vékony minarett. Valamennyin vakító fehér fényben törik meg a rekkenő forrósággal perzselő napsugár. A kőfalon kívül szélesen kiterjedt sárga homokterület veszi körül az egész várost. Maga a megtestesült sivárság és a homoktenger helyenként úgy csillog, mint az üveg, a homok pedig olyan forró, hogy égeti az ember talpát. — A tenyérnyi felhővel sem borított magas azurkék égboltozat, az abszolutus száraz levegő és a háttérből kékes párába burkolt hegylánczolat emlékeztet bennünket azokra a vidékekre, a melyeket odaát a Csendes-oceán partján, a kopár Cordillerák tövében lát-

tunk és a melyek szintén vakító fehér fényben tárultak fel előttünk. Úgy, mint amott, itt Dzsiddahban is csak az idegen nemzetiek consulátusainak épületei fölött lengő tarkaszínű lobogók az egyedüli szinek. Különben pedig leírhatatlan sivár, kopár, csupasz és színtelen minden. Az egész városban nincsen két ház, a melyik egyforma magasságú lenne, vagy a melyik valamilyen viszonyban állana a másikhoz. Mintha valami gigászi kéz óriási pohárból olyanformán szórta volna ki a kész házakat, mint a hogyan a

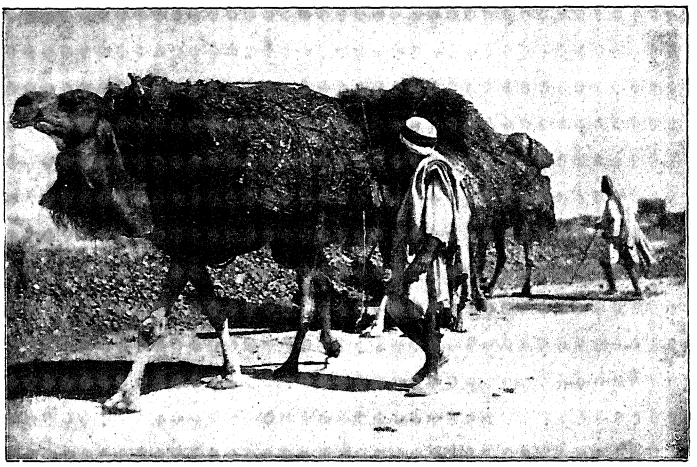

koczkázó ember a koczkákat szórja ki a pohárból az asztalra, olyan rendetlenül feküsznek az épületek szanaszéjjel. A hol utczák és térségek vannak, azok szemmelláthatólag csak úgy véletlenül, Allah kegyelméből jöttek létre. A házak legtöbbje magas; néha háromemeletesnek tartaná az ember, ha nem látná, hogy itt nincsenek emeletek, csak az ablakok egy része fekszik magasabban a többinél. Az ablakok azonban nem egy sorban feküsznek, hanem szintén csak úgy véletlenül, a mint a pallérnak éppen eszébe jutott. Jóllehet a nap perzselő forrón süt, függöny vagy ablakredő sehol sem látható. Csak a háremek ablakainak van olyan sűrű léczrácsozata hogy a legkiváncsibb idegen sem kandikálhat be az épp oly kiváncsian leskelődő háremhölgy. Azt azonban meg kell Dzsiddahnak adni, hogy a lakossága nagyon érdekes. Persze, nekünk idegeneknek. Tekintettei arra a körülményre, hogy Dzsiddah egyik

legfőbb kapuja a mekkai zarándoklásnak, az utczáin képviselve találjuk néha az izlamhoz tartozó népfajoknak egymástól legtávolabb lakó képviselőit. Ránk nézve legérdekesebbek azonban maguk a „bennszülöttek", a tulajdonképpeni dzsiddahiak. Valamennyinek a ruházata rendkívül jellemzetes, festői, mondhatni fantasztikus. Legfeltünőbb alakok a beduinok, ezek a csontos arczú, szikár és magas alakok, pergamentszerűen összeaszott sötétbarna arczbőrrel, mélyen fekvő, szúrós tekintetű, koromfekete szemekkel, a melyeket magasan ívelt, vastag és bozontos szemöldök árnyal be. Ruházatuk főalkatrésze a köpenyeg módjára viselt pokrócz, a melyet legtöbben arany-zsinórral kötnek a homlokukra. Valamennyinek dúsan kirakott tőr vagy kard van az övébe szúrva, igen sokan pedig ezeken a fegyvereken kívül ezüsttel-aranynyal kivert pisztolyt is hordanak. A sötét arczú beduinok után legfeltünőbb alakok a dervisek; akárhányszor csontig lefogyott, szennyes bőrű emberek, az évek óta tartó elhanyagoltság következtében torzonborz hosszú szakállal, a viszontagságoktól megtépett ruházattal, helyesebben mondva csak rongyokkal fedetten. Különösen nagy tiszteletben részesülnek azok a dervisek, most már „szentek" a kik éppen most érkeztek vissza Mekkából, s ámbár már nem lennének reá kényszerítve, de azért még most is folytatják a rettenetes önsanyargatást és önkínzást.

Ezeknél sokkal rokonszenvesebbek a méltóságteljesen lépkedő törökök és arabok. Jól ápolt és gondozott testüket tiszta és rikító színű selyemkaftán fedi, a törökök fezet, az arabok pedig patyolatfehér turbánt viselnek fejükön.

Feltünő alak némely hófehér szakállú, méltóságteljes magatartású aggastyán, a kinek jobb- és baloldalán két-két, vagy három-három kis fiúcska lépdegél, a kiket az aggastyán — vagy jobban mondva: aggastyán külsejű öreg — kéznél fogva vezet. A fiucskák átlag tíz-tizenkét évesek; nagyon szépen vannak öltöztetve, zöld, sárga és rózsaszínű ruhákban, sárga szattyán-csizmákkal és szép pirosra kifestett arczczal. Süveget nem viselnek, ellenben a hajuk szépen fel van bodorítva és jószagú olajokkal bekenve. Az aggastyán olyan méltóságteljesen lépked a kézen vezetett fiúcskák-

kal, a kikkel néha kitölti az utczát egész szélességében, mint a hogyan az operai előadások alkalmával a felvonulások alatt a keleti fejedelem elé vonulnak a tributumként felvezetett leányzók, vagy a fejedelmi sarjadékok. Ezek a kis fiúk ugyanis arra valók, hogy „megédesítsék" az aggastyán vágyait, a mit a háremében őrzött nők és leányok már nem tudnak megtenni. Minálunk, Európában,

FIATAL ARABS NŐ.

az aggastyánok és fiúgyermekek között fennálló ehhez hasonló viszonyt a büntető törvénykönyv igen súlyos fegyházzal bünteti azon czímen, hogy ez „fajtalanság"; Dzsiddáhban azonban, valamint egész Arábiában ezt a viszonyt — férfiak és fiúgyermekek között — egészen más szemmel nézik és nem fajtalanságnak tekintik, hanem igen szép és igen jól jövedelmező üzletnek.*

* A mint majd látni fogjuk, Khinában, főképen az északi tartományokban, a homosexuálitás igen nagy mértékben van elterjedve. Illusztrálásul egyelőre megemlítjük azt a tényt, hogy a khinai császárnak évenként három ezer eunuch „dukál", a főherczegeknek és más közeli rokonoknak rangjuk szerint harmincz, húsz és tíz eunuch. Az eunuchok nem a nevükhöz fűzött háreműri szolgálatot teljesítik, hanem egészen másfajtájú hivatásuk van.

A női nemmel igen ritkán találkoztunk Dzsiddah utczáin, a miben persze nem mi voltunk a hibások, hanem a dzsiddahi asszonyok, a kiket úgy társadalmi helyzetük, mint talán a tényleg nem embernek való forróság, a hűvös hárem kopár falai között tart vissza. Pedig nagyjában és átlag elég kellemes külsejüek, amennyire azt az éppenséggel nem graciozusnak mondható viseletük után meg lehet ítélni. A ruházatuk szürkés-fekete bő köntösből áll, e fölött

NÉGER ASSZONY DZSIDDAHBAN. (— NEM FIATAL).

a fejükön megerősített mantilla-szerű köpenyke, az idomokat elrejtő „feredzse"; a lábukon magasszárú sárga szaffián csizmácskát hordanak, a melyet félig elföd az ugyanilyen színű, dúsan hímzett hegyesorrú félczipő. Az arczukon valamennyien, tudniillik a férjezettek és a hajadonok, kicsike fehér álarczot hordanak; nem valami kedves látvány ugyan a lárvával elcsúfított kerekállú gömbölyű arcz, de határozottan kellemesebb látványt nyujtanak, mint egiptomi nővéreik a hosszan lelógó fekete lebernyeggel. Hogy az álarcz mire való, azt

ők tudják. Mi, Dzsiddah utczáin ődöngő európaiak, úgy gondoltuk, hogy sokkal okosabban tennék ezek a rendesen kissé túlmolett arabnők, ha nem az arczukat födnék el, hanem inkább a — lábszárukat. Dzsiddahban ugyanis, valamint lejebb délfelé, Hodeidában és Mokkában, az asszonyok az „alj"-at meg a felső szoknyát magasan feltűrik az övükben. Hihetetlen magasan: jóval a térd fölött. A lábszár azonban nem igazán mezítelen, csak annak látszik. A — tricot ugyanis, a melyet a szoknyák alatt viselnek, tökéletlen hússzínű. — Az a vélemény, a melyet mi „Zrinyi-beliek" ezen a legenyhébb esetben is furcsának talált női viselet felett nyilvánítottunk, meglehetősen egybehangzó volt. Tudniillik nemcsak nagyon illetlennek és ízléstelennek találtuk, hanem a nyolczvan kilogrammon és harminczöt éven felüli nőknél egyszerűen — visszataszítónak.

A „DRÁGA" ITAL.

A telivér keleti város magában egyesíti a Kelethez fűzött „várakozásainknak" és fogalmainknak csaknem valamennyiét. Tudniillik: szenny, bűz és piszok mindenütt. A házak kinyitott ablakain és ajtóján kiömlő végtelenül kellemetlen szag, a melyben az avas juhfaggyú illata „vörös fonálként" húzódik végig, továbbá a temérdek zöldséghulladék, a melyből viszont a hihetetlen mértékben használt vöröshagyma illata érzik ki legerősebben, a szélcsendes forró levegőben olyan mereven ül a házak előtti járdákon, mint a kőfal.

A levegő tele van finom apró homokkal, a melytől kicserepezik az embernek az ajka és behatol a szem köthártyájára. Miriád és miriád légy meg apró muslicza lep el mindent az utczán, a járdákon s a küszöbön, a mi nem anorganikus anyag. Fekete lepelként ülnek a hulladékokon, a gyümölcsön és a gyermekek szemén-száján.

Eső jóformán a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Eltelik néha két-három év, hogy Dzsiddahban egyetlen csepp eső esett volna. És ez nagy szerencse a dzsiddahiakra nézve, a mennyiben nem mossa szét a házaikat. Az „építészeti ipar“ tudniillik igen gyenge lábon áll ezen a vidéken. A mint az eső kissé huzamosabb ideig tart, kimossa a falak kövei közül az összekötő anyagot és a házak — rakásra dőlnek.*

FIATAL ARAB LEÁNY AZ ALKOROZZÁVAL.

A bazárok és kávéházak kivételével az utczák üresek, kihaltak. Hébekorba végigvánszorog egy-egy hosszú tevekaraván lassú czammogással; a tevék mellett menő hajcsárok talán még szótlanabbak, mint jószágaik. Véghetetlen egykedvűséggel lépegetnek, fedetlen fővel és meztelen lábbal a tikkasztó forróságban.

Ámbár sok küzdelemnek és nélkülözésnek voltak kitéve hosszú útjaikon, a sivatagon keresztül, azért Dzsiddahban vajmi kevés enyhülést találnak. Az egész városban nem találnak egy talpalattnyi árnyékot vagy üdülőhelyet. Még a szomjúság oltására szolgáló vizet is drága pénzen kell venniök. A városban nincs kút sehol; csak az utczasarkokon vagy valamely

* Galimberti magyar-osztrák consul Dzsiddahban, említi, hogy 1888-ban a néhány napig tartó esőzés következtében nyolczvannégy ház dőlt össze a városban.

könyörületes szivű háztulajdonos házán vannak csapok megnyitva, melyeken vékony sugárban folyik ki a drága ivóvíz.

Néhány évtizeddel ezelőtt Hedzsász-tartománynak — a melynek Dzsiddah a fővárosa — török kormányzója a Dzsiddah közelében fekvő hegyekről nagy költséggel és fáradsággal vízvezetéket létesített. A kormányzó eltávozása után azonban a kapzsi dzsid-

SZŐNYEGBAZÁR.

dahiak szétrombolták a vizvezetéket, azon okból, hogy a karaván ok, de különösen a mekkai és medinai zarándokok ne kapják ingyen az ivóvizet, hanem hogy a városbeliektől vegyék drága pénzen, és inkább megelégedtek a város határán szivárgó patak piszkos vizével, semhogy erről a nagy jövedelemforrásukról lemondjanak. A mekkai zarándoklások időszakában még most is egy font sterlinget kell fizetni egy girbe vízért. (Egy girbe = 40 liter.)

Fű, fa seholsem látható. Csupán a kormányzó palotája előtt áll két elcsenevészedett, porral fedett pálmafa; ez a két szánalomra méltó fa Dzsiddahnak minden növényzete.

SZŐNYEGSZÖVÉS.

Jóllehet Dzsiddahnak huszonkétezer lakosa van és Közép-Arábiának a legjelentékenyebb városa, a mely csaknem góczpontja a közép-arábiai kereskedelemnek és forgalomnak, mégis egyike a legkihaltabb, legcsendesebb helyeknek, a hol emberek tartózkodnak. Mintha minden élő és mozgó lény kizárólag a bazárokra és kávéházakra szorítkoznék, annyira kihaltak a többi utczák és terek, és viszont olyan zsúfoltak a bazárok. Mindaz, a mit Arábiából hoznak, vagy Arábiába visznek, az ezen aránylag kis ponton, a dsiddahi bazáron van felhalmozva. Különösen szőnyegek, gyanta, mirrha, fehér korall, aloé, datolya, kokuszdió, kávé, gummi és indigó megy Dzsiddahn keresztül. Egész Arábia szőnyegeit itt halmozzák fel, miután az Adenen és Hodeidán kivitt szőnyegek többnyire Perzsiából és ennek szomszéd tartományaiból, Bokhara, Kokand és Khivából származnak. Hanem azért Ázsiának bármely vidékéről származó szőnyegekben bőven lehet válogatni, kivévén a szmirnait, a mely anyagra és szépségre annyira messze áll ezek mögött, hogy itt nem állják meg helyüket.

Sok ezerre tehető Dzsiddahban a fölhalmozott szőnyegek száma. Nagyon igénytelen külsejű bódéba lépve, a melynek külsejéről ítélve az ember legfeljebb berbécshúst, rizst vagy főzőedényeket remélhet találni, sok száz meg száz szőnyeg van egymás fölé rakva. Az ajtóküszöbön szilke kávé és rotyogó nargiléh előtt guggoló kereskedő legkevésbbé sem zavartatja magát a belépő vevő által. Nyugodtan iszsza tovább kávéját, bízván abban, hogy a vásárolni szándékozó majd kiválasztja magának a megvenni valót. A kimondott árból nem enged egyetlen baslikot sem; a mely szőnyegre kimondta, hogy az tíz Napoléon d'or, azért tíz Napoléon d'ort kell fizetni, különben nincs szőnyeg. Nyugodtan végignézi, a mint a vásárló felbolygatja az egész raktárt; egyetlen szóval nem tiltakozik, de viszont egyetlen mozdulattal sem segít. A végén persze megkapja azért a követelt árat, miután ritkán távozik valaki a nélkül, hogy legalább egyet ne vegyen meg a temérdek gyönyörű portékából.

Sok tekintetben azt a benyomást teszi a bazár, mintha a vásár csak kínálatból állana, olyan kevés a vevő. A kínált czikkek,

vagy mondjuk a „kiállítók készletei“ néha nevetségesek. Például: négy-öt darab lepény, három-négy csomó retek vagy hagyma; egy liter rizs és mintegy tíz darab burgonya. Ezt a „készletét“ azonban

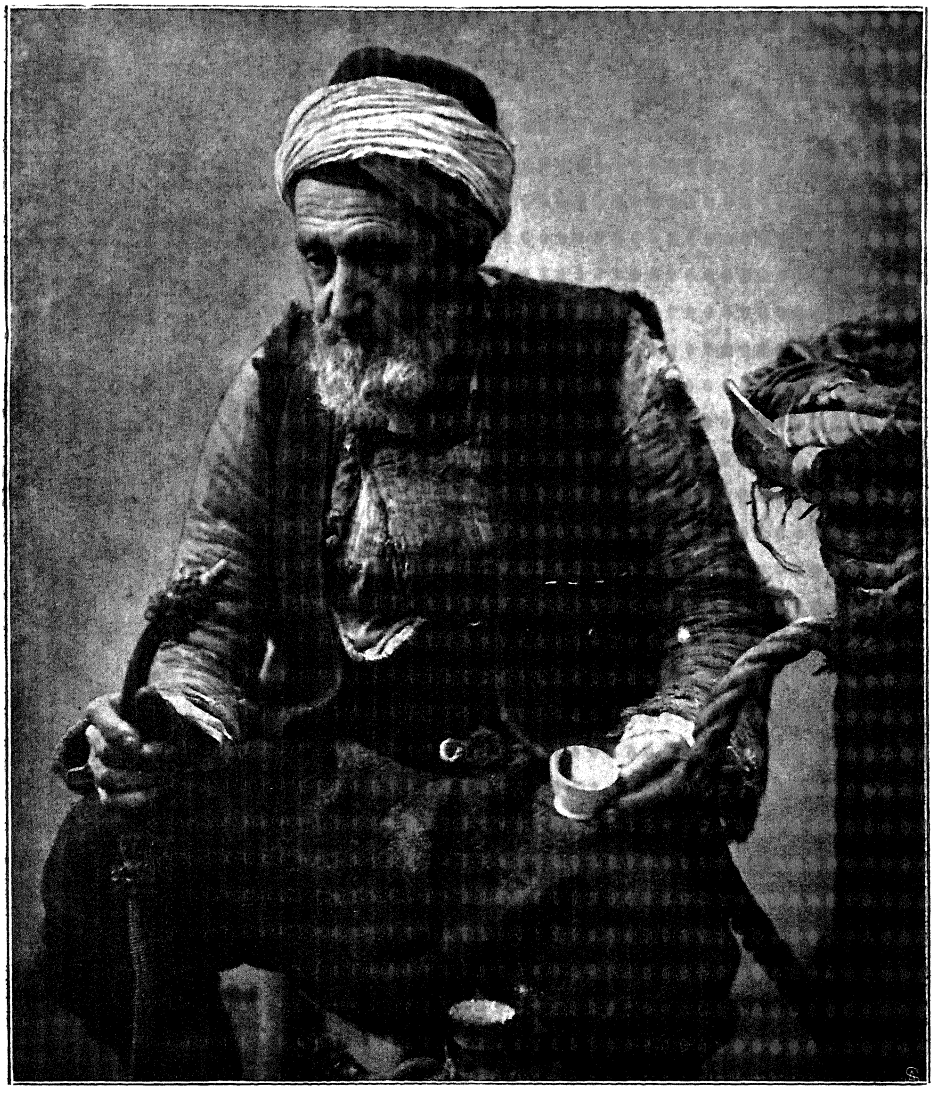

A „KUNDSAFT“.

a „kiállító“ kifogyhatatlan szóbőséggel tudja kínálni és feldicsérni. Végre akad egy vásárolni szándékozó s megáll a hagymaárús előtt. A pénzes zacskót a kezében tartja, tehát okvetlenül „bevásárol“.

— Szálem alejkum! — mondja, kissé meghajtva magát, miközben a tenyerével érinti a homlokát.

— Alejkum szálem, — viszonozza a kereskedő, és kéri a „kundschaft"-ot, hogy foglaljon helyet. Az öreg arab — mintegy ötven-hatvan éves férfiú — méltóságteljes nyugalommal leül keresztbefektetett lábaira, elfogadja a szilke kávét, a melylyel megkínálja a „kereskedő", hosszú fehér szakállába mormog valamit, — rövid

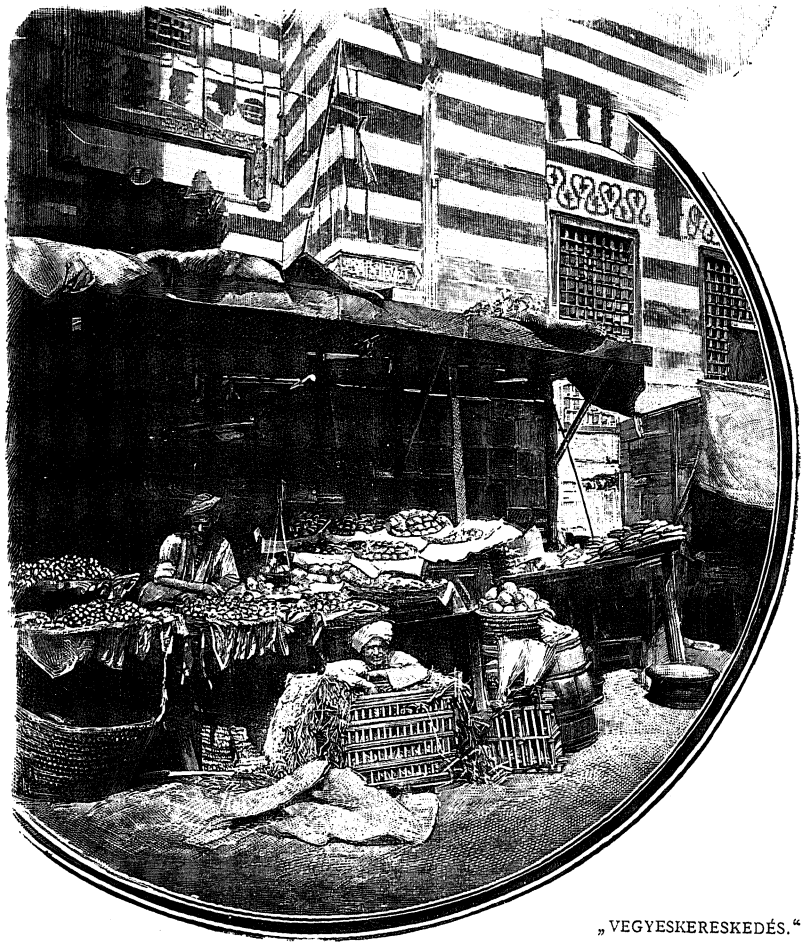

„VEGYESKERESKEDÉS."

imát — szürcsöl a kávéból, aztán kezébe veszi a vásárlandó czikkek egyikét, már csirázni kezdő vereshagymát a „pudli"-ról, azaz a földre terített rongyról.

A kereskedő mond valamely árat, a mire az ősz vevő igenlőleg bólint a fejével, a mi tudvalevőleg arabusul annyit jelent, hogy: igenis nem. Most erre a vevő mond árat, a mire viszont a keres-

kedő mondja: „jok“, azaz hogy: nem. Végre elkezd mindakettő beszélni, később kiabálni, végre kiabálva gesztikulálni. Azt hinné az ember, hogy most menten egymás fejéhez vagdossák a vitás árúczikket, olyan dühösen vitatkoznak annak kitünősége és felülmulhatatlansága fölött az egyik oldalról, másrészről pedig annak minden kritikán alól álló mizerábilis mivolta felől. Mintegy húsz percznyi alkudozás után, miután mind a tíz hagyma gondosan megvizsgáltatott, súlyra, szagra és nagyságra nézve egyaránt, végre megállapodásra jutottak: a „kundsaft“ magához veszen három darab hagymát, fizet értök egy piczike kis rézdarabot, méltóságteljesen fölemelkedik, meghajlik, megérinti a homlokát és odább megyen a — rizskereskedőhöz.

Persze a procedura ismét elől kezdődik. — — —

A nagy kínálatban engem is elragadott a bevásárlási kedv. Nem akartam eltávozni Arábiának híres piaczáról a nélkül, hogy valami benszült terméket ne vigyek magammal. Valami eredeti hedzsászi arab emléket akartam vásárolni. Választásom a következő „dsiddahi kiviteli productumokra“ esett: vettem egy szép nargiléht, egy darab fezet, a mely magasságra nézve megszégyeníthetett volna akármilyen czilindert; vettem továbbá egy „mángál“-t, a melynek a parazsat tartó alsó része valamint a borítófedele szépen ciselírozott „arabeskekkel“ volt díszítve, tetején a félholddal. Vettem továbbá kacskaringós orrú sárga papucsot, meg egy tökéletes török kávéskészletet, a mely állott a kávédarálóból, hat darab fületlen apró kávéscsészéből és a kávéfőző-ibrikekből. Képzeletben már láttam magamat, a mint odahaza guggolok a kis bokharai szőnyegemen, előttem a nargiléh rotyogó üvege, az izzó szénnel töltött mángál, lábamon a sárga papucs, fejemen a fez, kezemben a kávés szilke a mokkával. Képzeletem olyan élénk volt, hogy még a — háremet is el tudtam magam körül képzelni és lábaim már fájni kezdettek a rajtuk való üléstől. Öntudatomat természetesen az emelte leginkább, hogy mindez „originális“ és „hamisítatlan valóságos hedzsászi arab gyártmány és productum“.

A mint azonban a hajóra érkeztem, hirtelen vége szakadt az

én arab illuziómnak. A hajónkon talált dzsiddahi consulunk volt az, a ki ezeket szétrombolta. A minő jótevő szellemek ezek a consul urak ott a messze távolban, éppen olyan kegyetlen illuzió-rontók sok más tekintetben. Úgy történt most is. A consul kérlelhetetlen őszinteséggel és nagy szaktudással a következőket bizonyította rá az én „hamisítatlan és originális" dzsiddahi émlékeimre: A kávé nem arab, hanem igenis ceyloni termés, a mely csaknem a felével olcsóbb és kétharmaddal rosszabb, mint az igazi mokkakávé; a kávéfőző-készüléket közvetlenül — Alexandriából hozzák, kivévén a szilkéket, a melyek tényleg nem Alexandriából, hanem — Přibramból, Csehországból származnak. Ugyaninnen való származású az „arab nargiléh"-nek az üvege, míg ellenben a hosszú szára Marseilleből származik, a mely város köztudomásúlag nem Hedzsászban, hanem Dél-Franczia-országban fekszik. A fezemet ellenben, valamint a kacskaringós orrú sárga papucsaimat egyenesen — Wienből szállították Dzsiddahba; az izzó parazsat tartó „mángál" pedig — Malta-szigetén látta meg a napvilágot először.

Nagyobb bizonyság kedvéért a consul úr szives volt mindezeken az árúczikkeken az illető gyárak jelzéseit megmutatni, a melyek az „arab emlékek" rejtettebb helyein voltak ugyan alkalmazva, de azért nagyon félreismerhetetlen módon.

Bőven kárpótoltuk magunkat a dzsiddahi fekete kávéval, a mely határozottan felülmúlja a bármely más vidéken főzött kávét. A dzsiddahi kávéházakban kapható fekete kávé összehasonlítlanul jobb a görög és török szigetek kávéházaiban főzött kávénál is. Az arabok, úgy látszik, méltányolják is kávéjuknak ezt a kitünő voltát, mert a nap nagyobb részét a kávéházakban töltik. Már korán reggel beülnek a helyiségbe, letelepszenek a gyékényre és kezdik a kávészürcsölést és a nargiléhszívást. Sakktáblán kívül a helyiségben nincs semmi szórakoztatási eszköz. Sem ujság, sem billard, sem kártya; még a hagyományos „Fliegende Blätter", vagy a rettenetes „Buch für Alle" sem kapható a kávéházban. Társalgást meg éppenséggel nem folytatnak. Szótlanul ülnek és érdeklődő figyelemmel hallgatnak a vizespipájukban — a nargiléh-ban — rotyogó víz

egyhangú szörtyögésére. Legfeljebb annyi szórakozást engednek meg maguknak, hogy a pipa üvegében lévő vízbe apró darabokra tört tojáshéjat tesznek és a szívás által mozgásba jött vizen táncoló tojáshéjdarabok mozgásaiban gyönyörködnek órák hosszat.

ARAB MENYECSKÉK.

Van egy európai modorban berendezett kávéház is az idegenek számára, melyet a Dzsiddahban fekvő török garnison tisztjei is sűrűn látogatnak. Az ebben a kávéházban érvényesíthető szabadalmak azonban már tisztán keletiek. Igy például, ha a tiszt uraknak kissé szoros a csizmájuk és a billárdozásban alkalmatlanná válik, akkor egyszerűen lehúzzák és játszanak — mezítláb; a harisnya ugyanis a tiszt urak adjusztirungjában nem okvetlenül megkövetelt ruhadarab.

A kávén kívül az arab és török édességeknek sokféle válfaja kapható. Igy például halva, rahatlukum, sorbet, dulcsásza, még pedig kitünő minőségű, a minő talán csak Szíriában, — az édességek tulajdonképpeni hazájában — kapható. Az árak pedig rendkívül olcsók, így például öt csésze kávéért, egy csomó édességért, a melyekből az ember tetszés szerinti mennyiséget fogyaszthat el, fizettem körülbelül harmincz fillért. — — —

Igen érdekes látnivalója Dzsiddahnak az Éva sírja. A város északi kapujától mintegy tizenöt percznyi távolságra, de már az arab sivatagon, körülbelül hatvanöt-hetven lábnyi hosszúságú és tíz láb szélességű kerítéssel ellátott helyiség áll, a melynek az egyik végére — a fejnél — magasabb torony van építve, a másik végére — a lábnál — ennél alacsonyabb, a közepén pedig gömbölyű kupola. A kellő baksics lefizetése után az ember beléphet a szent helyre és magasra nőtt dudvával benőtt hosszú halmot lát maga előtt, az Éva sírját. Egy második baksics lefizetése után be szabad lépni a sír közepén fekvő kupolába, a hol alacsony szoba közepén zöld posztóval, a szent színnel bevont oltár áll, körülötte széthúzható függönyökkel. A függöny mögé való betekintés már körülményesebb czeremóniákhoz van kötve. Mindenekelőtt le kell szúrni a harmadik — baksicst, aztán le kell húzni a „sarukat", meg kell mosni a kezeket és aztán háromszor meghajolni kelet felé. A kupolában őrt álló imám ezalatt fennhangon imádkozik, azután nagy ünnepélyességgel szétvonja az oltár függönyeit. Az ember benéz a szent helyre és megpillantja a sűrű — sötétséget. Egyebet még nagyítóüveggel sem lehetne kivenni, miután a sötétségen kívül a függöny mögött éppenséggel semmi sincs. Ellenben búcsúzáskor negyedszer is meg kell fizetni a baksicst az ájtatos élvezetért.

Úgy arab földön, mint a török területen az embernek minden perczben alkalma nyílik a baksicscsal közelebbről megismerkedni. Ebben a tekintetben azonban úgy hiszem, hogy Szmirna — Nyugot-Ázsiának ezen legfontosabb empóriuma — túltesz valamennyin. Egy alkalommal partra szállva, a parton mintegy tíz-tizenöt lurkó, fiatal és öreg, várta már a csónak kikötését. Kiszállván a hídra,

a körben állók egyhangúlag kezdettek rá a hagyományos „baksics“ kiabálásra.

Tudtam, hogy abban az esetben, ha az egyiknek adok, addig nem menekülök, míg valamennyinek nem adtam. Nem adtam tehát egyiknek sem. El is maradtak tőlem, egy fiatal suhancz kivételével, a ki árnyékként jött utánam, folyton hangoztatva azt a rettenetes szót, a mely a Keleten járókat képes néha idegessé tenni: a baksicst!

BAKSICS!

Hogy megmeneküljek tőle, a markába nyomtam egy rézdarabot. Még jóformán át sem vette a pénzdarabot, már kinyujtja a másik kezét és ismét követeli, hogy: baksics! Adtam neki másodszor is; elfogadja, kinyujtja a jobb kezét és azt mondja: baksics! Kiváncsi voltam tudni, minő fokig emelkedhetik ezeknél az embereknél a vérbe átment kunyoráló zsarolás; adtam tehát harmadszor is!

— Baksics! mondá a legény olyan hangon, mintha most kért volna tőlem először alamizsnát.

Nem tudtam megállani, hogy rá ne üssek a botommal, annyira bosszantott ez a példátlan szemtelenség. Nem használt semmit. Ugyanazon hangon mint eddig, és mintha most pillantott volna meg először, ismételte:

Baksics! Baksics! — — —

*

Dzsiddah kapuin kívül, a kőfalak árnyékában mozgalmasabb az élet, mint benn a városban. Itt gyülekeznek ugyanis az induló karavánok és itt táboroznak a megérkezettek. Különösen mozgalmas élet van a zarándoklások időszakában, a midőn a mohammedán hitűek Ázsia és Afrika legtávolabbi vidékeiről is ezrével zarándokolnak a szent mohammedán városokba: Mekkába és Medinába. Mindkét városnak Dzsiddah a kapuja, a hol a zarándokok összegyűlnek és megpihennek, mielőtt folytatnák útjukat a közel fekvő szent városokba. (Mekka és Medina közt a távolság mintegy harminczöt mértföld lehet; a kettő közt — Mekkához közelebb — fekszik Dzsiddah.)

Évenként sok ezer meg ezer ájtatos ember zarándokol azokra a szent helyekre, a hol a nagy próféta született és meghalt. Ezeket a zarándoklásokat olyan híven megtartják minden évben, hogy az arab költészet szerint: „Mekka az Izlam szive, a mekkai zarándoklás pedig a szívnek vérkeringése". Az izlam vallásának bármely felekezetéhez tartozók üdvözítőnek és a muzulmán hitű ember legszentebb kötelességének tartja legalább egyszer az életben Mekkába zarándokolni. Eljön valamennyi felekezethez tartozó mohammedánus, a kik bár sok véres harczot vívtak és vívnak még most is egymás ellen, de a Kábánál — a Szent Sírnál — mind egyformán igazszívű muzulmánok. Itt, ebben a végtelen homokpusztában, a hozzáférhetetlen elhagyatottságban, kiegyenlítődnek a villongások, megszűnik a gyűlölet és csak egy eszme uralkodik, egy gondolat fogja el a hivő szivét és lelkét: a vallásegyenlőség ideálja.

A mely pontján a földgömbnek imádják Allaht, onnan jönnek

zarándokok Mekkába, legyen az a pont Afrika belsejében, vagy a Hátsó-Indiai szigetek legtávolibb zugában.

A Nyugot- és Kis-Ázsiából jövő zarándokok fő gyülekezőhelyeinek egyik legfontosabb pontja Damaszkus; a Sziriai partokról és a Törökországból jövők mind Damaszkusban gyülekeznek. Ez a

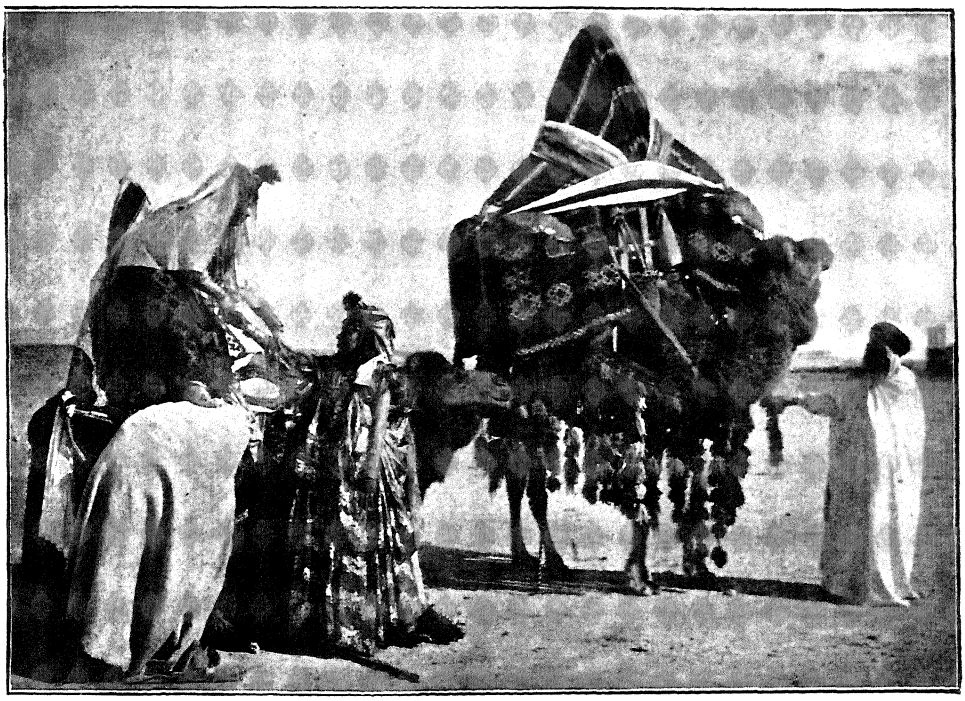

INDULÁS MEKKÁBA.

karaván hozza egyszersmind a mekkai serifnek azt az évi ajándékot, a melyet a szultán küld és a szent zöld abroszt, a „Máhmál"-t a szent próféta sírjára.

Kairóban gyülekeznek az Algir, Tunisz, Marokko és Egiptomból jövő zarándokok, a kik az egiptomi khedive ajándékát hozzák a serifnek és az aranynyal hímzett „Kisve-"t a Kábára. A Sziriai partokról és az Egiptomból jövőknek erős katonai fedezetük van, oltalmul az arab sivatagon portyázó beduinok, oroszlánok és sakálok ellen.

Irán felől jönnek a középázsiaiak és a kaukázusbeliek; Bombayban és Calcuttában az elő- és hátsó-indiaiak gyülekeznek. Mada-

A MEGÁLDOTT SZENT SZŐNYEGET HAZAVISZIK MEKKÁBÓL.

gascar szigetén és Sansibárban az afrikai partokról és Afrika belsejéből jövő zarándokok, kiknek néha kétévi kín- és gyötrelemteljes küzködésbe kerül a Kába meglátogatása. Valamennyien azonban Dzsiddahban gyülekeznek, tekintet nélkül arra, hogy a szárazföldi úton jöttek-e a forró sivatagon keresztül, avagy pedig a veres-tengeri úton. Hogy micsoda pihenés vagy üdülés vár reájuk ebben a sivár, kiaszott, víz-szegény városban, a mely maga sem egyéb, mint a homoksivatagra épített ház-conglomerátus, azt már láttuk. Hiszen még a vízben is szűkölködnek a szegény meggyötörtek, mert a kufár dzsiddahiak csak drága pénzért adják nekik az ivóvizet.

Krémer, a ki hosszabb ideig élt a mohammedán hitűek között és Mekkában is tartózkodott, igen érdekes képét nyujtja a zarándoklásnak és a Mekkában lefolyó vallásos szertartásoknak.

Mielőtt Dzsiddahból elindulnak Mekkába, megteszik az előkészületeket a hosszú útra és a szent város kapuinak átlépésére.

Dzsiddahban ugyanis magukra öltik az előírt szent öltönyt: az ihrámot, a mely egyetlen darab durva szőrcsuhából áll s mezteleníl hagyja a karokat meg a lábszárakat. Ebben a ruházatban

teszik meg a tíz-tizenkét napig tartó utat a tikkasztóan forró sivatagon Mekkáig.

Leírhatatlan nélkülözések között Mekkába érve, nem kezdhetik el mindjárt a szertartások hosszú proceszusát, hanem néha hetekig is ott kell tartózkodniok, a míg tulajdonképpeni czéljukat — a szent sír meglátogatását — elérhetik. Hogy a ravasz és kapzsi mekkaiak mennyire kiaknázzák és kizsákmányolják az ájtatoskodók ott tartózkodását, az gondolható.

Az asszonyoknak csak egyetlen egy napon szabad a szent sír meglátogatása. De már napokkal előbb gyülekeznek ezen hely körül, a gyermekekkel együtt. Látogatásuk után nagyon szükséges a szent sír gondos tisztogatása, a mely czélra a vizet a „Zem-Zem" nevű szent kútból merítik. A mosogatóvíznek egyetlen cseppje sem vész kárba. Üvegekbe és korsókba fogják fel és elviszik magukkal haza, mint univerzális gyógyszert mindennemű betegségek ellen.*

Mikor aztán elvégezték az ájtatos szertartások valamennyiét és készülnek indulni hazafelé, akkor kezdődnek a tulajdonképpeni küzdelmek. A hetekig tartó koplalás és sanyargatás és a zsúfolt összehalmozás következtében elgyengült emberek közé beüt a betegségek pusztító angyala, a mely iszonyúan megtizedeli a szegény vándorokat. Legborzasztóbban pusztít közöttük a cholera, a zarándokoknak úgyszólván specifikus betegsége. Krémer szerint legborzasztóbban akkor dühöng, a mikor Mekka elhagyása után ismét nagy tömegekbe verődnek össze.

„Dul-Higgáh 8-ik napjától 10-ikéig mintegy százezer ember szorul rémségesen szűk helyre össze; egészségesek, betegek, előkelők és koldusok, nők, férfiak és gyermekek összevissza keverten. Az izzó nap perzselő forrón süt le a meztelen tagokra és fejekre, éjjel pedig dideregnek, miután aránylag csak nagyon kevés sátoruk van. Az ivóvizük piszkos, keserű és sós; csupán a legnagyobb

* Ugyanezt láttuk Benaresben is, Elő-Indiában, a honnan a Gangeshez zarándokolt hinduk szintén drága ereklyeként viszik magukkal üvegekben a szent folyó vizét és a szent tehenek vizeletét.

fokú őrjöngés, a melyet az arab írók ecsetelnek, tudja a kimerült idegeket és szervezetet még némileg fenntartani. Ekkor megkezdődnek az áldozat-hozás ünnepei. Ezer meg ezer áldozati állatot, többnyire berbécseket és tevéket mészárolnak le; átvágják az állat nyakát s aztán érintetlenül hagyják. Csak a szegények vágnak le húsdarabokat, melyeket a napon vagy a forró homokon történt megszárítás után útravalóul visznek magukkal. A völgy egész területét elborítja az állatok holttestei és feláztatja a kiömlött vér s olyan irtózatos bűzös párolgás lebeg fölötte, hogy szandalfából készített fáklyákat, mirrhát meg gyantát kell szakadatlanul égetniök, hogy a mefitikus bűzös kipárolgással telt levegőt némileg eltűrhetővé tegyék."

Az ünnepély végén vad orgiákat csapnak és a legzabolátlanabb módon élvezik a kinálkozó élvezeteket minden elképzelhető irányban, kárpótlásul az eddigi küzdésekért és nélkülözésekért.

Ha már most ezek az ünnepek nyár derekára esnek, akkor nincs kizárva, hogy tartós eső hull le a holttestekkel a szó szoros értelmében elborított talajra.

Ezzel aztán meg van adva a cholera keletkezhetésének utolsó föltétele, a mire megkezdődik a zarándokok között a — meghalás! „Sok ezer meg ezer ember marad a szent völgyben örökre; a többi pedig ész nélkül menekül a dögleletessé vált szent helyről."

De mennyien pusztulnak el azon a leírhatatlan nehéz úton, a míg távoli hazájukba érnek! Mennyi hull el a rabló beduinok támadásai alkalmával, a tenger viharjaiban, az oroszlánok és tigrisek karmai között! — — —

És egy évvel később előlről kezdődik a nagy hit-tragédia. Ismét ezeren válnak a hit martirjaivá. Miért? „Labbek álláhommá!" — A Te dicsőítésedre, óh nagy Isten! — — —

ÖTÖDIK FEJEZET.

AZ INDIAI GIBRALTAR.

ADEN.

Ennek a mi édes anyaföldünknek van egynehány pontja, a melyek a kérdések egész sorozatát ébresztik fel bennünk; emberektől lakott földrészecskék, a melyek valóságos rejtélyként állanak előttünk.

Hogyan költözhettek ide emberek? Mi okból telepedtek ide egész néptörzsek? És miért éppen erre a helyre, a melyen nemcsak a megélhetéshez, hanem a tengődéshez megkivántató legelemibb szükségletek is csaknem tökéletesen hiányoznak? A hol az élet nemcsak létért való küzdelem, de küzdelem a természet végletei ellen is.

Miért telepedtek éppen itt meg, holott az ősidőkben megesett eredeti vándorútjuk alatt csak valamivel odább, jobbra vagy balra, északra vagy délre nemcsak viszonylagosan, hanem feltétlenül is sokkal kedvezőbb talajt találtak volna és a hol nyomorult létükért való küzdelmüknek egy századrészével százszorta könnyebb életmódot folytathatnának?

Mi hajtotta például a szamojédet, az osztyákot, a csukcsot éppen Észak-Szibiriának, Grönlandnak vagy a Behring-szorosnak örök hóval fedett végtelen jégsivatagjaira, a hol az évnek nagy részén még a napot sem látja az alacsony és szűk szemhatáron; a hol éveken keresztül nem hánthatja le magáról az élete koczkáztatásával elejtett állat bőrét, a kénesőt is megfagyasztó, dermesztő hidegben. Mi hajtotta innen is tovább, még feljebb északra, a hova még

egyetlen társa, hű kutyája sem követhette többé? Miért költöztek ezek az emberek az örök jég, az örök sötétség honába?

Mi vezette például a pecserét a Tűzföld kopár sziklaszigeteire, a hol nincs bokor, a melynek ágaiból bármilyen nyomorúságos odút építhetne magának, a hol nincs állat, a melynek bőrével csak némileg meg tudná védeni csecsemőjét a dermesztő hideg ellen; a hol nincs darabka fa, a melyen a vízre szállhasson, hogy egyedüli táplálékára, a halra vadászhasson, hanem a parton kell megvárnia, míg a hullámok dobnak ki egyet-egyet élettelen állapotban.

Mi kötötte a szuahélit, a szudánit, a vándor arabot Afrikának és Ázsiának forró, végtelen homokpusztáira vagy tűzhányó kráterek kihült üregébe, a hol köröskörül mértföldekre nincs egy szál fű, egy csepp víz és az évenkint egyszer hulló esővizet drága kincsként kell őriznie kőmedenczékben; a hol nincs egyéb, csak izzó, forró homok, vagy kopár szikla mindenütt, a meddig a szem ellát; a hol egész éven át megszakítás nélkül kínosan éget a perzselő napsugár?

Miért költöztek ezek ide? Miért telepedtek éppen erre a helyre? Hiszen az osztyák, a szamojéd néhány száz mértfölddel lejebb gondtalanul megélhetett volna a Jeniszei vagy Lena folyók partjain. A pecsere valamivel feljebb buja mezőkre, ezrével kóborló nyájakra talált volna és halakban dús folyók partján talált volna hajlékot. A szudáni valóságos paradicsomot talált volna a Nilus partján, éppen úgy, mint a jémeni arab — Boldog-Arábiában.

Miért költöztek tehát mégis ide? Miért élnek itt és nem amott? Ki tudná ezt megmondani? Ki tudná megfejteni ezt a rejtélyt?

*

A ki először látja Adent, Arábia délnyugoti csúcsának sziklafészkét, önkénytelenül jön ezekre a gondolatokra és öntudatlanul teszi fel magának ezeket a kérdéseket.

Amint már első ízben láttuk, az egész környék szaggatott és számtalan hasadéktól csaknem barázdákba tépett, kopár fekete szikla-

tömegekből áll, a melyeknek helyenként csaknem függőlegesen meredek oldalait fű és fa helyett kihűlt lávamaradék és omladozó sziklatörmelék borítja. Az egymásra tornyosult sziklatömegekből messzire láthatólag nyúlik ki a Dzsebel-Shamsham sziklafok, a melynek ezernyolczszáz láb magas csúcsa mintegy panaszként nyúlik fel az ég felé: Óh Allah, hogy tudtál ily kopárnak, ily sivárnak teremteni!

Ugyanezt mondhatná az a néhány szegény kecske is, a mely a meredek sziklafalon kapaszkodva — legel; hogy követ esznek-e vagy homokot, azt nem lehet tudni, de füvet bizonyosan nem, mert abból nincs ott egyetlen szál sem.

Ázsia körüli útunkon tapasztalt bibliai gyűjteményünk érdekes példánynyal gazdagodott Adenben. Eddig ugyanis a következő biblia-történeti emlékeket láttuk: a Veres-tenger északi részén, még a suezi csatorna vidékén, láttuk a Sinai hegyet; a Dzsebel-szoros északi részén mutatta arab kalauzunk azt a helyet, a hol a zsidók száraz lábbal keltek át a Veres-tengeren; Dzsiddahban, a Medinába vezető úton mutatták az Éva anyánk sírját; Ceylon szigetén, Colombo és Point de Galle között mered az égnek a Pidurutallagalla hegycsúcs, a melynek tetején még látható (?) Ádám ősapánk lábnyoma, a midőn a paradicsomból kiűzték (inde nomen: Adam's Peak, Ádám csúcsa) és végre Adenben láttuk Káin sírját.

Az összes hagyományok között talán egy hely sem felel meg annyira a helynek, a melyhez a hagyomány fűződik, mint az adeni szirtekhez kötött hitrege. A népmonda szerint ugyanis Adenben, egy egykori kráter szájában van a testvérgyilkos Káin eltemetve.

Ettől a földrésztől a természet megtagadta legparányibb ajándékát is. Egyetlen bokor, egy fűszál mértföldekre nem látható; patak vagy tó tökéletesen ismeretlen. Ha ez a pont a földgömbnek bármely más részén volna, bizonyára lakatlan vad pusztaság lenne még most is és ha valamely eltévedt utas vagy karaván átlépte volna a határait, átkozva hagyná el azonnal a természetnek ezt a legmostohább gyermekét.

Ezen a helyen azonban, a Kelet és Nyugat közti forgalomnak legmozgalmasabb pontján ez a sziklafészek olyan jelentőségre emel-

kedett, a minőre csakis az angol nemzet bámulatos tapintattal és éleslátással kiszemelt pontjai emelkedhetnek. Adenre olyan nagy súlyt fektetnek az angolok, hogy „Indiai Gibraltar"-nak nevezték el. Tekintve azokat az erődöket, bástyákat és ütegeket, a melyeket nagy erőmegfeszítéssel és sok millió árán építettek a kiszögellő hegycsúcsokra és a tengerbe mélyen benyúló szirtekre, a nevét meg is érdemli.

Már a középkorban is fontos kereskedelmi központként szerepelt ugyan Aden, de amikor Kelet-India mindinkább szoros viszonyba lépett Angliával, Aden jelentőségében még nagyobb változás történt, különösen a mikor a gőzhajók forgalmával, még inkább azonban a suezi csatorna megnyitása után, az Indiák és Anglia közötti óriási közlekedés ezt a középpontot nélkülözhetetlenné tette. Erre a czélra Adent már fekvése is mintegy praedestinálja.

Hogy Anglia hogyan szokott eljárni gyarmatosítási terveinek kivitelében, azt mutatja Hongkong, Capetown, Gibraltar, különösen pedig ez az „indiai" Gibraltar. Tudniillik nem kíméli az embereit, még kevésbbé a millióit és egy-két év alatt homokpusztákra épít városokat és sziklafokokra pánczélos tornyokat.

Közvetlen az angol uralom előtt az egykor hatalmas Aden ismét csak elhagyott arab falu színvonalán állott. A kopár sziklák kiaszott és lávától fedett völgyei között alig élt néhány száz bennszülött, a kik halászattal és tengeri rablással szerezték mindennapi kenyeröket, a mely bizony meglehetős fekete lehetett, tekintve az akkori gyenge hajózási viszonyokat. A mióta azonban az angol lobogó leng a bástyákon, Aden rohamosan emelkedett és néhány évtized alatt a kereskedelem és közforgalom egyik legélénkebb pontjává fejlődött.

A hajóközlekedés nagyon élénk. Évenkint ezer meg ezer hajó érinti a kikötőt, a melyek néhány napot kénytelenek ott tölteni részint az árú be- vagy kirakása miatt, részint pedig a szén- és élelmi készlet kiegészítése végett.

Legelső sorban ez a hajóközlekedés volt az, mely Adennek tulajdonképpeni kikötőjét — Steamer Point-ot — létrehozta, a mely

a várostól széles öböl által elválasztva, csak keskeny földnyelv útján áll összeköttetésben. A szürkés-fekete lávától fedett sziklaparton félköralakban terül el a nagyobbára európaiak által lakott kikötő. A szép fehér falú házak köröskörül szellős oszlopcsarnokkal körülvéve, félköralakú egyetlen hosszú sorfalat alkotnak. Egy második sorra már nem volt hely, mert már ebben az egy sorban is a házaknak nagyobb része közvetlen a sziklák aljára van építve. A házak nagyobbára raktárak, consulátusok és szállók, a mint egész Steamer Point nem egyéb, mint óriási rakodóhely.

Az a temérdek árú, a melyet Adenből a földgömb minden részébe szétküldenek, Arábia belsejéből kerül ide. Hogy milyen bámulatosan ügyes gyarmatosítók az angolok, mutatja már az is, hogy az a tömérdek árú, a melyet eddig Arábia különböző kikötőin küldöttek ki az országból, mint pl. Hodeidán, Mokkán és Dzsiddahn, az most csaknem kizárolagosan Adenen megyen keresztül. — — —

Úgy Steamer Pointnak, mint Adennek legérdekesebb látnivalója maga a lakosság. Sajátságos keverékben együtt láthatók itt a fekete néptörzseknek számos válfajai, a melyek a hosszabb együttélés folytán kissé összekeveredve, tarka és érdekes néptipusokat hoztak létre.

A lakosság zöme a szomszéd afrikai partokról átszármazott és még most is átvándorló szomálikból áll. Ezek után számra nézve az arabok következnek, továbbá kelet-indiai mohamedánusok és hinduk, főképen baniánok, továbbá parszik és zsidók.

A szomálik feltünnek az első pillanatra. Tagadhatatlanul ők a fekete törzsek legszebb válfaja és európai ízlés szerint itélve is számos feltünően szép férfiút és nőt láthatni közöttük. Sem a szudánok, sem az abissziniaiak nem hasonlíthatók hozzájuk. Gyönyörű idomú, karcsú, széllesvállú, magas alakok, plasztikusan szép tagokkal. A fej hosszúkás, az arcz intelligens kifejezésű, a szemek villogók, az orr keskeny, az ajkak alig duzzadtak és minden élő emberek között a szomáliknak van a leggyönyörűbb, hófehér fogsoruk.

Legfeltünőbb azonban a hajviseletük, a melyen az első pillanatra ezer fekete közül meg lehet őket különböztetni. Ugyanis az eredetileg szénfekete göndör hajzatot, a mely kibontott állapotban leér a hát

közepéig, vastagon bekenik oltatlan mészszel és néhány nap alatt a kivánt czélt elérik. Tudniillik a haj világos szint kap és az ember fekete testű négereket lát aranysárga vagy szőke hajjal.*

Különösen értelmes és rokonszenves külsejűek a fiatal szomáli gyerekek, a kik közül néhány tuczat méhrajként vette körül hajónkat. Hihetetlen ügyességgel eveznek parányi kis kanuikban, melyeket sütőlapát alakú kis evezőkkel hajtanak s vizi madarakként repülnek ide-oda a víz szinén.

A vízbe dobott penny-darab után tuczatszámra ugrálnak ki csónakjaikból a vízbe, mint a megriasztott békasereg a tó partján. Dulakodásuk nem látható ugyan a víz fenekén, de mutatja felettük a víz szinének felkavarása, hogy minő tusa folyik ott lenn a parányi rézpénz felett. Egy percz eltelte után valamennyi fenn van ismét és a szerencsés találó a győztes diadalával mutatja fel a talált kincset, a melyet aztán rögtön bedug a természettől kapott bugyellárisába (miután más nincs), a szájába. Ellenben a hidalgó megvetésével dobja a hajóra, ha a vélt penny-darab helyett — fületlen matrózgombot hozott fel a tenger fenekéről.

A vízből felbukva ismét megindul a hajsza. Kanuikkal pajkosan egymásnak rohannak, felfordítják a csónakjaikat, birkóznak a vízben és egy perczre meg nem szűnnek kiabálni; „ho-up, ho-up; have a dive; ho-up, give a penny; have a dive, ho-up!“

Eddigi utazásaink alatt sehol sem találtunk ilyen rokonszenves, csinos és tiszta gyermekeket. Minden tolakodás és kunyorálás nélkül, csupán a kiváncsi és az idegenben feltétlenül bízó gyermek naivságával árnyékként követik az embert lépésről-lépésre, vendéglőbe, üzletbe és a konzulhoz, miközben folyton magyaráz, mutogat és legyez a hat-hét esztendős kis tökmag. Nem kér, csak pajkos kifejezésű, mosolygó szemeivel igyekszik annak a bajuszos-szakállas, fehér arczú idegennek a szivét meglágyítani, illetőleg a tárczáját megnyitni.

* Hogy mi czélból festik a szomálik a hajukat sárgára vagy szőkére, helyesebben: mi czélból kenik be a hajukat oltatlan mészszel, azt bőven elmondottuk a III. kötetben. Ugyanott egy s más részleteiben bővebben ismertettük Adent és Steamer-Pointot.

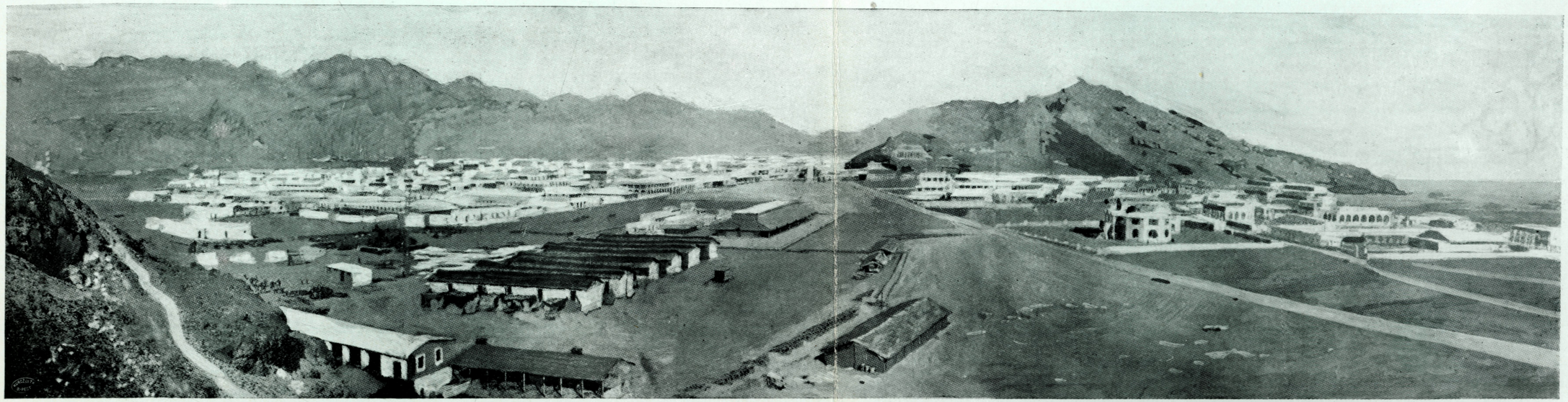

ADEN LÁTKÉPE.

KAIN SÍRJA.

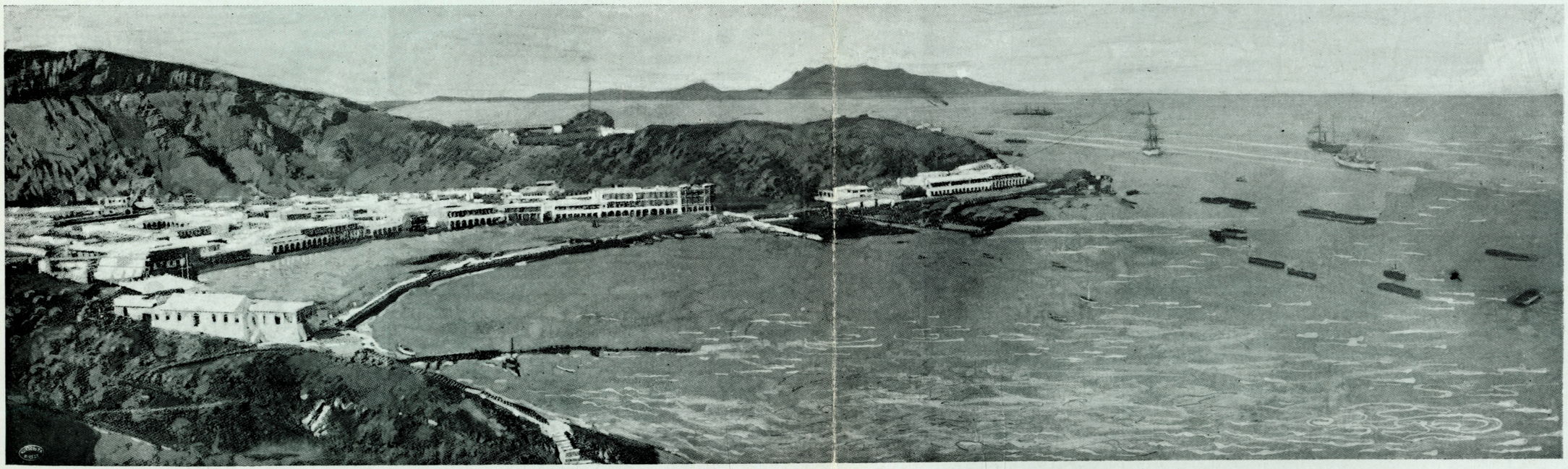

STEAMER POINT.

A szomáli nők, kivált a fiatal leányok, szépségre nézve, különösen a gyönyörű idomú alakot tekintve, fölülmulják a férfiakat is. A női mozdulatok és a járás bájos kelleméről nem képes az ember magának tökéletes fogalmat alkotni, a míg a szomáli nőt nem látta. A mozdulatai ruganyosak, a lépése könnyed, csaknem elegáns és öntudatlanul kaczér. Sajátságos viseletük a domború mellett és a karcsú derekat nagyon előnyösen tünteti fel. Az öltözet egy szál alsószoknyából áll, mely számos redőben hull le a csuklóig és úgy van a csípőkön felgöngyölve, hogy annak az idomait — különösen járásközben — az európai ízlésnek megfelelően tünteti fel, tudniillik kissé túlzottan domborúan. A felső test rikító tarka szövettel fedett, de csak félig, miután az inget ferdén, csak az egyik vállra vetve viselik, a mi bizony elég kaczér.

Magától értetődik, hogy ékszerekkel dúsan vannak díszítve, kivált a fiatal leányok. A fiatal leány nem is képzelhető legalább is két kilogram súlyú ékszer nélkül. A nyakon, a fel- és alkaron, a lábszáron és a lábujjakon hüvelyknyi vastag gyűrűk és karpereczek, tojásnagyságú borostyángömbök és faragott szántálgombok vannak megerősítve. Kezük és lábuk parányi, rózsaszínűre festett körmökkel és tenyérrel. A szomáli nők különben is nagyon nyájasak, kedvesek és víg természetűek. Kár, hogy túlságos mértékben használnak valami penetráns illatú olajat (a szántálfáét), a mely illatról már messziről meg lehet érezni a szomáli nő közeledtét.

A mi pedig a vén szomáli nőket illeti, hát — brr! az borzasztó. Steamer-Pointban láttam egy ilyen fogatlan vén banyát, a kiben megtestesülve láttam a női rútságnak mintaképét. A festő bátran használhatta volna mintául az ördög nagyanyjához. És ez a boszorkány, a rútságnak ez a prototipusa, alig negyven éves nő volt.

*

Ámbár a forróság rettenetes, mondhatni tűrhetetlen, azért az utczákon és a tereken, különösen a Steamer Point és Aden közötti úton élénk a közlekedés; kivált naplemente után.

A tevekaravánok úgyszólva egyetlen lánczolatot alkotnak, itt-ott tarkítva a gyorslábú szamarak, öszvérek és gyönyörű arab paripák által. Sajátságos benyomást okoznak a tevekaravánok. Mintegy száz-százötven czammog néha egymásután öt-hatszáz kgr. teherrel, a mi nagyobbára kávéból, rizsből, szőnyegekből, de leginkább gyantából s tömjénből áll. A tevék, a melyek látszólag egy perczre meg nem szűnnek a kérődzéssel, bámulatos könnyűséggel haladnak az óriási teher alatt.

A pihenő tevekaraván — általánosságban tekintve — festői látványt nyújt. De nem az egyes teve. Ez a „sivatag hajója“ igazán nagyon csúnya állat. A teste idomtalan és a kopott fakó szőrrel csak hiányosan fedett. Hosszú sovány nyakát félkörbe hajlítja és vízszintesen tartja fel a magasba idomtalan fejét a lefityegő ajakkal, mintha kíváncsian nézne maga körül hosszú szempillái alól.

De milyen egészen más, ha mozog. Lépésben komolyan és nyugodtan halad, ügetése pedig a leggraczióz usabb járás, a melylyel állat mozog. Hosszú lábait olyan könnyedén, előkelően emelgeti mintha tetszelegni akarna és olyan gyöngéden érinti a földet, hogy alig ver fel néhány porszemet.

Lovagolni azonban a teve hátán nem könnyű és még kevésbbé kellemes. Először, mert rendkívül hevesen ráz; másodszor, mert az embernek az egyik lábával folytonosan és erősen neki kell támaszkodnia az állat nyakának; harmadszor pedig, mert kissé nagyon — magas az istenadta jószágja.

Érdekes az adeni angol huszárság — teveháton. Persze ezeknek a tevéi előnyösen különböznek a karaván-tevétől. Az állatok gyönyörűen vannak tartva, „puczolva“ és felnyergelve. Még pedig kettős nyereggel, mert minden tevén két lovas ül. Éppen így gyakran lehet látni ugyanegy teve hátán az előkelő urat, háta megett a turbános inassal.

Ugyancsak az országúton a tevekaravánok mellett az európaiak gyorsan futó cabjével és giggjeivel találkozunk. Többnyire az adeni garnison tisztjei. A bakon rendesen az urak ülnek a ladykkel, a kiknek láttára önkénytelenül támad a kérdés: ugyan honnan veszik

ezek a bájos teremtések azt a hófehér, üde, friss arczszínt ebben a mindent elperzselő rettenetes forróságban.

A ladyk a redőtlen fekete szoknyában és egyszerű fehér derékban, szőke fürteiken könnyű kis szalmakalappal, igazán nagyon csinosak. Hátul többnyire kelet-indiai inas ül, fején a festői redőkbe csavart fehér turbánnal és karjait a vele született nyugalommal, nem pedig a mi lakájmajmaink bárgyú, affektált méltóságával keresztezve a mellén.

Jobbra és balra sűrűn követi egymást a tarka közönség. Parszik, fejükön a czilinderalakú, fényes süveggel, a bagrival, hosszú fehér „ingben és szoknyában"; az ing tulajdonképpen zubbony, a szoknya pedig nadrág; csak a szabásuk olyan furcsa, hogy ingnek és szoknyának látszanak. Továbbá négerek, szudán, abisziniaiak, hindúk, malájok, szingalézek, valamennyien a tipikus és jellemző hazai viseletükben. Továbbá harczias külsejű arabok, számosan gazdag öltözetben és fegyverrel; kevésbbé harczias külsejű zsidók, persze fegyver és kösöntyűk nélkül, hanem egyetlen szál hosszú inggel és két szál hosszú hajtincscsel a halántékaikon. Továbbá karcsú szomáli lányok és köpczös arab hajadonok, fejükön a drága kincscsel — az ivóvízzel — telt alkorazzával és hindu lányok gazellaszerű, könnyed, lebegő járással, gyönyörű ajkukon pajkos mosolylyal. Aztán jönnek egy skót ezred csapatai zöld és szürke koczkás rövid szoknyában és a tölténytartóról hosszan lelógó lósörénynyel. Továbbá egy-egy szipoi-csapat, hatalmas, csúcsos veres turbánnal, párosan ülve a szépen ápolt tevék hátán. És aztán ismét a hosszú tevekaravánok, szótalanul, egykedvűen czammogó félmeztelen hajcsáraikkal.

És ezt a tarka-barka közönséget, ezt a heterogén népséget a csekély számú szipoi és bengál rendőr példás rendben tartja. Bámulatos az az „angol királli erél és tapéntat", melyet ezek a fegyvertelen rendőrök — ha csak a kurta kis fütyköst nem nevezzük fegyvernek — kifejtenek. Czivakodás, verekedés vagy a kocsisoktól, koldusoktól kifejtett zsarolás sohasem fordul elő.

Egy alkalommal visszatérőben valamely kirándulásról, kocsi-

sunk az előzetesen kikötött alku ellenére, a kiszabott díj kétszeresét követelte tőlünk. Hiába hivatkoztunk a kialkudott díjra, a kocsis — egy ravasz szomáli — nem tágított.

— Look, sir, good horse, big horse, fine cab; bad street, very hot; look sir, eight rupies very little; give sir sixteen rupies, look, sir.

A következő perczben már mellettünk állott a szipoi rendőr, a kit eddig észre sem vettünk és rövid úton befejezte a vitát:

— Sir, fizessen nyolcz rupiát (tizenhat helyett); te pedig Mohammed add ide a számodat és takarodj. Mi megtettük a kötelességünket és a mór — ment.

Legnagyobb fontosságú Aden az angoloknak hadászati szempontból. Mint erősség éppen olyan bevehetetlen, mint Gibraltar, a kikötőben horgonyozható hajóival pedig tökéletesen uralkodhatik a verestengeri közlekedésen.

Semmi sem jellemzi jobban Angliának a gyarmatosítás terén kifejtett pazar bőkezűségét, mint Aden világhírű víztartóinak (ciszternáinak) rendbehozatala. Mint már említettük, Adenben és sok mértföldre a város körül patak vagy tó nincs. Ha lenne is, elpárologna a rendkívüli hőségben. Eső a nagy ritkaságok közé tartozik; öt-hat évben egyszer esik. Ilyenkor néha a víz olyan tömegekben hull, mintha földfeletti tenger zudítaná le hullámait. Ez a víztömeg az, mely Adent évekre ellátja vízzel, embereknek és állatoknak egyaránt, minden czélra.

Ezen óriási víztömegek felfogására és fenntartására szolgálnak a ciszternák, a melyek a maguk nemében páratlan, gigászi alkotású művek. Már a legmagasabb szirtcsúcsokon kezdődnek a bevágások, csatornák és vízvezetékek, melyek az esők víztömegét felfogják és egyenesen a cisternákba vezetik. A cisternák oly módon feküsznek egymás alatt, hogy először a legfelső sziklákba vájt tartók telnek meg; a felesleges víz lezúg a szirteken s a fokonként egymás alatt fekvő víztartókat tölti meg*.

A mi ottlétünk alkalmával valamennyi ciszterna szinültig tele

* Az adeni ciszternákról bőven emlékeztünk meg a III. kötet Aden czímű czikkében.

volt, miután néhány nappal megérkezésünk előtt volt a nagy istenáldás; tudniillik öt év óta az első eső.

A legalsó ciszternák egyikéből kis vízvezeték szolgál nyilvános használatra, a melynek vizét az őrt álló szipoiok felügyelete alatt osztják

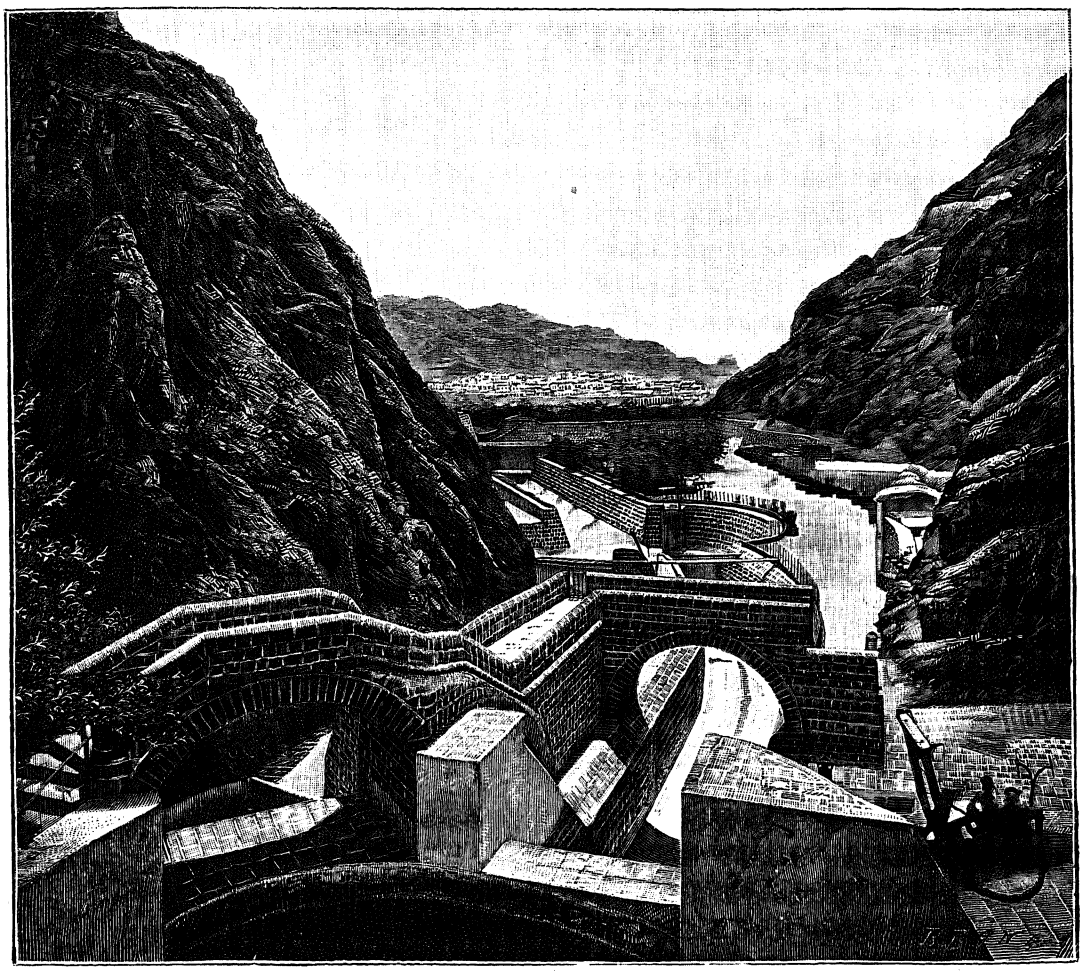

AZ ADENI CISZTERNÁK.

ki, mivel egyetlen cseppnek sem szabad kárba veszni. Az áldást osztogató csapokat egész nap körül veszik a tevekaravánok, teherhordók és a pajkos Fatimék meg Záharlák, a kik éppen úgy, mint a mi Juliskáink és Katiczáink, víg csevegéssel és hangos sikongással, meg az elmaradhatatlan szomszéd-szapulással órákat töltenek el a kis alkorazza megtöltésével.

A ciszternákon és az úgynevezett „botanical garden"-en kívül (a mely hangzatos névvel azt a néhány liliputi pálmát és riczinusfát tisztelik meg a ciszternák aljában), a város egyetlen pontja sem mutat valami érdekes képet. A köröskörül égnek meredő szirtek közé beékelt háztömegben negyvenezer ember él, nagyobbára arabok és szomálik.

A házak többnyire aprók, omladozottak, alacsony lapos fedéllel, a mely egyszersmind a hálószobát is képviseli. A hálószobák másik része künn van az utczákon. Valamennyi ház előtt a tornáczon könnyű gyékénypadok állanak, a melyeket éjjelre kitesznek az utczákra. Ennek következtében éjjel alig marad az utczákon annyi hely, hogy az ember éppen végigmehessen rajtuk. Éjjelre nem maradhatnának az emberek a lakásaikban, mert az ott uralkodó forróságot még a bennszülöttek sem tudják elviselni.

A város délnyugati oldalán meglehetősen közel a központhoz, áll a tűzimádó parszik temploma a „szent örök tűzzel" és ennek közelében egy alacsony szirt sziklalapján a „hallgatás tornya", a parszik temetője. A parszik tudvalevőleg nem temetik el a halottaikat (mert megszentségtelenítenék az anyaföldet), sem el nem égetik őket (mert ez tisztátalanná tenné a szent tüzet), hanem kiteszik a holttestet a magányosan álló sziklára, a hol a sasok és keselyűk nehány óra alatt elvégzik az örök enyészet munkáját.

Már rövid tartózkodás után észre lehet venni, hogy az egyes törzseknek mi a foglalkozása, mestersége vagy a társadalmi berendezésükben fennálló rangfokozat. Az európaiak természetesen a mágnások; a parszik a kereskedők; az arabok és hinduk a közvetítők meg alkuszok; a zsidók az iparosok. Talán Aden egyedüli hely a világon, a hol az iparral és mesterséggel kizárólagosan zsidók foglalkoznak. A kovács-, asztalos-, kőműves-ipart és minden más kézimunkát a zsidók végzik el. Az achdamok végzik az alacsonyabb és „tisztátalan" munkát, tudniillik a mészáros és — hóhér mesterséget, a mely két mesterség az arab előtt ugyanegy rangfokozaton áll. A szomálik pedig, a mint már tudjuk, nem végeznek semmit; ők a lazzaronik.

Aden előkelősége, az európaiak, a tengerparthoz közel külön városrészben laknak, a mely csupa oszlopcsarnokos, szellős és nagy kényelemmel ellátott házakból áll. Az európaiak, anyagi jólétük mellett, bizony vajmi örömtelen és egyhangú életet folytatnak ebben a városban, a mely a legsivárabb, legkietlenebb pontok egyike az egész földgömbön.

Nem kevésbbé örömtelen és egyhangú élete van az Adenben tanyázó nagyszámú angol katonaságnak. A napnak nagyobb részét — reggel 8-tól este 5-ig — a kaszárnyában töltik, melynek minden szobája tágas, szellős terem. Valamennyi szobában, a közlegényekében épp úgy, mint a tisztekében örökös mozgásban van a „puncha". A puncha tudniillik óriás nagy legyező, mely a szoba fedélzetének egész hosszában van mozgathatólag megerősítve és ide-oda rángatása által kellemes légvonatot idéznek vele elő a tikkasztó levegőjű szobában. Minden helyiségben, legyen az az Union-club, üzlet vagy kórház, mindenütt punchák vannak alkalmazva, a melyeknek örökös mozgásban tartása a szomáli gyerekeknek legfőbb foglalkozása.

Jellemző az Adenben uralkodó forróságra, hogy a katonaság gyakorlatai délelőtt csak a kora reggeli órákban tartatnak meg, délután pedig csak naplementével kezdődnek. Napközben tétlenül hevernek és el sem hagyhatják szobáikat, miután — saját tisztjeik állítása szerint — az évnek bizonyos szakában akárhányszor megtörtént már, hogy valamely katona végigmenvén az udvaron, holtan rogyott össze a nap gyilkos sugarai alatt. — — —

A hajóra visszavezető utamban alkalom volt megismerkedni Adennek még néhány érdekes alakjával vagy termékével.

Csaknem összeroskadva és az ájuláshoz közel az írtózatos forróságban, holott egy lépést sem tettem gyalog, (gyalog járni különben egész Ázsiában „not fair"), megkóstoltam két gyümölcsöt, a mely természetesen nem Adenben terem, — hiszen, a mint láttuk, itt még fü sem terem, — hanem a mely úgy, mint minden ennivalót, legyen az bármily természetű, messze földről hoznak Adenbe. Ez alkalommal kóstoltam meg először a pisangot és a mangót. A Kelet tudósai mind e napig nem tudtak megegyezni

abban, hogy ezen két gyümölcsfaj közül melyik volt az, a melylyel Éva anyánk az első bűn elkövetésére csábította Ádámot. Őszintén megvallva kár a fáradságért, mert ezen két gyümölcs közül bizonyára egyik sem volt. Fiúi tiszteletből is kötelesek vagyunk Ádám apánkról annyi jó ízlést feltételezni, hogy ezekért a gyümölcsökért határozottan nem áldozta fel a paradicsomot. A pizang alakra nézve

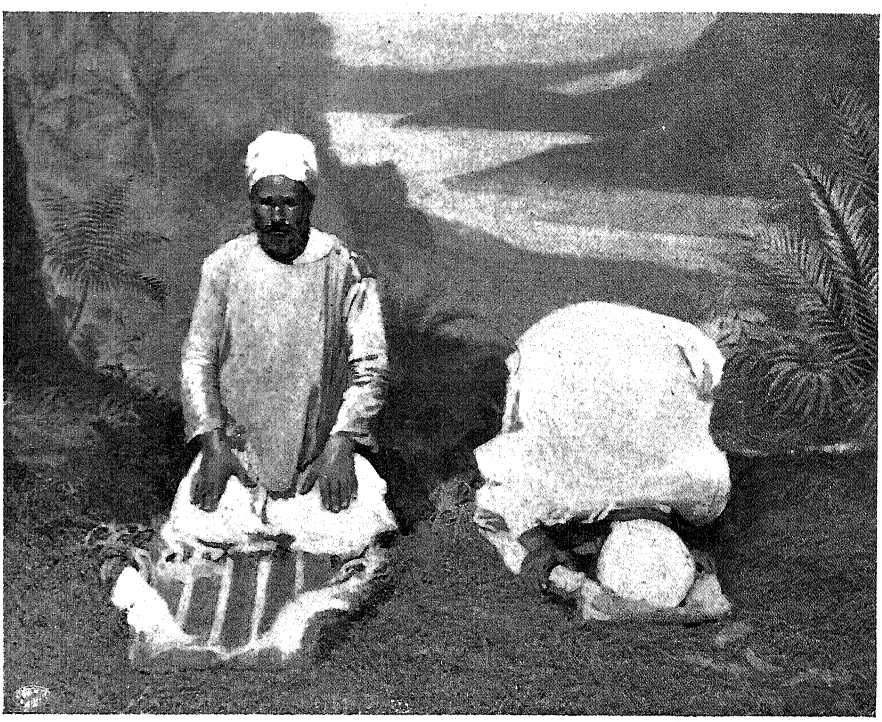

IMÁDKOZÓ ARABOK.

olyan, mint az ugorka, a színe éretlen-narancssárga s az íze az összetévesztésig hasonlít a „rocks-drops“ bonbonhoz. A mangó pedig olyan, mint az ellapított burgonya; a színe baraczksárga, a héja vastag, mint a zöld dióé, az íze pedig — ízetlen. Legfeljebb rossz sárgadinnyéhez lehet hasonlítani, a melyet terpentinbe mártottak. Mind a két gyümölcsnek megvan azonban az az előnye, hogy hűsít és tekintettel a hőségre, a melyben ezeket a gyümölcsöket eszik, (s tekintve azt is, hogy más nincs), megmagyarázható, hogy honnan ered a sok dicséret.

Műmelléklet Gáspár Ferencz A FÖLD KÖRÜL című munkájához.

ÚTKÖZBEN ADEN FELÉ

A másik különlegesség, a melyet szintén Adenben láttam először, imádkozó arab volt.

Közvetlen naplemente előtt a tengerparton haladva, érdekes, csaknem festőinek mondható jelenet vonta magára a figyelmünket. Egy vén arabs a kis fiával éppen esti imáját végezte a tengerparton, a természetnek ezen fenséges templomában. Az egész ima látszólagosan csupa testhajlongásokból és kézmozdulatokból állott. Minden mozdulat azonban ünnepélyes, méltóságteljes és plasztikusan szép volt. Az ismételt letérdeplés, mialatt homlokával többször érintette a földet, a felemelkedés és aztán ismét a mély és lassú meghajlás, mindez kimért, komoly, nyugodt és tiszteletet gerjesztő volt. Abban a pillanatban, a mikor a Nap éppen a tenger szinét érintette, ismét letérdelt, kinyújtotta karjait és kezeit tenyérrel a nap felé fordítva tartotta, mintha azt akarta volna kifejezni, hogy az ő földi szemei nem érdemlik meg látni a lemenő Nap búcsúzó sugarait. — —

A mint az utolsó napsugár is letünt a végtelen oceánnak pirosas fényben rezgő síma tükrén, abban a pillanatban hangzott fel a közeli mecset minarettjéről a muezzin vontatott imája: „La Allah, il Allah“‘ és ugyan abban a pillanatban hangzott fel az erődök bástyáinak egyikéről a piros frakkos angol tüzér által elsütött ágyú dörgése.

— — Mindenki a maga nyelvén dicséri az urat.

HATODIK FEJEZET.

COLOMBO.

Adenben a hajónkra hozott posta többek közt egy sürgönyt is tartalmazott, a mely általános örvendetes benyomást tett mindnyájunkra. Ez a sürgöny ugyanis részben megváltoztatta a további utitervünket, még pedig reánk nézve kellemes módon.

Eddigi utitervünk szerint ugyanis Adenből egyenesen Singaporeba, Hátsó-Indiának a legdélibb kikötőjébe kellett volna vitorláznunk egyhuzamban, minden más kikötő érintése nélkül. Minthogy azonban éppen ez időtájt — tudniillik az éppen beállott délnyugati monszun legvehemensebb időszakában — az Aden és Singapore között fekvő négyezer tengeri mértföld hosszú út vitorlás hadi hajón különben sem tartozik a nagyobbszabású gyönyörűségek közé, képzelhető, hogy nem fűztünk túlságosan vérmes reményeket a negyven-negyvenöt napra tervezett úthoz, keresztül az Indiai Oceánon.

Ennyi időbe kerül ugyanis ez az út a legkedvezőbb körülmények között is. Ha azonban a hajó az út folyamán előforduló események következtében útjáról letéríttetik és nem a malakkai szoroson át jut el Singaporeig, hanem Sumatra sziget déli részének megkerülésével kell ez utat megtennie, — a mi aránylag elég gyakran történik meg — akkor ötvenöt-hatvanöt napot is eltölt az Oceánon, a míg eléri Singapore kikötőjét. Hogy azonban hatvan napig tartó út nem tartozik az élvezetek legkivánatosabbjai közé, az természetes.

Képzelhető tehát a mi kellemes meglepetésünk, a midőn a sürgönyileg jött parancs az eredeti utitervet — tudniillik Aden — Singapore — megváltoztatta és Adenből Ceylon szigetére, Colomboba kellett vitorláznunk.

De ha ez a sürgöny-parancs nem jött volna és ha mi Adenből tényleg avval a tervvel vitorláztunk volna ki, hogy Singaporeig nem érintünk más kikötőt, akkor is meg kellett volna tervünket változtatnunk és Colombo kikötőjét felkeresnünk.

„Szerencsés" baleset következtében ugyanis korvettánk az Indiai Oceánon súlyos havariát szenvedett. Csak a véghetetlen jóságú Gondviselésnek, (meg a „Zrinyi" vasbordáinak) köszönhettük, hogy a súlyos sérülés nem okozta a „Zrinyi" teljes tönkremenését.

Mint már fennebb említettük, utunk szándékosan, azaz tervszerűleg esett arra az időre, a midőn az Indiai Oceánon az erős délnyugati monszun uralkodik. A hónapokkal előbb megesett kiszámítás helyesnek bizonyult. Korvettánk csakugyan repült, száguldozott a háborgó Oceánon. A szél egyenesen hátulról hajtotta hajónkat s gyors iramlásában ropogva és recsegve emelkedett hol magas hullámhegy tetejére, hol lesülyedt a tátongó mélységek örvényébe. Az árboczokon csak kevés vitorla volt kifeszítve, mert különben nádvesszőként törtek volna le a monszun nyomása alatt. Még így is — a kevés vitorlával — minden árbocznak a nyujtványait, mint például tereb- és peremrudakat a rendes kötélzeten kívül még más kötelekkel kellett megerősíteni. Megkisebbíteni a vitorlázatot nem lehetett, mert egyenlő gyorsasággal kellett száguldanunk a hullámokkal. Ha a „Zrinyi" valamely akadály következtében kénytelen lett volna menetét meglassítani, akkor a folytonosan utánunk hömpölygő hullámok elborították volna fedélzetét és kiszámíthatatlan kárt tettek volna a hajóban. A kormánykeréknél állandóan hat markos matróz állott; minduntalan résen kellett lenniök, hogy az oldalról jövő hullámokat kikerüljék és hogy a hajó tatjával forduljanak nekik.

A sötét éjszakák még nehezebbek voltak. A háborgó tenger örökös mennydörgését túlharsogta az égi viharok rettenetes menny-

dörgése. A villámlás néha másodperczekre megvilágította a tengert; közvetlen közelünkben az törzs-vitorlarúd magasságáig feltornyosuló kolosszális víztömeget világított meg.

Az első napokban megdöbbenéssel néztük az eddig sohasem látott magasságra feltornyosuló hullámokat. Néhány nappal később azonban megszoktuk azokat és kritizáló megjegyzéseket tettünk rájuk, sőt még fényképeket is vettünk fel róluk. Legfeljebb azért bosszankodtunk rájuk, hogy szakácsunkat akadályozták a főzésben, a mennyiben a legravaszabb genialitással meglánczolt fazekak és lábasok sem tudtak a tűzhelyen megállani, olyan nagymértékben hányatott a hajó a hullámok által. Akárhányszor megtörtént, hogy az egyedüli „meleg“ ételünk „hideg“ konzervekből állott.

Mikor már teljesen megszoktuk a hullámokat és az inasok annyira mentek a találékonyságban, hogy ágyainkat ravasz módon olyképen vetették meg, hogy a legdühösebb hullám sem volt többé képes bennünket az ágyból kidobni, akkor jött egyszer egy hullám, csak egyetlen egy, a mely olyan irtózatos ütést mért szegény korvettánkra, mintha szerteszét akarta volna törni.

Ijedten rohantunk a fedélzetre, a mely első pillanatra a végpusztulás képét mutatta. Az történt, hogy egy óriás hullám közvetlenül a hajó jobb oldalán tört meg és végignyaldosván a hajó falát, felcsapott az árboczderék magasságáig s aztán zúgva és sisteregve omlott le a fedélzetre.

Térden felül ért a víz a feldélzeten perczekig. Emberek, állatok, szénakötegek, csónakok, csebrek, csigák, kötéltekercsek szanaszéjjel úsztak a hajó falai között. Ordítás, vezényszó, marhabőgés, matrózröhögés, káromkodás hangzott mindenütt; a hajó falai közé szorult víz leírhatatlan zúgással mosott végig rajta, magával rántva mindent, a mi nem volt lekötve, lecsavarva vagy leszegezve. A végeredmény az volt, hogy a hajó peremének a vezér- és főárbocz közti része behorpadt! Ez pedig nagy baj.

Így nem folytathatjuk utunkat Singaporeig. Okvetlen be kell futnunk valamely közeli kikötőbe, sérülésünk kijavítása végett. A legközelebbi kikötő azonban — Colombo. Tehát előre Colomboba.

Isten segíts és óvj meg egy második hullámcsapástól, mert azt már nem álljuk ki.

Ilyen körülmények között folytattuk az utat Colombo felé, tagadhatatlanul némi kis rettegés között. Hála a kitünő vezetésnek és a „Zrinyi“ pompás manőverező tulajdonságának, nem történt újabb baj. Az oldalról jövő hullámok elől ügyesen kitértünk, a mennyiben mindannyiszor a hajó tatjával, hátuljával, fordultunk nekik. Már pedig hadi hajó tatja nemcsak egy hullámütést bír el, de — huszonötöt is.

*

Aden elhagyása után a huszadik napon ért a „Zrinyi“ Ceylon szigetének — a földgömb egyik legszebb pontjának — láttávolába.

A Pidurutallagalla és az Adam's Peak örök viránynyal fedett csúcsai már mértföldekről ingerelték a mesés Ceylonnak tündérszép részéhez fűzött képzeletünket. Mint szép zöld szőnyeg terült el a lankás halmokon a sötétzöld tropikus növényzet, a mely hegyet és völgyet, tengerpartot és folyótorkolatokat egyetlen pázsittá alakít.

Egy arasznyi széles kanu (egyetlen szál kókuszpálmából kivájt csónak, a melyet az oldalához erősített gerenda tart egyensúlyban), messze ki a tengerre hozta hajónkra a révkalauzt, a ki a gyöngyhalászó kanuk és a ki- meg befutó gőzösök között biztos kézzel vezette a korvettát Colombo kikötőjébe, a mely kikötő a suezi csatorna megnyitása óta olyan óriási jelentőségre tett szert, a melyről annak előtte még álmodni sem mertek volna az angolok. Tudniillik mintegy kétharmada mindazon hajóknak, a melyek a suezi csatornán áthaladnak, hosszabb vagy rövidebb időre érintik Colombot, a mely kikötő szerencsés fekvésénél fogva éppen úgy útjába esik a Kelet és Nyugat között közlekedő hajóknak, mint akár a csárda valamely nagyon élénk közlekedésű országúton a fuvarosoknak. Colombo azonban nem a természettől nyerte ezt a pompás és biztos kikötőjét. Sőt ellenkezőleg: az előbbi időkben

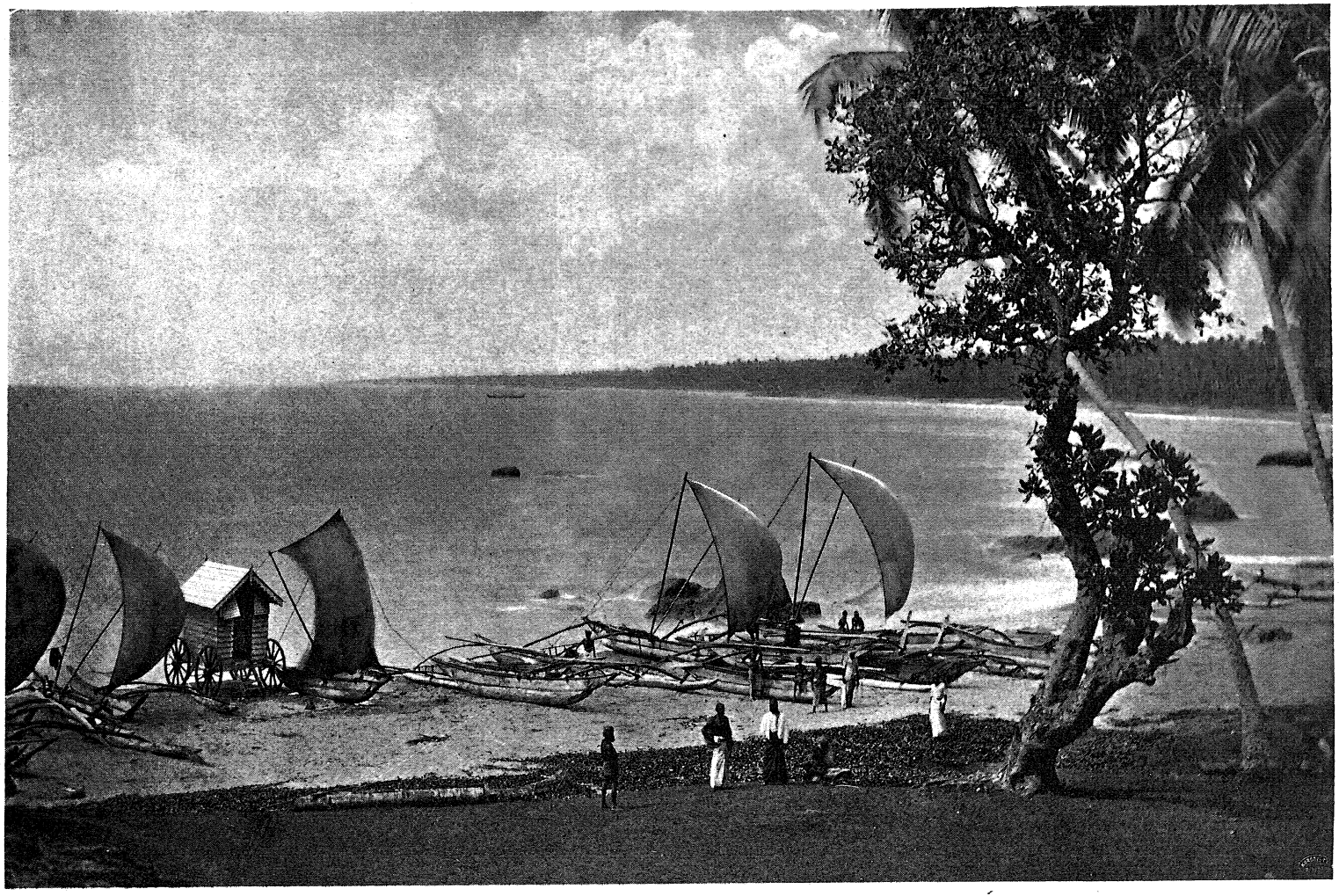

SZINGALÉZ KANUK.

UTCZA A BENNSZÜLÖTTEK NEGYEDÉBEN.

Colombo annyira nyitva állott a délnyugati monszun hatalmas hullámzásának, hogy a hajósok nagyrésze szivesebben vezette a hajóját a Colombótól valamivel lejebb fekvő Point de Galle kikötőjébe, a hol a hajók biztosabban voltak elhelyezhetők, mint Colombóban. Mintegy harmincz évvel ezelőtt azonban Colombóban kiépítették a mai hatalmas védgátat, a mely aztán a Colombo és Point de Galle között fennálló versengést egy csapással beszüntette. A colombói védgát, ez az ezernégyszáz méternél hosszabb, hatalmas gránittömbökből épített alkotmány minden tekintetben emlékeztet bennünket arra a védgátra, a melyet Madrasban láttunk. Ez is merészen és mélyen benyúlik a tenger sík vízébe, mondhatni: egyenesen az Indiai Oceánba s míg egyik oldalán időnként óriási hullámzás zajlik le, a másik oldalán olyan nyugodt a kikötő vize, akár a hegyi tóé. Hogy milyen nagyszabású építmény a colombói védgát, kitűnik azon néhány adatból, hogy a ceyloni és a szomszéd indiai börtönökből hozott néhány ezer fegyencz tiz éven át dolgozott rajta s a költségek mintegy kilencz millió rúpiába (tizennyolcz millió koronába) kerültek. (Úgymint a madrasi védgátnak, ennek is az akkori walesi herczeg, Anglia jelenlegi királya, tette le az alapkövét.)

Néhány órával azután, hogy a kalauz rászállott a hajónkra, a kikötőnek egyik legnyugodalmasabb helyén bocsátottuk le a horgonyt, érdekes szomszédságban. Ugyanis: előttünk az amerikai „Alliance“ (elljensz) korvetta, mögöttünk egy hatalmas angol vitorlás, balra tőlünk egy hollandiai óriás teherhajó, jobbra pedig a szigetek gyöngyének legszebb gyöngye — Colombo. — — —

Mielőtt partra szállunk, eddigi szokásunkhoz híven, ismerkedjünk meg kissé avval a földdel, a melyre lépünk.

Ceylon szigetének a története olyan régi, hogy a hindu ősrégi hősköltemény, a Ramajana is foglalkozik vele, még pedig abban az időben, a mely mintegy évezreddel megelőzi a mi időszámításunkat. Az 1815. esztendőig, tehát mintegy 2400 esztendőn át, Ceylonnak megvolt a maga története; ebben az esztendőben azonban, a midőn Ceylon utolsó királyát Candyben „detronizálták“ —

KÜLVÁROSI UTCZA COLOMBOBAN.

természetesen az angolok — a sziget története összeolvadt az angolok gyarmatosítási történetével.

A kelet-indiai gyarmatok között talán Ceylon szigetének a sorsa volt a legkalandosabb és legváltozatosabb. Hogy csak nagy vonásokban említsünk néhány mozzanatot, felsoroljuk, hogy a mi időszámításunk szerint az arabok voltak az első hódítók, a kik már a VIII. században léptek érintkezésbe Ceylonnal; az európaiak közül — mint majdnem mindenütt — a portugállusok voltak az elsők, a kik megjelentek és az általunk már Goából ismert Lourenço de Almeida volt az, a ki az első európai telepet építette a szigeten. Ugyancsak az eddigi minta szerint, a portugállusok után jöttek a hollandusok, a kik a milyen mértékben szorosabb érintkezésbe léptek a benszülöttekkel, ugyanolyan mértékben szorították ki a portugállusokat a szigetről. A két európai nemzet között sokáig tartott a versengés, mert nagyon különböző fegyverekkel dolgoztak. A portugállusok tudniillik a — kereszttel, a hollandusok pedig az — árúmérleggel. Mikor aztán a hollandusok jól előkészítették a talajt az európaiak számára, akkor — ugyancsak a már oly sokszor ismételt példa szerint — megjelentek az angolok és igen rövid úton, de nagyon hatalmas fegyverek támogatásával — tudniillik: ágyúk, katonák, sok pénz, megvesztegetés és kiméletlen erőszak segítségével — meghódították a szigetet s egyszerűen kiűzték a hollandusokat. Ez az 1782. esztendőben történt és a teljes meghódítás olyan gyorsan történt, hogy — a mint már fennebb említettük — 1815.-ben az utolsó király, százhatvanöt dynastiának az utolsó sarja, Candyban szintén megadta magát az angol erőnek.

Ezen idő óta Ceylon szigete fölött az angol király által kinevezett kormányzó uralkodik, a kinek a nagykiterjedésű sziget ügyeinek rendezésében öt tagú „miniszterium“ és tizenhét képviselőből álló „tanács“ segít.

A meglehetős terjedelmű szigeten, a mely hatvanhatezer négyzetkilométer terjedelmével akkora, mint Belgium és Hollandia együttvéve, kereken három és fél millió ember él, a kiknek eredete, származása, nyelve, vallása és viselete egymástól sok tekintetben nagyon

eltérő. A lakosság zömét a buddha vallású szingalézek teszik; utánuk következnek a brahma vallású hinduk (itt tamilok); aztán jönnek a „mórok", a kik utódai az Arábiából és Kelet-Indiának déli részéből, a Dekkán-ból származó mozlimoknak. A benszülöttek és a fehérek összeházasodásából és nem összeházasodásából eredő keverékek, az „eurázok" vagy „burgherek" mintegy tizennyolczhúszezeren lehetnek. A fehérek és benszülöttek összekeveredése azonban kivétel nélkül úgy értelmezendő, nogy a „bennszülött" mindig az anya és az apa európai. Hogy az eurázokat Ceylon szigetén „burgherek"-nek is nevezik, arra vall, hogy ezen a szigeten a hollandusok kivételesen nagyon széles alapon jutottak bensőbb érintkezésbe a benszülöttekkel. Tisztavérű európai mintegy öt-hatezer él Ceylon szigetén, a kiknek túlnyomó nagy része angol.

*

Ceylon már az ókorban is híres volt szépségeiről. „Lanká"-nak, a „Ragyogó"-nak nevezik a benszülött hinduk; „Gyöngyszem India homlokán", mondják a buddhisták; a „Gyöngyök szigetének" nevezik a khinaiak; a „Jáczintok és rubinok" hazájának ismerték a görögök; „Ádám és Éva vesztett paradicsoma"-ként siratják a mohammedánusok.

Egy angol költő, a kinek a legjobb akarat mellett sem lehetne szemére vetni, hogy vérmes fantáziájú, azt mondja, hogy Ceylon:

„Confessed the best and brightest gem
In Britain's orient diadem!" *

Colombónak mintegy százötvennyolczezer lakosa van, a melyben úgy mint az egész szigeten, itt is a szingalézek vannak legszámosabban. A város góczpontja, azaz Colombo társadalmi és üzleti vérkeringésének a szive: a kikötő és a kikötő közvetlen szomszédsága. A nagy raktárak és az üzleti irodák, a melyeknek higienikus berendezésén már meglátszik, hogy a tropusok alatt élő európaiak szá-

* Elvitázhatatlanul a legjobb és legragyogóbb drágakő Britannia keleti diadémjén.

mára épültek, a kikötő partján vannak. Azért az utczákon is nagy élénkség és pezsgő élet folyik. Alig van még város a világon, a melyben a kiskereskedelem, a házalás meg a „szabad kézből való eladás“ olyan nagy mértékben lenne kifejlődve, mint Colomboban. Ha az ember a partra lép, a szó igazi értelmében egy-két tuczat „kiskereskedő“ támadja meg, eladásra szánt árúczikkeit kínálva. És mi mindenfélét kínálnak az emberek megvételre! A faragott elefántcsonttól és ébenfától a legdrágább zafir-, rubin- és gyémánt-ékszerig mindent, a mit az ember, akár mint használati czikket, akár mint dísztárgyat haszálhat; gyönyörű selyemhímzéseket művészi kivitelben és még nem egészen száraz állatbőröket; kisujjnagyságú faragott istenségeket meg szárított pálmalevelekre írt szent imádságokat, valamint szalmából mesterileg font kalapokat vagy vászon úszónadrágot. A házalók éppenséggel nem szerénynek mondható tolakodásából kimenekülve és folytatva az utat a város beljebb eső utczájának valamelyikén, az ember cseberből vederbe esik. Végig az egész utczán egy perczre meg nem szűnik a folytonos kínálás, csábítgatás és erőszakos rábeszélés. — —

Az épületek között alig van egy-kettő, a mely akár terjedelme, akár építészeti szépsége vagy különössége által szembetünnék. Kivételt teszen a kormányzói palota, a mely ismét egyike azon tényeknek, a melyek tanubizonyságai annak a valóban bőkezű és nagylelkű eljárásnak, a melylyel Anglia a hivatalnokairól gondoskodik.

A szép, tiszta és széles utczákat szegélyező lakóházak, a melyeknek még a homlokzatát is elfödi a buja dús növényzet, tipusai a tropikus viszonyoknak megfelelő lakásoknak. A házak — bungalo-k — csaknem kivétel nélkül földszintes házak, a melyek rendesen alacsony kő- vagy faczölöpökre épültek. Körös-körül széles és szellős veranda veszi körül a négyszögű épületet, a melyet lebocsátható függönyökkel vagy faredőkkel látnak el. A lakóhelyiségek ablakai és ajtói a verandára nyílnak és miután a verandára asztalokat, székeket, könnyű bambusz pamlagokat helyeznek, a veranda teljesen kiegészítő része a lakásnak. A mint az európai családok nappali élete a verandán folyik le, a benszülöttek

lakóházának verandaszerű előrészén zajlik le az ő egész életük. És minő zajos ez az élet, milyen tarka és milyen érdekesen új képeket lát az idegen! Legbájosabbak természetesen az apróságok, ezek a sötét-fekete, csokoládé-barna vagy sötét bronzszínű gyermekek, villogó szemmel, borzas hajjal, a mint pajkosan, lármásan benépesítik a hosszú utczát egész széltében. Az aprók egészen mezítelenek, a hat-nyolcz éven felüliek már valahogyan fel vannak ruházva, mert ezeknek a dereka körül — zsineg van csavarva. A kép eleven tarkaságát nagyban emeli a lakosság főzömének — a szingalézeknek — sajátságos, igazán exotikus ruházata, a mely lényegesen eltér a dél- és kelet-ázsiaiak valamennyi népfajának viseletétől. A szingaléz férfi ruházatának főalkatrésze a „comboy", sárga, vörös vagy zöld nagykoczkájú tarka gyapotszövet, a melyet szoknyamódra csavarnak a derekuk körül. (Az asszonyok ugyanezt a szövetet viselik szoknyának, de az nem olyan tarka és élénk, mint a — férfiaké.) A köznép férfiai ezen kívül alig hordanak még valamit, míg a jobbmódúak — kereskedők, kishivatalnokok, stb. — rövid nyitott fehér blúzt is viselnek. Nagyon jellemző a férfiak hajviselete: vagy hosszan lelóg a hátukon, vagy dús kontyba kötik a fejük búbján. Mindenesetre azonban sohasem hiányzik a széles és nagy körfésű, a melylyel olyan módon szorítják le a dús és kissé göndör hajzatot, mint nálunk Magyarország némely vidékén az idősebb parasztok vagy bárhol másutt a világon a kis leányok. A kellemetlenül asszonyos külsejű férfiaknál — magától értetődik — sokkal előnyösebb külsejűek az asszonyok, a kik között

TAMIL MUNKÁS.

SZINGALÉZEK.

gyakran feltünő szépségű alakokat lehet látni. A singzalézek különben igen rokonszenves és szép faj, jóllehet ők éppen olyan keverékek, mint Ceylon szigetének másodsorban legelőkelőbb lakosai: az eurázok. A szingalézek ugyanis a sziget eredeti lakosainak: a dravidáknak és a szomszédos Dél-Indiából származó hinduknak az ivadékai.*

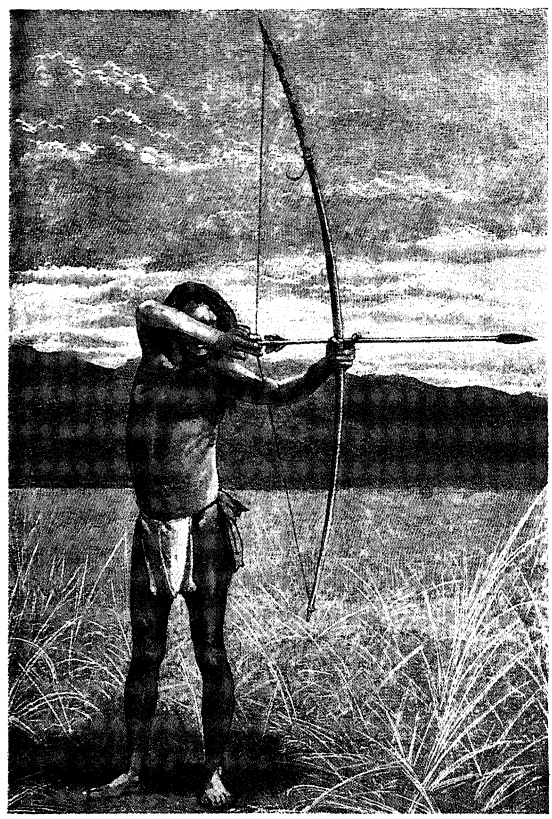

VEDDA CEYLON BELSEJÉBEN.

Mi, a „Zrinyi" tisztjei, gőzerővel igyekeztünk ki a partra; már a kinek a szolgálati viszonyok ezt a fényűzést megengedték. Húsz

* A dravidák egykoron széles területre kiterjedt hatalmas néptörzset alkottak. Ők voltak valaha egész Elő-India őslakói, a kiknek területe a Himalája lábáig terjedt, sőt az Indus folyóig is. Későbbi időkben, a mikor ugyanis az Északról jövő áriaiak mindinkább előnyomultak Elő-Indiában, a dravidák ugyanilyen mértékben lehúzódtak a déli vidékekre, míg végre a Dekkáni-részben telepedtek le, Elő-India félszigetén. A szingalézek ennek a dravida-csoportnak a nem tiszta eredetű maradékai, a mennyiben a hindukkal összekeverődtek.

nap az Indiai Oceánon, szünet nélkül hajtatva a csaknem orkánszerű monszuntól, éppen elég arra, hogy az ember megkívánja, hogy az örökös egyensúlyozástól elzsibbadt lábait egy kissé a szárazföldön kinyújthassa, kivált ha az alkalom a csodaszép Ceylon vágyva-várt talaján kínálkozik.

Keskeny kis kanuba szállva, két-három szingaléz gyerek gyorsan szállít ki a rakodópartra, mely a lépcsőktől kezdve fel a főútig tömve van Kelet-Ázsiának a legkülönbözőbb pontjairól összesereglett népségével. Ügygyel-bajjal keresztülvergődve a tömegen, kiér az ember a felső partra és a legelső, a mit teszen, az, hogy meglepetésének és elbámulásának szabad utat engedve, felkiált:

— Ah, ez gyönyörű. Ez felülmúlja minden képzeletemet. Ne felejtsük el, hogy kiinduló pontunktól — Polától — idáig éppenséggel nem voltunk elkényeztetve a vidékek és tájak szépségeitől és hogy a legutolsó állomásunk, Aden, az elkényeztetésben szintén nem játszott jelentékeny szerepet. Nem csoda, tehát, ha itt Colombóban, először pillantván meg valamely tropikus vidéket, az ember könnyen válik a benyomás rabjává. De tényleg van reá ok, hogy az ember el legyen bájolva.

Elragadó, gyönyörű kép áll a szemlélő előtt.

Az utcza széles, hosszú és sima, mint a tükör. Jobbra és balra sötétzöld pázsit szegi be a barnapiros utat, a melyet sűrűn borítnak el rikító sárga, piros, kék, fehér és zöld szinekbe öltözött gyalogjárók, a fehér baldachinos kocsik és kétharmadában meztelen benszülöttek által vont jinricksha-k (dzsinriksa)* tömege. A virágokkal tarkított pázsiton kívül az oszlopsorokkal ellátott, szellős, magas lakóházak állanak, hófehér falakkal, zöld faredőkkel, vászonernyővel fedett széles verandával. A házak nagyobb részét félig elfedi a mélabús benyomást keltő pálmák sűrű sötét lombozata.

A bővebb szemlélésre azonban most nincs idő. A fehér ernyővel fedett könnyű kis kocsiról a singhaléz kocsis csalogató hangon igér szebbet és jobbat:

* Kétkerekű könnyű kis kocsik egy ember számára, a melyet egy vagy két ember húz. Ugy Kelet-Afrikában, mint Indiában már számtalanszor említettük ezt a járóművet.

— Cinnamon Garden, sir? Palms? Galle face?*

— Yes, — és beszállunk.

— All right, — és gyors ügetésben megindul. Hogy hova hajt, azt nem tudjuk. Nagy megnyugvásunkra szolgál, hogy a kocsis maga sem tudja, miután kérdéseire adott feleletünkből, tudniillik a tropikus hőség alatt kifejthető angol hidegvérűséggel odamondott „yes“ után éppen olyan joggal mehet a Cinnamon Gardenbe, mint akár a „Palms“ alá, vagy a Galle Facere. Az „All right“-jukra úgy sem szabad valami sokat adni. Tapasztalásból tudom, hogy a feltétlenül meg nem értett kérdésre is a legnagyobb nyugodtsággal rámondják, hogy: „all right“, és viszik az embert oda, a hova éppenséggel nem szándékozott menni. De azért rámondja: all right, mert a nagy verseny következtében attól tart, hogy kérdezősködés esetében az utas ahhoz a „zays“-hoz (kocsishoz) fordul, a ki nem kérdezősködik, hanem rámondja: all right. Tehát inkább ő mondja, hogy: all right.

A kocsis öltözete a legszeretetreméltóbban egyszerű; a dereka körül kötött hosszú fehér vászondarabból áll a ruházat egyik része és a redőkbe csavart hosszú piros szövetből a feje körül áll a második rész. Harmadik rész nincs. A kis ausztráliai „mokány“ gyors ügetésben halad; a czél pedig tökéletesen mindegy. Jobbra és balra minden lépés a legtarkább, a legújabb és azelőtt sohasem látott jeleneteket és látványokat hozza elénk.

Félórai hajtás után benne vagyunk a sűrű pálmaerdő felségesen szép árnyékában.

A sűrű lombozat csak elvétve bocsát át egy-egy napsugarat, a mely ragyogó szivárvány-fényekben törik meg a tó tükrén úszó lotuszvirág kelyhében rezgő harmatcseppen. A kristálytiszta tó tükrét helyenként egészen elborítja a széleslevelű lotusz fehér- és rózsaszínű virága. A kókusz, areca, banaán, cinchona és kakao, egyáltalában a tropikus égöv különböző pálmafajai mélabúsan lelógó széles, hosszú leveleikkel csaknem zöld mennyezetet alkotnak felette.

* A fahéjkertbe, uram? A pálmákhoz? A Galle face-re? (Goal fész.)

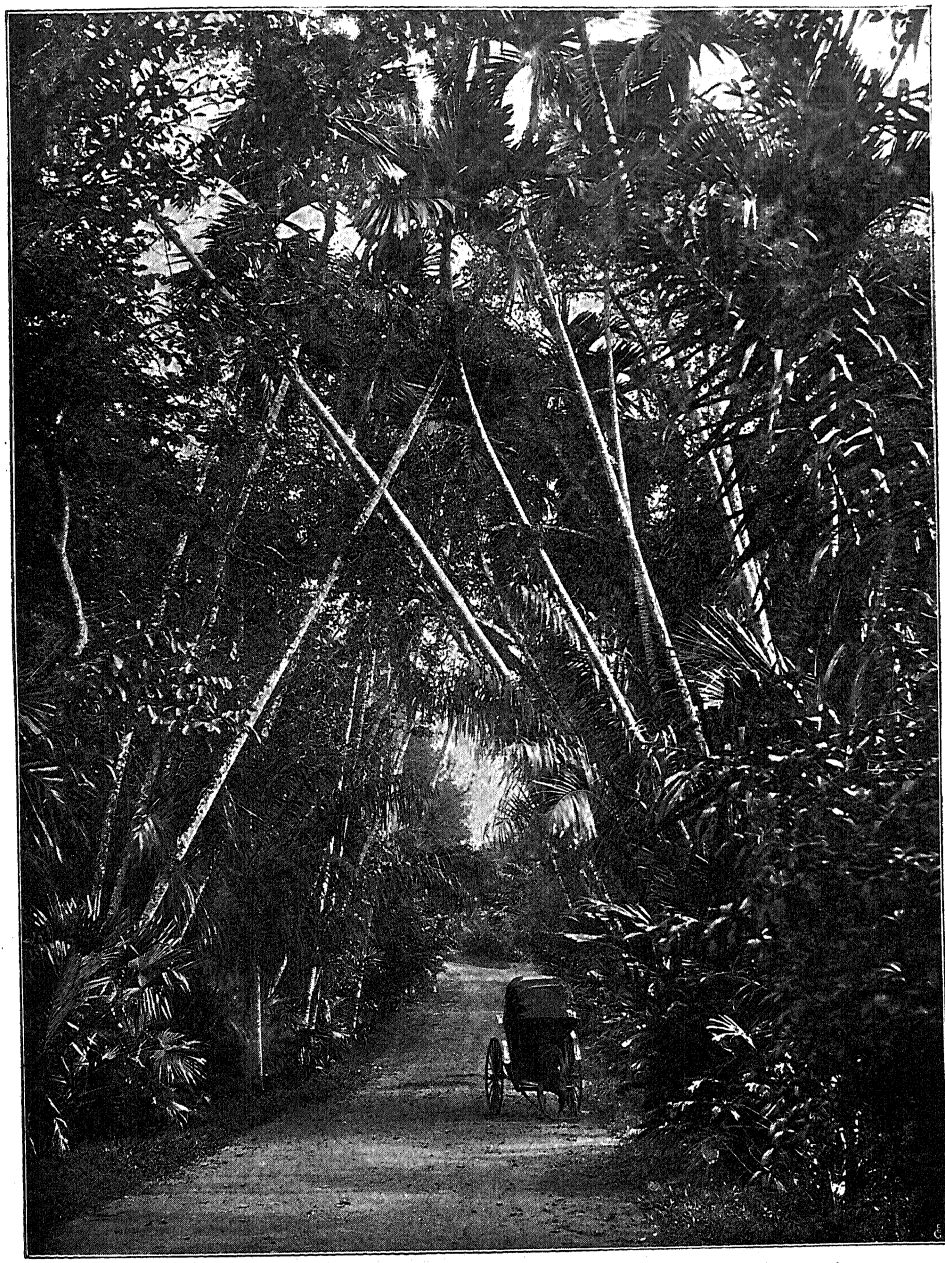

UTCZA COLOMBO EGYIK KÜLVÁROSÁBAN.

A sűrű lombozat közül kedvesen tünnek ki egy-egy hindu-templomnak fehér falai. A pálmalomboktól elfedett folyosókon nesztelenül lépdel a sárga leplekbe burkolt brahmin, valószinűleg a tó szinén halk locscsanással átevező kanut várva, a mely talán lotuszvirágot hoz az oltárra és gyümölcsöt meg rizst a szent brahminnak.

Az ünnepies csendet néha-néha egy-egy halk zizzenés, suttogás szakítja meg, a mely még emeli a titokszerűt, a rejtélyest. A pálmatörzsekre kúszó orchideák kelyhén játszva enyelegnek tenyér-nagyságú lepkék parányi kis madarakkal. Az ember nem tudja, mit bámuljon inkább: a lepkék gyémántszerűen ragyogó szárnyait, vagy a parányi kis madárkák élénk és kecses mozdulatait.

Minden lépés új paradicsomba vezet. A gyér lombú kenyérfáról fenyegetőleg lógnak le az emberfejnél nagyobb gyümölcsök; a mangustin barnafekete gyümölcse ingerlőleg kacsint le a rubinvörös virágokkal ellepett magas sudárról. Minden mozdulatra szemérmesen húzódik össze a tüneményszerű „pudica mimosa“ és mindaddig zárva tartja érzékeny kelyhét, míg a zavargó messze tovább haladt. Hangos rikácsolással himbálódznak az ágon egy közeli bungalo-ból felzavart papagályok és kakaduk ragyogó színű csapatai.

A lélek és a szem nem tud eltelni az istenadta gyönyörűségek élvezésében. Perzsia szőnyegei a talp alatt nem képesek olyan kellemes, bájos érzést kelteni, mint Ceylonnak ez az elbűvölő, bársonyszerű pázsitja. A buja zöld szín összes árnyalataival és a beléje szőtt orchideákkal, meg a csodaszerű kék, fehér, piros és sárga kúszónövényekkel, a tükörsima tó szine, rajta a tündériesen lebegő lotuszvirágokkal és az impozáns „Victoria Regia“-val, a melynek hatalmas levele egy gyermeket képes ringatni; a titokzatos, derengő homály, itt-ott áttörve az egyenlítő kék egének átmosolygó sávjaival — ezek együttesen és egyszerre nem eleget bámulható gyönyörű festmény a szemnek, nyugalom a léleknek, miközben a tüdő mohón lélegzi be a balzsamos, édes, lágy levegőt.

A fehérfalú hindu templomból áthangzik a brahminok vontatottan éneklő imája, a mely a helynek megfelelően sajátságos har-

TAMIL BAYADER A BÁNDZSÓVAL.

moniában egyesül valamely közeli bungaloból halkan átszűrődő „bandzsó“ lágy akkordjaival. — — —

— Galle face, Sir? — kérdi a kocsis, a ki attól fél, hogy így egyhelyt állva, talán kevesebb fuvarpénzt kap, mintha folyton haladnánk.

SZINGALÉZ „JULISKA“.

— Galle face!

Az út visszavezet a városba, de nem az előbbi úton. A kocsis kis kerülőt teszen s egy darabig a szingaléz városrészen, a „Pettáh“-n hajt keresztül. Az egyik sátor előtt, kókuszpálmához támaszkodva, sugártermetű tamil élénk társalgásba van elmerülve villogó szemű fiatal szingaléz leánynyal. A beszédjükből szót sem hallottunk ugyan, de a tekintetükből biztosan kivehettük, hogy Ceylon szigetén

is nagyon érdekes dolgokat tud elbeszélni a tamil Miska a szingaléz Juliskának.

A kocsi csakhamar letér innen és nagy kiterjedésű rizsföldek mentén halad tovább. Egész csorda bivaly legel a földeken és

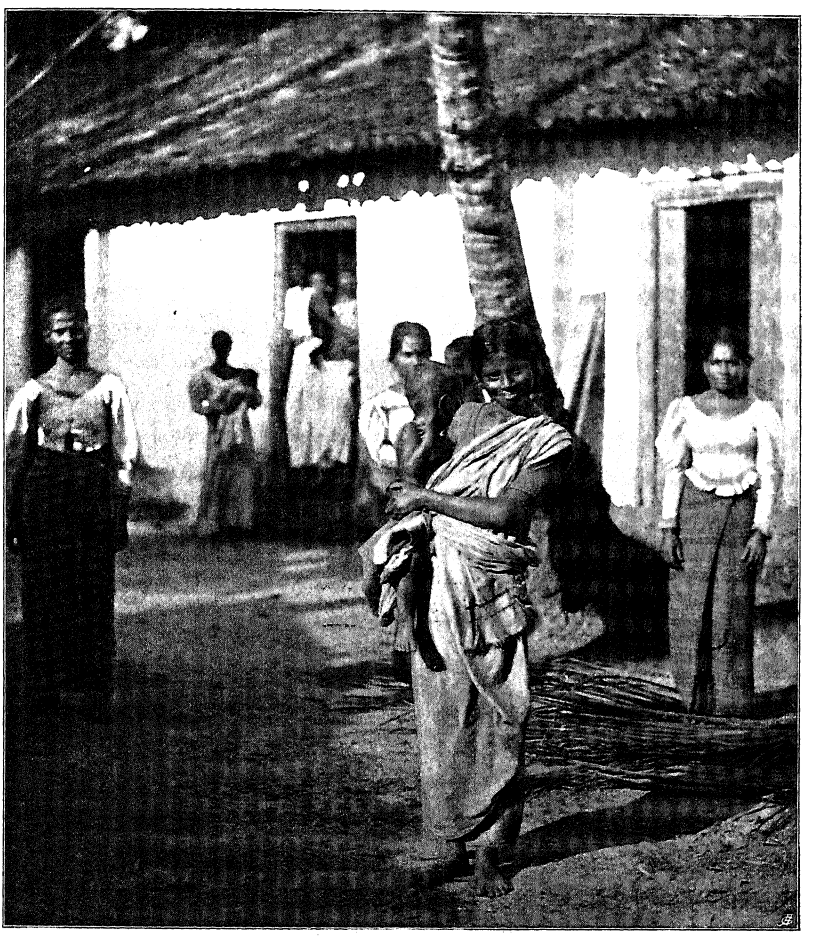

SZINGALÉZ ASSZONYOK.

köztük a legnagyobb nyugodtsággal repülnek hófehér darvak és gólyák. A rizsföldek szomszédságában rokonias barátságban húzódnak végig a terjedelmes czukornádültetvények.

Ezeknek tőszomszédságában terül el a híres „Cinnamon Garden“, a „fahéj“-kert. Isten a megmondhatója, hogy gyermekkoromtól kezdve India és Ceylon volt vágyaimnak netovábbja és hogy min-

dig a tejbe főtt rizskása, sok fahéjjal és még több czukorral volt a kedvencz ételem. És íme, már az első délutánon együtt találom mind a hármat. Ilyen csodásak néha a sors útjai.

Végig a „Cinnamon Garden"-en, dicséretreméltó kitartással fut a kocsi után egy eleven képű kis szingaléz fiú, a fügefalevél — nélkül. A lehető legrábeszélőbb módon igyekszik rám diktálni egy hatalmas virágcsokrot, a minőért nálunk szives-örömest fizetnénk húsz koronát. Itt azonban csak felesleges nyűgöt vennék vele magamra; aztán meg a gyerek furcsa angol beszéde is mulattat, apró pénzem pedig nincs, tehát csak hadd fusson. Végre beleún a dicsőségbe és a kocsiba dobja a csokrot.

— It is my present! (ajándékba adom) — mondja olyan hangon, a melyből kirí a meg nem értett barátság miatt tett szemrehányás. De egyszersmind kinyujtott kézzel várja a „present"-ért járó penny darabot. (Az érzékenyebb lelkületűek megnyugtatására megvallom, hogy nem futott hiába.)

A távoli dörgésből ítélve, a Galle face közelébe jutottunk. A legközelebbi kanyarulatnál a kocsi befordul és előttünk áll egy kép, a melyhez hasonlóan szép képet, mondhatni festőit és élénket ezelőtt ritkán láttunk.

*

A „Galle Face" lágy pázsittal benőtt nagy kiterjedésű szabad tér, a melyet az egyik oldalán a zajló Oceán, a másik oldalán sűrű pálmaerdőtől szegélyezett nagy tó vesz körül.

A hosszúkás négyszögű tér tengerfelőli oldalát a már említett bámulatraméltó hullámtörő védi az Oceán hatalmas hullámzása ellen. Amint láttuk, a délnyugati monszun véghetetlen erővel hajtja az Indiai Oceán hullámait ennek a gránitgátnak, a melyen azok mennydörgéshez hasonló dörejjel megtörvén, toronymagasságra sodorják fel a sistergő, zúgó, hófehér habokat. A kőgát innenső oldalán pedig, alig tíz lépésnyire az Oceántól, fehérbe öltözött, halvány képű angol

CEYLON. ZEBUÖKÖR-FOGAT.

babyk keresik a csigákat, vagy pedig szívják a csinos hindu-dada fekete emlőjéből a tápláló nedvet.

A második sorban — a tükörsimára vert barna-piros úton — sűrűn követik egymást különféle elegáns járóművek. Széles tyllburik, két öl magas giggek, fehér baldachinos cabbek, magas fedelű talyigák,

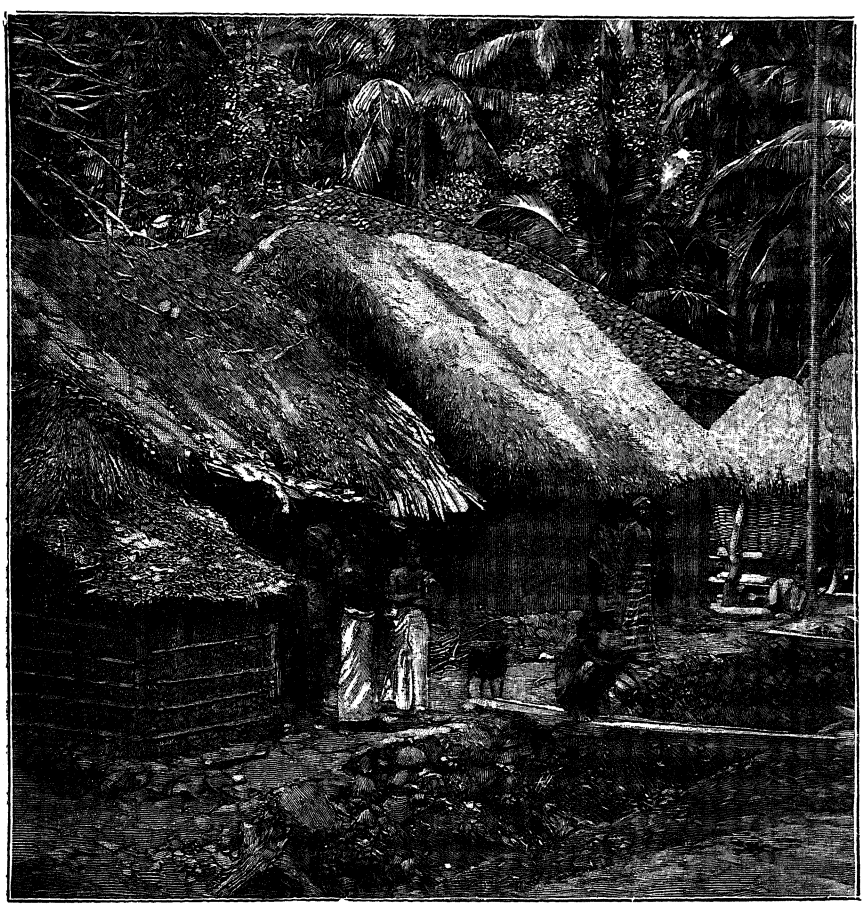

SZINGALÉZ KUNYHÓK.

kívül-belül teleaggatva zengő-bongó csengőkkel; az elibük fogott púpos zebu-ökröcske gyorsaságra nézve felveszi a versenyt a lóval; a dzsinriksák, ezek a kétkerekű kényelmes kis kocsik, az izmos kuli által vontatva, persze a leggyakrabban igénybe vett járóművek. És mindezek a járóművek csodálatos öltözetű férfiakkal, nőkkel, kocsisokkal és inasokkal vannak benépesítve.

A közfigyelmet egy skót ezred szoknyás zenekara, a piros frakkos, medvebőr-süvegű, zöld szoknyás „Highlander-Band“ vonja magára. Sugár, daliástermetű skótok, rokonszenves és okos kifejezésű arczczal. Oly komolysággal és öntudattal nyeggetik a hónuk alatt tartott dudát, hogy majdnem szerettem volna az általok alkotott kör közepére állani és beleharapni egy jó — savanyú czitromba. A figyelem különben nem a dudások zenéjének, hanem az azzal egyidejűleg kezdődő „Polo“ (lapdázás lóháton) játéknak szól.

Sűrű embersoroktól körülvett óriási körben tizenkét lovas veszen állást. Hat áll az egyik oldalon, ugyanannyi a másikon. A lovak elevenvérű, apró ausztráliai vagy dél-afrikai fajbeliek, a Fokföldről. A lovasok jelmeze egyszerű és minden bohókás jockeykedés nélküli: flanell ing, fehér nadrág, sárga csizma és könnyű kis sapka. A lovat csak egy kézzel kormányozzák; a balkézben tartják a kantárszárat, a jobbikban pedig egy gereblyealakú hosszú dárdát, a szélesebb végével lefelé. A két sortól egyenlő távolságra sárga turbános, piros öves hindu fehér falabdát helyez a pázsitra, egy másik pedig ugyanazon perczben jelt ad a lobogóval. A két sor villámgyorsan vágtat a labda felé. A jobb kézben tartott dárdát ütésre készen tartva, valamennyi lovas igyekszik elsőnek lenni és dárdájával a labdát az ellenfél területére dobni. A súlyos labda pehelyként repül ide-oda, teljesen kiszámíthatatlan irányban. A lovasok bámulatos ügyességgel csaknem ugyanazon ponton megfordítják száguldó paripáikat, és a hirtelen más irányba repülő vagy guruló labda után vágtatnak. Némelyik lovas olyan ügyes, hogy a labdát röptiben eltalálja a dárdájával. A tizenkét lovas egy darabig sűrű gomolyba tömörülve vágtat a labda után és aztán ismét villámgyorsan szétoszlik a legkülönbözőbb irányban. Folyton száguldva, repülve és a dárdát suhogtatva, mint a magasban kóválygó sas a kiszemelt zsákmány felett, biztos szemmel egyenesen neki vágtatnak a parányi czélnak és jól kiszámított hatalmas ütéssel, magasra felröpítik.

A szép lovasjátékot néző közönség gyermekies örömmel tapsol a sikerültebb dobásoknál. És minő közönség! Talán érdekesebb, mint maga a játék.

A japánt és khinait kivéve, Kelet-Ázsiának csaknem minden nemzete képviselve van ebben a közönségben.

Legszámosabbak a csokoládé-barna szingalézek; értelmes, okos arczú férfiak, bokáig érő sárga csíkos piros szoknyában, rövid fehér kabáttal; már a melyiknek van kabátja; a legnagyobb rész megelégszik a szoknyával. Hosszú, fényes fekete hajuk végigomlik a vállukon a derékig, vagy pedig kontyba kötik, s elől körfésűvel

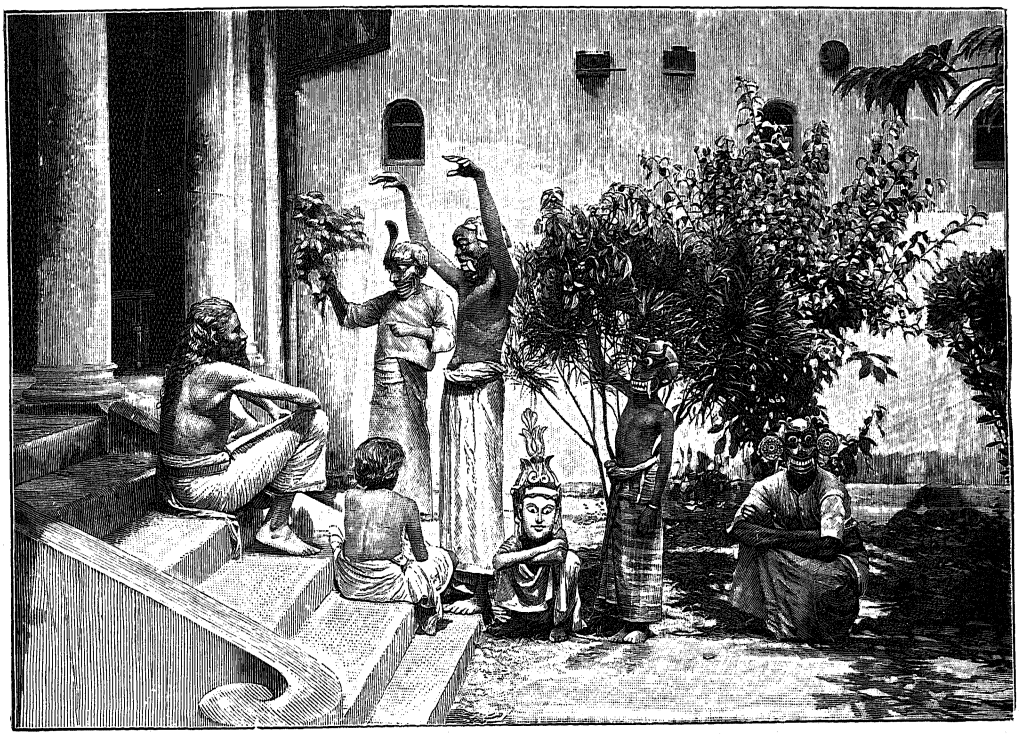

SZINGALÉZ „ÖRDÖGTÁNCZOSOK" VALLÁSOS SZERTARTÁS ALKALMÁVAL.

erősítik a halántékukhoz. Ha szakálluk nem lenne, egész bátran asszonyoknak lehetne őket tartani. Elevenszemű malájok, sötétbarna, fényes bőrrel, kopaszra beretvált tarkóval és az örökös „betel" rágástól vérpirosra festett ajkakkal. Egy-egy marciálisabb külsejű élénken emlékeztet a zsákmányát éppen szétmarczangolt tigrisre. Szép idomaikat festői redőkben borítja a fehér burnusz. Indiai mohammedánusok, kopasz fejükön bambusznádból font tarka magas süveggel vagy alacsony zöld sapkával, néha a mell közepéig

leérő koromfekete szakállal. Gyöngéd termetű sötétbarna jávaiak, fejükön széles és magas sárga turbánnal, piros csíkokkal és ugyanilyen színű derékkötővel; marczona külsejű arabok, gazdagon diszített kösöntyűkben sok fegyverrel. Perzsák; hosszú, fekete szakállal, fehér

ELŐKELŐ HINDU LEÁNYOK.

turbánban, hosszú kaftánban; parszik ritkás szakállal, rövid fehér nadrágban, hosszú fehér kabáttal, fejükön a czilinderalakú fényes, fekete süveggel, a bagrival. Legfestőibb valamennyi között a ceyloni kormányzó testőrségéhez tartozó lovas malabár. A koromfekete arabs telivéren ülő, daliás lovas hófehér ruhába van öltözve. Derekán tüszőmódra van körülcsavarva a két araszny széles, sötétpiros selyemöv, a melynek hosszú rojtjai lelógnak a mén baloldalán.

Fején széles, fehércsíkos piros turbán van, a mely a különben is szép arcznak sajátságos érdekes jelleget kölcsönöz. Oldalán drágakövekkel kirakott, széles handzsár, kezében pedig hosszúnyelű piros-fehér lengő lobogó.

Az ide-oda hullámzó tömeg közepett kis csoportot pillantottunk meg, a mely a delej erejével vonzott bennünket. A csoport egy fiatal tamil leányból, két éltesebb nőből és egy fiatal hinduból állott.

A leány mintegy tizenhat-tizenhét éves lehetett, karcsú és nyulánk, mint a fiatal czédrus. Nemes kifejezésű kerekded arcza sötét csokoládé-barna volt; kékes fényű hollófekete haja simára lefésülve a halántékokon és a fejbúbon gyöngyökkel és drágakövekkel kirakott fésűvel megerősítve. A szépen ívelt szemöldök által védett szemek szendék, mint a gazella tekintete. A száj parányi, a barna ajkakon átderengett a piros vér; a fogak aprók, egyenletesek, hófehérek voltak. A kissé fölhajtott orr bal czimpájában borsó nagyságú gyémánt csillogott, a mely negédes és kaczér kifejezést ad a különben is rendkívül kedves és kellemes arcznak. A parányi kis fülkagylók csaknem el voltak borítva gyöngyökkel, rubinokkal és zafirokkal. A gömbölyű, erős nyak és szoborhoz illően szép karok drága lánczokkal, kövekkel és karpereczekkel voltak diszítve. A gyönyörű karcsú termethez szorosan tapadt a meztelen lábakig érő nehéz, sárga selyemszövet, a mely elfödte ugyan a termetet, de annál ingerlőbben, bájolóbban tüntette fel a szép idomokat. A meztelen láb körmei rózsaszínűre voltak festve és minden lábujjon egy-egy drága gyöngy. Az egész alak olyan volt, mint drágakövekbe foglalt gyönyörű festmény. A leány testvérek között megért egy milliót. Az ékszerekkel együtt megért kettőt.

Magától értetődik, hogy a polo-játék bevégeztével árnyékként követtük a — herczegnőt. (Alább nem adtuk volna egy világért!) De nem sokáig követtük. A következő perczben a mezitlábas tündér eltünt kisérőnőivel együtt egy tilburyban, a fiatal hindu pedig egy giggre szállt, a mely járóművek fehérruhás, magas turbános és sárga öves inasok kiséretében vártak rájuk az egyik sétányon.

Másnap megtudtuk, hogy a gyönyörű szép leány nem volt sem tündér, sem herczegleány, hanem egy gazdag thea-ültetvényesnek a leánya Ceylon belsejéből, Revalapitija vagy Nuvara Elija vidékéről.

*

— — Az élvezetekben gazdag délután izgalmas fáradalmait kipihenendő, beszállottam egy dzsinriksába és a közeli szállodába hajtattam, amely általánosan elismert jó hírnévnek örvend Kelet és Nyugot hajósai és utasai előtt.

Ennek a szállodának meglehetős furcsa a neve, a mikor az ember először hallja. Tudniillik úgy hívják, azaz úgy ejtik ki: Dzsi-Ó-Écs; tulajdonképen pedig úgy hívják, hogy: Grand Oriental Hotel. Az angolok azonban, a kiknek még a nevek kiejtésében megtakarított szótagok is csupa haszon, „business", megtakarítanak a szálló nevéből nehány szótagot és csak a kezdőbetűket ejtik ki: G. O. H.,* a mely három betű angolul kiejtve Dzsi-Ó-Écs-nek hangzik. A „G. O. H." meg is érdemelte jó hírnevét. A szellősen, hűvösen épített szálló széles terrasse-aival, ernyős verandáival, kitünő konyhájával, a melynek csak egyetlen egy hibája volt, tudniillik az, hogy — angol volt, tényleg üdülés és pihenés volt azoknak az embereknek, a kik a hajók szűk kabinjaiban tették meg a Colomboig vezető hosszú utat.

Nekem, a szállóba jöve, az lett volna a kötelességem, hogy a hajón maradt tisztikar nehány tagjának hideg fürdőt és a szokott órákon kívül eső „pompás dinnert" rendeljek meg. A „tárgyalást"

* Ezt a rövidítési szokást már gyakran láttuk, s tényleg annyira praktikus, hogy más nemzetek is általánosan elfogadták s a hosszú nevek helyett nem csak irásban, hanem beszédben is felkarolták és ezért hangzik olyan furcsán annak, a ki még nem ismeri e rövidítések eredetét. Így például a „P. and O." annyi mint „Peninsular and Oriental Steam Navigation Company"; „M. M." annyi mint Messageries Maritimes; a „Hapag" annyi mint: Hamburg Amerikanische Packet Actien Schiffahrts-Gesellschaft; „O. O." = Oriental and Occidental Steam Navigation Company; „Ti-ké-ké" = a japáni Toyo Kisen Kaysha (magyarul: Keleti Hajózó Társaság); stb.

meg is kezdettem, a mi tekintettel arra a körülményre, hogy gyermekkoromban a Kraszna partján az angol nyelv még nem volt általánosan elterjedve, kissé nehezen ment.

A szingáléz portás meg nem értvén a hozzá intézett kérdésemet, az éppen belépő rokonszenves, megnyerő külsejű gentlemanhez utasított, mint a szálloda tulajdonosához. A gentleman legszívélyesebb módon tudakozódott, hogy kívánok-e valamit? Elmondtam a kívánságomat; de sehogy sem tudtunk megegyezni.

— Talán beszél ön az angolon kívül más nyelvet is, — kérdé tőlem; talán olaszul, francziául?

Elmondtam a kérésemet olaszul. De minden törekvésem ellenére, csakhamar észrevette, hogy bizony az én bölcsőmet nem a Po partján ringatták. Végre ráfanyalodtunk a németre. A gentleman olyan helyesen beszélte mind a három nyelvet, hogy én joggal tarthattam volna angolnak, olasznak vagy németnek. Tehát megegyeztünk a németben.

A legelső „Gelegenheit"-nál azonban legnagyobb meglepetésemre azt mondja a gentleman, még pedig jóízű magyar szóval:

— Nemde, kérem, ön magyar?

— Hát persze, hogy az vagyok! Hogy az Isten áldja meg!

— Hát akkor hozta Isten, kedves földi; én is az vagyok! Úgy-e a „Zrinyi"-vel jött? Ejnye be szép, hogy eljött engem meglátogatni. Meddig maradnak itt? Egy hétig? Csak hat napig? Nem tesz semmit. Persze ezekre a napokra az én kedves vendégem lesz! Dehogy nem lehet, csak ne szabadkozzék! Jőjjön, hadd mutassam be a feleségemnek! — — — — A szép délután méltóbb befejezést alig érhetett volna! *

*

A gyönyörű környezetben fekvő városban igen sok az érdekes megnézni való, meg a bájos vidékű kiránduló hely. A múzeuma

* Ha ezek a sorok valaha szives házigazdám kezei közé jutnak, legyen neki ezen az úton kifejezve őszinte, meleg köszönetem a vendégszerető szives házában eltöltött kedves napokért.

például kiskeretű ugyan, de egyike a legérdekesebb „helyi“ gyűjteményeknek. Egy meglehetősen impozáns és sok száz esztendős Buddha templomnak az árnyékában áll a muzeum, a mely magában egyesíti mindazon emlékeket, a melyek a bájos sziget történetében valamely szempontból emlékezetesek maradtak, valamint teljesen

HINDU FŐNÖK DÍSZRUHÁZATBAN.

hű képét nyujtja az egész sziget növény-, állat- és ásványvilágának. Ezeket így együtt látva, az embert egyszerűen bámulatba ejti az a rendkívüli gazdagság és sokféleség, a melyek ezen aránylag kis helyen igazi paradicsomot hoztak létre. — Azon kiránduló helyek között, a melyek könnyű szerrel és rövid idő alatt elérhetők, — — dzsinriksával másfél- vagy két óra alatt — első helyen áll Mount-

Lavinia, egy elragadóan bájos liget közvetlen az Oceán partján. Hogy milyen bájos ez a hely, mutatja az, hogy itt lakott egykoron Ceylon kormányzója, a kinek egy sziklacsúcsra épített gyönyörű palotáját alakították át a jelenlegi fővonzóerőre: nagy fényűzéssel berendezett szállóvá és vendéglővé. A Mount-Laviniába vezető út izelítője lehet a — paradicsomnak. Kocsink ugyanis gyönyörű, árnyékos és hűs pálmasorok között vezet odáig. Jobbra és balra a Colomboban élő európaiak gyönyörű parkoktól környezett bungalói. A barnapiros út tükörsíma, a levegő igazán balzsamos; de nem olyan fülledt és lágy, a mely odabenn, a városban, a melegházak párával és virágillattal telített levegőjére emlékeztet, hanem üde és friss, a melyen megérzik az Oceán ózonos, sós levegője. Mount-Laviniában rendesen együtt található Colombo lakosságának előkelősége, úgy a „fehér", mint a „szines". És a mi nekünk idegeneknek legelőször tűnik szemünkbe, az nem a „szines" urak és nők igazán festői szép és néha rendkívül gazdag öltözete, nem a szines nőknek néha elragadó szépsége, vagy az európai nők tropikusan szellős, de azért igen discrét viselete, hanem a „fehér gentleman"-ek sajátságos és exotikus ruházata. A férfiak viselete ugyanis a következő: fekete nadrág, lakkczipő; nagyon, de nagyon rövid fehér blúz, keményített fehér ing és gallér, a derekukon pedig igen-igen széles és nagyon rikító színű selyemöv, a melynek a rojtjai hosszan lelógnak a fekete nadrágra. Befejezésül, helyesebben: betetőzésül óriás terjedelmű széles parafasisakot viselnek. Jóllehet már maga az öltözet is elég furcsa és szokatlan, az idegenszerű hatást nagyban fokozzák a rendkívül merev testtartás és a szokatlan ruházatból eredő feszes mozdulatok. Az embereken határozottan meglátszik, hogy körülbelül úgy érzik magukat, mint a vidéki városok — önkéntes tűzoltóparancsnokai díszben, a kik tetszenek ugyan önmaguknak abban a furcsa viseletben, de alig várják, hogy hazaérjenek és ledobhassák magukról a maskarát. (Különben pedig ez a viselet tökéletesen ugyanaz, a mit az európaiak és amerikaiak egész Dél- és Kelet-Ázsiában elfogadtak estélyi öltözetnek. A jokohamai Oriental Palace Hotel terrasseain ugyanilyen „dress"-ben jelennek meg a „gentle-

men"-ek a „dinner"-hez; a Hong-Kong és San Francisco között közlekedő Toyo-Kisen-Kaysha „Nippon Maru" hajóján csak ilyen dressben illik megjelenni esti hét órától kezdve, és a koreai Szöulban valamely nagykövet „reception"-ján is ez az előírt viselet.)

Egyike a legszebb és legérdekesebb kirándulásoknak Colomboból Candybe (Kendi). A hegyi vasúton megtett ötórai út az európai

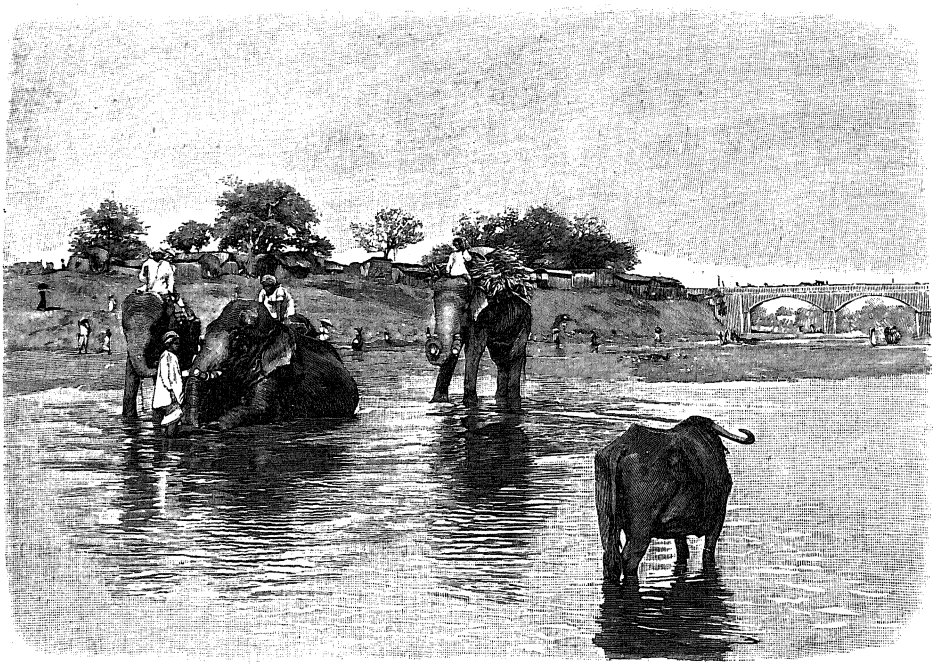

ELEFÁNTOK FÜRDŐJE.

módszerre berendezett kényelmes vasúton sok gyönyörűséget okoz a kirándulónak, s egyszersmind bő alkalmat nyujt megismerkedni a bájos sziget belsejével. Csak az, a ki ezt az útat megteszi, képes elképzelni, hogy miért nevezik Ceylont „paradicsomnak". Maga a vonat is kellemes: tágas, hosszú kocsikból áll, a melyeknek — tekintettel a nagy forróságra — kettős teteje van; az ablakokon faredők vannak, és a vonat végén elég jól felszerelt „dining room" és „bar" (étterem és — korcsma) nyújtanak frissitőket.

Jó darabig a híres fahéjkertek közt halad a vonat, azon termék között, a mely egykor a sziget legdúsabban jövedelmező kiviteli

czikke volt. Utána lotusz-virággal csaknem elborított és temérdek kokuszpálmától szegélyezett nagy tavak mentén haladunk. Mintegy kétórányira Colombotól, Rambukkana állomásnál, még egy mozdonyt csatolnak a vonat elé és megindulunk, neki a mintegy kilencz-száz méter magas hegynek. A látvány félóránként változik; mind-

VALLÁSOS SZERTARTÁSNÁL HASZNÁLT ELEFÁNT.

untalan újabb és érdekesebb tájképek tárulnak fel előttünk, a melyek helyenként gyönyörű szépek. Termékeny rizsföldek után, a melyeknek térdig érő iszapos talaját otrombatestű bivalyoktól vont ekével szántják a csaknem egészen mezítelen bennszülöttek, többnyire szingalézek, szédítően meredek és igen mély völgyek következnek. A völgyek nem annyira a mélységük folytán tesznek szédítő benyomást, hanem azért, mert a nehezen prüszkölő vonat közvetlenül a völgy szélén halad. A mint valamely alagútból kijutunk — mintegy kilencz-tíz alagút következik gyors egymásutánban — megnyílik előttünk, helyesebben: alattunk a föld, a mennyiben gyönyörűséges tájképeket

feltáró mélységes völgy elé értünk. Pálmák, lombfák, idyllikus környezetben fekvő benszülött-házak, szines ruhájú emberek, kedves arczú mezítelen gyerekek, feketebőrű bivalyok, hófehér tollazatban pompázó nagy madarak a tó partján, töltik ki az alattunk elterülő völgyet.

Déltájt érkeztünk meg Candybe, a mely az idevezető utunk szépsége által történt elkényeztetésünk ellenére is meglepő, bájos. A város buja növényzettel borított hegyektől környékezett völgyben fekszik, smaragdzöld vizű kristálytiszta tó körül, a melynek közepéből bájos kis szikla-sziget emelkedik ki. Szállónk, az elegáns berendezésű Queens Hotel, közvetlen ezen tó partján fekszik és közel hozzánk, alig pár percznyire tőlünk, Ceylon szigetének egyik leghíresebb temploma, a Malagava-templom. Ezt a nagy pagodát nem az építészeti szépsége tette híressé, sem a nagysága, hanem a benne elhelyezett híres ereklye, a mely központja az évi zarándoklásoknak a Malagava templomhoz. Ez az ereklye a — Buddha foga.* Az ereklye mint legfőbb szentség, hozzá méltó drágakövekkel kirakott szekrényben van elhelyezve és a papok éjjel-nappal őrzik. Éppenséggel semmi jogom sincs a fog eredetében kételkedni, mert ha millió és millió ember hisz benne, hát — legyen úgy. De mint — szakember már inkább vagyok hajlandó azt hinni, hogy ez a fog inkább fiókviziló foga vagy kisebb fajtájú elefánt agyara, de semmi esetre sem ember foga.

Az egykori királyok fő- és székvárosa, Candy, ma nagyon csökkent jelentőségében. Ma már csak az európai hivatalnokok és kereskedők nyaralóhelye. Az év legforróbb szakában, a mikor Colomboban igazán tűrhetetlen a forróság, Colombonak úri eleme az ötszáz méterrel magasabban fekvő Candybe menekül, a hol jelentékenyen kisebbek a tropikus életmódnak némely türhetetlen

* A mint már Rangunban láttuk, a buddhisták valamennyi templomukban Buddha testének valamely részét képzelik eltemetve. Így pld. a Svue Dagun Pagodában, Rangunban, a haja van eltemetve és ezen oknál fogva a Svue Dagun Pagoda egész Hátsó-Indiának legszentebb temploma. A Malagava Pagoda Candyben azonban rangra és jelentőségre nézve fölötte áll amannak.

— gyönyörűségei. Hogy milyen nagy a különbség a hőmérsékben, kitűnik abból, hogy Candyben a lakásberendezés egyik kelléke a — kályha vagy kandalló és számtalanszor megtörténik, hogy a

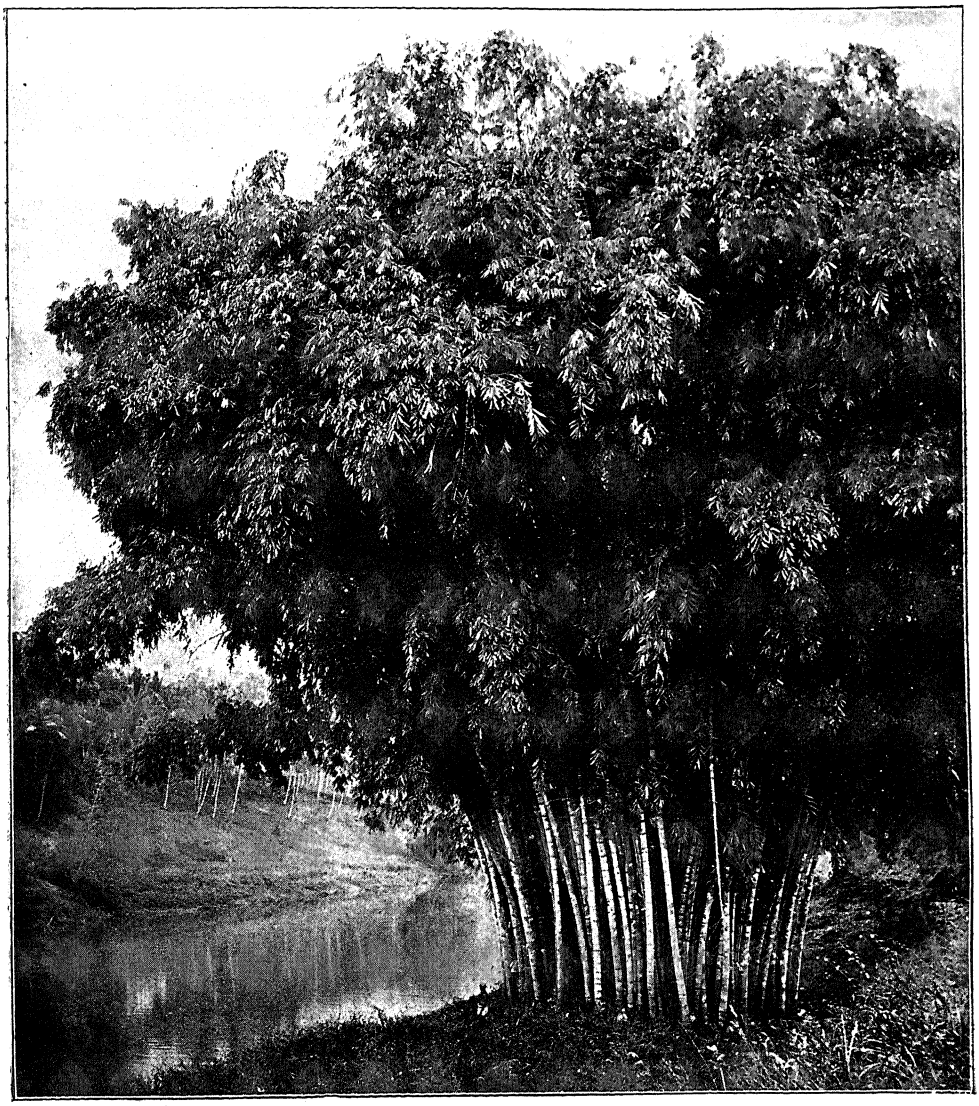

ÓRIÁS-BAMBUSZ A PERADENIAI BOTANIKUS KERTBEN.

Colomboban uralkodó rettenetes forróság elől menekülők Candyben dinner után a kandalló nyilt tüze köré menekülnek a hűvös levegőről.

Másik nagy híressége Candynek a peradeniai növénykert, a melyet nagyszerűségben és gazdagságban a világnak csak egyetlen

parkja múl felül: a buitenzorgi, Batavia mellett, Jáva szigetén. Úgy mint amabban, a peradeniai kertben is együtt találjuk a pálmafajoknak talán valamennyiét, lomb- és koronafákat, bokrokat, cserjéket, liánokat; mindazt, a miből nagy szorgalommal és óriási költségekkel mesterséges tropikus őserdőt lehet létrehozni.

*

Kár, azaz hogy mi nagyon sajnáltuk, hogy a „Zrinyi"-korvettán esett sebek hamarosan meggyógyultak. Hat nap alatt ugyanis rendbe hozták az Indiai Oceánon történt havariát és miután utunk meglehetősen sietős volt, a mennyiben igyekeznünk kellett, hogy még azon időpont előtt érjük el a Jang-ze-kiang torkolatát, még mielőtt beállnak a szokásos tajfunok a khinai vizeken, hatnapi tartózkodás után elhagytuk a bájos szigetet és a barátságos Colombot. Szerencsére nem örökre, mert visszatérő utunkon ismét betértünk Colomboba, a hol a karácsonyi ünnepeket és az új év ünnepét horgonyon töltöttük.

HETEDIK FEJEZET.

PULO-PENANG.

Hát ez hol van? fogják nehányan kérdezni a czím olvasásakor. Amin legkevésbbé sem lehet csodálkozni. Mert lehet valaki igen jó geografus, a nélkül, hogy Pulo-Penang a kis ujjában legyen.

Pulo-Penang apró szigetecske a malakkai szorosban, az Egyenlítő közelében. Egy itt felejtett darabka paradicsom, mely tropikus szépségeivel némely tekintetben fölülmúlja a „Gyöngyszemet“ India homlokán, a „Ragyogó földet“, a „Jáczintok és Rubinok“ hazáját, „Ádám és Éva paradicsomát“, a mely nevekkel tudvalevőleg Ceylon szigetét szokták felruházni.

Pulo-Penang könnyen feltalálható a térképen. Az ember felkeresi a 100. hosszúsági fokot Greenwichtől (grínvics) keletre és aztán megnézi, hogy az 5. szélességi fok az Egyenlítőtől északra hol metszi azt. A keresztezési pontnál kis szigetet talál Hátsó-Indiának legdélibb részén, a malakkai félsziget és Sumatra között. A parányi szigetnek kétféle neve is van. Pulo-Penang tulajdonképen azt jelenti: az „Areka-dió szigete“; a hivatalos neve: „Prince of Wales Island“; de miután ilyen nevű sziget még van más kettő is — az egyik Ausztráliában, a queenslandi York-félsziget előtt, a másik az Északi sark vidékén a Franklin-szorosban, — tévedések kikerülése czéljából Pulo-Penangnak nevezik.

Pulo-Penang még akkor is szép, ha az ember Indiából vagy Ceylon szigetéről jött ide.

Még partraszállás előtt, a hajóról nézve is elragadó szép. A sziget, buján benőtt partjain a sötétzöld tenger zajló fehér habjával, felette a mosolygó azurkék égboltozattal olyan, mint gyémántokba foglalt kolosszális zafirdarab. A mintegy ezer méter magas hegyek már a partok közelében emelkednek a magasba és olyan dúsan vannak benőve a tropikus növényzet mindenféle fajával, hogy az anyaföld-

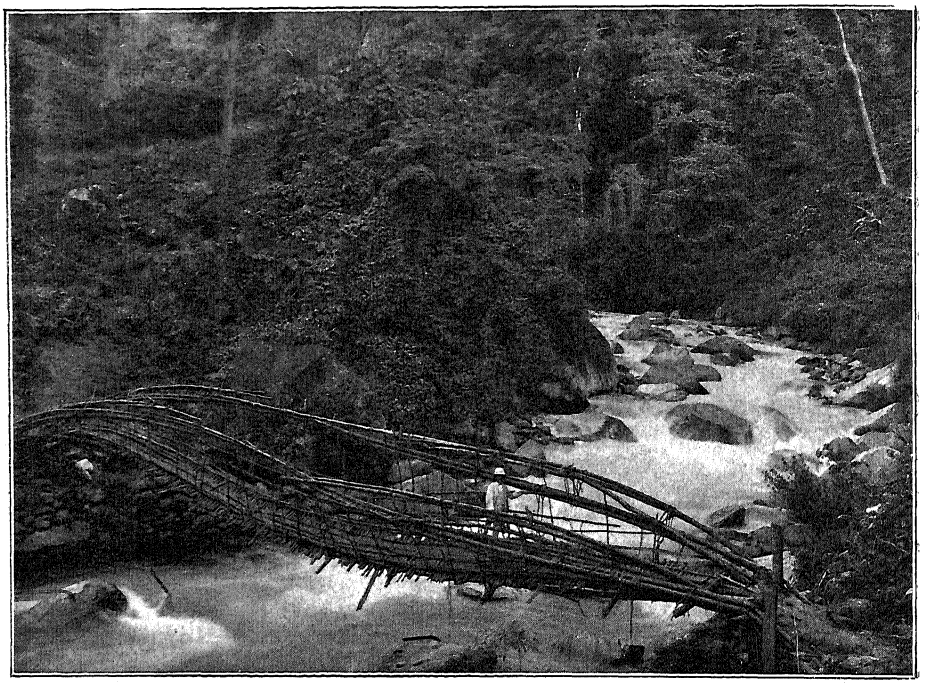

TROPIKUS NÖVÉNYZET.

ből alig marad egy talpalattnyi föld födetlenül. A helyenkint nagyon sűrű erdőben képviselve van a dísz- és épületfáknak majdnem minden válfaja: a teakfa, a szandal, szágó, areka, ében, kámforfa és főképen a kókusz-pálma, mint mindenütt a víz közelében. A csak kevés fáradságot és munkát követelő termőföldeken bőven megterem a rizs, czukor, kávé, gyapot, dohány, bors, fahéj, tea és ópium. A föld gyomrában bőven van arany, ezüst, ón, ólom és kőszén; a tengerparton drágagyöngy és korállium; az erdőkben elefánt, tigris, oroszlán, leopárd, orrszarvú, bivaly, vaddisznó, temérdek majom és

kígyó, — köztük a halált hozó cobra, — krokodilusok, óriási teknősbékák és diónagyságú pókok.

Mindenütt azonban pálmák és pálmák meg sűrű lombozatú óriási fasudarak; köztük és rajtuk szemkápráztató virágok, lepkék és madárkák. A buja növényzetről fogalmat nyujt a szárazföld felől lengő szél, a mely hajónkat balzsamos, édes jázminillattal árasztja el. És ezt nagyon jól teszi a szellő, hogy jázminillatot hoz nekünk a sziget pálma-virányairól. Legalább tűrhetővé teszi a közelünkben horgonyzó khinai dzsunkák szomszédságát, a melyekről szintén hoz illatot a szellő. Csakhogy erre az irigység sem foghatná rá, hogy az jázminillat. Csodálatos, hogy a négy-ötezer mérföldes oceáni út ellenére, a melyet ezek a dzsunkák hazájukból idáig megtesznek, ezt az illatot nem tudják elveszteni.

A kikötő nagyon élénk, miután Pulo-Penang csereállomás egyrészt Európa és Kelet-India felől, másrészt pedig a Végső-Kelet — tudniillik Khina és Japán — meg a Csendes-oceán szigetei: a Philippini szigetek, Borneo, Java, Celebes és Sumatra között.

A kikötő rendesen tele van a legkülönbözőbb helyekről jövő hajókkal. Sok köztük a ronda, szánalmas külsejű gőzös, gyakran nagyon gyanús tartalommal. Ezek mellett feküsznek a vitorláshajók, a melyek némelyike százharmincz-százhatvan napot is tölt az oceánon, a míg rendeltetési helyére jut. Kegyetlenül megczibált kötélzetük és vitorlájuk mutatja, milyen kemény tusákat vívtak hosszú útjukon az oceánok viharjaival.

A kikötő hemzseg a sok apró vizi járműtől. Maláji praok, szingaléz kanuk, kinai sámpánok meg a hadihajók csónakjai, gőzbárkái és giggjei ellepik a kikötőt.

Már a praok, kanuk és sámpánok legénysége fogalmat nyujt az itt élő népfajok sokféleségéről. Kelet-Ázsiában kevés olyan kikötő van, a melyen aránylag annyiféle ember lenne összegyűjtve, mint ezen a húsz mértföldnyi területű szigeten. Malájok, birmaiak, szingalézek, bengálok, klingek, sziamok, javánok, kelet-indiai mohammedánusok, parszik, ammaniták, khinaiak és japánok, továbbá bugghik a Sunda szigetekről és ácsinok a szomszéd Sumatrából kisebb-

nagyobb számban képviselve vannak a lakosság között. Igaz, hogy bábeli zűrzavart csinálnak, de tagadhatatlan, hogy érdekes látványt nyujtanak.

Habár számra nézve nem a túlnyomóak, de legérdekesebbek a benszülött malájok, egy kis része annak a nagy népfajnak, a melynek a kiterjedési határai észak felé a Havai-szigetcsoport, délen Új-Sealand, nyugaton Madagascar, keleten pedig a Husvéti-szigetek.

Ezen a nagy területen szétszórt és más néptörzsek közé beékelt nagyszámú népfaj különben két egymástól könnyen megkülönböztethető válfajra oszlik, a tulajdonképpeni malájira és a polynésiaira.

Az elsőhöz tartoznak a pulopenangiakkal együtt a malájok (saját nyelvükön: Oran Malaju — vándorló emberek), Malakkában és Sumatrán; a tágálok a Philippini szigeteken; a sundanok és javánok Jáván; a dajakok Borneón; a mákászárok és bugghik Celebesen, a Sundaszigeteken.

A malájok széles vállú, magas, szikár alakok, többnyire igen szép idomokkal. Bőrük szine sötét- csokoládé- vagy szürkésbarna és csak kivételesen fekete. Hajuk hosszú, ritkás, fénylően fekete. A szakáll gyér és ezzel is csak kevés maláji büszkélkedik.

Pulo-Penang híres arról, hogy az év minden napjára esik egy-egy zivatarocska. A ragyogó, sötétkék égboltozatot néhány percz alatt elfödik a száguldó fekete felhők. A tengerről vijjogva repülnek be a vészmadarak a szárazföld felé. A buja növényzet különös sötét szinezetet kap a sajátságos fényvisszaverődés következtében. A különben is nyomasztó hőség tikkasztó forrósággá változik. Az izzadság végigfolyik az emberen s hirtelen megindul az égiháború. Valóságos égzengés az és meg nem szünő vakító villámlás. Az egész szemhatáron körösközül egyszerre gyúl ki a villám ugyanegy pillanatban; a siketítő dörgés végig huzódik az egész szemhatár körül. Az eső pedig zúg és szakad, mint a vízesés. Néha az egész csak pár perczig tart és aztán hirtelen, éppen olyan gyorsan, a milyen gyorsan az ég beborult, ismét kiderül és néhány percz mulva már megint mosolyog a gyönyörű azurkék égboltozat. Egy tenyérnyi felhő nincs rajta, a mely enyhítené a perzselően forró napsugarakat. Ott tartózkodásunk

idejében — deczember havában — némely napon hatszor is ismétlődött ez a tünemény. Nincs olyan nap, a melyen a zivatar ne ismétlődnék, nem is említve a gyakran fellépő pusztító és romboló ciklonokat.

*

Pulo-Penangon állítólag még élnek néhány százan abból a népfajból, a mely egykoron erdőben lakó hajléktalan törzs volt. Hogy ezek az őslakók az ősei-e a jelenlegi malájoknak, vagy megfordítva: a malájoknak atavisztikus válfaja, a kik az erdőbe való visszhúzódásuk után vadultak el ismét félemberekké, azt biztosan nem lehet tudni. Annyi áll, hogy a kulturának olyan alacsony fokán álló emberek, a minők ezidőben talán csak Brazilia őserdeiben élnek még. Ezek az orán-utánok, orán-bukitok és a kaskuk. Benn, az erdők mélyében laknak, czölöpökből és galyakból összetákolt viskókban. A nagyobb része előtt azonban még ez is ismeretlen hajlék. A majmokkal és más erdei állatokkal együtt a fákon élnek. Íme az ember — az orán-után, a ki a majommal — az orán-utánggal — küzd az eledeléért és a hajlékért.

Testi erejükön kívül alig van fegyverük. Ilyen többek között a szampitán, egy hosszú bambuszcső, a melyből a mérgezett nyilat fuvással lövik ki az ellenségre, állatra és emberre egyaránt.

Hogy az erdőkbe visszavert malájok — ha csakugyan azok — hogyan sülyedhedtek vissza erre a fokra, az megmagyarázható a malájok faji jelleméből. A maláji ugyanis általában durva és kegyetlenségre hajló. A lustaság után legfőbb karakterisztikuma a szenvedélyesség és a lobbanékony ingerlékenység, a mely bizonyos körülmények között az őrjöngésig emelkedik. Ilyen például a Sumatrán, Jáván és Malakkán — tehát Penangban is — szokásban levő Amok-futás, a mi alatt a malájoknak hirtelen beállott dühöngési vagy tomboló rohama értendő. Az „Amok"-tól meglepett maláj őrületes

dühösséggel rohan végig az utczákon, és leszúr mindenkit, a ki az útjába kerül.*

Megjegyzendő, hogy ezek az állapotok és viszonyok nagy mértékben csökkentek, sőt végképen megszüntek ott, a hol az európai kultura tért nyert befolyásának érvényesíthetésére. Különösen áll ez Pulo-Penangra, a hol az angol kultura áldásos közbenjárása a legelőnyösebb módon érezhető.

Ámbár vallásosság tekintetében nem nagyon skrupulózusak — a malájok éppen olyan kevéssé, mint akár a khinaiak vagy japániak — azért a pagodák nagy gonddal és fényűzéssel épültek. Ez áll különösen a malájok buddha vallású híveinek a templomaira. A nem buddhista malájok az izlam vallásnak a hívei, míg a Brahma-vallást csak nagyon kevesen követik. A misszionáriusok emberfeletti önfeláldozásának köszönhető, hogy a keresztény vallásnak is sikerült néhány ezret megnyerni.

A Buddha-pagodák némelyike az építészetnek egy-egy remekműve. Legjellemzőbbek az impozáns magas lépcsők, a mozaikkal berakott padozatok. Sajnos, jellemző a temérdek — bélpoklos a pagodák környékén.

A szegény bélpoklosok Kelet-Ázsiának szomorú jelenségei. Némelyikből már csak a csonka törzs van meg és ez is undorító fekélyekkel van elborítva; a végtagok elvesztek az irtózatos betegségben. Az elephantiasisban szenvedők viszont az özönvíz előtti állatokhoz hasonlítanak. A karok és lábak olyan vastagok, mint vén fának a törzse (Elephantiasis arabum); a homlokról a tenyérnyi vastag bőr fekélyes ránczokban lóg le az állig s mégsem képes elfedni az irtózatosan elektelenített orrt és ajkakat. (Az orvosok a betegségnek ezt az alakját Leontiasisnak — oroszlánarcznak — nevezik.) Az alamizsnáért kinyujtott kéz, a melyről az ujjak többnyire hiányzanak, idomtalan, undort gerjesztő, fekélyes húsdarab.

Valamennyi beteg rágja a betelt és miután az ajkuk meg a nyelvük annyira meg van dagadva, hogy sem nyelni nem tudnak,

* Az „Amok-futás"-ról bővebben emlékeztünk meg a III. kötet Jáva-szigetén czímű czikkében.

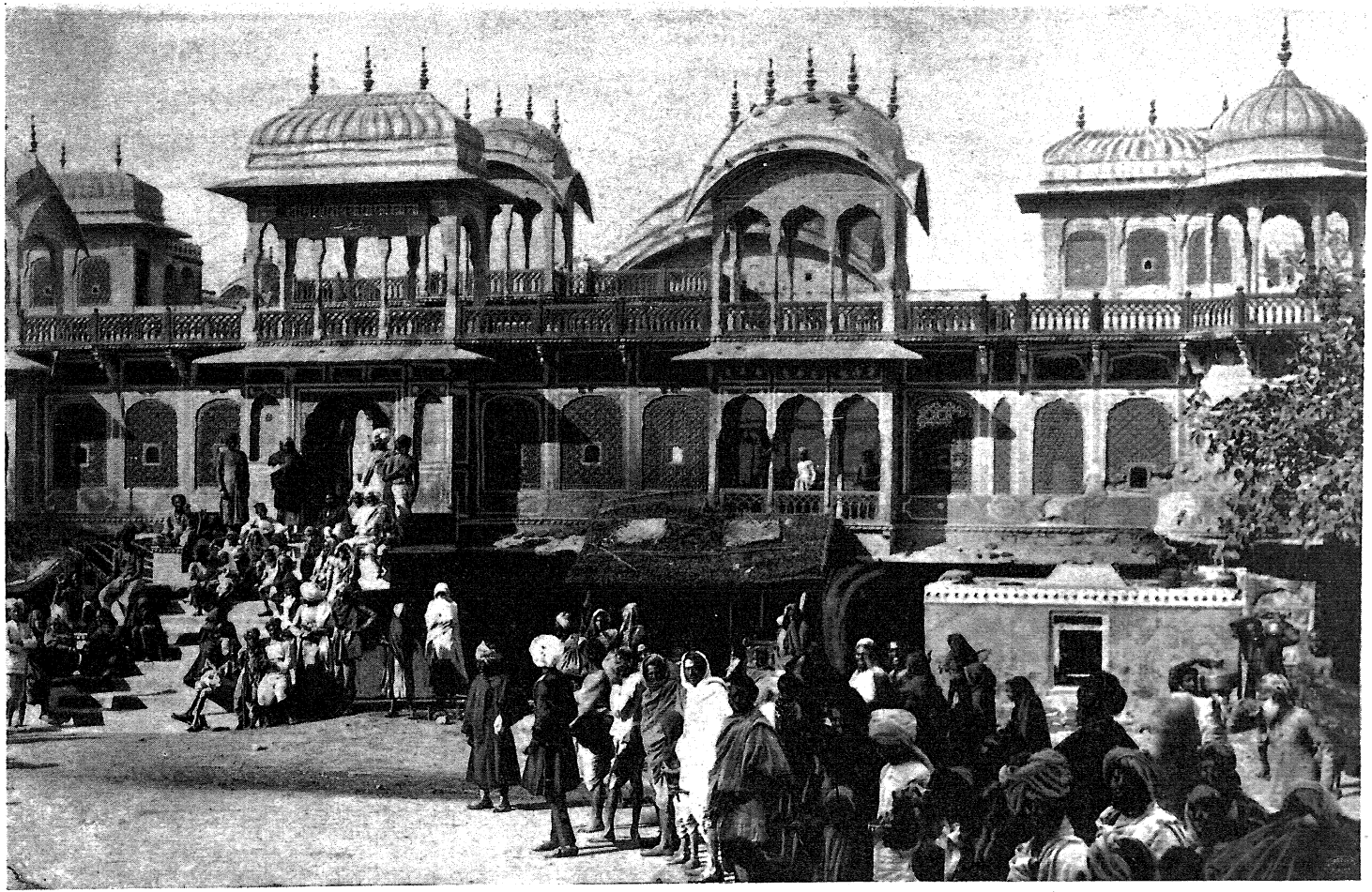

(Maller Tivadar amatőr fényképe.)

JEYPORE-I HINDU TEMPLOM.

sem a szájukat nem tudják becsukni, a piros nyálka végigfolyik meztelen mellükön vagy ruházatukon. Igazán csúnya látvány.

Benn a templomban, a hová a magas kupolán és a vastag üvegen át csak nehezen juthat be a napsugár, misztikus homály dereng. A belseje apró zugokra van beosztva és minden zugban egy-egy oltár áll. Minden oltár fölött valamely istenség van elhelyezve; formátlan szörny, emberi vagy állati alakkal, a mely megható módon vicsorítja fogait, vagy dülleszti ki szemeit a kövön guggoló könyörgőre. A főbb oltároknál két-káromszoros életnagyságú Buddhák adják az áldást, míg a kisebb oltároknál ugyanannyi kis Buddha teszi ugyanezt a szolgálatot.

A hova nem jutott Buddhából, oda elefántot, tigrist vagy valami más, fantasztikus szörnyet tettek. De azért valamennyien egyformán segítik meg a szenvedő emberiséget; legalább ezzel biztatja a hpungji a hívőket. Csak áldozatot kell nekik hozni bőven: rizst, gyümölcsöt, tyúkot, meg lotuszvirágot. Ez az utóbbi akár el is maradhat, de az első — a rizs — sohasem.

Az oltárok előtt hosszú sárga lepelbe burkolt, szikár alakok térdepelnek, egészen simára beretvált koponyával. Ezek a hpungjik, a papok, a kik reggeltől estig megszünés nélkül monoton hangon darálják az imádságot pálmalevelekből csinált félméter hosszú és csak tenyérnyi széles imakönyvükből. Az ájtatos közönség nem sokat törődik a sárga leples, mormogó alakokkal, hanem inkább a pagodában ide-oda kóborló jósok köré csoportosul, a kik az emberek arczából és tenyeréből igen érdekes dolgokat tudnak kiolvasni.

A pagoda másik oldalán, a hol a legnagyobb Buddhák vannak elhelyezve, legnagyobb az élénkség. Itt tudniillik néhány vén banya kiabálja és kínálja árúczikkeit: főtt rizst, forró theát, szárított halat, gyümölcsöt, tömjént, szivarokat és betelt. Ő maga közbe nagyokat pöfékel szivarából egyenesen a Buddha orra alá.

A templom legszentebb helye a stupa, az ereklyeszekrény. Bámulatos művészettel faragott szekrény ez, vert aranyból és elefántcsontból. Olyan szent a buddhisták előtt, mint például a „Thóra“ szekrénye a zsidó templomokban. A stupában van ugyanis elhe-

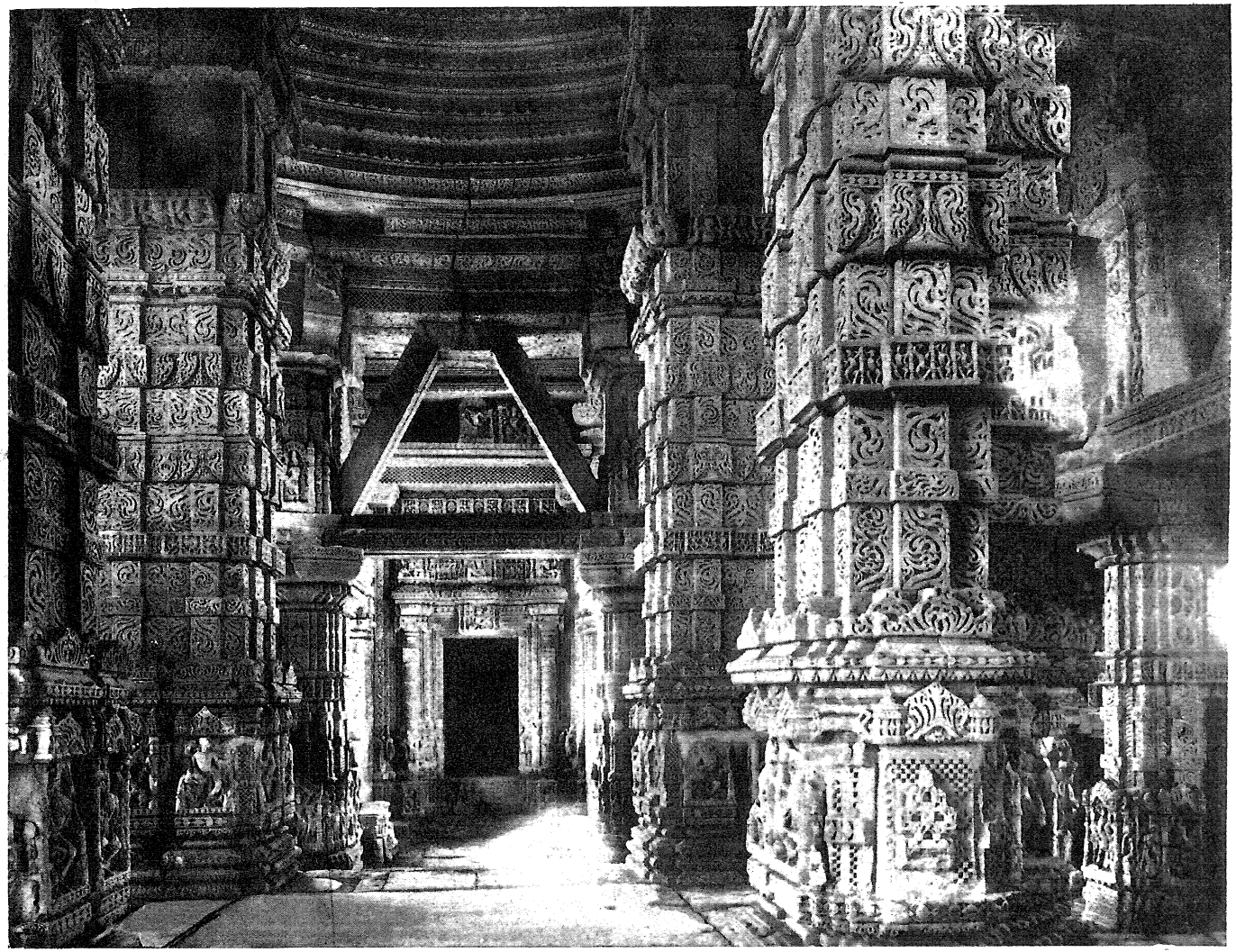

RÉGI BRAHMAN TEMPLOM. (GVALIORBAN).

lyezve a buddhisták hét szentsége, vagy a mint ők nevezik: a szent hétség. Tudniillik hegyikristály, achát, lazur, korállium, gyöngy, arany és ezüst. Szent helyet megillető mély csend honol a stupa körül. Szótlanul és apatikusan hevernek itt hanyatfekve a „zajat"-okon, a nyugvóhelyeken, az öregebb atyafiak Buddhában és nagyokat pöfékelve pipájukból hallgatják a hpungji altató imáját.

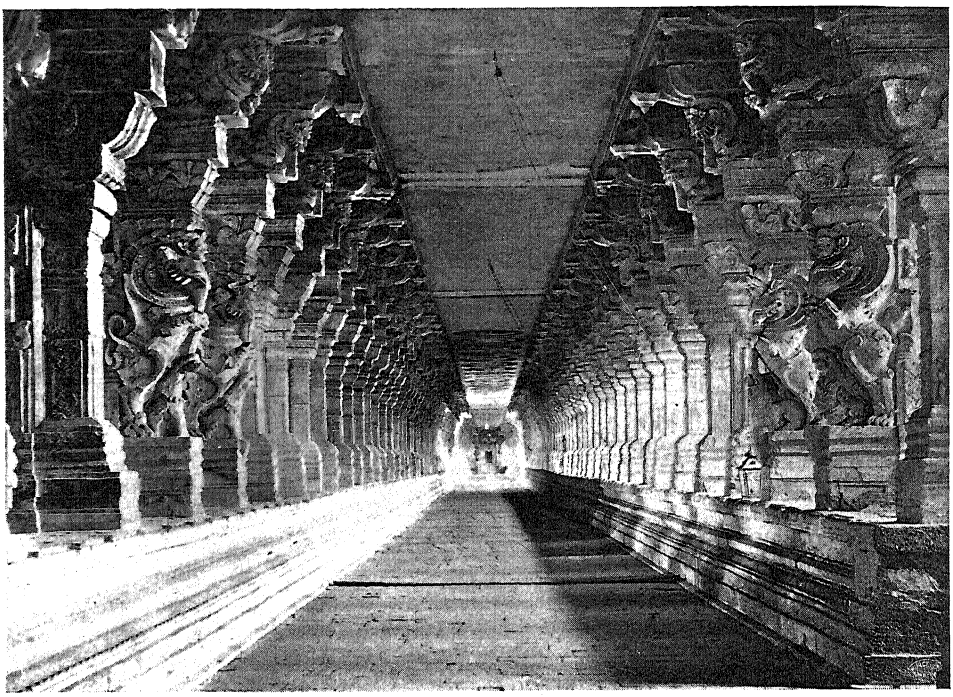

PAGODA BELSEJE.

Közel a kijárathoz a háttérben vígan és zajosan mulatozik a maláji ifjúság. Egy csomó villógó szemű, okos arczú malaji ifjú és legény — nagyobbára tökéletesen meztelenül — futkos ide-oda: labdáznak, ami a maláji ifjúság kedvencz játéka. Bámulatos ügyességet fejtenek ki játék közben. A labdához tudniillik kézzel nem szabad nyúlni, hanem csak könyökkel, térddel, lábbal és fejjel. Némelyik olyan ügyes, hogy vagy a padozatig dobja fel a labdát a térdével, vagy pedig akkorát üt vele a hpungji kopasz tarkójára, hogy biz az testvérek között is felér egy „baraczk"-kal. — —

A színházakból messzire elhallatszik a siketítő zene lármája, a melynél fülsértőbbet, zajosabbat és éktelenebbet csak a khinai színházakban produkálnak. Az élvezet eltart jó sokáig; naplementétől éjfélutáni 2—3 óráig. Az ember nem tudja, mit bámuljon inkább: a színészek kitartását, vagy a nézők türelmét.

A színház nagy, pajtaszerű épületből áll és két részre van osztva; a nézőtérre, a mely valamivel mélyebben fekszik, meg a színpadra. A nézőtér egészen szabad terület, padok és székek nélkül. Arisztokratikus páholyok és habitüés első sorok nincsenek. (Kopasz fej van azonban itt is elég.) Minden rangkülönbség nélkül együtt kuporog az egész közönség a földön. Csak a vagyonosak hoznak magukkal szőnyeget és arra ülnek; a nép azonban megelégszik a meztelen anyaföldel. Sokan magukkal hozzák gyermekeiket is, a bölcsőt helyettesítő teknőkkel együtt. A fekete-, sárga- meg csokoládészinű mamák a legfamiliárisabb módon adják meg az ugyanolyan szinű csecsemőknek azt, a mi a csecsemőké, sőt ez után el is altatják őket, a megfelelő bölcsődal kiséretében.

A színpadon meglehetősen unalmas a hangulat. A színészek kivétel nélkül birmaiak; kulisszáknak és díszítésnek nyoma sincs. Mindezt rendkívüli sokoldalúsággal, sikeresen képviseli egy törött szék, melyre a „régisseur“ minden jelenetnél ráfogja, hogy ez most pálmaerdő, most zúgó patak, majd pedig a kilenczedik pokol, vagy akár a dicsőségesen uralkodó fejedelemnek tündöklő trónusa, a mint éppen a helyzet megkivánja. A jelenetekben és felvonásokban szintén nagy a változatosság. Az egyik felvonásban a király jön be előbb, földig érő csepüszakállal, fején méter magas koronával papirból; utána az ördög — a birmai színpadon az ördög mindjárt a király után jön — az ördög után a király leánya; a leány után — magától értetődik — a vazallus-főnök, a kit egy csomó lefejezésre szánt áldozat követ. A másik felvonásban azonban az ördög jön a király után, a leány a vazulus-főnök fia előtt, a kit jelenleg már máglyára szánt áldozatok követnek, stb.

Mintegy tíz zenész van a színpadon; de az éktelen lárma után ítélve, lehetnének vagy százan. Legfontosabb hangszerük a kivaing

és csáind. Mind a kettő egész csoportozat különböző nagyságú dobokból áll, a melyek között ülve, az illető művész teljes erejéből döngeti a rettenetes hangszereket. Aztán egynéhány tülök, néhány húros hangszer, több hatágú síp és egy-két gong.

BIRMÁN TÁNCZOSNŐK.

Most éppen kezdetét veszi a nagy jelenet, az est „pièce de resistence"-a. A király megtudja valamely alantas udvariszolga árulása folytán, hogy leánya titkos összejöveteleket tart vazallusának fiával, mégpedig — óh szörnyűség — az első valóságos-belső-titkos-fő-fő-miniszterének közvetítésével. A bősz király dühében halált osztogat mindenfelé. Leánya, a szende Sáváng... stb. máglyán végzi ifjú életét; a vazallus fia, apjával és minden férfirokonával egyetemben karóba huzatik; az első valóságos-belső-titkos-fő-fő-minisztert pedig tigrisek marczangolják szét. A színpadon lázas izgalom kelet-

kezik. Égetnek, karóba húznak, marczangolnak. Persze mindent csak úgy szóval és gesztussal. A szegény törött szék azt sem tudja, hogy mi legyen előbb: máglya, karó vagy vérengző tigris. A zene most már valósággal dühöng; a művészek őrjöngve hadonáznak és

SIAMI TÁNCZOSNŐK.

ordítanak. Az elragadott közönség „sötét" része pedig, tudniillik a malájok, birmaiak, sziamok és szingalézek tombolnak; a sárgák ellenben, a khinaiak, frenetikus — hüvelykmutogatással fejezik ki elragadtatásukat. A khinaiaknál ugyanis a balhüvelyk mutogatása annyi mint a taps. (Jobb hüvelykkel bizonyosan kifütyülik a színészeket.)

Mi fehérek pedig bedugjuk a fülünket és menekülünk a „borzalmas" látvány, de még inkább a borzalmas zene elől.

*

Itt tartózkodásunk harmadik napján M . . . sorhajóhadnagy, a tisztikarnak általánosan tisztelt és bajtársias őszinteséggel szeretett tagja, sürgönyt kapott hazulról, a melyben édesatyja halálát tudatták vele. Képzelhető az a mély gyász és megdöbbenés, mely szegény bajtársunkat a gyászhír hallatára elfogta.

Némi vigaszt nyujtott a gyászolónak az őszinte részvét, melyet a „Zrinyi"-n levő bajtársai irányában kifejeztek.

Ugyanekkor egy régebben elhalt bajtársunk sírjára tettük le koszorunkat.

Néhány évvel a „Zrinyi" előtt az „Aurora"-korvettánk érintette Pulo-Penangot azon okból, hogy a hajó súlyos betegét, H . . . Ö . . . sorhajóhadnagyot partraszállítsák. Ez a tiszt már a Nicobári szigeteken szerezte súlyos betegségének csiráját. — Ámbár az „Aurora" orvosa már a Nicobari szigeteken szükségesnek tartotta, hogy a beteget partraszállítsák és a legelső Európa felé induló postahajóval, mely a Nicobari szigeteket érinteni fogja, hazaküldjék vagy legalább Elő-Indiának valamely kikötőjébe szállítsák, a beteg tiszt nem engedelmeskedett. Ő ott akart maradni, a hova kötelessége kötötte, és ha meg kell halnia, akkor is honfi- és bajtársai között akart meghalni.

A malakkai szorosban állapota rohamosan rosszabbodott. Tiltakozása ellenére Pulo-Penangban partra szállították és egy vendégszerető német házában helyezték el, a hol rövid szenvedés után meghalt.

Indulásunk előtt vittük ki koszorunkat az elhalt bajtárs sírjára.

A sírra lehajló pálmagalyak árnyában, sok ezer mértföldre a drága hazától, aludta örök álmát az, ki a viszontlátás boldog reményében búcsúzott el azoktól, a kiket ezen a világon legjobban szeretett és akiket két évi küzdelemteljes távollét után remélt magához ölelhetni.

És most az Egyenlítő örök kék ege alatt nyugszik, pálmák árnyában. Azokat azonban, a kiket életében szeretett, látni fogja — az Égben.

NYOLCZADIK FEJEZET.

SINGAPORE.

Mindazok a tengerészek, a kik huzamosabb időt töltöttek Kelet-Ázsia partjain és a csendes oceáni szigeteken, örömmel üdvözlik Singaporet, azt a kikötőt, a mely Hátsó-Indiának a legdélibb pontján, Malakka félszigeten fekszik.

A hogyan a suezi csatorna az első kapu Európa és Ázsia között, úgy Singapore (malájul: Singapore = oroszlánok városa) szintén a legfontosabb kapu és átjáró Ázsia és a tőle keletre eső tartományok és vizi utak között.

Mi, a kik küzdelemteljes és fáradságos hónapokat töltöttünk el Khina és Korea partjain, szintén örömmel üdvözöltük a napot, a melyen ismét lebocsáthattuk horgonyainkat Singapore kikötőjében.

Eltekintve attól, hogy az ember csaknem otthon érzi magát ebben a kikötőben, ha néhány ezer mértfölddel még messzebb járt keleten, holott a legjobb esetben is még mintegy hétezerötszáznyolczezer mértföldnyi út fekszik előtte a tulajdonképeni otthonig, ettől a körülménytől eltekintve is a város kellemes és minden igényt kielégítő tartózkodási hely. A város szép fekvése, a gyönyörű buja, tropikus növényzet, a melylyel legfeljebb Ceylon szigete vetekedhetik, továbbá az a körülmény, hogy itt már minden lépten-nyomon európait lát az ember (Singaporenak 170,000 lakosa között mintegy ezer európai él) — mindez nagyban hozzájárul,

hogy elfeledtesse az emberrel az eddig átélt nélkülözéseket, meg hogy új erőre és kitartásra buzdítsa a még előtte álló fáradalmas oceáni utakra.

Miután ezúttal másodszor tartózkodtunk Singaporeban, természetes, hogy kellemesebben teltek el napjaink, mint első ottlétünk

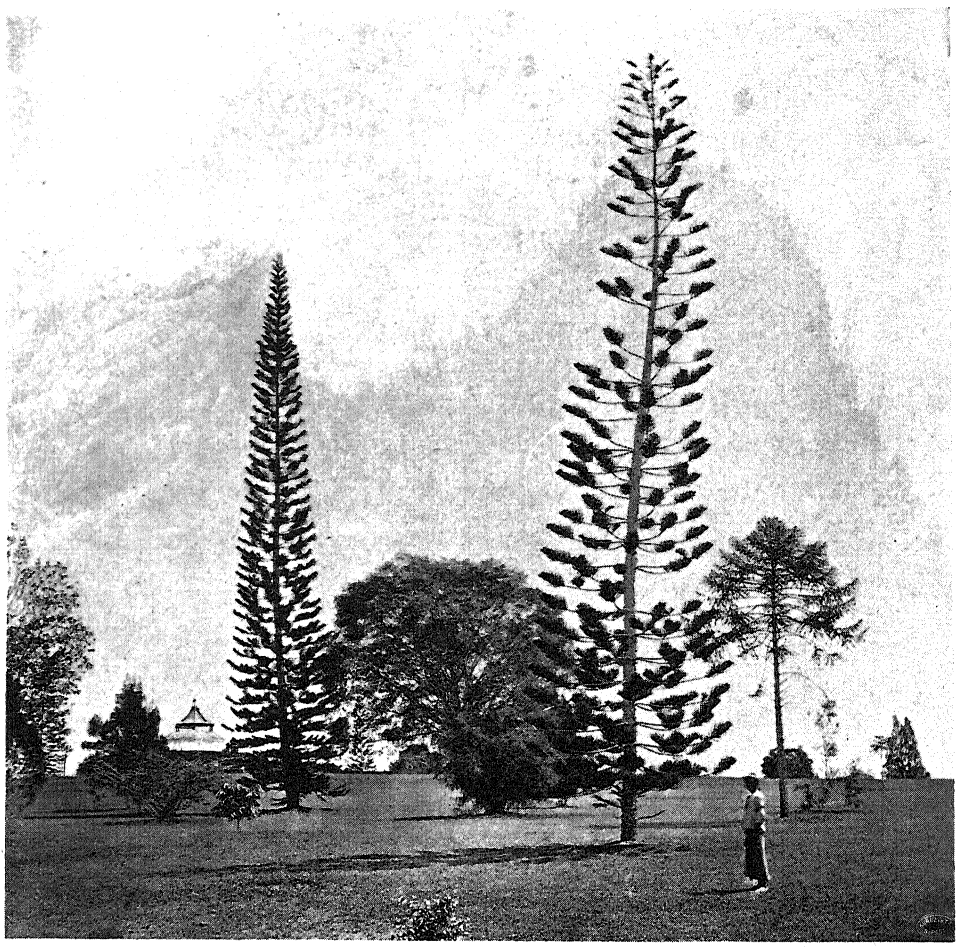

SINGAPORE. RÉSZLET A BOTANIKUS KERTBEN.

alkalmával. Mert a helyett, hogy új ismeretségeket kellett volna keresnünk, csak megújítottuk a félbeszakított barátságot.

A tapasztalatok és élemények ellenére, a melyek első és második itt tartózkodásunk közé estek, mégis sok tekintetben érdekelt bennünket a nagyon érdekes város. Maga a fekvése is sajátságos.

A szárazföldtől mintegy erőszakosan elszakítva, parányi sziget az egész, a mely egy szélességi foknál valamivel magasabban fekszik az Egyenlítőtől. Kis gőzbárkával innen nehány óra alatt el lehet érni az Egyenlítőt.

Téves volna azonban azt hinni, hogy ezen a helyen, ilyen közel az Egyenlítő vonalához, az embernek elevenen kell megsülnie a rettenetes forróságban. Ellenkezőleg; Singapore egyike az aequatorialis vidékek legegészségesebb és legkellemesebb pontjainak. Igaz, hogy a hőség tikkasztó; de mi az a Khina belsejében uralkodó és a verestengeri partok gyilkos hőségéhez képest. Sőt a dysenteria, malaria és cholera is, ez a gyönyörűséges trifolium, hasonlíthatatlanul ritkábban lép fel és enyhébb lefolyású, mint Kelet-Ázsiának más hirhedt vidékein.

A növényzete olyan buja, olyan túlságosan dús, hogy a szárazföldtől meglehetősen távol, benn a tengerben is, akkora parányi kis helyen, a mekkorán egy fa gyökerei megfogamzhatnak, teljes virágdíszben pompázó vagy gyümölcsökkel megrakott terebélyes fákat lehet látni, a melyeknek dagály alkalmával csak a koronája áll ki a vízből.

A város közelében, alig egy mértföldnyire a központtól, feküsznek a kényelmes és néha nagy fényűzéssel berendezett „bungalo"-k. Ezek az európaiak tulajdonképeni lakásai, miután benn a városban csak a „contorok" (üzletek, irodák) vannak. A bungalo-k parkjai némely esetekben valóságos kis őserdők, mindazon hozzájuk tartozó kellékekkel, a melyeket az őserdő fogalmához kötünk. Tudniillik sűrű-sötét rengetegek, a melyeknek lombjai között csak elvétve tud magának utat törni a napsugár. Szédületes magas pálmasudarak, emberfejnagyságú gyümölcsökkel. Térdig érő magas fű. A fákon áthatolhatatlan folyondár; szövevényes hálóvá összefolyó gyönyörű orchideák, csillogó, ragyogó apró madárkák, tenyérnagyságú lepkék és last not least, mérges kígyók, párduczok, tigrisek és oroszlánok. Némely éjjeleken, a melyeket ismerőseink bungalo-iban töltöttünk, közvetlen közelünkben felriasztott bennünket az oroszlán ordítása és a tigris bőgése.

Nagyon kellemes és csaknem meglepő az európaiak számára berendezett szállodák fényűzése és a tropusok viszonyaihoz alkalmazott rendkívüli kényelme. Szellős, tágas csarnokok; az egyes szobák valóságos termek, melyekben szünet nélkül mozgásban van

KÓKUSZPÁLMA-ÜLTETVÉNY SINGAPOREBAN.

az óriási nagy legyező — a „punka“, a melyet maláji gyerekek vagy a „chineese boy“ (csájniz boj = khinai inas) megszakítás nélkül húznak egész nap és éjjel. Meglepő a temérdek cselédség, leginkább a szingalézek rokonszenves fekete törzséből. Hogy az árak rendkívüli magasságuk következtében szintén meglepők, azt talán felesleges megemlíteni.

Nem kevésbbé érdekes az a népség, a mely elárasztja az utczákat, a folyót és a kikötőt. Ázsiának talán valamennyi népfaja képviselve van a város népességében: malájok, hinduk, parszik, tamilok, klingek, bengálok, arabok, perzsák, javánok, japánok és legfeltünőbb számmal a khinaiak.

Mint általában a legtöbb délázsiai fajnál, úgy itt is feltünő az, hogy a férfiak szépségre nézve felülmúlják a tulajdonképeni szépnemet. Hanem azért ezek is szépek; már a mennyiben szépnek mondunk egy karcsútestű párduczot.

Az öltözet a legszeretetreméltóbban egyszerű. Némelyek egészen meztelenek, mint például az ifjú generáczió a serdülő hajadonig; különben pedig a férfiak sarongot — színes derékövet, — a nők pedig kampojt, — a czomb közepéig érő bő szoknyát — viselnek. A jobbmódú férfiak ezenkívül kék zubbonyt és magas hímzett süveget, a nők pedig feszesen álló ujjatlan hímzett zubbonyt viselnek, a mely kaczéran tünteti fel szép idomaikat.

Közös szokása férfiaknak és nőknek egyaránt az örökös betel-rágás.

A betel rendkívül erős és fűszeres vegyülék, melynek főalkatrésze az areka- és szerecsendió. Ezeket finom darabkákra zúzzák szét, égetett korálliummal vagy csigahéjjal meg gyömbérrel keverik össze, az egészet pedig betekerik a keserű és csípős betel-levélbe. Az ilyen gömböt aztán bedugják a szájukba és elrágódnak rajta a felébredés perczétől az elalvásig. Állítólag egészségi szempontból teszik, az emésztés elősegítésére, meg az izmok erősítésére, a hogyan például a délamerikai indiánusok a koka levelének és a Paulinia Sorbilisnek tulajdonítnak ilyen erőt. Valószinűbb azonban, hogy ugyanazon okból rágják ők a betelt, a melyből mi naphosszat az erős szivarokat szívjuk és isszuk az idegrontó feketekávét.

Egy alkalommal megkóstoltam én is a betelt. De legfeljebb egy-két perczig tartottam a számban s ezen két percz alatt eszembe jutottak összes megtett és ezután megteendő bűneim. Merem mondani, hogy a legvadabb szegedi paprika ehez képest valóságos vaniliás crême.*

* Úgy a betelről, valamint egész Singaporeről bő ismertetést adunk a III. kötet hasonczímű czikkében.

A betel vérpirosra festi az ajkakat és a nyelvet, a fogakat pedig feketére. Némely villogó szemű, marcziálisabb alak olyan a vérpirosra festett ajkakkal, mintha éppen most tépte volna szét ellenfelét a fogaival.

A betelrágás igazán hihetetlen nyálkaképződést okoz. A betelrágás a test kigőzölgését is befolyásolja. Ez egészen sajátszerű, de mindig kellemetlen. Bizonyos középállást foglal el az izzadó néger és a japáninak a dohos ruhaszekrény illatához hasonló kigőzölgése között. Viszont tagadhatatlan, hogy a lehelletnek üde és kellemes illatot kölcsönöz. Singaporenak sok ezer lakosa egész áldott napon keresztül nem tesz egyebet, mint rágja a betelt vagy pedig változatosság kedvéért az édesfa gyökerével súrolja a fogait. Ez különösen a kampojt és zubbonyt viselő nemnek — a nőknek — a legkedvesebb foglalkozása. Naphosszat képesek mozdulatlanul hanyatt feküdni czölöpökre épített házaik tetején vagy a küszöbön a pálmák árnyában. Csak valami igen fontos eset lehet az, a mi apathiájukból felriasztja őket.

Hogy a bennszülöttek lassanként kezdenek a munkához szokni, abban nagy része van a khinaiaknak. Az utolsó évtizedek óta ugyanis ezek olyan nagy tömegekben vándoroltak át Hátsó-Indiába meg a csendes-oceáni szigetekre, hogy jelenleg már a parányi Penang szigeten is mintegy hatvanötezer khinai telepedett le.

Ha el is árasztották a kis paradicsomot magukkal hozott szokásaikkal és sajátos életmódjukkal, de másrészt az is igaz, hogy bámulatosan kitartó szorgalmuk, magas fokra kifejlett családi életük és páratlanul álló mértékletességük által nagy befolyást gyakoroltak a lusta, tunya, munkakerülő és könnyelmű bennszülöttekre.

A kézimunka, a kereskedelem, a földmüvelés, mind a khinaiak kezében van; kivévén a szellemi életet meg a külvilággal folytatott kereskedelmet. Ezeket az európaiak ragadták kezükbe.

Szerény igényeiknél és a leggyilkosabb éghajlathoz meg a legheterogénebb viszonyokhoz is könnyen alkalmazkodó képességüknél fogva, letelepedésük a képzelhető legegyszerűbben történik.

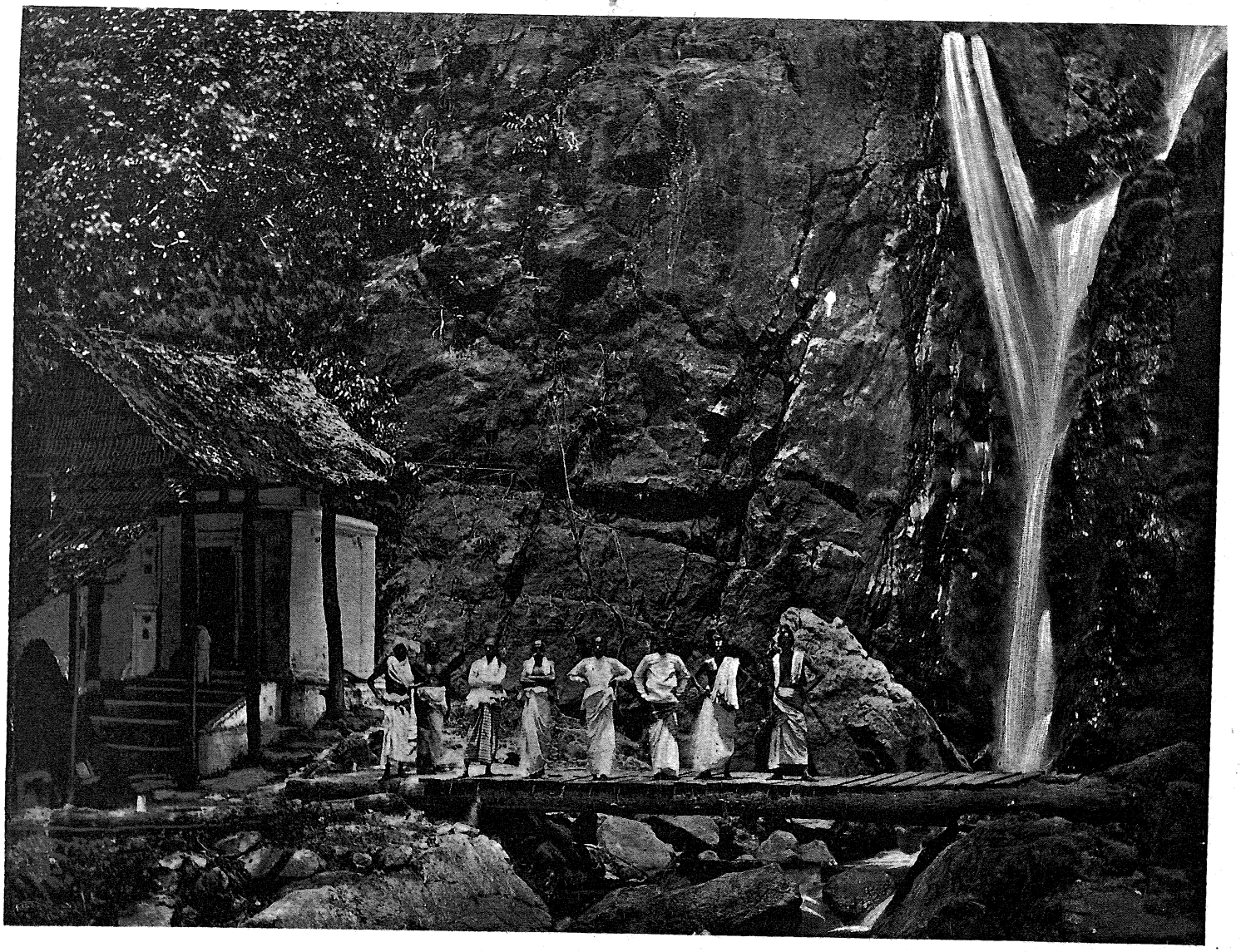

A PENANGI VÍZESÉS.

SIAMI SZINÉSZNŐ.

Európai vállalkozó, vagy már régebben ott élő khinai vezetése alatt kiszemelik az ültetvények helyét és rögtön hozzáfognak az erdőirtáshoz meg az ideiglenes szalmakunyhók felépítéséhez, hogy egyelőre védve legyenek a naponként ismétlődő zivatarok elől. Ezután megkezdik az állandó házak építését, a mely czélra a ratang rostjait használják kötőszernek. Az egész épülethez egyetlen szeget sem használnak, a mint egyáltalában egy darabka vasat sem, hogy megóvják házaikat a rohamosan pusztító rozsdától, ami a nagyfokú légnedvesség következménye. A fedélhez is csak rátángot és bambuszt használnak. Szóval: az egész épület csak össze van fűzve, szőve és kötve.

Úgy mint Singaporeban, Bataviában, San Franciscóban, szóval mindenütt, a hol sok ezrekre megy a kivándorlott khinaiak száma, feltünően kevés közöttük a nő. Khinában ugyanis meg van tiltva a nők kivándorlása, vagy a legjobb esetben is nagyon meg van nehezítve, a mi tulajdonképen közvetett akadály akar lenni a férfiak kivándorlásában is.

Ez a körülmény okozta, hogy a kivándorlottak eddig évről-évre hazatértek otthonukba családaik meglátogatására és rövid idő mulva ismét visszatértek Singaporeba (vagy a többi kivándorlási helyekre) az ideiglenesen alapított családjukhoz. Mert a családi életet az egyedül lehetséges életmódnak tekintő khinaiak új hazájukban is mindenütt családot alapítanak, azaz a bennszülöttek leányait veszik nőül — ideiglenesen. És meg kell vallani, hogy ámbár a sárga férj meg a fekete feleség között óriási a fajeltérés, a maláji nők a szorgalmas, mértékletes és erélyes khinai férjek vezetése alatt lényegesen megváltoznak és maguk is munkás és takarékos asszonyokká lesznek. Hiszen láttuk Birmában és Jáva szigetén, hogy a bennszülöttek szemében a munkás és takarékos khinai a legkivánatosabb férj és vő.

A milyen feltünő a khinai nők hiánya, éppen olyan szembeötlő az itt élő japáni nők nagy száma. Japánban ugyanis a férfiak — a munkaerő — kivándorlása meg volt gátolva; ellenben semmi súlyt sem fektettek arra, ha a szigetországból évenkint ezer

meg ezer fiatal nő vándorolt ki a szomszéd tartományokba és szigetekre. A kedves és bájos teremtések fel is használták az alkalmat és innen van, hogy Singaporetól kezdve fel Észak-Khináig, sőt a szibiriai Vladivosztokig majdnem minden kikötőben megtalálhatók.

A nők rokonszenves arczúak, csinosan és izlésesen öltözködnek, kedves kis teremtések és előnyösen tünnek ki a sok meztelen fekete, bronzszinű és sárga bennszülött nő közül. Hogy mi útonmódon kerülnek le olyan nagy távolságra is, mint pl. Pulo-Penang vagy Surabaya, azt nem tudom. Annyi azonban áll, hogy sokkal tisztességesebb módon, mint a hogy a mi magyar leányaink jutnak el Braziliába, Alexandriába vagy Szmirnába.

Valóságos csapás Singaporera az a nagyszámú csőcselék, a mely a világ minden részéből ideseregelve, itt üti fel ideiglenes tanyáját hosszú kalandozások után. Ugyanis a hadi hajók, még inkább azonban a kereskedelmi hajók ezrével látogatják meg a kikötőt évenkint. A mult évben például mintegy kilenczezer hajó érintette Singaporét tíz millió tonnatartalommal, a mely hajók mintegy százmillió dollár értékű árúczikket hoztak és ugyanannyit vittek ki. Ezek a hajók, a melyek a földgömb legkülönbözőbb pontjairól jöve, néhány napig itt tartózkodnak, szolgáltatják az említett nemzetközi csőcseléknek legfőbb kontingensét.

A hadi hajókról itt szökik meg a legtöbb matróz. De még többen a kereskedelmi hajókról, miután ezeknek a legénysége nem hadiszolgálatra besorozott és szigorú vasfegyelem alatt álló katonaság, hanem a földgömb legkülönbözőbb pontjain ideiglenesen felfogadott zagyvalék. Az ilyen hajó legénysége között van néha egyszerre angol, spanyol, amerikai, franczia, portugállus, hollandus, maláji, szingaléz, khinai és japáni meg néger.

És a ki tudja, hogy ezen alsóbb osztályú hajók nagyrészének a legénysége között gyakran az illető nemzetnek a szemen-szedett csőcseléke, a társadalomból kitaszított izgága, kötekedő és durva lelkületű emberek vannak, az elképzelheti, minő szerepeket játszanak itt ezek a késforgató zsebmetszők, a kiket az aránylag nagy

kiterjedésű területen még a vasmarkú angol rendőrség sem képes kordában tartani.

Azután meg éppen a nagyszabású hajóforgalom az, mely elősegíti a csőcselék működését. Például ez meg ez a hajó jön Surabayából, Pantianakból vagy Adelaideból, ez meg ez megy San Franciscóba, a Marquesas-szigetekre vagy Capetownba. Legényre, matrózra mindig van szüksége csaknem minden obszkurus hajónak. Ha valamelyik elkövet valami csínyt vagy gonosztettet, a hajóra menekül mint matróz, a melynek a kapitánya — indulás előtt — bizony nem valami skrupulózusan jár el a felvételben, hanem örvend, hogy nagyszámú szökevényeit akármilyen emberanyaggal némileg helyettesíteni tudja.

Persze tisztelet, becsület az olyan hajóknak, mint pl. a „Kaiser Wilhelm II.“, „Imperator“, „Oceania“, „City of Rome“ és a többi. Ezekről a hajókról itt nincs szó. Ezeknek a hajóknak a legénysége fegyelem és egyöntetűség tekintetében kiállja a versenyt bármely hadi hajó legénységével.

A közt a sok emberélet között, a melylyel a singaporei rendőrség úgy számol be az év végén, hogy ennyit meg ennyit téptek széjjel a tigrisek, ennyit az oroszlánok, ennyit meg ennyit fojtottak meg a kígyók, vagy faltak fel a czápák, vagy ragadtak el a krokodilok, vagy csíptek halálra a skorpiók, — van akárhány olyan is, a melyről bizony nem tudja elmondani, hogy hány lelte a halálát a gyilkos kése alatt és hogy hányat fullasztottak a tengerbe.

Itt még meglehetős olcsó árú az emberélet. Egy kis séta naplementével a tengerparton a város közelében és nagyon könnyen éri az embert valamelyik bokor árnyában késszúrás vagy kidobott lasso. Vagy pedig az ember kissé későn tér vissza hajójára; olyan órában, a midőn már lekésett arról a csónakról, a melyet a hajója küldött ki érette a partra. Hogy tehát haza juthasson, kénytelen idegen csónakot bérelni. Van ott százával maláji, arab, szingaléz, de legtöbb a khinai sámpán. A hajó messze fekszik, sötét van; a tenger zajlása elnyom minden hangot, az ember egyedül

van, a khinai kulinak pedig vagy annak az akármilyen nemzetiségű csónakosnak az emberi élet talán egy mákszemmel sem több, mint macskakölyök élete; — csuda-e tehát, ha az évi kimutatás szerint olyan feltünő sok embert tépnek szét a — bestiák!?

Kétízbeni tartózkodásunk alatt Singaporeban három ízben hallottunk olyan esetet, a melyekben a gyilkosságok áldozatait a tengerparton találták meg olyan állapotban, a melyben határozottan nem látszottak meg a tigris-karmok nyomai, hanem igenis a késnek vagy a kötélnek.

A tulajdonképeni élet, az utczák elevensége naplementével áll be. Az utczákat és a tereket ellepi a népség, mely a félmeztelenségek ellenére, elég tarka képet nyujt. Fekete, barna, sárga és csokoládé szinű emberek sürögnek, futnak, kiabálnak, adnak és vesznek kék, sárga, zöld, piros és fehérszinű ruházatban. Itt-ott látható egy-egy európai is, az Egyenlítő közelében mindenütt közös jellegű sápadt, kedvetlen arczczal, tetőtől-talpig fehérbe öltözve, a derékról sohasem hiányzó piros vagy sárga övvel és hatalmas parafasisakkal a fején.

Kedves benyomást tesznek a mosolygó, üde arczu és nyájas tekintetű japáni nők, fantasztikus és bizarr öltönyükben negédesen előre hajolva, többnyire a mellükön keresztbe font karokkal és hangosan kopogva magas faczipőcskéikkel. Egynémely „gigerlit“ a sárga irigység fogna el, ha látná a singaporei jobbmódu khinaiak „sneidig“ ruházatát. Ezeknek az öltözete rövid, de nagyon bő fekete selyembugyogóból, továbbá nyitott sujtásos zubbonyból áll a meztelen derékon. Lábukon lakk-czipőt viselnek, egyik kezükben a szokásos napernyővel, a másikban a még szokásosabb legyezővel. Legbüszkébbek azonban az európai divatú, szürke szinű, lágyposztó kalapjukra.

Az utczákon hosszú sorban követik egymást a „dzsinricksa“-k, a kétkerekű nagyon könnyű kis kocsik, a melyekbe khinai kuli vagy maláj suhancz van befogva. Az úri nép, tudniillik az európai és a gazdag khinai kereskedők, elegáns tilburikben ülnek, kocsijuk elé fogott drága lovakkal, a melyeket a szomszéd Sumatrából

vagy a távoli Ausztráliából hoznak Singaporeba. A sárga elem előkelőbbje a khinai negyedben található, a mely városrészben a meggazdagodott khinaiak pazar fényű bizarr építésű palotái állanak egy-egy park közepén. (Ritkán látható nagyobb hasonlóság, mint a milyen ezek közt az aranynyal, elefántcsonttal és márványnyal diszített khinai paloták meg az úgynevezett „jótékonyczélú jelmezes bálok" között létezik. Az üres hiú gőg, a szomszédot minden áron túlliczitálni akarás, a meg nem illető fényűző pompa, meg az oktalan czélszerűtlenség, egyaránt szembetünő mind a kettőnél)

Az utczasarkon és a tereken kóklerek, erőművészek, szemfényvesztők meg kígyótánczoltatók zajos, ordító csoportja üti fel tanyáját. A csupán derékkötővel ruházott szemfényvesztő olyan csodálatos mutatványokat végez minden készülék nélkül, vagy csak a legprimitivusabb segédeszközökkel, a minőket nálunk a leggazdagabban felszerelt Homes and Fey-ink sem produkálnak. Íme például: egyszerű kis virágcserépbe bedug a „bűvész" két-három virágmagot, aztán befedi rongydarabbal és sipol hozzá valamit a bambusz-tilinkóján. Néhány percz mulva a rongy elkezd magától emelkedni és mikor a bűvész elveszi a rongyot a cserépről, félméter magas pálmácska látható, a melynek gyökerei a cserép földjében ágaznak széjjel. Vagy pedig: egy hat-hét éves gyermeket bedug kosárba és bekötözteti valaki által a fedelét. Akkor aztán neki áll hosszú éles karddal a kosárnak és össze-vissza szurkálja azt minden irányban. A kosár ezen idő alatt ott fekszik a csupasz földön, sűrűn körülállva a nézőktől. A kosárba zárt gyermek velőtrázó módon sikoltoz egy darabig, aztán elcsendesül. „Úgy ni, most már meg van halva", mondja a bűvész. Kinyitják a kosarat és a gyermeknek — nyoma sincs benne.

A bazárok, vándorkonyhák és zenészek köré szintén nagy tömeg csoportosul. Az Egyenlítő alatt ugyanis szivesen mulatnak az emberek — naplemente után. A gong zengő csengése meg a bambusz-tilinkók exotikus melodiája összeolvad a bazárosok és élelmiárusok kiabálásával. Itt néhány khinai kuli ordít fülsértő, rikácsoló hangon követelve vagy megtagadva a koczkázásnál hamisan

vesztett vagy nyert néhány nyomorult cash-t.* A kiabálás fokozódik, a felek dühösen vicsorítják egymásra fogaikat, míg végre közibük csap a mennykő, a hatalmas termetű bengáli rendőr s irgalmatlanul csapkodja őket kurta fütykösével.

Tekintve a Singaporeban élő nemzetek különféleségét, magától értetődik, hogy a megélhetési viszonyok és az igények is éppen

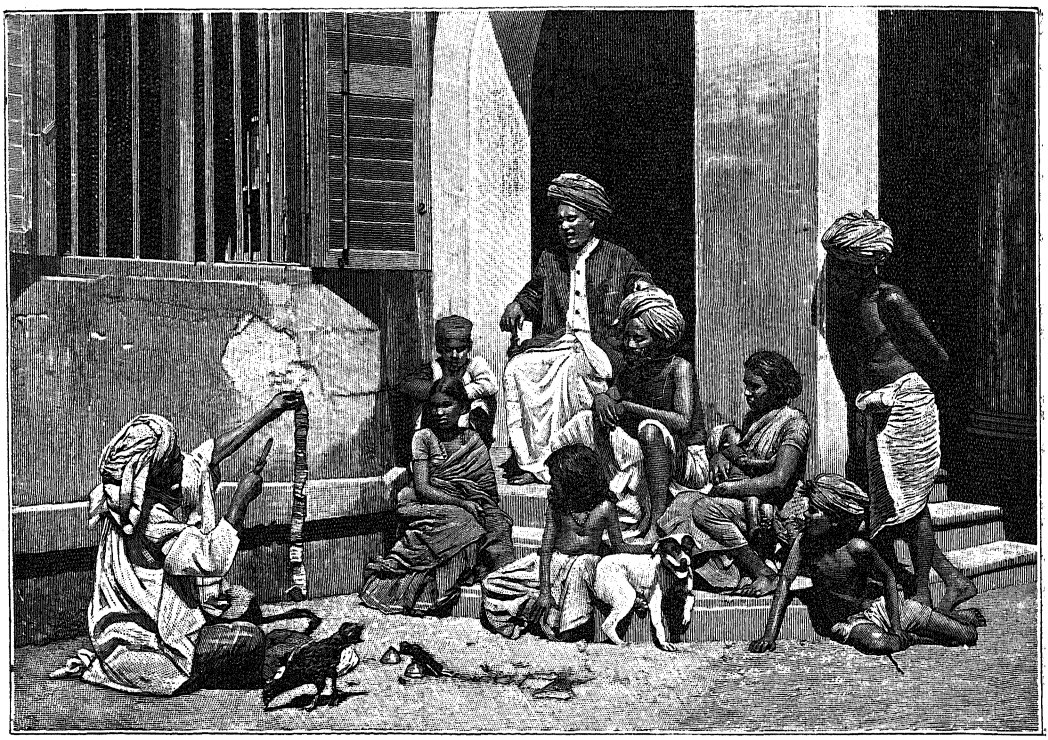

HINDU BŰVÉSZ.

olyan különbözők. Az óriási vagyonnal rendelkező elkényeztetett és nagyrészben elpuhult európai között, ki raffinált kényelemmel berendezett bungalojában piheni ki a contorban töltött nap fáradalmait és a maláji között, ki egész naphosszat nem foglalkozott egyébbel, mint a betelrágással és a ki még arra is lusta, hogy néhány pálma-

* Cash (kes), khinai rézpénz, melyből öt darab a mi pénzünk szerint két fillérnek felel meg.

galyból kunyhót tákoljon össze magának, hanem a földbe kapart négyszegletű lyukkal megelégszik, e kettő között a munkának és igénynek nagyon sok fokozata fordul elő.

A sok különböző igényű és egymástól eltérő törekvésű emberek között, a kik erre az aránylag parányi helyre vannak összeszorítva, sokkal gyakoriabbak azok az összeütközések és nehézségek, a melyek az ember létért való küzdelmében másutt előfordulnak. Itt tekintetbe jön a táplálkozás közötti óriási különbség és az ebből kifolyó ellentállási képesség is. Az egyik rész megelégszik néhány marok rizszsel, a másik pedig Dél-Ausztráliából származó teknősbékát, kokhinkhinai fecskefészket, Angliából származó ürühúst követel és marsalát meg franczia pezsgőt iszik hozzá.

Az érdekek összeütközésénél talán megemlíthető a nagy hiány a nőkben. Hogy milyen aránytalanul kisebb a nők száma Singaporeban, mint a férfiaké, kitűnik a következő összeállításból. Singapore lakosságának legnagyobb részét a khinaiak teszik ki, összesen 54,000-en vannak, ebből 46,700 férfi és csak 7300 nő. Ezután jönnek a benszülött malájok 11,000 férfival és 9200 nővel; klingek: 7660 férfi, 7000 nő; 1000 európai és amerikai, köztük csupán 300 nő; bojanok 1400-an, közte 220 nő; bugghik 1020-an, 900 nővel; javánok 2150 férfi, 900 nő; eurazok 2100-an, közte 800 nő. — Tehát csak nagyjában számítva esik 71,700 férfira 20,600 nő. Ezenkívül évenként sok ezerre megy az átutazók vagy csak ideiglenesen itt tartózkodó utasok száma, a kiknek csak elenyésző százalékát adják a nők.

Singaporenak az éghajlata is lényegesen eltérő a normális viszonyoktól. Ezalatt azonban nem azt kell érteni, hogy a magasabban északra vagy a mélyebben délre fekvő vidékek éghajlatától tér el, hanem különbözik az ugyanazon szélesség alatt fekvő más városokétól is.

Tél és nyár között alig van valami kis különbség. A nap majdnem pontban 6 órakor kel a szemhatár fölé és pontban 6 órakor tűnik el a tenger színe alá. Napfeljöttekor aránylag csaknem hűvösnek mondható a levegő. A növényzeten sűrű harmat

ül, az égen könnyű fehér felhők szállinganak. Nyolcz óra tájt már forrón perzselően süt a nap. Az égbolton egyetlen felhőcske sincs; finom, forró homok leng a levegőben. Tizenegy órakor a forróság tikkasztóvá, csaknem tűrhetetlenné válik; az emberről folyton szivárog az izzadság. Ha egy lépést teszen, ha csak megmozdul, már fokozódik a transpiráczió. Óránként kell átöltöznie és már az átöltözködés alatt átizzadja a ruháját. Ez a forróság, lassanként fokozódva,

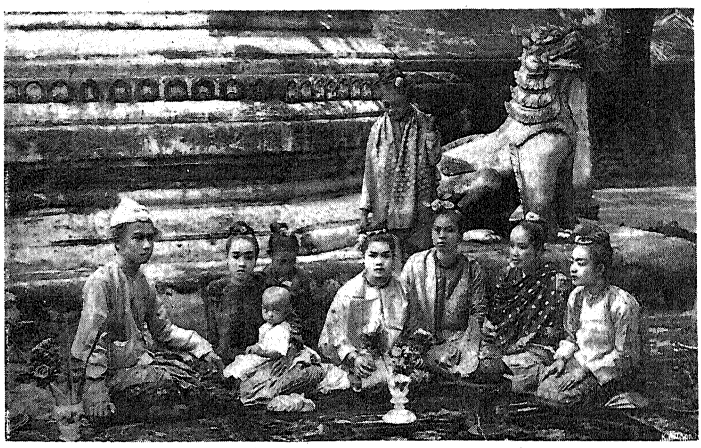

SZINHÁZBAN.

délutáni három óráig tart. Ekkor elkezdenek a felhők gyülekezni és egy szempillantás alatt zúgó zápor ömlik alá, mely a bőrig áztatja az embert. (Kivált ha úgy áll ki neki, mint a hogy mi tettük: úszóruhában.) Valóságos gyönyörűség ez az eső. Az ellankadt, eltikkasztott ember tátott szájjal áll ki eléje és átvillanyozza, úgyszólva lemossa róla a még félórával előbb ólomsúlylyal ránehezedett, nyomott kedélyhangulatot.

Ezután jön az üdülés. A tikkasztó forróság megszűnt, a levegő balzsamosan lágy. A növényzet tündököl a buja sötétzöld színben. Az égbolt kék és ragyogó, mint a caprii kékbarlang. De nem sokáig tart a gyönyörűség. Alig egy-két órával később a nap letűnik és beáll a sötét éjszaka. Este hét órakor már éjféli sötétség van. És a sötétséggel megjelennek az apró mérges moszkitók milliárdjai,

SINGAPORE. COMMERCIAL SQUARE.

a melyek elől nincs menekülés. Az embernek elfárad a karja a folytonos legyezgetésben, de azért az apró gyilkosok elől nincs menekülés. Csak a tökéletes elbágyadás és ellankadásnak köszönhető, hogy mégis álom jön az ember szemére.

Másnap kezdődik ugyanez az élet. Álmosan, bágyadtan és ellankadtan ébred fel az ember. A különben felfrissítő fürdés csak pillanatnyi enyhülést hoz; ha a fürdőből kilép, már ismét izzad. Testének minden része el van borítva a sűrű és erősen viszkető moszkitó-csípésektől, a melyekhez a tropusoknak egy másik csapása is hozzájárul. Ez az úgynevezett „Prickling heat", apró veres kiütések, a melyek az egész bőrt elfedik. A hőség-küteg egyike a legkellemetlenebbül viszkető kütegeknek; rendkívül viszketnek és minél többet segít az ember magán, azaz minél többet vakarózik, annál inkább viszket. A sok vakarás következtében meg az apró kiütések összefolyásából gyakran valóságos tályogok képződnek.

Ámbár mindennap esik az eső, sőt néha hihetetlen nagy mértékben, mégis véghetetlenül porosak az utak. A por olyan finom, mint a liszt; beleveszi magát az ember orrába, szájába és a szemébe, miután pedig az öltözék a lehető legkönnyebb és nagyon szellős; természetes, hogy a testhez is hozzáfér és oda is tapad a folytonosan transpiráló bőrhöz.

Gyalog sohasem járnak az európaiak. Vagy dzsinriksában, az együléses kocsiban, vagy pedig a maláji „zajs" által hajtott faredős kocsiban viteti magát. Az előkelőbb európaiak óriási nagy kocsikat használnak, a melyek vászonernyővel vannak fedve. A kocsi elé fogott lovak vagyont képviselnek, miután messze földről, Ausztráliából vagy Dél-Afrikából hozatják drága költséggel.

Jóllehet Singapore egyike a tropikus vidékek egészségesebb pontjainak, mégis rendkívüli nehézségekkel tudnak az európaiak akklimatizálódni. A letelepedés első éveiben csak valamivel érzik magukat jobban, mint az az európai, ki első ízben tartózkodik ott néhány napra. A kik már régebben élnek ezeken a vidékeken, azok már büszkén verik a mellüket, hogy ők már tökéletesen akklimatizálva vannak. És hogyan festenek ezek a szegény önámítók!

Az arczuk barnás-szürke, azaz fakó; a szemük beesett; fénytelen arczukon — a fiatalokén is — számtalan apró redő, mint a korán vénülő rouékunak. Étvágyuk majdnem semmi, álmuk kevés, hallgatagok és kedélytelenek. Az arczukról és mellükről folyton törlik az izzadságot; vakaróznak jobbról és balról, nem tudnak tíz perczig gyalogolni — és e mellett azt állítják, de sőt hiszik is, hogy ők tökéletesen egészségesek.

A tropusok alatt élő európaiak étkezése a legunalmasabb és legkevésbbé változatos. Húsneműeket csak keveset esznek; a hús sajátságos ízénél fogva kénytelenek keveset enni és azt is mindenféle ideg- és gyomorrontó fűszerekkel meg mártásokkal élvezhetővé tenni. Csupán a „curry" (körri) az, a melyet naponként kétszer esznek, mégpedig a viszonyokhoz arányítva meglehetős nagy mennyiségben.

A curry által előidézett szomjúság úgyszólván olthatatlan. Már pedig az itallal való mértékletlenkedés súlyosan megbosszulja magát. Vizet ivó európai itt ritkaság. A szomjúság oltására többnyire gyenge teát használnak, még pedig nagyon sokat. Sör és bor néha már kis mértékben nagyon ártalmassá lehet. A sör erjedni kezd már a gyomorban, a bor pedig már kis mértékben is rendkívül hevít. Ellenben nagyon kellemes italul szolgál a lehűtött fekete kávé.

Ámbár mindnyájan tudják, mennyire káros a szeszes és szénsavas italok élvezése, mégis nagymennyiségben fogyasztják. A „brandy with soda" egyike a leggyakrabban hallható szavaknak a vendéglőkben és magánházakban.

Eleven, pezsgő társadalmi életről alig lehet szó. A nappalt, a míg a rendkívüli forróság tart, otthon töltik tétlenül a legnagyobb pongyolában. Mihelyt a forróság kissé alábbhagy, lázas sietséggel igyekeznek irodáikba, a hol néha a késő éjjelig dolgoznak. A munka valósággal lázassá válik azokon a napokon, a melyeken hajó jön vagy indul, a mikor az európai postát kell elintézniök. Az a rengeteg jövedelem, vagy aránytalanul magas fizetés, a mely felett a gyarmatlakó európaiak rendelkeznek, alig jutalmazza meg őket azért a nehéz munkáért, a melylyel kenyerüket megszerzik.

A drágaság különben általános. Értem a vendéglői árakat. Így például a table d'hôtenál a terítéknek ára két és fél — három és fél dollár közt váltakozik. Egy kis üveg bordeauxi bornak — más itt nem áll meg — másfél vagy két dollár az ára, egy üveg sörnek egy dollár, egy pohár brandynek szódával ötven cent, azaz két korona ötven fillér! Hogy pedig ebben a forróságban az ember napjában néhány pohár „brandy with soda"-t vagy néhány üveg sört iszik, az természetes.*

A háztartás is rendkívül költséges. Megjegyzendő, hogy sehol sem oly nagy a hajlam a fényűzés kifejtésére, mint éppen az itt élő európaiak között. Az egyszerű kereskedősegéd valóságos úri háztartást vezet; kocsit, lovat tart, öt-hat cselédet, úri konyhát és pinczét; mindez kell, miután a hajókkal érkező honfitársakat megvendégelni a tropusok alatt élő európainak legelső kötelessége.

Singaporeban megismerkedtünk egy fiatal osztrák mérnökkel, ki a Sumatra belsejében levő ólom- és ón-bányákban volt alkalmazva hollandi szolgálatban. Szerződése szerint évenként két hónapi szabadságot vehet magának, a mely időt a mérnök üdülés végett Singaporeban szokta eltölteni. (Képzelhető tehát, hogy milyen lehet az élet Sumatrában, ha onnan az emberek Singaporeba jönnek üdülni!) Ez a fiatal mérnök, a kinek évi fizetése több, mint a mennyi nálunk miniszternek vagy tábornagynak jár, állította, hogy csak a legnagyobb takarékoskodás mellett képes jövedelméből megélni. „Nagyon drága a — brandy meg a soda", fejezé be budgetje magyarázatát.

Dél-Ázsiának a tulajdonképeni üdülő helye — Japán vagy pedig Csi-fu, Khinának északi részében. A letelepedők már a második-harmadik évben érzik az egészségtelen éghajlat és talaj befolyását. Azok, a kiknek vagyoni állapota megengedi, egy-két

* Ezek az árak azon időből valók, a mikor az ezüst ára valamely észak-amerikai társulat „ezüst-trust"-je következtében páratlanul magas volt. Abban az időben Singaporeban (valamint Honkongban, Sanghaiban, Csemulpóban stb.) egy font sterlingért 4 dollár 50 centet, sőt csak 4 dollár 10 centet kaptunk, holott ma a font 9—9·5 mexicói dollárt ér.

hónapra visszatérnek illetékes hazájokba, vagy pedig Japánba mennek, a mely ország egészség viszonyai, de különösen az éghajlata vetekedik Európának bármely alpesi fürdőjével. Khina északi részébe is sokan menekülnek; Csi-fu és Peitaho a nyári hónapokban el vannak lepve a Dél-Ázsiából idegyülekező európaiakkal.

A nők élete egyhangú és sivár. Még kevesebbet járnak künn, mint a férfiak. Míg ezeknek a nap, helyesebben az est és az éj egy része eltelik a munkában, azalatt a nők otthon „semmittevés"-sel foglalkoznak. A ház rendezésével alig törődnek, azt elvégzi a nagyszámú cselédség. Toilettel nem foglalkoznak; először, mert a lehető legkönnyebb pongyolára vannak utalva, másodszor pedig, mert úgy sincs, hogy kinek a kedvéért öltözködjenek. Maradna a zene. Ehhez azonban mozgatni kell az ujjakat, az ujjak mozgatása azonban munkába kerül, a munka pedig izzadást idéz elő, tehát zenével sem foglalkoznak. Többnyire fiatal korukban ragadják ki őket az otthonukból, az otthon megszokott társas körből és ezt itt tökéletesen nélkülözik. Unatkoznak szegények szörnyen. Az így keletkezett unatkozásból lassanként kifejlődik a félreismerhetlen idegesség és a feltünő gyakran észlelhető gyermektelenség.

Nagyon valószinű, hogy ezt az unatkozást nagy mértékben elősegíti a női cselédség tökéletes hiánya. Ámbár Ázsiában körös-körül sok kikötőt érintettünk és számos családdal érintkeztünk, női cselédet sehol sem láttunk. A nők körüli szolgálatra is kizárólag férfi cselédeket alkalmaznak. Hogy miben rejlik ennek az oka, ezt éppen olyan kevéssé tudtuk mi elképzelni, mint a minő kevéssé tudták az illető családok megmagyarázni. Pedig őszintén megvallva, akárhányszor szivesebben láttunk volna takaros kis szobaleányt fehér főkötővel és fodros köténykével, mint az örökösen betelt rágó turbános hindut, vagy a mogorva arczú czopfos khinai „boyt".*

A város közepén, a rakodóparthoz és a kiszálló helyhez közeleső városrésznek európai nagyváros jellege van. Itt állnak az elő-

* Hasonló viszonyokat találtunk Nyugot- és Kelet-Afrika partjain, a hol egyszersmind bővebben ismertettük azokat az okokat, hogy miért nincs női cselédség.

kelőbb szállodák, közöttük a nagy Cathedralis; a clubok és kontorok nagyobb része. Az arisztokratikus Gymkhana-club terraszáról gyönyörű látvány tárult elénk. Előttünk feküdt a köralakú nagy kikötő, megtelve az oceántjáró hajók kémény- és árboczerdejével és az apró vizijárművekkel. Közvetlen a tenger partján van a club lawn-tennis groundja, a hol elegánsul öltözött nők és nagyon kényelmesen öltözött urak különböző sportot folytatnak. A lawn-tennis alatti kioszkban a Philippini szigetekről származó manilla-zenészek játsztak valami rejtélyes quodlibetet. A játszóteret körülállják az előkelő fogatok. A kocsis többnyire hindu vagy maláji, az inas majdnem mindig khinai. A terrász alatt elhúzódó utczán hosszú sorban haladnak végig a legkülönbözőbb fogatok és a legkülönbözőbben öltözött emberek. Ebben az órában — az eső elmulta és a sötétség beállta előtti időben — látszólag talpon van a város összes lakossága. A kép különben oly mozgalmas, változatos és szokatlan, hogy annak a leírása lehetetlen.

A Singapore-Riveren átkelve egy pirogueon, az itt szokásos kis maláji csónakban, czölöpfaluba érkeztünk, a minő több van Singapore közelében is. Miután éppen dagály volt és a tenger vize mélyen benyomult a tengerből a folyóba, a czölöpökre épített házak olyan benyomást tettek, mintha úsznának a vizen, miután a magas vízállás következtében a czölöpök el voltak fedve. Hosszas kérésünkre egy intelligensebb arczú maláji, a kinek a szokásos sarongon kívül egyéb ruházata is volt, — tudniillik kitalálhatlan szinű turbán a fején, megengedte, hogy beléphessünk a házába. Előbb azonban hosszas magyarázatokba kellett vele bocsátkoznunk, hogy csupán a lakást és annak berendezését akarjuk megtekinteni. A társalgás angol nyelven folyt, a melyet a maláji is beszélt valahogyan.

Ezen idő alatt a falu lakossága szörnyű kiváncsisággal figyelte meg minden mozdulatunkat és miután asszonyok is voltak közöttük, természetes, hogy volt vihogás is. Míg a férfiak és különösen az egészen mezítelen gyerekek kiváncsian tolakodtak körülöttünk, miközben iszapos bőrükkel meglehetős közeli érintkezésbe jöttek a

mi fehér ruháinkkal, azalatt a nők sikongva és ijedve bujtak be a kunyhókba, gondoskodván azonban a felől, hogy necsak ők láthassanak minket, hanem mi is láthassuk őket.

A maláji által bemutatott lakás, mely úgy hasonlít a már Indiában látott szegényebb hindu lakásához, mint egyik tojás a másikhoz, egyetlen négyszögű helyiségből állott, a melynek falait bambuszból, a fedelét pedig ratangból készítik. A szoba kis emelkedés által két részre van osztva. A magasabb részen néhány puhára gyűrött bambusz-gyékény hevert; ez volt a hálószoba és annak bútorzata. A földszinti rész egyik felében láttunk egynéhány még izzó széndarabot a hamuban egy kőlapon. Ez volt a konyha. A földszint másik sarkában hevert egy csomóban egy nagy kókuszdiónak a héja, ez volt a víztartó, benne volt egy kis kókuszdiónak a héja, ez volt a vízmerítő kanál. — Ebből állott a lakás berendezése.

Miután a családanya belátta, hogy mi, „Orang Putih“ (fehér emberek), sem az „értéktárgyaiból“ nem viszünk el semmit, sem pedig a kis rajkóit nem szándékozunk felfalni, lassanként közeledett felénk eddigi rejtekéből, a szomszéd kunyhóból, a hova két felnőtt leányával menekült. És miután udvariasan kifejeztük a mamának, két leányára mutatva, hogy „beilé beilé anak prampuan!“ (nagyon szép leányai vannak) annyira megnyertük jóindulatát, hogy menten megkínált bennünket egy adag pálmalevélbe sodort arekával. A két kisasszony pedig annyira meg volt hatva barátságos czirógatásaink által, hogy duzzadt ajkaik legszélesebb mosolyával gyöngéden mosolyogtak reánk, hamiskásan forgatván bogárfekete szemüket. Köszönetül megkínáltuk őket czigarettával, a gyermekeknek pedig nehány pennydarabot ajádékoztunk. A mit nagyon rosszul cselekedtünk.

Indulásunk előtt ugyanis az egész falu népe összesereglett a kunyhó előtt és erőszakos vendégszeretettel ránczigáltak bennünket, hogy nézzük meg az ő kunyhójukat is. Az emberek kezdettek nagyon is tolakodókká válni, annyira, hogy végül kénytelenek voltunk botütések osztogatása közben a legőszintébb köszönettel visszautasítani a szives meghivásokat. — — —

Mindkét ízbeni ott tartózkodásunk alkalmával kitünően éreztük magunkat Singaporeban. Még akkor is, midőn hazafelé vezető utunkon szedtük fel horgonyunkat, a midőn tehát máskor oly kedélyhangulat uralkodik a hajón, hogy még a horgony is könnyebben jár fel a fenékről, Singapore elhagyásakor mindnyájan sajnáltuk, hogy már itt kell hagynunk ezt a várost és benne annyi sok sok jó és kedves barátunkat, a kiket — utoljára láttunk ez életben.

KILENCZEDIK FEJEZET.

HONGKONG.

A mint Rio de Janeiro a világ legszebb kikötője, úgy Hongkong a világ legélénkebb kikötője. Eltekintve attól, hogy valamennyi hajó, a mely Európa felől Khina és Japán partjaira tart, hosszabb vagy rövidebb időre érinti Hongkongot, már a Csendes-Oceán két partja közötti közlekedés is elég lenne arra, hogy Hongkongot a legélénkebb és legsűrűbben látogatott kikötők egyikévé tegye. Hongkong ugyanis az egyik kiinduló pontja annak a nagyszabású hajóforgalomnak, a mely a Csendes-Oceán keleti és nyugoti partja közt lezajlik. Innen indul ki a „Canadian Pacific", az „Occidental and Oriental Steam Navigation Co." amerikai társaságok hajói és a japáni „Toyo Kysen Kayshah" gőzösei; e három társaság hajóinak végállomása Észak-Amerikának a nyugoti partja. A „C. P." hajói Jokohamából egyenesen a canadai Vancouverbe mennek, a mely rengeteg utat rendesen tizennégy nap alatt teszik meg, míg az „O. O." és a „T. K. K." hajói a Havai-szigetbeli Honolulu érintésével Jokohamából San Franciscóba mennek. És mert ezek a hajók Khinának, Koreának és Japánnak Amerikába és Amerikán keresztül Európába induló utasainak a legalkalmasabb hajói, képzelhető, hogy mekkora lehet a személyforgalom és mekkora lehet Hongkongban — az egyik végállomáson — az idegenforgalom. A kikötő terjedelmére nézve is egyike a legnagyobbaknak a világon; mintegy tíz angol mértföld a terjedelme; köröskörül magas hegyek védik, a

HONGKONG KIKÖTŐJE.

minek következtében csaknem szárazföldi nagy tóhoz hasonlít. Kár, — de csak „szépség“ szempontjából kár, — hogy a körülvevő hegyek csaknem egészen kopárak s élénken emlékeztetnek valamely északeurópai kopár kikötőre.

A mi Hongkongban mindenekelőtt legérdekesebb, az, hogy a sziget nem a khinaiaké, hanem az angoloké. Hogy a négyszáz millió lakosságu ország, a mely kiterjedésre nézve nagyobb mint Európa, hogyan tűrheti meg, hogy az óriási birodalomnak legértékesebb gyöngye, Hongkong, kiragadtassék az országból és idegen uralom alatt álljon, az éppen olyan jellemző a khinai nemzetre, mint a milyen mértékben hozzájárul ahhoz, hogy az angol nemzet, mint az egész földgömbön mindenütt imponáló, bámulatra méltó nemzet ismertessék el.

Az angolok 1842-ben ragadták el a khinaiaktól a parányi kis szigetet, a melynek a terjedelme hosszúságban tizenhat kilométer, szélességben pedig három és nyolcz kilométer között változik. Mielőtt a sziget angol birtokba jutott, olyan volt, mint a rendkívül szaggatott és sokszorosan tagolt part ezer meg ezer apró szigetének bármelyike. A midőn az angolok Hongkong szigetét kitépték a rengeteg khinai birodalom testéből, az nem volt egyéb, mint a khinai tengeri kalózoknak biztos menedéket nyujtó rablótanyája, néhány kunyhóval.

A khinaiak Hongkongot tulajdonképpen „Heang-keang“-nak, azaz „az illatos vizek völgyének“ nevezik. A sziget a Gyöngy-folyó torkolatánál fekszik Dél-Khina két nagyjelentőségű városának közelében; az egyik Kanton, a mely egyike Khina legnagyobb városainak; a másik Macao, a melyet a portugallok tartanak hatalmukban, mint jelentéktelen és számot nem tevő romját egykori világhatalmuknak.

A szigethez tartozik a vele szomszédos khinai szárazföldi partnak egy darabja, a khinai Kaulung, a hol kétszázezer khinai között mintegy nyolczezer európai — többnyire angol — van letelepedve. A kaulungi félszigetnek azt a darabkáját, a mely pompás kiegészítő része az angol „izlés“ szerint nagyon kicsiny Hongkong-szigetnek, a tien-czini béke után 1860-ban csatolták az angolok

QUEENS-ROAD HONGKONGBAN.

régebbi birtokukhoz. Az angol területet a khinai birodalomtól jókora széles terület választja el, az úgynevezett „semleges föld", a mely arra szükséges, hogy az angolok és khinaiak közötti „határ" versengésnek örök időkre elejét vegyék.

A kaulungi partok és Hongkong északi partja között fekvő kikötő egyike a legélénkebbeknek, a melyeket hajó érinthet. Ha van is olyan kikötő, a melyben az évenként megforduló hajók száma nagyobb, de olyan eleven és élénk, mint a hongkongi, csak nagyon kevés létezik. Miután Hongkong szabad kikötő, lehet, hogy a hajóforgalom ezen okból is nagyobb. Így pl. az utolsó évtizedben az átlagos évi forgalom hatvanegyezer hajót mutat ki, tizenötmillió tonna tartalommal. A hatvanegyezer hajóba azonban beleértendő az a rengeteg számú khinai dzsunka, a melyek a forgalomnak túlnyomó nagy részét teszik ki.

Különösen érdekessé teszik a kikötőt azok a hajók, utasok és hajósok, a melyek és a kik nem nyugotról, Európa felől, hanem keletről és délről jőve, horgonyoznak a kikötőben; tudniillik a csendesoceáni szigetekről jövők. Hongkongban gyakran láttunk hajókat, melyek kizárólag vitorlákkal voltak felszerelve. Hatalmas példányok voltak. Volt közöttük egynéhány ötárboczos; a hajótest és az árboczok vasból vagy aczélból voltak építve. A kifeszíthető vitorlák területe néha túlhaladja a háromezer négyzetmétert.*

Többnyire Angliából és Észak-Amerikának a keleti partjairól származnak. Idevezető útjokon végig kell haladniok az Atlanti-Oceánon, azután megkerülvén a Jóreménységfokát, Afrika délicsúcsát, átvitorlázzák az Indiai oceánt egész hosszában és innen még mintegy kétezer mértföldnyi útjok van Hongkongig. Nem csoda tehát, ha egy vitorlás hajó néha száznegyven—százhatvan napot tölt egyhuzamban az oceánon — szárazföld érintése nélkül, — a míg a kiinduló pontjáról Hongkongba érkezik.

*

* Ha meggondoljuk, hogy a közepes erejű szélben minden négyzetméter vitorlaterület körülbelül 5—6 kilogrammométerrel dolgozik, el lehet képzelni, minő erőkifejtés alatt fekszik az ilyen hajó.

MTA ISTVÁN-TUDOMÁNYOS

A sziget északi partján fekvő várost — Victoriát — hosszú utcza metszi keresztül, a Queens-Road, a mely párhuzamosan fut végig a tengerparttal és West-Pointnál kezdődve a város túlsó végéig, az East-Pointig terjed. Ez az utcza a lüktető főütér Hongkong eleven, pezsgő életében. Ebben az egyetlen főutczában fekszik min-

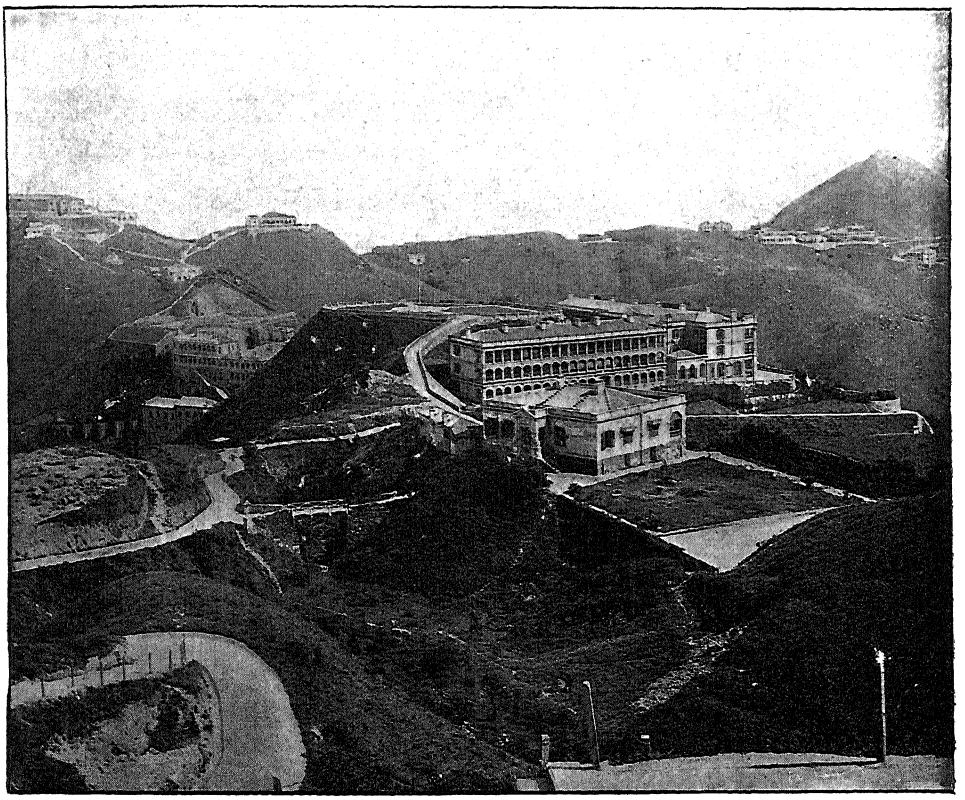

VILLÁK ÉS LAKTANYÁK A VICTORIA-PEAKEN HONGKONGBAN.

den, a mi Hongkong kereskedelmében, közigazgatásában és társadalmi életében szerepet játszik. Itt van például a „Town Hall", a mely épület magában egyesíti a nagyon szép színházat, a gazdag könyvtárt és múzeumot; itt vannak az összes bankok (pedig be sok van belőle és milyen gazdagok!), az előkelő clubok, a szép és kényelmes szállók, a nagy vagyonú európai és khinai czégek (köztük Kelet-Ázsiában igen jó hírnévnek örvendő két honfitársunké, Kún és Komoré), megrakva Khinának és Japánnak bámulatraméltó

iparművészeti remekeivel. A nagy kiterjedésű város többi részei lépcsőzetesen — amfitheatralisan — vannak felépítve az ötszáznegyven méter magas Victoria-Peak nevű hegyre. Az a látvány, melyet ezek a szellős erkélyekkel körülvett gyönyörű szép, palotaszerű s többnyire egyemeletes házak nyujtanak a ciprusokkal és pálmákkal fedett hegyen, egyelőre az egyedüli befásított helyen, olyan szép, a minőhöz hasonló csak kevés látható. A magas hegyre, melynek a tetején az előkelő hivatalnokok és vagyonos kereskedők villái meg palotái, meg a nagy fényűzéssel berendezett mulatóhelyek állanak — tisztán európai modorban — gőzsikló vezet fel, a melynek egyik érdekes tulajdonsága, hogy a világ összes gőzsiklói között a leghosszabb és hogy egész Ázsiában az egyetlen sikló volt abban az időben, a mikor mi ott jártunk. Hogy milyen magas a hegy, illetőleg milyen páratlanul hosszú a sikló, kitűnik abból, hogy nyolcz perczig tart, a míg a sikló a hegytetőre ér. Műszaki szempontból az is nagyon érdekes, hogy a Victoria-hegy közepe táján hirtelen és meglehetősen nagy kanyarulatot teszen.

A Queens-Road és az ezt keresztező kisebb utczák azt a benyomást teszik az emberre, mintha az egész telep egyetlen nagy üzleti helyiségből állana, olyan megszakítatlan lánczolatban fekszik egyik üzlet a másik mellett. Az utczák a szó szoros értelmében hemzsegnek a temérdek járókelőktől, meg a sok járműtől, a melyek közt az eddig szokásos dzsinriksának nagy versenytársa a gyaloghintó. Gyaloghintó alatt azonban nem a „régi Khinában“ ismert mogorva külsejű s csaknem koporsó alakú „palankin“ értendő, hanem a bambuszból készült, tetszetős alakú, könnyű, nyitott gyaloghintó, a melyet két vagy négy kuli mesés könnyen hord a vállán s a melylyel páratlan ügyességgel labodáznak a csaknem idegesnek mondható sűrgésű embertömegek között. A dzsinriksákon meg a bambuszhordszékeken is meglátszik, hogy Hongkongban már rendezettebb és állandó viszonyú európaiak közé jutottunk. Itt ugyanis már léptennyomon találkozunk a „magán“ riksákkal és gyaloghintókkal, a menyiben az illető járművek kulijain meglátszik, illetőleg az egyenruhájukon, hogy állandóan ugyanegy tulajdonos szolgálatában állanak.

Főképpen az úrhölgyek fejtenek ki nagy fényűzést a gyaloghintóikkal és gyaloghintóikban. Meg kell nekik adni, hogy igazán elegánsak, kedvesek, sőt elragadóan bájosak ebben az „exotikus milieuben“; pompásan vannak öltözve, nem díszesen, hanem előkelő ízléssel, könnyen s — bizony kissé kaczérul. A gyaloghintó olyan a sok hímzett párnával, szines szalaggal, meg a felette kifeszített „baldachin“-nal, mint egy női boudoir. És bámulatos, hogy az aránylag kevés számú nők között milyen sok az előnyös külsejű úrnő. Az ember azt hihetné, hogy a hongkongiak beviteli tilalmat állítottak fel a nem előnyös külsejű nők ellen.

Az embernek vigyáznia kell, hogy jól fel legyen kötve a — pénzes zacskója, ha nem akarja itthagyni az utolsó centjét is, ha végigsétál a Queens-Roadon (kvínszród). Már említettük, hogy milyen szemkápráztató szép tárgyak vannak a kirakatokban felhalmozva a legnagyobb mennyiségben és olyan csábító módon egymás mellé helyezve, hogy azon szilárd elhatározás ellenére, hogy a már úgy is a máshelyütt könnyelmüen összevásárolt holmiaihoz itt már semmit sem veszen többé, az ember visszaesik a „bevásárlási mániába“, a melybe Keleten minden európai beleesik, ha még olyan szilárd „nem vásárló“ elvei is voltak és vásárol addig, a míg igazán be kell fejeznie, azon egyszerű okból, mert nincs több pénze.

A hongkongi khinai kereskedők, a kiknek czéhéről később kimerítően fogunk megemlékezni, sok tekintetben különböznek szaktársaiktól, a többi khinai kereskedőktől, a mennyiben nemcsak elveikben, de — a mi ennél fontosabb — az áraikban is szilárdabbak. Átlag teljesen megbízhatónak s becsületesnek mondható a khinai kereskedő, a kinek úgy a szavai öszinteségében, mint az árú minőségében feltétlenül lehet bízni. Hogy itt-ott bizony ennek tökéletesen az ellenkezője áll fenn, azért az egész kereskedői czéhet elítélni nem szabad. Íme egy példa erre az utóbbira, a mely Fu-csou-fuban esett meg velem.

Ugyanis még Lü-csung-khouban (Észak-Khinában), (többnyire így hívták még a 90-es évek elején a később olyan páratlanul óriási népszerűségre vergődött Port-Arthurt), egy orvos barátomtól,

ki a khinai hadi-tengerészetnél szolgált — akkor a „Ping-Yuen“ casematta hajón volt — ajándékba kaptam egy teljes khinai mandarin öltözetet mindazon hímzésekkel, jelzésekkel és diszítésekkel, a melyek a khinai hadseregben a kapitányt megilletik. Az öltözékhez hiányzott azonban az a bizonyos hosszú nyaklánc, a melyet a „polgári“ mandarinok viselnek. Ezt a lánczot akartam utólagosan megvenni Fu-csou-fuban, hazatérő utunkon.

A FŰSZERESNÉL.

Belépek egy üzletbe, kikeresem az alkalmasnak látszó lánczot és kérdem a kereskedőtől: mi az ára?

A khinai ravaszul pislog és előveszi a számológépet. A számológép, a mely igen sokban hasonlít ahhoz a számológéphez, a melyet nálunk az első és második elemi osztályban a hat-hét éves gyermekek használnak, nélkülözhetlen műszer a khinai kereskedőnél. Úgy tesz, mintha e nélkül húszig sem tudna számolni.

Hosszas számolgatás után végre kisüti, hogy a mandarin lánczcznak az ára: „Venti dolláháp!“

Ez a „venti dolláháp“ a khinai ember angol nyelvén, az úgynevezett „pidjin english“-én (a melyről később szintén bőven lesz

HONGKONG. KISZÁLLÓ HÍD.

szó) annyit jelent, hogy „twenti dollar and half", azaz húsz és fél dollár (mintegy száz korona).

Legkevésbbé sem ütköztem meg a magas áron, hanem egész nyugodtan igértem neki a „venti dolláhápos" lánczért — „ten cent"-et, azaz ötven fillért.*

Nevetséges ajánlatomra azonban a khinai éppenséggel nem volt meglepve. Pedig ha ötven fillért igér az ember valakinek száz korona helyett, akkor el lehet arra készülve, hogy azt a számoló gépet bizony a fejéhez vágják az embernek.

Ötvenfilléres ajánlatomra a khinai ismét elővette a számológépet és erős homlokránczolással számítgatott.

— No can do, mondá végre; — I loose money! (Nem tehetem, sokat vesztek;) hanem odaadom — tizennégy centért!

És bizony ide adta tíz centért! — —

Íme, ezzel ellentétben egy másik példa, a mely inkább alkalmazható a khinai előkelőbb kereskedők nagyobb részére.

Egyik tiszttársunk, egy kedélyes és „gavallér" tulajdonságú gentleman, a ki különböző okoknál fogva bevásárlásait mindig későbbre halasztotta, végre elhatározta magában, hogy Hongkongban helyrehozza mulasztásait; már csak azért is, mert a hongkongi kikötő úgy a khinai, mint a japáni czikkek bevásárlására az utolsó alkalom. (Ez akkor történt, a mikor Kelet-Ázsia partjairól hazatérő utunkon másodízben érintettük Hongkongot, utolsó állomásunkat Khinában.)

A kapitány belép a Queens-Roadnak egyik jónevű üzletébe, Kvong-Vuhoz és megkezdi a bevásárlásait. Három egymásután következő napon a szabad óráit mindig Kvong-Vunál töltötte C. kapitány. Valóságos fejtörésbe került neki mindazon czikkeket és tárgyakat összeválogatni — nem azokat, a melyekre szüksége volt — hanem azokat, a melyek nekünk többieknek már megvoltak.

* Ez abban az időben történt, a mikor a mexicói dollár értéke rendkívül nagy volt; a kétszerese a mainak, a mennyiben a mexicói és az amerikai dollár között jóformán nem is volt különbség, holott rendes körümények között az utóbbi amannak éppen a kétszerese.

Végre hosszas fejtörés, megbeszélések és izgalmak után együtt volt a gyűjtemény.

Kvong-Vu úr előveszi a számoló-gépet, a mely nélkül a khinai látszólag gondolkozni sem tud számokról, összeállítja a számlát és azt mondja:

— Négyszázhárom dollár!

Meg kell jegyeznünk, hogy említett kapitánynak otthon is meg a hajón is általánosan ismert tulajdonsága volt, hogy soha és sehol egyetlen szóval sem alkudott. Kértek légyen tőle akármilyen árt, ő azt minden megjegyzés nélkül kifizette, habár meg volt róla győződve, hogy rémségesen túlfizette a neki tett szolgálatot vagy az eladott portékát. Hogy mennyit bosszantottuk e miatt mi is, meg mások is, az képzelhető.

Most az egyszer azonban meg akarta mutatni, hogy igenis: ő alkudni fog és nem hagyja magát rászedetni! — „Megkötötte magát."

Nagy elhatározással azt mondja a kereskedőnek:

— Itt van négyszáz dollár; a három dollárt engedje el!

— No can do, — mondja Kvong-Vu; — négyszázhárom dollár az ára!

— No, én meg nem adok többet négyszáznál.

— No, én meg nem adom a portékát.

Ezzel kapja Kvong a három napon keresztül annyi fáradsággal összegyűjtött és kiválogatott portékát és visszarakja helyükre.

C. kapitány nagy bosszúsan beszélte el az ebédnél a hajón, hogy milyen csúfos vereséget szenvedett a bevásárlásoknál és hogy miért.

— Úgy kell neked, — jegyzé meg szeliden az asztalfőn ülő első tiszt, a „megalkuvást" szintén nem ismerő tengerész; — hát miért is alkuszol — mindig!

Később aztán segítségére mentünk a nehezen vásárló kapitánynak és egy-két nap mulva már az ő kabinja is tele volt rakva ázsiai portékával.

*

Hosszabb időig tartózkodván Hongkongban, sűrűn volt alkalmunk érintkezni a hongkongi európai és amerikai lakosokkal. Mint előkelő „korona-gyarmaton“ és tekintettel arra a nagy fontosságra, a melyet a Csendes-oceánon állandóan tartózkodó „repülő-hajóraj“ főállomásának tulajdonítanak, Hongkong garnisonja nagyon tekintélyes. A mikor mi ott tartózkodtunk, mintegy négyezer főből álló katonaság tanyázott a három nagy, szellősen épített és példátlanul tisztán tartott kaszárnyában. Az egyik ezrednek kissé nagyon hosszú volt a neve és titokban örvendettem annak, hogy az ezredben nincsenek — magyar fiúk, a kiknek az ezred nevének megtanulása alighanem nagy gondot okozott volna. Ezt az ezredet ugyanis úgy hívták: „Princess Louise Argyll and Southerland Highlander Regiment“.

Sokat érintkeztünk a helyőrség tisztjeivel, a kik mindjárt a megérkezésünk utáni napon vendégekül hívtak meg bennünket a clubjukba. A nagy fényűzéssel és telivér angol kényelemmel berendezett klub helyiségei minden tekintetben rendelkezésünkre állottak. Mint minden gyarmati állomásban, úgy Hongkongban is nagy fényűzést fejtenek ki, vagy legalább igazán gentlemanlike módon élnek az angol tisztek s a hongkongi tisztek clubja sok tekintetben fölülmúlja a polai tengerészeti kaszinót, holott ez már sok haditengerészet tisztikaránál keltette fel az irigységet.

Miután a magyar-osztrák és a német hadseregen kívül a tisztek seholsem kötelesek az egyenruhát szolgálaton kívül is viselni, sőt helyenként ez meg van tiltva, — a gyarmatokon élő angol tisztek ezt a szabadalmat érvényesítik is, még pedig mindenütt a klimatikus viszonyokhoz alkalmazottan. Így pl. Dél-Ázsiában a dinnerhez és látogatásokhoz nagyon rövid fehér zubbonyt viselnek, mely elől nagyon mélyen kivágott; továbbá fehér nadrágot és fehér czipőt; a mellényt széles, szines indiai selyemöv helyettesíti.

Ezt az öltözetet különben — a mint már fennebb említettük — nemcsak valamennyi tengerészet, hanem a polgárság előkelőbbjei is elfogadták, mint általános viseletet.

*

Hogy Hongkong minden tekintetben egyike a legkellemesebb tartózkodó helyeknek egész Kelet-Ázsiában, az tagadhatatlan és általánosan elismert tény. De az is tény, hogy ebben igen nagy része van Hongkong szerencsés éghajlatának. És mi éppen a kellemes időszak legszebb havában, novemberben tartózkodtunk a kikötőjében. Márcziustól november végéig ugyanis tűrhetetlen a forróság és ebben az időszakban leggyakoriabbak a hirhedt tajfunok, a melyek seholsem lépnek fel olyan romboló és pusztító hatással, mint éppen Hongkongban. Erre való tekintetből a legmesszebbmenő gondot fordították arra, hogy a kikötőben horgonyzó hajókat a kellő időben figyelmeztessék a meteorologiai állomásról különböző jelzések útján. A tajfun meg a reá vonatkozó jelzések olyan „népszerűek" Hongkongban, hogy még a dzsunkakon élő khinaiak is jól ismerik ezeket a vészjeleket és a mint azok megjelennek a kaulungi árboczon, ezen esetben hagyományos nembánomságuk ellenére is azonnal megteszik a védő-intézkedéseket. Eltekintve attól, hogy a jelző-állomásokon pontosan megmutatják, hogy „odakünn" a nyilt tengeren hol dühöng éppen ebben a perczben valamely tajfun és mely irányban fogja — valószinűleg — folytatni az útját, különös súlyt fektetnek arra a jelzésre, a mely egyenesen a kikötőre vonatkozik. Így pl. a jelző-állomáson adott egy lövés azt jelenti, hogy nehéz viharra van kilátás; két lövés tajfunszerű vihar közeledését jelenti; három lövés annyi, mint nagyon nagy baj. Tudniillik a tajfun egyenesen nekitart a kikötőnek. Miután Hongkongban átlag nyolczvan-nyolczvannégy hajó (és dzsunka) a napi forgalom és állandóan néhány száz járómű fekszik benne horgonyon, már most elképzelhető az a rettenetes riadalom, a melyet a három ágyúlövés előidéz.

*

Hongkongi tartózkodásunk második napján rendeletet kaptam parancsnokomtól, hogy egy már előzetesen bejelentett súlyos beteg matrózunkat a tengerész-kórházban helyezzem el. Mielőtt a beteget

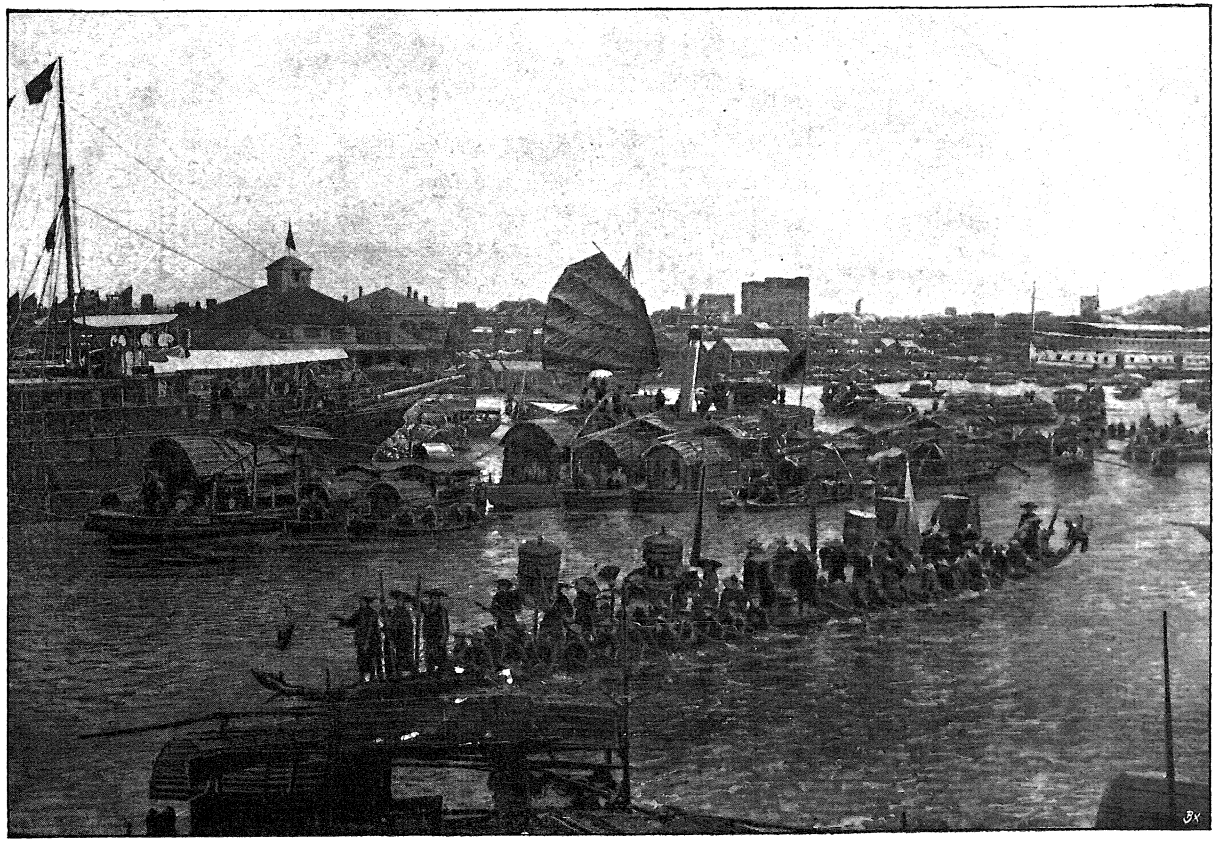

A CANTON-FOLYÓ HONGKONG KÖZELÉBEN.

kivittem, előbb elmentem magam, megtudni, hogy elfogadják-e és ha igen, minő feltétellel?

A kórházba érve, kérdem egy „boy"-tól (amint említettük, a khinai szolgákat minden korban „boy"-nak, „fiú"-nak szólítják), hogy merre van a „chief surgeon", a főorvos?

A boy egy szobára mutat, hogy odabenn van a keresett gentleman. Beléptem. A tágas nagy szobában nem volt semmi butorzat, kivévén egy hosszú padot a terem egyik falánál; evvel szemben, a szoba másik részében állott egy íróasztal: az íróasztal előtt egy szék és ezen a széken ült egy gentleman, rövid pipával a szájában, széles karimájú parafasisakkal a fején, jobb lábát keresztbe fektetve a ballábán; írt.

Beléptemkor rámnézett, aztán folytatta a munkáját; azaz viselte a parafasisakot, szívta a rövid pipát, lógatta a lábát, és írt tovább.

Látván, hogy a belépésem nem valami nagy mértékben imponált neki, odaállottam eléje és a rendelkezésemre álló hidegvérrel bemutattam magamat neki:

— I am the chief-surgeon of the austro-hungarian man of war „Zrinyi". (Én a „Zrinyi" osztrák-magyar hadihajó orvos-főnöke vagyok.)

— Well. És mint ilyen, mit kíván? — Ez volt a válasza az én udvarias bemutatkozásomra. A helyett, hogy felugrott volna a székről s magát szintén megnevezte volna és megkínálna üléssel, még a kalapját sem vette le, hanem azt kérdi, hogy mit kívánok?

Fejemre vágtam a sisakomat és feleltem:

— Mindenekelőtt egy széket.

— Well. Boy, hozz egy széket a gentlemannek.

Leültem. Elővettem egy cigarettet, rágyújtottam; aztán elkezdtem én is lógatni a lábamat. Szimmetria kedvéért a ballábamat lógattam a jobb fölött. Most már kvittek vagyunk, gondolám; ha te úgy, hát én — így.

Most már áttértünk a tulajdonképpeni tárgyunkra. Elmondottam, hogy mit kívánok s megemlítettem mindazt a szóban forgó beteg matrózunk állapota felől, a mit szükségesnek tartottam vele közölni.

Társalgásunk folyamán egyszer sem tért át más tárgyra, például olyan kérdésre, a mely expediciónk folyamatára vonatkozott volna.

Egyszerre minden átmenet és bevezetés nélkül azt mondja dr. H . . . s:

— Legyen szerencsém holnap ebédre. A feleségem, dr. H . . . s, ki szintén orvos, nagyon szivesen fogja önt látni. . . .

És az a gentleman, a ki belépésemkor nemcsak hogy fel nem állott, de a kalapját sem tette le bemutatkozásomra, sem a pipát nem vette ki a szájából, másnap este elküldte érettem a csónakját, a partra pedig a saját gyaloghintóját küldte ki érettem.

A mr. és mss. H . . . s házában eltöltött est egyike volt a legkedvesebb estéknek, melyeket Ázsiában töltöttem. — —

Mr. H . . . s ismeretsége annál érdekesebb volt rám nézve, miután a megelőző napon — mindjárt megérkezésünk estéjén — egy másik „gentleman"-nel ismerkedtem meg, a ki alkalmat nyujtott nekem megtanulni azt, hogy az angol néha akkor is „gentleman", hacsak a néphez tartozik is.

Ez a gentleman egy hongkongi közrendőr volt.

Ugyanis hajónkkal késő este érkezvén a kikötőbe és sok dolgunk lévén a hajó kikötésével, a tisztikarból csak ketten távozhattunk a hajóról; én a „bill of health" (az egészségügyi pátens) elintézése végett mentem ki, tiszttársamnak pedig a konzulunknál volt elintézendő dolga, szolgálatból. Csónakunkat éjféli féltizenkettőre rendeltük ki a partra.

Barangolásaink közben azonban megfeledkeztünk a féltizenkettőről és öt perczczel féltizenkettő után értünk a beszálló-hídhoz, a hova csónakunkat kirendeltük. Persze a csónak már nem volt ott.

Odakiáltottunk a beszálló-hídtól mintegy húsz-harmincz méterre fekvő sámpánokhoz; néhány percz mulva a híd mellé fekszik egy sámpán, beszállunk, odaszólunk a kuliknak, hogy hova evezzenek és a kulik megindulnak.

Evezés alatt előkészítettem a kulik számára fizetendő húsz centet, hogy ne kelljen sokáig babrálnom a keresgéléssel akkor, a mikor már a hajólépcsőnél leszünk.

Összesen egy font sterling és egy húsz centes ezüstpénz volt nálam. Hogy össze ne téveszszem a kettőt a sietségben és a sötétben — a font éppen olyan nagy és vastag, mint a húszcentes — eltettem az aranyat a bal zsebembe, a húszcentest pedig a jobb zsebembe.

Felérkezvén a fedélzetre, hajón maradt társainknak beszámoltunk az estről és aztán ki-ki lement a saját kabinjába. Kabinomban arra a fölfedezésre jutok, hogy igenis: a kulinak odaadtam a font sterlinget és magamnak megtartottam az ezüstpénzt.

Felmegyek a fedélzetre és elpanaszolom az őrtisztnek a bajomat, a mire ő őszinte részvéttel megvigasztalt, mondván:

— Ügyetlen. (Ennél jelentékenyen erősebb kifejezést használt.)

— Nem tesz semmit, mondám. A pénz még nincs elveszve.

— Persze, hogy nincs. Ott van a — kulinál.

— Éppen azért nincs elveszve, mert még nála van. Hongkong híres a rendőrségéről, előteremtik itt a pénzt a föld alól is. — Mondtam én az angolokba vetett leghidegebb nyugalommal és legnagyobb bizalommal.

— Onnan igen, de nem a kuliktól. Hongkongban nem kevesebb mint nyolcz—tízezer csónak úszik a vizen és a csónakokban talán negyvenezer ember él. Az az arany azonban csak egynél van; tessék megkeresni azt az egy embert.

— Én nem keresem, de megkeresi a rendőrség.

Az őrtiszt felszereltet számomra egy csónakot; kieveztem a partra a beszálló-hídhoz, hogy elmondjam az ott álló rendőrnek panaszomat.

Sajnos, a rendőr nem ugyanaz volt, a ki beszállásunk alkalmával állott a hídon. Azt felváltotta éjfélkor ez. Mindazonáltal elmondtam neki az esetet.

— Well. Mindjárt. Ezzel előveszi kis könyvecskéjét, lapozgat benne és azt mondja:

— Ön 11 óra 35 perczkor egy másik úrral a ma este érkezett magyar-osztrák hadi hajóra ment ezzel és ezzel a számú csónakkal. Mindjárt meglátjuk. Odakiált a sámpánok közé, onnan pedig visszakiáltják, hogy a keresett sámpános nincs itt.

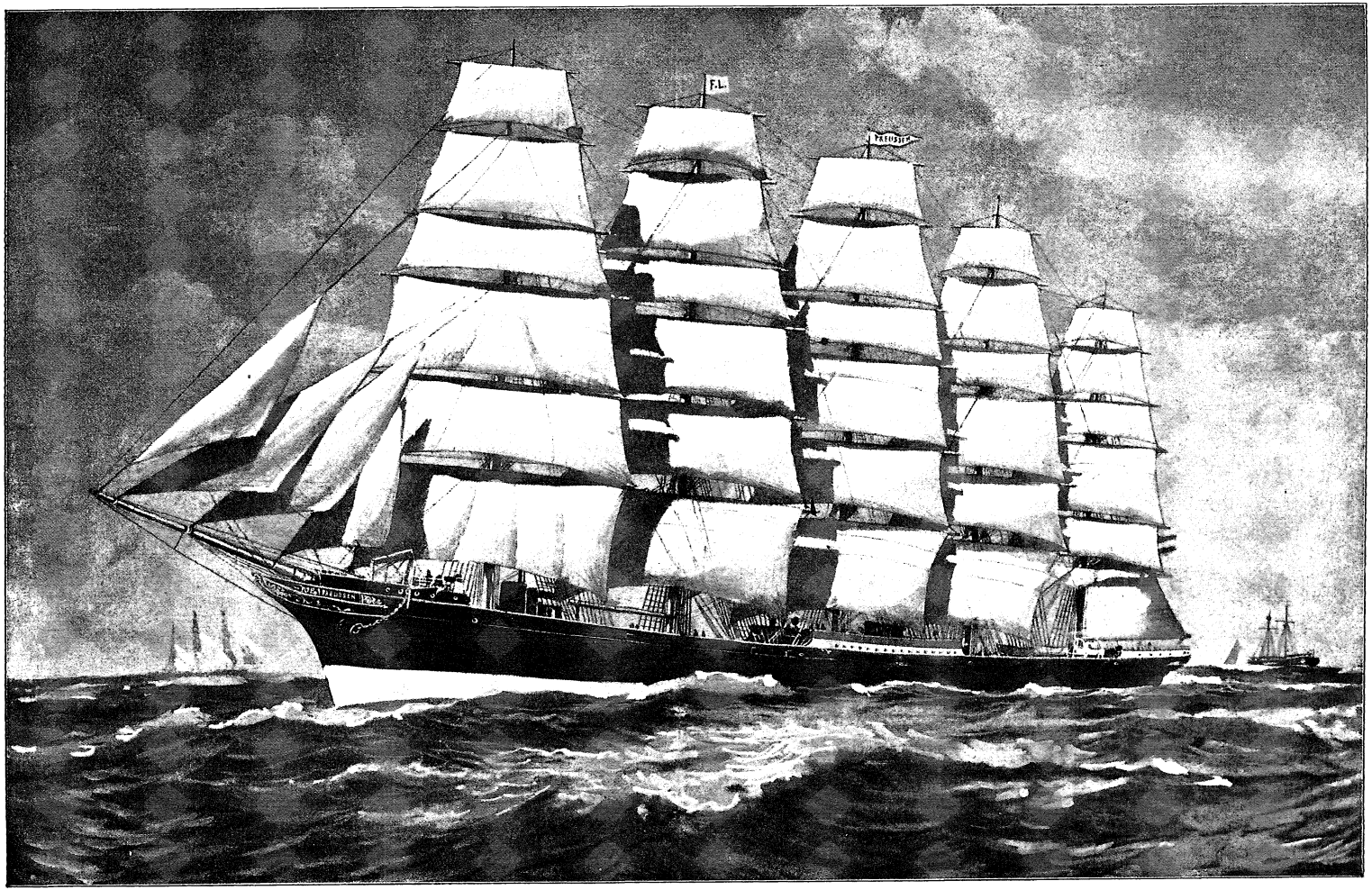

ÖTÁRBOCZOS VITORLÁS HAJÓ.

A rendőr hazaküldött azzal a megnyugtatással, hogy a keresett sámpános ugyan most nincs itt, de az nem baj. Reggel ötkor a font sterling hajónkon lesz.

Sokat igérő hangon mondta ugyan, de azért fájdalmas búcsút vettem néhai fontomtól s elmentem haza, a „Zrinyi"-re.

— — Reggel ötkor bekopog az őrkadét a kabinomba és jelenti, hogy rendőr jött a hajóra, a ki nekem egy font sterlinget hozott.

Annyira meglepett ez a páratlan és csaknem hihetetlen rendőrségi bravour, fegyelem, ügyesség és pontosság, hogy felmentem a fedélzetre személyesen megköszönni a derék embernek.

— Nézze, mondám a rendőrnek, én erről a fontról egészen és végképpen lemondottam. Ön nekem ezt most visszahozta; hogy milyen módon találta meg, azt én nem tudom elképzelni. Engedje meg, hogy köszönetül és jutalmul önnek adjam a felét.

— Köszönöm uram, nem fogadom el, hanem kérek húsz centet, mert a kulit ki kell fizetnem az ön tegnapi útjáért. — Good bye! — —

TIZEDIK FEJEZET.

SANG-HAIBAN.

— Ápropos, uraim, ajánlok önöknek még valamit. Itt egy üveg crap apple; illatozzák ezzel be a zsebkendőiket, jó erősen. Meglássák, hogy szükségük lesz rá.

Az az úr, a ki evvel a tanácscsal meg a hozzávaló illatszerrel ellátott bennünket, H. lovag, sang-hai főkonzulunk volt. Mi pedig, az illatos zsebkendősök, hatan voltunk a „Zrinyi"-korvetta tisztikarából, a kik a főkonzul gavalléros vendégszeretetéről híres házában gyűltünk össze, hogy innen induljunk első szemleutunkra Khina egyik legélénkebb városában, Sang-haiban.

A minő bölcseknek bizonyultak be később a többi tanácsai, a melyekkel bennünket, a „Központi Birodalomnak" földjét először taposó „fehérarczú ördögöket" ellátott, éppen olyan üdvösnek bizonyult be az illatos zsebkendőkre vonatkozó utolsó figyelmeztetése már az első perczben.

Künn az ajtó előtt ugyanis már várt egynéhány dzsinriksa az eléjük fogott kulikkal. A mint ezeknek a közelébe jutottunk, a mi európai orrunk egyszerre elfintorodott és egyszerre nyultunk zsebünkbe az illatos zsebkendőért.

A dzsinriksa, a melyet már oly sokszor említettünk, könnyű, kétkerekű kis kocsi, egyetlen üléssel és felvonható fedéllel; a kuli pedig izmos lábú, széles vállú, félig meztelen fiatal khinai, a ki ezt a könnyű szekérkét a benne ülő utassal együtt zihálva, izzadva

és vágtatva röpíti végig az utczákon, a melyek éppen olyan szűkek és emberekkel túlzsúfoltak, mint a minő szennyesek és bűzösek.

Heten indultunk útnak, ugyanannyi dzsinriksában. Hatan a „Zrinyi"-ről, a hetedikben a velünk tökéletesen hasonlóan, azaz tetőtől talpig fehérbe öltözött Csun-Hing ült, a vezetésünkre fogadott tolmács és kalauz.

Míg azonban mi hatan azért voltunk tetőtől-talpig fehérbe öltözve, hogy könnyebben tűrhessük a tropikus nyár forróságát, Csun-Hing úr azért öltözött fehérbe, mert — gyászolt. Hogy gyásza még egészen újkeletű lehetett, látszott abból, hogy sujtásozott bő zubbonya, meg szűk bugyogója és czipője még egészen fehér volt, azaz még nem lett szennyes-szürke a folytonos viseléstől; de még inkább látszott abból, hogy a varkocsába is fehér zsinór volt befonva a szokásos fekete zsinór helyett. A kezében hordott és sűrűn használt legyező szintén fehér volt.

Az angol nyelvet azonban kitünően beszélte; tudniillik egyetlen szavát sem értettük meg. Ugyanazt a pidjin english-t (a konyhaangolt) beszélte, a melyet az idegen nyelvet tudó khinaiak egyáltalán használnak. Ez a pidjin english ugyanis abból áll, hogy minden egy szótagból álló szót kettétörnek, vagy pedig hozzátoldják a „csi" szótagot, mintegy ezzel akarván kitüntetni, hogy ők most a több szótagból álló idegen nyelvet, nem pedig az egyszótagos khinait beszélik. A khinai angol grammatika második szabálya szerint az „r" helyett, miután azt sehogy, vagy csak nagyon nehezen tudják kiejteni, főleg akkor, ha idegen nyelvet beszélnek, két „ll"-et mondanak. A legfőbb sajátsága azonban az, hogy angol igéül legtöbbször a get-et használják, illetőleg ennek a mult idejét, a have got-ot. Ezen grammatika szerint szerkesztik aztán például a következő mondatot: „Tilli piszi men chob got intu the llum!" (Three „peaces" gentlemen are gone into the room = három úr van benn a szobában.) Vagy pedig: „Vancsi tu piszi poncsi!" (I want two ponnies). Így lett az én nevem „Giászibál"-lá átkhinaiasítva és így lett a „Zrinyi"-ből: Tillini.

Kirándulásunknak az volt a czélja, hogy végigkóboroljuk a

khinai városrészt és onnan visszatérjünk az angol koncesszió Csing-fung utczájába Kvong-Man-Shing úrhoz, a hova vacsorára voltunk hivatalosak. A korvettánkon történt megegyezés szerint ugyanott kellett találkoznunk hajónk többi tisztjeivel is, köztük a parancsnokunkkal. Kvong-Man-Sing úr előkelő selyem- és gyapjúkereskedő

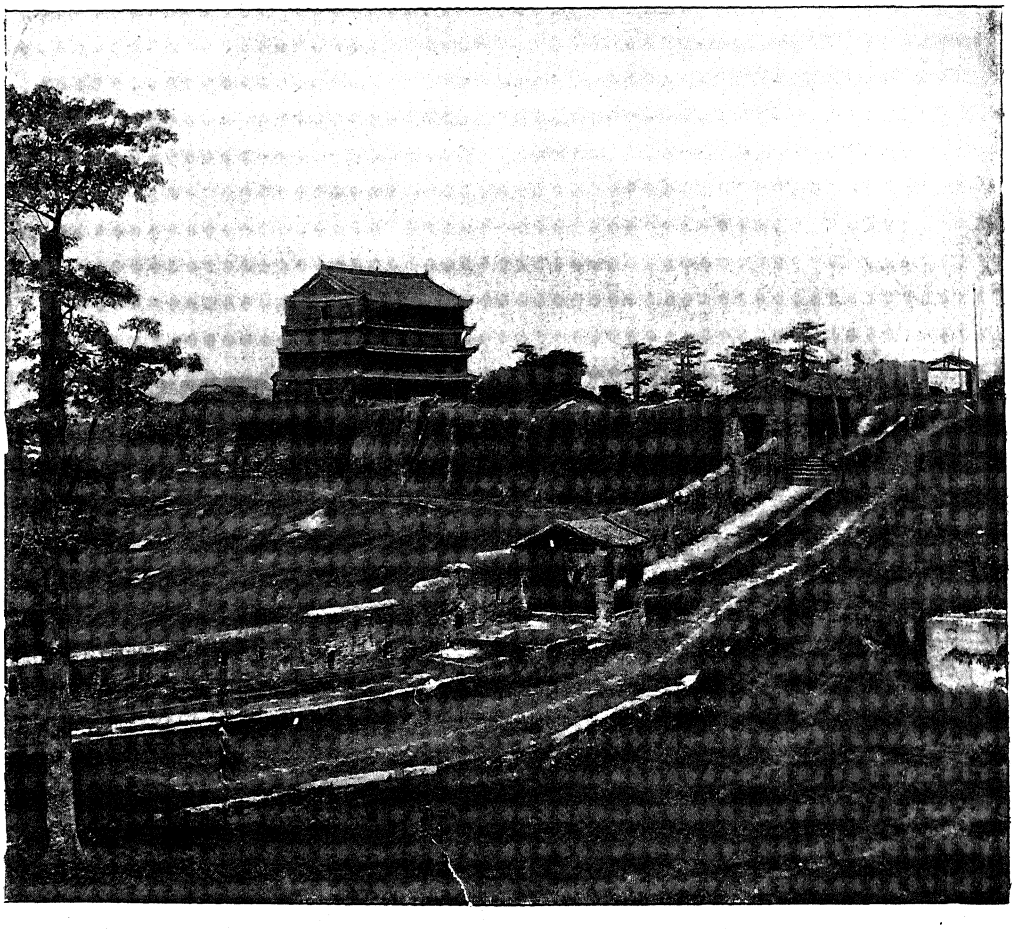

PAGODA ÉS KŐFAL KAULUNG KÖZELÉBEN.

volt és sang-haii főkonzulunk bizalmas barátja. Tulajdonképen ennek az ismeretségnek köszönhettük a meghivást.

Beültünk a szekérkékbe; a kulik az orrunk alá nyomták a hátukon lógó bő kék zubbonyt, hogy megjegyezzük magunknak a hátukra felvarrt számokat; aztán beállottak a villarudak közé, a varkocsukkal megerősítették homlokukon az ernyőként alkalmazott

legyezőt — kalapja alig volt egy-kettőnek, — kékvászon derékkötőjükkel letörölték az izzadságot és aztán gyors ügetéssel megindultunk.

Mielőtt elértünk volna a khinai városrész hatalmas körkőfalához, a mely épp úgy elzárta a khinai negyedet a vele szomszédos európai koncesziókról, mint a hogy egész Khina elzárta magát annak idején híres kőfalával az egész világtól, végig kellett haladnunk az angol, franczia és amerikai koncesziókon, a melyek a Hoang-pu folyó partján húzódnak végig.

A „konceszio"-k alatt apróbb — városnyi — területeket kell érteni, megkülönböztetésül a tulajdonképeni „idegen telepek"-től. Ez utóbbiak, a telepek (settlement), ugyanis csak ideiglenes letelepedésekre és kereskedeleműzésre megengedett tartózkodási helyek, míg ellenben a koncesziók olyan területek, a melyek bár névleg khinaiak, de bérbe vannak adva. Néhány évtizeddel ezelőtt ugyanis, a midőn Khina először nyitott meg néhány kikötőt az idegeneknek, ezek a területek igen csekély összegért bérbe adattak, még pedig khinai módszer szerint „kerek" kilenczszázkilenczvenkilencz esztendőre. Az ilyen territoriumokban letelepedő európai vagy amerikai nem áll a khinai törvények alatt, hanem az illető konzulátusok fenhatósága alá tartozik. Ha az európai egymagában követ el valami vétséget, úgy az illető konzul vonja kérdőre: ha azonban egy khinai és egy európai perlekedik egymással, akkor a vegyes bíróság, tudniillik khinai birák és európai esküdtek ítélnek fölöttük.

Hanem azért nem kell azt hinni, hogy az idegenek által kibérelt koncesziókban az idegenek az urak. Számra nézve semmiesetre sem, mert Sang-hainak három idegen koncesziójában mintegy kétszáznyolczvanezer khinai és csak ezerhatszáz európai és amerikai él. A tulajdonképeni khinai negyedben, a körfallal körülvett városrészben pedig mintegy nyolczvanezer khinai lakik; európai pedig egyetlen egy sem.

Ebben a városrészben európainak lehetetlen is volna megmaradnia. Csak egyszer kell végigmenni a khinai utczán s ez elég arra, hogy az európai ne is gondoljon arra az eshetőségre, hogy a

zsúfoltan élő, örökösen locsogó, köpködő, handabandázó sokaság között éljen.

Míg Európában a családi és társadalmi életnek minden cselekménye és eseménye az épületek falai között történik, addig a khinaiaknál — magától értetődik, hogy csak az alsó néposztálynál — minden künn történik az utczán, a házak előtt. Ipar, munka, étkezés, tanítás, nevelés, borotválás, főzés, törvénykezés, kereskedelem, kivégzés, esküvő a legnyilvánosabban történik. Idegesen sietö és hangosan számoló házaló, ordítozó szamárhajcsár, kiabáló mesemondó, handabandázó vándor-szakács, rettenetes bűzt árasztó mozgókonyhájával, kéregető vak koldusok, nyakukon a súlyos kalodával támolyogva járkáló elítélt bűnösök, teherhordó kulik csikorgó egykerekű talyigájukkal, az utálatosan eltorzított bélpoklosok, trágyát szállító mezei munkások hosszú sorokban futnak és sietnek végig az utczákon, hajnaltól késő éjjelig.

Az utczák pedig olyan keskenyek és a házak oly sűrűn állnak egymás mellett, mintha a néhány mértföldnyire kiterjedő területen egyetlen óriási család ütötte volna fel a tanyáját. A lakosság a szó szoros értelmében hemzseg az utczákon. Ezer meg ezer ember fut és lármáz az ember előtt az utczákon.

Az előkelőbbek, tudniillik a mandarinok és a gazdag kereskedők, sűrűn elrácsozott gyaloghintóikban vitetik magukat a rangjuknak megfelelő kisérettel és jelvényekkel; a menet élén gong, piros papirgömb, ernyők, este lampionok stb.

A sűrű sokaság nem akadály az utczát csaknem egész széltében elzáró palankin előtt. A sokaság azért nem akadály, mert a palankin előtt haladó szolgák olyan kiméletlenül csapkodnak bambuszbotjaikkal a t. cz. utczai közönség meztelen vállára és kopasz fejére, hogy az emberek menten a falakhoz lapulnak vagy behúzódnak a kapuk alá. Legfeljebb akkor áll be egy kis fennakadás, ha véletlenül két palankin találkozik ugyanegy utczában. Kitérésről többnyire szó sem lehet, mert két palankin számára elég széles utcza kevés akad az egész negyedben. Valamely mellékutczába betérni is nagyon nehéz, abból az egyszerű okból, mert néha két

kilométernyi távolságban sem akad ilyen mellékutcza. A kitérés tehát úgy történik, hogy az egyik palankint átemelik a másik felett, még pedig hihetetlen gyorsan és ügyesen. Megtörténik azonban elég gyakran, hogy előbb félóráig is eltartó vita keletkezik a kulik között a fölött, hogy melyik palankinban ül a magasabbrangú

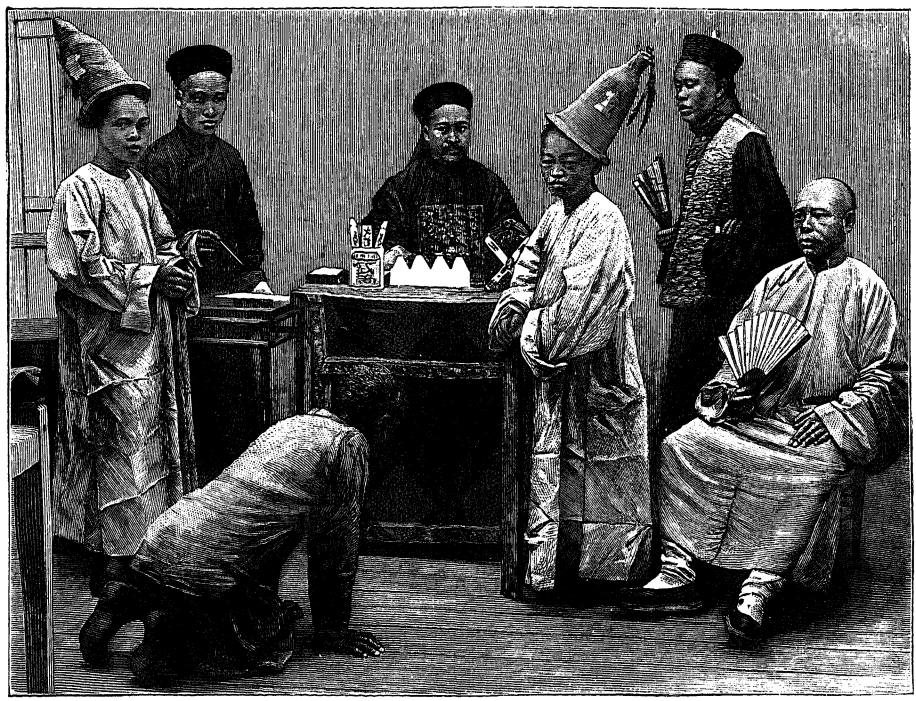

A RENDŐRKAPITÁNY ELŐTT.

mandarin. Mert aztán ennek a gyaloghintója kerül felül. Mindez természetesen óriási lármával történik.

A minthogy az ordítozás, zsivaj és handabandázás nem szűnik meg egy perczre sem. Az üzletekben, a mesteremberekнél, a tea- és opiumházakban, minden ember egyszerre és folyton beszél.

Alacsony és sötét zugban, a hova a fedélrakás perczétől kezdve az istenadta napsugár soha többé be nem hatolt, összezsúfolva él a több nemzedékből álló család, a dédatyától kezdve le a dédunokáig. Néha negyven ember lakik olyan házban vagy helyiségben, a melybe a mi fogalmunk szerint alig lenne tíz-tizenöt embernek

elegendő hely és levegő a megélhetésre. A köznépnél ugyanitt élnek a háziállatok is. Ott főznek, esznek, alusznak, dolgoznak, — bőrhántás vagy selyemhímzés, egyre megy. Gyakran ugyanegy szobában vannak a ragályos betegek és a szegényebb osztályban ritkán hiányzó szörnyen eltorzult bélpoklosok.

Házak és utczák csatornázásáról szó sincs. Ennek következtében ugyancsak a lakószobában van az a hely is, a mely Khina

SZEMÉLY- ÉS TEHERSZÁLLÍTÁS.

kivételével az egész földgömbön a lakóháztól tisztességes távolban szokott lenni. Ha az ember korán reggel megyen ki az utczára, akkor még ott láthatja minden házajtó előtt azokat az ormótlan nagy edényeket, a melyeknek tartalmát átürítik az utczákon végighaladó közös gyűjtőedényekbe. Persze ilyenkor egész üveg Ylang-Ylang sem használ a véletlenül arra haladó európainak.

A házakban meggyűlt szennyet és hulladékokat egyszerűen kidobják az utczára, ha annyira meggyűlt, hogy a házban „nincsen többé számára hely“. Ott aztán elfekhetik addig, míg a végighaladó tömeg a lábain széthordja, vagy míg a legközelebbi eső elmossa onnan.

De nem egyedül ettől a szennytől ered az a sajátságos fojtó bűz, a mely beveszi magát az ember orrába és ruhájába. Maga az egyes individuum is árasztja maga körül ezt a szagot, a melyet leginkább a dohossá vált pézsmához lehet hasonlítani. Hát még az ételek! Azok a félig rothadt hal- és hústáplálékok, a rothadt tojás,

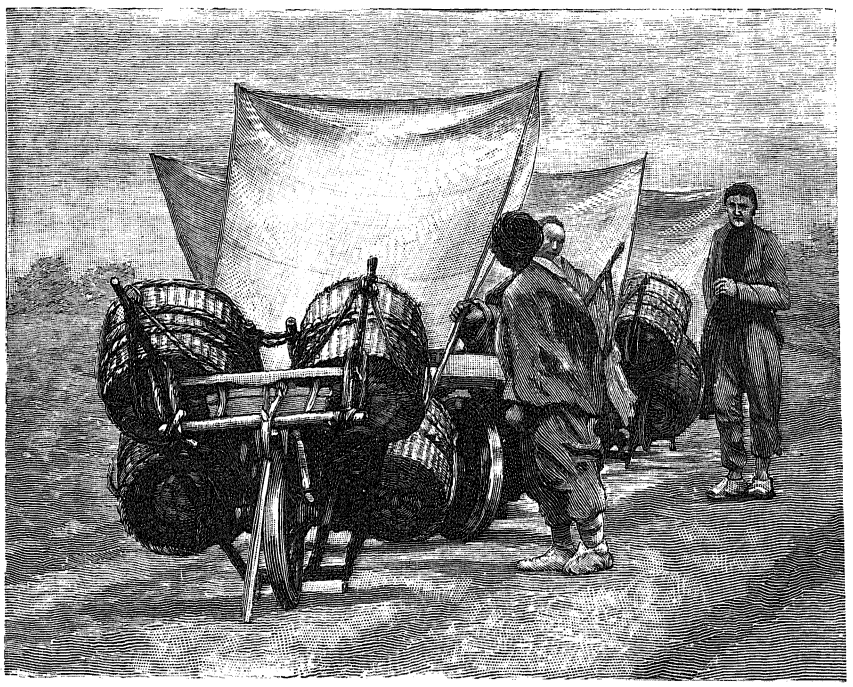

TEHERSZÁLLÍTÁS VITORLÁS TARGONCZÁN.

hízlalás tekintetében a végletekig vitt rút alakú sertések és baromfiak tetemei, melyek a tikkasztó forróságban napokig lógnak a magánházak ablakain éppen úgy, mint az éttermekben és kirakatokban — kecsegtetésül.

Fürdeni, úgy látszik, sohasem szoktak. Mi a legforróbb időszak hónapjait töltöttük Khinában, de sohasem láttunk fürdő embert, holott a városokat keresztül-kasul metszi a tömérdek csatorna és folyó. Ruháikat felváltás nélkül viselik hónapokon keresztül, különösen télen, a midőn a hidegebb időjárás beálltával egyik réteg ruhát a másikra öltik és a hideg csökkenésével egyenként dobják le a ruharétegeket. Fűteni nem szoktak sehol. A legelőkelőbb man-

darin házában is csak minél több ruharéteg felöltésével védekeznek a hideg ellen. Pedig télen ez meglehetősen érzékeny szokott lenni, különösen Észak-Khinában és Mandzsuriában.

Lakásaikat sohasem szellőztetik; csak nyáron át van ajtó-ablak nyitva, de nem szellőztetés czéljából. Még az utczáikat sem szellőztetik; azok is be vannak fedve bambusz-ponyvákkal, meg a nagy czégtáblákkal, a melyek kölcsönös megegyezés folytán egyik házról a másikra nyulnak át.

Tessék most már elképzelni azt a levegőt, a mely elterül az olyan város fölött, a melynek háromszázötvenezer lakosában a tisztaság, kényelem, rend, közegészségügy, közszemérem és más ehhez hasonló fogalmak csak egy kis része előtt, a gazdag mandarin és az európaiakkal való érintkezés által civilizált kereskedő-osztály előtt ismeretesek némileg. Megjegyezzük azonban itt, hogy Sang-hai a khinai közigazgatás értelmében csak „hszién", azaz rendezett tanácsú város, azoknak is egyik legrongyosabbika. A gazdag khinaiak legnagyobbrészt kiköltöznek az európai városrészbe, a falakon belül csak a söpredék marad. Más khinai városok közelről sem ennyire szennyesek.

De azért Sang-hait „Ázsia Parisá"-nak nevezik az európaiak. (A khinaiak, egy kissé találóbban, „az európaiak sírjának" mondják.) Magától értetődik, hogy a Paris elnevezés csak az idegen koncessziókra vonatkozik. Ha tekintetbe veszszük azokat a rendkívül mérsékelt követeléseket, a melyekkel a Khinában, egyáltalában Kelet-Ázsiában élő európai a khinai várossal szemben föllép, nem lehet csodálkozni ezen az elnevezésen.

Néhány japáni kikötő kivételével nincs Kelet-Ázsiának olyan városa, a mely szórakozásra, mulatságra és aránylag tűrhető életmódra nézve mérkőzhetnék Sang-hai-val. Angol szinház, olasz opera, fényes szállók, mulatóhelyek, lawn-tennis, foot-ball, swich-back, cricket és valamennyi más angol sport — a rool-bankot sem véve ki — megtalálható Sang-haiban. A konceszióknak közös, gyönyörű szép parkja áll a Hoang-pu folyó partján; csupa szép virágágy, lugas és szökőkút. A park közepén díszes zenekioszk áll egy kis

halmon, a melyben naponként a Philippini szigetekről származó muzsikusok játszanak európai zeneművet. De hogyan! A Strauss-keringőt hallva tőlük, megesküdtem volna, hogy a „Light as a Dream“ szentimentális angol romanceot játszszák.

A koncessziók túlsó oldalán fekvő Bublingwell gyönyörű villaváros. Fényes berendezésű oszlopos pavillonok, hindu bungalo-k, kívül a legnagyobb egyszerűség, belül raffinált kényelem és fény;

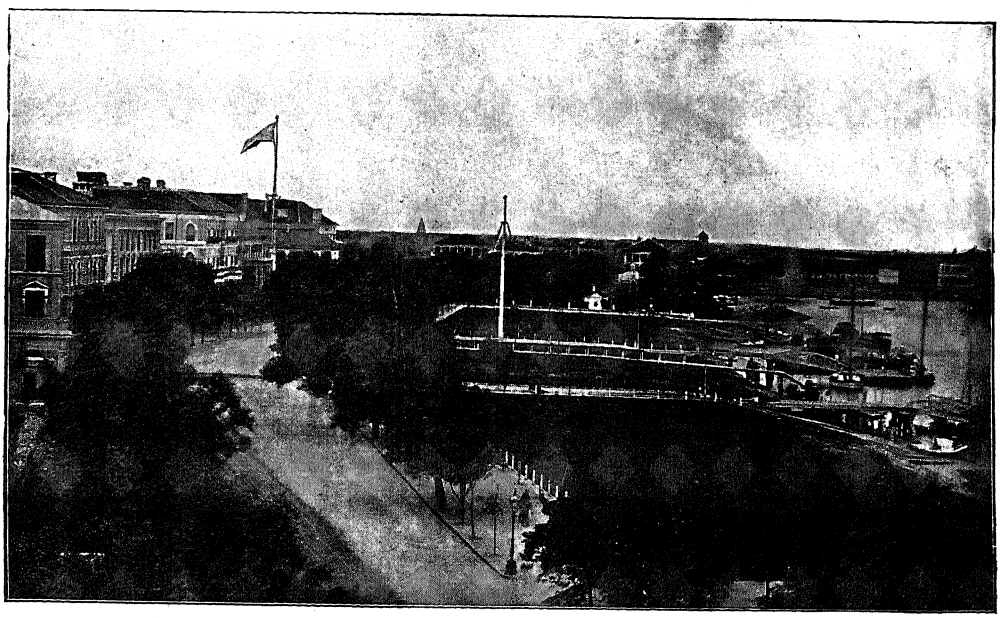

RÉSZLET SANG-HAI KIKÖTŐJÉBŐL.

svájczi pavillonok, angol majorok stb. sorakoznak egymás mellé, valamennyi egy-egy park közepén. A Bublingwell Sang-hainak a „Bois de Boulogne“-ja vagy akár a Stefánia-útja. Ugyannyira az, hogy a „chronique scandaleuse“-ben sincs hiány. Ottlétünk alkalmával legalább nem egy érdekes és pikáns históriát hallottunk suttogni — hangosan.

A koncesziók utczái, a melyek igen nagy költséggel és óriási munkával épültek, csatornázottak, szélesek és hosszúk. A házak, az előkelő khinaiaké éppen úgy, mint az európaiaké a tropikus forróságot enyhítő kényelemmel, gyakran nagy fényűzéssel vannak

berendezve. A kirakatok hosszú sorokban csatlakoznak egymás mellé, megrakva Kelet-Ázsia iparművészetének kincseivel. Az óriási aranyozott betűkkel, helyesebben a khinai jelekkel teleírt czégtáblák keresztben függnek végig az utczákon. A modern építési modor

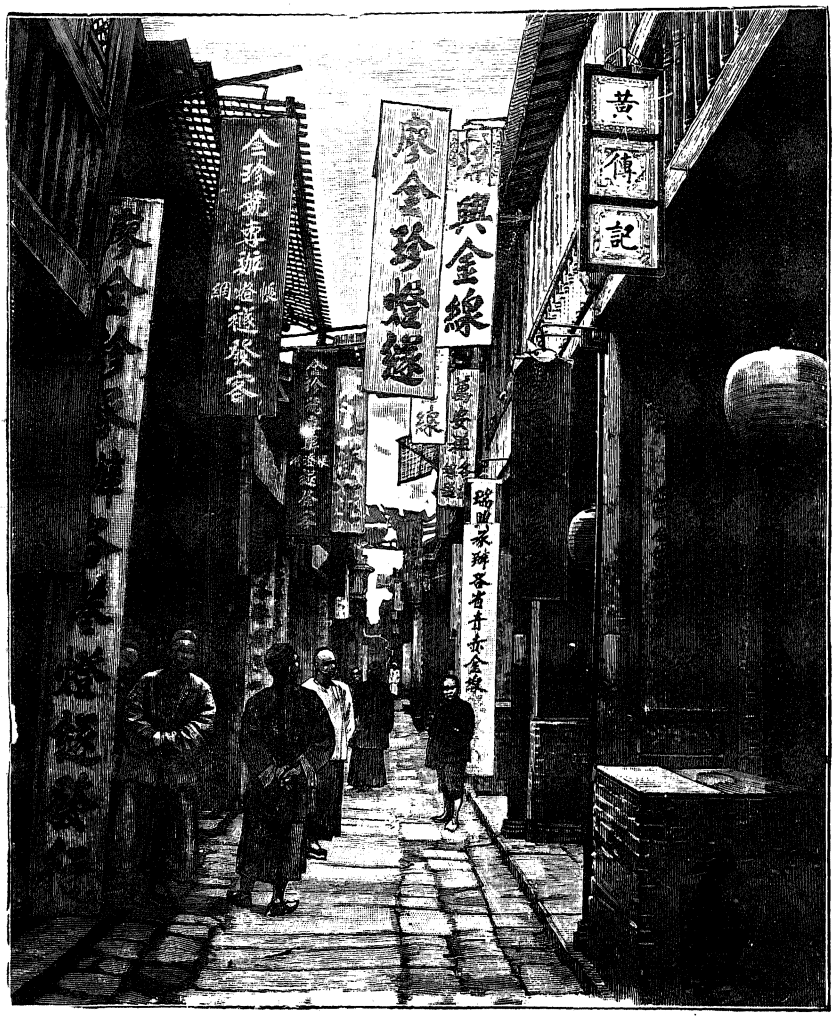

UTCZA AZ AMERIKAI SETTLEMENTBEN.

ellenére ezek a keresztbe lógó hatalmas czégtáblák félreismerhetlenül rányomják a khinai jelleget ezekre a városrészekre is.

Felejthetetlen látványt nyujtanak ezek az utczák az esti órákban, az ezrekre menő lampionok sokszinű fénye mellett. Ilyenkor Sang-hai már nem is Paris, hanem London; ha mindjárt ázsiai London is.

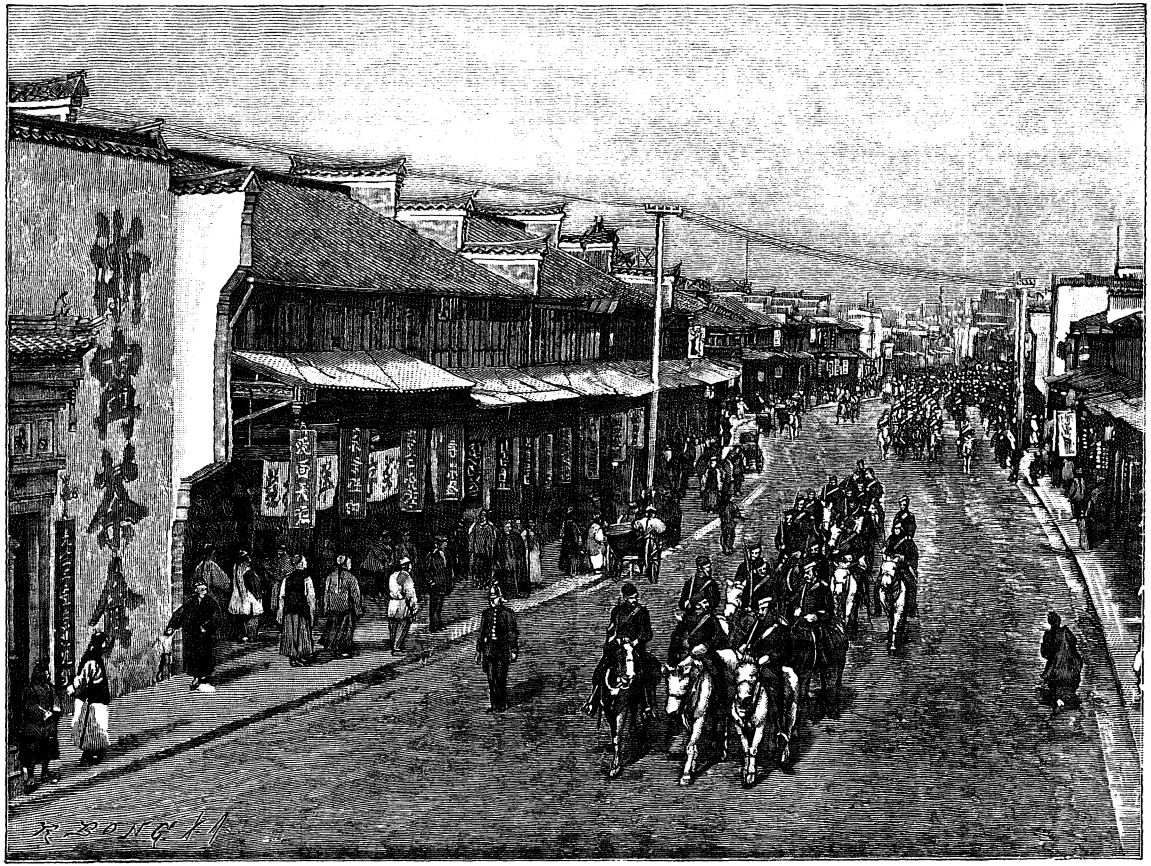

SANG-HAII EURÓPAI „ÖNKÉNTESEK" A NANKING-UTCZÁBAN.

Mintha megtízszeresedett volna az utczák lakossága, olyan sokaság hullámzik az utczákon: giggek, tilburyk, dzsinriksak, zárt és nyitott palankinok — a nyitott palankinok az európaiaké — megszakítatlan hosszú sorban vonultak végig az utczákon. Az előkelő nagy fogatokban gyakran láthatók khinai urak is, családjaikkal. A kocsi párnáit érinteni sem merő khinai kisasszony — a sohasem hiányzó „Amah" (olyan „dada"-féle nő) kiséretében — zavartan, bámészkodva és mintegy meglepetten tekint maga körül, mint a kalitkában felnőtt gerlicze, ha először bocsátják szabadon. Sokkal fesztelenebbül dől hanyatt a nagy fényűzéssel és mégis ingerlően, csábítóan öltözött fiatal amerikai hölgy — minden kiséret nélkül. Gyönyörű kék szemének megnyerő és biztató tekintetével azonban gondoskodik arról, hogy ne maradjon anélkül.

A lampionokkal kivilágított mulatóhelyek óriási ablakaiból egyszerre hangzik ki a gong, síp, zongora, ének, tamtam, dobok, aczéltányérok és fuvolák hangja, a mely összeolvad az utczán hemzsegő kulik, jóslók, mesemondók, vándorszakácsok, matrózok és más hajósok danájával és lármájával. A vágtató dzsinriksa előtt zihálva rohannak az izzadó kulik; kis kézi lámpájuk ide-oda szökdicsél, mint megannyi szentjánosbogár.

Kábult fővel, csaknem izgatottan a temérdek új látványtól és benyomástól értünk az angol konceszio Csing-fung utczájába Kvong-Man-Sing palotája elé, a hol nagy mulatság, khinai vacsora várt reánk — üdítésül.

*

Esti nyolcz óra lehetett, midőn érdekes és kalandos barangolás után a sang-hai khinai negyedben és a Hoang-pu folyó mentén elterülő Bublingwellben — befordultunk az angol konceszio Csing-fung utczájába, a melyben Kvong-Man-Sing úrnak, a gazdag és előkelő selyemgyárosnak palotája állott. A Kvong-féle palota — mint magánház — első pillanatra alig volt megkülönböztethető a környékében levő opiúm- és zing-zong házaktól, miután a mi

tiszteletünkre ez is úgy tele volt aggatva száz meg száz különböző színű és nagyságú lampionnal, mint amazok.

Az ajtó előtt sűrű tömegben állott az utcza közönsége, megbámulandó minket, a dzsinriksákból kiszálló fehérarczúakat s a palankinokban érkező mandarinokat.* Rajtunk kívül ugyanis nehány előkelő khinai úr is hivatalos volt, a kik szigorúan előírt khinai etiquette értelmében jóval a kitűzött idő előtt kezdtek gyülekezni.

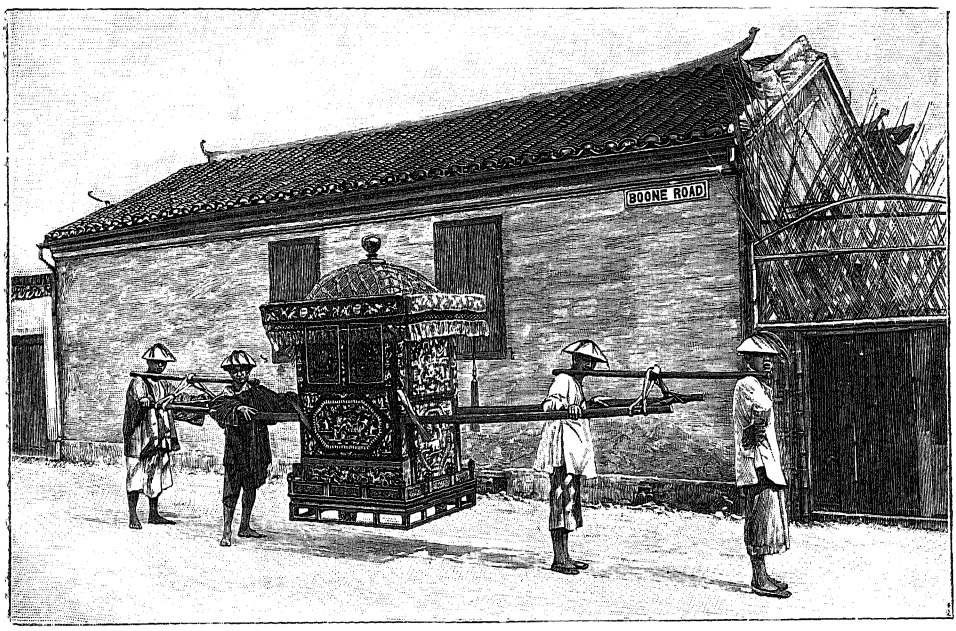

KHINAI HORDSZÉK (PALANKIN).

A mandarinok a saját gyaloghintóikban jelentek meg, a rangjukat megillető díszben és a megfelelő kisérettel. Ez többnyire hatalmas piros papirgömbből áll, ugyanilyen színű baldachinból, gongból és sok lampionból, nem is számítva a szolgákat, a kik a sohasem hiányzó khina-ezüst-pipát, a kalapot és az izzadságot törlő kendőt, a hozzájáró melegvizes edénynyel hordják uruk után. A man-

* A khinai nyelvben a „mandarin“ szó nem használatos; csak mi európaiak (és az amerikaiak) nevezzük az előkelő hivatalnokokat, állami tisztviselőket, katonatiszteket, stb. evvel a szóval, a mi valószinűleg nem egyéb, mint elferdítése a maláji eredetű „mandrin“ szónak. A khinaiak a „kuan“ szóval jelölik ugyanezt a fogalmat.

darin méltóságán alul állónak tartaná nyitott járóműben jelenni meg az utczán, legyen az akár kocsi, akár dzsinriksa. Számára csak a mogorva, komor külsejű és sűrű rácsokkal ellátott fekete gyaloghintó az egyedül méltó járómű. Ezt az örömet szivesen átengedhetjük a mandarin uraknak. Nincs a földgömbön kellemetlenebb közlekedési alkalmatosság, mint ilyen palankin. Egy kirándulás alkalmával Dsiddahból Medinah felé, Arábiában, teveháton jobban éreztem magam, mint az ilyen palankinban, a mikor valamely előkelő főúrhoz mentünk látogatóba. Újabb időben a palankin mégis kezd kissé kiszorulni a forgalomból, a mennyiben az egy-két öszvér által vont kétkerekű kibitka-szerű kocsi jön divatba. Ez a járműű azonban nem sokkal kényelmesebb, mint a palankin. Az otromba két kereken nyugvó kocsinak nincs rugója; belül nincs ülése, csaknem bérmentesen el van zárva a feléje boruló nehéz fedél által. A kocsiban csak egy embernek van hely; a kocsis gyalog megy az öszvér mellett.

A mikor beértünk az utczába Kvong-Man-Sing háza elé, ott már a palankinoknak hosszú sorát találtuk, a melyet tömérdek cselédség és a bámészkodók nagy csapata vett körül. Az utcza egész széltében el volt állva. A dzsinriksába befogott lihegő és ziháló kulik hasztalan kiabáltak és ordítottak, a tömeg nem tágított. „Fogatainknak“ minden megtett lépésért küzdeniök kellett. Már majdnem lehetetlen volt az ajtó elé érni, a midőn végre feltünt egy félméter magas piros turbán, sárga csíkokkal, a melynek a megpillantására mint varázsütésre oszlott széjjel a tömeg, keskeny utat hagyva fenn számunkra.

Pedig nem varázsütés volt az, a mire a tömeg szétoszlott, hanem igenis a bengál rendőr bambuszütései voltak, a melyek sűrűn kopogtak és csattogtak a meztelen koponyákon és a széles hátakon. A sang-hai angol koncesziobán az előindiai benszülött csapatokból felvezényelt hinduk — többnyire bengálok — vannak mint rendőrök alkalmazva, épp úgy mint Adenben, Singaporeban és Hongkongban; mégpedig nagy sikerrel. Hihetetlen az, hogy mennyi verést kapnak a khinaiak a bengáloktól és hihetetlen az, minő tisztelettel

viseltetnek a sárga arczú czopfosok a fekete arczú rendőrökkel szemben. Egyetlen rendőr nekimegy a száz főre menő tömegnek, fegyver helyett csupán a rövid fütykössel felfegyverkezve és a tömeg percz alatt szét van oszlatva. Valószinűleg a megjelenése által imponál nekik annyira. Igaz, hogy óriási különbség van közöttük. Egyik oldalon áll a csacsogó, fecsegő, rendkívül kiváncsi és többnyire gyáva csőcselék, a mely folyton az izzadságát törli, ha éppen nem majszol valamit, fedetlen arczczal, fedetlen fővel és meztelen háttal; a másik oldalon pedig a sugártermetű bengál, katonás egyenruhában; férfias, fekete arczán a hindu faj méltóságteljes nyugalmának és erélyének kifejezésével, a kinek többek közt megvan az a furcsa tulajdonsága, hogy sohasem szól, hanem mindjárt üt. Az is igaz, hogy a melyik khinai hátára az a bengál rendőr a fütykösével leüt, ott reped a bőr. Ordítva és hadonázva adnak utat, legföljebb gyűlöletes hangú „jan-kou-cze"-t vagy „Czi-gu-lah"-t (ocsmány disznó) kiáltva utána. Hanem azért fut.

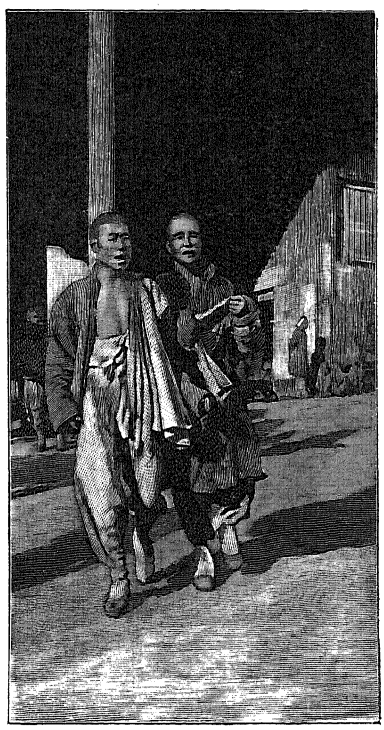

JAN-KOU-CZE !
JAN-KOU-CZE !

Ilyenformán csináltak számunkra helyet, miközben nekünk is bőven kijutott a „jan-kou-cze" (fehér arczú ördögök).

A lampionokkal fényesen kivilágított külső udvarban nagyszámú cselédség sürgölődött, a melynek nagyobb része a mi tiszteletünkre rendezett tüzijátékkal volt elfoglalva.

A khinaiak ugyanis minden alkalommal, minden társadalmi rétegben és mindenütt tüzijátékot rendeznek a legcsekélyebb ünnepélyesség vagy akár a legkisebb jelentőségű vállalat megkezdésekor. Nan-king alkirálya, a vu-csangi tao-táj vagy a lü-csung-koui admirális

éppen úgy tüzijátékkal fogadtak bennünket — fényes nappal is — mint akár a fu-csau-fui arzenális parancsnoka, vagy a hogy a kikötő elhagyásakor tüzijátékkal búcsúztak el tőlünk a hong-kongi élelemszállítóink, mosónőink vagy a partraszállításra ideiglenesen kibérelt sámpánok tulajdonosai Kiu-kiangban. Ha a Jang-cze-kiangon vagy a Min-hon egy nyomorúságos dzsunka megindul akármilyen rövid

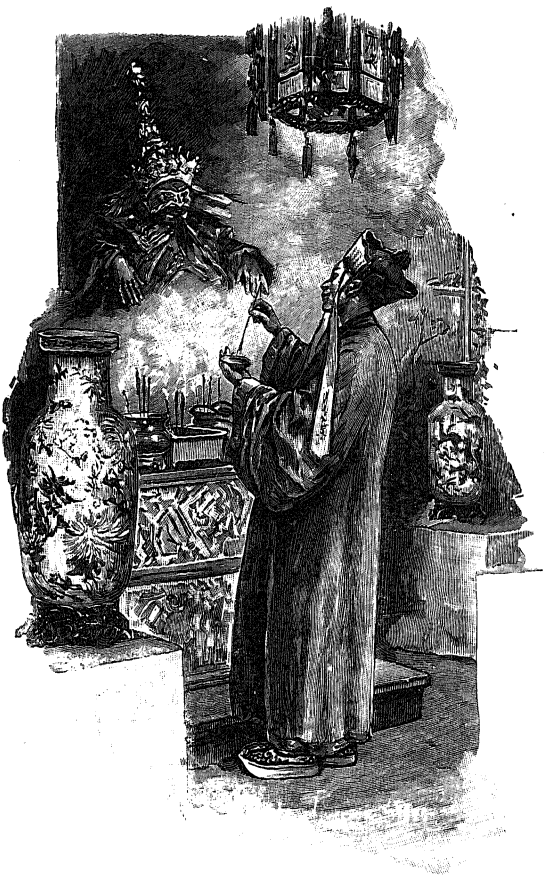

ÁLDOZATHOZATAL A „HÁZI OLTÁR" ELŐTT.

útra, akkor negyedóráig tartó tüzijáték kiséretében vontatja fel az időtől meg a viharoktól megtépett bambuszvitorláit és horgonyait, ezáltal akarván megnyerni viszontagságos útjokra a khinai Aeolust.

Mindjárt a tüzijáték megkezdésekor két sujtásos ruházatú khinai felénk fordult és kértek valamit. Csun-Hing úr, a tolmácsunk és kalauzunk, megérttette velünk az ő érthetetlen „Pidjin-english"-

évei, hogy ez a két férfiú tulajdonképen a névjegyeinket kéri, hogy bevigyék azokat a gazdájuknak.

Készségesen nyujtottuk át névjegyeinket. De nem az itthon használt tenyérnagyságú szokásos jegyeinket (a melyek az angolok és amerikaiak által használt parányi névjegyekhez viszonyítva akkorák, mint egy-egy lepedő), hanem a khinai előkelőknél tett látogatásokra szánt „bennszülött" névjegyeinket. Az ilyen névjegy tulajdonképen két részből áll; mind a kettő az illető tulajdonos rangjának megfelelő nagyságú skarlátvörös czédula, a melynek egyikén csupán a név, a másodikon azonban a rang és teljes czím áll.

A KHINAI CSÁSZÁR ALÁÍRÁSA*

Ezekkel a névjegyekkel okvetlen el kell látnunk magunkat, ha Khinában látogatásokat szándékozunk tenni, miután az előkelő khinai nem ismer nagyobb etiquette-hibát, mint ha belépés előtt be nem küldjük a névjegyet.

Mi tehát, mint illemtudó emberek, beküldöttük névjegyeinket exotikus neveinkkel. A neveink ugyanis nekünk tüntek fel exotikusoknak, miután azokat a már előbb leírt khinai grammatika szerint khinai nyelvre átültették. A fordító ugyanis neveinket fonetikusan híven akarván feltüntetni, a khinai óriási szóhalmazban olyan szótagokat keresett (a khinai nyelvnek tudvalevőleg nincs alfabetje), a melyek az ő hallása szerint tökéletesen úgy hangzottak, mint a mi nevünk kiejtése.

LI-HUNG-CSÁNG ALÁÍRÁSA.

Így például az én nevem az egyszerű névjegyen „Giá-szi-bál"-nak hangzott, a mely három szótagnak az értelme véletlenül annyit jelent, hogy: „Öröm-Nyugatot-Támadni".

* A négy írásjegy szószerint átfordítva: „Szerencsés — erős — mérték — súly". Értelme ez: „Mérlegelésben és súlykezelésben jártas és szilárd a vezetésben". (A középen látható jel a császári kormány bélyege.)

A „nagy“ névjegyen, a melyen „teljes czímem és rangom“ pompázott, imígyen hangzott:

Dá Ngau-shi Már-gyiá gvork csin-ming szui-shi ji-gváru Lin-Szünng Giá-Szi-Bál, Bái.*

Azaz: A nagy Osztrák-Magyar birodalom tengeri haderejének császári dekretummal dicsőségesen kinevezett kapitány-orvos-mandarinja Giá-Szi-Bál, üdvözlettel.

A parancsnokunk névjegye akkora volt, mint falusi vendéglőbeli törülköző kendő. De kellett is, mert máskép hova tették volna a temérdek rendjelét s a nagy rangját!

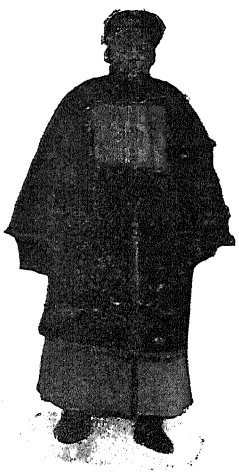

ELŐKELŐ HIVATALNOK.

Néhány perczczel a névjegy beküldése után megjelent a házigazda a küszöbön. Mondhatom, hogy Kvong-Man-Sing úr, az előkelő shang-hai-i ha-hoy-po, mindnyájunknak imponált distingvált és rendkívül előkelő megjelenésével. Az előkelő kereskedőknél szokásos díszruhában fogadott bennünket. Világoskék, finom, fénytelen selyemkaftán volt rajta, a melyet piros öv szorított le a derekán. Ezen az övön viselte a bölcs mondásokkal sűrűn teleírt legyezőjének hímzett tokját. A rendkívül bő kaftánnak éppen olyan bő és hosszú ujjai, valamint a gallérja aranynyal voltak gazdagon kihímezve. Nyakán a mellén túl érő mandarinlánczot viselt. Lábszárain világos-zöld, szűk bugyogó, lábain pedig fekete selyem félczipő volt négy ujjnyi magas talppal, sarok nélkül. A czipők és a talpoldalak szintén selyem-aranynyal kihímezve. Narancssárga selyemkalapja, tetején a kék gömbbel és végig beborítva piros selyem rojtokkal, zöld szalagon lógott hátul a nyakán. A kalapot csak a szobában szokták feltenni üdvözléskor. Az arcz és a koponya simára volt borotválva, a bokáig érő, szürkülni kezdő varkocs pedig nagy gonddal hengeralakúvá gömbölyítve és kifényesítve.

* Pekingi dialektusban.

嘉西巴

大奧斯馬加國欽命水師醫官廩生嘉西巴拜

Nyájas mosolylyal és sűrű legyezgetéssel jött elibénk, folyton ismételve a „csin-csin"-t (fogadj isten) és féltuczatszor kezet szorítva mindnyájunkkal. Eközben elmondotta egynehányszor, hogy „mi neki megbecsülhetetlen, kedves vendégei vagyunk, a kiknek a befogadására az ő nyomorult viskója nem méltó és hogy látogatásunk rá nézve olyan nagy kitüntetés, a minőben az ő Buddhában elhunyt ükapja sem részesült egész életében". (Ezt el is hittük neki. Megjegyzendő, hogy a minő nyers és durva Khinában a csőcselék — és ugyan hol nem az a csőcselék? — éppen olyan utólérhetetlen udvarias és lekötelező modorú az előkelő khinai, úgy a saját nemzetbelijéhez, mint az idegenhez.)

Magától értetődik, hogy mi is elmondottuk a főkonzulunk és a tolmácsunk közvetítésével, hogy „ez az este nekünk is éppen olyan gyönyör- és örömteljes, mint a hogy örökké feledhetetlen lesz". (Kvong-Sing úr ez utóbbi állításunkban tökéletesen meg lehetett nyugodva, mert az estélye csakugyan sokáig megfeküdte a — gyomrunkat.)

Az első udvarból bejutottunk a rácsokkal és tornyocskákkal körülzárt második udvarba, a mely szintén meglepett bennünket gyönyörű és exotikus berendezésével. Bizarrul körülmetszett lugasok, fantasztikus alakokkal körülvett groteszk szökőkutak, — valószinűleg ugyanannyi saját külön házi-szentek — és mozaikszerűleg kirakott kavics-sétányok voltak azok, a miket a lampionok fényénél röptiben kivehettünk.

A küszöböt átlépve, újból elkezdődött a csin-csin, a kézszorításokat ellenben egészen az elején kezdettük. Három vagy négy szobán haladtunk keresztül, mielőtt a tágas étterembe értünk. Meglepő volt a szobák bámulatos egyszerűsége. Bútorzatnak alig volt nyoma. A legfőbb bútorzat a falak mentén végigfutó padsorból állott, elég kényelmes háttámaszszal. A falakon hosszan lelógó széles selyemszalagok voltak felaggatva a japán „kakimenok" módjára, s vagy bölcs mondások voltak rájok írva nagy arany betűkkel, vagy pedig egész alakokat ábrázoltak; valószínűleg szenteket és ősöket. Minden szoba közepén kis emelvényen rövid pad állott; előttük mandzsuriai fehér kecskebőr.

korsók és a drága tien-cini cloisonné bronz-edények voltak elhelyezve. Egy szobában feltünt a sok apró mécsestől körülvett oltárocska, felette nehány emberi ábrázatot feltüntetni akaró festménynyel. A kis mécsesek örök lángjának örök füstje azonban nagyban megakadályozta ezen törekvést, a mennyiben olyan vastag koromréteggel vonta be az ősök ábrázatját, hogy bizony a szegény dédapának örökké ismeretlennek kellett maradnia az apróczopfos dédunoka előtt.

A terített asztalokkal már megrakott étterem tele volt az előttünk megérkezett vendégekkel. Köztük voltak korvettánknak azok a tisztjei is, a kik szolgálatuk miatt nem jöhettek velünk bebarangolni a khinai negyedet. A vendégek nagy részét azonban khinaiak tették ki, hivatalnokok és kereskedők. Mindnyájan díszben voltak és uri emberekhez illő méltósággal viselkedtek.

Különösen feltünt rendkívül gazdag öltözetével nehány fiatal khinai, mindnyájan prototypusai a sang-hai jeunesse d'oréenak. Európa-amerikai és khinai nevelésük valami sajátságos és az eddig látott összes „chablonoktól" kellemesen eltérő, idegenszerű modort hozott náluk létre. Öltözékük a legdrágább selyemből állott, a melyet a khinai fal és a Sárga-tenger közt gyártanak. Az öltözék szabása ugyan a legkonservativusabb khinai volt, de meg nem különböztethető apróságok által attól mégis sokban eltért.

Simára borotvált arczukon és koponyájukon, de kivált bámulatosan szép varkocsukon első pillanatra meglátszott a rendkívüli nagy gond, a melyet külsejükre fordítanak. A tarkóról kiinduló varkocs töve mintegy harmincz-negyven parányi kis tincscsel volt körülvéve. Sápadt, sovány arczukon — a melynek eredeti halvány sárga szinét kissé fakóhalványnyá változtatott a shanghai-i európai fiatalság társaságában európailag raffinált khinai dorbézolás és élvhajhászat — továbbá különös fényben úszó ferde metszésű, koromfekete szemeiken meglátszott, hogy tele kupával élvezik a khinai és európai gyönyörök két végletegét: az opiumot és a pezsgőt.

Különben pedig a khinai „lion"-ok meglehetősen európaiasan művelt modort tanusítottak. Csaknem folyékonyan beszéltek vala-

mely európai nyelvet — többnyire az angolt — és éppen olyan szellemdúsan tudtak ostobaságokat mondani meg affektálni, mint akár a mi dandy-ink.

A szobákban uralgó szemmel látható tisztaság és a jelenlevők kifogástalanul tiszta öltözéke ellenére nyomasztóan kellemetlen szag terült el a szobákban. Igazán sajnáltuk, — rokonszenves és megnyerő modorú házigazdánk iránti tekintetből — hogy még nála, az előkelő úr házában is érezhető volt ez a sajátos kellemetlen illat. Ez a „khinai szag", főképen az, a mely ott érezhető, a hol az alsó osztálybeliek vannak tömegesen együtt, nagyon kellemetlen. Éppen úgy felülmúlja az izzadó néger bűzös kipárolgását, mint azt a bűzt, a melyet a bőven használt szézámolaj idéz elő némely népfajnál. A japáni köznépnek dohos ruhaszekrényre emlékeztető illata és a malájoknak meg szingalézeknek az örökös betelrágástól származó illata, akár a borneói dajakoknak olajoktól származó kigőzölgése nem olyan kellemetlen, mint ez a különleges khinai bűz. Miután alig lehet feltételezni, hogy ezekben az előkelő házakban a szenny vagy a tisztátalanság hozná létre ezt a kellemetlen illatot, ennélfogva valószinű, hogy inkább az ételeik, helyesebben a főzéshez használt zsiradékok s más tápszerek okozzák a bűzt.

A dúsan megrakott asztal legalább e mellett szólott. Pedig az asztalon egyelőre csak a tulajdonképpeni étkezést megelőző csemegék, gyümölcsök és apróra vagdalt hideg húsdarabok voltak feltálalva. Az asztal feldíszítése becsületére vált volna bármely előkelő európai étteremnek. Értékes tálakon, kis kőtányérokon, szilkékben és porczellán lapokon rendkívül izlésesen voltak felhalmozva az exotikus apróságok, a melyek közt különböző fajtájú gyümölcsök, mint pl. a mangó, pizang és mangusztin játszák a főszerepet. Khinában ugyanis a gyümölcsnek étvágygerjesztő képességet tulajdonítanak.

Leülés előtt élénk társalgás fejlődött ki közöttünk és a khinai urak között. Fő thémák voltak az egyes személyekre vonatkozó megjegyzések meg a kölcsönös titkos megbámulás. A khinai ember tudniillik szintén nagyon kiváncsi. Megbámultak rajtunk mindent,

tudniillik szintén nagyon kiváncsi. Megbámultak rajtunk mindent, mint akár a kis gyermekek, vagy csendesoceánbeli sziget benszülöttei, holott valószinűleg már évek óta érintkezett mindegyikük európaiakkal. Bámultak fehér czipőnk fehér szalagján, éppen úgy, mint fehér zubbonyaink hímzetlen gallérján és kardjaink széles kosarának domborművein.

Nagyot bámultak a fehér czipőinken és fekete harisnyáinkon. De hát hogy is ne bámulták volna meg? Hiszen a mióta Khinában khinai él, nem látott és nem viselt soha mást, mint fekete czipőt fehér harisnyával és íme előáll itt egy nehány bolond európai fehér czipőben fekete harisnyával. Aztán ne tartsák az embert Khinában — khinézernek!

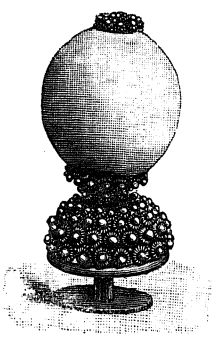

MANDARIN-GOMB A SÜVEGEN.

Általános megbámulást keltettek — ki tudja, talán irigységet is — bajuszaink. Tettek is tréfás megjegyzéseket erre vonatkozólag. Jóizűeket nevettünk, a mikor groteszk és komikus mozdulatokkal próbálták utánozni csupasz ajkukon a mi bajuszsodorító mozdulatainkat, miközben bajtársaim, kivált a parancsnokunk, folyton engem toltak az előtérbe, mint notórius — bajusz-pedrőt.

Végre megérkeztek a berendelt énekesnők — a híres szépségű szu-csou-i leányok — hangszereikkel, meg az estélyekről sohasem hiányzó bűvészek. Most már asztalhoz ülhettünk. Maga a házigazda jelölte ki helyeinket. Minden tányérka előtt erős és fanyar ízű szeszes itallal — a cho-csióval — megtöltött kis csésze állott. A házigazda rendre járta az ülőhelyeket, bal kezébe vette a cho-csióval telt kis csészét, jobb kezével megáldotta azt, szemeivel rámosolygott arra, a kinek a helyet szánta és „csin-csin"-t meg „dsing-cho"-t (foglaljon helyet) mondva neki, megkínálta az üléssel.

*

Hosszas ceremoniák között, mint például a kijelölt szomszédainknak mondott „csin-csin" és „dsing-cho" ismétlése, kölcsönös

bemutatások és mély hajlongások után elfoglaltuk kijelölt helyeinket, kézbe vettük a legyezőnket, csámcsogtunk a dinnyemaggal, szürcsöltük hozzá a mandarin-teát és vártuk a vacsorát.

Házigazdánk, Kvong-Man-Sing úr azonban még el volt foglalva az intézkedésekkel. Hol az énekesnők elhelyezését változtatta meg olyformán, hogy egyformán gyönyörködhessünk mindnyájan

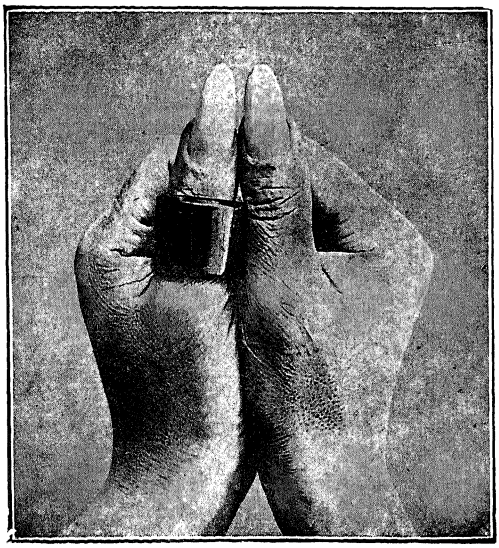

AZ ÖKÖLBE SZORÍTOTT KEZEK ÜDVÖZLÉS ALKALMÁVAL.
(A bal hüvelyken pecsétgyűrű.)

a „szu-csoui lotuszvirágok"-ban, — a hogyan az énekesnőket nevezik, — hol pedig a lábatlankodó bűvészeknek jelölt ki helyet a teremnek emelkedettebb részében. A betolakodó idegen cselédség visszaszorítása is csak az ő erélyes beavatkozására sikerült.

Végre minden el volt intézve és mindenki a maga helyén ült. Maga Kvong úr is feltette csúcsos sárga selyem süvegét, hegyében a kék gömbbel, megáldotta a saját ivócsészéjét, a benne levő cho-csiót ünnepélyesen kiitta és leült.

A souper megkezdődött.

Mindkét szomszédom khinai volt és mindketten beszéltek angolul, de csak a már említett a „Pidjin-english"-t. A társalgás tehát lehetséges volt velük tolmács nélkül is. Igaz ugyan, hogy én a dél-

ázsiai és indiai Pidjin-englisht beszéltem, azt, a melyet a szingalézek és malájok beszélnek, ők pedig a „chineese english"-t, de ez mit sem vont le társalgásunk érdekességéből és szellemes voltából.

Sam-Huen volt az egyik szomszédom, foglalkozására nézve — a mint azt az átnyujtott névjegyből kivihettem — „dealer in all kinds of japanese goods" (kereskedő mindennemű japáni árúczikkekben), a másik pedig A-Yüen-Hang úr volt, foglalkozására nézve „concurrens"-e Kvong-Sing úrnak; tudniillik szintén hahoy-po, azaz selyemgyáros volt.

Megjegyzendő, hogy leüléskor az urak személyesen mutatták be magukat és átnyujtották európai modorú angol névjegyeiket, a mely előzékenységüket mi a khinai „dísz" névjegyünkkel viszonoztunk.

A souper hamisítatlan khinai volt. Ámbár Kvong úr már évek óta érintkezett európaiakkal és némi fogalma volt a mi étkezésünkről és evőeszközeinkről, az asztalon mégis hiányzott minden, a mi az eredeti khinai soupert legkevésbbé zavarta volna.

Ennél fogva evőeszközökről, ivópohárról, kenyérről, asztalkendőről szó sem volt. Evőeszközül szolgált a szokásos két kis elefántcsont pálczácska, ezüst nyéllel; ivópohárul a gyűszűnyi nagyságú csészéket, asztalkendő gyanánt pedig a — tenyereinket használtuk. (Étkezés közben a zsebkendőt használni illetlenség.)

Az abrosz ismeretlen, épp úgy mint a tányérváltás. A negyvennegyvenöt fogásból álló soupert végigettük ugyanegy tányérból és szilkéből. A mi maradt, azt csak úgy, minden teketória nélkül az asztalra ürítettük, vagy pedig more patrio az asztal alá.

Az ételek rendkívül csinosan, sok gonddal és izlésesen voltak föltálalva. Kés és villa hiányában minden húsnemű apró, piczi darabkákra volt vagdalva, a főtt ételek pedig olyan puhára voltak főzve, hogy a két pálczikával könnyen széttéphetők voltak. A kocsonyák, mártások és a többi nyálkás ételekhez kis porczellánkanalakat adtak.

Hogy miből állottak az ételek, azt nehezen tudnók megmondani, de annyi áll, hogy minden egyes behozott tál valóságos atten-

tátum volt az érzékeinkre. Némely étel igen kellemetlen szagú volt, holott igazán étvágygerjesztőleg csinosan volt feltálalva.

Azt hiszem, hogy alig van az állat- és növényországnak valamely faja, a mely a khinai asztalokon ne lenne képviselve. Az állatországból a bivaly, nyúl, fáczán, szalonka, hízott rucza, tyúk, disznó, juh, czápa, teknősbéka, fajd, varjú, hüllő, csiga, sáska, fecskefészek, stb. kerül az asztalra. A növényországból minden, a mi a fiatal bambuszrügy meg a szárított kukoricza-csusznya közé esik. A gyümölcsökből pedig a nálunk ismert fajoknak minden osztálya, kibővítve a tropusok és szubtropusok inkább festeni, mint megenni való gyümölcseivel.

Nekünk európaiaknak azonban a hámozható gyümölcsök kivételesen élvezhetetlenek voltak. Az egész tisztikarban nem akadt egy hősgyomrú hadfi, a ki képes lett volna egy mákszemnyi mákostésztát is megenni.* Csak két fiatal tengerész-hadapród tette meg bravourból, hogy a három szakaszra osztott menünek első harmadán végig erőlködött. Meg is adták az árát. Még nyolcz nap mulva is mint „maródokat" jelentettem őket parancsnokunknak a reggeli rapportokon.

De hát mi lehet olyan rossz ruczasültön, vagy tyúklevesen, vagy pláne tojáson? A kérdező csak akkor kaphatna teljesen felvilágosító választ, ha tényleg végig — nézne egy ilyen előkelőbb khinai ebédet.

Az italaik — a melyeket főképen az erjedő rizsből készítenek — nekünk talán még inkább élvezhetetlenek, mint az ételeik. A soupernál négyféle italt adtak: sam-sut, rhakit, cho-csiót meg a csang-ziót. Egyik kellemetlenebb volt a másiknál; kivált a sam-su meg a cho-csio, a melyet forró állapotban kell inni.

* A már egy alkalommal leírt indokolatlan — de sajnos, mégis legyőzhetetlen — ellenszenv általános volt az egész jelenlevő tisztikarban. Nekem azóta ismételten volt alkalmam a khinai konyhát megkóstolni, de az ellenszenv nem csökkent. A khinai konyha védelmére legyen mondva — egyszersmind szolgáljon mentségemül — hogy mi európaiak hasonló ellenszenvvel viselkedünk a japáni konyha irányában is. — Azok az európaiak azonban, a kik huzamosabb időn át élnek Kelet-Ázsiában, idővel megszokják úgy a khinai, mint a koreai és japáni konyhát, s azoknak némelyik eledelét különösen jóízűnek tartják.

Az ételek között folyton hordták a theát a hozzávaló dinnyemaggal. Ebből a kettőből tudvalevőleg Khinában óriási mennyiséget fogyasztanak el. Egy khinai naponkint átlag mintegy öt liter teát iszik; a dinnyemaggal pedig úgy vannak, mint a malájok a betellel, tudniillik a felébredés perczétől az elalvásig folyton rágják. (Valószinűleg az olajos dinnyemaggal enyhítik a tannin-tartalmú teának egyik kellemetlen mellékhatását.)

Csak a rizs áll a teával elterjedésre nézve egy fokon; ez valamennyi tápanyag legfontosabbja, habár nem olyan nagy mértékben, mint Koreában és Japánban. Egy khinaira átlag egy kilogramm rizs esik egy napra; de van akárhány, a ki megeszik egy nap négy literrel is. (Notabene, ha van neki.)

A mi gazdag menünkben is fontos szerepet játszott a rizs. Pirítva, főzve, megőrölve, erjedve, darálva és még néhány változatban tálalták fel. A menü végén azonban, mint khinai nemzeti ételt, a melynek nem szabad hiányoznia a koldusnál épp oly kevéssé, mint a császárnál, az egyszerűen vízben kifőtt rizs volt az utolsó fogás.

Az ételek közt rendre hordták a már többször említett forró kendőket. Ezek tudniillik arra szolgálnak, hogy az ember lehűtse magát velük. Ebből is látszik a praktikus khinai észjárás. Mi ugyanis hideg vízzel hűtjük le magunkat, ha melegünk van, nem gondolván meg azt, hogy mihelyt a hideg víz hatása megszűnik, annál kellemetlenebbül érezhető a gyorsan érvényre jutó melegség. A khinaiak azonban forró vízbe mártott kendőkkel törlik végig arczukat és nyakukat és azután tovább legyezgetik magukat. Az így előidézett gyors párolgás üdítőleg és tartósan hat. Különösen a zsúfolásig telt termekben vettük ennek hasznát.

Még a souper megkezdése előtt hat fiatal énekesnő állított be és foglalt helyet a szoba közepén lévő kis emelvényen. Minden énekesnőt egy-egy éltesebb nő kisért, az „A-mah“, a ki az énekesnők „pipá“-ját — a gitár-alakú sokhurú hangszert — és a — pipát, az énekesnők dohányszivásra szolgáló valóságos khina-ezüst pipáját hordozta.

Ez a tizenkét nő képviselte a női nemet, miután a khinai nők — kevés kivétellel — ki vannak zárva a társaságból.

A hat énekesnő között volt egynehány, a kit európai fogalom szerint is csinosnak lehetett mondani. — Valami sajátságosan gyermekes, naiv kifejezés ül hófehér, széles arczukon és megmagyarázhatlan durczás, panaszos kifejezésű koromfekete ferdemetszetű szemeikben. (Mindenesetre hiányzik róluk az a kellemes, csintalan, vonzó valami az arczon és ajkakon, a mi a japáni leányokat olyan kedvessé, bájossá teszi.)

Az énekesnők kivétel nélkül Szu-csou-tartománybeliek, a mely tartományban Khinának a legszebb női teremnek; (Kanton és Fu-csou tartomány a legrútabb nők otthona.) A szu-csoui és kantoni vagy fu-csoui leány között a különbség van akkora, mint például a szőkefürtő angol lányka meg a kóczos hajú, fakó bőrű szamojéd leány között.

Az énekesnők gazdagon díszített köntösökben jelentek meg. A kék hímzéssel díszített fehér selyem a legelterjedtebb viselet. A felső testet térdig érő pongyola-zubbony fedi, szélesen visszahajtott gallérral és magasan visszatűrt bő ujjakkal. Az egész zubbony tele van gyönyörű hímzésekkel. Szoknya helyett bokáig érő igen bő bugyogót viselnek, a melynek alsó szélei szintén tele vannak aranyos hímzésekkel.

Parányi picziny lábaikon aranynyal hímzett czeruzahegyességű czipőcskéket hordanak. A hajuk, a melyhez hasonlóan sötét-fekete szinű haj csak a japáni nőknél látható, erősen ki van kenve és laposan oda van simítva a homlokhoz és halántékokhoz. A hajukban szintén laposra lenyomott apró, többnyire fehér lótuszvirágot hordanak, mégpedig nagyon sokat. Karjaikon és a nyakukon meg a fülükben temérdek ékszert viselnek; gyűrűket, hajtűket és karpereczeket, a melyekben a jászpisz a kedvencz és sohasem hiányzó drágakő.

Megjegyzendő, hogy ezek az énekművészetért csak nagyon szerényen dotált szu-csoui „lótuszvirágok“ éppen abból a forrásból merítik a drága fehér selymet, az aranyhímzést, meg a jászpisz-

ékszert, a melyből a mi hetven koronás ballerináink és énekesnőink az ő selymüket, ékszerüket és a kétezer koronás lakást.

Finom, vékony ujjaikon hosszú körmöket viselnek, a melyeket arany vagy ezüst tokokban tartanak. Arról a hatásról ítélve, a melyet énekükkel a hallgatóság khinai részénél idéztek elő, bizo-

ÉNEKESNŐ.

nyosan kiváló művésznők lehettek. Mi azonban sehogysem tudtunk valami elragadtatót találni az énekükben.

Egyszerre csak egy énekelt és játszott hozzá a „pipá"-ján, mialatt társnői mélán, szórakozottan nézegettek széjjel. Hébe-korba csaknem gyermekes bámulattal tekintettek reánk, fehérarczúakra, halk megjegyzéseket téve reánk, a mire aztán egyet-egyet szippantottak khina-ezüst pipájukból.

Az énekük nagyon egyhangú; csak nagy figyelem mellett lehet egy kis dallamfélét vagy dallamosságot kivenni belőle. Hangjuk is gyenge, gyermekes; inkább mondható valami nyafogó nyávogásnak vagy kényeskedő affectálásnak, mint éneknek. Az is saját-

ságos, hogy nem a magánhangzókat nyujtják a félhangoknál vagy a trioláknál, hanem a mássalhangzókat, mint például a ch, ty, sz, hangokat. Trillázás közben szemeiket behúnyják, fejükkel erősen bólintanak és felső testükkel ide-oda rángatóznak. Az éneknek különösen ez a része ragadta el házigazdánkat és khinai vendégeit. Barátságos fejbólintás, ökölrázogatás és egy pohár sam-su kiürítése, meg a bal hüvelyk mutogatása volt az énekesnő jutalma. (Legalább egyelőre.)

Az itt feltüntetett dal, melynek kottáját és szövegét a hongkongi német főkonzul szivességének köszönhetem, mintájául szolgálhat azon khinai daloknak, a melyet nők énekelnek. A férfiak éneke egészen más iskolába tartozik; erről később lesz szó.

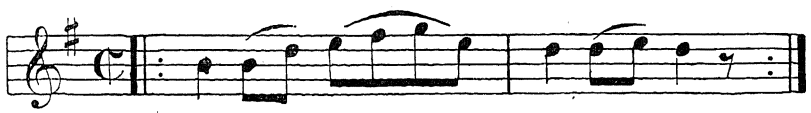

Hau jeh to si-en kva,
Mily ked-ves e friss vi-rágok ága,

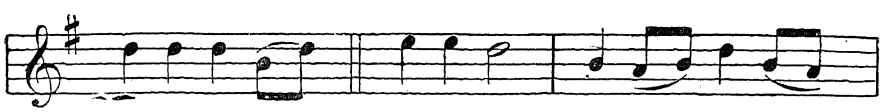

Jo-czau juh dzsih to czai voh kiah. Vo pun-tai
Ko-rán reggel hagyván azt szobámban Ma-gam fogom azt

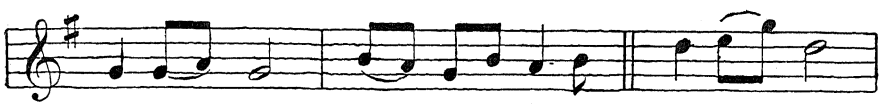

pu-czuk mönn ---------- Tui czoh szi
hor-dani, de nem házon kívül. Többel össze-kötöm

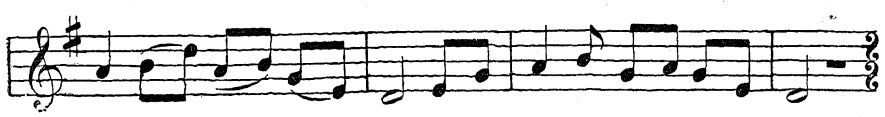

en kva ik loh ----------
és gyönyörködöm benne.

Hau jeh to moh li kva
Mvan jum hva kai shoh pu kvei ta;
Vo pun-tai czeh ta
Tai ju kung kan hua jin ma.

Magyar fordításban körülbelől így hangzik:

Mily kedves itt a jázmin ág
Egész világon nem lesz neki párja;
Hordani akarom az üde galyat,
De félek, megirigyel mindenki, ki hajamban látja.

Ének közben a bűvész gondoskodott róla, hogy a hangulat emelkedett maradjon. Meg kell vallani, hogy ez a félmeztelen, rendkívül rút arczú bűvész nagyon jól értette a mesterségét. Minden előkészület nélkül nehány olyan mutatványt végzett, a mely általános bámulatot keltett. Különösen egy mutatványt végzett, a mely nekünk idegeneknek, eredeti khinai jellege által tünt fel.

A bűvész savanyú ábrázatot vág és síró hangon panaszolja, hogy nagyon éhes; „Tilli days no chob got csop-csop!“ (három napja nem evett semmit). A hasszerveit felhúzza a mellkasba és groteszk mozdulatokban körüljárja a termet; mutatja a valóban rémületes vékonynyá lapult altestet. (Ha frakkot viselt volna, talán láthattuk volna a hátulsó gombjait.) Hirtelen megpillantja az asztal végén az előbb észrevétlenül odahelyezett tűket, melyeket mohón bekap és lenyel, szám szerint tizet.

— No good csop-csop — (nem jó eledel) — mondja és megeszik a tíz tűre ugyanannyi szál czérnát, mégpedig az orrán keresztül. Most már jól van lakva; arczán látszik a jóllakás által előidézett megelégedés és a most már hatalmasan felfujt altestén meglátszik, hogy nagyon sokat evett.

Hirtelen elkezd rosszul lenni; mutatja, hogy a lenyelt varróeszközöket szeretné ismét napfényre adni. És ezt meg is teszi; az orrán keresztül visszahúzza a fonalakat, melyek mindegyikére fel van fűzve egy lenyelt tű, a fonal végén a lege artis megkötött göbbel.

Végre valahára, 11 óra tájt felemelkedett Kvong úr; az est be volt

végezve. Majdnem három óra hosszat tartott, míg a menü végére jutottunk. Türelmünknek azonban már sokkal előbb vége szakadt.

A zsúfolásig megtelt teremben iszonyú hőség uralkodott és még iszonyúbb bűz. Az asztalon és az asztal alatt felhalmozott ételmaradékok émelyítő szagot árasztottak. A khinai urak és a nagyszámú cselédség meg nem szünő hangos locsogása és fecsegése kimerítettek bennünket. A szomjúság is gyötört. A bőségesen felhordott sam-su, rhaki, cho-csio és csang-zio mellett nyelvünk odatapadt a szájpadláshoz.

Igazán fellélegzettünk, midőn Kvong úr a souper befejezését jelezte. A khinai vendégek ellenben nagy elragadtatással fejezték ki elismerésüket a sikerült est fölött. Az egyik szomszédom: A-Juen-Hang úr is nagyon meg lehetett elégedve, mert odalépve a gazdához, barátságos „tin-hau"-val (nagyon jó volt) fejezte ki megelégedését és dicséretül jól megveregette a — hasát. Tudniillik a Kvong-Man-Sing úr hasát, nem pedig a magáét.

— Most pedig uraim, előre a Zing-Zongba, nehogy későn jőjjünk, mondá Kvong úr.

Nehány perczczel később az egész társaság úton volt a Hunan-roadi színház felé.

*

Khinai szokás szerint a meghivott vendégek vacsora után a színházba mennek, a hol továbbra is a házigazda vendégei maradnak. A khinai vendégek, élükön a háziúrral, beszállottak sötét és zárt palankinjaikba, mi pedig ismét a nyitott és szellős dzsinriksákban foglaltunk helyet. Ezen alkalommal ismét módunkban volt megfigyelni, milyen lármát tudnak csinálni a khinaiak, még az ilyen jelentéktelen eseménynél is. A palankinok és dzsinriksák kuliai olyan zsivajjal tolongtak körülöttünk és olyan kiméletlenül taszigáltak bennünket, mintha valami életveszélyes tűzvésztől való menekülésről lett volna szó. Különösen komikus volt az a jelenet, a

mikor a fiatal kulik ránk ismertek, hogy ők hoztak minket ide és jogot formálva hozzánk, mint állandó utasukhoz, bizonyságul kis lampionukkal megvilágították a hátuk közepit, hogy láthassuk a számukat.

Végre „all right"; minden rendben van. Csun-Hing, a kalauz és tolmács jelt adott az indulásra. A palankinok kuliai megindultak a himbáló járművekkel, a mi kulijaink pedig utánuk. A tempó olyan gyors, mint a jó járású kocsilóé. Az utczákat ellepő tömegek között akadálytalanul rohannak előre, lihegve és zihálva, mint kisebb fajtájú gőzgép. Az izzadság csurog róluk.

A színház, a melybe hivatalosak voltunk, a Hunan-Roadon feküdt, Sang-hainak legelőkelőbb részén, közel a Bublingwellhez. A színház közelébe érve, a palankinok, dzsinriksák és a lovas fogatok hosszu sorain kellett magunkat áttörnünk. A színház udvara pedig már zsúfolva volt az üres gyaloghintókkal. Ide csak a nagyon előkelő urak jöhetnek be járóműveikkel.

A színház külseje ugyan nem sokat igért, de a belseje aztán annál szerényebb. A nézőtér akkora lehet, mint egy nagyobbszerű orfeumé. A berendezés is ehhez hasonló; t. i. a szinpad verandaszerűleg nyúlik be a nézőtérre, úgy, hogy a színpad három oldalról látható. A páholysor erkélyszerűleg veszi körül a nézőtért és apróbb vagy tágasabb fülkére van beosztva. Így például a mi társaságunk — mindnyájan a Kvong-Man-Sing ur vendégei — mintegy huszan lehettünk és mégis kényelmesen elfértünk az asztal körül, a mely gyümölcsökkel, csemegével, teásedényekkel és legyezőkkel dúsan meg volt rakva. A nagy forróságot némileg türhetővé tették az egész nézőtér és a páholyok fölött kifeszített „punkhák".*

A közönség nagyobbára a jobbmódú kereskedő osztályhoz tartozik és zsúfolásig tölti meg a nézőtért; páholyt és földszintet egyformán. A szabadabb gondolkozásúak magukkal hozzák másodrangú feleségeiket is, néha mind a hatot, vagy tizenkettőt. Már a

* Hatalmas legyezők, melyek a fedélzetről lógnak le a terem egész hosszában és kívülről hozatnak mozgásba zsinegekkel.

mennyije van a szegény tatárnak. Teaivás, dinnyemag-ropogtatás, meg a vizi-pipa szívása általános valamennyi asztalnál.

Az előadás rendkívül érdekes lehet, mert a különben örökké csacsogó és locsogó publikum szótlanul és szájtátó figyelemmel hallgatja a színészeket.

A színpadon uralkodó pokoli, siketítő zajt leírni és elképzelni lehetetlen. A gongok, sípok, óriás üstök, fuvolák, aczéltányérok, a fakalapácsokkal ütött keményfa-asztalkák és egynéhány húros hangszer kábító lármát csinálnak. A színpadon, a melynek nincsenek kuliszszái, folyton járnak-kelnek, egy-egy színész alig van pár perczig a színpadon; az egyik ajtón bejön, ledarálja a szerepét és azzal eltűnik a másik ajtón. Néha egész csoportok jelennek meg egyszerre és egyszerre üvöltik el szerepöket a zenekarnak megfelelően fokozódó lármája kiséretében.

Mindezt a lármát felülmúlja az énekesek ordítása. A legcsekélyebb rosszakarat vagy túlzás nélkül ezt az éneket bátran lehet bőgésnek és üvöltésnek nevezni. Az énekesnek kidülled a szeme, az arcza vérbe borul, a nyak visszerei csaknem a megpattanásig megduzzadnak. Az erőlködéstől reszket minden tagja és a száját úgy kitátja, a minő tátott szájat csak a keleti szentek és daemonok festett torzképein láthatunk. Minél jobban ordít az énekes, annál erősebben dühöng a zene; az ambiciózus énekes pedig, hogy túlharsogja a zenét, még hatalmasabban ordít.

Hirtelen megnyílnak a színpad ajtai s egész csoport színész ömlik a színpadra: király, isten, koldus, ördög, katonaság, szellemek, rablók, rabszolgák és fiatal leányok (a nőket fiatal férfiak ábrázolják). A míg a zene a szólóénekest kisérte, azt hittük, hogy ezek a lárma kifejtésében már elérték a tetőpontot. De mennyire csalódtunk! A mint a csoportozat nőtt a színpadon, olyan mértékben fokozódott a zene, mégpedig a tömeg fokozatos nagyobbodásával aránylagos mértékben, míg végre csakugyan elérte a tetőpontot. Ehhez hasonló kábító lármát ritkán hall az európai ember.

A színpadra gyűlt csoportozat szereplői eldarálják szerepüket és megkezdődik a bámulatos akrobata-mutatvány. Valóságos har-

czokat vívnak egymással; a harczoló tömegből mesteri saltomortaléval az előtérbe ugrik egy-egy pár és a tömegtől különválva viaskodik igazán bámulatos bravourral.

A hatás emeléséhez nagyban hozzájárul a színpadon elhelyezett tüzijáték, a mely a pokoli lármát pokoli bűzzel kiséri.

A színészek mind fantasztikus ős-khinai jelmezekben jelennek meg. A különös jelmezek által előidézett benyomás olyan sajátságos és olyan élénken idézi elő képzeletben a nekünk idegenszerű nemzetnek exotikus multját, a milyen sajátságos benyomást keltenek a shakespearei tragédiák korhű jelmezei, fegyverei és kürtjei.

A színpadon nőnek megjelenni szigorúan tilos. Ez a tilalom valószinűleg arra a mély megvetésre vezethető vissza, a melyben Khinában a színészek élnek. A színészek a társadalmi rangnak oly alacsony fokán állanak Khinában, hogy gyermekeik nem is vehetnek részt a mandarin rangot osztó vizsgákon.

Részben azonban a színészek alkotják a legutolsó rendet; nekik el van tiltva a házasodás, hogy ne szaporodjék a faj.

Mindazonáltal nincs jelenet, a melyben nőt ábrázoló alak ne lenne a színpadon. Mint már említettük, ezek fiatal férfiak, többnyire nőies arczczal. Jelmezük, viseletük, járásuk és hangjuk olyan híven utánozza a khinai nők sajátságos viseletét, járását és hangját, hogy személyes meggyőződésünk ellenére, alig tudtuk elhinni, hogy az előttünk álló nő — férfiú.

A magas protekczió útján ugyanis bejutottunk a kulisszák mögé, helyesebben az öltözőbe. Az öltözőről fogalmat alkothatunk magunknak, ha elgondoljuk, hogy a khinai színdarabok legtöbbje egész korszakot ölel fel, a mely darabnak az előadására néha két-három hónap szükséges, ámbár naponkint nyolcz-tíz órán keresztül tart a folytatólagos előadás. A színdarabokban néha négyszáz ember szerepel; egyes alakításokhoz némely estén tíznél is több átöltözködés szükséges. Ugyanegy estén előfordulnak jelmezek, a melyeknek viselési korszaka közé néhány száz, sőt ezernél több esztendő esik. És mindezek a jelmezek és fegyverek együtt vannak egy rakáson és valamennyi korhű. Valóságos útvesztő volt az öltöző,

a hol becsülésünk szerint mintegy négyezer jelmez és fegyverzet volt készletben.

Egy fiatal színészt, a ki női szerepeket szokott adni, megkértünk, hogy öltözzék át a mi jelenlétünkben nővé. Li-Han, a fiatal ember, szívesen engedett kérésünknek és néhány percz mulva a húsz éves férfiú mint — O-Yama kisasszony, tizenöt éves fiatal leány alakjában állott előttünk! Soha tökéletesebb csalódást nem láttam. Hangja, járása, szemforgatása, egyáltalában minden legjelentéktelenebb mozdulata a szemünk előtt történt metamorphosis után s közvetlen közelből az összetévesztésig hasonló volt avval a sajátságos járással és mozdulatokkal, a melyek a khinai nőt a földgömb minden más nőjétől megkülönböztetik.

Legnehezebb persze a khinai nőnek elnyomorított parányi kis lábát és az ebből származó döczögő, himbáló, ruczaszerű járását utánozni. És éppen ennek az utánzásában mesterek. Ugyanis a talpaik alá félarasznyi hosszú gipszlábacskákat kötnek, a hímzett bő bugyogót pedig olyan hosszúra eresztik le, hogy ezzel a saját lábukat elfödik és csak a parányi női láb hegye látszik ki. A nő kis termetét viszont úgy utánozzák, hogy térdben erősen meghajolnak, a mi a nagyon bő bugyogók alatt nem vehető észre. Mindazonáltal évekig tartó gyakorlat szükséges hozzá, a míg annyira megszokják ezt a járást, hogy a színpadon egy perczre sem essenek ki szerepükből.

Az elnyomorított lábakról nálunk elterjedt nézetek tévesek. Kapcsolatban az előbb mondottakhoz, érdemesnek tartom elmondani azt, a mit a khinaiak maguk mondanak felőle. Tekintetbe veendő azonban az a körülmény, hogy a régi idők óta fennálló intézmény eredeti okáról a khinaiak közt is különböző verziók keringenek.

Előbb azonban a khinai férfiak dicséretére legyen megemlítve, hogy az ő lábbelijük a legpraktikusabb és higienikus szempontból a legideálisabb lábbeli, a mit emberek egyáltalában viselnek. A férfiak lábbelije egyszerű és észszerű. Télen és nyáron ugyanegy szövetből készült czipőt viselnek, mintegy három-négyujjnyi magas talppal, sarok nélkül. A talp parafából és bőrből van összerakva

és egyformán védi a lábat a talaj forrósága és nedvessége ellen. Az órákon keresztül pihenés nélkül gyalogló khinai a sarkot nem tűrné el.

A női lábak elnyomorítására három okot ismernek. Az első ok az lenne, hogy miután Khinában minden virágot, fát és növényt az ember úgy fejleszt és olyanná alakít, a mint éppen akarja, ezen okból a legkedvesebb virágját, a nőt is olyanná alakítja, a mint az az ő formaérzékének leginkább megfelel és a mint ő azt a legszebbnek tartja.

A második ok az illető férjek féltékenységében keresendő. Már a csecsemő kis lánynak elnyomorítják a lábát, hogy mire az kifejlődik és asszonnyá lesz, a járás rendkívül nehézzé és kínossá váljék számára. Így aztán otthonülővé lesz és nem csalhatja meg az urát.

(No hát ez nem lesz az igazi ok. Csak jőjjenek ezek a khinaiak mihozzánk és nézzék meg a mi asszonyainkat. Majd meglátnák, hogy ezek a mi asszonyaink az ő ennivaló parányi kis lábaikkal mekkora — szarvakat raknak az ő kedves khinézereik homlokára.)

A harmadik ok a legelterjedtebb és orvosi szempontból a legvalószinűbb. Ezt a harmadik okot azonban kétféleképpen magyarázzák. Az egyik magyarázat szerint az elnyomorított láb által előidézett járás következtében némely szervek olyan alakuláson mennek át, hogy ezáltal a nő az önző hajlamú férfi által első sorban szem előtt tartott hivatásának jobban felelhet meg. Ez azonban a frivolabb felfogás. A második verzió szerint a sajátságos járás következtében az altest (medencze) csontozata olyan alakuláson megyen keresztül, hogy ezáltal a nő legnemesebb női hivatásának — a teremtésnek — veszély és nagy fájdalom nélkül tehessen eleget. Ez a verzió lesz a legvalószinűbb; mert tényleg nincs olyan ország, a melyben olyan kevéssé vennék igénybe az accucheur-ök és okleveles dámák segítségét, mint éppen Khinában, a mely országnak tudvalevőleg több, mint négyszázmillió lakosa van.

Az elnyomorítások valószinű okainál sokkal kevésbbé ismert körülmény lesz talán az, hogy az elnyomorításnak tulajdonképpen két foka van általánosságban elterjedve.

Az egyik, a kisebbfokú, abban áll, hogy a csecsemő lánynak a lábujjait — az öreg ujj kivételével — erősen visszanyomják a talp alá és ebben a helyzetben erősítik meg kötelékekkel. A második erősebb fokú és inkább csak az előkelők közt szokásos elnyomorítás abban áll, hogy az ujjak talp alá nyomásán kívül a sarkot a lábujjak felé néző végénél fogva benyomják, azaz a lábat kétrétbe hajtják, úgy hogy a lábból csak az öreg ujj hegye és a saroknak a hátrafelé eső csúcsa érinti a földet.

FIATAL KHINAI NŐ.

A Zi-ka-Vej-i lelenczházban Sanghai mellett és később Fu-csou-fuban s Lü-csung-k'hoban néhány beteg nőnél volt alkalmam behatóbban megfigyelni nehány beteg nő elnyomorított lábát. Megjegyzendő, hogy a khinai nő sokkal több gonddal rejti meztelen lábát idegen férfiszemek elől, mint nálunk a nők a meztelen mellüket.

Jóllehet a khinai nők talán éppen annyi gondot fordítanak lábuk tisztántartására és ápolására, mint a japáni nő az ő komplikált és fantasztikusan bizarr frizurájára, mégis elmondható, hogy ritkán láttam kellemetlenebb látványt, mint ezek a „lótusz-kelyhek", a hogyan a khinai nő elnyomorított lábait nevezik. A gondos ápolás és pólyázás ellenére a lábakon sűrűn ültek a kisebb-nagyobb sebek és fekélyek, leginkább azokon a pontokon, a melyeken az össze-vissza préselés és csavargatás által előálló csontcsúcsokra a czipő vagy a szoros bandage éveken át tartó állandó erős nyomást gyakorolt. A sarkcsont és a lábfej olyan erősen voltak kétrét behajtva, hogy a tenyeremet az élével csaknem egészen beletehettem a hajlásba.

Hogy az elnyomorítás kínos folyamata minő fájdalmakat okoz a szegény kis gyermeknek és később mennyi kínt a felnőtt nőnek, a kinek gyakran meglehetősen elhízott súlyos termetét csupán a két csontvégnek — az öreg-ujj és sarkcsont hegyének — kell hordani, az elképzelhető. Ha az ember kissé beleképzeli magát a khinai nő örömtelen, sivár, egyhangú életébe, akkor valószinűnek találja, hogy abban a sok öngyilkosságban, a melynek száz meg száz khinai nő esik évenkint áldozatául, az anyóson, mint legfőbb okon kívül (a kire még visszatérünk), nem kis része van az elnyomorított lábakból eredő kínoknak.

*

Kevés hely van a földgömbön, a hol a nőnek olyan nyomorult a helyzete, mint Khinában. Az alsóbb osztályban éppen úgy kell küzdenie a létért való nehéz munkában, mint a nálánál sokkal izmosabb férfinak, a nélkül azonban, hogy ennek a jogaiból csak egy szemernyi is jutna ő reá. A vagyonosabb osztályban pedig, különösen az etiquettre és a külsőségekre sokat tartó mandarinok körében olyannak képzelhető a nő, mint a pinczébe zárt penészvirág. A legtöbbjén meg is látszik.

A khinai nőnek nincs semmi öröme, semmi szórakozása, semmi foglalatossága, semmi joga és semmi kötelessége. Addig, a míg gyermek, nem játszhatik, mert a fiúgyermekkel nem érintkezhetik, — ami úgy értendő, hogy a fiúkat nem engedik vele érintkezni, — a szobából pedig soha ki nem bocsátják, a mig hajadonná nem nőtt. Olvasni, írni kevés khinai nő tud; ezek is inkább az európaiakkal érintkező nagykereskedő családokban fordulnak elő. Idegen arczot csak ritkán lát, otthon talán sohasem, mert az idegen férfi-szemek elől gondosan elrejtik őket; asszonyok pedig csak ünnepek alkalmával jönnek a házba. A templomba nem jár; először mert nem tudja, miért menne oda, másodszor pedig neki nincs is joga imádkozni, vagy áldozni valakiért, vagy valamiért, minthogy a

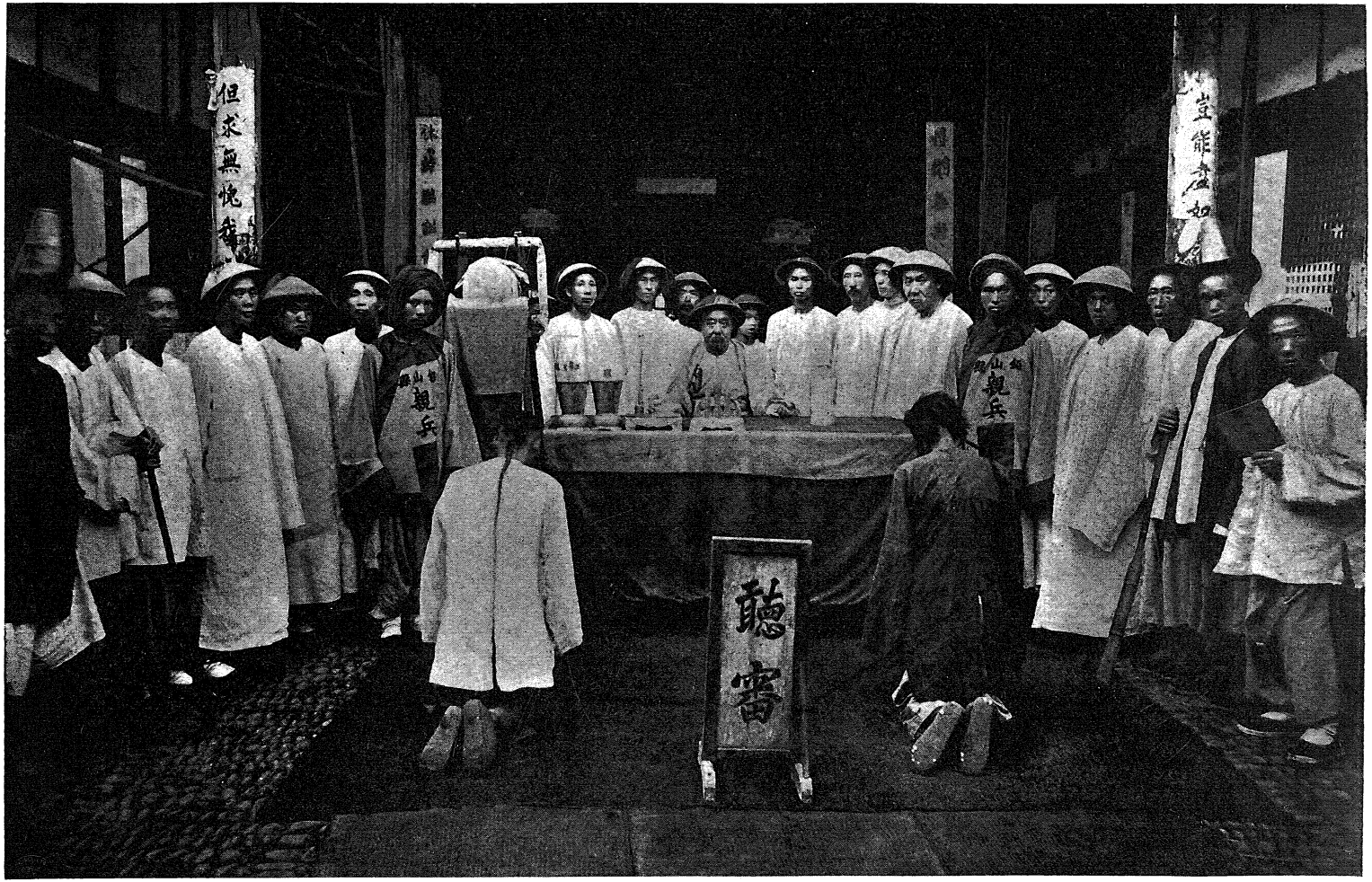

A BIRÓ ELŐTT.

lánynak az „ősök imádatához“, a khinai vallás egyik legfőbb dogmájához, semmi joga nincs; ez a fiúgyermekek kiváltsága.

A férjhezmenetel nem hoz neki sem felszabadulást, sem boldogságot, sem változatosságot. Életének csak újabb fázisa az, a mely már az első évben eléggé kínos reá nézve és ha a harminczháromezerháromszázhárom szentek ükapja nem áldja meg fiúgyer-

MUNKÁSNŐ.

mekkel, akkor a későbbi években még nyomasztóbb, kínosabb és eltűrhetetlenebb lesz, mint volt odahaza a szüleinél.

Tényleg úgy is van, hogy a temérdek női öngyilkossági esetek legnagyobb részét a fiatal menyecskék szolgáltatják. A mint a fiatal asszony átlépi férje küszöbét, ezzel el van döntve a sorsa. Irgalom nélkül ki van szolgáltatva annak a lénynek, a ki az ő örömtelen, sivár világában a legkellemetlenebb lény: az anyósnak. Ez nem rossz tréfa, mert ez úgy van valóban és igazán.

A férj házába vitt fiatal asszonynyal ugyanis nem a férj rendelkezik, a fiatal nőnek nem a férj az ura, hanem a férj anyja, az anyós.*

* Hogy ebben a tekintetben a japáni nő helyzete semmivel sem áll jobban s hogy a mi szemünkben olyan nagyon kifejlett japáni társadalomban is sok olyanra fogunk találni, a mi cseppel sem jobb, mint a khinaiban, arról később lesz alkalmunk meggyőződni.

És hogy mit tesz az, az életnek nagyobb részét olyan házban eltölteni, a hol korlátlan hatalmat gyakorol a zsarnoki kegyetlenséghez szokott — mert a hagyományok által minden csepp vérébe beleojtott — és minden szelídebb érzelmet tökéletesen nélkülöző, házsártos vén banya, olyan házban, a mely közös otthona még egynéhány feleségtársnak, az képzelhető.

ÉNEKESNŐ.

Irigység, féltékenység, gúnyolódás és az asszonyi kicsinyes intrikáknak száz meg száz apró, mérges tűszúrásai pokollá alakítják számára az új otthont. Még az a vigasza sem marad, hogy örömmel gondolhatna legalább a boldogabb túllétre. Hiszen neki, mint nőnek, a túlvilághoz sincsen jussa.

Igaz, hogy az elhalt anyáért éppen úgy elő van írva a három évi gyász, mint az elhalt apáért; de csak azon esetben, ha életben lévő fiút hagy maga után, a ki az „ősök imádásakor“ az elhalt anya szelleméért is áldozik és imádkozik.

Néhány ezerre rúg évenkint a kitett leánygyermekek száma. A missziónáriusok lelenczházaiban Zi-ka-vej-ban és Ning-po-ban (honfitársunk, Ürge Páter egykori lakóhelyén) ápolt gyermekek kevés kivétellel mind leányok. A zi-ka-vej-i lelenczházban, Sang-hai mellett, látogatásunk alkalmával mintegy kétszázötven lelenczet ápoltak, a kik között csak tizennégy volt fiú. Ezeket a fiúkat hétéves korukban visszakövetelhetik a szülők és ha be tudják bizonyítani, hogy csakugyan ők a „gondos és szerető“ szülők, akkor vissza is kapják. A leányok után vajmi ritkán tudakozódnak. Többnyire örökre ott maradnak a vendégsze-

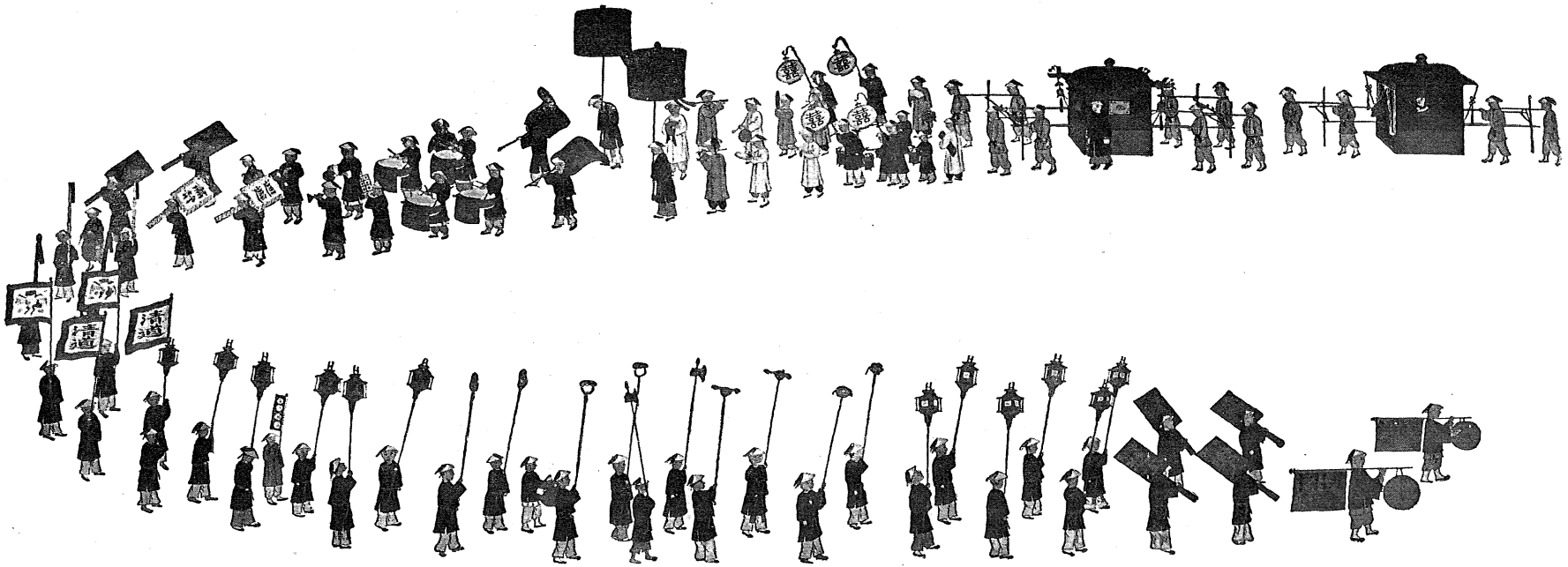

(Eredeti khinai rajz.)

LAKODALMAS MENET.

rető páterek gondozása alatt, a hol keresztény vallásban és szellemben nevelik fel őket.

Hogy mennyire mehet a kitett leánygyermekek száma, elképzelhető abból, hogy 1889-ben csak egyedül Pekingben kilenczezer kitett

ANYA ÉS LEÁNYA. (MANDZSU NŐK.)*

leányt szedtek fel a misszionáriusok, nem is számítva azokat, a kiket a folyókba és csatornákba dobtak a szülők, mint valami kis macskákat.**

* Mint látható, a mandzsu nők lába nincs elnyomorítva, mint a khinai nőké.

** Ma már valamivel jobbak a viszonyok ebben a tekintetben. A mióta rájöttek az emberek, hogy a lánygyermekek később, felnőtt korukban kitünő — árúczikkek, a melyeknek sok a vevője s magas az ára, azóta nem teszik ki a lánygyermeket, sem a csatornába nem fojtják, hanem „elteszik“ őket s mint serdülő hajadonokat adják el őket vagy valamely közvetítőnek vagy egyenesen a „gyűjtő“ magányosnak.

Íme egy kis mutatvány a khinai fiziologiából és anatomiából. Minden betegségnek megvan a maga neve és saját külön istene. (Nálunk megvan a neve és saját külön specialistája.) Ha az ember ezeket kielégíti, akkor meggyógyul. (Nálunk is.) Az orvosnak roppant sokféle gyógyszert kell preskribálnia, hogy jó orvosnak tar-

A ZI-KA-VEJ-I LELENCZHÁZ.

tassék (éppen mint nálunk) és rendeleteit a legszigorúbban betartják (nálunk nem valami roppantul). A gyógymód abban áll, hogy az illető istennek külön oltárt emelnek a házban a betegség tartamára; az ilyen istennek a tettleges bántalmazása kólikát von maga után büntetésül.

Istennője csak a himlőnek van; ennélfogva évenkint sok ezer meg ezer ember esik áldozatául. (Fu-csou, Hu-nan és Fu-kien tarto-

mányban talán minden második ember himlőhelyes!) Ámbár a himlőoltást mintegy 1200 évvel előbb ismerték mint mi, most is csak igen kevés helyen, főképpen az előkelőbbek közt van szokásban. Az oltás nem a karra történik, hanem az orr nyálkhártyájára. Tessék már most egy ilyen lapos orrot elképzelni két héttel az oltás után!

APÁCZÁK ÉS KHINAI LELENCZEK.

Egyik igen gyakran alkalmazott gyógymód abban áll, hogy a nyak bőrét addig gyűrik, nyomkodják és gyömöszölik, míg az ember belekékül.

Bonczolást nem végeznek sohasem. Az ütér és visszér közötti különbségről fogalmuk sincsen, ideg és ín szerintük egy és ugyanaz.

Anatomia: a légcső egyenesen a szívbe vezet. A tüdőnek a végbél a folytatása és arra szolgál, hogy a tüdőkből elvezesse a — rossz levegőt. Öröm és gyönyör a gyomorban székel. Ezért van, hogy a szerelmes levente erősen ütögeti szerelmi vallomás

közben a gyomrát és megesküszik a „gyomra mélyéből“ jövő forró érzelmekre.

A szív a test „fejedelme“; ebben fészkel az ész és értelem. A lélek azonban az agyban fészkel és a gerinczagy meg a bárzsing által összeköttetésben áll a májjal, a melynek hét lapja van. Az orr az agyból levezeti a rossz nedveket.

LEÁNY-ISKOLA.

A férfierő és bátorság az epehólyagból ered, a szerelemnek azonban a vese az okozója (a plátóinak is!). A medencze, a koponya, az alszár meg az alkar egyetlen csontból állanak. (Mennyi előny a szigorlaton!)

Szülészet és nőgyógyászat a csírájában van még; fogalmuk sincs róla.

A pulzus nagy szerepet játszik a diagnózisban. Ebből még a meg nem született gyermek nemét is ki lehet találni. (Tudniillik vagy fiú vagy leány.)

A sebészet igen alacsony fokon áll. A minő szakavatottsággal tudják az élő embert felspékelni, nyársalni, karóba húzni, éppen olyan gyámoltalanok a sebészeti műtevésben, mely legfeljebb foghúzásra, rándulások és ficzamok helyreállítására szorítkozik.

Ellenben magas fokon áll a szemészet. Ebben t. i. egy mindenkor segítő — azaz hogy mindenkor alkalmazott általános gyógyszerük van. A „doktor úr“ ugyanis kettévág egy eleven tyúkot, oly módon, hogy a belek sértetlenül maradnak. Azt a felet, a melyek-

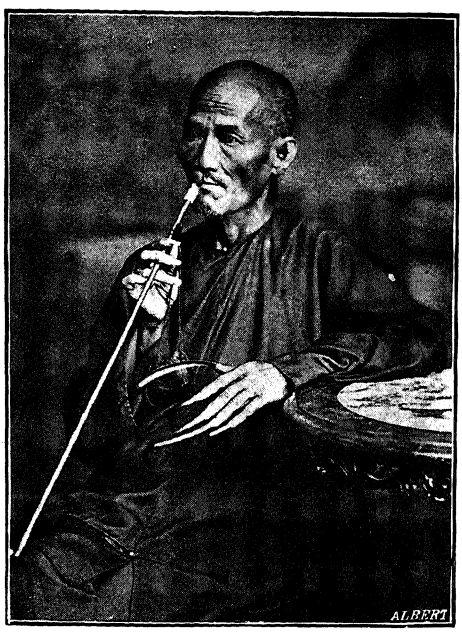

KHINAI KOLLEGA.

ben a belek maradtak, a beteg fejére helyezik, úgy hogy a lelógó belek befödik a beteg szemet.

Az agy anatomiájával és fiziologiájával — még ma is — ellenséges lábon állanak. Egy misszionárius beszéli, hogy egy alkalommal vándorútján a társa leesett a lóról és eszméletlenül fekve maradt a földön. Elhívtak hozzá egy közelben lakó orvost, a ki rögtön felismerte a bajt. Agyrázkódást konstatált. Erre elővett egy hosszú zsineget és erősen körülszorította vele a beteg koponyáját.

Azután elővett egy kis fakalapácsot és elkezdte vele köröskörül döngetni a megszorított koponyát, mint a hogy a kádárok szokták a pántot fölverni a hordóra. „Helyre akarta ütni az elrándult agyat.“

Magától értetődik, hogy a már majdnem magához tért szegény misszionárius most már igazán agyrázkódást szenvedett.

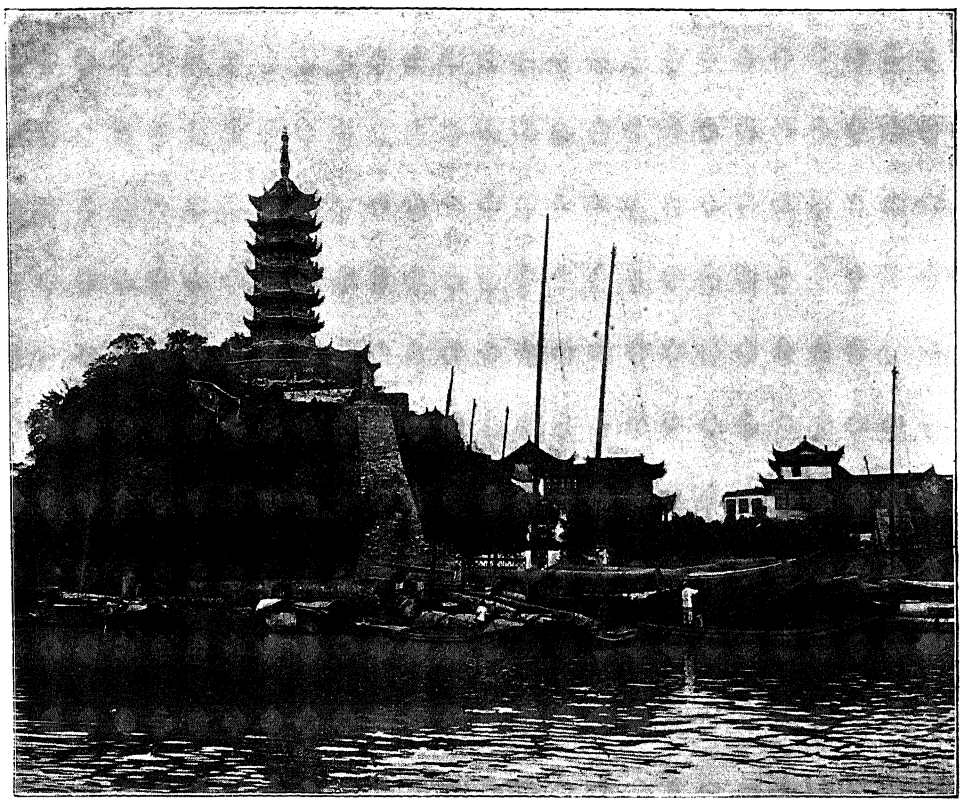

PAGODA CSÍN-KIANGBAN, A JANG-CZE-KIANG PARTJÁN.

Érdekes, hogy ennyi ferde felfogás közt mennyire helyes véleményük van a láz elméletéről. Tudniillik a lázas betegen sohasem vágnak eret, holott máskor rögtön köpülyöznek és eret vágnak. A khinai medika ugyanis ezt mondja indokolásul: „Láznál eret vágni ostoba dolog, mert a láz olyan, mint a forró fazék; nem a fazékból kell vizet kivenni, hanem a tűztől kell elvenni“.

Az orvosi tudományok iskolában való tanitásáról szó sem volt abban az időben, a mikor mi Khinában jártunk. Csak Vei-hai-

Vejban volt egy kollégium-féle intézet, a melyben amerikai orvosok oktattak ki évenkint néhány orvost a khinai hadi tengerészet modern hajói számára.*

*

Néhány millióra rúg Khinában azoknak a száma, a kik helyszűke miatt le vannak szorítva a szárazföldről, arról az óriási területről, a mely nagyságra vetekedik Európával. Ennek következtében a temérdek csatornán meg a hatalmas folyóvizeken, sámpánokon és dzsunkákon laknak. A három főfolyó, tudniillik a Jang-cze-Kiang, a Min-ho és a Pej-ho, továbbá a főcsatornák a városok közelében el vannak lepve a vizi járóművektől.

Legfeltünőbb a sámpánok és dzsunkák száma Nan-king, Kiu-Kiang és Fu-csau-fu városok közelében. Ez utóbbit, tekintettel a temérdek vizi-lakókra, így is nevezik: Sámpán-város.

Mintegy két mértföldnyi hosszúságban lepik el a Min-ho mindkét partját a sámpánok és kisebb dzsunkák; mintegy tizes sorokban feküsznek egymás mellett, olyan sűrűn, hogy a különben széles folyóból alig marad egy keskeny vízszalag szabadon a közlekedésre. Hozzávetőleg számítva mintegy százötvenezerre lehet tenni a fu-csou-fui sámpánok lakosainak számát, a városban lakókat pedig mintegy kétszázezerre.

Minő lakosok, minő város és minő élet!

A Fu-csou tartománybeli khinaiak különben is a legkevésbbé rokonszenves külsejűek közé tartoznak; a fu-csou-fui nők határozottan azok közé tartoznak, a kiket a legjobb indulattal sem mondhattunk volna előnyös külsejűeknek. Milyenek már most a vizen lakók, a kik a lakosság legszegényebbjeit — a khinai társadalmi viszonyok szerint tehát egyszersmind a lakosság legalsóbb rétegeit alkotják. (Bizony, a mi viszonyaink és fogalmaink szerint is.)

* Arról a haladásról, a mely napjainkban mutatkozik az orvostudomány terén, valamint a többi más téren is, bőven fogunk megemlékezni, a mikor a „modern Khináról“ lesz szó.

Nappal, a míg a férfiak künn dolgoznak a városban vagy a mezőn, addig az asszonyok lármája és a rakonczátlan gyerekhad visongatása némileg még tűrhető. Naplementekor azonban, a mikor a férfiak hazatérnek a munkából, akkor kezdődik itt az igazi élet.

Egynéhányszor néztem végig ezt a jelenetet a hídról, mely a Min-hon átépítve Fu-csou-fu két partját köti össze és a mely alatt legsűrűbben horgonyoznak a sámpánok.

Mintha óriási hangyabolyt zavartak volna meg, olyan nyüzsgés és sürgés-forgás támad egyszerre. A nagyobbára félig meztelen, a többiben pedig rongyos és piszkos, de máskülönben hatalmas vállú alakok ide-oda ugrálnak sámpánról-sámpánra, a saját fészkük felé tartva. A belső sorokban lehorgonyzott sámpánok lakóinak természetesen végig kell ugrálniok a külső — a partok közelében fekvő — sámpánokon. Talán már évek óta használja az illető napról napra ugyanazt az utat, ugyanazon csónakokon haladva keresztül és mégis olyan ordítozással fogadják az idegen csónakok lakói, mintha valamely gyűlölt idegen vagy ellenség tört volna be hozzájuk.

A családi életnek számos részlete a sámpán néhány négyzetméternyi területén történik, a nyilvánosság előtt. Táplálkozás, családi perpatvar, születés, meghalás s minden, a mi a családi élet legbensőbb részletei közé kellene hogy tartozzék, az a legnyilvánosabban történik.

Ugyancsak a vizen lakóknál látszik legszembetünőbben, hogy mily csekély értékű a nő, a leány, mint családtag és társadalmi lény. Míg a fiúgyermek a szegényes viszonyoktól kitelhetően féligmeddig mégis fel van valahogy öltöztetve és a szülőkkel osztozik a táplálékban, addig a leánygyermek a fiú eltépett, mocskos rongyaiban jár és csak az ételhulladékokat kapja táplálékul. A fiúgyermeknek nagy disznóhólyag vagy könnyű fából készített tönk van a nyakára vagy a mellére kötve, abból a czélból, hogy biztosan kimenthessék, ha a drága csemete a vízbe esik. A leány pedig hosszú — zsineggel van odakötve az árbocz tövéhez vagy az evezőket tartó csaphoz. Ha belepotyog a vízbe, meg sem szüntetik az evezést, hanem a zsinegnél fogva ránczigálják vissza, mint valami potykát.

És mindezek ellenére, nincs a földgömbön nemzet vagy népfaj, a melyben a családi érzék, az összetartás és együvé tartozás erősebben és olyan nagy mértékben lenne kifejlődve, mint a khinaiak közt.

Csak az a kár, hogy ennek az erényüknek is annyi az árnyékoldala, mint sok más erényüknek és szép tulajdonságuknak. Például: a khinaiaknál szorgalmasabb, józanabb, mértékletesebb, higgadtabb és iparkodóbb nemzet nincs. De a szorgalmuk, mértékletességük és a többi erényük olyan erősen magán hordja a mi fogalmainktól és a mi szokásainktól lényegesen eltérő és nekünk megfoghatatlan khinai jelleget, hogy szorgalmuknak a czélját, mértékletességüknek a lényegét és a többit is, mi csunyának, kellemetlennek és a mi felfogásunkkal teljesen ellenkezőnek tartjuk.

A tudósaik és bölcseik évezredeken át hangyaszorgalommal dolgoznak a „nemzeti tudomány és műveltség“ fejlesztésén. És mire használják ezt a tudományt? Talán a nemzetgazdaságtan fejlesztésére vagy a jogi és orvosi tudományok humánus alkalmazására vagy pedig az emberi ideálokat némileg megvalósító törekvések elősegítésére? Hát nagyon kis részben erre is, de még inkább filologiai tanulmányokra, a klasszikusok minden betűjének köteteken át való értelmezésére. A természet-tudományokkal való foglalkozás egyáltalában nem méltó a tisztult gondolkozású, a valóságos világból magasan kiemelkedett bölcshöz.

Családi érzékük annyira kifejlett, hogy még a dédunoka is köteles napjában többször imádkozni és áldozni elhalt őse emlékeért. De miben áll már most ez az áldozás? Talán valamely értékes tárgynak az elégetésében vagy szétrombolásában, a mint az a kulturának alsó fokán álló népfajoknál szokás? Nem. A khinai közrend áldozata abban áll, hogy hamisított papirpénzt, a réz „cash“-nek — a melyből öt darabnak értéke öt fillér — otrombán készített papirutánzatát égeti el a családi oltáron. Sang-haiból száz meg száz dzsunka jár szerte a khinai partokon, a melyeknek a rakománya „áldozatra“ szánt cash-hamisítványokból áll.

Lássuk tovább a „családi-érzéket“. A San Franciscóban, Callaóban vagy a Chincha-szigeteken nélkülözések között élő khinai évtize-

(Eredeti khinai rajz.)

GYÁSZMENET.

dek után is hazatér, hogy életének utolsó éveit vagy legalább utolsó napjait otthon töltse el, a „Központi Birodalom“ imádott földjén, a családja körében. A hazájától néhány ezer mértföld távolságban elhalt kuli, a kinek az élete a nehéz munka, küzdelmes nélkülözés és a megvetés lánczolatából állott, igyekszik legalább akkorra kis tőkécskét hátrahagyni, hogy holttestét hazaszállíthassák az imádott haza földjére.

HALOTTAS KOCSI.

Sőt mi több: a lefejezésre vagy más halálra elítélteket összegyűjtik egy közös rekeszbe, egy csak összetákolt deszkabódéba, a hol együtt vannak az őszig vagy tavaszig, a mikor aztán egyszerre végzik ki őket. (Kiu-Kiangban mintegy negyven ilyen kivégzésre elítéltet láttunk egybegyűjtve.) A halálra ítéltek alig állnak őrizet alatt és mégsem szökik meg közülök egy sem. Miért? Mert az illető jól tudja, hogy szökése esetében helyette a családját fogdosák össze és végzik ki helyette. Az elítélt tehát marad és várja az őszt.

Szorgalmuk, iparuk, munkálkodásuk páratlan, mintaszerű. Ezer

évvel előbb tudtak írni, mint mi; a lőport sok száz évvel előttünk ismerték és alkalmazták; nálunk még ős vadonok borították földjeinket és jelenlegi városaink helyét, a midőn náluk már virágzott a földművelés, ipar, kereskedelem és közlekedés. Midőn Columbus

KHINAI FAGALLÉR.

fölfedezte Amerikát, a ki tehát az első volt, a ki átvitorlázott az Oceánon, akkor a khinai dzsunkák már évszázadok óta ismert utakon barangoltak a Csendes-oceán partjain. Szóval: erejük, hatalmuk, ismereteik, társadalmi intézményeik sokkal előbb, évezredekkel előbb megvoltak, mint nekünk.

És hol vannak most, minők a társadalmi intézményeik?

1880 körül építették meg az angol befolyás kezdeményezésére az első vasutat Sang-haitól Vuzungig. Az építkezésnél alkalmazott munkások óriási munkadíjakat kaptak, csakhogy kedvet adjanak nekik az „ördögi" munkához és hogy megtűrjék az építkezést.

A PLETYKASÁG KÖVETKEZMÉNYE.

A mint az első vonat végig robogott a néhány kilométernyi úton, a fellázított csőcselék szétrombolta a „Jang-kuo-cze"-k gyűlölt alkotmányát. Khinában abban az időben gondolni sem akartak — s nem is mertek — a vasutakra. Az óriási birodalomnak azon időbeli vasuti hálózata abból a rövid vonalból állott, a mely Kai-pingtól Tien-czin-en keresztül Tung-csau-ig, Peking közeléig vezetett.*

* Ma, 1907-ben, az előbbihez hasonlítva már jókora kiterjedésű a vasuti hálózat. A Szibiria felől jövő vasút Port Arthuri ága In-kunál ágazik el Khina felé, lejön Takuig a Pey-ho torkolatánál, innen folytatódik Tien-czinen keresztül Pekingig, a honnan tovább vezet Han-kauig. Ugyanezen időben már tervben van a vasút kiépítése Peking—Sang-hai között, valamint az összeköttetés Han-kau—Kanton és Kanton—Shan-ghai között.

A kik ezerötszáz évvel ezelőtt már ezer mértföldre merészeltek neki menni az Oceánnak, ugyanaz a nemzet még ma is ugyanazon otromba járóművekkel jár a tengeren, a minőkkel járt ezerötszáz évvel ezelőtt. Néhány modern pánczélos hajójuk kivételével, a melyek közül néhány, mint például a „Cseng-Yuen", „Jang-Vey", „Csen-Tien" stb., vetekedhetik bármelyik európai állam hadi tengerészetének hadi hajóival, — de hadi tengerészetük nagyobb része az ősrégi alakú dzsunkákból áll.

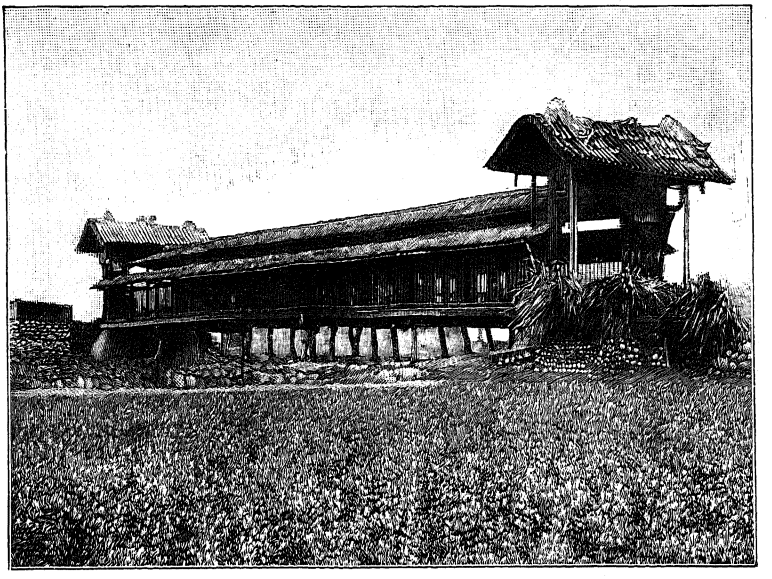

HÍD A CSATORNÁN.

Nincs az az iparos, kereskedő, kuli vagy koldus, a ki ne tartoznék valamely egyesületbe vagy czéhbe. A mi nálunk csak utópia, tudniillik a bármely társadalmi osztályhoz tartozó egyénről való gondoskodás és segélynyujtás, az Khinában már évezredek óta szabályozva és rendezve van. Azért mégis megesik, hogy ha például a Jang-cze-Kiang vagy a Min-Ho kiárad, vagy a rizsbe beütött az üszög, a teát megcsipte a dér, hát hat-nyolcz millió ember pusztul el éhen az elemi csapás sujtása alatt. Éppen ott tartózkodásunk alkalmával Sang-haiban kiütött a cholera. Rövid három hét lefolyása alatt nem kevesebb, mint harminczháromezer ember pusztult el a ragályban.

Hasonló ellentéteket látunk a harczászat terén is. A lőport és lőfegyvert egy évezreddel előbb ismerték, mintsem Schwarz Bertold arról álmodott. És miben áll jelenleg is harczászatuk egyik fegyvere? Abban, hogy katonáik által összegyűjtetnek ezer meg ezer kígyót, gyíkot és mérges rovart. Ezekkel megtöltenek emberfej-nagyságú cserépgömböket, a melyeket röppentyűk segélyével átdobnak az ellenség területére vagy az ellenséges hajó fedélzetére. A széttörött cserépedényből ezrivel fut szerte-széjjel a sok mérges harapású és csípésű bestia; felmásznak az emberre és beleharapják magukat a bőrébe. Tessék már most ezek ellen harczolni. A mérges állatok által keletkezett esze-veszett zűr-zavar fokozódik azáltal, hogy ezekkel a gömbökkel egyidejűleg irtóztató bűzt és fojtó füstöt elárasztó anyagokkal megtöltött gömböket röpítenek át az ellenséges területre. (A franczia tonkingi haború alatt ezt az eljárást sok esetben alkalmazták.)*

Ágyúik és lőfegyvereik nagyobb része régi divatú és a mai lőfegyverekkel semmi összhangban nem állanak. Még 1906-ban, a japániak ellen vívott háború után és a boxer-mozgalom után, még láttam Pekingben katonákat olyan puskákkal felvonulni, a minőkkel mi a törökök ellen harczoltunk, és olyan „kézi“ fegyvereket, a melyeknek szállítására és kezelésére két-három emberre van szükség.

* Igaz, hogy a lidit-bombák meg a dum-dum golyók sem valami nagyon humánus találmányok, de a kígyókkal meg skorpiókkal töltött cserép-gömbök határozottan — nagyon eredetiek.

(Eredeti khinai rajz.)

VÁR OSTROMLÁSA.

TIZENEGYEDIK FEJEZET.

NAN-KINGBAN.

A korvettánkról adott huszonegy ágyúlövés mennydörögve zúgott vissza Nan-king városának hatalmas szürke falairól. A főárboczon lengő khinai lobogót (a veres napot elnyelni akaró zöld sárkány, sárga mezőben) még jóformán be sem vonták az utolsó lövés után, a mikor eldördültek a bástyákon is az első lövések, a melyekkel az etiquettre nagy súlyt fektető khinaiak a mi territoriális üdvözlésünket viszonozták. Hogy huszonegy lövés helyett huszonhetet adtak vissza, az ugyan nem felel meg a hadi tengerészeti etiquettnek, de tanúskodik a mellett, hogy Khinában nem sokat számít egy-két lövésnyi puskapor.

A hajónkat körülözönlő sámpánok és dzsunkák táborából kis hadi sámpán bontakozott ki, a mely néhány percz mulva hajónk alá ért. Mintegy tuczat katona, inas, szolga és kisebb rangú mandarin szállt belőle a fedélzetre. Az inasok egyike egy csomó veres papirt nyujtott át a parancsnoknak és khinai nyelven, a melyet sang-hai-i főkonzulunk tolmácsolt, bejelentette a parti erőd parancsnokának küszöbön álló látogatását, a ki egyelőre névjegyét küldi.

Néhány perczczel később, a teljes lobogó-díszben pompázó hadi dzsunkán, megérkezett a tábornok nagyszámú kiséretével.

Csin-csin balra és csin-csin jobbra. Valamennyien a mellükre emelt öklüket rázogatják, hajlonganak balra és jobbra; kezet szorítanak ugyanegy személylyel négyszer-ötször; újabb hajlongások,

még néhány csin-csin és ökölrázogatás. Valamennyinek az ajkán nyájas mosoly, a legyezők pedig perczre sem szünetelnek.

Végre Ma-Seng-Jün tábornok — az erődparancsnok — és kiséretéből az előkelőbb mandarinok lemennek a parancsnoki lakásba, a kiséret többi része pedig, a katonák, tisztek, névjegy-hordók, pipatartók és az izzadságtörlő kendőket vivő szolgák, fennmaradnak a fedélzeten, a hol nagy otthonossággal végignézegettek és végigtapogattak minden ott levő tárgyat. Végigsimogatták az ágyúkat; belebámultak a csillogó ágyúcsőbe és nagyokat nevettek, ha a cső másik végén véletlenül megpillantották valamely czopfos atyafinak a vigyorgó ábrázatját. Kíváncsian tekintettek le a tiszti carréba, meg-meghúzgálták a vitorlaköteleket, megtapogatták a matrózok zubbonyát, a tájolókat és harangot; egy-kettő félő kíváncsisággal próbálta meg, hogy azokon a lépcsőkön csakugyan le lehet-e menni? De a harmadik lépcsőn túl egy se merészkedett . . . Hjah, nem lehet tudni, mi van odalenn.

A TAOTÁJ KISÉRETÉBŐL.

Ez alatt Ma-Seng-Jün úr elmondotta parancsnokunknak, hogy „Ő fensége, Cseng-Kuo-Csiuen (az európai udvarokban ismert Cseng marquis nagybátyja) Nan-king alkirálya, legszivélyesebb üdvözleteit küldi a Nan-king falai alatt horgonyzó hadi hajónak a távoli testvérországból (Magyarország-Ausztria) és legmélyebb sajnálatát fejezi ki, hogy súlyos betegsége következtében a velünk való érintkezés gyönyöreit kénytelen átruházni az ő hű hivatalnokára, Lien-Czo-Cseng ő excellenciájára, a ki mint nan-kingi taotáj, a jang-cze-kiangi hajóraj és a balparti erődök parancsnoka, minden tekintetben parancsnokunknak és tisztikarának rendelkezésére áll.“ Egyszersmind megállapították a programmot is, a mely bőven elég volt néhány napi itt időzésünk kitöltésére.

Nan-kingi tartózkodásunk előtt harminczöt napot töltöttünk a Jang-cze-kiangon, Khinának leghatalmasabb folyóján, a mely kisebb

ugyan az Amazonasnál, de vetekedik a Mississippivel. A Jang-cze-kiangon való tartózkodásunk alatt a folyó kiáradásának a legmagasabb fokát érte el. A különben is széles folyó egyes helyeken a nyílt tengerhez hasonlított, amennyiben helyenkint a partok egyike sem volt látható. A hatszáz t. mértföldnél hosszabb út, fel a rohanó áramlású folyamon, rendkívüli nehézségekkel járt. Nappal majd levert bennünket a tikkasztó, rettenetes forróság, a melyhez képest a Veres-tenger hősége enyhülésként jutott eszünkbe. Éjjel pedig a mérges szúnyogok miriádja, a sáskák zizegő csoportja és ismeretlen rovarok meg bogarak csúszó-mászó serege kínozta agyon az embert.

A Jang-cze-kianghoz kötött várakozásunkban némileg csalódtunk. Gyönyörű vidékek és festői látványosság a folyamnak ezen a részén — tudniillik Sang-hai és Han-kou között — csak ritkán fordultak elő. A meddig a szem ellátott, mindenütt csak a Jang-cze-Kiang mocskos vizének rohamos, ragadó árja volt látható. A vizen túl egyhangú rizsföldek, teabokrokkal borított lankás halmok; itt-ott egynéhány száz vityillóból és sárkunyhóból álló falu a békanyálas tó körül; helyenkint karcsú pagodák, rendesen valamely kisebb halom tetején. Mindenütt azonban unalom, csend és egyhangúság. Az érintett parti városok, mint például Csing-kiang-fu, Vu-hu, Kiu-kiang-fu, Han-kou, Han-jang és Vu-csang, a melyek mindegyikében hajónk néhány napig feküdt horgonyon, kevés változatosságot nyujtottak. Valamennyi város el volt öntve az árvíztől; a közlekedés helyenkint az utczákon is csak sámpánokkal volt lehetséges. Akárhányszor valamely kulinak a széles válla segített a bajon.

A partmenti városok nagyon hasonlítanak egymáshoz és sok tekintetben alig tehettünk közöttük különbséget, tekintettel ott tartózkodásunk rövid idejére. Így például Csin-kiang utczái éppen olyan szennyesek és bűzösek, mint a hogy Kiu-kiang és Vu-hu rendkívül szűk utczái tömve vannak a hadonászva kiabáló, félig meztelen czopfosokkal, kutyákkal, disznókkal és szamarakkal. A különbség legfeljebb abban áll, hogy az egyik szennyesebb, mint a másik, a szerint, a mint az egyiknek százezer, a másiknak pedig százötvenezer lakosa van.

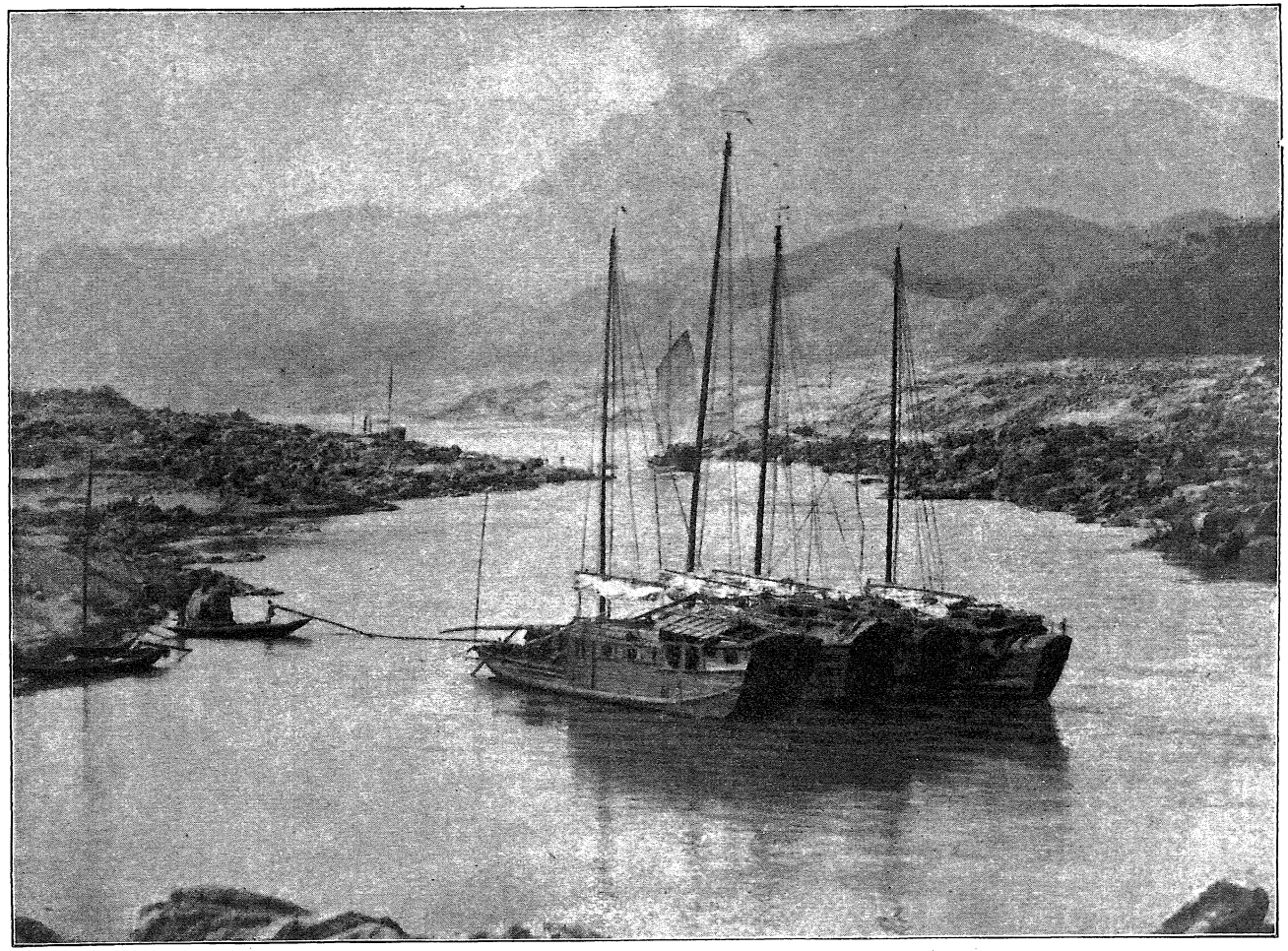

RÉSZLET A JANG-CZE-KIANG PARTVIDÉKÉBŐL. (ALACSONY VÍZÁLLÁS ALKALMÁVAL.)

Nagy érdeklődéssel és kíváncsisággal vártuk Nan-king elérését, a mely város, eltekintve rendkívüli érdekességétől, nekünk azért is fontos volt, mert vele a jang-cze-kiangi missiónk véget ért. Nankingot ugyanis nem felfelé menet érintettük, hanem akkor, mikor Han-kouból, a jang-cze-kiangi kirándulásunk végállomásából, visszafordultunk Sang-haiba. Ezen az utunkon Sang-hai előtt Nan-king volt az utolsó állomás. Ezért örvendtünk tehát olyan nagyon Nankingnak. Miután azonban ilyen nem remélt szivélyes fogadtatásban

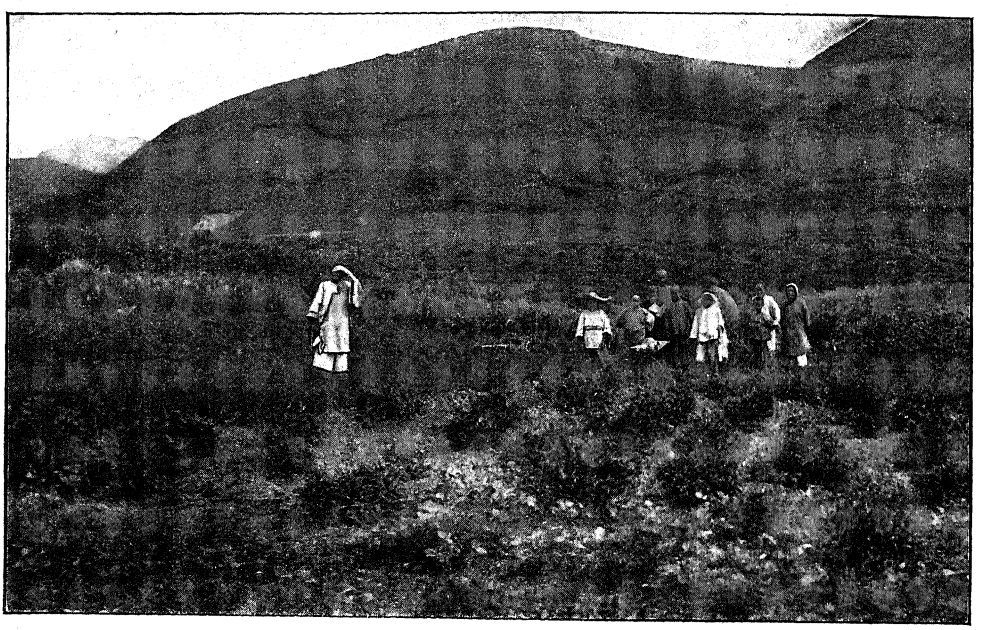

TEA-FÖLDEK. (SZÜRETELÉS.)

részesültünk, kettőzött örömmel néztünk a Nan-kingban töltendő napok elé.

Másnap reggel már a kora hajnali órákban szálltunk partra, a hol készen állott számunkra mintegy tíz-tizenkét palankin és öszvér, egy szakasz gyalogságból és néhány lovas tisztből álló díszőrség fedezete alatt. Tolmácsképpen és kalauznak két fiatal mandarin volt kirendelve, mister Vuh-zing, a ki nyolcz évet töltött Észak-Amerikában és monsieur Sej-jun, a ki viszont Párisban tartózkodott hosszabb ideig. Mindkét gentlemen rendkívül szives és nyájas volt,

a mi különben egész Khinában a művelt osztály legfőbb és legjellemzőbb tulajdonsága. Különösen mr. Vuh-zing általánosan kedvelt egyéniséggé vált a legrövidebb idő alatt.

Ágyúlövések és a palankint hordó kulik meg a körülálló csőcselék nagy tömegének kiabálása és hadonászása, meg a tisztek és katonaság rendet csináló szitkozódása között indult meg a hosszú menet a folyótól mintegy másfélórányira fekvő Nan-kingba.

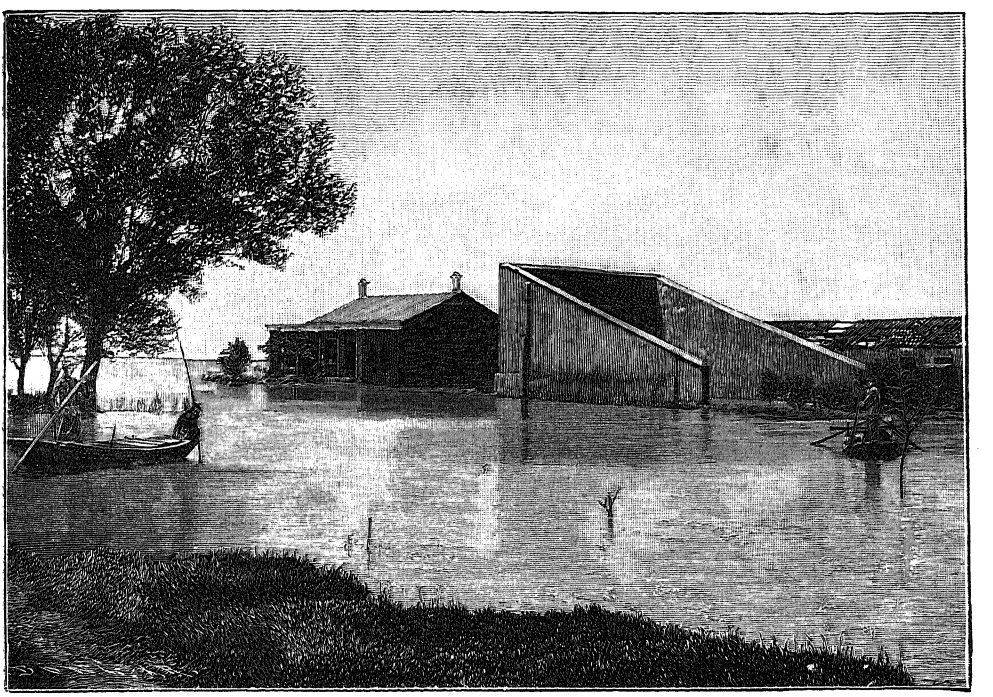

RÉSZLET A KIÁRADT JANG-CZE-KIANGBÓL.

Órák hosszáig ülni a palankinban nem olyan könnyű dolog, a mint azt az ember gondolja. Először is azért, mert nagyon csendesen, mondhatni mozdulatlanul kell benne ülni, miután a legkisebb fészkelődésnél a palankin elveszti az egyensúlyt és a következő perczben az ember a földön fekszik. Továbbá azért, mert a hosszú bambuszrudak, a melyeken a palankin fekszik, a kulik apró, de nagyon gyors lépéseinek következtében folytonos rezgésben vannak és ennek következtében a palankin is; a bennülő pedig már az első negyedórában úgy érzi magát, mintha a nyílt tengeren himbáló hajón lenne.

Megtörténik akárhányszor, hogy a kik először ülnek palankinban, valóságos tengeri betegségen mennek keresztül. (Tengerész emberrel persze ilyesmi meg nem történik.)

Bámulatos az az erő és kitartás, a melyet a kulik kifejtenek. Némely napon hat-nyolcz órán át hordottak bennünket nagyon rövid

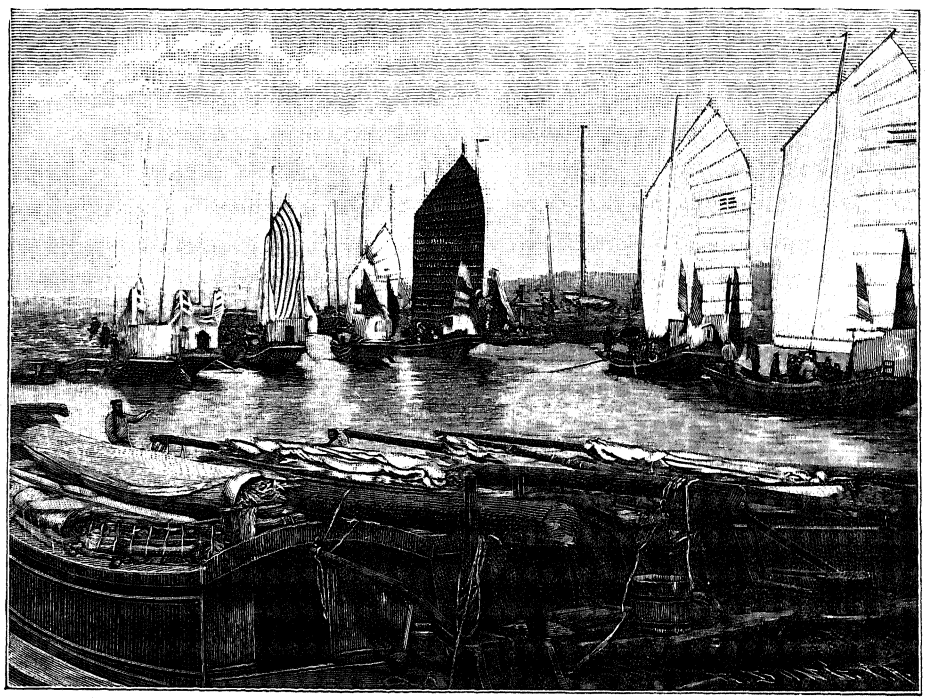

PARTI RÉSZLET KIU-KIANGBAN.

pihenéssel a tikkasztó forróságban. Meztelen vállaikon ujjnyi vastag a bőr, a melyet feltört a teherhordó rúd, mint az ökör nyakát a járom. A perzselő forróságban is csupán derékkötőből áll az öltözetük; kalap helyett ócska legyezőt kötnek a szemük elé, a melyet a varkocsukkal kötnek a homlokukhoz. Két-három órán keresztül pihenés nélkül haladnak a teherrel és azzal könnyítenek magukon, hogy egyhangú „holá-huh“ — „hija-hóh“ kiabálással biztatják egymást.

Egy óráig tartó út után, a mely többnyire árnyas lombok között vezetett, elértük a város falát, helyesebben ennek egy magas halmon

fekvő délnyugati kapuját. A harminczhárom mértföldnyi hosszú fal, meglehetősen megmaradt eredeti állapotában.

A mikor a kapu hűs árnyékába értünk, pihenőt tartottunk meg szemlét az érdekes kilátást nyujtó város felett. Az alattunk elterülő mély völgyben fekvő város sajátságos benyomást tett reánk. Belát-hatatlan távolságra terültek el a mértföldnyi hosszú házsorok. A czikornyás fedelű földszintes házak olyan sűrű tömegben állanak, hogy nem lehet megkülönböztetni egyiket a másiktól. A sűrű házsorokat éppen olyan sűrű lombozatú erdőség váltja fel; közbe-közbe

LAKODALMASOK FELVONULÁSA.

bivaly- és disznócsordáktól ellepett széles tavak és mocsarak. A lombozatból kiemelkedő halmokon karcsú pagodák, felfelé kunkorodó czikornyákkal. A város túlsó oldalán, ott, a hol egykoron a Taj-ping-lázadás előtt a híres porczellán-torony állott, most a hadi arzenális magas kürtőiből fekete füst száll fel. Balra ettől az amerikai protestáns misszionárusok palotaszerű klastroma emelkedik ki fehér falaival a sűrű lomb közül. Ettől kissé távolabb a katholikus missio szerény kis temploma, a honnan sajátságos hangulatot keltően hangzik át ebben a teljesen idegenszerű környezetben a kis harang csengése. Köröskörül a mogorva szürke fal, hatalmas bástyáival

és kupolás tornyaival; a háttérben a felhőkig érő kopár hegycsúcsok. Az egész képen pedig nyomasztó csend terül el.

A kapu eközben élénk sürgés-forgásnak volt a színtere. Élelmet áruló vándor férfikofák, a társaságból kitaszított eltorzított külsejű bélpoklosok, csúnya látványt mutató vak koldusok, elítélt bűnösök,

POGÁCSA-KERESKEDŐ.

nyakukon a két méter széles fagallérral, pihenő kulik a legkülönbözőbb teherrel, mint például vizes dézsákkal, rizszsel, stb., teljesen szokatlan, csodálatosan eredeti csoportokat alkottak.

A pihenésre szánt időt a díszőrség meg a kulik felhasználták a reggelizésre. Khinának minden városában és minden városának minden utczájában egymást érik a laczikonyhák. A hol tíz-tizenöt munkás dolgozik, ott minden bizonynyal feltalálható a vándor laczikonyha is, a melyben kifürkészhetlen minőségű ételeket árulnak, a mi felfogásunk szerint hihetetlen olcsó árakon.

Valamennyi étel, a melyeket különben nagy választékban és többnyire apró kis csészékben árulnak, nyúlós, ragadós, nyálkás és rendkívül olcsó. A mi kuliaink és katonáink reggelije nagy csésze teából, éppen ilyen nagy csésze rizsből, meg nagy tányér nem tudom miből állott; ehhez szíttak egy nardzsiléhszerű sárgaréz-

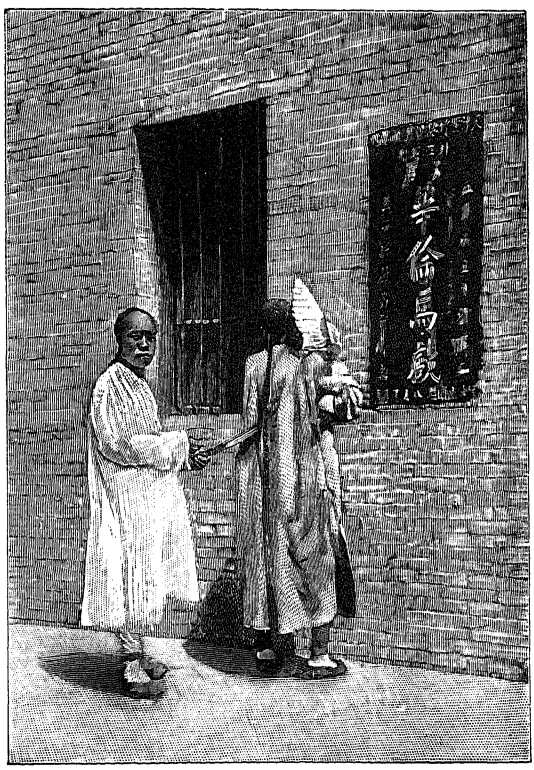

AZ IDEGENEK ELLEN BÚJTOGATÓ PROKLAMÁCZIÓ ELŐTT.

pipából öt-hat szippantást és fizettek érte négy casht (kes), azaz kilencz tized fillért! Ámbár a khinai munkás napjában kétszer eszik, mégpedig igen sokat, még sem költ napjában többet húsz cashnél, a mi pénzünk szerint nyolcz fillért.

Néhány tuczat „ahoó és éhaa“ és ismét a palankinokban vagyunk. — Csakhamar nagy közönség csoportosul körülöttünk. Bámulnak bennünket és nevetnek rajtunk, de nem az idegent nem ismerő vad nép naiv kiváncsiságával, hanem a mi sápadt arczunkat, varkocs nélküli fejünket és furcsa öltözetünket kigúnyoló és lenéző

khinai csőcselék durva türelmetlenségével. Nem respektálták a mi katonai díszőrségünket sem; odatolakodtak a palankinunk közelébe, bebámultak a sűrű rácsozaton és röhögve kiáltottak be különböző gúnyszavakat; leggyakrabban: „jang-kou-cze“ (fehér-arczú ördög) volt látható, a mely valószinűleg a legszokottabb gúnyszó.

A parancsnokunk két hajóstiszt és két tolmács kiséretében letért a taotáj palotájába vezető úton, mi többiek pedig a katholikus missziónáriusokat látogattuk meg. A misszionáriusoknál a Jang-cze-kiang többi állomásain is mindenütt a legelőzékenyebb fogadtatásban részesültünk, a kik szintén boldogak voltak, hogy küzdelemteljes munkában eltöltött évek után ismét európaiakat láthatnak. Nan-king-ban, sajnos, ezúttal csak egy misszionáriust találtunk otthon, miután a többiek ezen időben térítési működésben voltak a kormányzóság távoli részeiben.

A tanulságos társalgás között elköltött reggeli bevégeztével megjelent a parancsnok és kisérete. Társaságunk, a melyhez a franczia misszionárius is csatlakozott, megindult a híres Nan-king látnivalóinak megtekintésére. Az alkirályi kegy és a taotái hatalom sok olyan helyet nyitott meg számunkra, a hova előttünk kevés idegen lépett be.

A minő rakonczátlan, türelmetlen és visszataszító a köznépnek nagyobb része, éppen olyan mértékben előzékeny, nyájas és rendkívül udvarias a magasabb osztály. Nálunk ilyen figyelem és kiváló udvariasság csaknem ismeretlen. Akár katonai, akár polgári mandarinokkal érintkeztünk, mindig feltünt az egymás iránt kifejtett udvariasságuk és figyelmük.

Az első látogatás a Confucius templomnak szólt. A templom Confucius emlékének van szentelve és évenkint csak kétszer tartanak benne istentiszteletet, a császár által személyesen kiküldött főrangú mandarinok. A templom azért is érdekes, mert Khinának a legnagyobb pagodája.* A főépület körül — halomra emelt

* Később, a mikor Pekingben megismerkedünk a mai Khinával, Khina történetének és a khinai társadalmi életnek most nem érintett részleteivel, bővebben fogunk megemlékezni a vallási életről és ezekkel kapcsolatban a templomokról is.

piros porczellánfalú épület sárga fedéllel és zöld faragványokkal — a melléktemplomoknak drága porczellánfestményekkel diszített egész sorozata áll. A belső berendezés nagyon egyszerű. Az oltár hosszú és széles márványlap, a melyre Confucius neve óriási arany betűkkel van bevésve. Jobbra és balra ettől két leghíresebb tanítványának emléktáblái állanak. Az oltár előtt három különböző nagyságú márványasztal áll. A legkisebbikre teszik a virágáldozatokat, a másodikra

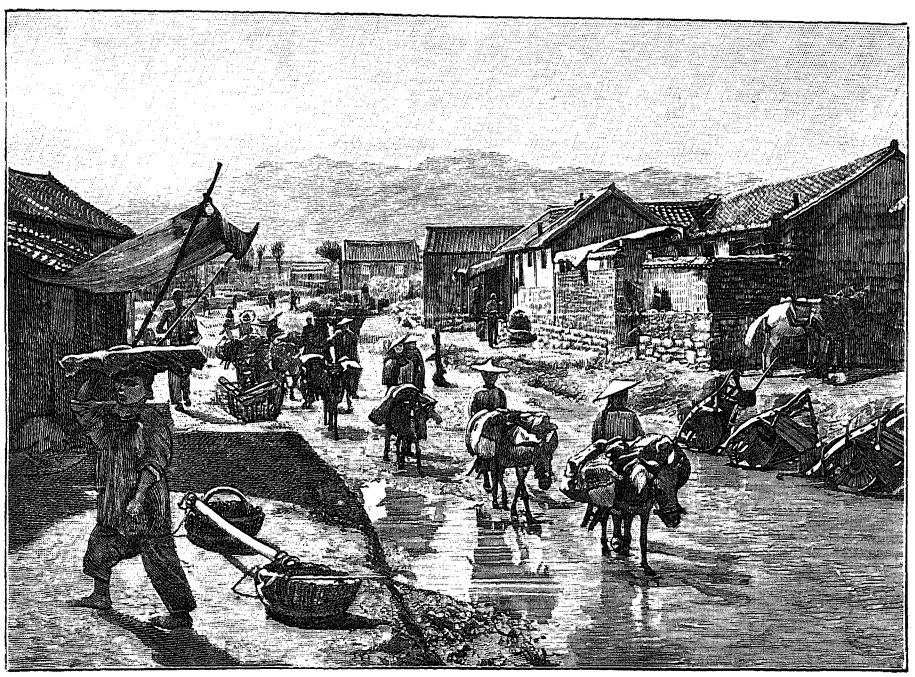

FALUSI UTCZA NAN-KING KÖZELÉBEN.

az élelmiszereket, a harmadikra pedig, kisebb fajtájú vágóhídra emlékeztető márványlapra, teszik a lemészárlásra szánt állatokat.

Nyelvét öltögető, kidülledt szemű vagy fogait vicsorgató bálványok vagy veresre mázolt torzképű istenek, a khinai templomok szokott alakjai, nincsenek ebben a templomban. A bejáratnál van a hires nagy harang és a még nagyobb gong. (Ezekhez hasonlót Pekingben is fogunk látni).

A franczia misszionárius által rögtönzött rövid előadásból tanult khinai filosopho-morális dogmán kívül itt még valamit tanultunk.

Azt, hogy a borravaló Khinában sem ismeretlen. Az igazság kedvéért azonban meg kell vallanunk, hogy egész Kelet-Ázsiában ez volt a legelső hely, a melyen az átkozott borravalót ismét eszünkbe juttatták. Egy khinai parázsszemű „liliomszál“ (a Confucius-templom cerberusának hitvese), a ki parányi lábacskáival tipegett utánunk, eltávozásunk alkalmával egészen meglepő erélyességgel követelte a „two dollar-t“.*

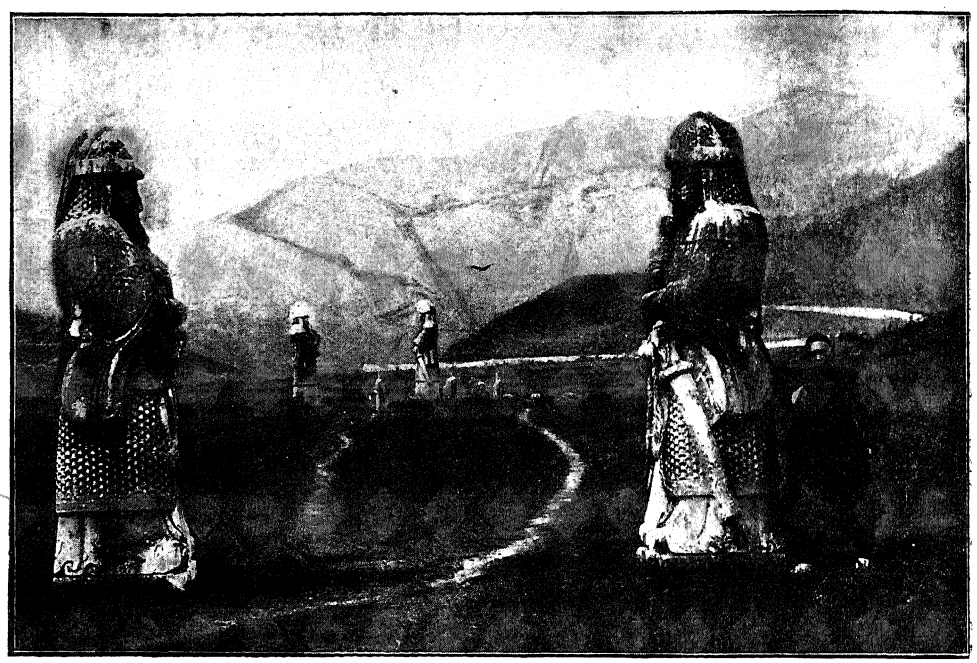

KHINAI CSÁSZÁROK EMLÉKSZOBRAI A CSÁSZÁRI SÍRBOLTOKNÁL.

Az eszmerokonság kedvéért a Confucius-templomból a Ming-sírokhoz, a XVII. században kihalt Ming-uralkodóház temetkezési helyére indultunk. A város falain messze kívül eső helyre vezető út a

* Khinának valamennyi templomában a legtolakodóbb módon rohanják meg az idegen látogatót a papok, főképpen pedig a példátlanul tolakodó fiatal papnövendékek, alamizsnáért. Nem emlékszem, hogy valahol láttam volna ehhez hasonló tolakodó követelést. A miért úgy megrohanják az embert, az tulajdonképpen nem „borravaló“, hanem jogosan követelt belépő díj. Miután azonban az idegen ezt nem tudja, erre senki nem figyelmezteti, a nyelvet pedig nem érti, a követelés pedig túlzottan energikus, azért kelt kellemetlen benyomást.

hadi arzenális közelében vezet és miután szives házigazdánk, a taotáj által kitűzött programmban ez is fel volt véve, betértünk oda.

Az egykori világhírű porczellán-torony helyére emelt épület már kívülről meglepi az idegent modern építési módjával, de még inkább a belső berendezésével. Mindent inkább képzeltünk ezen a helyen, csak azt nem, a mit valójában találtunk. A legmodernebb

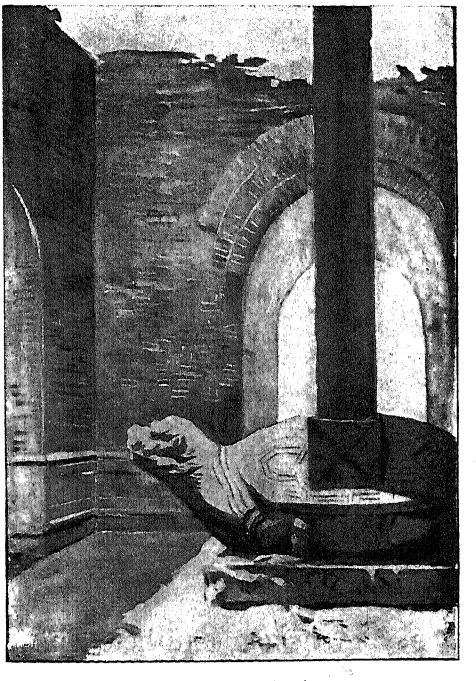

TEKNŐSBÉKA A „SZELLEMEK ÚTJÁN" NANKINGBAN.

szerkezettel épült zakatoló gépeket, víznyomással járó emelőgépeket, ezerkétszáz kilogramm súlyú gőzkalapácsot, Nan-kingban készült mitrailleusöket és vontcsövű ágyúkat; sőt mi több: Maximágyút; (a tölténytartó szíj természetesen nem jobbról balra, hanem balról jobbra húzódik); villanyvilágítást és távbeszélőt! Az egész arzenálisban nem volt egyetlen európai; igazgató, mérnök, hivatalnok és munkás, mind khinai. Amit — természetesen — mint a khinaiak érdemét sorolunk fel. Keletkezésekor europaiak voltak alkalmazva, de gyatra munkát végeztek; minden sín eltörött, minden ágyu

szétrepedt, hogy Belgiumból kelljen ezeket szállítani. Az idegen mérnökök ugyanis ráfogták, hogy khinai vasból nem lehet aczélt készíteni. (Azok után ítélve, hogy mennyit — lopnak, hát bátran — oroszoknak lehetne őket tartani.) A felszolgált tea és csemege szintén „hamisítatlan“ khinai volt.

A Ming-sírokhoz vezető út rendkívül fáradságos volt; nekünk is, meg a szegény palankint hordó páriáknak is. Kétórai időre voltunk bezárva a szűk kis kalitkába, a melyben mozdulatlanul és összekuporgatott lábakkal ültünk, mint valami pagodabeli fabálvány.

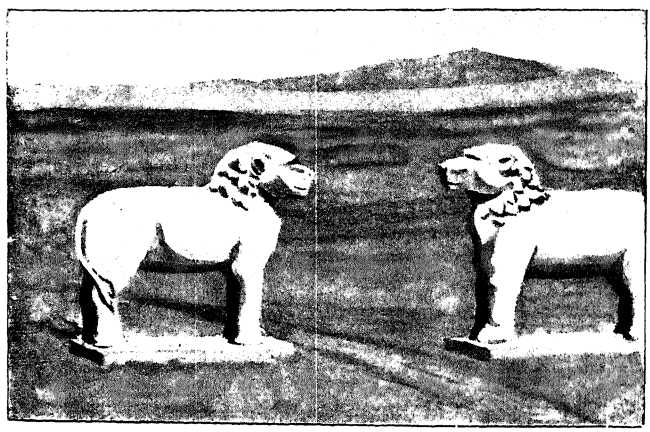

LOVAK A „SZELLEMEK ÚTJÁN“.

A forróság rettenetes volt, igazán eltűrhetetlen. Az út első része két mértföld hosszú és szűk utczán vezetett keresztül, a már ismert körülmények között. Tudniillik ezrekre menő bámuló tömeg, egész csorda disznó meg szamár megszakíttatlan hosszú sorai között.

A város falaitól mintegy órányi távolságra feküsznek a síremlékek, a melyekkel a Ming-dinasztia tagjait örökítették meg. A legszembetűnőbb alkotás a nagy födetlen épület, a melynek közepén óriási teknősbéka fekszik, hátából kiemelkedő magas obeliszkkal. Ettől az épülettől balra húzódik hosszú kettős-sorban a monumentális szobrok fantasztikus csoportozata. Óriási elefántok, tigrisek, tevék, dromedárok, párduczok és özönvízelőtti állatok négy-ötszörös

életnagyságban; valamennyi egyetlen kődarabból faragva. — A jobbra vezető út szintén négy-ötszörös nagyságban faragott férfi alakokkal van beszegve; minden alak kőből faragott pánczéllal és sisakkal van felszerelve.

Ennek a hosszú sornak a végén, kopár hegynek a falában vannak elhelyezve a tulajdonképpeni sírok. (Azoknak a fáradságoknak következtében, a melyek árán a sírokhoz jutottunk és tekintettel arra a körülményre, hogy nem sokat értettünk a tárgyhoz, bizony

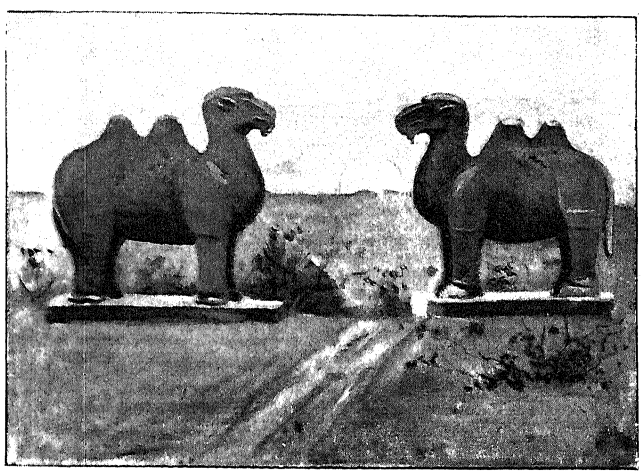

TEVÉK A „SZELLEMEK ÚTJÁN".

— őszintén megvallva — az egész „Ming-dinasztia" nem nagy hatást gyakorolt reánk.)

Az élők által nyujtott összbenyomás érdekesebb volt. Meztelen kulik és tarka ruhás katonák, hosszú kék selyem kaftános mandarinok, lovas tisztek öszvér-háton, párolgó tálakat kináló vándorszakácsok és tengerésztisztek fehér öltözetben stb., élénk és mozgalmas csoportokat alkottak a komor szinű palankinok körül vagy az óriási nagyságú fantasztikus alakú szobrok alatt.

Üres kézzel azonban innen sem mentünk el. A Ming-sírok mellett tartják ugyanis Nan-king egykori híressségének, a porczellántoronynak romjait, a melyeket szent ereklyéknek tartanak. A taotáj szivessége folytán mindnyájan kaptunk ezekből a romokból egy-egy

darabkát emlékül. Az ajándék tányérnagyságú sárga porczellán lap, a közepén háromfarkú piros sárkánynyal.*

Igénytelen külseje ellenére a hazahozott khinai emlékek között nem a legutolsó helyen áll.

*

A taotáj ebédjéhez, a melyet a mi tiszteletünkre rendezett, délután egy órára voltunk meghíva; sietnünk kellett tehát vissza a városba, hogy a szigoru etiquettet meg ne sértsük. A visszavezető út még nehezebb és kellemetlenebb volt, mint az odavezető út. A tikkasztó forróságban áthevült palankin ezúttal még szűkebbnek tetszett és hevesebben rázott, mint előbb. A kifáradt kulik ugyanis nem tartották be a szokott egyenletes ütemet.

Néhány perczczel egy óra előtt megérkeztünk a taotáj nyári palotája elé, a hol mozsárlövésekkel és kivonult katonasággal fogadtak bennünket.

Négy udvaron kellett keresztülmennünk, míg Lien-Czo-Cseng ő nagyméltóságának termeihez értünk. Minden udvaron katonákból és szolgákból álló sorfalak között haladtunk végig, sőt a folyosón kisebbrangú mandarinok (fehér-üveggombosak) voltak felállítva.

Közvetlenül a terem előtt a taotáj felnőtt fiai — persze mindnyájan mandarin-jelöltek — fogadtak bennünket és átvették a névjegyeinket.

A taotáj fiai, hamisítatlan nan-kingi „gigerlik", továbbá általánosan megkedvelt tolmácskalauzaink, mr. Vuh-Szeng és monsieur Szei-Jun egyenesen a nagy étterembe vezettek bennünket, a hol ő excellenciája, Lien-Czo-Cseng sűrűn osztogatott „csin-csin"-nel,

* Az ajándéknak szánt emléklapokat zárt szekrényből vették elő; a megajándékozottak nevét beírták a lajstromba és mindnyájan aláírással nyugtázták az ajándék átvételét. A körülményes eljárás megnyugtatott bennünket abban az irányban, hogy nem — hamisitványt kaptunk ereklye gyanánt.

arczán a már ismert nyájas mosolylyal, barátságos ökölrázogatással és sokszoros kézszorítással fogadott bennünket. (Hogy a khinai urak az európaiakból álló ugyanegy társaság tagjait a fogadásnál vagy búcsúzásnál egymásután többször üdvözlik, azt nem a khinai etiquette írja elő; ez azért történik, mert ők éppen olyan nehe-

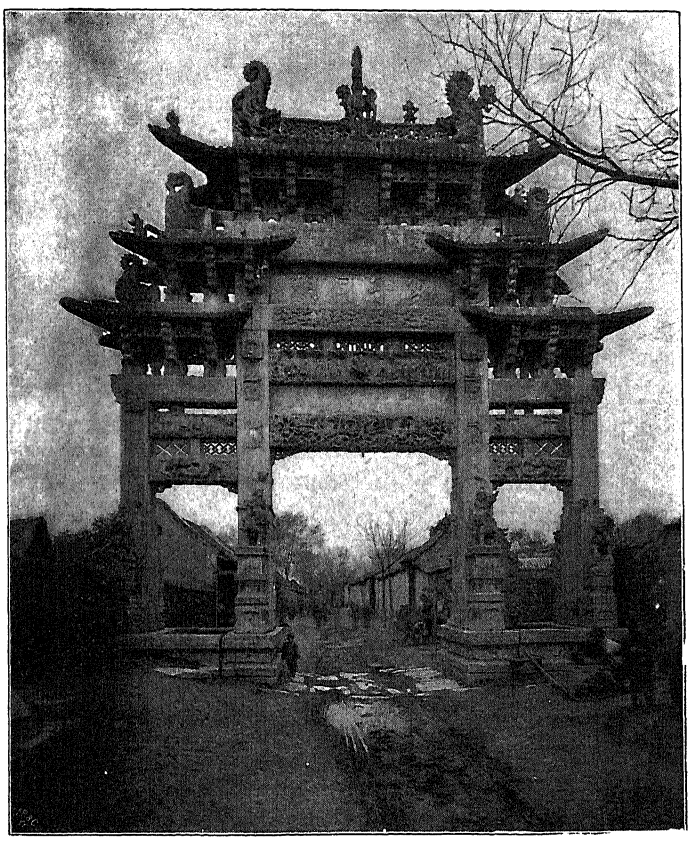

EMLÉKKAPU.

zen tudnak minket — európaiakat — egymástól megkülönböztetni, mint mi őket. Attól való félelmükben tehát, hogy a társaság valamely tagját még nem üdvözölték, — a mitől óvjon Buddha és Confucius, — hát inkább ötször is végigüdvözlik az egész társaságot. Azaz tökéletesen úgy járnak el, mint — mi.)

A terem tágas és magas volt; úgy ez, valamint a jobbra és balra fekvő szobák nagyon egyszerű bútorzattal voltak berendezve.

A falak csaknem egészen ablakokból állottak, a melyeken keresztül láthattuk a még mindig sorfalban álló katonaságot az egyik oldalon, a másikon pedig az egész környék apró varkocsos fiatalságát, a mely a nagy bámulásban laposra nyomta az üvegen különben is pisze orrát.

Az asztalok már készen állottak és zsúfoltan meg voltak rakva számtalan aprósággal, parányi kis tányérokon, szilkékben és tálczákon. Abrosz, asztalkendő, kés és villa hiányzottak az asztalról. Az evőeszköz a porczellán-kanálon kívül két hosszú és vékony elefántcsont pálczikából állott, a melyekkel az apró darabkákra vagdalt ételt halászszák ki a tálból. Tudniillik az, a ki tudja. Mi bizony nagyon ügyetlenül bántunk velük és egyetlen darabkát sem tudtunk velük felcsípni. Ellenben nagyon ügyesen kezelik a pálczikákat a khinaiak; a legkülönbözőbb alakú és nagyságú ételdarabkákat fogják fel velük egyszerre; például: féldiónagyságú húsdarabhoz felszednek vele dinnyemagnagyságú egyebet, vékony salátalevelet, ehhez valamely borsószemnagyságú még valamit s betetőzésül czukor-koczkaalakú és nagyságú csúszós szalonnadarabot. És mindezeket olyan ügyesen csipkedik fel egyszerre a két pálczikával, hogy nekünk kés, villa és kanál nem volna hozzá elég, hanem egy-két ujjunkkal kellene segíteni.

Nagy ceremoniák és számtalan hajlongások között elfoglaltuk a helyünket a három kerek asztalnál, szigorúan rang szerint. Az elfoglalandó helyet maga a taotáj jelölte meg a parancsnoktól nyert rangmeghatározás után. Balkezébe vette a samsuval telt kis csészét, a jobb kezével megáldotta azt és nyájas mosolylyal intett oda az illetőnek, hogy: „Csing-cho“ (foglaljon helyet). Különben pedig vegyesen ültünk, úgy hogy minden európai mellé egy khinai jutott.

A taotáj leülés előtt levetette sárga selyemkaftánját és feltette selyemrojtos kalapját a lófarkkal, a mely ceremonia Khinában a házigazda által kifejtett udvariasságnak a legmagasabb foka.

Mindenki kapott egy kis legyezőt meg egy kis tányérkát, a melyen felváltás nélkül ettük végig a negyven-ötven fogásból álló dinnert. A maradékot teketória nélkül az ember az asztal alá dobja,

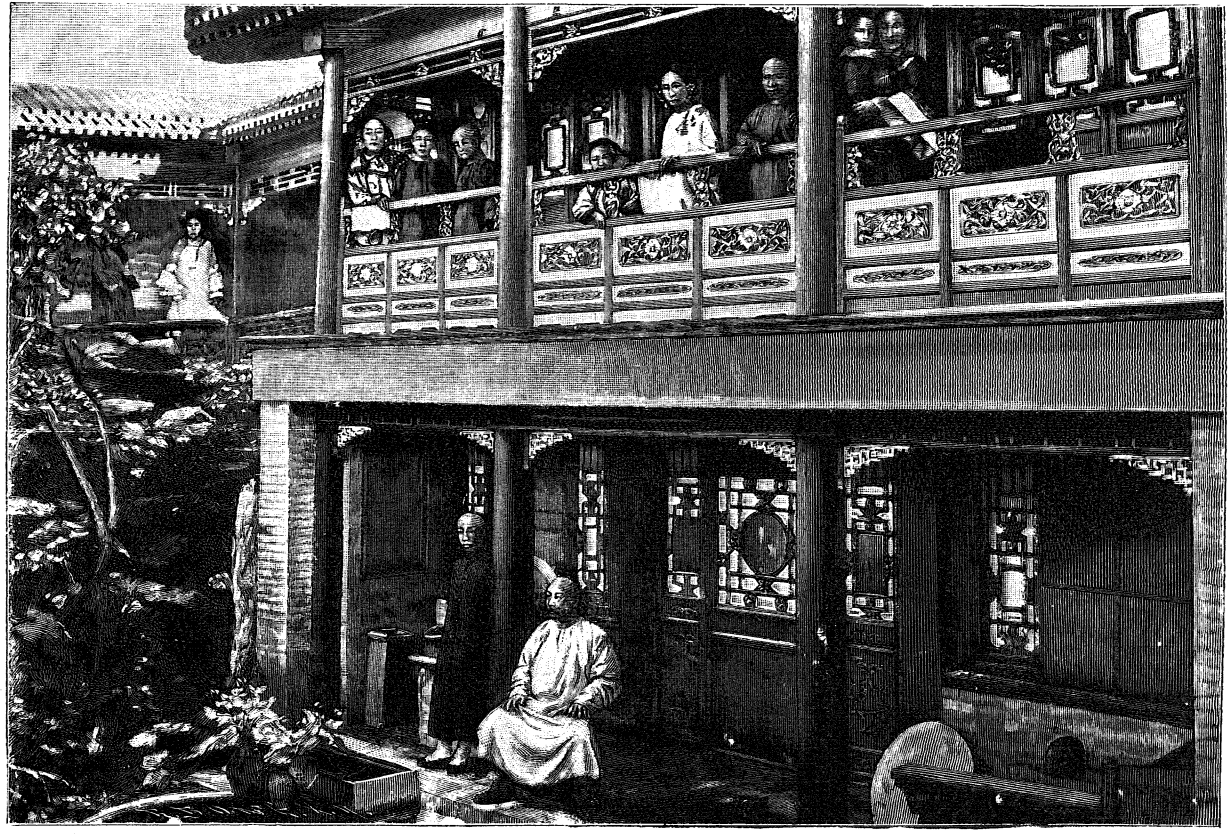

ELŐKELŐ MANDARIN HÁZTÁJA.

vagy az asztalra üríti. Az asztalra előkészített apróságok nem tartoztak a tulajdonképpeni ebédhez, hanem csak olyan bevezetésféle pikáns apróságok, „entrée"-k voltak. Nagyobbára előttünk ismeretlen ételek voltak, míg ellenben a parányi darabkákra vagdalt ruczasültet, malaczhájat, békaczombot, rákot, csigát, gyömbért, czukros mandulát, zöld hagymaszárat és a sohasem hiányzó pörkölt dinnyemagot már mint régi ismerősöket üdvözöltük.

Az italokat, az erjedő rizsből készített samsut és rhakit, parányi szilkékben hordták fel. Mind a kettő nagyon erős szeszes ital, kellemetlenül csípős fanyar ízzel. A samsut, a melyet leginkább a már kissé megromlott Xereshez lehet hasonlítani, melegen iszszák; a rhaki pedig tökéletesen hasonlít a mi olcsófajta gabonapálinkánkhoz, ráadásul kellemetlen mellékízzel.

Mi, palankinokban megkínzottak, majd eldőltünk a szomjúságtól. Hat óra hosszat voltunk kitéve a rekkenő forróságnak a nélkül, hogy ez idő alatt valamit ettünk vagy ittunk volna. Örömmel siettünk tehát a taotájhoz, abban a reményben, hogy a szokásos khinai ételeken és italokon kívül kenyeret és bort, vagy legalább vizet kapunk, a melyek az előbbi khinai ebédeknél számunkra az egyedüli élvezhető czikkek voltak. Nagyon csalódtunk. A taotájnál ezeknek nyoma sem volt.

A teremben nyomasztó hőség uralkodott, miután rajtunk és a mandarinokon kívül temérdek cselédség sürgölődött körülöttünk tálakkal, legyezőkkel és az izzadság letörlésére szolgáló forró vízbe mártott kendőkkel. A kellemetlen szag még fokozódott, a mint megkezdették felhordani az ételeket, a melyekből a világ minden kincséért nem tudtunk volna lenyelni egy mákszemnyi darabkát. A mintegy negyven-ötven fogásból álló menure már nem emlékszem egészen, de egynehányat elő akarok sorolni — kóstolóul.

Fecskefészek-leves Cochin-Khinából.

Czápauszony-leves.

Ruczatojás.

Disznó-sült . . . „cooked in corean style".*

* A díszesen kiállított étlap khinai és angol nyelven volt kiállítva.

Gombák, fiatal bambuszrügygyel és valami zöld gyökérrel.

Vizigesztenye apró csigákkal.

Rizspudding mazsolával és zöld hagymaszárral, leöntve valami nyálkás kocsonyával.

Rucza-sült galambtojással.

Tyúkleves.

Fáczánpástétom — mandulatejjel.

Olajban pörkölt liliomgyökerek különféle tengeri füvekkel.

Ezután következett a tésztáknak hosszú sora, sok izléssel és csinosan földíszítve; továbbá különböző ételek tarkaszinű kocsonyákban; zöld, sárga és barna mártásokban főtt marhahús és majorság, továbbá mintegy hét-nyolczféle kocsonya a szivárvány minden szinében.

Az asztalunknál ülő khinai urak, köztük mr. Szej-Jun is, barátságos társalgással mulattattak bennünket. Néhányszor megkérdezték a nevünket és rangunkat, sűrűn itták egészségünkre a samsut meg a rhakit és találgatták a korunkat, a melyet a művelt khinai szokás szerint a duplájára becsültek. (Jó, hogy asszonyok nem voltak az ebédnél.)

— Hány éves ön? — kérdé tőlem a jobboldali szomszédom, rokonszenves arczú, potrohos, kékgombos mandarin. Ugy-e, hatvan?

— Oh nem — mondám én, nagyon szégyenkezve, hogy az életemben igen fontos szerepet játszó véletlen folytán még nem vagyok olyan szerencsés, hogy hatvan éves legyek.

— Tehát ötven — találgatta a baloldali szomszédom, fiatal mandarin-jelölt, karvastag gyönyörű varkocscsal.

— Annyi sem, sajnos!

— Negyven!

— Nem.

— Tehát mennyi?

— Nemsokára — huszonkilencz.*

„Aoh! ccccc!“ Általános bámulás, kételkedő fejcsóválás és megjegyzések khinai nyelven.

* Tudniillik volt olyan idő, a mikor én — huszonkilencz éves voltam.

— Ilyen fiatal és már mandarin — csodálkozik a kékgombos.

— Talán azért, mert olyan nagy bajusza van — mondotta a fiatalabbik.

— Mit ér az, — feleltem, sajnálkozást gerjesztő mozdulattal mutatva a tarkómra, — ha nincs varkocsom.

A kékgombos, a kinek mr. Szej-Jun tolmácsolta megjegyzésemet, jóízű nevetéssel és „has"-veregetéssel fejezte ki tetszését. Hamarjában egy pohár rhakit kellett vele ürítenem és legfőbb kitüntetése jeléül a saját tányérjáról és a saját pálczikáival tömött a számba jókora darab czukros-gyömbéres — malaczhájat. (Aligha állott ki ember súlyosabb büntetést meggondolatlanul kiejtett rossz viczczért.)

Monsieur Szej-Jun, a ki szintén kitüntetett barátságával, többször ürített az egészségemre néhány csésze samsut és kihivólag tartotta az orrom alá az üres csészét, mutatván, hogy: „finished!" (bevégeztem, azaz kiürítettem). Biztatott engem is, hogy csak „finish"-ezzek én is. Nekem azonban elég volt a dicsőségből, a czukros-malaczhájból is „koreai stylusban" és váltig szabadkoztam, hogy én „samsu-nemissza" jámbor európai vagyok, a ki desztillált vizen kívül más itallal nem élek. De Sey-Yun biztatott nagyon és féltem, hogy megsértem, ha tovább is szabadkozom.

— Ejnye no, — gondolám magamban, próbálkozz meg vele! Én, a ki megiszom a hajónkon a 30^0 meleg poshadt sört minden komolyabb következmény nélkül, csak nem riadok vissza egy pohár samsutól?

Behunytam a szememet és a mindenható Buddha kegyelmébe ajánlva lelkemet és gyomromat, elszánt kortytyal lenyeltem a rettenetes italt, oda tartva a méregpoharat, — az üres csészét — halálos ellenségem, akarom mondani kedves barátom, Szej-Jun orra alá, kínosan nyögve: „finished!" (Az igazi „finish" azonban csak néhány órával később következett.) — — —

Mint mikor kínos és nyomasztó álomból ébred fel az ember, olyan örömmel és megkönnyebbüléssel állottunk föl az asztaltól háromórai ülés után. Az étvágyunk ugyan már elmúlt, de a

szomjúság rettenetesen kínzott bennünket. Ennek volt tulajdonítható, hogy az elbúcsúzás a lehető leggyorsabb tempóban történt és sűrű hajlongásokkal meg csin-csin-nel sietve hátráltunk ki a fölállított katona sorok között az udvarra, a hol ezalatt a palankinjaink valóságos sütőkemenczévé melegedtek át.

Gyorsított ütemben haladtunk végig a végtelennek tetsző hosszú, szűk utczákon, pocsolyák és tavak mentén; aztán ismét jött egy hosszú utcza, aztán egy kis erdő és végre valahára megérkeztünk a katholikus misszióhoz, a hol az előrelátó gondos franczia páter pompás dinner-rel és jégbehűtött pezsgővel (!) várt reánk.

Oh ti önmegtagadó jámbor férfiak, a kik halálmegvetéssel és a legcsekélyebb személyes érdek nélkül nekimentek San-tung, Fu-kien és Hu-nan hegyeinek meg sivatagjainak, elveszett lelkeket nyerni meg az Úr számára, — soha kereszténybb ténykedést nem követtetek el, mint a mikor minket, Cseng-Kuo-Csiuen ő fenségének, Nan-king alkirályának és Lien-Czo-Cseng nan-kingi taotájnak, a jang-cze-kiangi hajóraj és a balparti erődök parancsnokának vendégeit a ti szerény hajlékotokban ilyen kereszténi szivességgel, puhára sült roastbeaffel meg baraczkízes omelettel fogadtatok!

TIZENKETTEDIK FEJEZET.

PORT ARTHURBAN.

Egymástól tízezer mértföldnyi távolságra fekvő két kikötő között nagyon kevés lehet olyan, a mely annyira hasonlítana egymáshoz, mint a mi központi hadi kikötőnk, Pola, a kopár Istriának déli csúcsán és Port Arthur (Lü-csung-kou), Észak-Khinának legfontosabb hadi kikötője a Söing-king vagy Liau-tung bérczes tartománynak a legdélibb pontján.

Polát már fekvése rendelte központi hadi kikötőnek. A hosszú, széles öbölben elegendő hely van a miénknél sokkal erősebb flotta hajói számára is; az öblöt szegélyező földnyelvek és halmok kiválóan alkalmasak erődök és pánczélos tornyok építésére. Előnyös fekvésénél fogva pedig egyformán alkalmas arra, hogy ott tartózkodó hajóraj megvédhesse, elzárja a triesti és fiumei öblökhöz vezető tengeri utat.

Port-Arthur pedig, vagy a hogyan a khinaiak nevezik: Lü-Csung-kou éppen így felel meg minden tekintetben a hadi kikötőhöz kötött igényeknek. A kikötőt, a mely a Sárga-tengerbe mélyen benyúló Liau-Tong-tartománynak a legdélibb csúcsán fekszik, gyűrűalakban veszik körül magas hegycsúcsok és bérczek, a melyeknek mindegyikén óriási fáradsággal és óriási költséggel építették a modern ágyúkkal felszerelt erődöket. Úgy, mint Polának, Port Arthur kikötőjének is nagyon keskeny a bejárata, benn azonban a kikötő szélesen kiterjed s nagyszámú hajóból álló flottát képes befogadni.

Fekvésénél fogva uralkodik a Pecsili-öbölbe és a Korea felé vezető út fölött. Az előbbi főképpen azért fontos, mert az ország szivéhez, Pekinghez vezet. Magától értetődik tehát, hogy Port Arthurnak Khinára nézve nagy fontossága van. Az utolsó évtizedben lezajlott véres háborúk, a melyek egyike páratlan érdekességű volt s magára vonta az egész világ figyelmét, bebizonyították, hogy milyen nagy fontosságú volt Port Arthur kikötője. — — —

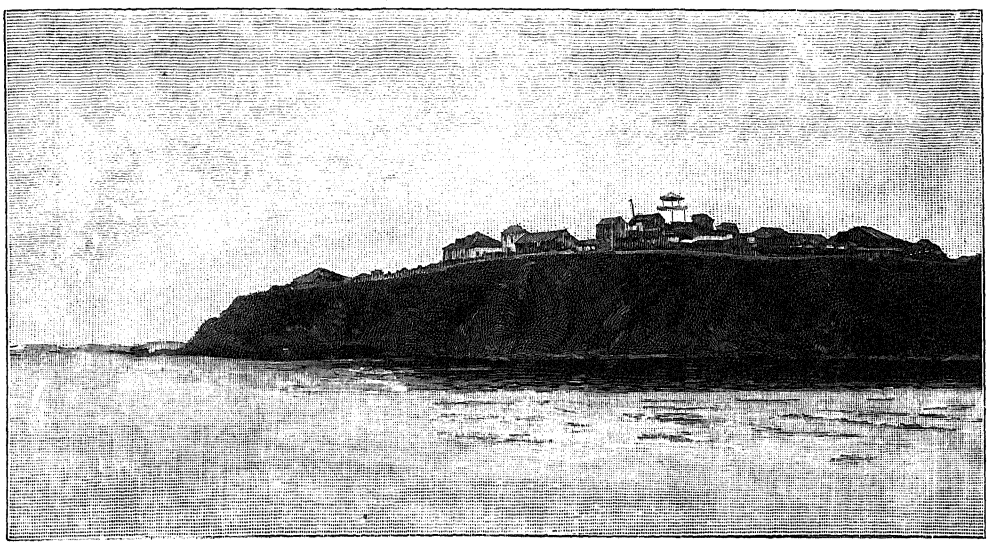

RÉSZLET CSI-FUBÓL. („A BLUFF".)

Hogy változnak az idők! És hogy változnak a mi viszonyaink! Élénk illusztrálása ennek Port Arthur.

A mikor mi a „Zrinyi"-korvettával Khina partjain jártunk, az utitervünkbe Port Arthur — akkor még Lü-csung-kou, vagy Lu-shun-kan — is fel volt véve, a minek egyikünk sem örvendett, tekintettel Port Arthurnak azon időbeli jelentéktelenségére és hogy már „torkig voltunk" Khinával.

Csi-fu kikötője után jött volna Port Arthur. A két kikötő közötti út mintegy hatvanöt-hetven t. mértföld, a melynek a megtevésére a gőz alatt járó teherhajónak sem kell több nyolcz-tíz óránál. Mi azonban Csi-fu elhagyása után az ötödik napon még mindig ott tartottunk, a hol az a bizonyos mádi polgártárs; azaz nem voltunk

sehol. Ugyanis: vitorlával kellett megtennünk az utat. A „Zrinyi"-nek azonban erős ellenszéllel kellett megküzdenie; öt nap óta „fűrészeltünk" már a Sárga-tengeren s nem jutottunk előre és kilátásunk sem volt arra, hogy egyhamar eljutunk Port Arthurba, a hova különben sem kivánkozott egyikünk sem. Végre segített rajtunk a véletlen. Egy matrózunknak a súlyos betegsége arra indított engem, a hajó orvosát, hogy a parancsnoknak jelentést tegyek, miszerint a súlyos betegre való tekintetből czélszerűnek mutatkozik minél előbb bevonulni valamely közeli kikötőbe, a hol a beteget partra tehetjük; a jelenlegi viszonyok között a hajón alig marad életben. Többek közt nagy szerénységgel ajánlottam például — Csi-fu és Tien-czin kikötőjét, a hol katonai kórház, stb. áll rendelkezésünkre. A parancsnok tényleg azonnal fűtette a kazánokat s egy órával később már czéltudatosan haladtunk előre. De nem Csi-fu felé. A parancsnok választása — a mi nagy csalódásunkra — Port Arthurra esett. Igy kerültem tehát akaratom s kivánságom ellenére Port Arthurba.

És néhány esztendővel később, földkörüli utazásom alkalmával, bármely áldozatra képes lettem volna, hogy csak egy-két napra meglátogathassam Port Arthurt, de teljes lehetetlen volt. Ez 1906-ban történt, abban az időben, a midőn Port Arthur — már vagy negyedszer cserélvén gazdát — a japániak kezében volt, a kik, tekintettel az erődökön meg a kikötő többi védelmi berendezésein végzett nagyszabású munkákra az idegenek elől a legszigorúbban elzárták a rendkívül fontos kikötőt. Vladivosztokból sürgöny útján kértem engedélyt Tokióból a japáni hadügyminisztertől két napi tartózkodásra Pdrt Arthurban. A visszaérkezett válasz a legtökéletesebb japáni udvariasság mellett japáni határozottsággal tagadta meg az engedélyt. Úgy is próbálkoztam Port Arthurnak a közelébe — csak a láttávolába jutni, — hogy Csi-fuból Csemulpóba akartam utazni olyan hajón, a mely útközben Port Arthurt is érintette. A japániak azonban túljártak az eszemen s nem fogadtak el utasnak — még dupla fuvardíjért sem, mert: idegennek nem szabad Port Arthur kikötőjébe lépni. Port Arthur tehát ismét — elesett; (az én programmomból tudniillik.) — Ime, így ért utól a nemezis.

A japániak tilalma olyan szigorú volt, hogy a hadi kikötő közelében fekvő „ártatlan" kereskedelmi kikötő: Dálni közelébe sem volt szabad menni, holott én már evvel is megelégedtem volna, már csak azon okból is, mert azon időben, a mikor mi a „Zrinyi"-vel Port Arthurban jártunk, Dálninak még nyoma sem volt; még a neve sem létezett.*

És hogy mi lett Port Arthurból az utolsó tíz-tizenkét év alatt, az köztudomású. A khinai-japáni és főleg később az orosz-japáni háború folyamán Port Arthur neve olyan népszerűvé lett, mint kevés más kikötőé a világtörténelemben. A mi ottlétünk óta Port Arthur többször cserélt gazdát. Eredetileg természetesen a khinaiaké volt; a khinai-japán háború után a simonozéki béke Japánnak juttatta, de az európai nagyhatalmak közbenjárására ismét Khina birtokába került vissza. Később a khinaiak bérbeadták Liau-tong félszigetét az oroszoknak s vele természetesen Port Arthurt is. Az oroszok valóságos paradicsomot csináltak az egykori khinai halászfaluból s e mellett olyan erősséggé alakították át, hogy bevehetetlenségéről legendák keringtek. Ebben az állapotban került aztán a bevehetetlennek tartott vár a japániak birtokába, mégpedig olyan hősies védelem és ostrom után, a melyhez hasonlót a világtörténelem lapjain nem találunk. És hogy mivé alakítják át a japániak ezután, az a japániak eddigi tényked ése után könnyen képzelhető.

És most térjünk vissza a régi — Lü-csung-kouba. Abban az időben Port Arthur igazán csak nyomorúságos kis khinai falu volt, a melynek az éppen épülőfélben levő erődítmények s az ott fekvő nagyszámú katonai helyőrség adtak némi érdekességet.

Katonaságon és hadi hajókon kívül semmisem volt benne. Az egész falu néhány apró kunyhóból állott, egy szennyes és szűk utcza körül csoportosítva. A lakosság részint a nagyszámú katonaságnak élelmet és ruhát szállító kereskedőkből, részint pedig az arzenálisban alkalmazott munkásokból állott.

* A véletlen játéka is kiszámíthatlan: egy-két hónappal később Honoluluban, a Havai-szigeteken, jutott tudomásunkra, hogy Dálnit már megnyitották a japániak idegenek számára is. Persze: eső után köpenyeg.

Megérkezésünk alkalmával csak kevés hadi hajó volt a kikötőben; az északi flottának legnagyobb része lenn járt a déli vizeken gyakorlaton, a másik részével pedig néhány nappal később a koreai partok mentén találkoztunk.

A belső kikötőben horgonyzó pánczélos toronyhajóról, a „Ping-Yüen"-ről még horgonyunk lebocsátása előtt jött egy fiatal tengerésztiszt a hajónkra, hogy a hadi tengerészetekben szokásos etiquette értelmében áthozza a kikötőben horgonyzó hadihajó parancsnokának üdvözletét és felajánlja az esetleg szükséges segítséget. Ezúttal először volt alkalmunk khinai tengerésztiszttel érintkezni. Előkelő és fesztelen modorával lényegesen különbözött az eddig ismert mandarinoktól, a kiket sohasem láttunk másképpen, mint örökké mosolyogva, szüntelenül hajlongva és elhalmozva bennünket túlzott udvariasságukkal.

A tengerésztiszt nagyon előkelő külsejű volt és eléggé katonás magatartással, holott a ruházata eredeti khinai volt. A khinaiak az egyedüliek, a kik hadi tengerészetekben mindenütt elfogadott viseletet nem vették át. Ruházata fekete selyemzubbonyból állott, apró aranyozott gombokkal és karján az aranynyal hímzett háromfarkú sárkánynyal; továbbá bő, fekete selyem-bugyogóból, mely ugyanilyen szinű selyemcsizmákba volt húzva. A lábán selyemczipő, négy ujjnyi vastag fehér talppal, sarok nélkül; a talp szintén hímezve; fején kerek bársonykalpag, egészen beborítva piros selyemrojtokkal, a csúcsán a rangot mutató rózsaszinű porczellángombbal. A bokáig érő karvastagságú gyönyörű varkocs gondosan be volt húzva a kardöv alá, míg a rojtos vége a mellén egy gombra volt felakasztva. Kardja tökéletesen hasonlított a mienkhez; tudniillik bőrhüvelyes rövid kard, széles aranyozott kosárral.

A fiatal tiszt, a ki csaknem folyékonyan beszélte az angol nyelvet, társalgás közben elmondta, hogy éppen megérkezésünk napján nagy fontosságú esemény tartja izgatottságban a helyőrséget. Tudniillik ezen a napon adták át a franczia mérnökök a hadi arzenálist a használatnak.

A hadi arzénális, a melyet később meglátogattunk, leg-

...LYI TISZA ISTVÁN-TUDOMÁNYEGYETEM

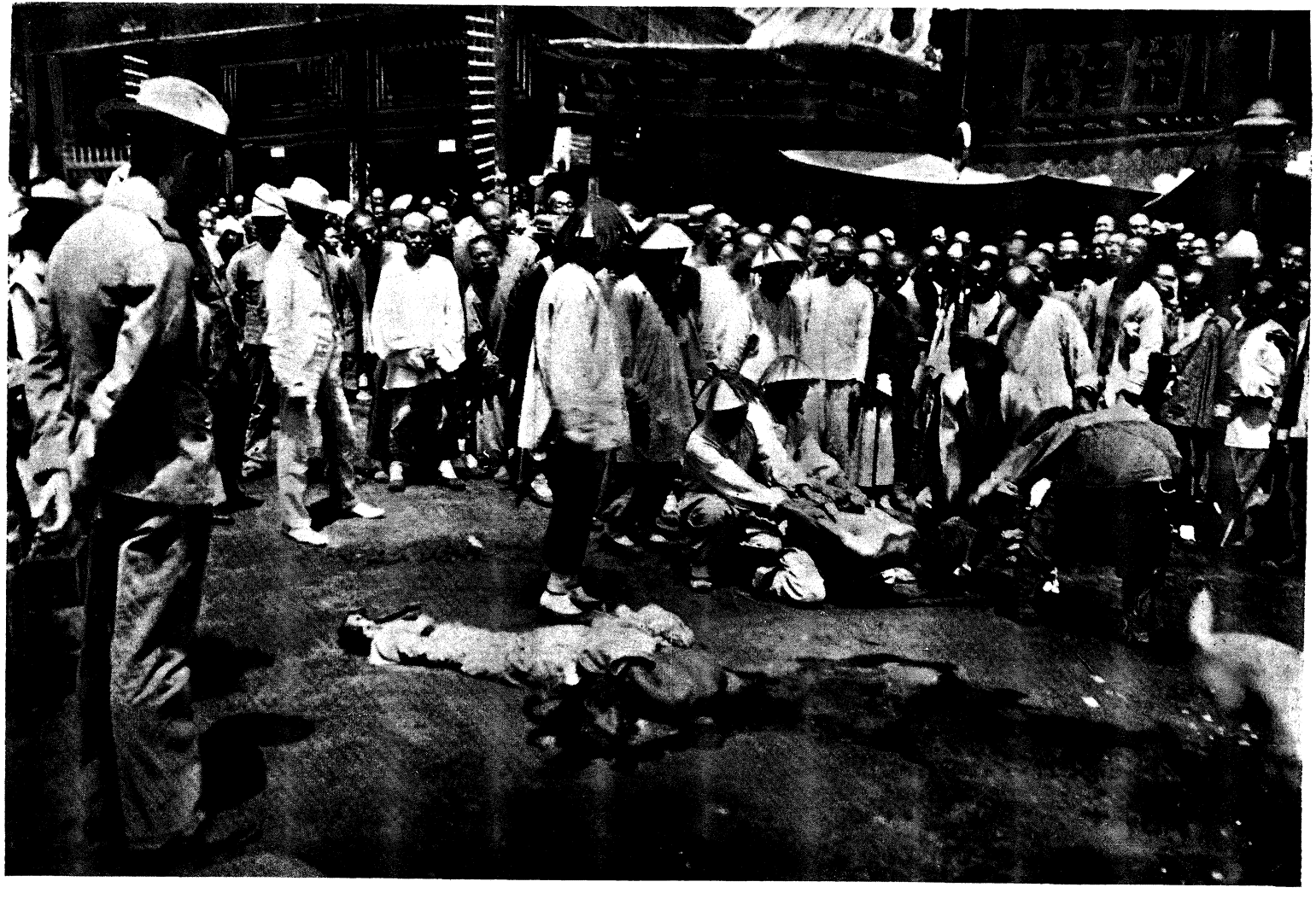

ÖT HALÁLRA ÍTÉLT KIVÉGZÉSE.

kevésbbé sem ejtett bennünket bámulatba. Az öt ember kivégzése azonban „minősített“ lopás miatt megdöbbentett bennünket. A khinai katonaságról ugyanis sok olyan dolgot olvastunk és olyan gyakran hallottuk említeni a hadseregben uralkodó fejetlenséget, rakonczátlanságot és rendkívül laza fegyelmet, hogy első perczben csaknem lehetetlennek hangzott ez a túlságos szigorúság. Később azonban nemcsak ennek a ténynek valóságáról győződtünk meg, hanem megtanultuk egészen más véleményt táplálni a sokat gúnyolt és sokszor kinevetett katonaságról, a mely különben az első pillanatra csakugyan nagyon igénytelen külsejű.

Vat-Ving-Csán és Shü-Va-Csing, a khinai hadi tengerészet két fiatal orvosa, a kik sohasem voltak túl a khinai határon, általános bámulatot gerjesztettek a hajónkon tudományos képzettségükkel és általános műveltségükkel. Az említett kivégzésnek szemtanui voltak. Kérésünkre elbeszélték a véres eseményt, olyan naivsággal, mintha valami mindennapi operációt beszéltek volna el.

— A kivégzett öt katona meg egy tiszt, a ki azonban megszökött, hosszabb időn át loptak egy magasabb rangú tiszttől pénzt, ruhát, rizst, meg teát, míg végre a mult héten rajtacsípték őket. Az ezredes, Lüen-Vo-Han, karóba húzásra ítélte őket, de a taotáj megkegyelmezett a szegényeknek és csak lefejeztette őket.

— És van önöknek az ilyen lefejezésekhez „en masse“ valami gépük, például guillotine?

— Óh az nincs. Ezt a franczia terméket még nem importálták hozzánk. Elvégezzük mi azt rövidebb úton is — házi kezelésben, a kaszárnya udvarán. Az öt bűnöst hátrakötött kezekkel kihozták az udvarra, ott letérdepeltek egymás mellé. Az egyik hóhér megfogta a varkocsot a végénél és vízszintesen tartotta a fejet, a másik hóhér pedig rövid, széles karddal nekivágott a nyaknak.

— És egy ütésre lehull a fej mindjárt?

— Nem mindig, néha négyszer-ötször is ismételni kell a csapást.

— Gyakran történnek kivégzések a katonaságnál? — kérdem tovább.

— Óh nem; legfeljebb egyszer egy héten.

A következő napon szerencsénk volt megismerni a szigorú ezredest, Lüen-Vo-Hánt, a ki lopásért karóba huzatja az embert, meg a jámbor taotájt is, a ki megkegyelmez a szegényeknek — lefejezésre.

A tábornok, Liu-Hang-Tong, a Lü-csung-Kouban és a környéken fekvő hadsereg legfőbb parancsnoka, akivel másnap személyesen ismerkedtünk meg, csakugyan katonás alak volt. Magasabb volt egy ölnél s széles vállú; hosszan lecsüngő bajuszszal és őszülni kezdő hatalmas varkocscsal, a mely leért a bokáig. A hatvanas és hetvenes években tizennyolcz évig feküdt a szibiriai határon és az ő csapatai döntötték el az akkori kiachta-máj-mácsini határvillongási ügyet, mégpedig Khinára nem kedvezőtlen feltételek mellett.

A magasrangú katonatisztek öltözete bokáig érő és nagyon bő kék vagy sárga selyemkaftánból áll. E fölött barna selyemzubbonyt viseltek apró gombokkal és atillaszerű zsinórzattal; a lábszárakat alul összekötött, bő bugyogó fedi el; fejükön pedig sárga csúcsos kalap, beborítva finom piros selyemrojttal. A kalap csúcsán az egyiknek — a legfőbb rangúnak — diónagyságú aranygomb volt, a másiknak pedig kék porczellángomb. Mindkettőnek a kalapján a hátig lecsüngő lófark, a legmagasabb rangot megillető kalapdísz.

Csupán az egyik tiszt, Mah-Yu-Jün ezredes volt tetőtől-talpig fehérbe öltözve. Fehér volt a kaftánja, fehér a zubbonya, bugyogója, czipője és legyezője. Sőt a varkocsába is fehér rojt volt befonva a szokásos fekete rojt helyett. Az ezredes tudniillik — gyászolt.

Mind a három gentleman rendkívül nyájas, udvarias és örökké mosolygó, a hogyan azt az „Ég fiának és a Nap öccsének" országában, a „Központ birodalmában" az etiquette szigorúan előírja.

A parancsnoknál elfogyasztott pezsgő és maraschino után a társalgás élénkebb lett. Miután azonban ő nagyméltósága Liu-Hang-Tong, meg Mah-Yu-Jüng ezredes és a többi mandarinok az angol nyelvből annyit sem tudtak, hogy „Yes", a társalgás fiatal khinai vitéz tolmácsolása útján történt, a ki azonban csak a kikötőkben szokásos „pidjin-english"-t beszélte.

Eltávozásunk alkalmával meghíttak bennünket a katonai parádéra, a melyet Liu-Hang-Tong tábornok fog tiszteletünkre rendezni. Meg is hagyta, hogy: „megjelenés mars adjustirung"-ban.

Örömmel fogadtuk el a meghivást, miután a Port Arthurban töltendő napok nagyon unalmasaknak igérkeztek. Aztán meg azért is, mert eddig még seholsem volt alkalmunk nagyobbszámú khinai katonaságot működésben látni. Nagyon örvendtünk a „furcsa és érdekes látványt igérő színjátéknak"; hiszen nevetséges és kicsinyítő leírásoknál eddig úgy sem olvastunk felőlük egyebet. — —

Másnap még a kitűzött óra előtt jelentünk meg a gyakorlótéren, szintén „mars adjustirung"-ban, tudniillik a nálunk előírt tropikus öltözetben, azaz tetőtől-talpig fehérben. Bámultak is rajtunk eleget, hogy hát ilyen sokan — gyászolunk egyszerre. A gyakorló-hely óriási kiterjedésű négyszögű térből állott, simára levert homokkal mély völgy közepén. Köröskörül magas kopár hegyek vették körül, a melyek csúcsán erődök, bástyák és kaszárnyák voltak.

A tér egyik oldalán, kissé emelkedettebb helyen kis lakás állott, fedett folyosóval, a hol a „napos szolgálatban" álló tiszt fogadott bennünket barátságos „csin-csin"-nel és „csing-cho"-val. Az inasok persze rögtön hozták a párolgó teát meg a pörkölt dinnyemagot.

Egyelőre csak a tüzérség jelent meg kilenczvenkét darab kilencz centiméteres Krupp-ágyúval és közelünkben foglaltak állást. Nemsokára felhangzott a körülfekvő hegyeken a kürtharsogás meg a dobpergés és már láthattuk a levonuló csapatokat. A hegyoldalakat csaknem elfedték a lassan mozgó kék tömegek. Minden szakasz fölött élénk veres zászló lobogott, a melyre óriási fehér betűkkel volt felírva az illető ezredes neve. Mintegy félórát tartott a felvonulás és csaknem egyszerre érkezett be a négyezer emberből álló tábor a gyakorló-térre vezető bevágásokon.

Az előttünk kibontakozó kép igazán nagyon érdekes volt.

A hosszú csapatok élén néhány tiszt lovagolt apró, izmos tatár lovakon. A tisztek öltözete nem sokban tér el a közkatonákétól. Mindnyájan kék vászonkaftánt és bugyogót viselnek; az előbbinek lobogós bő ujjai vannak, a bugyogó pedig a bokán le van

kötve. Fejükön nagyon széles karimájú szalmakalap van, szintén kék vászonnal és hosszan lecsüngő szalagokkal díszítve. A kalap karimája két oldalt lecsüng a vállakra, elől és hátul pedig felfelé áll. Derekukon széles piros öv van, lábukon pedig fehér harisnya, magas talpú kivágott czipővel. A gyalogság öltözete szintén ilyen, csupán a hosszú kaftán helyett viselnek rövid zubbonyt piros övvel, a kalapjuknak pedig egyszerű keskeny karimája van. A mellükön és a hátukon arasznyi széles fehér lap van felvarrva, a melyre az

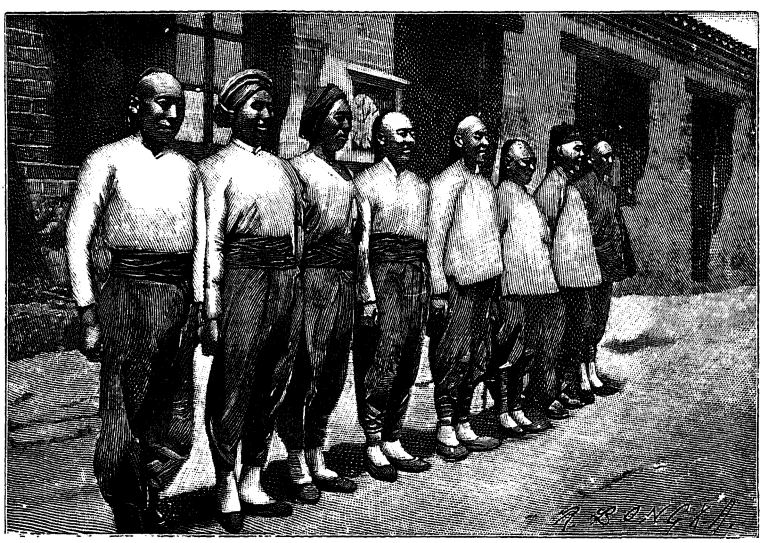

AZ ÉSZAKI HADSEREG KATONÁI.

ezred és szakasz számai vannak felírva. — A varkocsuk gondosan fel van csavarva a tarkójukra, míg ellenben a tiszteké szabadon lóg le a bokáig.

Tiszt és közlegény között még más tekintetekben is van hasonlatosság. Így például mind a kettő alája van vetve a botbüntetésnek és más testi fenyítéknek; mind a kettő soha egy cashnyi zsoldot nem kap, hanem szolgál egész életén keresztül az élelemért és ruházatért. A tiszti kedvezmény abban áll, hogy nem kell az ágyúkat vontatni és más terheket czipelnie, sőt ellenkezőleg, lovat kap. Teát, rizst és dohányt szintén sokkal többet kap, mint a közlegény.

A most kirukkolt gyalogság fegyverzete valami ó-divatú előltöltő puskából állott, miután a valódi fegyverek, a hátultöltők, odahaza vannak a kaszárnyában zár alatt. A tiszteknek semmiféle fegyverük sem volt; mikor a szakasz élére állottak, a — lovaglóvesszőt tartották a vállukhoz kivont kard módjára.

A „mars-tempo“ rendkívül lassú, csaknem olyan, mint a mi gyászindulónk. Minden szakasz élén néhány kürtös és dobos halad és sajátságosan hangzó, de nagyon dallamos indulót fújnak. A lépés betartásáról azonban szó sincs. A szíjtalan fegyvert lazán tartják a jobb vállon, bal kezüket pedig menet közben feldobják a váll magasságáig. A mint lassan czammogó lépésekkel bevonultak a térre, elhelyezkedtek a tér négy oldalán, a hol menten le is kuporodtak. A tisztek pedig felvágtattak azon ház folyosója elé, a hol mi állottunk, ott bevárandók, míg a tábornokok megérkeznek.

KHINAI KÖZKATONA.
(Újabb keletű felszerelés.)

Az ilyen vágtató tiszt, háta mögött a szintén vágtató szolgával, sajátságos képet nyujt. A kis mokány hosszú sörénye, a lobogós bő ujjak, a kaftán szárnyai, a varkocs meg a széles kalap, az mind lobogva repül utána. A ló hátán biztosan és elegánsan ülnek; s rendesen még mielőtt a vágtató ló megállott, ugrottak le a nyeregből.

Jóllehet, hogy a lovasságnak cseppel sincs több tekintélye Khinában, mint a hadsereg többi fegyvernemei, mégis nagy ambiczióval állanak be lovasnak. Magától értetődik; hiszen a lovas sokkal gyorsabban juthat ki az — ellenfél támadási köréből. Valószinűleg azért kedvelt fegyvernem a tüzérség is, mert ez nagy hűhót csinál, az ellenségtől pedig nagyon messzire áll.*

* Megjegyzendő, hogy ezek az ezredek az északi hadtesthez tartoztak, a khinai hadseregnek talán az egyedüli katonailag művelt részéhez. A többiről általánosságban el lehet mondani, hogy nagyobbára csak gyülevész népség.

A tábornokok megérkezéséig a tüzérség gyakorlata töltötte ki az időt. Khinában tudvalevőleg a tüzérségnél nincsenek lovak és a nehéz ágyúk továbbítását a sokkal olcsóbb embererővel eszközlik.* Rangra azonban úgy látszik a gyalogság fölött állanak; az öltözetük legalább tisztább és csinosabb volt és czipő helyett fekete posztócsizmát viseltek.

A gyakorlatok, a melyeket a középre kiállított altiszt (instructor) vezényelt a mellette álló tüzértiszt utasítása szerint, nagyon szabatosak voltak. A csaknem két órán keresztül mozdulatlanul „hapták"-ban álló instructor vezényszavait bámulatos precizitással s csaknem színpadias mozdulatokkal hajtották végre. A közelünkben álló tüzérség az egész idő alatt egy mukkot sem hallatott, a mely körülmény — tekintve a khinaiak ismert csacsogó természetét — eléggé tanuskodik a szigorú fegyelem mellett.

Végre, pontosan a kitűzött időben, megjelentek a tábornokok nagyszámú kisérettel. A legmagasabb rangú tisztek fegyverzete a következőkből állott: az egyik kezükben tartottak egy hosszúszárú pipát, a másikban pedig a hagyományos legyezőt.

A már előbb megérkezett tisztek hangosan hadarva és egyszerre mondták el jelentésüket, a melyekre azonban ő excellenciája Liu-Hang-Tong nem is hederített, hanem felénk fordulva, kézszorításokkal és mosolyogva üdvözölt bennünket, mint valami nagyon régi ismerősöket. Ezután szájába vette a hosszúszárú gyűszűnyi pipát, az egyik kezével jelt adott a gyakorlatok megkezdésére, a másikkal pedig — elkergette a körénk csoportosult és a szakaszokba be nem osztott katonákat és kürtösöket, a kik persze a következő perczben ismét ott lábatlankodtak körülöttünk.

A kürtösök és dobosok által adott jelre megkezdődött a gyakorlat. A négyezer ember mint villámütésre ugrott fel helyéről. A ragyogóra „puczolt" fegyvert vállhoz emelték és a visszavágtató tisztek

* Újabb időkben az embereket részben már pótolják öszvérekkel. Pekingben és Tien-czinben alkalmam volt néhány katonai gyakorlatot végignézni, a mely alkalommal a nagy ágyúk elé hat-hat öszvér volt befogva. A kisebb ágyúkat azonban itt is emberek vontatták, erre a czélra bérelt — és nem a katonasághoz tartozó — kulik.

vezényletére sorakoztak. A következő perczben ott állott a négyezer ember mint ugyanannyi oszlop; egy mozdulat nem volt többé látható.

A kommandót egy fiatal adjutáns vezette, éles, sikoltó hangon. A vezényszavakat meglepő és fel nem tételezett pontossággal haj-

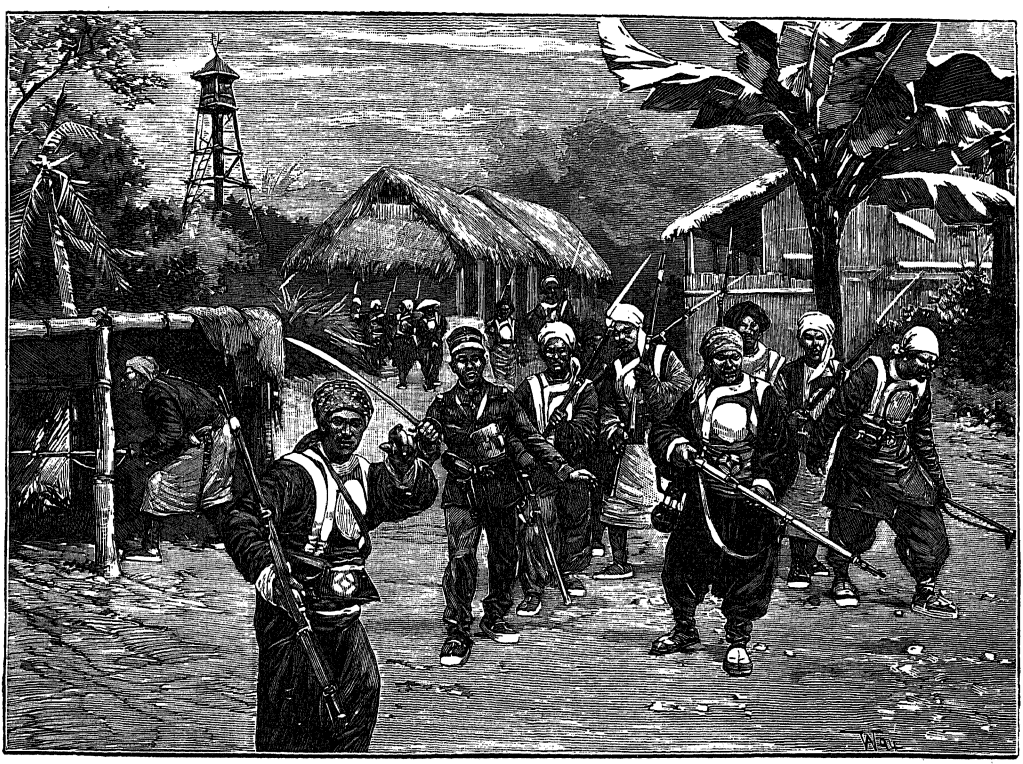

GYALOGOSOK AZ ÉSZAKI HADSEREGBEN.

tották végre. Az előbb hanyagul tartott fegyverek most mint valami gép által rángatva, másodpercznyi különbség nélkül csillogtak fel a a vállakon vagy hullottak a lábhoz. Az előltöltő fegyverek töltésével összekötött körülményes mozdulatok — mintegy tíz-tizenkettő — az egész legénység által egyetlen felesleges kézmozdulat nélkül hajtattak végre.

(Ki tudja, mennyi botütésbe került ez a precizitás!)

A fegyverfogások után csapatmozdulatokat mutattak be. A legbonyolultabb mozdulatokat, felvonulásokat, szakaszra osztásokat

olyan pontossággal és kifogástalan szabatossággal hajtottak végre, a mely díszére vált volna bármely porosz gárdának. A négyezer emberből álló tábort négy sorba állították föl. Az egyes sorok, a melyek mindegyikében ezer ember állott, mértanilag egyenes vonalat mutattak. Egy váll, egy arcz nem állott ki a hosszú sorból.

Ezek után következtek az egyes csapatok önálló mozdulatai, például „plankirozás", sáncz-támadás, roham. A gyakorlatok nem parancsszóra történtek, hanem kürtök által adott jelekre és a csapatok mintegy zsinóron húzva támadtak, hátráltak és guggoltak le az adott jel szerint. Európának egyetlen hadserege sem teszi meg különbül.

Befejezésül következett a „defilé", a mely a különben is érdekes és nem mindennapi látványnak a legérdekesebb része volt.

A „front"-ba fölállított legénység egyetlen mozdulattal kisebb szakaszokra oszlott. Összesen hatvannégy szakasz volt, mindezekben ötven-hatvan emberrel. Az első szakasz előtt haladt a kürtösöknek és dobosoknak mintegy negyven-ötven főből álló csapata az „ezred-dobos" vezénylete alatt. Az egész táborban ez volt az egyetlen furcsa alak. A négyezer ember között, beleszámítva a tábornokokat is, nem volt egy sem, a kire rá lehetett volna fogni, hogy potrohos. A „regiments-tambour" volt az egyedüli, a ki a „regiments-tambour"-ok ezen hagyományos díszével dicsekedhetett, mégpedig a legnagyobb mértékben. Bal kezét csípőjére szorítva, a jobb kezében tartott vékony kis pálczikát görcsösen rángatta a taktus szerint. A porosz „parade-marschban" haladónak minden lépésnél a lába körül csavarodott a hosszú varkocsa és széles himlőhelyes arcza csak úgy ragyogott a rettenetes öntudattól.

Az előttünk elvezető sorba érve, az eddig betartott közönséges lépés helyett átcsaptak az úgynevezett „parade-marschba", a melyet a porosz katonaságtól tanultak. A föld szinte megrendült alattuk, a mint vízszintesen magasra felemelt és aztán messzire kidobott lábukkal végigdobogtak előttünk. A fehérharisnyás lábak egyetlen sort mutattak; a tisztek hátradobták széles kalapjukat a nyakukra, a sok bő kaftán, bugyogó és varkocs ide-oda lebegett. Ez a kép,

hozzászámítva a középen álló kürtösök sajátságos, szokatlan és mélabúsan hangzó zenéjét, igazán emlékeztetett valamely operai felvonulásra.

Késő este lett, mire az érdekes látvány befejeződött. Mielőtt elbúcsúztunk a barátságos tábornoktól, parancsnokunk meghívta tisztikarával együtt a hajónkra, hogy viszonzásul az érdekes látványért, bemutassa nekik a mi gyakorlatainkat is. — —

A következő nap délutánján meg is jelentek korvettánkon, a hol az őket megillető pompával, tudniillik ágyúdörgéssel, kürtharsogással és felállított díszcsapattal fogadtuk őket. A parancsnok „alarmot" fuvatott, a mire megkezdődött a fedélzeten az ilyenkor szokásos zűrzavar, futkosás, kiabálás, csattogás és lárma, a melynek csillapultával ott állott a hajó kétszázharmincz főből álló legénysége a kijelölt helyén, mint a hatást csináló „tableau"-k alkalmával a színpadi alakok.

A tábornoknak és kiséretének a legnagyobb mértékben tetszett az érdekes látvány. Különösen tetszett nekik a mitrailleusökkel és a Mannlicher-puskákkal adott gyorstüzelés, a recsegő kürtharsogás, meg az árboczokra felkúszó matrózok macskaügyessége.

De a legnagyobb feltünést keltette előttük a salonban elhelyezett — zongora. Valósággal elbámulva hallgatták az előttük egészen ismeretlen hangszer hangjait. Hát még mekkorát bámultak rajta, mikor levettük a zongora (pianino) fedelét és szabadon láthatták a gyorsított ütemben játszott „galopp" alatt ide-oda szökdelő húrütőket. Persze mi is hangos hahotába törtünk ki, mikor szegény Sung-Siak-Sung ezredes hosszúkörmű ujjaival hasztalanul próbálgatta megfogni a húrütőket. Mah-Yü ezredes a zongorával való ismeretlenségét nagyon restelte. Magyarázatául felemlítette, hogy tizennyolcz évig tartózkodott a kásgári garnizonban és hogy a turkesztáni határon átlépő néhány orosz tiszten kívül most látott először európaiakat Port Arthurban.

Nos, azóta — sajnos — nagyon sok alkalmuk volt európait látni. Sokkal többet, mint a mennyi a szegény khinaiaknak ínyére volna.

TIZENHARMADIK FEJEZET.

AZ OPIUMHÁZBAN.

A „Központi Birodalom“ lakóinak sok tulajdonságát ismerik nálunk, a mely homlokegyenest ellenkezik a mieinkkel.

Így például közismeretes, hogy Khinában a bal oldal a megtisztelő hely, hogy fehérben gyászolnak, dinnyemaggal és gyümölcscsel kezdik az ebédet és hallal meg levessel végzik, (a legutolsó étel a rizs); hogy köszönés alkalmával a kalap levevése helyett a kalap feltevésével köszönnek, hogy kéznyujtás helyett ökölmutogatással köszönnek, stb.*

Sok tekintetben azonban téves nézeteink vannak felőlük. Így például téves azt hinni, hogy a khinai nők éppenséggel sohasem mennek társaságba; hogy a khinaiak előtt a nyilvános mulatság, szórakozás és élvezet ismeretlen. Sőt éppen ellenkezőleg: a khinaiak a legnagyobb mértékben élvhajhászók és társaságkedvelők. Az is

* A nálunk kissé túlzott rokonszenvnek örvendő japáni népnek még több az olyan szokása, a mely az európaival ellenkezik. Íme a sok közül egynéhány: a japáni könyv nem elől kezdődik, hanem — hátul; nem balról jobbra megy a sor, hanem felülről lefelé; az asztalos nem „magától el“ gyalul, hanem maga felé; a szabó nem a ruhát szabja ki és ehhez csinálja a bélést, hanem előbb a bélést csinálja meg és ehhez a ruhát; a japáni kilincset nem felülről lefelé nyomják, hanem alulról felfelé; a kulcs nem jobbról balra zár, hanem megfordítva; a lóra jobboldalról szállnak fel; köszönéskor, ha belépnek valamely házba, felteszik a kalapot s levetik a czipőt; a gyász szine nem a fekete, hanem a fehér; ha valaki posztót vesz vagy szövetet, hát nem a vég tetejéről ad neki a boltos, (a melyet esetleg kiszítt a nap vagy ellepett a por), hanem a vég belső széléből; a borravalót (illetőleg „teáravalót“) nem elmenetelkor adják a szolgáknak, hanem — nagyon bölcsen — a jövetelkor; az istállóban a ló nem a farával áll az ajtó felé, hanem a fejével; szintén nagyon okosan, tekintettel a földrengéseknél, tűzvésznél fellépő ijedt zűrzavarra, stb.

A mi pedig az étkezési rendet illeti, hát a khinaiak ebben nem „páratlanok“. Hát az — amerikaiak nem zöld almával, sárga dinnyével stb. kezdik a reggelit (!) s nem salátával a villásreggelit??

téves feltevés, hogy valamennyi khinai opium-evő és szívó, és hogy Khina hemzseg az opium-élvezés következtében elcsenevészett, beesett szemű támolygó alakoktól. Ezen utóbbi véleményünk éppen annyira elterjedt ő felőlük, mint a hogyan az angol munkást nem tudjuk másképpen elképzelni, mint örökösen boxolva meg káromkodva; az amerikait mint örökösen bagózó, zsebbe dugott kezű urat; a hollandusnak pedig szerintünk oda van nőve a pipa az agyarához és csak akkor veszi el onnan, ha köpni akar. Ezekben annyi igaz, mint abban, hogy a spanyol büszke, a görög csal, a magyar pedig „lovagias és vendégszerető".

Hogy Khinában az opiumszívás nagy mértékben van elterjedve, annyira, hogy az óriási birodalom nem képes a szükségletnek megfelelően elég opiumot termeszteni és e miatt az Indiák termelésére van utalva, az tény; de ebből a körülményből kifolyólag azt következtetni, hogy valamennyi khinai opium-szívó, az éppen úgy hangzanék, mintha valaki azt állítaná, hogy Európában minden ember iszákos és szenvedélyes pipás.

Néhány ezer opiumszívója van Khinának minden városában, délen, úgy mint északon, a tengerparti városokban úgy, mint az ország belsejében. Az „Ezerkétszáz Szentek nagyapjának" szentelt templomban, Kiu-kiangban, a két papot meg a „doktor urat" sohasem láttam másképpen, mint hanyatt fekve az alacsony fapadon és nagyokat pöfékelve a kurta kis opiumpipából vagy pedig élettelenül összekuporodva valamelyik oltár előtt, álmodozva legalább is huszonnégyezer szentről. A Lü-csung-koui fellegvárak őrtisztje pedig bizonyára boldogabbnak érezte magát, ha néhány pipa elszívása után a mogorva fellegvárakból átvarázsolta magát valamely — légvárba. — — —*

* 1906. év nyarán, épen amikor Pekingben tartózkodtam, jelent meg a khinai császárnak az a rendelete, amely a hadsereg és a haditengerészet tisztjeinek megtiltja az opium-szivást. Az opium rabságában senyvedő katonatisztek félévi szabadságot kaptak, hogy „betegségüktől szabaduljanak". Ha ezen idő alatt szenvedélyükről nem mondanak le — helyesebben: ha meg nem gyógyulnak — állomásaikat nem fogadhatják el, hanem nyugdíjaztatnak. Amint illetékes körökben hallottam, nehány ezer lehet azon tisztek száma, akiktől a khinai császári hadügyi kormány ilyen módon — szabadulni remél.

Legelőször egy khinai kivándorló hajón láttam opiumszívókat, a mely hajó százszámra szállította a munkásokat — kulikat — Khina partjairól San Franciscóba és Callaóba. Az óriási hajón mintegy ezer khinai volt, persze elzárva a hajó előrészeiben és ezenkívül minden oldalról körülvéve fecskendőkkel, a melyekkel felhőszakadást lehet árasztani az esetleg zavargó khinaiakra — forró vízzel.

Ezen jóakaratú intézményen kívül más tekintetben is gondoskodtak azon a hajón az „Ég fiairól". Ugyanis a hajónak egy mélyebb részében volt a — temető. A külföldön és a sík tengeren elhalt khinait tudniillik csakis elháríthatatlan nehézségek következtében teszik idegen földön a sírba és csaknem lehetetlenségeket követnek el a rokonok, hogy a holttestet az anyaföldre küldhessék vissza. Az emberséges amerikai pedig jó szóért, meg megfelelő számú dollárért szivesen nyujt kezet a példátlan „chauvinismus"-hoz.

A khinaiakat tömegekben szállító hajókon tekintetbe veszik az opiumszívók szenvedélyét is. Az opiumszívók számára ugyanis külön termet, helyesebben kalitkát rendeznek be, a melyben megszakítás nélkül álmodozhatnak az illetők Hongkongtól San-Franciscoig mennyországról, gongról és fehérarczú liliomszálról. A praktikus amerikainak ez a szokatlan engedékenysége különben nem egyéb, mint kényszerűség, azaz: „business". A míg ugyanis ez a kedvezmény nem volt meg a hajókon, a hosszú utazás alatt a szenvedélyes opiumszívók közül néhány elpusztult az úton vagy másképpen vált kellemetlen utitárssá a megszokott méreg hirtelen elvonása következtében. Miután azonban a holttestet az utazási kötvények értelmében a vízbe dobni nem volt szabad és e miatt néhány ezer mértföldön keresztül kellett magukkal vinniök, — persze bebalzsamozva, — tehát elhatározták, hogy „Isten neki és — opium!"

A fennebb említett hajónak egy tűzmentesített részében kis szobácska volt berendezve, a melyben kilencz khinai feküdt a legkülönbözőbb helyzetben. Ebből a számból látható, hogy milyen arányban áll az ópiumszívók száma a nem szívókéhoz. Ezer khinaira

esett kilencz füstölő és el lehet mondani, hogy ugyanez az arány áll otthon, Khinában is.

Az apró szobácska szűk és alacsony ajtaján kiszivárgott a kellemetlen szagú, édeses, kozmás illat. A piszkos gyékényen háromnégy alak hevert szétvetett tagokkal, nyitott szájjal és szemekkel álmodozva, Confucius tudja, hogy miről.

A kopott fapadokon heverők, belépésünk által nem zavartatva, odaadással folytatták munkájukat. Minden padon ketten feküsznek féloldalt, fejük alatt a koczkaalakú fapárnával, arczczal a középen fekvő kis lámpa felé fordulva. A lámpa körül feküsznek a műszerek: a pipa, amely félméter hosszú s két hüvelyk vastag szárból és ökölnagyságú pipából áll, a melynek azonban az ürege nem öblös, mint a dohányzó pipáé, hanem csak vékony csatorna húzódik rajta végig; továbbá az opium-csésze, sűrű, barna anyaggal megtöltve; a csipesz, a pipaszurkáló, meg a seholsem hiányzó tea- és dinnyemag. A pipa megtöltése nagyon komplikált és sok gyakorlottságot kiván. A csipeszszel ugyanis kivesznek a csészéből egy borsónagyságú darabkát, ezt rákenik a hegyes szurkálóra és odatartva a mécses lángjához, vékony ujjaikkal addig gyúrják és formálják, míg a híg anyag kissé megkeményedik és ekkor rákenik a pipacső nyílására, a nagyobb részét azonban bedugják a pipacsőbe. Ezt az eljárást addig ismétlik, a míg a cső színültig meg van töltve. Ekkor odatartják a pipát a mécses lángjához, tesznek három-négy mély beszívást és — az élvezetnek vége van.

A pipa megtöltése nyolcz-tíz perczet is igénybe vesz, míg a pipa kiszívása legfeljebb tizenöt másodperczig tart. Elszívás után elől kezdik és ismétlik addig, míg végre az agy elkábul, a tagok ellankadnak és a test összeomlik.

A legelőkelőbb opiumházak Sang-haiban vannak az amerikai, franczia és angol settlementekben, miután a tulajdonképpeni khinai városrészben, éppen úgy mint egész Khinában, a nyilvános opiumházak tartása szigorúan tilos. Kárpótlásul azonban Sang-haiban, mint például a Fu-csou-, Sze-csuen-, Fu-kien- és Nan-king-úton egyik a másikat éri.

Az opiumházak előtt legnagyobb a tolongás. Ezek a házak ugyanis az opiumon kívül más irányú élvezetet is nyujtanak és úgy vannak berendezve, hogy az alsóbb osztály el van különítve

„ÚRI SZOBA" AZ OPIUMHÁZBAN.

az uri osztálytól. Rendesen két-három emeletesek, széles nyilt folyosókkal, óriási ablakokkal és tele vannak aggatva temérdek szines lampionnal. Lenn a földszinten, közvetlen a bejárásnál van a konyha, a hol nyolcz-tíz szakács mintegy harmincz-ötven serpenyőben meg csuporban keveri az ételeket és csemegéket. Az opiumszívók nagyon kis étűek és az ételeket nem is az ő számukra, hanem a kisérő nők számára főzik. Ugyancsak a földszinten van

az alsóbb rend osztálya, a hol munkások, kiskereskedők és házalók heverik ki a nap fáradalmait.

A földszinten és az emeleteken terjengő illat között nagy a különbség. A földszinten, a hol olcsó minőségű opiumot füstölnek, az illat a mi éjjeli kávéházaink szokásos illatára emlékeztet, ha az ember a kora reggeli órákban lép be oda, a szellőztetés és takarítás előtt és még teljes épségben találja a kihült szivarfüstnek, a

ZENÉSZEK AZ OPIUMHÁZBAN.

tízszer eladott és ugyanannyiszor visszakunyorált virágcsokornak meg az olcsó pacsulinak rettenetes bűzét. Az emeleteken terjengő illat kellemes, fűszeres. Az ember nem tudja, hogy mihez hasonlítsa, a gyógyszertár illatához-e, vagy a czukrászdáéhoz.

A terem közepén elhelyezett emelvényen vannak az énekesnők; fiatal leányok Szu-csou-tartományból, a hol Khinának a leggyönyörűbb „liliomszálai“ teremnek. A khinai „haute volée“-ben

a „bon-ton"-hoz tartozik, hogy a második, harmadik vagy akár a tizenötödik feleség szu-csoui hölgy legyen. Ezek tényleg annyira felülmúlják szépségre nézve a többi nőket, hogy ezer közül is rögtön felismerhetők.

Az opiumházak énekesnői különösen szépek és kiválóan — erényesek. Minden tekintetben megfelelnek a khinai férfi fogalma szerint megalkotott „szépséghez" kötött követelményeknek: arczuk olyan, mint a „mandulavirág", az ajkuk „baraczkvirág", a szemük „napsugárban fürdő harmatcsepp", a lépésük lengő, mint a „lotusz kelyhe". (Az egyik széktől a másikig menve, a néhány lépést csak az „a-mah" karjára támaszkodva képesek megtenni.) A „baraczkvirág" különben sötétpirosra van festve, de csak az alsó ajak és ennek is csak a közepe; a hollófekete, sűrű, fényes haj fantasztikus figurákba van alakítva és pillangót, madarat ábrázol. Az öltözet aranynyal gazdagon hímzett, bő selyemköntös; parányi, piczi lábukon szintén aranynyal hímzett apró czipőcskék vannak. Megjegyzendő, hogy az arczfestés az uri osztályban is általános, valamint ez a viselet a legfőbb rangú nőknek is a viselete.

Kezükben háromhúrú hosszú gitár van, a „kamunko". Valamennyi húr ugyanegy hangnemű; evvel a hangszerrel kisérik az éneküket, éneknek és kiséretnek azonban egymáshoz semmi köze. A férfi-zenekar hangszerei: a „kán-jákko" (mandolin), a „kosiul" (harminczhúrú gitár), két fuvola, egy gong meg egy keményfa-asztalka, a hozzájáró fakalapácscsal. Egyszerre csak egy énekel. O-Jimo kisasszony, a primadonna, fiatal, húsz éves leány. Hófehér arczán a bőr olyan sima és gyöngéd, mint az alabastrom; szemei koromfeketék és nedves fényben ragyogók. A khinai leányoknak általában gyönyörű szemük van és a legtöbbnek valami sajátságos ártatlan, naiv kifejezés ül az arczán.

A fülkékben heverő füstölők a legnagyobb nyugalommal folytatják ezalatt gyönyörthozó foglalkozásukat. Az egész csoportozat csaknem gépiesen teszi meg a három mozdulatot: a pipa előkészítését, a néhány mély beszívást és a teaszürcsölést. Közbe-közbe forró vízbe mártott és kifacsart kendőket osztogatnak szét köztük.

A kendők nagy mértékben hűsítenek, kivált ha az ember a meleg víz elpárolgását a legyezővel fokozza. A folyosó fülkéiben heverő száz-százötven alakon az opiumkábultság minden stádiuma látható, az első pipák mohó, kapkodó sietésétől az élettelen önkívületig. Órákon keresztül tart a gyönyörhajhászás. Némelyek itt feküsznek másnap reggelig és itt feküdnének örökké, ha nem hívná őket a munka és kötelesség és főleg, ha nem — dobnák ki őket.

Hogy miben áll a tulajdonképpeni gyönyör és mi az az ellenállhatatlan varázs és inger, a mely a szegény áldozatokat annyira lenyűgözi, a mely elől nincs menekülés, nincs szabadulás, és a mely a gyötrelmessé vált életnek utolsó napjáig fogva tartja az áldozatot, a mely épp úgy kicsikarja a madarinnak az utolsó selyempárnáját, mint a teherhordó kulinak az utolsó cashjét, azt éppen olyan nehéz megfejteni, mint azt, hogy a szenvedélyes dohányosnak mi a pipa meg szivar és hogy mi az iszákosnak az ital.

Nálunk a dohányzás megkezdése rendesen csak üres időtöltésből és unaloműzésből keletkezik; nagyon gyakran csak az utánzási ösztön következménye. Ellenben a mikor a khinai először nyúl a végzetes pipához, azt legtöbbször testi vagy lelki fájdalmak csillapítása czéljából teszi. Heves fej- vagy fogfájás, gond és bánat kényszerítik reá. Ezek az első — mondhatni therapeutikus — kisérletek nem vezetnek minden esetben a szenvedélyig. Sőt ellenkezőleg, az első pipa éppen úgy megkivánja a maga árát, mint az V. gimnázistától az első czigaretta a magáét. És a megszokás nem is olyan könnyű. Részint azért, mert nehéz a pipa megtöltése, nehéz az opiumgömböcske kellő pörkölése, vagy talán nem elég mély a füst beszívása, de leginkább azért, mert a kinálkozó alkalom — tudniillik a nyugalmas fekvés, a szíváshoz megkivánt kényelem stb. — nem olyan gyakori.

A kezdet nehézségein átesve, jut az opium érvényre. Ebben az állapotban a kellemes illatú, fűszeres édes füst kellemesen csiklandozza az ínyet meg az orrt. Az agyban jóltevő, zsibbasztó melegséget érez az ember; a karjában és lábában sajátságos érzés van; olyan forma, mint mikor az ember hosszabb lovaglás után kényelmes pamlagon nyújtóztatja összerázott tagjait. A dohányos euró-

painál két-három opium-pipa elég az ehhez hasonló érzések előidézésére. (Nálam legalább elég volt.) Az igazi opiumszívónak azonban ennyi távolról sem elegendő. Minden inger csak addig az, a míg új; hogy máskor is ingereljen, fokozni kell. Az igazi opiumszívónak tehát, a kinek a szervezete az éveken át folytatott élvezés következtében ellentállóbbá vált a bódító szer ellenében, tíz-tizenöt pipát kell kiszívnia, a míg ebbe az állapotba jut, sőt némelyek csak a harminczadik-negyvenedik pipával érik el az opiumgyönyör legmagasabb fokát, az extázist.

Egy sang-hai ismerősünk, — német orvos — a ki már tökéletesen rabja volt szenvedélyének s a mely szenvedély következtében már-már elzüllött, érdekes fölvilágítást adott nekünk járatlanoknak az opiumszívás lényegéről az általa előidézett érzésekről.

„Az opium által okozott gyönyör, a szó legszorosabb értelmében vett „gyönyör". A tagok zsibbadt, kellemes érzése ugyanis minden pipánál fokozatosan emelkedik, míg az öntudatra fátyol borul. A könnyed lelkiállapot, a rózsás kedélyhangulat egyesül a legabszolutabb megelégedéssel. Maga a fekvés, a tagok groteszk helyzete és a környezet, minden olyan kellemes, olyan kielégítő, hogy az egész öntudat egyelőre abban a tétova kívánságban áll, hogy bárcsak maradna minden úgy, a mint van. Ebből az elmosódott, határozatlan kívánságból származnak fokozatosan a vágyak és óhajok, az elérhetetlen ábrándok és légvárak. A halluczináló agyban tétován ságulnak a mult gyönyörei, örömei; ifjúkori ábrándok, egykori remények megvalósulnak, sőt mindezek ideálizálva repülnek végig a felhevült agyban. A családi körben töltött legboldogabb órák, egyesülve a kimondhatatlan, véghetetlen honvágygyal jönnek az emlékezetbe. Gyermekkori játszótársak, rózsás arczú, szőke fürtű kis lánykák vidáman, csengően nevetnek az álmodozó fülébe. Kertek, halmok és virányok balzsamos illatú, fantasztikus virágokkal káprázatatják el az álmodozót; pazar fényű termek, megtöltve édesen fájó zenével, túlvilági fénynyel, sziréni alakokkal, szép női arczokkal, a melyeket az ember itt-ott látott bálokban, színpadon vagy az utczán, lebegnek a szemei előtt; meztelen fürdő-

alakok, mindannyian elbűvölő, tündéries csoportozatban össze-vissza zavarva, tánczolva, ölelkezve, czirógatva és csókolva jelennek meg a képzeletben, a legcsábítóbb, a legingerlőbb helyzetben. Minden meztelen, minden fényes, tündéries és ragyogó".

És a szánalomra méltó teremtések, a kiknek az agyában ezek az álmok, vágyak és ábrándok vad, felkavart zűrzavarban egymást űzik, kergetik, — mint élettelen tömegek feküsznek a pamlagon, nyitott szájjal, üveges szemekkel; az arczuk beesett, pergamentszerűen vékony sárgás bőrrel és az egész alak elrettentően le van soványodva. A látványt még komorabbá s visszataszítóbbá teszi a kihült füst és opiummaradék nyomasztó illata és a kis mécses halványan pislogó fénye. — — —

Az éveken át folytatott opiumszívással felhagyni csaknem lehetetlen. Hasztalan minden küzdés, minden ellentállás. A hidegen számító khinai, a kinek csaknem lelki szükségletté válik a meg nem szünő örökös munka, a ki hidegebben számít, mint bármely más nemzet, a ki ezer meg ezer mértföldre vándorol ki hazájából, hogy éhezéssel és nélkülözésekkel megkuporgatott kis tőkével térjen vissza családjához, a ki rendkívül makacs és nehézséget nem ismerő törekvéssel halad a kitűzött czél felé — az opium-szenvedélylyel szemben tehetetlen, akarat nélküli báb.

Az ember sülyed és sülyed, mint az iszapban. Egyszerre megyen tönkre erkölcsileg, testileg és anyagilag. A vagyonilag tönkrement áldozat, a mely előbb a jobb és drágább fajtájú opiumra költötte el vagyonát, később a hitványabb és az idegrendszert még nagyobb mértékben szétziláló minőségűvel kénytelen megelégedni. Az inger utáni vágy és szükséglet mindinkább fokozódik; a bevégzett munka utáni élvezése már nem elég az „opium-éhség" csillapítására. A családi és társadalmi viszonyaiban megingatott áldozatot a csillapíthatatlan vágyon kívül bántja a vagyoni gond, a társadalmi bukás, a lelkifurdalás, a megbánás és különösen az álom és a valóság közötti rettenetes különbség. És így ismét csak a pipához, az egyedüli búfelejtőhöz nyúl; most még gyakrabban, mint előbb, a mi által természetesen csak sietteti a soha ki nem maradó véget.

Az idegrendszer végkép megzavarodik, tartós álmatlanság és étvágyhiány áll be; a tagok reszketnek, a test lesoványodik a csontokig; a szemek merev, buta kifejezést nyernek, a fej beesik a vállak közé. Nincs többé akarat, nincs remény; csak véghetetlen vágy és csillapíthatatlan kívánság a bódító füst után.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET.

AZ ELZÁRT ORSZÁG.

KOREA.

A „Zrinyi"-korvettának Ázsia körüli expediciójában két mozzanat volt, a mely nemcsak mi nekünk, a kik az expedicióban részt vettünk, volt a legérdekesebb, hanem a monarchiának kifelé gravitáló világkereskedelmi érdekéből tekintve, valamint diplomaciai szempontból is az útnak legfontosabb részletei közzé tartozott.

Az egyik abban állott, hogy mi voltunk az elsők, a kik Khina belsejében, a Jang-cze-kiang partján mutattuk hadi tengerészetünk lobogóját. Hatszáz t. mértföldnyire haladtunk fel az ország belsejébe az említett folyón, a mely alkalommal Csin-kiang-fu, Kiu-kiang, Nan-king, Vu-hu, Han-kau, Han-jan és Vu-csang városokat érintettük.

Kitűzött feladatunk abban állott, hogy az itt felsorolt kikötőkben megnyerjük hazai kereskedelmünk számára azon jogokat és engedményeket, a melyeket Khina császára birodalmának már több kikötőjében megadott. Kereskedelmünknek eddig csak a következő tengerparti városok voltak megnyitva: Sang-hai, Amoj, Szva-tou, Tien-Tczin, Fu-csau-fu és Tamsiu Formoza szigetén.

Expediciónk a feladatának minden tekintetében eleget tett, a mennyiben az említett városokban kereskedelmi hajóink most már mindenütt szabadon horgonyozhatnak és szabad kereskedelmet folytathatnak az említett Jang-cze-kiang parti városokban. — (De csak mennének is!)

Habár a koreai partok meglátogatása — feladatunknak második főpontja — kereskedelmi szempontból kevésbbé volt érdekes, annál érdekesebb volt nekünk, a „Zrinyi“ személyzetének. Hogyne, mikor annak az országnak a megismerése állott előttünk, a mely olyan elzárt volt abban az időben a világ előtt és olyan kevéssé ismert, a milyen elzárt és ismeretlen földrész talán csak Tibet volt azon időben. — —

A „Szélső Kelet“ két hatalmas birodalma, Khina és Japán között fekszik a koreai félsziget, a mely, bár területre nézve felülmúl némely európai államot, Európában még ma is olyan ismeretlen, hogy a műveltebb körökben is alig tudnak többet a nevénél és fekvésénél.

Khina és Japán mindenkor nagyon érdekelt bennünket; kötetekre megy azon művek száma, a melyeket róluk írtak; elég jól ismerjük a földrajzukat, a történetüket és szokásaikat. Korea nem érdekel senkit, történetüket nem ismerjük, a vele foglalkozó irodalom pedig az utolsó évtizedig oly kevés volt, hogy alig jöhetett tekintetbe. Az alább következő ismertetése még azon időből való, a mikor Koreáról khinai és japáni műveken kívül alig volt néhány olyan könyv forgalomban, a melyek forrás-műként szolgálhattak volna. Nekem — ezen sorok írójának — megbecsülhetetlen fontosságúak voltak azok a személyes közlések és írott jegyzetek, a melyeket egy csemulpói ismerősömnek, Wilhelm páternek köszönhetek, a ki tizenöt éves misszionáriusi tényked ése folytán Koreában, egyike volt az ország legkiválóbb ismerőinek. —

Korea felőli ismereteim gyarapítására kitünő alkalom volt a mostanában megtett földkörüli utazásom, a mennyiben többször érintkeztem olyanokkal, a kik részben mint turisták, részben mint koreai letelepülők bőven megismerkedtek az érdekes ország exotikus népével. És mert utolsó években a Koreával foglalkozó irodalom is jelentékenyen gazdagodott, ennélfogva alkalmunk nyílott behatóbban ismertetni az immár — nem elzárt országot.

— — A XVI. századig Korea még névleg is ismeretlen volt Európában. Az azon időkből származó térképeken, a melyeken Khina és Japán térképei már meglehetősen határozott vonalakkal vannak megjelölve, Koreának alig akadunk nyomára. Az első térképe, Pekingben élő franczia misszionárius műve, csak 1649-ben került Európába.

A félsziget a körülötte fekvő temérdek szigettel körülbelül akkora lehet, mint Nagy-Britannia. Kivéve az északi oldalát, körös-körül tenger veszi körül; nyugatról és délről a Sárga-tenger, keletről a Japáni-tenger. Északon határos Mandzsuriával és Szibiriával. Az előbbitől a Jalu folyó és az örök hóval fedett San-Van hegység választja el. A félsziget keleti partján a hegység rendkívül meredek oldalával egészen a tenger partjáig nyúlik ki. A Vladivosztok és Sang-hai meg Nagazaki közt járó hajókról csak mint szürkés-zöld felhőt láttuk Korea keleti partját. Úgy mint az anyaország, a rendkívül sok sziget is mind erdős hegyekkel van borítva. Utóbbiak közt van akárhány, a mely nem egyéb, mint egyetlen hegycsúcs.

Gyönyörű látványt nyujtanak az apró szigetek, a melyek némelyike alig emelkedik néhány méterre a tenger szine fölé, míg ellenben mások két-háromezer láb magasak. A legtöbb szigetet sötétzöld, buja növényzet borítja; mások ismét egyetlen csúcsban végződnek, a melyek majd rombadőlt lovagvárhoz, vagy leégett kastélyhoz hasonlítanak. Egyes helyeken nyolcz-tíz ilyen apró szigetecske áll szorosan egymás mellett, egy vonalban s olyan képet nyujtanak, mintha ugyanannyi óriási nagyságú ágyúlövegeket sorakoztattak volna egymás mellé. Nem hiába nevezik Korea uralkodóját „a tízezer sziget királyá“-nak.

Az útvesztőt alkotó kis szigetek és szirtek közt a hajózás rendkívüli nehézségekkel jár. Ámbár kitünő térképeink voltak és jóllehet, hogy Csi-fu-ból történt elindulásunk előtt kalauzt fogadtunk, a kit koreai utunkra hivattunk át Szöulból, Korea fővárosából, a „Zrinyi“ mégis csak a legnagyobb óvatossággal haladhatott előre a zűrzavaros tömkelegben. Helyenként közvetlenül a szirtek oldala alatt kellett magunkat tartanunk, néhány perczczel később már nagy

és hirtelen kanyarulatot tettünk, nehogy nekimenjünk valamely zátonynak, a melyet csak néhány lábnyi mélységű víz rejtett el szemünk elől.

A folyók torkolata is tele van szirtekkel és zátonyokkal. Némely folyó kiömlésénél óriási szirtek feküsznek, olyan helyzetben, hogy meglátszik rajtuk, hogy nem a természet, hanem emberi kezek helyezték azokat oda, hogy lehetetlenné tegyék vagy legalább nagymértékben megnehezítsék az idegenek bejuthatását.

A szigetek túlnyomó része lakatlan, mégpedig szándékosan. A hatalmas nyugoti szomszéd, a khinaiak ellen, a koreaiak mindenféle természetadta fegyvert felhasználtak védelmük és elzárkózottságuk biztosítására. Ezen okból hagyták szándékosan lakatlanul a szigetek nagy részét, hogy az „üresség" által tartsák vissza a hatalmas ellenséget.

A szigeteken a növény- és állatvilág nagyon gazdag. A sajátságos éghajlat, a magas hegyekkel váltakozó mély völgyek, továbbá a tenger hozza magával, hogy az állat- és növényvilág oly csodálatos összetételű és hogy olyan növények s állatok élnek a félszigeten meg a szigeteken, a melyek részben csak tropikus vagy csak hidegebb vidékeken fordulnak elő.

Gazdag az állatvilága. Némely szigeten, mint például Quelpart szigetén — a koreai Sicilián — a buja legelőkön ezrekre menő baromcsorda tanyázik. A házi állatok sorába kétszeresen is besorolható kutya, (azért kétszeresen, mert a házőrzésen kívül rendes táplálékul is szolgál) szintén nagy számban fordul elő. Azonban olyan kevés a juh, hogy még az áldozatokra szánt bárányokat is Khinából kell behozniok.

Legérdekesebb ragadozója Koreának a tigris. Jóllehet ennek tulajdonképeni hazája a tropikus vidékek sűrű dzsungelei, a szubtropikus vidékeken felül pedig már csak elvétve fordul elő a 53. szélességi fokig, Koreában a tigris nagy számmal található és óriási pusztításokat visz véghez. Egy koreai közmondás szerint: „a koreaiak hat hónapig űzik a tigrist, a másik hat hónapon pedig a tigris űzi a koreaiakat." (Van még egy jellemző közmondásuk: „csak a khinaiak pusztítottak el több koreait, mint a tigris.")

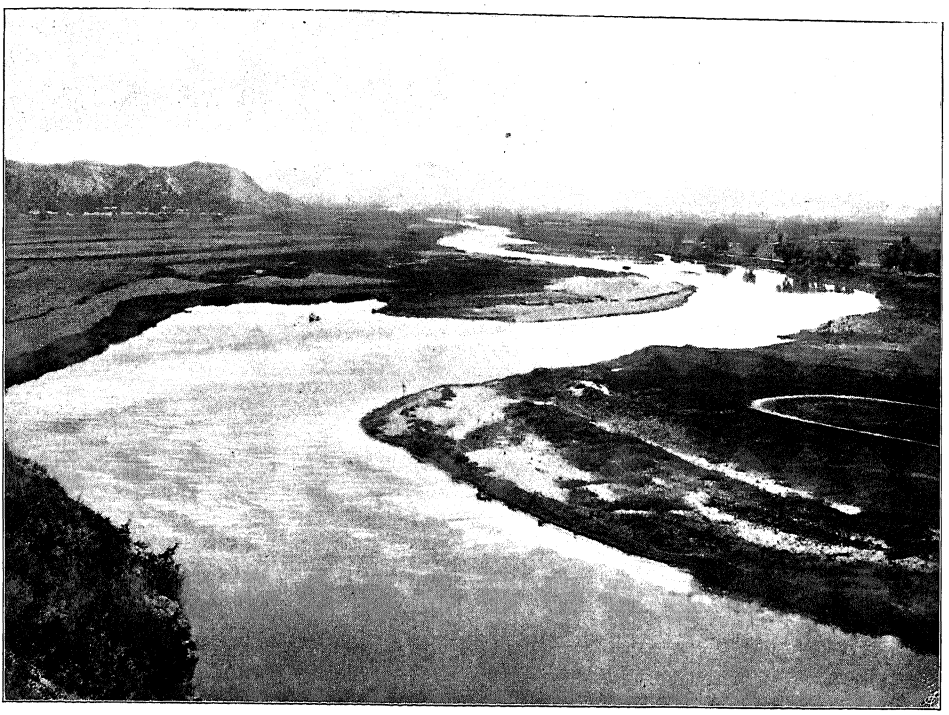

A YALU FOLYÓ.

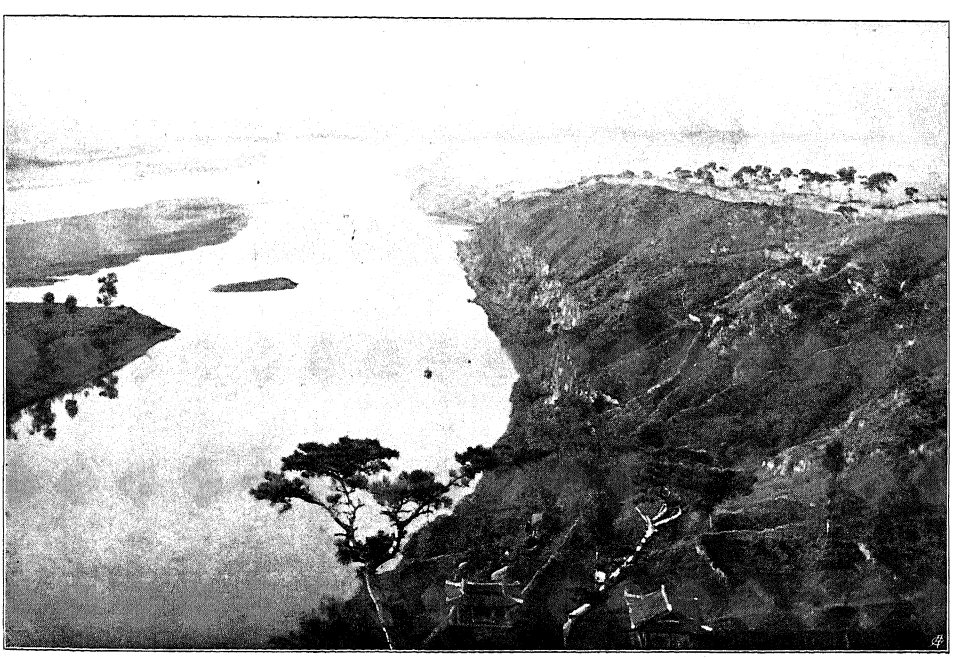

A YALU FOLYÓ TORKOLATI VIDÉKE.

A rendesen sűrű dzsungelekben élő tigrisek Koreában a magas hegyeken tanyáznak és a hómezőkön kószálnak. A téli hideg okozta szükség által hajtatva az emberi lakások közelébe húzódnak és berontanak a falvakba, mint akár Szibiriában a farkasok. A koreaiak a legcsekélyebb óvatosságot sem tanusítják a tigris ellen. Az udvarokat tél idején sem kerítik be; nyáron pedig a mezei munka

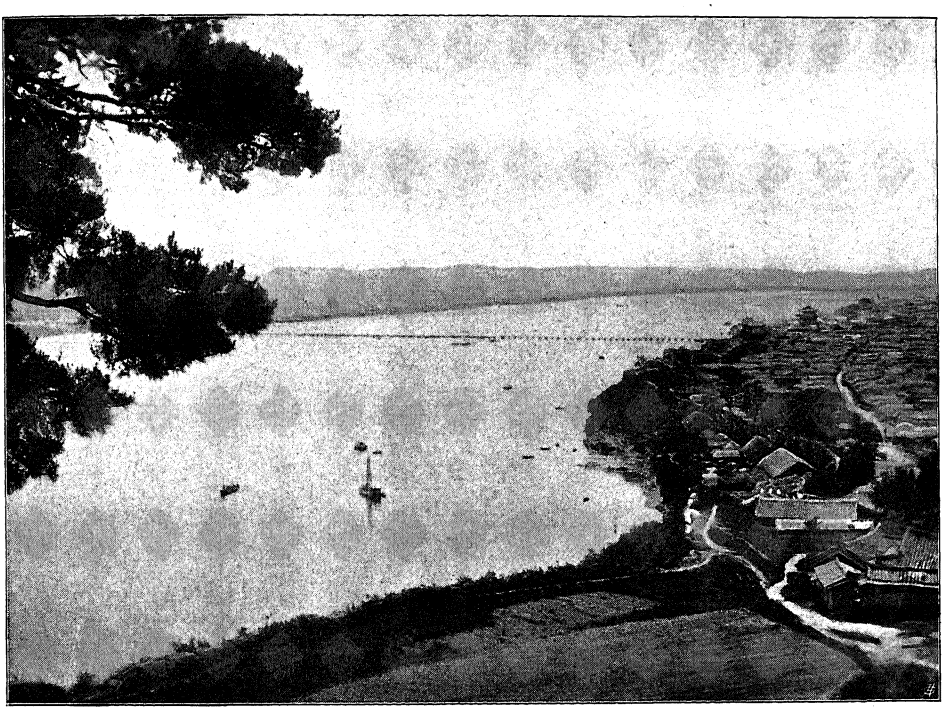

HÍD A YALUN. (AZ OROSZ-JAPÁNI HÁBORÚ ALATT ÉPÜLT.)

idejében éjjelre letelepednek a fa tövében, a nélkül, hogy őrt állítanának fel vagy legalább a tigriseket visszariasztó őrtüzeket gyújtanának.

A tigris vadászatban páratlan személyes bátorságot tanusítanak. Rövid késsel meg dárdával felfegyverkezve megtámadják a hatalmas állatokat, holott ezek olyan vérengzők, hogy egy-egy támadás alkalmával öt-hat embert is széttépnek.

A tigris nagy szerepet játszik Koreában. A hogyan Khinát a „Nyugoti Sárkány"-nak nevezik, Japánt a „Felkelő Nap"-nak, Orosz-

országot a „Falánk Ragadozó"-nak, úgy Korea egyenlő a „Tigris"-sel. Az ország jelvénye a tigris, a lobogón rajta van a „tigris", a király „a koreai tigris", a személyes bátorság szintén „tigris".

Leggazdagabb azonban a madárvilág.

Íme, egy kis lajstroma azoknak a madaraknak, a melyek a koreai szigeteken élnek: daru, gém, gólya, veréb, fáczán, szalonka, rigó, fürj, ökörszem, sas, sólyom, kormorán, sirály, jégmadár, harkály, varjú, holló, ruczák és ludak. A madárvilágban jártas tudós egész életére terjedő érdekes tanulmányt találna a koreai szigettenger madárvilágában.

Hát még a szigeteket körülvevő tenger milyen gazdag és minő érdekes életet rejt magában! A szigetek közötti zátonyok tenger alatti gyönyörű szép s tropikusan buja növényzet képét mutatják a kristálytiszta vízben. Csigák, kagylók és puhányok különböző válfajai nagy számmal fordulnak elő.

Gyöngyökben olyan gazdag az ország, hogy alig van párja. Az arany-, ezüst- és szénbányák pedig, a melyeket a legrégibb időktől fogva aknáznak ki, valósággal kifogyhatatlanoknak látszanak.*

*

Korea gazdagságáról tudomása volt a két szomszédnak. Az ország birtokáért folytonosan versenyző két birodalom közé beékelt ország kifogyhatatlan kincseire mindkét szomszédnak a legrégibb időktől kezdve fájt a foga, a kikhez újabb időkben az északi szomszéd is csatlakozott, a „Falánk ragadozó". Nem csoda tehát, ha a versengő szomszédok közé beékelt ország igyekezett minél inkább visszalépni a velük való érintkezéstől és határait a lehetőségig meg-

*Azok a koreai utasok, akikkel mint Koreában élő európaiakkal Khinában, Japánban vagy a Japán és Amerika nyugoti partja között közlekedő hajókon megismerkedtem, túlnyomóan mérnökök és hivatalnokok voltak, akik Korea nagyszámú bányáiban voltak alkalmazva. A mérnökök nagy száma is amellett tanúskodott, hogy a koreai bányák nagyon számosak s meglehetősen jól jövedelmezők lehetnek.

közelíthetetlenné tenni. Ebben a törekvésében segítségére volt a természet is. Nyugoti partját megvédte a tömérdek sziget, zátony és szikla, a mely az anyaországnak mintegy előőrseiül szolgált. Az ország belsejébe vezető folyók pedig olyan sekélyek, hogy azokon csak nagyon kevéssé mélyen járó hajók hatolhattak fel.

Amilyen zárkózott volt az egész nemzet kifelé, éppen annyira zárkozottak voltak maguk között, amennyiben szigorúan osztályozott rétegekre volt osztva a társadalom. Ahogyan elszigetelték magát az országot és a nemzetet más országoktól és nemzetektől, úgy elszigetelték egymástól az egyes társadalmi-osztályokat is.

Jóllehet a lakosság egymástól élesen elválasztott kasztokra van felosztva, ez a beosztás lényegesen eltér más nemzeteknek, például a hinduk kasztrendszerétől. Mert míg ezeknél a kasztok közötti válaszfalak a vallásukkal szoros összefüggésben állanak, itt a vallásnak a kasztokhoz semmi köze, mert itt a politikai viszonyok hozták azokat létre. Az első kasztot a nemesség alkotja, az egykori fejedelmek utódjai. A második kaszt a köznemesekből áll, a kik az átmeneti osztályt alkotják a polgárok és nemesek között. Ebből az osztályból kerülnek ki a kisebbrangú hivatalnokok, főképpen a „khinai tolmácsok". Harmadik kaszt a polgárok osztálya: a vagyonosabb kereskedők, iparosok és kézművesek csoportja. Negyedik kaszt a lakosság zöme, földművesek, kisiparosok, vadászok, halászok stb.

Ezen négy kaszt után következik a „megvetettek osztálya", a melyhez azok tartoznak, a kiket mesterségük folytán mintegy megbélyegzetteknek tekintenek. Ehhez az osztályhoz, a mely felette áll a jobbágyoknak és rabszolgáknak, tartoznak a mészárosok, hóhérok, bőrrel dolgozók és a papok (!).

Ezen öt csoport után következik a lakosságnak egy része, a melyet épp úgy lehet jobbágyságnak, mint rabszolgáknak tekinteni. „Se nem ökör, se nem ló", mondják róluk a koreaiak.

Az abszolutus hatalommal uralkodó császárnak személye szent és sérthetetlen. A felségsértést, történt légyen az tettel, szóval, vagy csak gondolatban, halállal büntetik. A király testét érinteni semmi nemű körülmények közt nem szabad. A jelenlegi uralkodónak a

nagyapja tályog okozta betegség következtében halt meg, miután a tályognak késsel való megnyitása a törvény értelmében lehetetlen volt.

A királyt pazar fény veszi körül szöuli palotájában, a melyben az uralkodóház többi tagjai is élnek. Csak a legritkább esetekben hagyja el palotáját, a mely fontos eseményről a város lakosságát már napokkal előbb értesítik. Ilyen alkalommal minden ajtót, ablakot elzárnak azokon az utczákon, amelyeken a menet végighalad; az utczákon sorfalat alkotó lakók pedig letérdepelnek, kezükben seprűvel és szemétlapáttal, az engedelmesség és alázatosság jelvényével. A díszes menet élén a „tigris lobogót" viszik, az országnak s a hatalomnak jelvényét. A menetben két egymáshoz teljesen hasonló palankint visznek, a melyek egyikében ül a „Hap-num", a király, a másik pedig üres. Hogy melyikben ül ő felsége, a „Hap-num", azt csak a három főminiszter tudja; a népnek fogalma sincs róla. A „Tigrislobogó" után viszik az uralkodónak élet és halál feletti uralmának jelvényeit: a fejszét, kardot és háromágú szigonyt.

A koreai udvarban egy-két olyan szertartás van szokásban, a melyek az európai udvarok egynémelyikében is divatban van. Így például megvan a lábmosás szokása, a mely abban áll, hogy a királynő minden évben néhány nyolczvan éven felüli nőt fogad a palotában és sajátkezűleg megvendégeli őket. Ha valami örvendetes esemény éri az országot, az országnak mind a nyolcz kormányzóságában a nyolczvan éven felüli öregeket megvendégelik. A királynő személye iránti nagy tiszteletnek a kifejezése az a törvény, a mely előírja, ha a királynő olyan állapotba jut, hogy ezáltal az országnak leendő trónörökössel való megajándékozása van kilátásba helyezve, akkor három hónaposnál fiatalabb állatot leölni az egész országban nem szabad.

Úgy mint Khinában, Koreában is igen magas fokban van kifejlődve a társulási vagy egyletet alkotó rendszer és a czéhalkotás. Azon összetartás következtében, a melylyel az ugyanegy kormányzóság lakosai egymás iránt viseltetnek, olyan idegennek tekintik a másik

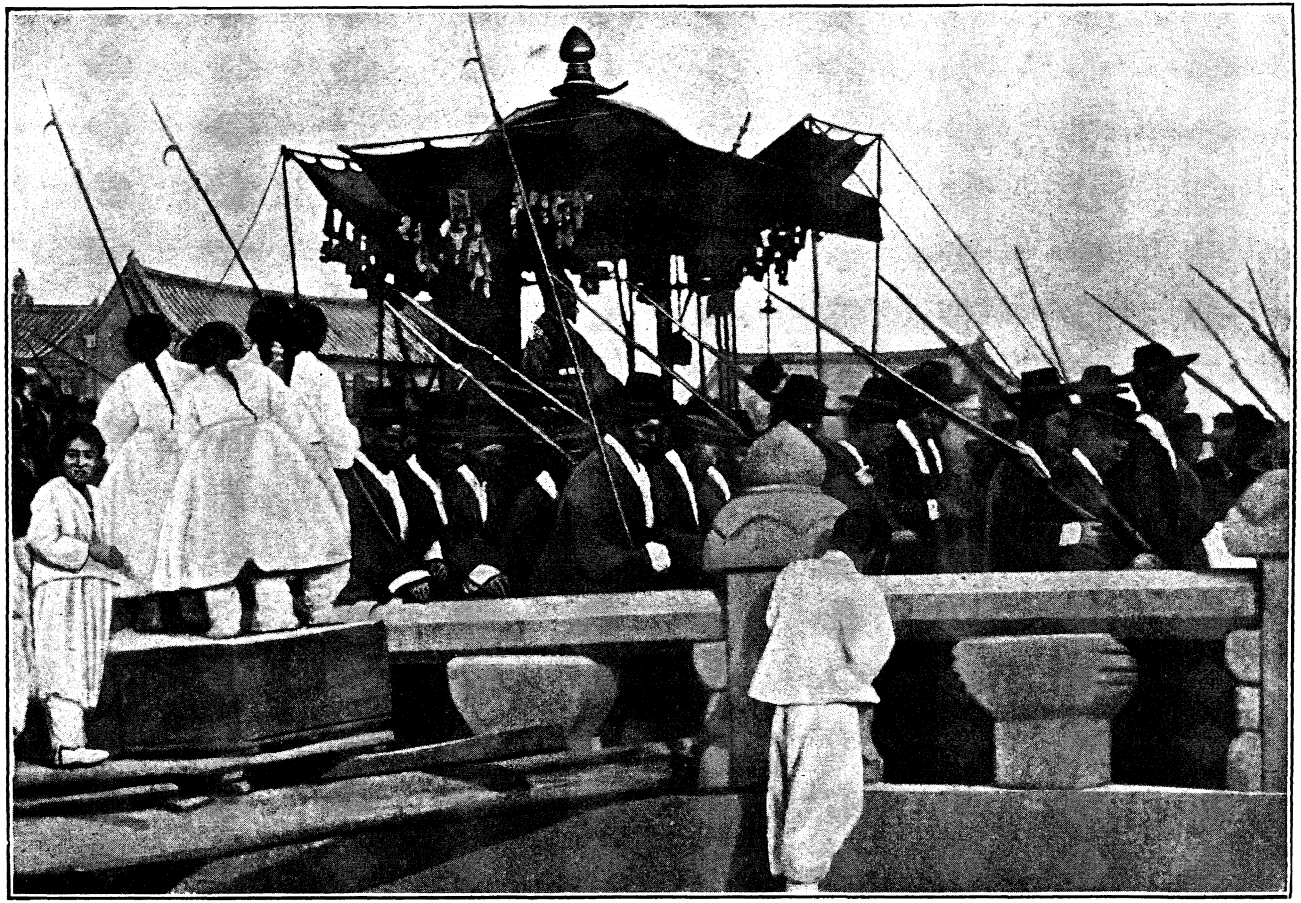

A KOREAI KIRÁLY SÉTÁLNI MEGY.

kormányzóság lakosait, mintha azok egész más világrészből valók volnának; az ugyanegy kormányzóság különböző városainak lakói viszont idegennek tartják a más városbelieket. A társulási vagy összetartási ragaszkodás annyira megy, hogy valamely városnak ugyanegy utczájában lakók szövetségre lépnek egymás között, a másik utcza lakói pedig szintén külön szövetségre lépnek.

A czéhrendszer kultiválása túltesz a khinain. A legmagasabb rangú hivatalnoktól kezdve le a legalsóbb rendű mészároslegényig — a mészáros Koreában (úgy, mint Arábiában) a legutolsó emberosztályhoz tartozik — nincs ember, legyen az miniszter, kereskedő, tudós, hajcsár, kuli vagy koldus, a ki ne tartoznék valamelyik czéhhez.

A legújabb időkig, tudniillik mielőtt még az országra nézve áldásos eredményű japáni befolyás érvényesült s a mikor az országutak helyenkint már kiépültek, sőt vasút is vezet az országon keresztül, addig a teherhordók czéhe volt a legkifejlettebb és legerősebb. Ez a czéh olyan jól szervezett és olyan hatalmas volt, hogy számottevő tényező volt az egész királyságban. Valóságos „status in statu"-t alkottak, a melynek főnöke halállal büntethette a czéh tagjait. Ha a teherhordók czéhe kimondotta a strike-ot, tökéletesen megszünt mindennemű közlekedés, sőt pangott a kereskedelem is.

Hogy az alsórendű népnek ekkora befolyása volt és részben van most is, az a közlekedési és kereskedelmi viszonyokon alapult. Vasútnak Koreában a legutolsó évekig nyoma sem volt, az országutak rendkívül ritkák voltak. Teherhordásra kivételesen használták a barmot; ennélfogva az egész országban a közlekedés, főképpen a teherszállítás emberek által történt és történik még ma is.

A főbb országutak s néhány parti város kivételével, szálló vagy vendéglő nincs az egész országban. Nincs is rá szükség. Az úton levő koreai ember beszállhat bármely házba és bármely időben; mindenütt nyitott ajtókra talál és olyan vendégszeretetre, a melynek nincs párja az egész világon. Az útrakelő szegényebb sorsú koreai magával visz egy takarót meg egy zacskó rizst; éjszakára ott száll meg, a hol az est utóléri, a rizsét pedig ott főzi meg, a hol megéhezik.

Minthogy a koreaiak nagyon szeretik a mulatságot, különösen a zenét és tánczot, — olyan értelemben tudniillik, hogy más muzsikáljon és más tánczoljon hozzá, — továbbá mert nagyon szeretik

VÁNDOR ÉNEKESNŐ (HÁTÁN A KALAPPAL).

a látványosságokat, az ország minden részében mindig járnak-kelnek vándorzenészek, akrobaták, csepűrágók, jóslók, bűvészek.

Különös szerepet játszanak a vándortánczosnők. A mint Khinában a legelismertebb szépségek és legkiválóbb énekesnők a Szucsou-tartománybeli leányok, Koreában a híres tánczosnők és énekesnők Kang-ven-do-ból, Korea Svájczából származnak. Szép

arczú, csinos teremtések, a kik hegyes hazájukból elindulnak az országba szerencsét próbálni, nem vivén magukkal mást, mint szép arczukat, szép hangjukat és kellemes modorukat, a mely tulajdonságuk következtében tökéletesen azt a szerepet játszák Koreában, mint a gésák Japánban. Énekelve és tánczolva vándorolnak városról-városra; a hol neszét veszik valamely mulatságnak, oda beállítanak mint tánczosnők és énekesnők, vagy mint kisegítők a vendégek kiszolgálásában. Mindenütt szivesen látják és aránylag jól is fizetik őket.

A zenén és tánczon kívül szenvedélyesen űzik a koreaiak a kártyát és koczkát. Ezt azonban már személyesen végzik el. A kártya és koczkajáték nagyon el van terjedve a társadalom minden rétegében. Még a katonaságnál sincs betiltva; sőt az őrségre kiküldött őrszemeknek is szabad a koczkajáték azon logika alapján, hogy: „az az őr, a ki koczkázik, az nem alszik; a ki nem alszik, az ébren van; a ki ébren van, az vigyáz; ergo: az őr koczkázzék".

Említettük, hogy a kasztok közt fennálló válaszfalak nem a vallás által előírt törvények alapján állanak fenn és hogy a vallás terjesztői, a hit szolgái — a papok — Koreában olyan alacsony fokon állanak, hogy a „megvetett osztályhoz" tartoznak. Míg a szomszéd tartományokban, a khinaiaknál és japániaknál a szintén alacsony fokon álló papságnak mégis csak van valami tekintélye, Koreában tekintetbe sem vett, semmit sem respektált osztályt alkotnak.

A buddhizmus (koreai nyelven: Pul-csié), az uralkodó vallás, de sok babonával felcziczomázva, a mint a koreaiak ősi, valószinűleg sámánisztikus vallásának maradványa. Minden tárgynak megvan a saját külön istene. Így például van hegyisten, fák istene, esőisten, kőisten, sőt konyhaisten is van, a kinek az oltárán persze a legtöbbet áldoznak. A levegő tele van istenekkel, a kik szüntelen ott lebegnek és ólálkodnak és csak azon törik fejüket, hogy mimódon lehetne az embereknek minél többet ártani. Mert a koreai istenek csak ritkán tesznek jót. Ártani az embereknek, ez az istenek hivatása első sorban. A tengerről fúvó szél sem egyéb, mint az istenek lélegzete. Valamennyi „isten" meg van tes-

VASALÁS.

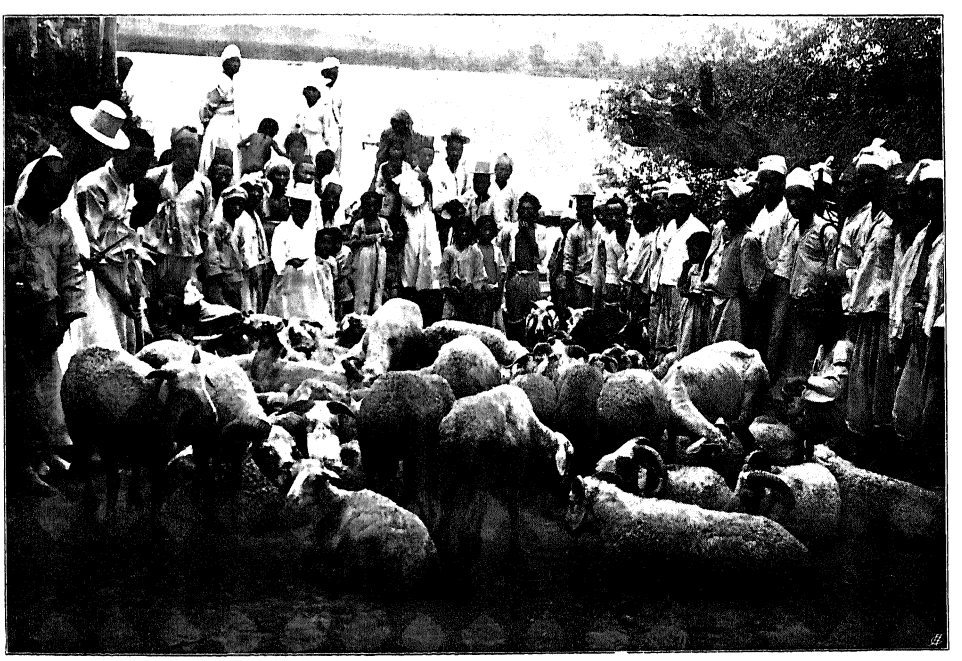

ÁLDOZATI BÁRÁNYOK.

tesítve egy vagy más alakban. A bálványok faragásában nem nagyon skrupulozusak. Egy emígy-amúgy összetákolt faalkotmány, a melyen kis gömbalakú darab a fejet ábrázolja, nagyobb gömb a törzset, ráerősítve két rövid czölöpre, megteszi a szolgálatot; kész az „isten".

Az ősök tisztelete olyan magasfokú, hogy sok tekintetben túlteszen a khinain is. A nők természetesen itt is ki vannak zárva az „ősök kultuszából"; az a fiúgyermekek előjoga. A magasrangú nemesség három ősnek áldozhat; tudniillik apának, nagy- és dédapának; a gentry már csak két ősét imádhatja. A köznép csak az apáig mehet vissza kegyeletének kifejezésében.

Vallási szertartásaikban is sok tekintetben hívek maradtak a Khinából átültetett mintához és csak faji jellegüknek és tulajdonságaiknak megfelelő részletekben tértek el attól. Jelenleg azonban már éppen olyan megvetéssel tekintenek le a khinaiak vallására, mint a milyen mélyen megvetik és mélyen maguk alatt állóknak tartják magát a khinai nemzetet. Egyáltalában megvetettnek és szánalomra méltó félműnek tartanak mindent, a mi nem koreai: a japániakat, az európaiakat, a keresztény vallást, a nyugoti tudományt, holott minden intézményük khinai eredetű: a kormányrendszer, a közigazgatás, a vallás, a tudomány. Míg saját nemzeti nyelvük és tudományuk tökéletesen el van hanyagolva, a khinai nyelv, tudomány és bölcselem ismerete a hivatalnoki rang eléréséhez elmaradhatatlan kellék.

A koreai nyelv írni és olvasni tudása még nehezebb tudomány, mint a khinai nyelvé. Sajátságos, hogy míg a köznéphez tartozó ember a saját szakmájába vágó dolgokat folyékonyan olvassa és írja, egyetlen jelt sem tud kibetűzni más mesterségbe vágó dolgokat leíró könyvből.

A hivatalnoki ranggal oly temérdek és magas fokú előny lévén összekötve, legfőbb törekvése minden erre hivatottnak, sok tanulmány és tudás által valamely hivatalra való képesítés megszerzése. Ezért van, hogy az illetők ezen szándékuk kivitelében óriási szorgalmat fejtenek ki. Nagy szorgalommal tanulnak éveken keresztül, hogy a vizsgákat letehessék. A hivatal után való vágy

olyan erős és olyan elterjedt, hogy nem ritkán öreg családapák, ősz emberek is nekiadják magukat a tanulásnak.

*

Jóllehet köröskörül tenger mossa az ország határait, azért mégsem tengerész nemzet a koreai. Hajóik ugyanolyanok, a minőket már a legrégibb korban is használtak; otromba, nehezen kormányozható dzsunkák, görbe árboczokkal, bambuszvitorlákkal. A hajóköteleket szalmából fonják, sőt a horgonyláncot is szalmakötélből csinálják. Csónakjaik is otrombák, nehezek. A csónakokban nem evezőket használnak, hanem hosszú farudakat, amelyekkel a csónakot tovább tolják. Partjaikról nem igen merészkednek dzsunkákkal eltávozni, miután alig ismerik a hajózási tudomány alapelemeit. A főirány nem az „Észak", hanem a „Dél" (úgy, mint Khinában).

Mint mindenütt a világon, Koreában is legérdekesebb az — ember. A koreai férfi magas, erős és nyulánk. Az arcza széles, a pofacsontok kiállók, az alsó állkapocs erős és hegyes. Az orrnyereg nagyon lapos, széles czimpákkal; a szem metszése ferde.* A szemöldök sűrű, vastag; szakál és bajusz nagyon gyér, nagyon soknál egészen hiányzik. Az arcz szine szennyessárga vagy búzaszinű, csak a fiatalokon látható a halvány narancssárga szín. A száj széles, idomtalan, sárgás zománczú, erős fogakkal.

Legfeltünőbb a hajviseletük, amelyre igen sok gondot fordítanak és a mely nagy szerepet játszik társadalmi életükben. A hajviselet ugyanis már első tekintetre elárulja, hogy az illető férfi nős-e avagy nőtlen, a mely két állapot közötti különbség a legnagyobb fontosságú az illető férfiúra nézve. A nős férfi fekete, sűrű, vastag-

* A szemtekének ferde fekvése a (koreaiaknál, khinaiaknál és japániaknál) csak látszólagos, miután a szemteke éppen úgy fekszik az üregében, mint akár a kaukázusi fajnál; csupán a szemhéjaknak felfelé — a külső szemzug felé irányított sajátságos metszése — tünteti fel ferdének. A „nagyszemű" európai szemtekéje sem nagyobb a normálisnál, csak a szemhéjak nagyobb nyílása mutatja a szemeket nagyoknak.

szálu haját kontyba köti a feje búbján, míg ellenben a nőtlen férfiak a nősöktől való megkülönböztetésül nem kötik kontyba a hajukat, hanem varkocsot viselnek. A köznépnél a konty csak lazán van összekötve és jókora nagy, az uribb osztálynál azonban csak akkora, mint az illető férfiúnak az ökle. A konty fekete fátyollal van beborítva, a fátyol pedig szalagokkal van az áll alatt megerősítve. A koreai varkocsa nem azonos a khinaiak varkocsával. Míg emezeknél minden férfi kivétel nélkül hosszú, többnyire a bokáig leérő varkocsban hordja haját és gyakran álhajjal, lószőrrel vagy zsinórral toldja meg, a tarkó körül pedig a hajat leberetválja, a koreai nőtlen férfiak a hajat megnövesztik az egész koponyán, a varkocsuk pedig csak a hát közepéig ér. Az idegennel akárhányszor megtörténik, hogy az ilyen varkocsot viselő, halványsárga arczú, teljesen szőrtelen arczú fiatal embert hosszú fehér zubbonyában, leánynak tartja.*

KOREA JELENLEGI KIRÁLYA (ALATTA AZ ALÁÍRÁSA).

A varkocs nagy szerepet játszik a férfiú életében. A míg nőtlen, addig nem szabad kontyot viselnie és nem tartják férfiúnak. A harminczöt-negyven éves nőtlen férfiút még gyermeknek tartják; bármit elkövethet, a törvény nem vonja felelőségre, mert hiszen még csak

* A koreaiaknak ez a varkocsa éppen ugyanaz, mint amit a khinaiak hordtak a mandzsu dinasztia uralomra jutása előtt.

„gyermek“! A tizenkét-tizenhárom éves gyermeknek azonban, ha megnősül, kontyba kötik a varkocsát és ettől a percztől kezdve férfiú. Hivatalt nyerhet, résztvehet az öregek társaságában, és hatalmat gyakorol a nálánál idősebb testvérbátyja fölött, ha az még nőtlen.

Az apa korlátlan hatalmú ura családjának; a gyermekei úgyszólván rabszolgái. Az apa és gyermekek közötti viszonyra jellemző

„IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS“.

ez a koreai közmondás: „Négy dolog van a világon, a melytől félni kell: a földrengés, a vihar, a tűz és az — apa“. (Ez a közmondás különben a japániaknál is megvan.)

Az anya azonban semmit sem számít a családban, a mint hogy a nő a társadalomban sem számít. A köznépnél a nő a munkának nagy részét is végzi. Állásukat jellemzi az, hogy nincs is nevük. A fiú az anyjáról úgy beszél, mint apjának valamelyik nőcselédjéről. A míg hajadon a nő, addig úgy nevezik, hogy: ennek meg ennek a lánya; ha fiút szül, akkor: Izének az anyja.

A férj az első idegen, a kit először lát szemtől szembe. Ezen erkölcsóvó intézménynek aztán az a következménye, hogy a női öngyilkosságok még Khinában és Japánban sem olyan gyakoriak, mint Koreában.

Úgy a férfiak, mint a nők viselete meglehetősen furcsa. A teherhordó munkás és az előkelő hivatalnok ugyanegy szabású és szinű ruhát visel.

Sajátságos tünemény, hogy Kelet-Ázsiának éppen a legtisztátlanabb nemzete visel fehérszinű ruhát. Tekintettel azonban a koreaiak határozott ellenszenvére minden iránt, a mi a vízzel, mosakodással és testi tisztasággal valamely viszonyban áll, a fehér szín csakhamar szennyes szürkére változik.

Az öltözet lényeges része a hosszú és bő ujjú felső kabát, a mely szalagokkal van a testhez erősítve. A nadrág hosszú bugyogó, a mely a bokánál le van kötve. A téli időszakban, a minő mérvben fokozódik a hideg, éppen olyan mérvben gyarapodik a felöltők száma is. A mint aztán tavaszszal a hőmérsék ismét emelkedik, lassankint fogyni kezdenek az egymásra rakott ruharétegek is. Hogy ezek között a legalsó réteg a hónapokig tartó szakadatlan viselés következtében nem tartja meg eredeti fehér szinét és hogy nem kifogástalan illatú, az természetes.

Legfőbb fényűzésük a kalap. Mint említettük, a férfiak kontyba kötik a hajukat a fejük búbján és a kontyot fekete fátyollal vonják be. Erre a fátyolra jön a kalap. A rizsszalmából vagy lószőrből készült kalap karimája rendkívül széles; néha másfél méter átmérőjű, míg ellenben a fejborító rész csak éppen akkora, a mennyi a konty befedésére szükséges. Úgy mint a fátyolt, a kalapot is hosszú fehér szalagokkal kötik meg az álluk alatt.

A női viselet szintén nagyon szokatlan és a legnagyobb mértékben demokratikus. Tudniillik minden korban és rangban ugyanaz. Rendesen több szoknyát viselnek egymás fölött, különböző hosszúságban. Míg az elsőt közvetlen a mell alatt kötik meg, a legfelsőt ennél sokkal mélyebben, a csípőkön kötik fel és hosszú uszályban húzzák maguk után. A test felső részét rövid ing fedi, mely a mell alsó részét meztelenül hagyja.

A nők is nagy gondot fordítanak a hajukra és fantasztikus alakokat formálnak a rendesen dús hajzatból. Ha a saját hajzatból nem telik, álhajat, posztódarabokat vesznek kisegítőül, minek következtében hajviseletük otromba, nehézkes és lényegesen különbözik úgy a khinai nők simára lefésült, komoly hajviseletétől, még inkább pedig a különben is hasonlíthatatlanul kellemesebb japáni nők bizarr, de mégis kellemes és izléses hajviseletétől.

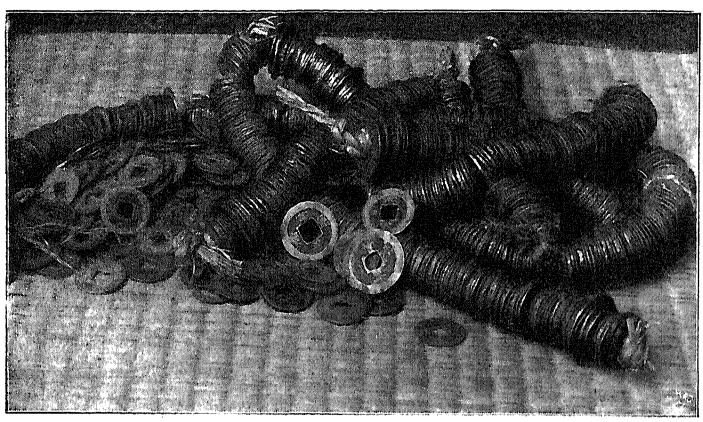

TÍZ MAGYAR KORONA KOREAI RÉZPÉNZBEN.

Építkezésük rendkívül szegényes és kezdetleges. A munkásosztály és a köznép házai nyomorult viskók. Szobáik oly alacsonyak, hogy csak mélyen meghajolva lehet belépni vagy bennük járni. Ha az ember négykézláb bemászik a szobába (az ajtók ugyanis olyan alacsonyak, hogy csak ilyen módon lehet bejutni), a fojtó füstön kívül, amelyet a rosszul égetett faszénnel készített tüzelőszer áraszt el, leírhatatlan ocsmány bűz csapja meg a belépő orrát.

Üveges ablak még a gazdagoknál is ritkaság. Üveg helyett olajos papirt vagy selymet használnak. Az üveg tudniillik rendkívül drága. Az üres sörös és boros palaczkokat, melyeket itt-ott összevásároltak, dísztárgyanként alkalmazzák lakásaikban. Szép, fehér nagyobbszerű orvosságos üveget olyan becsben tartanak, mint például mi egy szaczuma vázát vagy kiu-kiangi korsót. A hajónkat meg-

látogató mandarinok rendesen a legboldogabb hangulatban távoztak el hajónkról. Tudniillik mindnyájan egy-egy pezsgős üveget szorongattak a mellükön; persze üresen.

Az evésben túltesznek a khinaiakon is; megesznek mindent és bármikor. A mit a koreai naphosszában képes megenni, az hihetetlen. Minden ünnepük és ünnepélyük, szertartásuk és mulatságuk legfőképpen evésből áll.

A „BIMBÓ“ MEG A „BOGÁR“.

A munkásosztálynál és a köznépnél legfőbb étel a rizs, a melyből a koreai bámulatos mennyiségűt tud elfogyasztani. Három-négy liter a napi porczió, de ha van, megeszik három-négyszer annyit. Egynéhányszor láttam, hogy egy koreai a szájához emelt egy nagy tálat, a melynek tartalmát két-három literre becsültem és nem vette el onnan addig, a míg a pálczikákkal egyetlen szem rizst tudott összekaparni a tálban. Láttam, mikor az anya ölébe vette a gyermeket és elkezdte tömni rizszsel, addig, míg a hüvelykével kellett utána segíteni; akkor aztán megpaskolta a gyermek gyomrát, hogy még egy porcziót tömhessen belé.

Sajátságos szokásokkal van összekötve temetési szertartásuk. A viaszszal és mészszel légmentesen elzárt koporsóba helyezett elhunytat hónapokig tartják a házban. A gazdagoknál valamelyik szobában, a köznépnél az udvaron vagy a tornáczon. — Az elhunytat csak a koporsó közelében szabad siratni, de itt három-

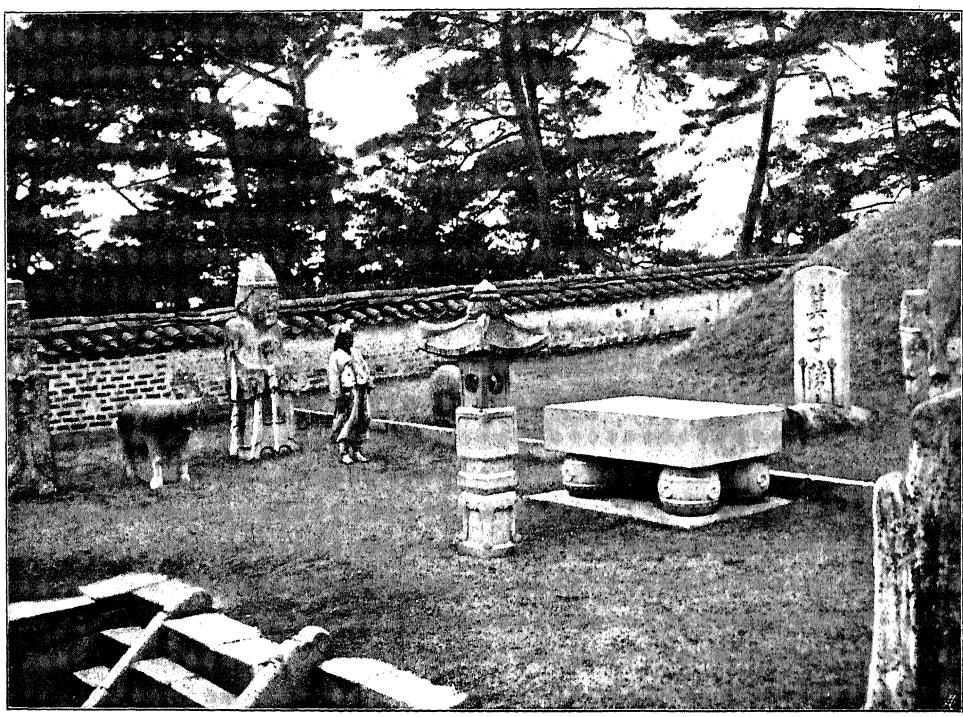

AZ ŐSÖK TISZTELETÉRE EMELT EMLÉKMŰVEK.

szor-négyszer napjában. A keserű bánatnak és a gyászolásnak másutt vagy többször, akár kevesebbszer való kifejezését a törvény nem engedi meg senkinek. A koporsóra minden reggel ételeket raknak, ezeket azonban a bús gyászoló eszi meg keserű könyűk között.

*

Korea történetével behatóbban foglalkozni, messze túl menne ezen sorok határain. Történetében azonban van egy-két mozzanat, a

melyeknek megemlítését érdekes voltuknál fogva helyén valónak tartjuk. Így például középkori történetében van egy időszak, a mely — bár hihetetlennek hangzik, de történeti tény — némi összefüggésben áll Magyarország történetével. Tudniillik: ugyanaz az ellenség, a mely a tizenharmadik század elején hordáival elárasztotta Koreát a Tatong folyó partján, ugyanaz az ellenség csaknem ugyanabban az évtizedben pusztított — a Kárpátok tövében és a Tisza partján.

Ez a közös ellenség — a hatalmas mongol hadsereg volt, a mely Dzsingisz-Khán (Tamudzsin) főparancsnoksága alatt alakult és Mongoliából indult ki a világ meghódítására. Azon Dzsingisz-Khán alatt, a kinek hadserege és hódítási területének nagysága messze fölülmúlja Nagy Sándor és Napoléon hódításait és hadseregeit, a ki két évtized alatt meghódította Ázsiát és Európa felét, a ki rövid átvonulása alatt valamely tartományon néptelenebbé tette azt, mint évekig dúló ellenség vagy dögvész.

Nem érdektelen körülmény talán, hogy ez a Dzsingisz-Khán, a ki mongol-tatár eredetű volt, „némely ábrándozásra hajlandó japáni történetíró szerint — japáni volt. Amint Horváth István kimutatta, hogy Ádám magyar ember volt, azonképen a legujabb hadi dicsőségek mámorában a japáni történetírók nem tudják a legnagyobb világhódítót másnak elképzelni, mint japáni származásúnak. Dzsingisz-Khánnak nagyon jól ismerjük az egész geneologiáját". (Cholnoky.)

Mindenesetre érdekes mireánk nézve, hogy ugyanaz az ellenség, a mely átlépte a khinai falat és elárasztotta Koreát, ugyanaz az ellenség néhány évvel később Magyarországot is a végpusztulás határáig vitte.

Koreának a neve azonban csak a XVI. század közepe táján jutott el először Európába Marco Polo által, a ki hosszabb ideig tartózkodott Khinában, Korea szomszédságában. Nehány évvel később a portugálusok is hoztak híreket Koreáról. Különben is ismét a portugálusok voltak az első európaiak a Sárga-tengeren és ők voltak azok, a kiket a japániak először láttak „tüzet és villámot okádni".

Érdekes körülmények között léptek először érintkezésbe Koreával

a hollandusok. Ugyanis 1627-ben történt, hogy egy hollandiai hajó a Sárga-tenger viharjai által megtépve, Korea sziklás partjaira vetődött és hajótörést szenvedett. A partra menekülő hollandusok szörnyű bámulatot keltettek a parton összegyűlt benszülöttekben. Először láttak európaiakat. A koreaiak nagy örömmel, csaknem ujongva fogadták a „fehér vadakat", mint a hogyan például egy fekete néptörzs a csendes-oceáni szigetek valamelyikén örvend, ha ártalmatlanná tett „Paheka Maorit"-t (fehérbőrüt) sikerült hatalmába ejteni.

A partra vetődött hollandusokat nem bántották; sőt ellenkezőleg, nagyon megbecsülték őket. Úgy tekintették őket, mint valami játékszert, vagy akár megszelidített medvebocsot. Bámulták a fehér bőrüket, a szakálukat, furcsa beszédüket, „nevetséges ruházatukat" és „irtózatosan nagy orrukat". (Jusson eszünkbe, hogy a koreaiak varkocsot viselő, ferdeszemű, czitromsárga-szinű, szakáltalan és bajusztalan emberek, a hol a férfiak is hosszú szoknyát viselnek és nekik van a legpiszébb orruk a világon.)

A hajótörött hollandusoknak nagyobb része elpusztult a fogságnak már első éveiben; a három megmaradott közül kettő mintegy tíz esztendővel később elesett a koreaiaknak a mandzsúk ellen vívott csatájában. John Wetterré, az egyetlen megmaradott hollandus azonban teljes huszonhét évig maradt a koreaiak fogságában.

Wetterré fogságának huszonhatodik évében ismét hajótörés történt a koreai partokon; sajátságos véletlen folytán ismét hollandiai hajó került zátonyra. (Nem annyira a véletlen folytán, mint inkább azon körülményből kifolyólag, hogy azon időben a hollandusok voltak a mai — angolok; az oceánokon járó hajó legtöbbje tehát hollandiai volt). A hajó, a háromárboczos „Sparwehr", az utazásairól akkori időkben híres Hammel Henrik tulajdona volt. A koreaiak persze rögtön elfogták a partra menekülőket, a kiknek sehogysem akarták elhinni, hogy ők „hollandiai állampolgárok", hanem déli vadaknak tartották őket. Miért is hitték volna el nekik, hogy ők hollandusok, mikor azt akárki mondhatja. Különben pedig majd rájönnek a „turpiszságukra"; eszökbe jutott, hogy van nekik a fővárosban egy saját külön hollandiaijuk, majd szembesítik őket azzal.

A harminczkét hollandiait a fővárosba vitték, Szöulba. Az idegenek természetesen óriási feltünést keltettek a falvakban és városokban, a melyeken átvonultak. Ezrekre menő tömeg kisérte útjukon, nem tudván betelni a látványnyal. Leginkább a szőke meg a veres szakál, különösen pedig az irtózatos nagyságú orr volt az a csodálatos dolog, a mi a „fehér vadakon" feltünt. Általános volt a koreaiak között az a hiedelem, hogy a fehérek „felgyűrik az orrukat, ha isznak vagy esznek." Nem csoda: „a kaukázusi orr először töltötte el bámulattal a turáni pisze fajt."

1653-ban, október 23-án szembesítették Hammel Henrik embereit Wetterrével. A huszonhatéves fogságban megőszült és tökéletesen elkoreaiasodott Wetterré képzelhető örömmel ismerte fel szélesvállú, nagyszakállú honfitársait, a kiknek viszont hihetetlennek tetszett, hogy az előttük álló, örömében őrjöngő, borzasztó külsejű alak honfitársuk legyen.

Wetterré egy évvel később meghalt. Honfitársai azonban még tizennégy évig maradtak fogságban, míg végre bámulatos véletlen folytán sikerült megmenekülniök. Tudniillik egy őrizetlen napon sikerült a tengerpartot elérniök. Átmásztak a várost bekerítő falon s hatalmukba kerítettek egy véletlenül ott horgonyzó koreai dzsunkát. Ennek árboczára felvonták a hollandus lobogót, a melyet a hajótörés alkalmával megmentettek és a melyet tizennégyéves fogságuk alatt ereklyeként rejtegettek s átvitorláztak a japáni partokra, Nagazakiba, a hol éppen jelen volt az a hollandiai hajó, a mely évenkint megtette utját egyszer Batavia és Nagazaki között. 1668-ban, tizenhét évi távollét után érkeztek meg hazájukba, Hollandiába.

Koreáról hozott hireiket bámulattal hallgatták és nagyon kételkedtek azok valódiságában. Csakugyan meseszerűleg hangzó elbeszéléseik és tudósításaik a még csak hírből és névről is alig ismert távoli ország sajátságos népéről, ezeknek furcsa szokásaikról annál is inkább hihetetlennek tüntek fel, miután abban az időben, a felfedezések korszakában, a messze földekről és exotikus tartományokból hazatérő tengerészek túlzott és fantasztikus meséi által az utazók elbeszélésébe vetett bizalom nagyon meg volt ingatva.

Mindazonáltal a Hammel Henrik írásban is megörökített közleményei* voltak a legelsők, a melyek Koreáról először tesznek közvetlen említést.

*

Az első keresztény misszionárius, a ki 1783-ban jelent meg Koreában, maga Senguni volt, Korea követe a pekingi udvarnál, a ki ott a keresztény vallásra tért át. 1791-ben már négyezer keresztény koreai volt Koreában, és midőn néhány évvel később megjelent az igazi első misszionárius, a portugálus Jean dos Remedios, nemsokára megvolt az első mártir is, kit nemsokára sok ezer meg ezer más követett.

A kínzások és mészárlások azonban nem riasztották vissza a misszionáriusokat Koreától. Az 1839.-i kereszténymészárlások után nemsokára ismét tizenkét franczia misszionárius lopózott be az országba Berneux püspök vezetése alatt.

Ez a Berneux püspök volt az, a ki Korea legújabb történetében a döntő mozgalomhoz adta meg az indító okot. Ugyanis 1853-ban Khina az Amur folyó és a Tyumen közötti részt, — a mely terület Koreának északi részével határos — átengedte az oroszoknak (éppen olyan esztelenül, a mint később, 1895-ben átengedte az oroszoknak Liau-tung félszigetet). A koreaiakra igen kedvezőtlen volt a határcsere, miután már előbbi tapasztalataikból kedvesebb szomszédnak tartották a „Nyugoti sárkányt" (Kinát), mint a „Falánk Ragadozót" (Oroszországot).

A nyugtalanság fokozódott azáltal is, hogy nem sokkal az átengedés után több ízben orosz hadihajók jelentek meg Korea keleti partjain, a mely körülmény éppenséggel nem felelt meg a minden idegentől annyira irtózó koreaiaknak. Ugyanezen időben mozgalmas és válságos idők állottak be a kelet-ázsiai tartományokban. Ezek között az volt a legnagyobb fontosságú esemény, hogy 1860-ban

* Narrative of an Unlucky Voyage and Imprisonment in Corea, 1653—1667, by Hendrik Hammel.

a francziák és angolok bevették Pekinget. A khinai császár Korea felé menekült, a minek hírére viszont Korea királya rémült meg. (A „Központi Birodalom ura és a Nap öcscse“ még mint vendég sem volt kedves a koreai udvarnak.) Eközben Oroszország folyton hódított kelet felé; Japánt pedig folyton zaklatták az amerikaiak és angolok. Szóval: forrongott az egész „Szélső-Kelet“. Nem csoda tehát, ha a már annyiszor megtépett félsziget, a melyben ezenkívül belháborúk dúltak, a legnagyobb nyugtalanságban volt. Ekkor betetőzésül egy hatalmas orosz hadihajó jelent meg Korea partjain. A szalmaszálba is kapaszkodó koreai kormány Berneux püspököt kérte fel közvetítőül és megigérte neki, hogy szabad tért engednek neki térítési munkáiban, ha kieszközli, hogy az orosz hadihajó vonuljon vissza a partoktól. Berneux püspök azonban nem vállalta el a közvetítést, azt hozván fel indokul, hogy ő sem születésre, „sem pedig vallásra“ nézve nem azonos az oroszokkal, ő tehát nem tehet semmit.

A kérelem megtagadása által felháborodott koreai kormány kiadta a parancsot a keresztények lemészárlására. Az egy évvel később felvett számítások szerint nem kevesebb, mint tízezer ember vesztette életét a mészárlásokban. A misszionáriusok közül is csak háromnak sikerült megmenekülni a kivégzések elől.

A pekingi „Chargés d'Affaires“ elégtételt kért a koreai kormánytól, a mely azonban a felhivásra nem is válaszolt. Tehát büntetés és bosszú! A megbosszulás és megbüntetés végrehajtásával Rosé tengernagyot — a kelet-ázsiai vizeken czirkáló francziа flotta parancsnokát — bizták meg, ki 1866-ban indult el nyolcz hajóból álló flottájával Csi-fuból Korea felé.

Néhány eredménytelen támadás után Rosé tengernagy tökéletes kudarczot vallott s nyolcz nappal elindulása után váratlanul megjelent Csi-fu kikötőjében, a tien-czini, pekingi és sang-hai-i európaiak legnagyobb bámulatára és a francziáknak nem nagy dicsőségére.

Magától értetődik, hogy a koreaiak végtelen örömmel és büszkeséggel voltak eltelve a nem remélt győzelem következtében. A fiatal király felajánlotta segítségét a khinai császárnak az európaiak kiűzé-

sére a „Központi Birodalomból“, a mit a khinai császár nem fogadott el — egyelőre.

Még a győzelmi mámor alatt egy másik hadihajó megjelenése ijesztette meg a koreaiakat. Tudniillik egy amerikai hadihajó jött

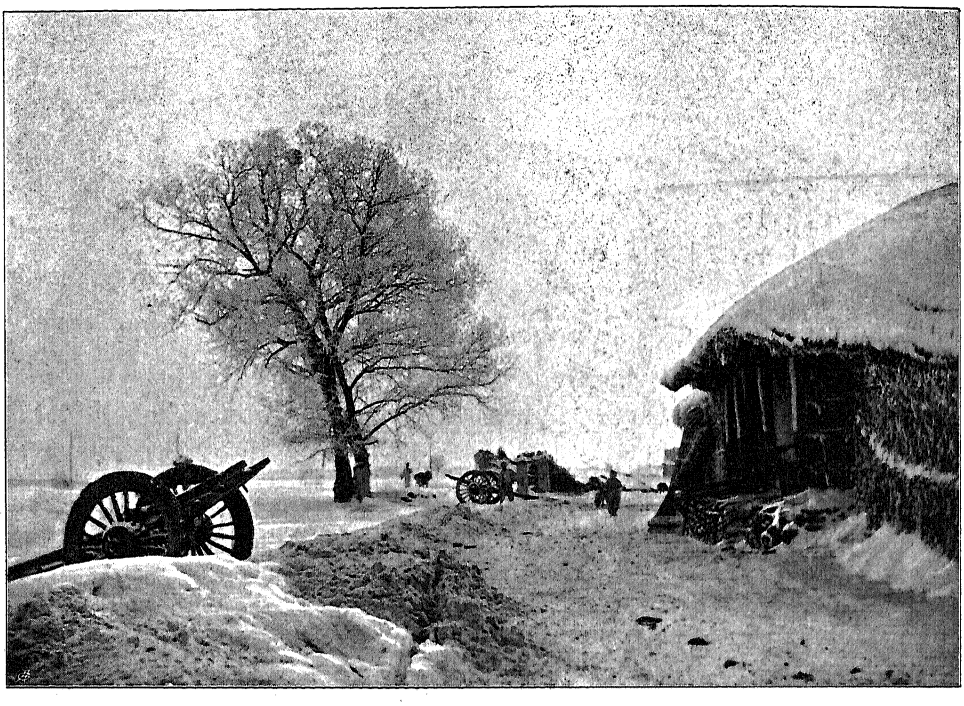

TÉLI TÁJKÉP A FŐVÁROS KÖRNYÉKÉN.

számon kérni Koreától, hogy mi is történt avval a bizonyos — „General Sherman“ hajóval?

A kérdéses „General Sherman“ ugyanis békés természetű kereskedelmi hajó volt, a mely a khinai partokról átvitorlázott a közeli Koreába, üzleti szándékkal. Az amerikai sóner véletlenül a Ta-tong folyóba tévedt, olyan vidékre, a melyen még európait (vagy amerikait) talán még sohasem láttak ugyan, de azért határtalanul gyülölték őket. A folyóba tévedt hajót megtámadták, szétrombolták, a legénységet pedig — néhány ember kivételével — legyilkolták.

Ezt a gyilkosságot megbüntetendő jelent meg a „Wachusett“, a fentemlített amerikai hadihajó, Csemulpo kikötőjében. A kérdőre

vont kormányzó azzal mentette magát, hogy a gyilkosság — „tévedésen alapszik", a mennyiben a Ta-tong part lakossága azt az amerikai sónert — „franczia hajónak" tartotta, és mint ilyet joga volt azt megtámadni. Hogy le is győzték azt a francziának tartott hajót, az nem a koreaiak dolga, mert hát: „c'est la guerre". Ellenben melegen ajánlják a „Wachusett" parancsnokának, hogy haladéktalanul hagyja el a partokat, mert máskülönben nincs kizárva, hogy nem jut-e a „Wachusett" is a — „General Sherman" sorsára.

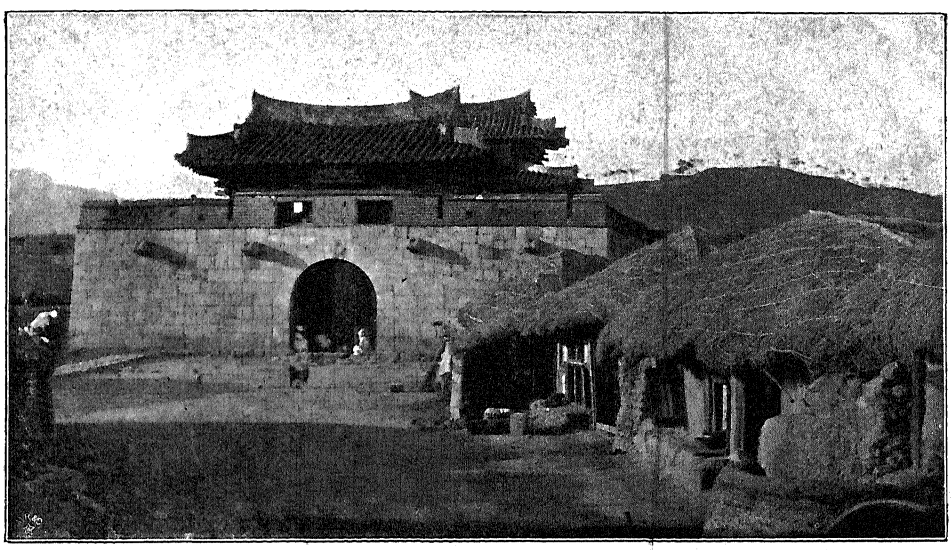

SZÖUL NYUGOTI KAPUJA.

A „Wachusett" parancsnoka — nem lévén ellátva további rendeletekkel — nem tehetett mást, mint hogy visszavonuljon.

Az észak-amerikai Egyesült-Államok azonban nem hagyták annyiban a dolgot és nemsokára megjelent a partokon a kelet-ázsiai amerikai flotta Rodgers tengernagy parancsnoksága alatt. Tökéletes munkát azonban ő sem végezhetett. Már csaknem az ország fővárosáig, Szöulig, jutott a szárazföldre kitett csapataival, a midőn hirtelen, csaknem a megostromlandó falak alól, visszahívták Tienczinbe, Khinába, a hol időközben lázongás tört ki, az ott élő európaiak és amerikaiak ellen. A koreaiak tehát ismét ép bőrrel menekültek ki és megmaradtak tovább is „Elzárt ország"-nak.

A mi az európaiaknak és amerikaiaknak sem fegyverrel, sem politikával nem sikerült, tudniillik az, hogy Koreának legalább egy-két kikötőjével kereskedelmi szerződést kössenek, az sikerült végre a japániaknak 1875-ben.

Ebben az évben ugyanis egy japáni hajó kötött ki a Hán folyó torkolatában. Ezúttal először történt, hogy japáni részről modern hatalmas pánczélos hajót láttak a koreai partokon. A bennszülöttek

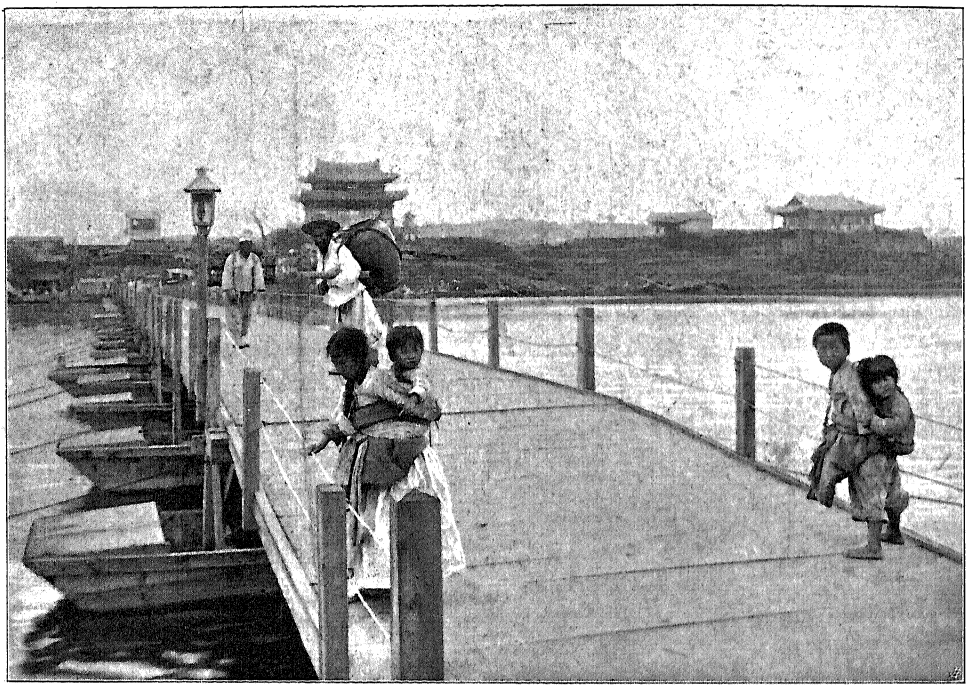

CSEMULPO VIDÉKE.

csakugyan tévedésbe ejtettek általa; azt hitték, hogy amerikai; megtámadták tehát és a legénység nagy részét legyilkolták.

A megbosszulásra kiküldött japán flotta azonban hamarosan megmutatta az „oroszlán karmokat", a melyek három évtizeddel később bámulatba ejtették az egész világot. A flotta legénységének parancsnoka ugyanis — Küroda tábornok — olyan szerencsés pozíciókat küzdött ki Szöulig, a fővárosig, előnyomuló csapataival, hogy a megszorult koreai kormány tanácsosnak látta a japáni tábornok követeléseinek eleget tenni. Küroda feladata abban állott, hogy

kereskedelmi szerződést, letelepedési engedélyt nyerjen Koreának egyes kikötőire. Fusan kikötője volt az első város, a melyet erre a czélra megnyertek és nemsokára az északon fekvő Gensan várost is megkapták.

CSEMULPO ELSŐ KIKÖTŐJE.

Hogy az eseményeknek elejét ne vegyük, azaz mielőtt rátérnünk azokra a viszonyokra, a melyet a japániak óriási horderejű szereplése Kelet-Ázsiában létrehozott, térjünk vissza azon időpontra, a mikor mi a „Zrinyi"-vel jártunk Koreában.*

Ausztria-Magyarország és Korea között a kilenczvenes évek

* Kelet-Ázsia mai viszonyaival bővebben fogunk foglalkozni az V. kötetben, a mikor utazásunk folyamán Japánt, Mandzsuriát és Szibiriát fogjuk érinteni.

elején történt az első közvetlen érintkezés. Ekkor jelent meg az első hadihajó — a Kittel Vladimir fregatt-kapitány parancsnoksága alatt álló „Zrinyi"-korvetta — Csemulpo kikötőjében. Kelet-Ázsia partjaira és a Khinai-birodalom nagyobb folyóira kiterjedő expedicionknak az volt a föladata, hogy szerződésre lépjünk a Jang-cze-kiang és Min-ho mentén fekvő városok fontosabbjaival és

SZÖUL FŐÚTJA (AZ OROSZ-JAPÁN HÁBORÚ UTÁN).

főképpen, hogy megkössük „a barátságot és kereskedelmi összeköttetést" Koreával.

Parancsnokunk a tisztikar egy részével Szöulba ment, a hol érintkezésbe lépett az illető kormányférfiakkal. A külügyminisztérium tagjai, névszerint: Min-Csong-Mak miniszterelnök, I-Hon-Cson-Yong és Nam-Csong-Csol alelnökök, tovább I-Csung-Ha és Kim-Sha-Csol főtanácsosok legünnepélyesebb módon fogadták küldöttségünket és kifejezték, hogy „ő felsége Korea császára, Li-Hui, büszkeséggel és örömmel lép szerződésre a hatalmas nyugoti állammal (Ausztria-Magyarországgal), de legnagyobb sajnálatára nem bocsátkozhatik

most semminemű külügyi dolgokba, tekintettel a szigorúan előírt udvari etiquettere, a melyet a jelenlegi gyász előír". (Ugyanis éppen ottlétünk alkalmával temették el a királynak több hónappal ezelőtt elhalt édesanyját.)

A szerződés azonban egy évvel később véglegesen megköttetett

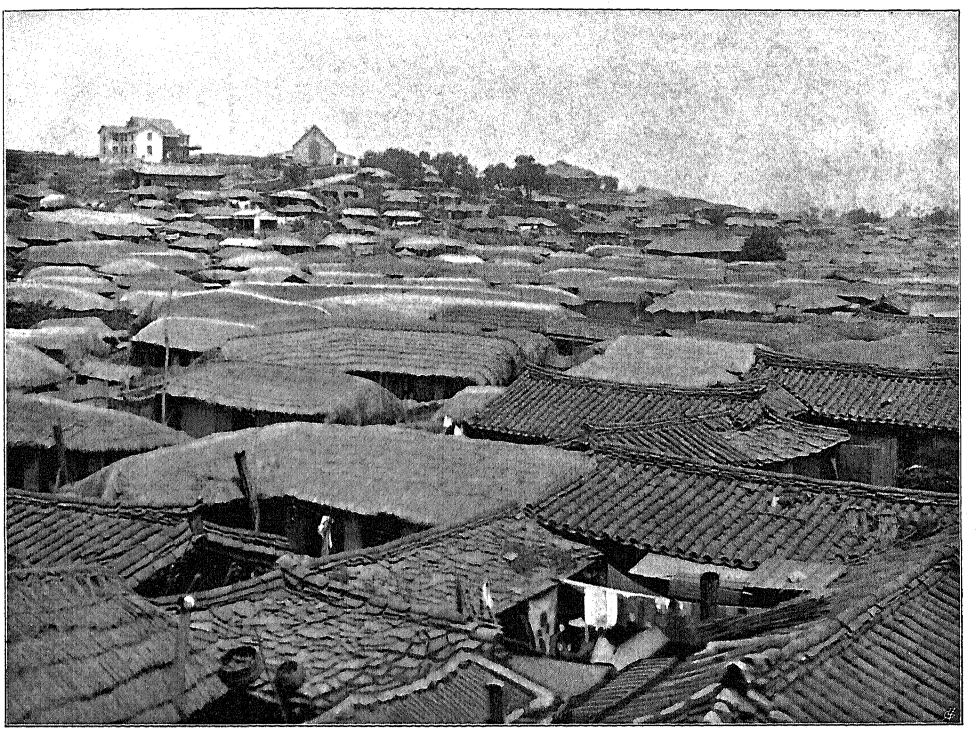

A KOREAI NEGYED CSEMULPOBAN.

Ferencz Ferdinánd trónörökös által, a ki földkörüli útja alkalmával az „Erzsébet császárné és királyné" nevű pánczélos hajónkon meglátogatta Koreát, hogy az általunk megindított egyezséget véglegesen megkösse. — — —

A csemulpói kikötőben horgonyzó amerikai, orosz, német, khinai és japáni hajók is nagy vendégszeretettel fogadtak bennünket. A csemulpói kikötőben horgonyzó hajók között sokkal inkább helyén van a kölcsönös figyelem és udvariasság mint másutt, mivel a hajók itt jobban egymásra vannak utalva, mint más kikötőben.

Jóllehet a kikötőnek minden zuga pontosan föl van mérve

(a mi nagyrészt a — japániaknak köszönhető), azért a kikötő a hajózásra nézve sok tekintetben annyira kedvezőtlen, hogy a hajóknak a parttól nagyon messzire kell horgonyt vetni. A rejtett zátonyokon és szirteken kívül legyőzhetetlen akadály a közelebb jutásban az apály és dagály vízállása között fennálló óriási különbség. A Koreától nyugotra fekvő három tenger-öbölben dagály alkalmával a

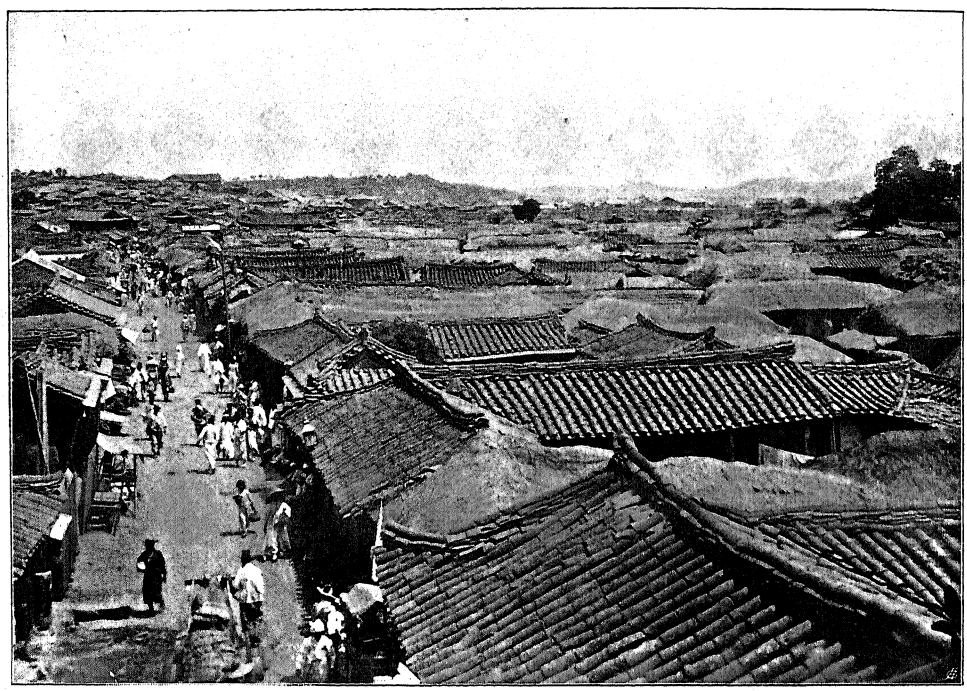

CSEMULPO KOREAI NEGYEDÉNEK FŐUTCZÁJA.

víz annyira megdagad, hogy eláraszt mindent, az apály alkalmával pedig annyira leapad, azaz olyan messzire visszahúzódik a parttól, hogy mértföldnyi széles területek maradnak egészen szárazon. A partok közelébe hatolt apró koreai, khinai és japáni dzsunkák nagyon furcsa benyomást keltenek ilyenkor. A rengeteg széles hasú vizijáró művek, a melyeknek eleje és hátulja — az orr meg a tat — merészen felkunkorodik és a melyeknek ferdén álló árboczai, meg a mi felhúzható bambusz-függönyeinkre emlékeztető vitorlái különben is exotikus képet adnak, apály alkalmával úgy feküsznek a szárazon maradt kikötő iszapjában, mint valami özönvízelőtti otromba állatok.

A mélyjáratú hajók azonban, — hadi és kereskedelmi hajók egyaránt — nagyon messzire horgonyoznak, mondhatni künn a nyilt tengeren; és mert ennek következtében a parttal való érintkezés nehéz, a künn horgonyzó hajók sok tekintetben egymásra vannak utalva.

A naponkint kétszer váltakozó apály és dagály közötti különbség csaknem páratlan nagy. Ott, hol déli 12 órakor 8—10 méter mély a tenger, ott két—három órával később gyalog lehet járni a ragadós iszapban. Az apály beáltával kis hegyek tünnek elő, a melyeket a dagály később ismét ellep. Hogy az időhöz kötött csónakközlekedés mennyi kellemetlenséggel van összekötve, az képzelhető. Ott tartózkodásunk alkalmával többször történt meg, hogy a városba evező csónakjainkat olyan helyen érte utól az apály — például valamely dombocska tetején — a hol már a kezdődő apály éreztette az erejét és a csónak szárazon maradt. Miután az apály hat óráig tart, a dagály is hat óráig növekszik, a csónak pedig mindjárt az apály kezdetén „hoppon“ maradt, mégpedig olyan helyen, a melyen csak a teljes dagály emelte ismét magával, ennek következtében megtörtént az, hogy csónakunk a hajó és a part közt megtett útján kívül még tizenkét órát vesztegelt valamely dombocska tetején.

Az a Csemulpo, a mely ma — egy-két évvel a sokat emlegetett orosz-japáni háború után — egyik tekintélyes góczpontja a kelet-ázsiai árú- és személyforgalomnak és a melyben ma jelentékeny számmal élnek európaiak és amerikaiak, a kiknek már előkelő szállók és clubok állnak rendelkezésükre, a mi időnkben olyan jelentéktelen és éppenséggel nem számottevő, sőt igazán nyomorúságos kis koreai falu volt, a melynek az ország belsejében fekvő többi falu fölött csak az az előnye volt, hogy a kikötője, tehát a kapuja volt Szöulnak, az ország fővárosának. A falut három domb határolja és ez a három domb ugyanannyi egymástól teljesen elkülönített „városrésznek“ volt az alapja; ugyanis a koreaiak egészen elkülönítve éltek a khinaiaktól, a japániak pedig mind a kettőtől.

Jóllehet az előzetesen meglátogatott khinai városok és falvak éppenséggel nem kényeztették el a követeléseinket, azért Csemulponak mégis meglepő hatása volt reánk. A parton ődöngő kikötői

munkások, teherhordók, sámpánosok éppen olyan furcsa és bizarr látványt nyujtottak, mint azok az előkelő hivatalnokok, a kikkel érintkezésbe léptünk. Csoszönnben ugyanis — a hogyan a koreaiak Koreát nevezik — minden tekintetben a demokráczia uralkodik, de legdemokratikusabb intézményük a — viseletük. Úr és paraszt, miniszter és kuli tökéletesen egyformán öltözködik. Az utczákon, a kikötőben, vagy a miniszteri hivatalokban látott férfiak ugyanazt a szinű és szabású ruhát viselték; a hosszú fehér kaftánt, a rendkívül bő és a bokánál bekötött bugyogót, idomtalan nagy czipőket, a rengeteg karimájú kalapot, a fejbúbján a parányi kontyfedővel. Úrnak és parasztnak szalag lóg le a kalapjáról és valamennyien a rendkívül hosszúszárú és gyűszűnyi apró pipával a szájukban.

Az utczákon feneketlen a ragadós sár, a mely nem annyira vendégmarasztó, mint inkább czipőlehúzó. Helyenként jóval bokán felül gázoltunk benne, miközben élénken visszaemlékeztünk a Pei-Ho folyó két torkolati városára: Ta-kura és Tong-kura, a hol megtörtént egynéhányunkkal, — köztük velem is, — hogy a szó szoros értelmében belemerültünk a sárba s nem moczczanhattunk, a míg ki nem segítettek a térden felül érő sárból.

A házak a legnyomorultabb sár- és szalmaviskók; az előttük heverő szenny felülmúlja a faluvégi szemétdombokat és a belőlük kipárolgó rettenetes bűzre, megszégyenülve érezték magukat Khina bármely városának a legrondább utczájából maradt emlékeink. Nekem a legtöbb jutott ki ebből az — illatból, még pedig nem — protectio folytán, hanem azért, mert — orvos vagyok. Csemulpóban ugyanis megismerkedtünk egy ott élő missziónáriussal, a már említett páter Wilhelmmel. Ez a misszionárius főképpen a gyógyítás terén kifejtett áldásos működésével nyerte meg a legnagyobb mértékben a bennszülöttek vonzalmát; a gyógyítás volt az ő speciálistasága. Már most képzelhető, mennyire „kiaknázta“ ez a derék ember az én orvosi szaktudományomat, a mikor kijelentettem neki, hogy hajlandó vagyok valamennyi betegét gyógyítani, operálni, kötözgetni, stb. Pater Wilhelm szavamnál fogott s ennélfogva naphosszant barangoltunk Csemulpo utczáin, meg a szomszédos falvakban.

Így kerültem tehát szoros érintkezésbe a koreaiakkal s ezért jutott nekem legtöbb a specificus koreai bűzből. Igazán, nem volt nagy gyönyörűségem benne; a koreaiak háza tényleg roppant

KOREAI NŐ AZ UTCZÁN.

piszkos és bűzös. A lakásoknak ugyanis a szűk és alacsony ajtó jóformán az egyetlen számbavehető nyílása. Az egy-két szobából álló lakásban néha nyolcz-tiz embert találtam, néha többet is. Az embereken kívül a háziállatokat, disznót, kutyát, majorságot. Tüzelőanyagnak nem fát, hanem az állati excrementumokat használják; a házi „istenek“ oltárán néhány füstölgő olajmécses égett, a konyhában rendesen valami boszorkány-kotyvalék párolgott, a piszkos bőrrongyon egy-két beteg ember feküdt; a fürdőt, mosakodást ezek az emberek hírből sem ismerik, a ruhájukat sohasem vetik le, hanem addig viselik — éjjel-nappal — a

míg lerongyolódik róluk. — Nos, már most képzelhető az az illat, a mely minket a belépéskor fogadott. Túlzás nélkül merem mondani, hogy igen sokszor émelygő gyomorral s a hányingerrel küzdve rohantam el a megvizsgálandó beteg mellől s hogy igen sok helyen menten megfordultam, a mint a nagyon alacsony szobába belépni óhajtván, a fejemet bedugtam.

KOREAI NŐK NEMZETI VISELETE.

S mégis nagyon hálás voltam és vagyok érte a felejthetetlen emlékű, jóságos papnak, hogy ezen emberséges útjaira magával vitt, a mely szolgálat háromszoros jótéteménynyel járt. Mindenekelőtt javára vált a szegény beteg embernek, a kinek a baján jól felszerelt orvos segített tanácscsal, kötszerekkel s orvossággal; hasznára vált a misszionáriusnak, a kinek küzdelmes és nehéz helyzetében meg feladatában nagyon előnyére vált a szakember által nyujtott enyhülésből reá háramló háládatosság s hasznomra vált nekem, mert

részben közvetlen érintkezésből ismerkedhettem meg az exotikus nemzettel s mert igen sokat tanultam felőlük munka közben az őket jól ismerő térítőtől.

Csak az asszonynépséggel nem ismerkedhettem meg; ezeket nagyon szorgosan dugdossák el, az idegenek szeme elől.* Pedig igazán felesleges munka; az a néhány koreai nő — asszony és

A KI MINDENÜTT BÁJOS.

leány — a kit mégis megláthattam, éppenséggel nem rendelkezett olyan tulajdonságok fölött, hogy valami nagy okuk lett volna őket félteni tőlünk. Bizony rútak voltak szegények. Sokkal rútabbak, mint a khinai nők, a viseletük pedig esetlenekké s idomtalanokká teszi őket. Hanem azért a gyermekek — úgy mint min-

* Utolsó időkben ebben a tekintetben már nem olyan aggodalmasak s az asszonyaik gyakrabban láthatók a nyilvánosságban, a mint azt az ide mellékelt fényképek is tanusítják. A mi időnkben azonban ritkaság volt az asszony az utczán.

denütt az egész föld kerekségén — Koreában is bájos lények. A hónapok óta lerakodó piszok és szenny alól kimosolygott az ártatlan gyermeki bájosság.

A köznép feltünő módon csendesebb és illedelmesebb viselkedést tanusít, mint a khinai köznép. Míg emezek túlságosan elevenek, közlékenyek, csacskák s mértéktelenül kiváncsiak, a koreai köznép nyugodt, csendes magaviseletű. Talán az exotikus ruházatuk tette, de tény, hogy még a köznéphez tartozó férfiakon is csaknem öntudatosan férfias magatartást véltünk észrevenni.

Hogy a magasabb rangúak az udvariasságnak mintaképei azt megemlíteni talán felesleges. Hiszen ebben a khinaiak tanítványai és a japániaknak az — utánzói.

*

Napjainkban Csemulpo már valóságos város, a melynek mintegy tizenhatezer lakosa között hatezer külföldi (!) él. A hatezer „külföldi" azonban azonnal nem fog nekünk imponálni, ha megtudjuk, hogy a hatezer külföldiből ezerötszáz — khinai, mintegy négyezerötszáz pedig japáni; amerikai és európai talán hatvan él Csemulpóban. A khinai városrész éppenséggel semmiben sem különbözik, a rengeteg khinai birodalomnak bármely más városától. A csemulpói khinai telep azt a benyomást teszi ránk, mintha Kiu-kiang, Vu-csang félmillió lakosu város valamelyikéből egy darabot kihasítottak volna és ezt a darabot hozták volna át a Koreában élő khinaiak.

Ugyanezt a benyomást teszi a japáni városrész is. Ez is hamisítatlan japáni, s az általuk lakott városrész ugyancsak kihasított darabja lehet Kobénak, Ozakának vagy Kodzunak. A mi természetesen csak előnyére válik a különben minden tekintetben koreai városnak. Bámulatos az az erő, gyakorlatiasság s csodálatos az a szorgalom, a mit ezek a japániak kifejtenek. Áttelepedtek az ő túlnépes, bájos, gyönyörű országukból ebbe a nyomorúságos halászfaluba, ennek a sártengerébe, s építettek a helyére kifogástalan tiszta, szépen rendezett utczákat; az utczákat beültették fákkal, tiszta kis faházaikat körül-

vették miniatura parkokkal; a házuk udvarán, azon a parányi-piczi területen mesterséges patakot csináltak, miniatura híddal, sziklabarlanggal, vízeséssel; a parkot beültették virágokkal, s egy-két évtized alatt valóságos paradicsomot varázsoltak az egykori sártenger helyére.

Különben hagyjuk ezt most; lesz még alkalmunk velük bőségesen megismerkedni, ha felkeressük őket a saját portájukon, otthon Japánban.

*

Mielőtt elhagynók Kelet-Ázsia partjait, két epizódot akarok elmondani, a melyeknek színtere részben a Jang-cze-kiang partvidéke, részben pedig a Korea körül elterülő temérdek sziget egyike. Az egyik epizódnak egy hatéves gyermek a „főhőse", a másiké egy európai „vállalkozó". Mindkét eset jellemzetes a Végső-Keleten élő európaiak társadalmi életére, s mert az egyikben a magyar lobogó is szerepel, elég érdekesnek tartom mindkettőt az elmondásra.

Útban voltunk a Jang-cze-kiangon fel Kiu-kiang felé. A korvettánk nehezen küzdött meg a kiáradt folyam rohanó árjával, én pedig a szűk kabinom parányi kis ablaka előtt ülve, a gyéren beáramló világosságban, nehezen küzdöttem a Jang-cze-kiang iszapos vizének khémiai és fizikai vizsgálatával.

Délutáni négy óra lehetett, a midőn sietve lép be hozzám az „ordonáncz" és jelenti, hogy hivat a parancsnok. Futok fel a fedélzetre, onnan a hajóhídon álló parancsnokhoz és várom a parancsait.

Parancsadás helyett azonban a kikötőben elhorgonyzott dzsunkák és más hajók táborának árbocz-erdőjéből éppen kibontakozó város felé mutat.

— Nézzen oda, mondá, és — bámuljon! Nos mit mond hozzá az ön — magyar szive? (Megjegyzem, hogy én voltam az egyetlen magyar tiszt a korvettán.)

A megszokásból és fegyelmezettségből származó feltétlen engedelmességgel rögtön megtettem, a mit föllebbvalóm parancsolt. Tudniillik odanéztem, a hova mutatott és — bámultam! Bámultam, de nem fegyelemből, hanem azért, mert a mit ott láttam, az csakugyan

bámulattal töltötte el az én — magyar szivemet. A part mentén temérdek dzsunka, sámpán, gőz- és vitorlás hajó, bárka és ponton volt elhorgonyozva, A temérdek jármű között pedig horgony előtt szép formájú, tisztán tartott nagy gőzhajó feküdt, a melynek hátsó árboczán a — magyar nemzeti szinű lobogó lengett!

Jóllehet, a földgömb bármely más pontján is nagyon meglepett volna a magyar lobogó megpillantása, de itt, a Jang-cze-kiangon, Khina szivében, tízezer mértföldnyire az otthontól, a piros-fehér-zöld lobogó csaknem megdöbbentő, mondhatnám lelkesítő hatással volt reám.*

Tíz perczczel a horgony lebocsátása után már a szárazon voltam; a „Bill of health"-et (az egészségügyi pátenset) kellett bemutatnom az egészségügyi hivatalban. (A kikötőbe érkező hajóknak a szárazfölddel való érintkezés nincsen megengedve addig, míg a „Bill of health" ügyét a hajó orvosa el nem intézte az illetékes szárazföldi hatóságokkal.)

Talán egy kikötőben sem tűnt fel a hajón maradt parancsnoknak és tiszteknek az egészségügyi pátens elintézése oly hosszadalmasnak, mint éppen Kiu-kiangban. Hajóra térésem előtt ugyanis meglehetős kerülőt tettem a csónakkal. Közvetlen közelből akartam látni azt a piros-fehér-zöld lobogót, aztán meg tudni akartam, hogy mi a neve annak a hajónak és ki a tulajdonosa.

Meg is tudtam. „Aoshin-Maru"-nak hívták a hajót és Krips úrnak a gazdáját. Tehát a khinai folyón magyar lobogó alatt járó hajónak japáni neve van; legénysége angol—hollandus—német keverék, a tulajdonosát pedig úgy hívják, hogy: Mr. S. Krips.

Visszatérve hajónkra, a parancsnoknál félméter átmérőjü fehér parafasisakot találtam, továbbá fehér zubbonyt és fehér nadrágot, a mely ruhadarabokba arasznyi széles vérpiros indiai shállal apró, szürke emberke volt bekötve. A szürke emberkének barnás-szürke volt az arcza, mint a forró égöv alatt élő európaiak legtöbbjének;

* Ez abban az időben történt, a mikor, sajnos, még nagyon kevés magyar hajó indult a magyar kikötőből, magyar lobogó alatt. Sajnos, az ilyen hajóknak a száma még napjainkban is olyan kicsiny, hogy magyar embernek még ma is oka van arra, hogy kellemesen lepődjék meg, ha megpillantja valami távoli kikötőben azt a gyönyörűséges nemzeti jelvényt.

éles, egyenes orra, hegyes álla, fakóra sült pofaszakála és rendkívül eleven gesztusokkal beszélt.

Mr. S. Krips volt, a magyar lobogó alatt járó japáni nevű hajónak tulajdonosa.

— Íme, az ön szűkebbkörü honfitársa, — mutatott be a parancsnokunk engem Krips úrnak.

Barátilag ráztam meg szűkebbkörü honfitársam kezét és örömemet fejeztem ki a fölött, hogy alkalmam nyílik megismerkedni egy bátor szivű, vállalkozó szellemű honfitársammal, „a ki a Végső-Keleten szerez dicsőséget édes hazánk büszke lobogójának."

— I'dont speak the Hungarian; please, speak english or german, (nem beszélek magyarul; kérem, beszéljen angolul vagy németül), válaszolta az én szűkebb honfitársam magyar nyelven mondott üdvözlésemre.

Krips úr magyarsága tudniillik abban állott, hogy egyszer véletlenül Magyarországon jött a világra.

Mindazonáltal a megelégedésnek bizonyos nemével tekintett az egész tisztikar a „honfitársra", mint az első és egyetlen magyar-osztrák alattvalóra, a ki a Jang-cze-kiangon és a Sárga-tengeren hírt és nevet szerez nekünk, magának pedig dollárokat, — sokat.

És meg kell vallanom, hogy őszinte örömmel láttuk a „China Merchant Steam Navigation Company", a „Sanghai Mitchell Company", a „Geo. McBain and Company" és több más nagyszabású magánczég lobogói között a magyar nemzeti szinű trikolort.

A sok dicsérettel és elismeréssel szemben Krips úr nagyon szerényen viselkedett.

— Kérem, uraim, nem érdemlek semmi dicséretet. Én csak egyszerű kereskedő ember vagyok, a ki kikerülve a távol Keletre, példaképen követtem az itt élő kereskedők merész és geniális tevékenységét és arra törekszem, hogy úgy mint ők, tiszteletet és tekintélyt szerezzek az árúimat védő lobogónak. Butherfield and Swire, Geo McBain and Company, Buchheister und Comp. is kicsiben kezdték; és nézzék, uraim, ma világra szóló nevük van. Zsádnmatsznko egy hordó heringgel kezdte működését és ma uraim — Zsádnmatsznko valóságos nagyhatalom.

Krips úrnak igaza volt. Zsádnmatsznko tényleg nagyhatalom volt abban az időben. Ezeket az urakat tulajdonképpen úgy hívják, hogy Jardin, Mattheson and Company, a kiknek nevét azonban széles e világon úgy ejtik ki, hogy Zsádnmatsznko (dzsárdn, mátizen end ko).

Ez a czég valóságos úttörője volt a nyugati civilizátiónak, a Kelet és Dél magányos szigetein és félvad népeinél. Árulnak mindent, a mi a szines karton és a svájczi konzervtej között van: üveggyöngyöt, bicskát, dohányt, szines tollat, festékeket, petroleumot, nyakkendőt, konzervborsót, dohányzacskót, szenteket és bálványokat, rézből, fából és kőből, „en gros és en detail", pálinkát, függönyt, plajbászt, csónakokat, kapákat, kötényeket, vitorlaköteleket és drogueriákat. És nagyon sok angol, német meg olasz koponyát ütöttek már be avval a puskával, a melyet a Jardin, Mattheson and Comp. adott el a csendesoceáni szigeteken gyöngyért, bambuszért, aranyért és kókuszdióért. A czég valóságos nagyhatalom, a melynek egész flottája jár szerte a világon saját lobogója alatt, mint akár a híres „Peninsular and Oriental Steamship Company"-nek vagy a világhírű „Messageries Maritimes"-nak.

Krips úr állítása szerint ezek az urak annak idején egy hordó norvég heringgel kezdették a „businesst", az üzletet; mennyivel szebb jövője van tehát neki, a ki mindjárt kétezer tonnás „steamer"-rel lépett a „Zsádnmatsznko" magaslatig vezető lépcső első fokára.

Krips úr „business"-e tulajdonképpen abban állott, hogy közvetítő, átadó, leszámítoló és szállító üzletet eszközölt a sárga-tenger parti kikötők és a Jang-cze-kiang menti városokban lakó kereskedők között. A Jang-czén felfelé vitt Sang-haiból: opiumot, gyapotot, fegyvereket, gyufát, czukrot, vasat és kelméket; lefelé meg hozott a partmenti városokból rizset, selymet, teát és porczellánt Sang-haiba. Sang-haiban átvette a kereskedőktől a portékát, a parti városokban pedig átadta azt a benszülött kereskedőknek, még pedig az ott megszokott uzus szerint, a mely abban áll, hogy „do ut des", a mi khinaiul körülbelül annyit tesz, hogy én adok portékát, te pedig adsz érte dollárokat, de készpénzben.

Krips úr „Aoshin-Maru"-ja portékán kívül utasokat is szállí-

tott, a kiknek túlnyomó nagy része munkásokból — kulikból — állott. Tekintettel arra a körülményre, hogy azon időben meglehetős gyakran történt meg az, hogy a nagyszámú kulikkal szárazföldi rablók és tengeri kalózok is lopództak a hajóra, a kik aztán a megfelelő pillanatban megtámadták a hajó személyzetét s kirabolták az utasokat meg a hajót, az „Aoshin-Maru"-n is meg voltak téve azok az intézkedések, a melyek ilyen esetleges támadás ellen némi védelmet nyujtottak.

Ezen berendezés folytán a khinai alsórendű utasok erős deszkafalak által a korridornak és fedélzetnek az elejére voltak szorítva, a honnan kilépniök semmi körülmények közt sem volt szabad. Ezt az elzárt helyet vízcsapok vették körül, a melyek segélyével a kazánból forró vizet lehetett fecskendezni az esetleges lázadók lehűtésére; a szalonban és a korridor hátsó részén — az európaiak számára fenntartott helyeken — nyitott szekrényekben puskák, kardok és revolverek állottak a legénység és az európai utasok rendelkezésére. — —

Korvettánk huzamosabb ideig tartózkodván a Jang-cze-kiangon, még néhányszor volt alkalmunk találkozni az „Aoshin-Maru"-val. Természetesen mindannyiszor büszkeséggel gyönyörködtem a honfitárs hajójában.

— Íme, a vörös-fehér-zöld szinek Khina szivében; íme a magyar Zsádnmatsznko! — mondám a többieknek.

Legutoljára Han-kouban láttuk Krips urat, a ki ezúttal nekünk is szállított valamit. Megkértük ugyanis, hogy hozzon nekünk Sang-haiból — jeget! Krips úr azonban Sang-haiból nem hozhatott jeget, hanem berakott helyette a csing-kiang-fui havasokról néhány vas-kasszon tartalmú komprimált havat. Mire az „Aoshin-Maru" Csing-kiang-fuból Han-kouba ért — mintegy hatszáz mértföldnyi hosszú út — a csing-kiangi komprimált hóból ugyanannyi láda langyos víz lett, a melynek hőfoka testvérek között is megért 26° Celsiust! Néhány héttel később már künn jártunk a nyílt tengeren és egy két hónappal később már Csi-fuban, Észak-Khinának egyik kikötőjében horgonyoztunk. Az itt élő európaiaktól sok érdekes ujdon-

ságot tudtunk meg. Többek közt azt is, hogy Krips úr cserben hagyta a Jang-cze-kiangot, az „Aoshin-Maru"-t, a magyar lobogót, meg egy jó csomó kereskedőt. Krips úr tudniillik sikkasztott, megszökött és most körözik.

Képzelhető, milyen kellemetlenül hatott ránk ez a hír. Így megcsalni minket és így becsapni a khinaiakat!

Elhatároztuk, hogy Krips úr — gazember.

A csi-fui amerikai konzul már többet is tudott mr. Kripsről: mr. Krips átszökött Koreába és száznyolczvanezer taelt vitt magával!

Száznyolczvanezer taelt, azaz kétszázharminczezer mexikói dollárt, azaz egymillió koronát! Ez már más!

Elhatároztuk, hogy Krips úr nem gazember; Krips úr — geniális ember.

Szorosabb honfitársamat földfölötti és tengeralatti kábeleken körözték az összes parti városokban, Khinában, Koreában és Japánban. Vei-hai-Veiig már nyomán voltak, itt azonban egyszerre eltünt, elveszett. Úgy eltünt minden nyoma, mintha a taifun nyelte volna el.

Krips úr azonban, mint láttuk, geniális ember volt. Nem veszett el, csak eltünt.

Ugyanis Vei-hai-Veiba menekülvén, letette a félméter átmérőjü parafasisakot, a fehér zubbonyt és az indiai shált és magára öltött ezek helyett bő, kék selyem kaftánt, fűzöldszínű bugyogót, fehér talpú hímzett csizmát, az orrára felbigyesztett tenyérnagyságu barna szemüveget, leberetváltatta az állát és koponyáját, bokáig érő czopffal ellátott parókát húzott a fejére és beállott — mandarinnak. Ebben a minőségben kibérelt egy dzsunkát és búcsút mondván a „Központi birodalom"-nak, átvitorlázott Koreába, a „Keleti Szellő" hazájába.

Krips úr óvatos volt. Dzsunkájával nem a városban, Csemulpóban horgonyzott, hanem néhány mértföldnyire a kikötőtől, a temérdek apró szirt által körülvett rejtett öblök egyikében húzódott meg kibérelt dzsunkájával. Inasát csónakon beküldte Csemulpóba, hogy váltson neki jegyet arra a japáni hajóra, a mely hetenként egyszer

közlekedik Csemulpo és Nagasaki között. Krips ugyanis úgy tervezte, hogy ha egyszer Japánban lesz, onnan könnyen menekülhet a nagy Oceánon át San-Franciscóba, a dollárok hazájába, a hol éppen olyan szívesen látják a Jang-czéről hozott taeleket, mint akármely budapesti egyesületnek pénztárából áthozott magyar-osztrák koronákat.

Az inas azonban jegy és pénz nélkül tért vissza este a rejtekhelyre.

Elvették a pénzét a japániak, magyarázta a fiú.

Másnap ismét beküldte a fiút a jegyért, a fiú pedig ismét jegy és pénz nélkül tért vissza a dzsunkára. „Már megint elvették a pénzét azok a hunczut japániak."

Jóllehet a szökevénynek égett a talpa alatt a dzsunka fedélzete és jóllehet tudta, hogy a khinai inas van olyan gazember, hogy még tízszer is elveszik a pénzét azok a ravasz japániak, még sem mert személyesen bemenni a városba a jegyet megváltani, mert ő is félt a japániaktól, jól tudván, hogy a japániak Csemulpóban kitünően szervezett rendőrséget tartanak.

Beküldte tehát A-Fut harmadszor is a jegyért. Egyszersmind adott neki pénzt külön, a melyet a japániak elvehessenek tőle. Hogy A-Futól a pénzt tényleg a japániak vették el, az igaz. Csakhogy a japániak teát, ételt, koczkát és mulatságokat adtak érette az ő barátságos és vendégszerető teaházaikban, a miről persze A-Fu nem tett jelentést a gazdájának.

A tényállás az volt, hogy az idegen khinai fiú megjelenése az aránylag kis városkában, mégpedig olyan időben, a mikor új hajó nem jött a kikötőbe, feltünt a japáni rendőrségnek. Meg is figyelték. Harmadszori partrajövetele alkalmával a boy csakugyan megváltotta a jegyet, beszállt a csónakjába és a dzsunkát befogadott rejtett öböl felé evezett.

A japáni rendőrök kellő távolságban csónakban követték a gyanús csónakost.

Krips a dzsunkán érthető türelmetlenséggel várta a csónakot. Örömmel veszi észre, hogy az közeledik, de egyszersmind megdöbbenéssel pillantja meg, hogy egy második csónak követi.

Hamarosan tisztában volt a helyzettel. Belátván, hogy nincs menekülése, a tengerbe ugrott és egy közeli szikla felé úszott. A japáni csónak utána. A rendőrök éppen akkor értek a közelébe, a mikor a menekülő a víz alá bukott. Ketten is utána nyultak. Az egyik rendőrnek egy hosszú czopfos paróka maradt a kezében, a másiknak pedig egy kopaszra beretvált ember, khinai ruhában, de európai arczczal.

Krips urat bevitték Csemulpóba, a hol átadták a mi érdekeinket is képviselő angol konzulátusnak, provizorikus biztonságba helyezés czéljából.

Később átvitték Sang-haiba, a hol az ottani főkonzulunknak átadták. — —

Ilyen gyászos vége lett a piros-fehér-zöld lobogónak a Jang-cze-kiangon és ilyen hamar lebukott Krips úr a „Zsádnmatsznko" magaslatig vezető létráról.

Mi bíztunk azonban Krips úrnak száznyolczvanezer tael eltulajdonítására képesítő genialitásában. Hiszen itthon is látjuk, hogy a nagy bukások nem mindig esések. Akárhányszor inkább ugrások — fölfelé.

*

Mr. Richard L., az északamerikai Egyesült-Államok konzulja Vu-hu-ban és khinai császári vámdirektor a Jang-cze-kiang partján, ebédre hivott meg bennünket.

Nagyon szivesen fogadtuk el a meghivást és örömmel mentünk a dinnerhez, a melynél az előkelő házigazdát megillető társaságot véltünk találni. Persze hölgyeket is; európai vagy amerikai nőket. És ámbár ismertük az amerikai konyhát, nem annyira mint élvezeteset, mint inkább változatosságában nagyon gazdagot, s tekintettel az előzményekre, előkészített étvágygyal mentünk Mr. Richard L.-hez.

Velünk jött a mi sang-hai-i azon időbeli főkonzulunk is, H. lovag, fiatal, kedves és szeretetreméltó nejével, a ki követte férjét a jang-cze-kiang-i küzdelemteljes nehéz misszión.

Reményeinkben nem csalatkoztunk; mr. Richardnál tényleg előkelő társaságot találtunk, a mely magában egyesítette a vu-hu-i „összes európaiakat és amerikaiakat". Jelen volt ugyanis a házigazda a feleségével, továbbá egy fiatal angol orvos, a ki szintén khinai szolgálatban állott. Ebből a három tagból állott — rajtunk kívül — az egész társaság, miután a háromszázezer lakos városban ők voltak az egyedüli nem khinaiak.

Házigazdánk már évek óta lakott Vu-hu-ban, míg ellenben felesége, egy feltünő szépségű ifjú nő — gyönyörű „megtestesülése" az amerikai szépség-ideáloknak — csak néhány hónappal előbb jött át férjéhez Észak-Amerikából, New-Orleansből.

A két ifjú nő — a háziasszony meg a mi konzulunk felesége — a kik életükben most találkoztak először s most is csak néhány órára, sőt utoljára, mint testvérek ölelték meg egymást. Lelkük s szivük gondolatát kicserélték abban az ölelésben s könnyes szemeiken meglátszott, hogy teljes tudatában vannak annak a helyzetnek, a melybe életviszonyaik sodorták őket. A két nő ölelése olyan volt, mint két régi bajtárs kézszorítása, ha véletlenül találkoznak a harczmezőn, a hová esküjökhez híven követték a lobogót. A harczmezőn voltak ők is. Sok ezer mértföldre az otthontól, a szülőktől s barátoktól, a leánykori emlékektől. A legszűkebb keretű családi körtől eltekintve, egészen idegen világ a környezetük, a mely világ nekik olyan idegenszerű s tőlük olyan távol áll, mintha egészen más bolygón élnének; testi egészségük veszedelmes módon ki van téve az egészségtelen vidék káros miazmáinak, szellemi életük pedig a lelket s szellemet megölő rettenetes magánynak és unalomnak. Az esküt az oltárnál tették, a lobogó pedig — a férjük.

— — A dús lakoma, a mely éppen úgy jellemzi az úri osztályhoz tartozó amerikaiak asztalát, mint a házigazda és háziasszony megnyerő szivessége, a legkedélyesebb hangulat közben folyt le. A régóta nélkülözött izlésünk szerinti ebédnek, a kitünő italoknak és — last not least — a ritkán élvezett női társaságnak jól eső s felderítő hatása volt reánk, vendégekre, a háziakra pedig észrevehetőleg kellemes hatást tett az örvendetes alkalom, hogy

unalmas hónapok után ismét idegen emberek társaságában lehetnek. Az ebéd tehát általános derült hangulatot, bút és bánatot feledtető kellemes lelki állapotot idézett elő mindnyájunknál.

A fekete kávé és a szivarra gyujtás előtt a két fiatal nő elhagyta az asztalt s a mellékszobába vonult vissza, mi férfiak pedig az asztalnál maradtunk és folytattuk a társalgást. Ősrégi s általános szokás szerint a nők távozása után a társalgás szabadabb, tehát élénkebb is. Így történt ezúttal is és általános jellege helyett inkább „magánjelleget" vett föl, a mennyiben kiki a szomszédja felé fordulva hallgatta annak a szavait, vagy mondta el annak a maga gondolatait.

Miután az én szomszédom, az említett fiatal orvos szintén eltávozott, hogy valamely dolga után lásson, én szomszéd nélkül maradtam. Kimentem tehát a verandára, a friss levegőre.

A széles veranda körülvette az egész emeletet és úgy felülről, mint oldalról lebocsátható bambusz-redőnyökkel volt védve a perzselő napsugarak ellen.

A várostól kissé távol, egy magányos és az esetleges megtámadás ellen némileg védhető halmon állott a konzul lakása, a melynek erkélyéről át lehetett tekinteni az egész környéket és a várost, a nélkül, hogy a khinai városokat annyira jellemző zsibongó lárma és kellemetlen illat zavarta volna a hatást.

Mint nehéz fátyol lebegett a párával telített forró levegő a domb alatt fekvő város fölött. Köröskörül nagy csend, a melyet itt-ott megszakított az ebédlőből kihangzó vidám, sőt pajkos nevetés meg az ivópoharak összekoczintása. Alulról pedig hébe-korba felhangzott a fák lombozatán ülő sáskák légiójának egyhangú zizegése, a kiáradt Jang-cze-kiang zavaros, rohanó árjainak zúgó mormogása és az úton végighaladó mandarin kiséretéből a gong és síp hangja.

Furcsa és sajátságos az az érzés, a melyet Khina belsejében némely tájék az idegenben létrehoz. Bennem például sohasem támadt fel olyan könnyen s olyan intenzivus mértékben a — honvágy, mint éppen Khina belsejében, a Jang-cze-kiang völgyében. E folyam

vidéke helyenkint valósággal elragadóan szép s meg vagyok róla győződve, hogy mindazok, a kik mint nyugodt viszonyok közt vándorló turisták látják ezeket a vidékeket, kellőleg tudják azokat méltányolni. A ki azonban régi szerkezetű vitorlás-hajókon hónapokat tölt éppen a legkedvezőtlenebb időszakban a kiáradt — s ilyenkor a legnagyobb mértékben veszedelmes — folyamon, a melyen bármely irányú szolgálat teljesítése hasonlítlanul sokkal nehezebb, mint rendes körülmények között — azt bizony meglehetős hidegen hagyják a környék szépségei, s úgy mint én, beleesik abba az édesen fájó betegségbe, a melyet úgy hívnak: nostalgia, — honvágy.

A theabokrokkal fedett halmokban, a beláthatatlan kiterjedésű rizsföldeken, a czikornyás tornyú pagodákban és a mezőkön szétszórtan álló emlék-oszlopokban s ívekben a legcsekélyebb hasonlatosság sincs az otthon megszokott tájképekkel s környékekkel s ennek ellenére, — helyesebben mondva — éppen azért, a legnagyobb mértékben felébresztik az emberben a honvágyat.

A honvágy nemcsak azzal a távolsággal áll arányban, a mely elválaszt bennünket az otthontól, hanem minél nagyobb s minél szembetünőbb az ellentét az elhagyott otthon meg az épen előttünk álló környezet között, annál gyorsabban lép föl s annál intenzivusabb. Nem a távolság a fő ok, hanem az ellentét. De viszont a a legcsekélyebb hasonlóság, a melyet az idegen földön, az idegen és szokatlan helyzetben találunk, fokozza azt a sajgó, nyomasztó s mégis olyan édes fájdalmat, a melyet honvágynak nevezünk. Jól emlékszem, hogy Nan-king-ban semmi sem tett rám olyan élénk benyomást, mint a misszionáriusok kápolnájából áthangzó kis harang csengése. Az a svájczi katona, a ki lelkének egész megerőltetésével ellenállott a dezertálás kisértésének, végre mégis golyót lőtt az agyába, a mikor egyszer véletlenül meghallotta a távolból egy — pásztortülök hangjait. — — —

A szomszéd teremből kihallatszó zongorahangok zavartak meg. Az akkordokra sok minden jutott az eszembe. Sok olyan, a mi mint gondolat, vágy, remény, kivánság vagy óhajtás élt és szunnyadt bennem. Eszembe jutott az én csendes szülővároskám, a mi szerény kis házi-

kónkkal; gyermekkorom édes, meleg fészke, udvarán a piczi kis kerttel, a virágokat öntöző pajkosszemű, csengő nevetésű két kis hugocskám; az ismerősök kedves arcza; az ifjúkor vidám öröme és küzdelme meg bánata, a jelen egyhangúsága, a jövő küzdelmei. Eszembe jutott minden, a mit az ember szivében a — honvágy felébreszt.

A hangok — a melyekre mint a villamos vezeték csavarjának megfordítására kigyúl az ívlámpa fénye, bennem a nostalgia jött létre, — abban az időben fölkapott kedves kis zenedarab akkordjai voltak. Keringő volt, inkább intermezzo, „Loin du Bal" czímmel.

Ez a keringő nem tánczdarab volt, hanem inkább románcz, sonett és elégia összetétele. Czíme szerint: „távol a báltól", és minden üteme megfelelt a három szónak. Bánatos panasz, bús epedés, kimondhatatlan vágy, csalódott remény volt kifejezve a gyönyörű kis zeneköltményben.

Lehetett az egy fiatal leányka panaszos bánkódása, a ki napok óta készül a bálra, a ki napok óta gyönyörködik a szekrényben már készen lógó csipke- és szalag-halmazban; a ki már tízszer is megpróbálta, hogy hogyan áll jobban a virág: a fején-e, vagy a mellén avagy a vállán; a ki már képzeletben hallotta a fülében csengeni a „sweet nothing"-ot, azt az „édes semmit", a mit a fiatal gavallérok olyan jól eső hizelgően tudnak mondani a fiatal leányoknak. És íme, egyszerre mindennek vége: otthon kell maradni; a mamának fáj a feje.

Ez a „Loin du Bal" lehet az irigység nélküli fájó bánat a szegény kis varrólány szivében, a ki látja a „gazdag kisasszonyt", a mikor az belép a fényesen kivilágított bálterembe, a honnan szívdobogást okozóan hallatszik ki a mazurka melodiája. Ő szegényke nem lehet ott; neki nincs mamája, nincs báli ruhája, nincsenek ismerősei. Neki csak ifjú érző szive van, a melynek fáj, hogy nem vehet részt abban a boldogságban, nem lehet ott a bálon.

Ez a „Loin du Bal" lehet az oláh rekruta keserű fájdalma, a ki elszakítva az otthontól, az idegen nagy város mogorva, zord kaszárnyájában, a rideg szobában, álmatlanul hánykolódik a szalma-

zsákon és vizióként, mint elérhetetlen szivárványt látja azt, a mi neki legszebb s legdrágább a világon: a náddal fedett kunyhót, a szántó ökröket, a kaczagó Aniczát. — — —

Fel s alá járkálva a verandán, kis csoportot pillantottam meg annak beárnyékolt részén, a tulsó oldalon.

Egy hat-hét éves fiúcska hevert ott a bambusz-szófán, feje alá dugott kezekkel, egymásra vetett lábakkal és szemeivel elmerengve valahol a semmiben. Előtte hatalmas, hosszúszőrű, fekete kutya hasalt, a mely egy perczre le nem vette okos barna szemét kis gazdájáról. A szófa végénél állott a gyermek bonneja, csinos arczú khinai nő.

Nem lennék orvos és nem ismerném a honvágy érzelmeit, ha nem vettem volna rögtön észre a gyermek arczán, szemén és fekvésén, hogy a honvágy emészti. Kis bajtársat láttam benne, szivében a „Loin du Bal"-lal.

— Jó napot, fiúcska! Hogy van?

— Thank, sir. Well. Hát ön?

— Én? Úgy mint maga. Hogy hívják magát, kis fiú?

— Richardnak.

— Hát mondja csak, kis Richard, miről gondolkozott maga most olyan nagyon?

— Semmiről.

— De nagyon el volt merülve, láttam. Valamire gondolt.

— Gondoltam, de nem tudom mire, mondá a gyermek. (Én tudtam, hogy mire gondol.)

— És sokszor szokott maga így gondolkozni?

— A mióta a mamával eljöttünk New-Orleansből, nagyon sokszor, csaknem mindig.

— Mondja csak kis Richard, nem fáj magának valami itt? — A jobb mellére mutattam.

— Ott nem fáj semmi, felelé a gyermek, hanem itt; itt nagyon fáj. — A bal mellére mutatott.

A kis szive fájt szegénynek. Elhittem neki. New-Orleans nagyon messze van Vu-hutól.

— Hát itt nem fáj? kérdem, a torkára mutatva.

— Nem; de néha mikor gondolkozom, úgy szorít valami ott, hogy alig tudok lélegzeni.

A kis fiúcskának elkezdtek a szemei nedves fényben úszni; az ajkán görcsös vonaglás jelent meg, mint a lelkében megrázott férfiúnak, a ki visszafojtja könnyeit. Láttam, hogy a vulkán közel van a kitöréshez.

— Úgy-e, Richard, maga únja magát?

— Nagyon.

— Hát nem szereti a papát, meg a mamáját?

— Szeretem, de, . . .

— Nos, mit de?

— Ők nem játszanak velem. A papának dolga van, a mama pedig mindig — szomorú.

— Úgy-e Richard, szebb volt Orleansben? . . . No, hát mért sír?

A vulkán csakugyan kitört.

— Óh, Orleans, Orleans! Ott olyan szép volt! Ott olyan jó volt. Ott mindig játszottam. Ott mindig velem volt Fred, Harry, Willy, Bessy meg Lu. Orleansben volt ponym, csónakom, labdám. Gyp, ez a csunya kutya ott mindig ugrált és játszott velem, most meg csak bámul rám, mint az a sárga ördög... A kis fiú a sarokban álló fiatal khinai nőre mutatott.

A gyermek zokogva beszélt. Fejecskéjét az ölembe hajtotta, az arczát elfödte kis kezeivel s zokogott, keservesen. Kis melle föl s alá pihegett, mint a beteg galambé...

Loin du Bal...

— Poor child! Always sorry, very sorry! (Szegény gyermek, mindig szomorú, nagyon szomorú) mondá a khinai bonne résztvevő hangon. Ha nem tévedek, az ő görbe szemei sem voltak egészen szárazak.

— Ne sírj, kis fiúcska, mondám a gyermeknek, fejét simogatva. A mamád búsulni fog ha látja, hogy sírtál. Ne búsulj, kis Dick, majd kapsz játszótársakat itt is. Majd lesz itt is Fred, meg

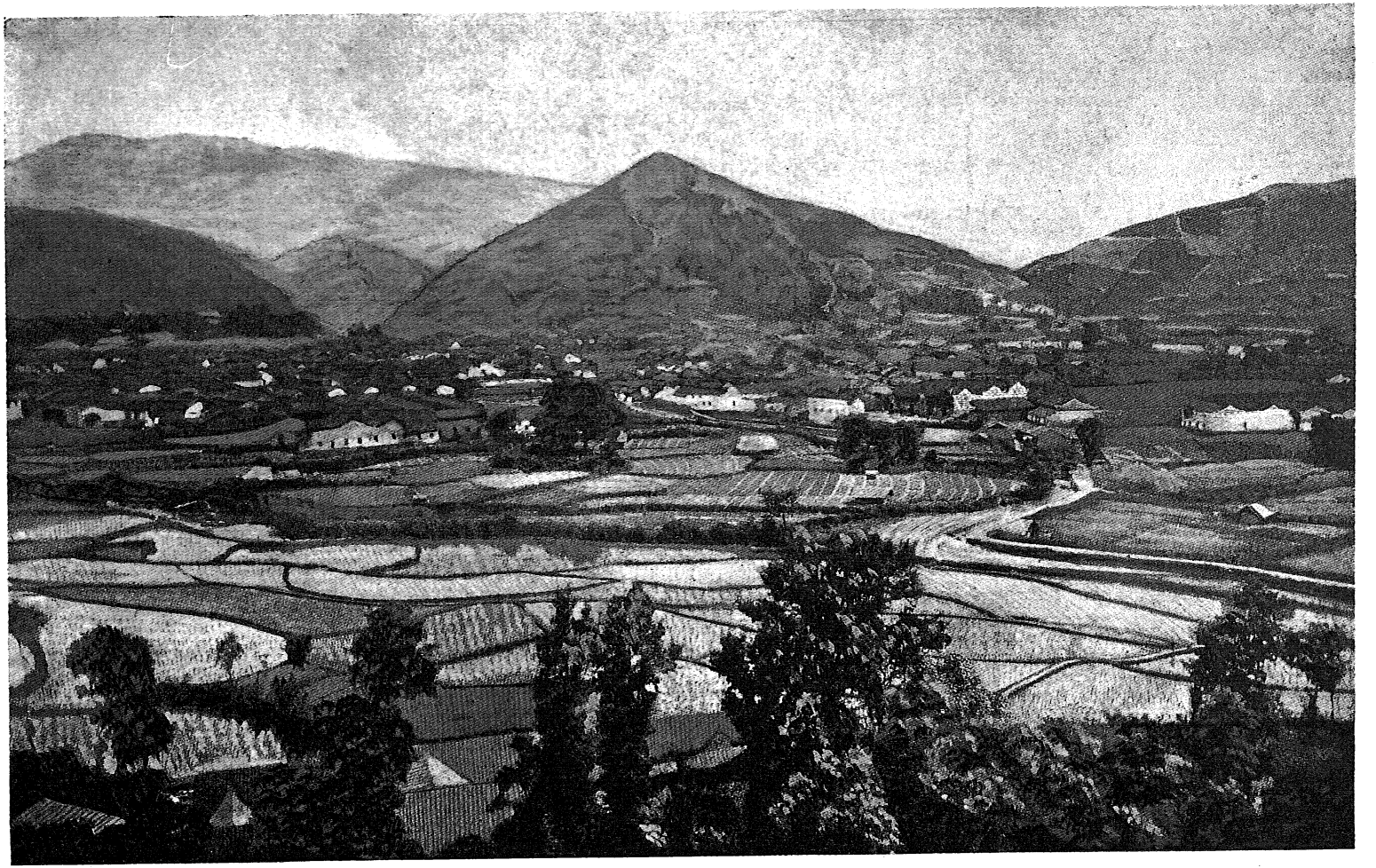

TEAFÖLDEK HAN-KOU KÖZELÉBEN.

Harry, meg pony-lovacska. Csak légy egy kis türelemmel. És ha megnősz, te is konzul leszel, mint a papád.

— Óh, meghalok én addig! Sóhajtá a kis gyermek...

*

Néhány hónappal később Indiának valamelyik kikötőjében olvastuk az ujságokban, hogy a Jang-cze-kiang mentén kitört a zavargás, az idegenek s egyáltalában a keresztények lemészárlása. A zavargás Vu-huból, Khinának egyik legvadabb fészkéből indult ki és a legelső áldozat, mely a csőcselék martalékául esett, az amerikai konzul volt, szép nejével és ártatlan kis gyermekével.

— — — Szegény kis Richard! Csakugyan nem lett belőle konzul, hanem — angyal.

TARTALOM.

Oldal

Előszó helyett a szerzőhöz 5
A szerző előszava 8

I. RÉSZ.

Hadihajók vitorla-manőverei 11
Szélcsend 25
A mi pánczélos hajóink 42
Tengeri ütközet 54
A torpedó 67
Czéllövés a nyilt tengeren 86
Mentés a tengeren 92
A mélységes tenger 111
A fenséges tenger 122

II. RÉSZ.

Előkészületek és indulás 135
Portsaid 157
A suezi csatornában és a Veres-tengeren 169
Dzsiddah 187
Az indiai Gibraltar 211
Colombo 224
Pulo-Penang 261
Singapore 275
Hongkong 296
Sang-haiban 314
Nan-kingban 372
Port Arthurban 396
Az opiumházban 410
Az elzárt ország 421

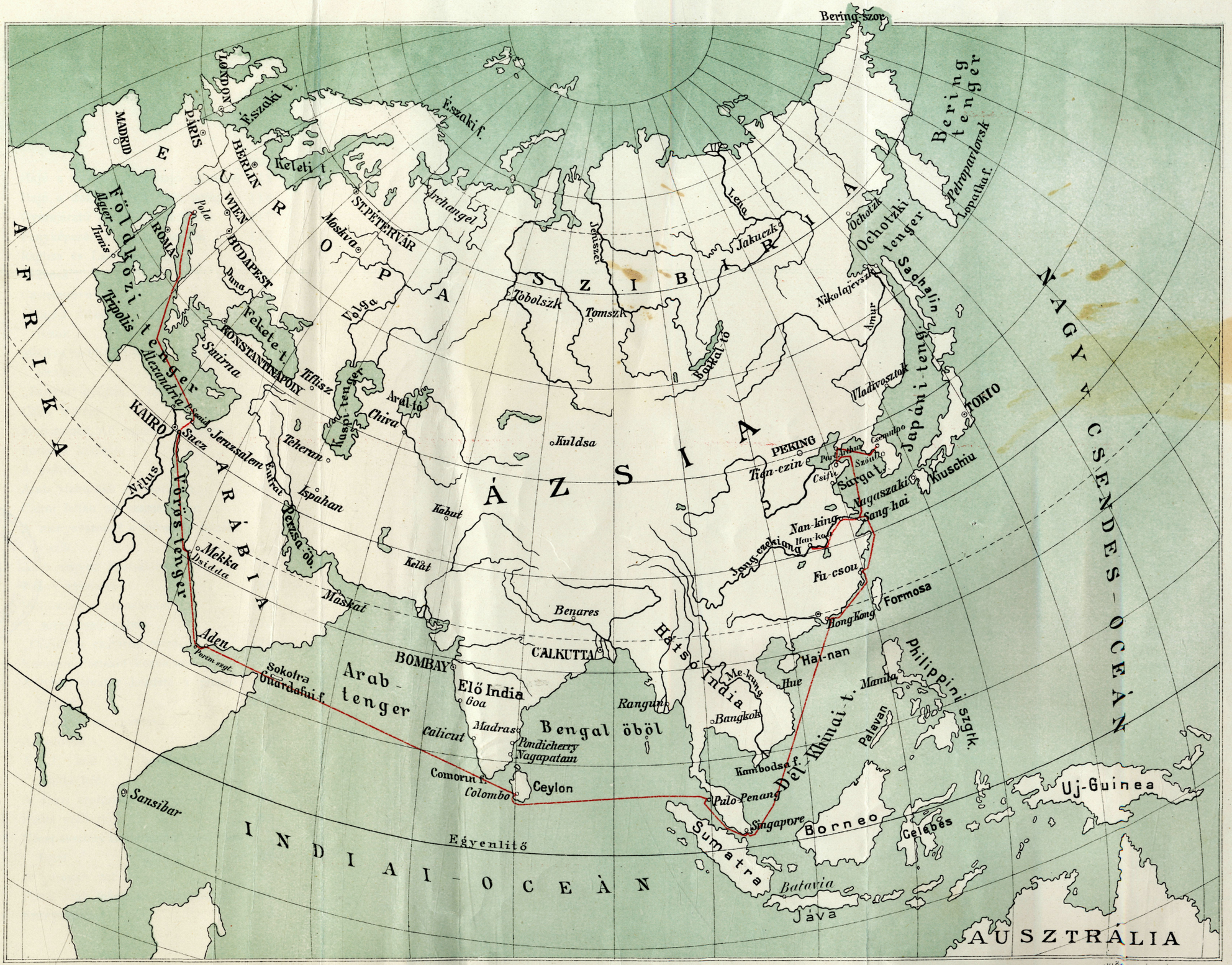

TÉRKÉP Dr. Gáspár Ferencz A FÖLD KÖRÜL czímü munkájának negyedik kötetéhez.

KÉPEK JEGYZÉKE.

	Oldal
Vitorlás iskolahajó	12
„Tiszt jön a hajóra!“	14
Legénység az „árboczkosár“-ban és a vitorlarudakon	15
Vitorlák felgöngyölése	17
Töltik az ágyúkat	19
Csónakvitorlák készítése	26
Vontató-csiga felszerelése	27
Nehéz vitorlarúd felhúzatása	28
Mossák a fedélzetet	29
Kötél-munkák	30
Ágyú-exercirozás	31
Egy kis pihenés	33
Gyakorlatok a kézi puskával	34
Iskolai előadás	36
A lövedéket kihúzzák az ágyúcsőből	40
Csatahajók nehéz ágyúi	43
Nehéz ágyúk a csatahajó hátsó fedélzetén	44
Theoretikus előadás	45
Az arzenális hajó műhelyében	49
Távcsőn olvassák a jelzéseket	51
„Előkészületek“ a szárazföldi támadáshoz	52
Várják a parancsot az ágyúk megtöltésére	56
Csatasorban	59
„A hajók kivonulnak a kikötő bejárata elé“	61
Villamos projector	63
Nyilt-tengeri torpedó-naszád	70
Torpedó-naszád fedélzete	72
Czéllövési gyakorlatok a torpedóval	73
Lövedék a kitolócsőben	76
Torpedó a kilövés pillanatában	78
A kilőtt torpedót kihalászszák és a hajóra emelik	79
Torpedó-naszádok ellen alkalmazott gyorstüzelő-ágyú	80
Hajó a dokkban. (A hajó előrésze)	114
Hajó a dokkban. (A hajó tatja)	115
Gyorsjáratú gőzös séta-fedélzete	117
Fényképezés a tenger fenekén	119
Raguza és Lacroma sziget	137
Gravosa	138
Castelnuovo	139
„Magas állásban“ foglalkozó matrózok	143
Modern hadihajó tisztikarának étkező terme	146
„Szemét“-gyűjtés a fedélzeten	150
Cairo látképe	153
Mohammed Ali mecsetje Cairoban	154
Portsaid kikötője	156
A péknél	159
Arab vízhordók Portsaidban	161
Cairoi fellah nő szamárháton	163
A menyasszonyt a vőlegény házába viszik	164
Arab negyed Portsaidban	165
Fellah asszonyok	166
Felhúzzák a csónakokat	167
A suezi csatornában	170
„Oázis“ a csatorna mentén	171
Karaván Portsaid közelében	172
A lybiai sivatag kezdete a piramisokkal	173
A Piramis megmászása	175
A Niluson	177
A „P. and O.“ hajója útközben Khina felé	179
A suezi csatornán	181
Fiatal arab nő	192
Néger asszony Dzsiddahban. (— Nem fiatal	193
A „drága“ ital	194
Fiatal arab leány az alkorozzával	195
Szőnyegbazár	196

Oldal

Szőnyegszövés 197
A „kundsaft“ 199
„Vegyeskereskedés“ 200
Arab menyecskék 203
Baksics! 205
Indulás Mekkába 207
A megáldott szent szőnyeget hazaviszik Mekkából 208
Az adeni ciszternák 221
Imádkozó arabok 224
Szingaléz kanuk 230
Utcza a bennszülöttek negyedében . 231
Tamil munkás 236
Szingalézek 237
Vedda Ceylon belsejében . . . 238
Utcza Colombo egyik külvárosában 241
Tamil bayader a bándzsóval . . 243
Szingaléz „Juliska“ 244
Szingaléz asszonyok 245
Szingaléz kunyhók 247
Szingaléz „ördögtánczosok“ vallásos szertartás alkalmával 249
Előkelő hindu leányok 250
Hindu főnök díszruházatban . . 254
Elefántok fürdője 256
Vallásos szertartásnál használt elefánt 257
Óriás bambusz a peradeniai botanikus kertben 259
Tropikus növényzet 262
Jeypore-i hindu templom . . . 267
Régi brahman templom (Gvaliorban) 269
Pagoda belseje 270
Birmán tánczosnők 272
Siami tánczosnők 273
Részlet a botanikus kertben . . . 276
Kókuszpálma-ültetvény Singaporeban 278
Hindu bűvész 286
Szinházban 288
Hongkong kikötője 297
Queens-Road Hongkongban . . . 299
Villák és laktanyák a Victoria-Peaken Hongkongban 301
A fűszeresnél 304
A Ganton-folyó Hongkong közelében 309

Oldal

Pagoda és kőfal Kaulung közelében 316
A rendőrkapitány előtt 319
Személy- és teherszállítás . . . 320
Teherszállítás vitorlás targonczán . 321
Részlet Sang-hai kikötőjéből . . . 323
Utcza az amerikai Settlementben . 324
Sang-hai-i európai „önkéntesek“ a Nanking-utczában 325
Khinai hordszék (palankin) . . . 327
Jan-kuo-cze 329
Áldozathozatal a „házi oltár“ előtt 330
A khinai császár aláírása . . . 331
Li-Hung-Csáng aláírása 331
Előkelő hivatalnok 332
Mandarin-gomb a süvegen . . . 336
Az ökölbe szorított kezek üdvözlés alkalmával 337
Énekesnő 342
Fiatal khinai nő 351
Munkásnő 353
Énekesnő 354
Lakodalmas menet 355
Anya és leánya. (Mandzsu nők) . 356
A zi-ka-vej-i lelenczház 357
Apáczák és khinai lelenczek . . 358
Leány-iskola 359
Khinai kollega 360
Pagoda Csin-Kiangban, a Jang-cze-kiang partján 361
Gyászmenet 365
Halottas kocsi 366
Khinai fagallér 367
A pletykaság következménye . . 368
Híd a csatornán 369
Vár ostromlása 371
A taotáj kiséretéből 373
Részlet a Jang-cze-kiang partvidékéből (alacsony vízállás alkalmával) 375
Tea-földek. (Szüretelés) 376
Részlet a kiáradt Jang-cze-kiangból 377
Parti részlet Kiu-kiangban . . . 378
Lakodalmasok felvonulása . . . 379
Pogácsa-kereskedő 380

	Oldal
Az idegenek ellen bújtogató proklamáczió előtt	381
Falusi utcza Nan-king közelében	383
Khinai császárok emlékszobrai a császári sírboltoknál	384
Teknősbéka a „szellemek útján“ Nan-kingban	385
Lovak a „szellemek útján“	386
Tevék a „szellemek útján“	387
Emlékkapu	389
Előkelő Mandarin háztája	391
Részlet Csi-fuból („A Bluff“)	397
Az északi hadsereg katonái	404
Khinai közkatona	405
Gyalogosok az északi hadseregben	407
„Úri szoba“ az opiumházban	414
Zenészek az opiumházban	415
Hid a Yalun. (Az orosz-japáni háború alatt épült)	425
A koreai király sétálni megy	429
Vándor énekesnő (hátán a kalappal)	431
Korea jelenlegi királya (alatta az aláírása)	435
„Igazságszolgáltatás“	437
Tíz magyar korona koreai rézpénzben	438
A „Bimbó“ meg a „Bogár“	439
Az ősök tiszteletére emelt emlékművek	440
Téli tájkép a főváros környékén	446
Szöul nyugoti kapuja	447
Csemulpo vidéke	448
Csemulpo első kikötője	449
Szöul főútja (az orosz-japán háború után)	450
A koreai negyed Csemulpoban	451
Csemulpo koreai negyedének főutczája	452
Koreai nő az utczán	455
Koreai nők nemzeti viselete	456
A ki mindenütt bájos	457

MELLÉKLETEK JEGYZÉKE.

A tenger pihenése	címlap előtt	
Szélcsend	25.	oldal mellett
Cattaro	33.	„ „
Hazatérő bárkák	48.	„ „
Torpedó-naszád teljes száguldásban	67.	„ „
Harcz pánczélhajók és torpedó-naszádok között	73.	„ „
Modern csatahajók	89.	„ „
Sülyed a hajó! Meneküljünk!	97.	„ „
Menekülés a sülyedő hajóról	105.	„ „
Sirályok a vihar alatt	113.	„ „
A Nilus partján Cairo alatt	169.	„ „
Pyramis és Sphynx Gizeh mellett	177.	„ „
Zátonyon tönkrement hajó roncsa	185.	„ „
Aden látképe. Kain sírja Steamer Point	217.	„ „
Útközben Aden felé	225.	„ „
Külvárosi utcza Colomboban	233.	„ „
Ceylon. Zebuökör-fogat	249.	„ „
Elefánt hátán. (Két magyar úrnő)	257.	„ „
A penangi vízesés	273.	„ „
Siami színésznő	281.	„ „
Singapore. Commercial Square	289.	„ „
Hongkong a Victoria Peak-kel	297.	„ „
Hongkong. Kiszállóhíd	305.	„ „
Ötárboczos vitorláshajó	313.	„ „
Kinai névjegy	332.	„ „
A biró előtt	352.	„ „
Öt halálra ítélt kivégzése	400.	„ „
A Yalu folyó A Yalu folyó torkolati vidéke	424.	„ „
Vasalás Áldozati bárányok	432.	„ „
Teaföldek Han-Kou közelében	472.	„ „

Térkép a kötet végén.

